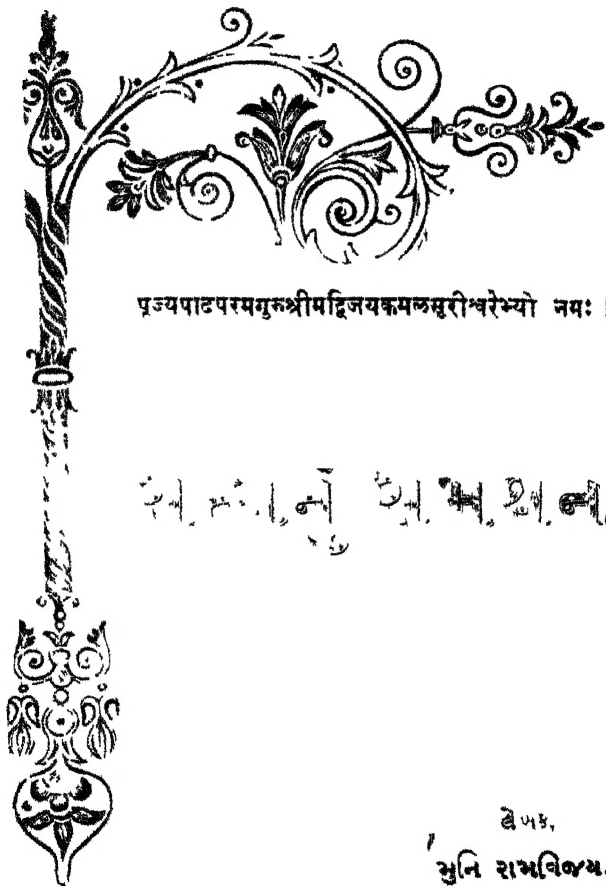

“वीर-शासन” पत्रनां ता. २२-२२-२२ नां पत्रां ता.

प्रज्यपाटपरमगुरुश्रीमद्विजयकमलसूरीश्वरेभ्यो नमः ।

२२. २२. २२. २२. २२. २२. २२. २२. २२. २२.

देवक,
'मुनि रामविजय.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાષ્ટ્રિ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૦૩૨૦૦ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ રાજ્ય સમીક્ષા

વિષય ૧૨૧:૨૧:૬

‘વીર-શાસન’ પત્રની પ્રથમ વર્ષની ભેટ.

“ પરમગુરુશ્રીમદ્વિજયકમલસૂરીશ્વરેભ્યો નમઃ ”

સત્યનું સમર્થન

આને

જૈનસાહિત્યની સર્વોત્કૃષ્ટતા.

લેખક—

આરાધ્યપાદ અનુચોગાચાર્ય શ્રીમદ્
દાનવિજયગણ્ધિ શિષ્યરત્ન શ્રીમત્
ત્રેમવિજયગણ્ધિ પાદપદ્મપરમાણ્ણ

સુનિ રામવિજય.

શા. તારાચંદ સાંકેતચંદણ પાઠીવ.
શા. ખુશાલચંદ સેનાણ ગોહેલી.
આ બે સદ્ગૃહસ્થાની સહાયથી પ્રકાશક,
શ્રી વીર-સમાજ.

મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦.

સંવત ૧૯૭૯

વીર સંવત ૨૪૪૯

ઈ. સ. ૧૯૨૨

આવૃત્તિ ૧ લી.

પ્રત. ૧૦૦૦

(આ પુસ્તકનો કૌપી રાષ્ટ્ર પ્રકાશકને સ્વાધીન છે.)

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
સામદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાષ્ટ્ર-સંગ્રહ
૧૦૩૨૯

— પૃ. ૧:૨ ૧:૧

પ્રકાશક—

શા. કેશવલાલ દલસુખભાઈ
સેક્રેટરી.

શ્રી વીર-સમાજ અમદાવાદ.

ટંકશાળામાં ધી 'યુનિયન' પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ કંપની લીમિટેડમાં
શા. મોહનલાલ ચીમનલાલે છાપ્યું,—અમદાવાદ.

न्यायाभोनिधि मदमोडाग्व जेनाचार्य--

“ श्री १००८ श्रीमद् विजयानंदसुर्गेश्वरजी ”

(श्री आत्मरामजी महाराज.)

धी न्यु लक्ष्मी प्रेम, मुंबई ३.

અર્પણ.

પૂજ્યપાદ પરમગુરુ ન્યાયામ્બોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્
વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી (આત્મારામજી) મહારાજશ્રીની
પરમપવિત્ર સેવામાં—

ભગવન્! આપશ્રી તો સ્વર્ગત થયા પરન્તુ આપ ઉદ્ધારક
પુરૂષની ધર્મછાયા આજે પણ શિષ્યજનોને પ્રવચનમાર્ગ પ્રતિ
દેરી રહી છે. આપશ્રીએ ત્રિભુવનગુરુ શ્રી વર્ધમાનસ્વામીના પ્રવ-
ચનમાર્ગને ભાવથી સ્વીકાર્યો, પૂજ્યો, આરાધ્યો અને ભાવથી
પ્રરૂપ્યા હોતો તેની સાક્ષી આપશ્રીનો તન્મય અક્ષરદેહ પૂરે છે.
જ્યારે એજ પરમપૂનિત માર્ગને તદ્દન વિકૃત અને તમસ્તરણી
જણાવનાર બેચરદાસ પોતાનું તેણુંજ પુસ્તક આપશ્રીને સમર્પે છે
ત્યારે તે (બેચરદાસ) આપ મહુમશ્રીની વળી અધિક આશાતના અને
સર્વસાધારણ ડગખાજી કરે છે, તેમાં શંકાનું સ્થાનજ ક્યાં છે? આજે
આપશ્રી હયાત હોત તો જરૂર એ (બેચરદાસરૂપ) લોક ટીપાયેલું
છે કે કટાયેલું તે બતાવી જનતાને સવિશેષ આભારી કરત.

એજ પરમ આધારરૂપ પ્રવચનમાર્ગ કે જેની દિવ્યસંગતિનું
પ્રતિબિમ્બ આપશ્રીએ આપના અક્ષરદેહમાં ઉતાર્યું, તેની બેચર-
દાસે કરેલી અતિનીચ અવહેલના તથા ઉપજવેલી અવળી-હડ-
હડતી અસત રૂપરેખા અને તેથી સાહિત્યના વિપુલ તથા વિમલ
અને ચાર અંગ ઉપર થયેલા અશનિપાતને હું ક્યા શબ્દોમાં
વર્ણવું? પ્રભો! તો પણ સાહિત્યના એ કાતિલ પ્રણને રજવ-
વાની અને આપશ્રી તથા આપશ્રીના પૂર્વજોની માર્ક જ્ઞાતનંદન
શ્રીમહાવીરદેવના શાસનની સેવાની જેવી તેવી તક લઇ 'સત્યના
સમર્થન' રૂપે આ એક પાંખડી આપશ્રીના ચરણે ચઢાવું છું.

હે ગુરુદેવ! આથી મહારી શિષ્યભક્તિ સાદર થતી બોધ હું
મહારા આત્માનું અહોભાગ્ય સમજું છું. આ સઘળો ઉપકાર પણ
આપશ્રીના સાચા સેવકો-(તે) મહારા પરમપૂજ્ય ગુરૂવર્યોનો છે, તેનું
નિવેદન કરી લેવાની અનુજ્ઞા પણ મહને હો. આપનો—

પાદરેણુ રામ.

આભારદર્શન.

ધન્ય છે તે લોકનાથને કે જેઓએ નિરાધાર લોકોને પારમે-
શ્વરી પ્રવચનનો આધાર અને તેનું પરમદર્શન સમર્પ્યું. ધન્ય છે
તે પ્રવચનના ગુપ્તનાર ગણધરદેવોને, ધન્ય છે તેની ઉપર નિર્ધુ-
ક્તિના નિર્માતાઓને અને ધન્ય છે તેના ભાષ્યકારો, ચૂર્ણિકારો
અને ટીકાકારો વિગેરે શાસ્ત્રકર્તાઓને કે જેઓએ સ્વામિભાષિત
સત્યને નખથી શિખાપર્યંત સાચવ્યું અને પ્રતિપાદન પણ કર્યું.
તથા નિરૂપમ પ્રવચનમાર્ગ પ્રતિ વિરોધપરિપૂર્ણ વચનોનું નિરસન
કરવામાં અને ‘સત્યનું સમર્થન’ રચવામાં જેઓનાં શ્રીજિનવાક્ય-
તુલ્ય વચનોનો આજે મહુને મહાન આધાર મળ્યો છે, તેઓ સર્વને
હું કૌટીશઃ અભિવન્દન કરું છું.

“ આજ્ઞારાદ્ધા વિદાદ્ધા ચ શિવાય ચ ભવાય ચ ” આ તો
એક પ્રવચનમાર્ગના આરાધકોનો જીવનમંત્ર છે. પ્રભાવક ગણના-
યકોની આજ્ઞા શ્રીજિનની શાસનધુરાનો નિર્વાહ કરનાર છે અને
શિષ્યોનો-શાસનના સેવકોનો એ ધર્મ છે કે એ આજ્ઞા શિરોધાર્ય
કરવી. અવિનીત, ઉદ્ધત કે મિથ્યાત્વમોહિતોને-વ્યામૂઢ મનુષ્યોનેજ
તે આજ્ઞામાં એકહૃદયસત્તાનો મદ અગર જોડુકમી વિગેરે જણાય
છે, બાકી તે શિવાય આજ્ઞાનો ધારો તો આમ્યજીવનના કુટુંબી-
ઓમાં પણ આચરણીય મનાય છે અને રૂઢપણે પળાય છે તો
પછી નાગરોકો તથા ધાર્મિકો-ધર્મના સેવકો પારમેશ્વરી આજ્ઞાનું
પાલન સવિશેષ કરે એમાં તો આશ્ચર્ય જ શું ? પૂજ્યપાદ પરમ-
ગુરૂ ન્યાયામ્હોનિધિ શ્રીમદ્ વિજયનાનંદસૂરીશ્વરજીની પાટના ભૂ-
ષણરૂપ, વર્તમાન યુગના પરમપ્રભાવક, સૂરિગણતિલક, પ્રાતઃસ્મ-
રણીય, પૂજ્યપાદ પરમગુરૂ શ્રીમદ્ વિજયકમલસૂરીશ્વરજી મહારા-
જશ્રીની પ્રભાવશાલી આજ્ઞાનો પ્રભાવ મહારી ઉપર છે અને

તેઓશ્રીની આજ્ઞાતળે વિહરતા જીવનને હું સફળ માનનારો છું, એટલે કહી શકું છું કે મહાર્ સધળું પુણ્ય તેઓશ્રીનું છે અને પ્રસ્તુત અન્થરચના તે કૃપાળુની અલૌકિક કૃપાનુંજ પરિણામ છે.

મહારે નિત્યના સેવનીય-આરાધ્યપાદ અનુયોગાચાર્ય્ય શુર-શુરવર્ય્ય શ્રીમદ્દાનવિજયજીગણિજી અને પરમઉપકારી પૂજ્ય શુરદેવ મુનિરાજશ્રીમત્ પ્રેમવિજયજીગણિજી કે જેઓની પ્રાદ-ગીતાર્થતાજ મહારી આ અન્થરચનાની સૂત્રધાર છે, તેઓશ્રીના અનુગ્રહ માટે તો હું હૃમ્મેશનો ઋણીજ છું. મહારી સધળી શક્તિ-ઓને યોગ્યમાર્ગે યોજનાર જે કોઈ હોય તો તે આ પરમઉપકારી શુરદેવોજ છે. પ્રસ્તુત અન્થરચનામાં તો મહારે શ્રીમાન સાગરાનંદ-મુરિજનો પણ ઉપકાર માનવાનો છે, કે જેઓએ મહારા પ્રસ્તુત પુસ્તકનો પ્રાયઃ ઘણો ભાગ અવલોક્યો, તેઓશ્રીની કૃપાનું દર્શન 'આભાર દર્શન' વિના બીજી કંઈ વસ્તુથી હું કરાવી શકું ?

કૃપાકાંક્ષી કિંકર રામ.

પ્રસ્તાવના.

‘સત્યત્વ’ સમર્થન’ એ નામજ અંથની પ્રસ્તાવનારૂપે ઉપદેશી રહ્યું છે કે-એક શુદ્ધ સત્ય તથા પ્રમાણ દલીલ અને આધારના ખરા સ્વરૂપનો સદરહુ અંથ છે તેમજ થોડા મહીના અગાઉ જે સાહિત્યત્વ’ મુદાવાર વિલાગે પાડી એક પુસ્તક આકારમાં બેચર. દાસ જીવરાજે ‘વિકૃત સાહિત્યના રૂપે’ પાતાની મનઃપૂત કલ્પનાઓના આધારે એક જાતનું અનાસ્થા ભર્યું વિવેચન જાહેરમાં મુક્યું હતું તેજ મુદાઓના વિગોપિત સત્યને વિષયવાર ખુલ્લું કરે છે. આ અંથ શાસ્ત્ર સિદ્ધાંતોમાંના નિર્વિવાદીત સત્યત્વ’ તથા પ્રમાણીક અને ધર્મ્યવિધાનોનું સમર્થન કરે છે, જૈનસાહિત્યત્વ’ અવિકૃતરૂપ સાબિત કરી આપે છે.

આની વિશેષ પ્રસ્તાવના કરવી કદાચ નિરૂપયોગી ગણાય છતાં વિષયની વિશેષ સ્પષ્ટતાની ખાતર તથા કાંઈક શિષ્ટાચાર અને અંથની સાર્થકતા ખતાવવાની ખાતર પ્રસ્તાવના લખવાનું હું મુકૃત માનીશ. વાંચકો અવશ્ય તે વાંચશે અને શ્રીઅથ-કર્તાનો અતુલ પ્રયાસ ફળવંત કરશે. અહીં આપણે એટલુંજ સમજી લેઈએ કે સદરહુ અંથના કર્તા મુનિરાજશ્રીએ વાંચકોને ધમતું સાહિત્ય અર્પણ કર્યું છે અને તેઓને માટે આ એક ધર્મ-સ્વાધ્યાયનો અંથ છે. શ્રદ્ધા અને સદ્બુદ્ધિથી જેમ જેમ આપણે આ અંથનું અધ્યયન કરીશું તેમ તેમ બેચરદાસ કૃત ‘દાહો અને સાહિત્ય વિષયક નાગા-છેક ખોટા તથા નિમૂળ પ્રહારોને’ નિઃસંશય સમજી શકીશું.

આ અંથની પ્રસ્તાવના અલ્પત્ત અંથજોગા સાહિત્યમાં ચર્ચેલા મુદાઓ ઉપર રહેવી જોઈએ એટલે પ્રસ્તાવકને શિર પ્રસ્તાવનામાં અંથના વિષયો નજીક રહેવાનું ફરજરૂપે મનાય અને

તેથી આ પ્રસ્તાવનામાં નવલકથા અથવા ઇતર ઐતિહાસીક વિગેરે પુસ્તકોની પ્રસ્તાવનાઓ જેવીજ નહીં પરંતુ એક નિબંધજોગી લગભગ સમાલોચનના રૂપમાં, અંગુલીનિર્દેશસમાન ઉપર બતાવેલી ફરજને પહોંચી વળવાનું મહારે ભાગ રહે છે. આ ફરજને વળગી રહી મહાઈ કામ બજાવવા હું યથામતિ આગળ વધીશ.

આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવનાનો હેતુ વિશેષતઃ જાળવવા બેચરદાસના નિબંધ તરફ વાંચકોને કંઈક દોરી જવા હું ઇચ્છીશ. બેચરદાસે મુખ્યતઃ તેમના નિબંધમાં ચાર મુદ્દા ઉપર વિચાર કર્યાનું જણાવ્યું છે- (જો કે ચારે મુદ્દાઓમાં વિષયની તો અતિવ્યાપ્તિજ સેવાયેલી છે?) તેઓએ પહેલા મુદ્દાને ‘શ્વેતાશ્વર દિગમ્બર’ના નામથી ઓળખાવ્યો છે, બીજા, ત્રીજા અને ચોથા મુદ્દાને અતુકમે ચૈત્યવાદ, દેવદ્રવ્યવાદ અને આગમવાદનાં નામો આપ્યાં છે. હવે જે જે શબ્દો ટાંકવાની હું અહીં છુટ લઈશ તે ગ્રંથની પ્રસ્તાવનારૂપે રહેશે, તેનું વિશેષ રૂપ વાંચક મહાશયો ગ્રંથના સદ્બોધથી મેળવી લેશે. બેચરદાસના પુસ્તકમાં તેવી એક પણ વાત, વાક્ય કે શબ્દ સરખો એવો નથી લખાયો કે જેમાં દ્વેષ તિરસ્કાર તુચ્છકાર અને અનાસ્તિકતાની હલકી ભાવનાઓ ભરી ન હોય? આ પુસ્તકનું ઉત્થાન પણ એથીજ વ્યાજબી સમજવાનું છે કેમકે એમાંથી જૈનસાહિત્યના સુવિશુદ્ધ પડધાને આપણે ભાગવાનો છે.

આપણે માનીએ છીએ કે સાહિત્યની વિકૃત અથવા અવિકૃત દશાનો સોખમી તેનો ઇતિહાસ છે એટલે સાહિત્યના ઇતિહાસ ઉપરથી તેની સારી નરસી હાલતનું જ્ઞાન થઈ શકે છે. બેચરદાસે તેમના પુસ્તકની આદીમાં એક ‘પરિવર્તન’નો ઇતિહાસ ટાંક્યો છે પરંતુ આપણે જ્યારે આજ ગ્રંથનાં આગલા પાનામાં ભગવાન વીરથી વીર-શાસનની આદિ તથા જિનાગમની

સ્થના અને અત્યારનું હયાતી લોગવતું શ્રુત તો ખરાખર અવિ-
ચ્છિન્ન અને અભિવ્યક્ત સાચું સમું ઉતરી આવ્યું છે એ તે
વિગેરેના ખરા આધારો વાંચીશું ત્યારે તેમાં-બેચરદાસના કથનમાં
કણમાત્ર તથ્ય માલુમ પડશે નહીં. આપણને એમ પણ લાગ્યા
વિના નહી રહેશે કે બેચરદાસે જે જે સૂત્રો અને ગાથાઓના
આધાર આપ્યા છે તે તદ્દન અસંગત અને તેઓએ કરેલું તેમનું
ભાષાંતર તેમના-સૂત્રો તથા ગાથાઓના ભાવાર્થને બિલકુલ
અસ્પૃષ્ટ છે. તેનું એકજ ઉદાહરણ હું નીચે આપું છું. જેમકે-

‘નો લોગસ્સેસણં ચરે’ (આચારંગ સૂત્ર ૧૨૭) આનો સૂત્ર-
ગત અર્થ લોકના ઇષ્ટ અથવા અનિષ્ટ વિષયોમાં રાગી અથવા
દ્વેષી નહી થવા વિષેનો છે (જુઓ આજ ગ્રંથનું પાનું ૨૯))
અર્થાત્ લોકીક-પૌદ્ગલીક અનુકુળતા અથવા પ્રતિકુળતા તરફ સ-
માનભાવથી રહેવાનું સૂત્રથી મુચન થાય છે, બેચરદાસ આજ
સૂત્રનો અર્થ “લોકવાદને અનુસરશે નહીં-દુનિઆની દેખાદેખી
કરશે નહીં” વિગેરે કરે છે, હવે સૂત્રના અર્થ સાથે બેચરદાસના
અર્થનો ત્રેણ ક્યાંથીજ મળે? (‘વર્ણના’ શબ્દના અર્થ ઉપર તો
બેચરદાસે જોયુંજ નથી?) સૂત્રાર્થમાં સ્થળે સ્થળે કરેલી બેચ-
રદાસની સ્ખલનાઓનો પરિચય આપવામાં આ પુસ્તક સંતોષ-
કારક નીવડશે. વસ્તુતઃ જે સૂત્રો અને ટીકાઓ ઉપર સાહિત્યનો
આખો આધાર છે તે સૂત્રો અને ટીકાઓના આશયને શબ્દે શબ્દે
હજીવામાં બેચરદાસે પાછું વાળીને પણ જોયું નથી, જૈનસાહિત્ય
અને જૈન સંપ્રદાયને કદરૂપાં ચીતરી દેખાડવામાં કાંઈજ મજા
રાખી નથી.

ટીકાકારોનો આશય સૂત્રોના અર્થોને વિસ્તૃત અને સમજી
શકાય તેવા કરવાનો હોય છે, તેથી તેઓની શૈલીમાં ‘इदमिति
इदमम्,’ ‘इदमुक्तं भवति,’ ‘यदुक्तम्,’ ‘एतत् तात्पर्यम्’ વિગેરેથી
રહસ્યનું વિવરણ થતું જોવાય છે, તેમાં કશોએ વિરોધ કાઢી શકાતો

નથી છતાં જ્યારે બેચરદાસ ટીકાકારોએ ‘માખા ઉપર માખી ચઢાવ્યા’નું કહે છે ત્યારે તે લક્ષણહીન મૂર્ખ તથા મત્ત અને સંભ્રાન્ત ફરજંદના વાલીની જેમ દુઃખ અને આશ્ચર્ય ઉપજાવે છે. એ શબ્દોમાં બેચરદાસ એકલા એ મહાત્માઓનું-મલધારી-જીવુંજ અટ્ટહાસ્ય કરી ધરાયા નથી, તેઓએ ખુદ વર્ધમાનદેવનું, તેમના શાસનનું, સુસાધુમહાપુરૂષોનું અને છેવટ આખા જૈનસંપ્રદાયનું જુદા જુદા શબ્દોમાં અપરિમિત અટ્ટહાસ્યજ કર્યું છે? તેઓએ તેમના પુસ્તકમાં બીજી પણ એવી અને એટલી બધી માન્યતાઓ તથા કલ્પનાઓનું ઢોલ પીટ્યું છે કે તેના ખોટા પ્રયોગ તળે દબાઈ ગયેલા સાચા સુરનો અવાજ કર્ણગોચર કરવા આ પુસ્તકમાંના દરેકે દરેક ઉદ્દગારોનું મનન કરવું આપણને માટે અગત્યનું રહેશે.

બેચરદાસે ગમે તે કર્યું હોય તે બાબત રાખીએ તોપણ શાસ્ત્રો અને શાસ્ત્રકારોને નહીં માનવાની તેઓએ એવી સરસ ચુકિત રાખી છે કે એક વંધ્યવૃક્ષમાંથી ફળ નિપજાવવાનું જેટલું અશક્ય તેટલું તેમની કલ્પનાઓમાં સત્યનો અવતાર કરાવવાનું પણ અશક્ય અને દુષ્કર! સાહિત્યની સમલોચનામાં કેવળ કલ્પનાનોજ નહીં પરંતુ શાસ્ત્રોની સંગતિનો ખ્યાલ રાખવો પડે છે અને એ સંગતિ ધટે છે કે નહીં તે જોવા પુરતું કલ્પનાનું લક્ષ્ય રાખવું પડે છે. આ ગ્રંથ ઉપરથી આપણે એ પણ શીખવાનું છે કે શ્રીજિનમતની શ્રદ્ધામાં આપણે સાચા છીએ કે બેચરદાસ પોતાની અટક-જોમાં સાચા છે? આ ગ્રંથમાંજ તેમના દરેક સુદા ઉપર સવિસ્તર વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે, જે જે લીટીઓ હું અહીં લખું છું તે બેચરદાસની લીપણ અટકજોના રાક્ષસીસ્વરૂપની માત્ર પ્રસ્તાવનારૂપે છે.

દાન, શીયળ, તપ વિગેરે ધર્મોનું આરાધન મોક્ષને માટે

શાસ્ત્રકારો જણાવે છે. એ ધર્મ આરાધતાં જ્યાં સુધી સંપૂર્ણ મોક્ષ ન થાય ત્યાં સુધી તે આત્માની ઉત્તરોત્તર એવી પુણ્યવૃદ્ધિ રહ્યા કરે છે કે એ પુણ્યવૃદ્ધિ અભ્યાસવૃદ્ધિની જેમ એના ભાવિ મોક્ષની સાધનસામગ્રી બને છે. જેમ એક અભ્યાસીને છેવટની ડીઝી જ્યાં સુધી ન મળે ત્યાં સુધીના વચલા ગાળામાં પણ એ અભ્યાસના સાધારણ ફળ તરીકે લોકમાં કન્યા, વ્યાપારમાં મુઠી, નોકરીમાં સાફ અધિષ્ઠાન વિગેરે અભ્યાસકર્તા ચોખ્ખતા મુજબ મેળવી શકાતું મુખભોગ તે મેળવે છે, તેમ પુણ્યફળ તરીકે મુખ અનુભવસિદ્ધ છે અને તે દાન દેનારો, શીયળ પાળનારો વિગેરે ધર્મ કરનારો આત્મા મેળવે એ હેતુ અને ફળના અનુરૂપ ભાવવાળું જ છે. બેચરદાસને આટલી સારી સાધારણ ઘટનામાં પણ હેતુ અને ફળની સામ્યતા નથી દેખાતી. તેઓ કહે છે કે “દાન દેનારો ચક્રવર્તી રાજ શી રીતે થાય? અને બ્રહ્મચર્યનો સંસ્કારી (દેવ-લોકમાં જઈ) સુધરેલો વ્યભિચારી શી રીતે બને!” કેવી પ્રીડાકારી મુશ્કેલીનાની આશંકા? દાન દેનારો અને બ્રહ્મચર્ય પાળનારો તેની વચલી સ્થીતિમાં ચક્રવર્તી રાજ તથા દેવતાઓ જેવાના ઐશ્વર્યભોગનો ભોગી ન થઈ શકતો હોય તો શું બેચરદાસના મતે તે શ્વપચ નારકી અથવા નિગોદીઓ થવો જોઈએ કે સીધો જીવ મટીને નિર્જીવ પાપાણનો ટુકડો થઈ જવો જોઈએ? આ ઉપરાંત બીજી પણ બેચરદાસે કરેલી ભગવાન પાર્શ્વનાથ-સ્વામિના તીર્થવર્ત્તિ સાધુઓની તથા યુગલીકધર્મ, અને રૂઝુ-પ્રાણ તથા વક્રજડોના ધર્મો વિગેરેની ‘ફાસીકલ’ નોટો હેરત પમાડે તેવી છે.

વાંચકો જોશે કે બેચરદાસના આખાએ પુસ્તકમાં-ચારેવાદમાં અથથી ઇતિ સુધી નરું અનાર્ય સંકલ્પોનું જ યુદ્ધ છે. તેનું કેટલુંક નિદર્શન હું ચાલુ પ્રસ્તાવનામાં કરાવી શક્યો છું અને આનું

વિષયતઃ નિદર્શનં તો આજ અંથનાં પાનાં કરાવશે. હું એક છેલ્લા મુદ્દા ઉપર ઇસારો કરું તે ઉપર ધ્યાન આપશો.

શાસ્ત્રકારો આવકોને તથા અનાધિકૃત સાધુઓને સૂત્રો વાંચવાની મના કરે છે. જે વાતને (-આગમ નહીં વાંચવાની...) આપણે જિનાજ્ઞાપ સપ્રમાણ તથા વિહિત માનીએ છીએ તે વાતને-એટલે ‘આવકોને સૂત્રો વાંચવાના અનધિકારને’ બેચરદાસ “સર્વથા શ્રીજિનાજ્ઞાવિરુદ્ધ” અવિહિત તથા અપ્રમાણિક માને છે. (બેચરદાસનું પુસ્તકજ એ તો જાહેર કરે છે કે પોતે એક વાતને જિનમૂર્તિને, દેવદ્રવ્યને, જિનાગમને, જિનેશ્વરદેવોના તીર્થકરપણાને, સમવસરણુને, પવિત્ર તીર્થભૂમિઓને, જિનેશ્વરદેવોના સચેલકપણાને, શ્વેતાંબરસંપ્રદાયને, શ્રીજિનવાક્યવત્ શાસ્ત્રકારોને-શાસ્ત્રોને વસ્તુતઃ શ્રીજિનમતને પ્રવચનમાર્ગને પ્રમાણિક, વિહિત તથા શ્રીજિનાજ્ઞાપ માનવાનો દાવોજ નથી રાખતા ?)

હવે આપણે આ અંથમાં બેઘણું તેમ, બેચરદાસે કરેલા આરોપના બુઢાણાની આપણને ખાત્રી થશે, પરંતુ શ્રીજિન-આગમો-સૂત્રસિદ્ધાંતો કે જે માત્ર પરમાત્મદશાપ્રાપ્તિ માટેજ નકશાપ આપણને ઉપદિષ્ટ છે, તે એક પરમ અવસ્થાને-ત્યાગી અવસ્થાનેજ અધિકૃત છે. તેના વાંચનનો શુદ્ધસ્થો માટે જેમ નિષેધ છે તેમ બીજાં દર્શનો પોતપોતાના શાસ્ત્રોના વાંચન માટે કેવી ફરમાશ કરે છે તે નીચે લીધેલી નોંધ ઉપરથી સમજવું ઉપ-શોગી છે:—

“The Mahathera-while explaining Saddthamma (true-law) Ghosa listened to the contents of the Abbithamma and was simply charmed and said “ What is your cult ? ” Ghosa asked whether a house-holder could learn it and he was told that it could be learnt by a monk.” (From, M. R. A. D.

1920 'Buddh Ghosa')—બૌદ્ધના ધર્મગુરુ-‘મહાથેરા’ જ્યારે સદ્-ધર્મનું વ્યાખ્યાન કરતા રહ્યા ત્યારે ‘બોસ’ તેમાં રહેલી વસ્તુઓને ધ્યાનથી સાંભળવા લાગ્યો, અને તેથી રંજીત થઈ કહ્યું કે “તમારો સિદ્ધાંત બહુ રૂડો છે.” ‘બોસે’ તે પછી પુછ્યું કે ‘એક ગૃહસ્થ તમારા સિદ્ધાંતો વાંચી ભણી શકે કે નહીં?’ અને તેના જવાબમાં ‘મહાથેરા એ જણાવ્યું કે ‘લિશ્તુ વડેજ તે ભણી શકાય.’ (મોડર્ન રીવ્યુ સન ૧૯૨૦ ‘બુદ્ધબોસ’ ઉપરથી)

આ ઉપરથી આપણે જોઈ શકીએ છીએ કે બૌદ્ધ દર્શનમાં બૌદ્ધ આગમો ભણવાની ગૃહસ્થો માટે મના છે, એ મુજબ બીજે પક્ષ સમજી લેવું, વિશેષ ભગવાનના લોકોત્તર માર્ગ ઉપર જે આપણી અટલ પ્રેમશ્રદ્ધા હોય તો ‘આગમો વાંચવાનો આધિકાર શ્રીજિનદીક્ષા પછીનો છે’ એ વિગેરે બાબતો વિરૂદ્ધ બેચરદાસની માફક ‘જિનાણાવિરૂદ્ધ’ ઇત્યાદિ મતલબનો ફતવો ન માનીએ કે ન છાપીએ. વળી ‘આવક’ એટલે ‘સાંભળનાર’ એમ બેચરદાસ અન્યત્ર કબુલ કરે છે તો પછી ‘સાંભળનાર તે વાંચનાર કેમ થઈ શકતો હશે? એ અમે સમજી શકતા નથી. ‘ગૃહસ્થો સંસાર જાળથી છુટે, નિરૂપાધિક અને નિઃસંગ થઈને શ્રીજિનાગમમાંના અપરિમિત જ્ઞાનના પારગામી થાય તથા પ્રરૂપણામાં કાંઈએ ઉત્સુક કે મિથ્યા જેવું ન બોલાય કે ન લખાય’ એ તે વિગેરે જોગી પ્રાચીન આસ પુરૂષોની ખરી ઉપકારદ્રષ્ટિ તરફ પક્ષ જ્યારે નજર કરીએ છીએ ત્યારે ભગવાનનાં વચન, તેના અલૌકિક માર્ગ, તેનાં શાસ્ત્રો અને શાસ્ત્રકારો તથા છેવટ પરમ્પરાથી એક સરખી ઉતરી આવતી પ્રજ્ઞાલિકાઓ તરફ તો અમારું દૃઢ અવિચળ ચોંટ્યુંજ રહે છે.

ભગવાન વર્ધમાનદેવનું શાસન ચાલે છે પરંતુ હુપા એ-લચીઓની જેમ શાસનમાં કુટ પાડનારાઓ ભગવાનના-હોતા નથી. સીધા હોય તો તેઓ ભગવાનને કે ભગવાનના આખા

માર્ગને ખુંદતાં વિચાર કરે પણ વાંકા હોય તે તેા તેટલો પણ વિચાર ન કરે-એટલે ભગવાનના નામને, ભગવાનની સ્થાપનાને અને ભગવાનના આખા માર્ગને જેમ ખુંદવા હોય તેમ ખુંદે. કુટ પાડનારાઓમાંનું બેચરદાસે કોની જેવું વધારાનું દૂતકર્મ કર્યું છે તે દુકમાં જોવું અસ્થાને નહીં ગણાય.

‘જિનૈરુક્તં ! જિનૈરેવં નિગદિતમ્ ! પતજ્જિનમતમ્ !’ વિગેરે વિગેરેથી શાસ્ત્રકારો જે શ્રીજિનમતનું પ્રતિપાદન કરે છે તેને બેચરદાસ ‘દીર્ઘ વિરોધવાળી (જિનના નામે રળી ખાનારી) વણીકશાહી અને ધર્મના હાઉથી બીવડાવનારી ’ રીતિ તરીકે ઓળખાવે છે ! આતો એક સત્યમાંથી અસત્ય શોધી કાઢવાની કટ નીતિ છે. તે શ્રીજિન અને જિનમાર્ગના પક્ષ પ્રતિસ્પર્ધિ કે દ્રોહી શિવાય બીજા કોણ અખત્યાર કરી શકે ?

આ છેલ્લા યુગથી જે જે કુટ પાડનારાઓ પેદા થયા તેઓના એક એવો રીવાજ થઈ પડ્યો છે કે અસ ‘જે શ્રીજિનના નામે ચાલે છે તે ચઢાવી દીધેલું અને ભેળસેળવાળું, જિનમાર્ગના અનુયાયીઓ બિલકુલ જડ, વિચારહીન તથા અકર્મણ્ય, જિનના સાધુઓ શિથીલ, તુચ્છ, દીન અને વેપાદિ વ્યવહારમાં વિરમ્બના કરવાવાળા તથા અગ્રેસર પુરૂષો વિરાધક વૃત્તિવાળા, પ્રબળ દૃષ્ટિ-રાગી, ‘મહે’ કહું તે સાચું’ તેવા આગ્રહપેલા તથા માર્ગને અધઃપાતના ચીકણા કીચડમાં ખોસી ધાલનારા અને વર્ધમાનને-જિનને કેવળ ઉદાસીન પરમ નિવૃત્તિના ઉપાસક, મહાત્મા વિગેરે વિગેરે સાદા સાધારણ મહાપુરૂષમાં ચોજનારા (પરંતુ અસલ અષ્ટ મહાપ્રતિહાર્યોથી સેવાતા, ચોત્રીશ અતિશયોવાળા સમ્યક્-અદ્વા તથા સાધુધર્મની આદિ કરનારા તીર્થંકર નામકર્મને વેદનારા ઇત્યાદિક તેા નહીં ?) તથા વર્તમાન વીતરાગમતને લોક-પ્રતિકુલ ઇત્યાદિક જણાવવું : ! ! ! !

દેશમાં જ્યારથી (સને ૧૯૨૦ થી મુખ્ય અસહકાર તરીકેની) રાષ્ટ્રિય ચળવળે ધાર્મિકતાનું ઓઠું લીધું છે ત્યારથી તેના એકાંત ઉપદેશ તળે રંગાયેલી જનતાની જૈનોના-જાણીતા કહેવાતા વર્ગની અવસ્થા એટલી બધી ઉન્નત પ્રાયઃ થઈ ચુકેલી જણાય છે કે તેઓ પોતાના શુદ્ધ સનાતન દેવગુરૂ અને ધર્મને નિઃસત્વ-વત્ જોતા થાય છે અને તેમાંથી વિશ્વાસ પણ ખોતા થાય છે. ધર્મ અને ફરજ વચ્ચેની તારતમ્યતા તેઓને દખાતી બંધ પડે છે. તેઓનો સંભાહ એટલો બધો વધી પડે છે કે તેઓને તેમના પરમેશ્વર, તેમના પરમગુરૂ, તેમનું પરમ પ્રવચન, તેમની પરમ દીક્ષા તથા તપ વિગેરેનાં વિધાનો અળખામણાં ઝેર જેવાં લાગે છે અને પાખંડીઓ પાખંડીઓનાં વચનો, પાખંડીઓની પ્રવૃત્તિઓ વહાલી હીમ લાગે છે ! નાસ્તિકો પણ જ્યારે દંભી થતા જાય છે ત્યારે તેઓનાથી થતી હુનીઓ-સામાજિક તથા ધાર્મિક શક્તિ-ઓના વિનાશનો આંક શોધવા ક્યાં જવું ?

એચરદાસ જ્યારે જૈન બંધુઓને ‘ શ્રી વર્ધમાનસ્વામીના પ્રવચનને વર્તમાનમાં ઉંચે લાવવા ’ ગાંધીજીના શરણે જવાની હાકલ મારે છે અને શ્રીમદ્વિજયાનન્દ સૂરીશ્વરજીને (કે જેઓને ‘ ભાવાચાર્ય ’ તરીકે સંબોધી તેઓશ્રીના અક્ષર દેહમાં લુપ્ત થયાનું પોતે જણાવે છે અને તેઓશ્રીની ધર્મપુરૂષતા તથા તેઓશ્રીના અક્ષર દેહને તો વિશ્વસેજ છે તેઓને) પોતાના પુસ્તકનું અર્પણ કરે છે ત્યારે તેમના હૃદયનો સંભાહ અને દંભ પોતે કેટલો ગુપ્ત રાખી શકે તેનો વિચાર કરવો હું વાંચક મહાશયોને સોંપું છું. આ પ્રસ્તાવના પુરી કરતાં હું મહારા નમ્ર મત પ્રમાણે વ્યાજબી-પણે જણાવી લઇશ કે જેથી જિનાગમસાહિત્યના અસલી તાત્પર્યને આપણે સહજમાં જાણી શક્યા ન હોત અને જે ઉત્તમ ઓધ મેળવવો આપણને કદાચ દીર્ઘકાળ સુધી અપ્રાપ્ત રહ્યો હોત

તે સર્વને અનાયાસે મળવી આપવામાં આ પુસ્તક સાધારણ સાધુવર્ગથી તમામ ગૃહસ્થવર્ગને ઉત્તમ કારગત નિવડશે. વસ્તુતઃ એચરદાસનાં સંલારણાંથી અપુનીત થયેલા સંસ્કારોને પાવન કરવાનો આ પ્રસ્તુત ગ્રંથ એક ઉપાય છે અને તેને જેમ આપણે નિત્ય યાદ રાખીએ તથા ગ્રંથકાર મુનિમહારાજ શ્રીમાન રામ-વિજયજી સાહેબનો ઉપકાર માની જેમ કૃતજ્ઞ થઈએ તેમ ધન્યવું થાય છે.

મુનિ જમ્પૂવિજય.

વીર-શાસન શાસન સેવા માટેનું જ સાહિત્ય. માસીક.

ગ્રાહક થાઓ !

જે પ્રભુનું શાસન દિવ્ય, લોકોત્તર એટલે અસાધારણ છે, તેની સેવા એક સાધનથી પતી જાય એમ થવું અશક્ય છે. એને માટે જેટલાં રૂડાં સાધન અધિક હોય તેટલાં ઓછાં પ્રભુનો પ્રવચનમાર્ગ જ્યારે સાગરથી પણ અધિક ઉંડો અને અનન્ત છે ત્યારે તે માર્ગને પોતાનો જાણવાવાળી જૈનસમાજમાં 'વીર-શાસન' સાપ્તાહીક સાથે 'વીર-શાસન' માસીક પણ મળતું હોય તો તેનો લાભ છોડવાનું મન આપણને થવું જોઈએ નહીં. 'વીર-શાસન' સાપ્તાહીક જેમ શ્રી જિનમતની જાહેરાત માટે તથા તેની અસર જાહેરમાં આણવા માટે અગત્યનું જાણ્યું તેમ શ્રી જિનમતને સમજવનારા પાંડિત્ય અને વિદ્વત્તાભર્યા નિષ્પંધી તથા પ્રશ્નોત્તરોનો ઓધ થવા માટે 'વીર-શાસન' માસીક પણ તેટલું જ ઉપયોગી છે. ગ્રાહક થનાર વાસ્તે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૨-૦-૦ ભેટનું પોષ્ટેજ ભુટું. વીર-સમાજ.

સત્યનું સમર્થન

યાને
જૈન સાહિત્યની સર્વોત્કૃષ્ટતા.

પ્રણમ્ય પરમાત્માનં, હૃદિ ધૃત્વા ગુરોર્વચઃ ।
પરમાર્થપ્રકાશાર્થં, કુર્વે સમર્થનમ્ ॥ ૧ ॥

સમ્યગ્દષ્ટિઓનો આદર્શ--

તમેવ સચ્ચં નીસંકં જં જિણેહિં પવેઈયં (નિર્ગથ પ્રવચનભગવતી)

તદેવ સત્યં નિઃશંકં, યજ્ઞિનૈઃ પ્રવેદિતમ્ ।

જે જિનેશ્વરદેવોએ કહેલું છે તેજ સાચું અને શંકાવિનાનું.

પરમાત્મા શ્રી મહાવીરદેવે પ્રકાશેલું અને પરમપૂજ્ય ગણધર-
દેવોએ ગુ'થેલું સત્ય ત્રિકાલાબ્યાધિત-શાશ્વત-સદા સ્થાયિ છે. તેના
અસ્તિત્વમાં આશંકા ઉઠાવનાર પોતાનાજ અસ્તિત્વમાં આશંકા
ઉઠાવનાર છે. પૂજ્ય ગણધરદેવોનો પણ એજ આદર્શ હતો કે-
'તેજ એક નિઃશંક અને સત્ય છે કે જે જિનેશ્વરદેવોએ કહેલું
છે.' ત્યારબાદ સમ્યક્ત્વના સ્વરૂપને અને તેના મહાત્મ્યને સમજ-
નારા સઘળાનો એજ આદર્શ થયો. એનોજ એ પ્રતાપ છે કે
વર્તમાન દરેક પ્રામાણિક શાસ્ત્રોમાં માત્ર તેનીજ છાયા છે-તેમાં
તેજ તત્ત્વોનું પ્રતિપાદન છે-કદિપત વિચારોને તેમાં સ્થાનજ
નથી. તર્ક યુક્તિ કે વિચારણા તે આદર્શનેજ અવલંબીને કર-
વામાં આવતી અને આવે છે. તેમ કરવાથીજ તાર્કિકો અને
વિચારકો સત્યને ઓળખી શક્યા અને જોરશોરથી મુંદર અને
સ્પષ્ટપે પ્રકાશમાં મૂકી શક્યા, વર્તમાનમાં પણ તેવાજ તાર્કિ-

કેા અને વિચારકેા સત્યને ઓળખી શકે છે અને નિશંકપણે પ્રકાશિત પણ કરી શકે છે. ભવિષ્યમાં પણ તેઓજ સત્યને ઓળખશે અને પ્રકાશિત કરશે કે જેઓ ઉપરના અતુપમ આદર્શનું અવલંબન કરશે, એજ મુમુક્ષુઓનો મોક્ષમાર્ગ છે. એના અવલંબન શિવાય સમ્યગ્જ્ઞાન કે સમ્યક્ચારિત્રની આશા આકાશકુમુદ યા મૃગતૃષ્ણા જેવીજ છે. આ વાત એ આદર્શના ઉપાસકોને સમજાવવાની જરૂર ભાગ્યેજ હોઈ શકે છે. એ આદર્શના ઉપાસકોએ તો આખી દુનિયામાં કમાલ કરી છે. એ આદર્શના ઉપાસકોની સામે નીતિને સમજનાર ને માનનાર તો આજે પણ ઉંચી આંખે જોઈ શકે તેમ નથી.

આ અવસર્પિણીના ચરમતીર્થપતિ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરસ્વામી છે. વર્તમાન શાસનના પ્રવર્તક પણ તેજ પરમર્ષિ છે. આપણે સઘળા તે પરમર્ષિના અને તે પરમર્ષિ પ્રણીત પ્રવચનને અનુસરીને ચાલતા દરેક દરેક મહર્ષિના અનન્ય ઉપાસકો છીએ. આપણી પ્રશંસા કે શ્લાઘા પણ તેઓને ઉદ્દેશીનેજ થાય કે જેઓ તે પ્રવચનમાર્ગના ઉપાસક યા પ્રશંસક હોય. અર્થાત્ આજે આપણે સઘળા પરમાત્મા શ્રી મહાવીરદેવના અને તેમના શાસનના સાચા સંચાલકોના સાચા સેવક બનવાની આકંઠ અભિલાષા રાખીએ છીએ. વર્તમાન શાસનના આધિપતિ ભગવાન શ્રી મહાવીર હોવાથી આપણે ભગવાન શ્રી મહાવીર દેવને ઉદ્દેશીને ઉપરની વાત કરી પરંતુ આ કાલચક્રનું ભ્રમણ વિરામ વિનાનું છે. આ અશ્રાન્તપણે પરિભ્રમણ કરતા કાલચક્રના આરાની સંખ્યા બાર છે તેમાં છ આરા ઉત્સર્પિણીના અને છ આરા અવસર્પિણીના કહેવાય છે. આવી ઉત્સર્પિણીઓ અને અવસર્પિણીઓ ભરત અને ઔરવત ક્ષેત્રમાં અનંતી થઈ ચુકી અને અનંતી થશે. તે દરેક ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણીમાં નિયમિતપણે ચોવીસ ચોવીસ તીર્થકરેા થાય છે અને થશે તે પરમ ઉપકારી આત્માઓ સર્વજ્ઞ થયા

પછી તીર્થની સ્થાપના કરે. તીર્થકરદેવોના મુખ્ય શિષ્યો જેઓને આપણે ગણુધરદેવો તરીકે ઓળખીએ છીએ, તેઓ શરૂઆતમાંજ તે પરમઉપકારી લોકોત્તર પુરુષોના શ્રીમુખથી ‘ઉપજ્ઞેહ વા વિગ-મેહ વા ધુવેહ વા’ આ વિધિવ્યાપિની ત્રિપદી પામીને દ્વાદશાંગી (આચારાંગ આદિ બારઅંગો) ની રચના કરે. અને તે તે શાસનવર્તી સધળા જીવો તેનીજ આરાધનાથી પોતાની ઉન્નતિ સાધે. આ એક સનાતન સિદ્ધાન્ત છે.

વર્તમાન દ્વાદશાંગીના પ્રણેતા એટલે પરમાત્મા શ્રી મહા-વીરદેવના પાંચમા ગણુધર ભગવાન સુધર્માસ્વામીજી શ્રી સમ-વાયાંગ નામના ચોથા અંગસૂત્રમાં અને આર્યમહાગિરિની પર-પરામાં થયેલા શ્રી દ્વિપચગણિશિષ્ય શ્રીમાન્ દેવવાચકગણિક્ષમા-શ્રમણ મહારાજ શ્રી નંદીસૂત્રમાં લખે છે કે:-

“ઈચ્છેયં દુવાલસંગં ગણિપિઢગં તીર્ણ કાલે અર્ગતા જીવા આણાણ આરાહિત્તા ચાઝરંતં સંસારકંતારં વીર્ઘવંસુ, ઈચ્છેઅં દુવા-લસંગં ગણિપિઢગં પઢુપ્પણ્ણકાલે પરિત્તા જીવા આણાણ આરાહિત્તા ચાઝરંતં સંસારકંતારં વીર્ઘવંસંતિ, ઈચ્છેયં દુવાલસંગં ગણિપિઢગં અણાગણ કાલે અર્ગતા જીવા આણાણ આરાહિત્તા ચાઝરંતં સંસાર-કંતારં વીર્ઘવંસંતિ । ”

સારાંશ—આચારાંગ આદિ બારઅંગરૂપ ગણિપિઢકને આજ્ઞાપૂર્વક આરાધીને અતીતકાલમાં અનંતા જીવો વર્તમાન કાલમાં સંખ્યાતા અને અનાગત-ભવિષ્યકાલમાં અનંતા જીવો આ ચારગતિરૂપ સંસારઅટવીના અંતને પામ્યા છે પામે છે અને પામશે.

આ કથનના મર્મને સમજનારા મહર્ષિઓ આ સિદ્ધાન્તથી

સહજ પણ ચલિત ન થાય એ સ્વાભાવિક છે. દ્વાદશાંગીને શિ-
રોધાર્ય સમજનાર સજ્જનો પોતાની માન્યતા પ્રરૂપણા કે દ્યેયને
દ્વાદશાંગીથી વિરૂદ્ધ નજ થવા દે. ‘પરમાત્મા શ્રી મહાવીરદેવ
જેવાને પણ પોતાના ત્રીજા ભવમાં પોતાની માન્યતા રાખવા
માટે કરેલ એક નહિ જેવા ઉત્સુત્રના ઉચ્ચારથી કોટાકોટિ
સાગરોપમ સુધી ભીષણ ભવાટવીમાં ભટકવું પડ્યું.’ આ
વસ્તુસ્થિતિથી સુપરિચિત સજ્જનો આગમવિરૂદ્ધ વિચારની,
ઉચ્ચારની કે આચારની દશા પ્રાણાન્ત અવસ્થામાં પણ ન આ-
વવા દે એજ મુખાવહ છે. સિદ્ધાન્તવિરૂદ્ધ વિચાર, ઉચ્ચાર કે
આચારની ઉપેક્ષા કરનાર પણ પોતાના આત્માનીજ ઉપેક્ષા કર-
નારો છે. ભગવાન શ્રી મહાવીરસ્વામીના સમયે પણ જમા-
લિના શિષ્યોએ પણ જમાલિને સમજાવવાની કોશેશ કરી પણ
જ્યારે તે ન સમજ્યા ત્યારે તેનાજ શિષ્યોએ તેનો ત્યાગ કરી
ભગવાન શ્રી મહાવીરનું શરણ સ્વીકાર્યું. પૂર્વાવસ્થાની જમાલિની
પત્નિએ પણ જમાલિને આગમવિરૂદ્ધ પ્રલાપી સમજવાની સાથેજ
તેના અસત્યસિદ્ધાન્તનો પરિત્યાગ કરી તેને સમજાવવા પ્રયત્ન
કર્યા છતાં પણ જ્યારે તે સત્યમાર્ગમાં ન આવ્યો ત્યારે તેનો
પણ પરિત્યાગ કીધો અને પુનઃ પ્રભુપ્રણીત માર્ગનો સ્વીકાર
કર્યો. જમાલ પછી થયેલા બાકીના છ નિન્હવોને એટલે
સિદ્ધાન્તના માત્ર એક કે બે વચનને વિપરીત માનનારા-
ઓને ગુરૂઆદિ મહાપુરૂષોએ સમજાવવાની કોશેશ કરી અને
સમજ્યા તેને સંઘમાં રાખ્યા અને ન સમજ્યા તેઓનો બહિ-
ષ્કાર કીધો, પરંતુ ન તો તેવા સૂત્રવિરોધીઓની ઉપેક્ષા કરી કે
ન તો તેવા ભ્રમિત અને ભ્રમાવનારને પૂજ્ય શ્રી સંઘમાં સ્થાન
આપ્યું. નીતિને સમજનારાઓ આ બાબતની સામે હોદ્દજ ન
શકે એતો નિર્વિવાદજ છે.

ઉપમિતિભવપ્રપંચાના પ્રણેતા મહર્ષિ સિદ્ધર્ષિ ગણીજ પણ

સદાગમની સર્વોત્તમતાનું યથાર્થ વર્ણન કરી કહે છે કે-^૧જેઓનું ભવિષ્યમાં-અદ્યપસમયમાં કલ્યાણ થવાનું છે અને જેઓ પુણ્યથી પરિવેષિત છે તે ઉત્તમ પુરૂષોજ સદાગમના ફરમાનને મોટા આદરપૂર્વક અમલમાં મૂકે છે, પરંતુ ^૨મહાપાપી ભાગ્યવિહીન અધમપુરૂષોને સદાગમનું નામ પણ રૂચિકર થતું નથી. ^૩અધન્ય આત્માઓ આવા સર્વોત્તમ સદાગમને પામતા નથી કારણ કે લક્ષણહીન દરિદ્રી ચિન્તામણિરત્નને નથીજ પામી શકેતા. આપાત્મા પ્રાણીઓ સદાગમના અનુસારે પોતાનું વર્તન નથી રાખતા. તે રાંકડાઓ ભગવાન સદાગમના માહાત્મ્યને નથી ઓળખી શકતા અને તેથી તેઓને હિતોપદેશ આપનાર સદાગમને પણ તેમાંના કેટલાક દૂષિત કરે છે, નિન્દે છે અને ઉપહાસ્ય કરે છે તેમજ કેટલાક તેનાથી ઠગાવાની શંકા રાખે છે.

મહર્ષિ સિદ્ધર્ષિના ઉપર્યુક્ત કથનનો વળાવાસી બેચરદાસ જીવરાજે આપણને સાક્ષાત્કાર કરાવી દીધો એ દૃષ્ટિએ તો આ-

૧ ય एव भाविकल्याणाः, पुण्यभाजो नरोत्तमाः ।

ते सदागमनिर्देशं, कुर्वन्ति महदादरात् ॥ ૧ ॥

૨ अन्यच्च ये महापापा, निर्भाग्याः पुरुषाधमाः ।

न ते सदागमस्यास्य, नामापि बहु मन्यते ॥ ૧ ॥

૩ नाधन्याः प्राप्नुवन्तीम, भगवन्तं सदागमम् ।

निर्लक्षणनरो नैव, चिन्तामणिमवाप्नुते ॥ ૧ ॥

૪ पापिष्ठाः प्राणिनो नास्य वचने वर्तन्ते, ते हि न लक्षयन्ति
વરાકા યદસ્ય ભગવતો માહાત્મ્યં, તતસ્તેભ્યો હિતમુપદિશન્તમપ્યેનં
સદાગમં કેચિદ્ દૂષયન્તિ, કેચિદપકર્ણયન્તિ, કેચિદુપહસન્તિ, કેચિ-
ત્તં પ્રતારકધિયા શક્તે.

પણે તેનો ઉપકાર માનીએ તો અનુચિત ન ગણાય ! જ્યારે ભગવાન હરિભદ્રસૂત્રજી કે જેઓ આદ્યે સુ'વાલીસ અંશરતોના ઉત્પાદક છે, જેઓનું વચન સૂત્રવાક્યવત્ પ્રમાણભૂત મનાતું અને મનાય છે, જેઓ સ્વ અને પરના સંકલશાસ્ત્રોમાં નિષ્ણાત હતા, તેઓશ્રી પણ પોતાના સંબોધપ્રકરણ નામના અંશમાં ગુરુસ્વરૂપ નામના અધિકારમાં લખે છે કે:-

“ કથ અમ્હારિસા જીવા, દૂસમાદોસદૂસિયા ? ।

હા અણાહા કહં હુંતા ? ન હુંતો જઈ જિણાગમો ॥ ૧ ॥ ”

સારાંશ-‘ક્યાં અમારા જેવા દુઃપમકાલના દોષથી દૂષિત છવો ? જે આજે જિનેશ્વરદેવનું આગમ ન હોત તો અમારા જેવા અનાથછવોની દશા શી થાત ?’ ન્યાયવિશારદ ન્યાયાચાર્ય શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય પણ જૈનાગમની સ્તુતિ કરતાં કહે છે જે:-

“ આત્મીયાનુભવાશ્રયાર્થવિષયોઽપ્યુચ્ચૈર્યદીયક્રમો

મ્લેછાનામિવ સંસ્કૃતં તનુધિયામાશ્રયમોહાવહઃ ।

વ્યુત્પત્તિપ્રતિપત્તિહેતુવિતતસ્યાદ્વાદવાગુંફિતં

તં જૈનાગમમાકલ્પ્ય ન વયં વ્યાક્ષેપમાજઃ ક્વચિત્ ॥ ”

અર્થ—પોતાના અનુભવનો આશ્રયજ જેના અર્થનો વિષય છે એવો પણ જે જિનાગમનો ઉચ્ચક્રમ તે મ્લેછાને સંસ્કૃત ભાષાની જેમ અલ્પબુદ્ધિવાળાને આશ્રય તથા મોહ ઉત્પન્ન કરનાર છે, તેવા વ્યુત્પત્તિ, પ્રતિપત્તિ, હેતુઓના વિસ્તારવાળા સ્યાદ્વાદની વાણીથી રચાયેલા જિનાગમને જાણીને અમે કોઈપણ ઠેકાણે વ્યાક્ષેપને ભજનારા થતા નથી. ત્યારે આપણી સમાજમાં નામીયા થયેલા પેલા બેચરદાસ આજે બસો પાંચ પેજનો એક મોટો નિબંધ

લખીને કહેવા નીકળેલ છે કે ‘જૈનસાહિત્યમાં વિકાસ થવાના બદલે વિકાર થઈ ગયો છે અને તેનાથી આપણી હાનિ થઈ ચુકી છે.’ આ કેવો દૃષ્ટિકોણ ?

પોતાના તે નિબંધને પ્રમાણિક બનાવવાની ખાતર, ભગવાન શ્રી હરિભદ્રસૂરિજી જેવા અનેક મહર્ષિઓની ઉપરવટ થઈને, ભાષ્યકાર શ્રી જિનભદ્રગણીજી આદિ સર્વમાન્ય સૂરીશ્વરોને ઉદ્દેશીને, આપણા આધારસ્તંભ આચાર્યપ્રવરો ઉપર અધમાધમ આક્ષેપો કરવાનું કારસ્તાન કરતાં પણ તે મહાભાગને ક’પારી નથી આવી ! આપણા આધારસ્તંભ આચાર્યપ્રવરોને અસત્યવાદી અને અધારામાં આથકનાર તરીકે ઓળખાવવા તે કાળજીથી કાગળને અને પોતાના આત્માને કાળો કરતાં કંથે છે કે:-

“ સંખ્યાબંધ ઉદ્દેષો તે પવિત્ર જિનોને નામે આપણા કુલગુરુઓએ ચડાવી દીધા છે, જેને લીધે આપણે કશું વિવેકપૂર્વક વિચારી શકતા નથી. આ કાંઈ ઓછું તમસ્તરણ છે ! ! ! ”

શાસનપ્રેમી સજ્જનો ! પરમાત્મા શ્રી મહાવીરદેવના નામે ઉપદેશ આપનારા આપણા આરાધ્ય પુરૂષો ઉપર, ઉપરનો ઉલ્લેખ કરી બેચરદાસ તે પવિત્રપુરૂષોની ધોર આશાતના કરવા સાથે અનાચારનો આચાર્ય બની દુનિયાને તે અનાચારમાં કુખાવવાની હિતશિક્ષા આપવાનું કાર્ય કરવાને પ્રવૃત્ત થયેલ છે. અસ્તુ, જેવી તેમની મતિ ! પરંતુ શરૂઆતમાંજ ખતાવવામાં આવેલો આપણો આદર્શ અને સનાતન સિદ્ધાન્ત હજી આપ સર્વની સ્મૃતિપથમાં ઉપસ્થિતજ હશે એટલે માત્ર તેનો નામનિર્દેશ કરીનેજ હું કહું છું કે આપણા સઘળા રતનત્રયીના આરાધક આદર્શો પરમાત્મા શ્રી મહાવીરદેવના શ્રીમુખે ત્રીપદી પામીને ગણધરદેવોએ રચેલી દ્વાદશાંગીને અનુસરીનેજ વિચારમાં, ઉચ્ચારમાં કે આચારમાં વિચરતા એટલે તેઓ જિનના નામે વાતો કરે એમાં આશ્ચર્ય શું ? જેઓને તે દ્વાદશાંગી વિના નથી કાંઈ વિ-

ચારવાનું, નથી કાંઈ બોલવાનું કે નથી કાંઈ આચરવાનું, તે મહા-
ત્માઓના વિચારમાં ઉચ્ચારમાં કે આચારમાં 'વીર' કે 'જિન'
સિવાય બીજું શું જોવામાં કે સાંભળવામાં આવે! પણ બેચર-
દાસના આત્માને તે શબ્દ એક શબ્દની માફક સાલે છે. કર્મની
દુરંતતા તે આવું જ નામ! મને આશા છે કે ધર્મપ્રેમી સજ્જનો
બેચરદાસની પ્રવૃત્તિ ઉપરથી એટલું તો જરૂર શીખશે કે
'આજથી આરંભીને અમારે પૂરતા સાવચેત રહેવું' કે જેથી
બેચરદાસની માફક અમારો આત્મા પણ આવું ઘોર પાપકર્મ
કરીને અતિ દુર્લભ્ય આ મનુષ્યલવ નિષ્કળ ન કરે.'

આપણાં દરેક આગમે અને આગમે સિવાયનું આપણું
સઘળું સાહિત્ય કે જે આપણા શિષ્ટશિરોમણિ સૂરાધરાદિની
લેખિનીથી લખાયેલું છે, તેમાં આપણે પ્રથમ કહી ગયા તે પ્ર-
માણે તેજ તત્ત્વોનું પ્રતિપાદન છે કે જેનું પ્રતિપાદન દ્વાદશાં-
ગીમાં થયેલું છે, કારણકે તે સઘળાઓનો આદર્શજ એ હતો.
તેઓ એ આદર્શની ઉપાસનામાં પોતાનું શ્રેય સમજતા અને
એ વાતની ખાત્રી આપણે સાક્ષાત્ ગણધરદેવોના જણાવેલ અને
આગમોને પુસ્તકોરૂ કરનાર શ્રીમદ્ દેવર્દિગણિક્ષમાશ્રમણજી
મહારાજશ્રી વગેરેના લેખોથી કરી ચુક્યા છીએ એટલે એ આ-
ખતમાં આપણે માટે તો આશંકાને અવકાશજ નથી.

જૈન સાહિત્યની સર્વોત્કૃષ્ટતા આપણી એ સુંદર શાસનશૈ-
લીમાંજ સમાયેલી છે. આપણા દરેક મહાપુરુષોનો એકજ રાજ-
માર્ગ એટલે આપણા માટે ભ્રમણાને સ્થાનજ નથી. ભ્રમણા તો
તેનેજ થાય કે જેઓ સુંદરમાં સુંદર શાસનશૈલીનો અસ્વીકાર
કરીને પોતાના કદિપત સિદ્ધાન્તો જનતાને મનાવવાની અભિ-
લાષા ધરાવે. શાસ્ત્રકારો એવા ઉન્મત્તોને 'અનંતસંસારી' 'બહુલ-
સંસારી' 'દુર્લભ્ય' આદિ શબ્દોથી ઓળખાવે છે એ વિચાર-
કોને તો વિચારતાં સત્યજ જણાય છે, કારણ કે તે સ્વેચ્છાચારી-

માને પોતાની કલ્પિત વાતોને સાચી સમજાવવા માટે અનેક
 કાર્યો કરવાંજ પડે છે અને તેની સાખીતી માટે એક બેચર-
 સજ ખસ છે. આપણે આજે જોઈએ છીએ કે બેચરદાસને
 પાતાની 'દેવદ્રવ્ય શાસ્ત્ર વિરૂદ્ધ છે તે દ્રવ્યનો ઉપયોગ જૈનસમાજ
 પાતાના કેળવણી જેવા કાર્યમાં ખુશીથી કરા શકે છે' આ એક
 અન્યતાની ખાતર સંપૂર્ણ જૈનસાહિત્યને અરે ! ખુદ આગમ-
 ધોને પણ વિકારી કહેવાની ફરજ પડી, તેની સાખીતી માટે
 ભ્રમ જૈનસમાજનું 'તમસ્તરણ' કરવું પડ્યું અને છેવટે ભગ-
 વાન મહાવીરસ્વામી અને ભગવાન પાર્શ્વનાથસ્વામીના શિષ્યા-
 ની ઉપર પણ અધમાધમ આક્ષેપો કરવા જેવી નીચામાં નીચી
 દે પહોંચવાની ફરજ પડી. આવી અધમાધમ દશા સુધી પહોં-
 તાં પણ નહિ અચકનારા અનન્તકાલ નિગોદામાં આથડે એમાં
 શસ્ત્ર્ય જેવું શું છે ? શાસનમાં સાત નાના નિન્હવો અને
 પાઠમે મોટા નિન્હવ થયો. એ મોટા નિન્હવે પણ ભગવાન
 મહાવીરસ્વામી ઉપર આક્ષેપ કરવાની દૃષ્ટતા નથી બતાવી !
 ૨ આઠમા નિન્હવના અનુયાયિઓ પણ વાચકવર ઉમાસ્વા-
 મીજ મહારાજ જેવા મહર્ષિઓ ઉપર બહુમાનથી ભરેલા
 ૩ પણ બિચારા બેચરદાસ તો આજે એવી દશાના ગુલામ
 ૪ ન્યા છે કે જે ગુલામીના પ્રતાપે આપણે ઉપર વર્ણવી ગયા
 ૫ વી અધમ અવસ્થાની ઉપાસના કરવામાંજ આ ઉત્તમોત્તમ
 ૬ અનુચલવ અને તેમાં પણ મળેલી ઉત્તમ સામગ્રીઓનો ઉપયોગ
 ૭ ના હસ્તે થાય છે. આવી ગુલામીમાં અથડાતા આત્માઓની
 ૮ મધમતા ઉપર આપણને અનુકંપાજ આવવી જોઈએ અને ઉત્ત-
 ૯ મા આત્માઓને તો આવેજ આવે અને એ અનુકંપાના આવિ-
 ૧૦ ર્તાવ સાથે ઉપાધ્યાયજી શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ગણિશ્રીએ આલે-
 ૧૧ ખેલ " જે જિન ભાખ્યું તે નહિ અન્યથા, એહવો જે દહરંગ
 ૧૨ ગુણનર ! તે આસ્તિકતા લક્ષણ પાંચમું, કરે કુમતિનો એ ભંગ

મુગ્ધનર ! શ્રી જિનભણિત વચન વિચારીયે ” આ સદ્ભાવ આપણા આત્માની સાથે એકમેક કરી દેવાજ આપણે તો મથવું જોઈએ. એથીજ આપણો ઉદય છે. તે વિના આપણી સાધ્ય-સિદ્ધિ નથીજ થવી એ તો એકાન્તે નિશ્ચિત છે. આ નિશ્ચયની સફલતા માટેજ આ લેખની ઉત્પત્તિ છે પણ બીજાને માટે નહિજ. મને આશા છે કે ધર્મપ્રેમી સજ્જનો અને ઉન્નતિના અભિલાષીઓ મારા આ નિશ્ચયને આનંદની સાથે વધાવી લેશે.

પ્રિય વાંચકો સમજી ચુક્યા હશે કે બેચરદાસને માટે તો એક પણ પ્રમાણ આપવાની જરૂર નથી કારણ કે તેમને માટે તો સર્વોત્તમ જૈનસાહિત્ય વિકારી છે અને જૈન સાહિત્યની રચના કરનારા મહર્ષિઓ તમસ્તરણ કરનારા છે, પરંતુ બેચર-દાસને ઉદ્દેશીને એટલાજ માટે આ પુસ્તકમાં પ્રમાણ આપવાની ઇચ્છા રહે છે કે ભદ્રિક આત્માઓને ભ્રમિત થતા અટકાવવા અને જિજ્ઞાસુઓની જિજ્ઞાસા સારે માર્ગે દારી નિબંધ પણ ન જવા દેવી.

જરૂર વાંચકોના અંતરમાં એવી આશંકા ઉઠશે કે જ્યારે બેચરદાસ આપણા સર્વોત્તમ જૈનસાહિત્યને ‘વિકારી’ અને આપણા તે સાહિત્યને રચનારા આરાધ્ય પુરૂષોને ‘તમસ્તરણ’ કરનારા માને છે ત્યારે તેમણે પોતાના તે નિબંધમાં શા માટે આપણા સાહિત્ય અને આપણા આરાધ્યપાદોને સંડોવ્યા છે ? આના સમાધાનમાં એટલુંજ કહેવાનું છે કે ઉન્મત્ત આત્માઓ પોતામાં ઉત્પન્ન થયેલી ઉન્મત્તતાના પ્રતાપે કશુંજ નથી દેખી શકતા કે નથી સમજી શકતા અને તેથીજ તે બિચારા જેને અમાન્ય કરવા જાય છે તેનાજ પુરાવા દેવા જાય છે.

આપણા આદર્શપુરૂષોને ‘તમસ્તરણ’ કરનાર તરીકે ઓળખાવનાર બેચરદાસે પોતાના પ્રપંચી પુસ્તકને પ્રમાણિક મનાવવાના ઇરાદાથી તે પુસ્તક પૂજ્યપાદ પરમશુર ન્યાયાચ્છોનિધિ

શ્રીમદ્ વિજયાનંદ સૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રીને અર્પણ કરી જન-
તાને કૃતવાનો-ધર્મથી પતિત કરવાનો માર્ગ સરલ કરવાની
ધારણા રાખી છે પણ તેની તે ધારણા જૈનસમાજ પાસે ફલ-
વતી અને એ સર્વથા અસંભાવ્ય છે. તે છતાં આપણે શરૂ-
આતમાં જૂન્યપાદ મહારાજશ્રીના વિચારો જાણી લઈએ અને
જનતાને જાહેર કરી દઈએ કે જેથી તે જાગતી થઈ જાય અને
એચરદાસ જેવા તમસ્તરણલકૃતોથી સાવચેત બની રહે. જૂ-
ન્યપાદ પરમગુરૂ શ્રીમદ્ વિજયાનંદસૂરિજી મહારાજ સ્વરચિત
જૈન તત્ત્વાદર્શના ૩૧૨ માં પેજમાં લખે છે કે:—

“મેરી एसी श्रद्धा है, कि जो जैनमतमें प्रामाणिक अरु पंचां-
गीकारक आचार्य लिख गये हैं, उनके अनुसार ही हमको कथन
करना चाहिये, परंतु स्वकपोलकल्पित नहीं. जे कर कोई स्वक-
पोलकल्पित मानेगा, वो जैनमती कदापी नहि बन सकेगा.”

તેજ મહર્ષિ પોતે બનાવેલ તત્ત્વનિર્ણયપ્રાસાદના ૫૩૯ માં
પેજમાં લખે છે કે:—

“जैनमतमें निर्युक्ति, भाष्य, चूर्णि, टीकादिके अनुसार अर्थ करा
हुआ मान्य है, न तु स्वबुद्धिउत्प्रेक्षित, जे कर स्वबुद्धिकी कल्पनासें
अर्थ करे जावें, तब तो अन्यमतोंकी तरें जैनमतके शास्त्रोंके अर्थ भी,
नाना पुरुषोंकी नाना कल्पनासें नाना प्रकारके हो जावेंगे; तब तो
असह्यी सर्व सच्चे अर्थ व्यवच्छेद हो जावेंगे; और उत्सुत्रार्थकी
प्रवृत्ति होनेसें जैनमत ही नष्ट हो जावेगा. इसवास्ते अव्यवच्छिन्न
संप्रदायसें पंचांगी अनुसार ही, अर्थ सुज्ञजनोंको मानना चाहिये,
परंतु अन्यप्रकारसें नहीं. ”

મહાનુભાવો ! જેમી આપણા આદર્શપુરૂષની આદર્શભૂત ઉપાસના. આપણા આવાજ આદર્શોએ આપણા સાહિત્યની સર્વોત્કૃષ્ટતા સાચવી રાખી છે. આપણા આદર્શો વિરોધિ કલ્પનાઓને અવકાશજ આપતા નહોતા. પૂજ્ય આત્મારામજી મહારાજને સાચા દીલથી ‘પરમપૂજ્ય, જંગમતીર્થસ્વરૂપ, ઉદ્ધારકપુરૂષ અને ત્રણે કાલને માટે ભાવાચાર્ય’ માનનારી અને તેમના અક્ષર-દેહમાં લુપ્ત બનેલી વ્યક્તિ શું આપણા પૂજ્યતમ પરમર્ષિઓને-મુદ્ધર્માસ્વામી આદિ સૂત્રકારોને, ભદ્રબાહુસ્વામીજી આદિ નિર્ઘુ-ક્તિકારોને, શ્રીજિનભદ્રગણીજી આદિ ભાષ્યકારોને, અભયદેવ-સૂરીજી આદિ ટીકાકારોને અને કલિકાલસર્વજ્ઞ ભગવાન હેમ-ચંદ્રસૂરિજી આદિ સર્વતંત્રસ્વતંત્ર સૂરીશ્વરોને મોક્ષમાર્ગના નાશક તરીકે ઓળખાવવાની પાપપદ્ધતિ પ્રકટ કરે ? અને જૈનતત્ત્વાદર્શ આદિ અન્યરત્નોને મનનપૂર્વક વાંચનાર તે પાંડિત સ્વપરવિના-શક પુસ્તક બતાવવાની નાદાની બતાવી શકે ? કદી પણ ન બતાવે.

સમીક્ષાની શરૂઆત કરવા પૂર્વે ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજીએ પોતાના સંબોધપ્રકરણ નામના અપૂર્વ ગ્રંથમાં જે એક ખાસ જણાવે જેવી અને ધ્યાનમાં રાખવા જેવી વાત જણાવી છે તે જાણી લઇએ અને ધ્યાનમાં રાખી મૂકીએ કે જેથી નિર્વિધને આપણી ધારણામાં આપણે સફળ મનોરથવાળા થઇએ.

જે ગ્રંથને સાંગોપાંગ મનનપૂર્વક વાંચી જનાર આત્માની શ્રદ્ધાને શિથિલ કરવાને મુરેશ્વરો પણ અસમર્થ નીવડે, એવા અનુપમ તે સંબોધપ્રકરણ નામક ગ્રંથરત્નમાં સદ્ગુરુઓનું સ્વરૂપ આલેખતાં ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજી જણાવે છે કે:—

“પવયણરયણનિહાણા, સૂરિણો જત્ય નાયગા મણિયા ।

સંગઈ સઠ્ઠં ધમ્મં, તયદિદ્ધાણં જગો મણિયં ॥ ૧ ॥

કહ્યાવિ જિળવરિંદા, પત્તા અયરામરં પહં દાડં ।

આયરિર્ણિ પવયળં, ધારિજ્જઈ સંપયં સયલં ॥ ૨ ॥ ”

અર્થાત્—પરમાત્મા શ્રી મહાવીરદેવના શાસનમાં પ્રવચન-રૂપ રત્નોના નિધાનસ્વરૂપ સૂરીશ્વરેજ નાયક તરીકે કહેલા છે, કારણકે વર્તમાન સમયમાં સર્વ પ્રકારનો ધર્મ તેમનાજ આધારે છે અર્થાત્ ધર્મરક્ષાનો આધાર તેઓનાજ ઉપર રહેલો છે. જિનેશ્વરદેવ તો મોક્ષના માર્ગને ખતાવીને ક્યારનાએ મોક્ષનગર તરફ પ્રયાણ કરી ચૂક્યા માટે વર્તમાન સમયમાં ઉપકારી આચાર્ય મહારાજોના સકલ પ્રવચનને ધારણ કરી તેની રક્ષા કરી રહ્યા છે.

ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજીનો આ ઉલ્લેખ આપણી જીવનનૈ-કાને સમીક્ષિતસ્થાને પહોંચાડનાર છે. આ વિષમ કાલમાં આપણને સન્માર્ગમાં સ્થિર રાખનાર પણ એ ઉલ્લેખ છે. આપણી ખુટતી જતી ધીરજને વધારવાનું પણ કામ તે ઉલ્લેખ અસ્ખ-લિતપણે કરી શકે છે. પ્રપંચીઓની પ્રપંચજાળને અને માયાવી-ઓની માયાજાળને ભેદવાની શક્તિ આપવાને માટે પણ એ ઉલ્લેખ સમર્થ છે. આ ઉલ્લેખ ઉપર આપણે જેમ જેમ વિચાર કરીશું તેમ તેમ આપણને ધણુંજ અવનવું જાણવાનું મલશે. આ ઉલ્લેખ આપણે આપણા અંતરપટ ઉપર કેતરી રાખવા જેવો છે. સંપૂર્ણ શાસનશૈલીથી સુજ્ઞાત થવા માટે એ ઉલ્લેખ આપણા માટે ઘણોજ ઉપયોગી છે. આવા આવા ઉપયોગી ઉલ્લેખો તો શ્રી સંબોધપ્રકરણમાં ઘણાજ છે. દુઃખનો વિષય છે કે સંબોધપ્રકરણ જેવા ઝળહળતા સૂર્યે પણ યેચરદાસના અંતરમાં પ્રકાશ ન પાડ્યો ! અજ્ઞાન ! તારું અંધારૂં પણ અલૌકિકજ છે ! છતી આંખે તત્ત્વથી આંધળો અને છતે દૃઢે મૂઠ ખનાવવો એતો તારું મોટામાં મોટું કામજ છે. મહર્ષિ સિદ્ધર્ષિએ પણ તને આબેહુખ ખરા સ્વરૂપમાં દર્શાવી જગતને તારી પૂરતી આજખાણ

કરાવી દીધી છે. તે મહર્ષિ પોતાની ઉપમિતિભવપ્રપંચા નામની કથામાં અજ્ઞાનથી ઉત્પન્ન થતા દોષોનું વર્ણન કરતાં લખે છેકે:—

“ અનેન વર્તમાનેન, શરીરે જન્તવો યતઃ ।

કાર્યાકાર્યં ન જાનન્તિ, ગમ્યાગમ્યં ચ તત્સ્વતઃ ॥ ૧ ॥

તત્તો નિબધ્ય ઘોરાણિ, કર્માણ્યકૃતશ્ચમ્બલાઃ ।

ભવમાર્ગે નિરન્તેઽત્ર, પર્યટન્તિ સુદુઃખિતાઃ ॥ ૨ ॥ ”

અર્થાત્—શરીરની અંદર રહેલા અજ્ઞાનરૂપી કૃષ્ણડિમ્બલના પ્રતાપે આત્માએ વસ્તુતઃ કાર્ય કે અકાર્યને અને ગમ્ય કે અગમ્ય પદાર્થને જાણી શકતા નથી તેથી બીચારા આગામીભવ માટે સુખોત્પાદક સામગ્રી મેળવ્યાવિના ધોરકર્મોના બંધ કરીને દુઃખથી રીખાતા અંતવિનાના આ સંસારના સરીયામ રસ્તા ઉપર અથડાયા કરે છે. અલભ.

હવે આપણે આપણા આદર્શથી, સિદ્ધાન્તથી, શાસનની શૈલીથી અને આપણા આરાધ્યપાદ મહાપુરુષોથી સુપરિચિત થઇને બેચરદાસના નિબંધને ઓળખાવવાની શરૂઆત કરીએ છીએ કે જેથી ભદ્રિકજનો ભ્રમિત ન થાય અને જિજ્ઞાસુઓની જિજ્ઞાસા નિષ્ફળની નિષ્ફળજ ન બની રહેતાં સાચા શુભતત્ત્વને જાણવા સમર્થ થાય.

બેચરદાસે શરૂઆતમાંજ સત્યવાદને પોતાના તરફથી રજા આપવા માંડી છે—આપીજ દીધી છે, અન્યથા લખવા ધારેલ પુસ્તક પુરૂં શીરીતિએ થાય? અને કરવા ધારેલી પરમાત્મા શ્રીમહાવીરદેવની અને તેઓશ્રીના સર્વોત્તમ શાસનની ધોર આશાતના શા આધારે-કોના બળે કરી શકાય ?

બેચરદાસ શરૂઆતમાંજ—ત્રીજા પેજમાં લખે છે કે:—

“ સંપ્રદાયની તો એવી પણ ધમ્મજા હોય કે અમારાંજ શાસ્ત્રો અનાદિમાં

અનાદિનાં છે એટલે અમારી પેઢી અને અમારા ચોપડા પૃથ્વીની સાથેજ ઉભેલા છે. ”

પ્રિય વાંચકો ! આ ઉપરનો આક્ષેપ બેચરદાસે જૈનસંપ્રદાય ઉપર કરેલો છે, એ આક્ષેપની સાબીતી માટે જૈનસંપ્રદાયને અમત્વમયી દૃષ્ટિથી દૂષિત જણાવેલ છે. આ સ્થાને મારે સ્પષ્ટતાની ખાતર કહી દેવું જોઈએ કે આ આક્ષેપ પણ બેચરદાસની અસત્યશીલતા અને અસદ્ગ્રહનેજ આભારી છે-તેની સઘળી વિચારમાળાઓજ એ ઉભયથી ઘેરાયેલી છે એમ કહીએ તો પણ કહી શકાય તેમ છે. જે બેચરદાસ વિશાલ જૈનસાહિત્ય-માંથી ઉપરના આક્ષેપની સિદ્ધિ માટે એક પણ પ્રામાણિક આધાર આપી શકે તો તે આક્ષેપનો સ્વીકાર કરવા હું પણ તૈયાર છું. જે જૈનસંપ્રદાયમાં ખાસ પોતાના આગમગ્રંથોમાં ઉદ્દેષાપણાપૂર્વક કહેવામાં આવે છે કે:—

“ અર્થં ખાસદ્ અરહા, સુત્તં ગંધંતિ ગણહરા નિરૂણં ।

સાસણસ્સ દિયદ્દાણ, તઓ સુત્તં પવત્તદ્ ॥ ૧ ॥ ”

અર્થાત્-આરહન્તદેવો-ભગવાન્ તીર્થંકરદેવો અર્થની પ્રફુલ્લ પાંખ કરે છે અને પૂજ્ય ગણધરદેવો શ્રીસંઘના હિતને માટે સૂક્ષ્મ પદાર્થોને પ્રતિપાદન કરનાર અને મહાન્ અર્થોથી ભરપૂર એવા સૂત્રની રચના કરે છે તેથી શાસન-સાધુ-સાધ્વી-શ્રાવક-શ્રાવિકાદિપ ચતુર્વિધ સંઘ-તેના શ્રેયને સાધનાર સૂત્રની પ્રવૃત્તિ થાય છે.

જે જનસાહિત્યના સેંકડો ગ્રંથોમાં અપૌરુષેયવચન-પુરૂષ વિના ઉત્પન્ન થયેલું વચન-તેના ખંડન માટે-તેની અપ્રામાણિકતા જાહેર કરવા માટે સેંકડો ગ્રંથોમાં નીચે મુકવામાં આવતા આશયના ઉદ્દેશો કરવામાં આવ્યા છે અને તેની સિદ્ધિ માટે હજારો શ્લોકો લખવામાં આવ્યા છે અને જોર શોરથી જાહેર

કરવામાં આવ્યું છે કે પુરૂષ વિના વચનની ઉત્પત્તિ હોઈ શકેજ નહિ-
વાંચો જૈનસાહિત્ય શું કહે છે:—

“ સર્વાણ્યપિ શ્રુતાનિ પૌરુષેયાણ્યેવ, ન કિમપ્યપોરુષેયમસ્તિ,
અસમ્ભવાત્, તથાહિ—શાસ્ત્રં વચનાત્મકં, વચનં તાલ્લોષ્ટપુટપરિસ્પન્દા-
દિરૂપપુરુષવ્યાપારાન્વયવ્યતિરેકાનુવિધાયિ, તતસ્તદભાવે કથં ભવ-
તિ ? ન સ્વલ્લુ પુરુષવ્યાપારમન્તરેણ વચનમાકાશે ધ્વનદુપલભ્યતે, ”

અર્થાત—સંધર્ભાં શ્રુતો—શાસ્ત્રો પુરૂષથીજ ઉત્પન્ન થયેલાં છે
પણ પુરૂષવિના ઉત્પન્ન થયેલાં નથી કારણકે પુરૂષવિના શાસ્ત્રની
ઉત્પત્તિ અસંભવિત છે કેમકે—શાસ્ત્ર તો વચનરૂપ છે અને વચન
ત્યારેજ ઉત્પન્ન થાય છે કે જ્યારે પુરૂષ પોતાના તાલુ અને
આષ્ટપુર વિગેરેનો ઉપયોગ કરે અન્યથા વચનની ઉત્પત્તિજ ન
થાય. તો પછી પુરૂષના અભાવે વચનરૂપ શાસ્ત્રની ઉત્પત્તિ શી
રીતિએ થઈ શકે ? પુરૂષના વ્યાપારવિના આકાશમાં ગર્જન
કરતું વચન નથીજ મળી શકતું.

આવા આશયના ઉદ્દેશ્યો જૈનસાહિત્યના સેંકડો ગ્રંથોમાં
હજારો શ્લોકોના વિવેચન સાથે તૈયાર છે તે છતાં બેચરદાસના
જોવામાં ન આવે એ એમની અવલોકન શક્તિને ઓછો શોકનો
વિષય છે ! ખનારસમાં રહીને ‘ન્યાયતીર્થ’ની ઉપાધ કેવી
નીતિથી મેળવી હશે તે તો તેમનોજ આત્મા જાણે ! સાંભળવા
પ્રમાણે ન્યાયતીર્થની પરીક્ષામાં શ્રી રત્નપ્રભસૂરિજીએ ખનાવેલી
રત્નાકરઅવતારિકાને પણ સ્થાન છે. તેમાં પણ અપૌરુષેયવાદનું
નિરસન કરવામાં આવ્યું છે. તેમ છતાં પણ જ્યારે તેઓ જૈન-
સંપ્રદાય ઉપર:—

“ સંપ્રદાયની મહત્ત્વમયી દૃષ્ટિએ કદાચ જૈનશાસ્ત્રો અનાદિનાં મ-

નાતાં હોય અકૃત્રિમ જેવાં સધાતાં હોય અને અપરિવર્તિત રહેતાં હોય તો ભક્તે. ”

આવો અણુછાજતો અસત્ય આક્ષેપ કરે ત્યારે તેમનામાં અસત્યશીલતા અને અસદાચલ શિવાય બીજી કંઈ વસ્તુની કલ્પના આપણે કરી શકીએ ? કદાચ સ્થાને સ્થાને આવતા “ ?ઈત્યેવા દ્વાદશાંગી ન કદાચિન્નાસીત્, ન કદાચિન્ન ભવિષ્યતિ, ન કદાચિન્ન ભવતિ ” આવા ઉલ્લેખોથી જો તે તેવો આક્ષેપ કરવા તૈયાર થયેલ હોય તો આ સ્થળે મારે કહેવુંજ પડે છે કે તેમણે જૈનસમાજના કીંમતી દ્રવ્યનો દુરુપયોગ કરવા સાથે ખનારસ પાઠશાળાને કેવલ કલંકિત કરવાનું જ કામ કીધું છે.

સઘળી જૈનસમાજ એ વાતથી તો સુપરિચિત છે કે દરેક તીર્થંકરદેવો પાસેથી ત્રિપદી પામીને દરેક ગણધરદેવો દ્વાદશાંગીની રચના કરે અને તેની આજ્ઞા પ્રમાણેજ ઉત્તતિના અર્થાં આત્માઓ વર્તે અને સંપ્રાપ્ત થયેલી શુભ સામગ્રીઓને સાર્થક કરી શિવમુખના સંગી બને. એટલે તે સમ્બન્ધમાં તે સમાજને અધિક કહેવાની જરૂર નથી તે છતાં પણ તે આક્ષેપનો રદીઓ આપવા ઇચ્છનાર માટે નીચે મુકવામાં આવતો ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજનો ઉલ્લેખ ધણેજ ઉપયોગી છે.

ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજ આવશ્યકવૃત્તિમાં જણાવે છે કે:-

“ તત્ર દ્રવ્યાસ્તિકનયાલોચનાયામાગમસ્ય નિત્યત્વાત્ કર્તુરભાવ એવ, “ ઇત્યેષા દ્વાદશાંગી ન કદાચિન્નાસીત્, ન કદાચિન્ન ભવિષ્યતિ, ન કદાચિન્ન ભવતિ ” ઇતિવચનાત્ । પર્યાયાસ્તિકનયાલોચનાયાં ચાનિત્યત્વાત્તત્સદ્ભાવ ઇતિ । તત્રાલોચનાયાં તુ

૧. આ દ્વાદશાંગી કોઈ વખત ન હતી, નહિ હશે યા ન હોય એમ નથી.

સુત્રાર્થોભયરૂપત્વાદાગમસ્ય અર્થાપેક્ષયા નિત્યત્વાત્ સૂત્રરચનાપેક્ષયા
ચાનિત્યત્વાત્ કથંચિત્ કર્તૃસિદ્ધિરિતિ ”

અર્થાત્—દ્રવ્યાસ્તિક નામના નયની અપેક્ષાએ વિચાર કરીએ તો કર્તાનો અભાવજ છે કારણ કે આગમોમાં એવું કથન છે કે ‘ આ દ્વાદશાંગી કોઈ વખત ન હતી ન હશે અને નહિ હોય એમ નથી, પરંતુ શાંતી છે. ’ અને પર્યાયાસ્તિકનયની અપેક્ષાએ વિચાર કરીએ તો તે અનિત્ય હોવાથી તેનો કર્તા છે પરંતુ તત્ત્વદષ્ટિએ નિહાળતાં આગમો સૂત્ર અને અર્થરૂપ હોવાથી કથંચિત્ એટલે અર્થની અપેક્ષાએ નિત્ય હોવાથી તેનો કર્તા નથી અને સૂત્રરચનાની અપેક્ષાએ અનિત્ય હોવાથી તેનો (આગમનો) કર્તા છે.

આ વસ્તુસ્થિતિને સમજ્યા પછી આપણે બેચરદાસને સંભળાવી દેવું જોઈએ કે સૂત્રકૃતાંગની ટીકામાં શ્રીશીલાંકસૂરિ-જીએ અને વ્યાખ્યાપ્રણસિ (ભગવતીજી)માં શ્રીઅભયદેવસૂરિજીએ આ સમ્બન્ધમાં જે ઉલ્લેખો કીધા છે તે અનાદિતાના ખચાવની ખાતર નહિ પણ જૈનદષ્ટિએ અનાદિતાનું સ્વરૂપ સમજાવવાની ખાતર કીધા છે. સાથે એ પણ જણાવી દેવું જોઈએ કે અમે જૈનો વેદાન્તીઓની માફક અપૌરુષેયવાદને માનનારા નથી કે જેથી તમારા માનેલ ઇતિહાસની અમને જરૂર પડે.

ઉપર્યુક્ત બીના જણાવવા સાથે ધર્મિ વાંચકોએ બેચરદાસને એ પણ સંભળાવી દેવાનું છે કે ‘ અમારી પેઠા એટલે શ્રી જિનશાસન તે તો અનાદિતુંજ છે. ભલેને તમારા જેવાને અમારું તે જ્યવંતુ જિનશાસન આજે પણ હયાતિ નથી ભોગવતું એમ લાગતું હોય. બિચારા ધ્રુવડોને માટે ક્યારેય પણ સૂર્યનો ઉદય નથી હોતો અને આ શાસનના ઉપાસક ઉત્તમ આત્માઓ,

તમારા જેવા શાસ્ત્રવિરોધીઓના સંસર્ગથી અલગજ રહેવા માગે છે અને તેમાંજ અમે તો તેમનું અને બીજાનું કલ્યાણ સમજીએ છીએ.’

શ્રુતકેવલી ભગવાન ભદ્રબાહુ સ્વામીજી, શ્રીમાન હરિભદ્ર-સૂરજી, કલિકાલસર્વજ્ઞ ભગવાન હેમચંદ્રસૂરિજી વિગેરે અનેક આચાર્યોએ યથાર્થ રીતિએ આલેખેલ શ્રમણ ભગવાન મહા-વીરસ્વામીના જીવનચરિત્રમાં અસત્ય આશંકાઓ ઉઠાવવી તેમાં વર્ણવેલી આધ્યાત્મની બાબતોના રહસ્યને સમજ્યા વિના તે ઉપર અસત્યતાનો આરોપ મૂકવો એ કોઈ વિદ્વાતાનું કે બુદ્ધિમતાનું લક્ષણ નથી. આ વાતને જૈનસમાજ સારી રીતિએ બજાવી હોવાથી કોઈ અજ્ઞાની તે સમ્બન્ધમાં ગમે તેમ બોલે યા લખે તેની તરફ તે તેની અસંસ્કાર્ય અજ્ઞાનતાનોજ પ્રભાવ છે એમ માની ઉપેક્ષાવૃત્તિજ ધારણ કરે છે તો પછી તે સમ્બન્ધમાં બેચ-રદાસે કરેલા આક્ષેપો તરફ મારે પણ તે રીતિએ ઉપેક્ષાવૃત્તિનુંજ અવલંબન કરવું એ સમુચિત છે. તે છતાં પણ જો બેચરદાસ પોતાના કહેવા પ્રમાણે જૂઠા નિબંધ પ્રસિદ્ધ કરશે ત્યારે વળી જરૂર જણાશે તો તે સમ્બન્ધમાં ઉચિત યતન કરીશ.

સ્વીચ્છનાથ ઠક્કર કે દત્ત ભલેને પોતાના વિષયમાં વિદ્વાન હોય તે છતાં પણ તે ભગવાન મહાવીરદેવના જીવનથી અને તેમના સિદ્ધાન્તથી સુપરિચિત ન હોય એ સ્વાભાવિક છે અને તેઓને પરમાત્માના જીવનથી અને તે અલૌકિક આત્માના અનુપમ આદર્શોથી સુપરિચિત માનવાને કંઈ પણ કારણ નથી. હું તો એમ પણ માનું છું કે જો તેઓને પણ આ સમ્બન્ધમાં પૂછવામાં આવે તો તેઓ પણ એમજ જણાવે. એટલે એ સમ્બન્ધમાં તેમના ઉદ્દેશો ઉપર વજન રાખવામાં આવે એ તો દેખીતીજ ભૂલ ગણાય.

ગૃહસ્થાને આગમો વાંચવાની મના આપણા પરમ ઉપકારી તીર્થંકરદેવોએ શા માટે કરી છે એના રહસ્યને નહિ સમજનારા અજ્ઞાનીજીવો મરજી મુજબ બડબડાટ કરે તેના ઉપર આપણે ધ્યાન દેવાની જરૂર નથી. આપણે તો તે પવિત્ર આજ્ઞા મુજબજ ચાલવાનું છે, કારણ કે આપણે એમાંજ આપણી ઉન્નતિને જોઈ શકીએ છીએ પણ બીજામાં નહિજ. તે છતાં પણ બેચરદાસે આપણા આચાર્યપ્રવરોને સ્વાર્થિ અને તેને અંગે અસત્યવાદીજ નહિ પણ સત્યના વિરોધ તરીકે ઓળખાવવાની ખાતર પોતાની અસત્યશીલતા અને અસદાગ્રહની સાથે અવનતિના ઉંડા ખાડામાં ઉતારનારી અજ્ઞાનતાનો આવિર્ભાવ જગજાહેર કરવા માટે શાસ્ત્રોના જે ઉલટા અર્થો કીધા છે તે સમજાવના પ્રતિકાર આપણે તે સ્થાન પ્રાપ્ત થયેથી અવશ્ય કરીશું અને દીપકની માફક પ્રકાશિત કરીશું કે બેચરદાસનો એકપણ શ્રદ્ધા સત્યનો સાથી નથી પરંતુ ભાષણ અસત્યવાદની છાયાથી જ છવાયેલો છે. આ સ્થાને તો આપણે એજ કહેવાનું છે કે આગમોજ નહિ પરંતુ શ્રુતજ્ઞાનમાત્ર આપણે આપણા સદ્ગુરુઓની પાસેથીજ લેવાનું છે નહિ કે આપોઆપ યોગ્યતા પ્રાપ્ત કર્યા વિનાજ. વિના યોગ્યતાની કરેલી ઉતાવળ કેટલું નુકશાન કરે છે તે આપણે હમણાંજ બેચરદાસના દૃષ્ટાન્તથી જોઈશું પણ આ સ્થાને આપણે એજ જોવું છે કે, ‘ ચૈત્યવંદનસૂત્ર ’ ઉપર ‘ લલિતવિસ્તરા ’ નામની વૃત્તિમાં ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજી શું કહે છે:—

“ પ્રાયોઽધિકૃતસૂત્રોક્તેનૈવ વિધિનોપયુક્તસ્યાઽઽશંસાદોષરહિતસ્ય સમ્યગ્દૃષ્ટેર્ભક્તિમત એવ સમ્યકરણં, નાન્યસ્ય, અનધિકારિત્વાદ્, અનાધિકારિણઃ સર્વત્રૈવ કૃત્યે સમ્યકરણાભાવાત્, શ્રાવણેઽપિ તદ્દેસ્યાધિકારિણો મૃગ્યાઃ ? કો વા કિમાહ ? એવમેવૈતત્, ન

કેવલં શ્રાવણે, કિં તર્હિ ? પાઠેઽપિ, અનધિકારિમયોગે પ્રત્યુતાન-
ર્થસમ્ભવાત્, ' અહિંતં પથ્યમપ્યાતુરે ' इति वचनप्रामाण्यात्,
યથેવમુચ્યતાં કે પુનરસ્યાધિકારિણ इति, उच्यते ॥ एतद्बहुमानिनो
વિધિપરા ઉચિતવૃત્તયશ્ચ,.... તદેતેઽધિકારિણઃ પરાર્થપ્રવૃત્તૈર્લિઙ્ગતો-
ઽવસેયાઃ,.... લિઙ્ગાનિ ચૈષાં તત્કથાપ્રીત્યાદીનિ, તદ્વથા-તત્કથા
પ્રીતિઃ, નિન્દાઽશ્રવણમ્, તદનુકમ્પા, ચેતસો ન્યાસઃ, પરા જિજ્ઞાસા,
તથા-ગુરુવિનયઃ, સત્કાલપેક્ષા ઉચિતાસનં યુક્તસ્વરતા પાઠો-
પયોગઃ, તથા-લોકપ્રિયત્વં, અમર્હિતા ક્રિયા, વ્યસને ધૈર્યં, શક્તિ-
તસ્ત્યાગો, લબ્ધુલક્ષત્વં ચેતિ । एभिस्तदधिकारितामवेत्येतदध्यापने
પ્રયતેત,.... एवं हि कुर्वता आराधितं वचनं, बहुमतो लोकनाथः,
પરિત્યક્તા લોકસંજ્ઞા, અઙ્ગીકૃતં લોકોત્તરયાન, સમાસેવિતા ધર્મ-
ચારિતેતિ, અતોઽન્યથા વિચર્યેય इत्यालोचनीयमेतदतिमूक्षमाभोगेन,
નહિ વચનોક્તમેવ પન્થાનમુલ્લઙ્ઘ્યાપરો હિતાપ્ત્યુપાયઃ ”

સારાંશ—ચૈત્યવંદનસૂત્રની વ્યાખ્યામાં કહેલી વિધિપૂર્વક
વર્તનાર, આશંસા દોષથી રહિત અને ભક્તિમાન સમ્યગ્દષ્ટિ-અરિ
હન્ટદેવ ને અરિહન્ટદેવના માર્ગમાં ચાલનાર અનગાર આચાર્ય
આદિ ઉત્તમ પુરુષોની આજ્ઞાનુસાર પોતાનો જીવનનિર્વાહ કરનાર
આત્માજ સમ્યક્પ્રકારે ચૈત્યવંદન આરાધી શકે કારણકે એવોજ
આત્મા ચૈત્યવંદનનો અધિકારી છે પણ ખીજો નહિ. અધિકાર
વિનાના આત્માઓ કાર્યમાત્રને માટે અયોગ્ય છે, તેવા આત્માઓ
એકપણ કાર્યને સુદર રીતિથી કરી શકતા નથી. આ વાતનું
શ્રવણ કરી જિજ્ઞાસુ પ્રશ્ન કરે છે કે:-‘તો શું સંભળાવવાને માટે
પણ અધિકારીઓ શોધવા પડે?’ ઉત્તરમાં મહાત્માશ્રી જણાવે છે
કે જરૂર શોધવાજ પડે. એમાં શું કોઈ પણ શંકા કરી શકે તેમ

છે? અર્થાત્ નહિજ. કેવલ સંભળાવવા માટેજ અધિકારીઓ શોધવા પડે એમ નહિ પણ પાઠમાત્ર આપવા માટે પણ અધિકારીઓની ગવેષણા કરવીજ પડે કારણકે અનધિકારી આત્માઓને તે પણ આપવાથી લાભને બદલે ઉલટો અનર્થ થવાની સંભાવના છે. ‘રાગીને માટે હિતકર વસ્તુ પણ વિના વિચારે યા વૈદ્યની આજ્ઞા વિના આપવાથી અહિતકર નીવડે છે’ આ વાતને કોઇ પણ અપ્રામાણિક ઠરાવી શકે નહિ. જો એમજ હોય તો કહો કે આ ચૈત્યવંદનસૂત્રના અધિકારી કોણ? અહાત્માશ્રી કહે છે કે—પ્રથમ તો ચૈત્યવંદનસૂત્રની ઉપરજ બહુમાનથી ભરેલા, વિધિમાર્ગમાં તત્પર અને ઉચિતવૃત્તિના ઉપાસક હોય તેજ આ સૂત્ર માટે અધિકારી છે. માટે પરમાર્થપરાયણ, આત્માઓએ મુલક્ષણથી તે અધિકારીઓને ઓળખી લેવા. તે અધિકારી આત્માઓનાં ચિન્હો એ છે કે તેઓને પ્રથમતો ૧-ચૈત્યવંદનસૂત્રના આરાધકોની કથા ઉપર પ્રીતિ હોય, ૨-ચૈત્યવંદનસૂત્રના આરાધકોની નિંદાને ન સાંભળે, ૩-નિંદા કરનારની ઉપર અતુકમ્પા-દયા આણે કે બીચારા રાજસ્ તામસ્ પ્રકૃતિથી પરાધીન બનેલા અને હિતકાર્યને સમજવા માટે મૂઠ બનેલા પ્રાણીઓ આવી રીતિએ અનિષ્ટ ચેષ્ટાઓ કરીને આ અમૂલ્ય માનવજીવનની નિરર્થક બરબાદી કરી નાખે છે, ૪-ચિત્તને તન્મય—ચૈત્યવંદનામાં તદ્દલીન બનાવે. અને ૫-ચૈત્યવંદના જાણવાની તીવ્ર ઇચ્છાવાળા હોય. અથવા ૧-ગુરુઓ તરફ વિનયથી વર્તન કરનારા હોય, ૨-ઉચિત અવસરના ઉપાસક હોય, ૩-અન્યને અશાન્તિજનક સ્વરના ઉચ્ચારનારા ન હોય અને ૪-પાઠ પ્રત્યે દત્તચિત્ત હોય. તેમજ ૧-લોકપ્રિય હોય, ૨-અનિંદિત ક્રિયાના કરનારા હોય, ૩-આપત્તિના અવસરે પણ ધીર હોય, ૪-શક્તિના પ્રમાણમાં ત્યાગના આસેવક હોય અને ૫-લક્ષ મુઢી પહોંચનારા હોય. આવા અનુપમ સદ્ગુણથી અધિકારિતાતું અલોકન કરી ચૈત્યવંદનાસૂત્રનું અધ્યયન કરાવવા

માટે પ્રવૃત્તિ કરે. આ પ્રમાણે કરનાર ૧-આગમવચનનો આરાધક, ૨ ભગવાન તીર્થંકરદેવ ઉપર બહુમાન રાખનાર, ૩-લોકહેરી—ગાડરીઆ પ્રવાહ-તેનાથી અલગ રહેનાર, ૪-લોકોત્તર પ્રવૃત્તિ—સર્વોત્તમ પ્રવૃત્તિનો સ્વીકાર કરનાર અને ધર્મમય આચારોને અમલમાં મૂકનાર ગણાય.

ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજશ્રીના આ સુંદર સદુપદેશથી વિપરીત ચાલનાર સન્માર્ગના આસેવક શી રીતિએ બની શકે? તે મહાત્માશ્રી તો કહે છે કે શ્રુતજ્ઞાનનો અર્થથી આત્મા પ્રથમ તો તેની કથામાત્રમાં પ્રીતિ રાખનારો હોય, નિંદાનું તો શ્રવણ પણ ન કરે અને કરતો હોય તેની ઉપર અનુકંપા આણે. ત્યારે બેચરદાસ આજે કથામાત્રની મશકરી કરે છે. સૂત્રોની અને સૂત્રકર્તાઓની નીચમાં નીચ અને હડહડતી અસત્ય નિંદા કરે છે અને કરવાને ઉપદેશ કરે છે. શ્રમણપતિ શ્રીપાર્શ્વનાથસ્વામીના શિષ્યરત્નોની અને સાક્ષાત્ પરમાત્મા શ્રી મહાવીરદેવનું પણ તે મોહમૂઢાત્મા ઉપહાસ્ય કરે છે.

વાચકગણ ! ઉતાવળ ન કરશો આ સધળી વાતો આગળ જતાં સ્પષ્ટ થઈ જશે. ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજીએ બતાવેલા “ ૧ યતિતવ્યમુત્તમનિર્દર્શનેષ્વતિ શ્રેયોમાર્ગઃ ” આ કલ્યાણપથને ઠોકર મારનાર આત્માને તેજ મહર્ષિના કહેવા પ્રમાણે સુંદરમાં સુંદર દેશના નજ રૂચે કારણકે ૨ શુદ્ધદેશના ક્ષુદ્રપ્રાણીરૂપી મૃગના ટોળાને ભયભીત કરનાર સિંહનાદ—સિંહગર્જના સમાન છે. ક્ષુદ્ર આત્મા તેવી શુદ્ધદેશનાથી લાલ નજ ઉઠાવી શકે માટે આપણા માટે તો તેજ કલ્યાણપથ છે કે, શુદ્ધ આજ્ઞાનુસાર પ્રવૃત્તિ કરીને જેઓએ પોતાનું જીવન સફળ કર્યું છે અને જેઓ વર્તમાનમાં કરી રહ્યા છે તેઓનાજ પગલે ચાલવું.

૧ ઉત્તમપુરુષોના દર્શનનો આ ચત્ત કરવો એ કલ્યાણનો માર્ગ છે.
૨ શુદ્ધદેશના હિ ક્ષુદ્રસત્ત્વમૃગયૂથસંત્રાસનસિંહનાદઃ

ઉત્તમપુરુષોથી ઉલટા માર્ગે ચાલનાર તાત્ત્વિકજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ નજ કરી શકે એવો સંદેહ વિનાની વાત છે. એ નિશ્ચય તો આપણને થઈ જ ચૂકેલો છે. એવો સાક્ષાત્કાર પોતાના આત્માનું સત્યાનારા વાળીને પણ બેચરદાસે આપણને કરાવ્યો છે તેથી આપણી ‘વિના યોગ્યતાની કરેલી ઉતાવળ કેટલું નુકશાન કરે છે તે આપણે હમણાં જ બેચરદાસના દષ્ટાન્તથી જોઈશું.’ આ પ્રતિજ્ઞાની સાર્થકતા થવા સાથે આપણને એ પણ સમજાય છે કે:— ‘અધિકારવિના આગમો ન વાંચવાની’ પરમાત્માની આજ્ઞા ઉપર પણ મૂકવાનું પામરકર્મ કરનારા પામરો પોતાના આત્માને અજ્ઞાનના એવા ઊંડા અને અધારીયા અવસ્થામાં ઉતારે છે કે જેથી તે બીચારા આત્માઓ અનંતકાલ સુધી રીબાયાજ કરે.

પરિરિચિતિ ઉપર્યુક્ત છતાં પણ પોતાને સકલ આગમના અભ્યાસી માનનાર અને મનાવનાર બેચરદાસ રવીન્દ્રનાથ ઠક્કુર અને દત્તના ઉપરચોટીઆ ઉલ્લેખ ઉપર ભાર મૂકીને જણાવે છે કે શ્રી-ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રમાં આવેલ ‘યજ્ઞીય’ અને ‘હરિકેશીય’ અધ્યયન ઉપરથી એમ સાબીત થાય છે કે—‘બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વશ્ય અને કુદ્ર એ કેાષ પ્રકારની જાત નથી.’!

શ્રી ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રમાં સ્થળે સ્થળે અને બેચરદાસે બતાવેલાં ‘યજ્ઞીય’ અને ‘હરિકેશીય’ અધ્યયનમાં પણ જાતિ અને કુલને સુચવનારાં અનેક સૂક્તો (કે જેમાંનાં માત્ર ત્રણ જ નીચે મૂકવામાં આવ્યાં છે) હયાત છતાં પ્રસંગવશાત્ કરવામાં આવેલ તાત્ત્વિક વર્ણનને અવલંબીને તે સૂત્રના આધારે જાતિ અને કુલ માત્રનો નિષેધ કરવા તૈયાર થવું એના જેવી અજ્ઞાનતા અને અસત્યપ્રિયતા બીજી કેવી હોતી હશે?

૧. ચંડાલકુલમાં ઉત્પન્ન થયેલ, જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રરૂપ ગ્રંથ ગુણેને ધારણ કરનાર, જિનેશ્વર ભગવાનની આજ્ઞાનું પાલન કરનાર અને જિતેન્દ્રિય એવા હરિકેશખળ નામના લિશ્તુ હતા.

૨. આપણે બન્ને દશાર્ણદેશમાં દાસ હતા, કાલંજર નામના પર્વત ઉપર હરણીઆં હતાં, મૃતગંગા નદીના તટ ઉપર હંસ હતા અને કાશી (વાણારસી) નગરીમાં ચંડાલપણે ઉત્પન્ન થયા હતા.

૩. બ્રાહ્મણ કુલમાં ઉત્પન્ન થયેલો મહાયશસ્વી જયઘોષ નામનો વિપ્ર અહિંસા, અસ્તેય, બ્રહ્મચય અને અપરિગ્રહરૂપી યમયજ્ઞ કરનારો યતિ થયો.

આવા આવા અનેક ઉલ્લેખો શ્રી ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રમાં છે તેવીજ રીતે અન્યસૂત્રોમાં પણ હયાત છે. આચાર્યો આદિ સૂત્રોમાં મુનિઓ લિક્ષા માટે કયા કયા કુલમાં જઈ શકે તે માટે કુલોની ગણના કરી છે અને વિદ્યાન કર્યું છે કે અમુક અમુક કુલમાં મહાત્માઓ લિક્ષા અર્થે જાય અને અમુક અમુક કુલમાં ન જાય. આચાર્યોના ગુણોનું વર્ણન કરતાં ‘જાતિમાન’ અને ‘કુલવાન’ આવા આવા સ્પષ્ટ ઉલ્લેખો સ્થળે સ્થળે દ્રષ્ટિ-

૧ સોવાગકુલસંભૂઓ ગુણત્તયધરો મુળી ।

હરિણસબલો નામ, આસી મિલ્લુ જિંદિણ ॥ ૧ ॥

૨ દાસા દસન્નણ આસી, મિયા કાર્લિજરે નગે ।

હંસા મયગતીરાણ, ચંડાલા કાસમૂમિણ ॥ ૨ ॥

૩ માહણકુલંમિ સંભૂઓ, આસી વિપ્પો મહાજસો ।

જાયાઈ જમજળંમિ જયઘોસિત્તિ નામઓ ॥ ૩ ॥

ગોચર થાય છે. સૂત્રમાં અને અનેક ઉપદેશક અર્થોમાં મનુષ્યલવની દુર્લભતાના વણ ન સાથે આર્યદેશ, આર્યજાતિ અને આર્ય-કુલની પણ દુર્લભતાનું આબેહુબ વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. આ હકીકત શ્રદ્ધાળુસમાજને સુવિદિત હોવાથી તે ઉદ્દેશો અત્રે ટાંકવાની જરૂર જણાતી નથી પરંતુ જરૂર પડે એવા સંખ્યાબંધ સૂત્રોના અને પ્રામાણિક અર્થોના ઉદ્દેશો રજૂ કરવા હરકોઈ ગીતાર્થ શક્તિમાન છે.

એચરદાસ કહે છે કે “વર્ધમાન સ્વભાવે દયાળુ ન હતા તેમ અ-દયાળુ પણ ન હતા. તેઓ અત્યંત મિતભાષી હતા. તેઓએ પોતાના ચારિત્ર્યમાં યથાખ્યાત માર્ગનેજ અવલંબ્યો હતો.....અને પોતાના અનુયાયિઓને જણાવ્યું હતું કે, જો લાગસ્તેસજં ચરે એટલે લોકેષણાતે-લોકવાદને અનુસરશે નહીં—દુતીયાની દેખાદેખી કરશે નહીં.”

મહારાજો ! એચરદાસની ખુદ્દિ કેવો કેવો પ્રકાશ કરે છે એ ખાસ ધ્યાનમાં રાખશો. પ્રકાશના નામે તેમના આત્મામાં અંધારૂ થાય એમાં આપણે મુઝાવા જેવું નથી કારણકે ઉન્માર્ગ-ગામી આત્માઓના અંતરમાં આલોકને અવકાશ હોતોજ નથી. જ્યારે ભગવાન મહાવીરસ્વામી દયાળુ ન હતા ત્યારે શા માટે તેમના કહેવાપ્રમાણે તેઓ મિતભાષી અને યથાખ્યાત ચારિત્રના ઉપાસક બન્યા હતા ? યથાખ્યાત ચારિત્રની પ્રાપ્તિ ક્યારે અને કયા ગુણસ્થાનકે થાય ? શા માટે તે લોકોત્તરપુરૂષ ચારિત્રનો સ્વીકાર કરે છે અને તેમાં સિદ્ધ પરમાત્માને નમસ્કાર કરીને જીંદગીપર્યંતને માટે સર્વ સાવધયોગનું-સર્વપાપમયવ્યાપારનું ત્રિવિધે ત્રિવિધે પ્રત્યાખ્યાન કરે છે ?

ઉપર્યુક્ત પ્રશ્નપરંપરા એચરદાસના અંતરમાં ઉપસ્થિત ન થઈ અને વિનાવિચારે તેઓએ પોતાની અધોગ્ય ધારણાને

ફલવતી બનાવવા જેમ મરજીમાં આવ્યું તેમ લખી નાખ્યું પરંતુ આપણી તો ફરજ છે કે બેચરદાસના તે બનાવટી ઉલ્લેખ ઉપર આપણે ઉચિત ઉહાપોહ કરવો.

બેચરદાસ કહે છે કે-‘વર્ધમાન સ્વભાવે દયાળુ ન હતા’ અને આપણે કહીએ છીએ કે ભગવાન વર્ધમાનસ્વામી કર્ણાના સમુદ્ર હતા. તે લોકોત્તર આત્માના જીવનમાં એવો એક પણ પ્રસંગ મળી શકે તેમ નથી કે જેમાંથી અવસ્થા પ્રમાણે દ્રવ્ય અને ભાવદયાનો અખંડ ઝરે વહેતો ન હોય, જે લોકોત્તર આત્માનું જીવનજ સદાને માટે વિશ્વવલ્લભ બની રહ્યું છે તે દયાની મૂર્તિ માટે ‘વર્ધમાન સ્વભાવે દયાળુ ન હતા’ આ શબ્દો લખનારનો આત્મા કેવી દશાનો હશે? આ પ્રશ્ન ઉપર વિચાર કરવાનું કામ હું ધર્મપ્રેમીઓનેજ સોંપું છું.

બેચરદાસ કહે છે કે ‘તેઓ અત્યંત મિતલાપી હતા’ આપણે કહીએ છે કે સઘળા તીર્થંકરદેવોની માફક શ્રમણભગવાન મહાવીરસ્વામી મહારાજ પણ ‘કેવલજ્ઞાન’ થતાં પહેલાં પ્રાયઃ મૌન અવસ્થાનાજ ઉપાસક હતા અને ‘કેવલજ્ઞાન’ થયા બાદ સુરગણ વિરચિત સમવસરણમાં વિરાજ પ્રહરના પ્રહર સુધી કોડો આત્માઓને પોતાની વચનસુધાનું અસ્ખલિતપણે પાન કરાવી શાંતિસુખના રસિઆ બનાવતા, સમવસરણની ને છત્ર-ચામરાદિની વાત જ્યારે ખુદ સમવાયંગ સરખા અંગ અને ઉવવાઈ રાયપસેણી જેવા ઉપાંગના મૂલમાં જણાવી છે તો પછી બેચરદાસ જેવાના કથનમાં કયો સુજ્ઞાન ભરેંસો રાખે?

બેચરદાસ કહે છે કે ‘તેઓએ પોતાના ચારિત્ર્યમાં યથાબ્યાત માર્ગનેજ અવલંબ્યો હતો’ પરંતુ આપણે માનીએ છીએ કે પરમાત્મા શ્રી મહાવીરદેવનો આત્મા-તીર્થંકરઅરિહંત પદનો ભોક્તા થવાનો હોવાથી તેમનો આત્મા આત્મિક આનંદમાંજ

મશ્ગુલ રહેતો પરંતુ યથાખ્યાત ચારિત્રની પ્રાપ્તિ તો દશમા ગુણસ્થાનક પછી થતી હોવાથી પરમાત્મા શ્રી મહાવીરદેવને ખારવરસના ચારિત્ર પાલન પછી કેવલજ્ઞાન થતા પૂર્વે એક અંતરમુહૂર્ત કાળથી આરંભીને થઈ હતી પણ તે પૂર્વે નહિ. સમવાયાંગ લગવતીજ વગેરે સૂત્રોમાંજ સ્પષ્ટપણે જ્યારે તીર્થંકરોનું અને શ્રી વીરપરમાત્માનું સ્વયંબુદ્ધપણું જણાવ્યું છે તો પછી તેઓશ્રી ખીજના કથનને અનુસરતા હતા એવું ગર્ભિતપણે જણાવનારને કેવો ગણવો તે આસ્તિકો પોતેજ વિચારી લેશે.

ત્યારબાદ બેચરદાસે ' નો લોગસ્તેસર્જ ચરે ' આ અક્ષરો મૂકી અને એનો જે અસંગત અર્થ કરી જનતાને ઉલટા માગે દોરવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે તેની ઉપર વિસ્તારથી ઉહાપોહ કરવાની જરૂર છે. ઉપરના ઉહાપોહથી અને નીચે કરવામાં આવતા ઉહાપોહથી વાંચકવર્ગ ઘણીજ સારી રીતિએ સમજી શકશે કે બેચરદાસને આગમોના રહસ્યની કે આપણા વિશ્વવલ્લભ શ્રી વીરશાસનની સુંદર ખુશબો જરા પણ સ્પર્શી શકી નથી અને એનોજ એ પ્રતાપ છે કે પાંડિતાઈના મદમાં છકી જઈ પોતાનાજ હૃદયે પોતાનો આત્મઘાત કરવાનો ધીકતો ધંધો તેઓ આદરો બેઠાં છે. અસ્તુ, આગળ વાંચો એટલે ' નો લોગસ્તેસર્જ ચરે ' આ અક્ષરોનો તેઓએ કરેલા ઉલટા અર્થનો સાચો અર્થ શોધે તે સમજશે.

' નો લોગસ્તેસર્જ ચરે ' આ અક્ષરો શ્રી આચારાંગસૂત્રના એકસો સતાવીસમા (૧૨૭) સૂત્રમાં આવે છે. તે અક્ષરોનો બેચરદાસે કેવો અર્થ કર્યો છે તે તો આપણે તેમનાજ અક્ષરોમાં જોઈ ગયા છીએ એટલે ફરીથી અત્રે તેનો ઉલ્લેખ કરવાની જરૂર નથી. અસંગત અને અસત્ય અર્થો કરવા એતો બેચરદાસનું જીવનસૂત્ર હોય એમાં કોઈપણ સુઝ આનાકાની કરી

શકે એમ નથી કારણકે અભિમાની આદર્શીઓ પંડિતમાં ખપવા માટે એવા અસંયો સિવાય બીજું કરી પણ શું શકે? અને તેમ ન કરે તો તેમની ધારણાઓ ધૂળમાં મળવા સાથે તેમની નીચે ઉતરવાની અભિલાષા પણ સંકલ શી રીતિએ થઈ શકે? આ પ્રસંગે તેનો વાસ્તવિકભાવ પ્રામાણિક આધાર સાથે બહાર મુકવોજ જોઈએ કારણકે તેમ કયાં વિના સમાજનો મોટો ભાગ તેઓની અથાગ્યતા અને અજ્ઞાનતાને ઓળખી ન શકે. સાથે સમાજને મારે એ પણ પુનઃ યાદ દેવડાવવાનું છે કે આપણા ઉપકારી પુરૂષોએ વિના થોડાંક અંશે અને અવિચિત્રી સૂત્ર આદિ વાંચવાનો જે નિષેધ કર્યો છે તે એકાન્તે ઉપકારકજ છે. પણ તે બીના આગળ ઉપર બેચરદાસની દલીલોની પોગલતાનું પ્રદર્શન ‘બુદ્ધ’ મૂકવા માટે કહેવીજ પડવાની છે માટે તેને અંગે અત્રે રથાન રોકવાની જરૂર નથી.

શ્રી આચારંગસૂત્રનું એકસો સત્તાવીસમું (૧૨૭) સૂત્ર-સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ પછી શું કરવું જોઈએ તે દેખાડવા માટે રચવામાં આવ્યું છે. માટેજ તે અક્ષરોનો ભાવ સ્પષ્ટ કરતાં શ્રીશી-લાંકસૂરિજી લખે છે કે:—

“ ‘લોકસ્ય’ પ્રાણિગણસ્યૈષણા-અન્વેષણા દૃષ્ટેષુ શબ્દાદિષુ પ્રવૃત્તિરનિષ્ટેષુ તુ હેયબુદ્ધિસ્તાં ‘ ન ચરેત્ ’ ન વિદધ્યાત્. ”

અર્થાત્—‘લોક-પ્રાણીગણ તેની એપણા કહેતાં અન્વેષણા એટલે પ્રિય જે શબ્દરૂપાદિ પાંચ ઇન્દ્રિયના વિષયો તેમાં પ્રવૃત્તિ અને અનિષ્ટ શબ્દાદિ વિષયોમાં ત્યાગની બુદ્ધિ ન આવરે’ અર્થાત્ ઇષ્ટ કે અનિષ્ટ ઉપર સમભાવશીલ બને એટલે પૌદ્ગલિક ઇષ્ટ ઉપર રાગી અને અનિષ્ટ ઉપર દ્વેષી ન બને, લોકૈષણાનો વાસ્તવિક ભાવ આ છે.

આટલા ઉપરથી વાંચક મહાશયો સંપૂર્ણપણે સમજી શકે કે પરમાત્મા શ્રીમહાવીરદેવનો ઉપદેશ, પ્રામાણિક, હિતકર અને ઉપ-યોગી એવા લોકરૂઢમાર્ગતું ઉન્મૂલન કરનાર નથીજ અને હોય પણ નહિ. એક સામાન્ય પણ વસ્તુસ્થિતિને સમજનાર વ્યક્તિના હસ્તે પણ તેવું અનુચિત કામ ન થાય તો પછી એક લોકોત્તર મહાપુરૂષ કે જે સંપૂર્ણ જ્ઞાની અને સધળી બાહ્ય તેમજ અભ્યંતર સંપત્તિના સ્વામી હતા? તેઓશ્રીના હસ્તે એવું બનેજ કેમ? પરમાત્માશ્રી મહા-વીરદેવના મુદ્દરતમ સદુપદેશને જે ઉચ્છ્રંખલો-ઉપકારી પુરૂષો ઉપર પણ અપકારક વર્તન ચલાવનારા અને સદ્ગુરૂની સેવાનો તિરસ્કાર કરનારા સમજી શકતા હોત તો વિશ્વમાં મહાપુરૂષોનીજ રૂર પણ શી હોતી ?

એચરદાસ તાત્ત્વિક જ્ઞાનથી કેટલા વંચિત રહ્યા છે એ સમ-જવું હુકર નથી. વિશ્વસરમાં એક ચાર્વાકને મૂકીને એવું કયું દર્શન છે કે જે ‘મોક્ષ’ યા ‘નિર્વાણ’ ની ઉદ્દેશોષણા ન કરતું હોય ? દરેકે દરેક દર્શન રૂપાંતરે તે શબ્દોનો સ્વીકાર કરે છે એટલે ‘મોક્ષ’ યા ‘નિર્વાણ’ માત્ર આ શબ્દો ઉપરથી દરેકનું એક લક્ષ્ય હતું એમ કહેનાર સત્યથી તદ્દન અજ્ઞાત છે એમ કહેવું અતિશયોક્તિયુક્ત તો નથીજ. તેવીજ રીતિએ ભગવાન મહા-વીરસ્વામી અને યુદ્ધના તત્ત્વજ્ઞાનથી મુપરિચિત નીચે મુજબ લખનારને મૂર્ખચક્રવર્તી કહે તો કંઈ નવાઈ જેવું ન ગણાય.

એચરદાસ લખે છે કે:—“બન્ને (યુદ્ધ અને ભગવાન મહાવીર) નિર્વાણવાદી મહાપુરૂષો હતા અને તે બન્નેનું લક્ષ્ય એકજ હતું.

આ પ્રમાણે લખનાર ભગવાન મહાવીરદેવના માર્ગને કેવો સમજનાર છે એ સહજમાં સમજી શકાય તેમ છે. ક્યાં યુદ્ધનો ક્ષણિકવાદ તથા આત્માના નાશરૂપ નિર્વાણ અને ક્યાં ભગવાન મહાવીરદેવનો સર્વમાન્ય રથાદ્વાદસિદ્ધાન્ત અને સાદિઅનંત

ભાંગે સિદ્ધિપ્રાપ્તિરૂપ મોક્ષ ? ક્યાં બુદ્ધે બતાવેલી માત્ર નામની મનોમાત્રની અહિંસા અને ક્યાં કર્ણાના સમુદ્ર ભગવાન મહાવીરદેવે બતાવેલી તાત્ત્વિક ત્રિકરણની દ્રવ્ય અને ભાવ અહિંસા ! બિચારા બાળકો તેમાં રહેલા અંતરને કંઈ બુદ્ધિથી સમજી શકે ? માટેજ શાસ્ત્રકારો કહે છે કે મહાતુભાવો ! બાલચેષ્ટા ન કરો, સદ્ગુરુની સેવા કરો અને તત્ત્વને સમજો તેના સિવાય કોઈ કાળે મુક્તિ નથીજ થવી. તત્ત્વના યથાર્થ અવબોધ શિવાય સાચી સામ્યતા નથી આવવી અને તેના આવ્યા શિવાય મોક્ષની પ્રાપ્તિ રરતામાં નથી પડી.

પોતાના પાખંડને પોષવા માટે બહેચરદાસ કહે છે કે—“એકજ લક્ષ્યને સાધવાના અનેક સાધનો સંભવી શકે છે એથી સાધનભેદમાં વિરોધનો ગંધ પણ હોતો નથી. તેમના (ભગવાન મહાવીરદેવના) સમયમાં તેમનો અનુયાયી વર્ગ એકલક્ષ્યી હતો, પણ તે બધાના માર્ગો જુદા જુદા હતા.”

વાત સાચી છે કે મોક્ષની સિદ્ધિ માટે સાધનો અનેક છે પણ પ્રજા વીરના માર્ગને સમજનારા એક પણ સાધનની અવગણના કરતા નથી. દૃષ્ટાન્ત તરીકે વિનયવાન જ્ઞાન પ્રત્યે જેટલો આદર-ભાવ રાખે છે તેટલોજ આદરભાવ જ્ઞાનીપ્રત્યે રાખે છે. સાથે એ પણ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે નીચેનાં વાક્યો લખી બેચરદાસે પોતાની સ્વચ્છંદતાનેજ પ્રગટ કરી છે:-

“ આજની પેઠે (ભગવાન મહાવીરના સમયમાં) કોઈની એક હત્ય સત્તા ન હતી, જેથી સો કોઇને એકજ પ્રવાહે વળવું પડે.”

આ વાતમા લેશ પણ સત્યાંશ નથી. જુદા ભગવાન જાતમ-સ્વામી જેવા પણ પરમગુરુ મહાવીરસ્વામીની આજ્ઞા સિવાય એક પગલું પણ આગળ વધતા નહતા કારણ વિનયને તો પ્રજા મહાવીરે વિનયમૂલે ધમ્મે જણાવી શાસનના મૂળ પાયા તરીકે બાળ-

ખાવેલ છે. પ્રભુ મહાવીરના તે કથનને સમજનારા દરેક મુનિશ્રેષ્ઠ ગુરૂઆજ્ઞાને મસ્તક ઉપર રાખીનેજ વિચરતા હતા કેઈ પણ કામ તેમની આજ્ઞા સિવાય તે મહાત્માઓ આચરતા નહતા. ઉપકારી પુરુષોએ તો ત્યાં સુધી ફરમાવ્યું છે કે ' ગુરૂઆજ્ઞા સિવાય આખનો પટપટારો પણ ન કરી શકાય એટલાજ માટે સાધુઓને પ્રાતઃકાલે પ્રતિક્રમણાનન્તરજ 'બહુવેલ સંદિસાહુ' અને 'બહુવેલ કરશુ' આ અનુપમ ભાવવાહી આજ્ઞા માગી લેવાની છે.

સમસ્થિતિવાળા દરેક મહાત્માઓનો પ્રવાહ એક સરખોજ હતો અરે એટલુંજ નહિ પણ દરેકને માટે નીચે ખતાવવામાં આવતો ભાગ તો એક સરખોજ હતો એમાં જરાપણ ફેરફાર નહતો:—

૧—“ इहरा विषज्जतो खलु इमस्स सव्वस्स होइ जं तेणं । बहुवेलाइकमेणं, सव्वत्थापुच्छणा भणिया ॥२९॥ ” (इति सामा-
चारीप्रकरणनास्ति द्वादशम पंचाशके भगवान् हरिभद्रसूरिः)

વ્યાખ્યાયાં શ્રીમન્તોઽભયદેવસૂરય:—

“इतरथा-गुरौरनापृच्छायां, विपर्ययः खलु-विपर्यास एव, अस्य पूर्वोक्तस्यापृच्छाजन्यगुणसंदोहस्य, सर्वस्य-समस्तस्य, भवति जायते । यत्-यस्मात्, तेन-तस्मात् कारणात् । किमित्याह-बह्वीर्वेला-वारा अभीक्ष्णमित्यर्थः, यकार्यमुन्मेषनिमेषोच्छ्वासादि विधियते, प्रतिवेलं प्रष्टुं न शक्यते तद्बहुवेलेत्यभीधीयते, तदा-दिर्यः क्रमो व्यवस्था स बहुवेलादिक्रमोऽतस्तेन । आदिशब्दात् प्रष्टुं शक्यः कार्यपरिग्रहः । सर्वत्र सामान्यविशेषरूपे कार्ये आपृच्छना आपृच्छा । भणिता प्रवचने विधेयतयोक्ता । अयमभि-
प्रायः—यद्विशेषप्रयोजनं तत्प्रति साक्षादापृच्छां विदधति । यच्च मुहुर्मुहुः कार्यतया प्रष्टुमशक्यं तद्बहुवेलासंदेशनत आपृच्छन्तीति
माथार्थः ॥ २९ ॥ ”

‘જૈનશાસનમાં ગુરુઓ કેવા માનેલા છે’ આ વાત જણાવવા માટે ‘યોગશાસ્ત્રમાં કલિકાલ સર્વજ્ઞ ભગવાન હેમચંદ્ર સૂરિજી કહે છે કે:-પાંચ મહાવ્રતને ધારણ કરનારા, તેનું પાલન કરવામાં ધીર, ભિક્ષા માત્રથી પોતાની આજીવિકા ચલાવનારા સામાયિકમાં રહેનારા-એટલે જ્ઞાન, દર્શન, અને ચારિત્રની આરાધના કરનારા તેમજ ધર્મનાજ ઉપદેશ કરનારા પણ ખીજ નહિ.

આવીજ રીતિએ શ્રાવકોએ પણ પોતાનાં અનુષ્ઠાનો નિયમિતપણે કરવાંજ જોઈએ. ભગવાન મહાવીરદેવના પરમશ્રાવકો કે જેઓ એકાવતારી હતા તેઓ પણ આરવ્રતનો સ્વીકાર કરી દરરોજ ત્રિકાલપૂજા, ગુરુસદ્ભાવે ગુરુવંદન, વ્યાખ્યાનશ્રવણ, પર્વતિથિએ પાપધ, પ્રતિમાઓનું પાલન જેવાં કાર્યોમાં કદી પણ પ્રમાદ કરતા નહોતા, કારણકે તેઓ પણ પોતાની તે અવસ્થામાં તે કાર્યોનેજ સાધક માનતા. શાસ્ત્રકારો સ્પષ્ટપણે સમિતિ ગુપ્તિ-આદિને ધર્મ તરીકે બતાવે છે અને ચેષ્ટા નિરોધની આવશ્યકાદિકમાં મનાઈ કરે છે છતાં આવા લેલાગુઓને કંઈ સુઝે નહિ તેમાં માર્ગાભિઓને તો આશ્ચર્ય થતુંજ નથી. સંસારના કીચડમાં પડી રહેવું, આરંભ સમારંભ કરતાં ન અચકવું અને પૂજા વિગેરે ઉપર બતાવેલ કાર્યના સમયે તે તે ક્રિયાઓનો આદર ન કરતાં પદ્માસન લગાવી ધ્યાની બનવાનો ડોળ કરવો એ નાશની નિશાની નહિ તો ખીજું શું છે? છઠ્ઠા ગુણસ્થાનકે વર્તતા સાધુઓ જો પોતાની આવશ્યકાદિ ક્રિયાઓમાં પ્રમાદી બને તો તેને પણ ઉપકારી પુરવો મિથ્યાત્વથી મોહિત તરીકે ઓળખાવે છે, માટે બેચરદાસ જેવાની વાગૂળલમાં ફસી જઈ આત્મહિત-કારક અનુષ્ઠાનોથી વિમુખ ન બનવા અને સન્માર્ગે ચાલવા દરેકે

૧ “મહાવ્રતધરા ધીરા, મેક્ષમાત્રોપજીવિનઃ । સામાયિકસ્થા
ધર્મોપદેશકાં ગુરૌ મતાઃ ॥૧॥”

દરેક આત્મહિતેષીને લલામણુ છે. શ્રી ઉમાસ્વાતવાચકજી મહારાજ તો જેઓ પ્રતિક્રમણાદિ ક્રિયાથી રહિત હોય અને શ્રદ્ધાવિનાના હોય તેવાઓને આવક કહેવાની પણ મનાઈ કરે છે, કારણકે 'સમ્યગ્દર્શનસંપન્નઃ વદ્વિધાવશ્યકનિરતઃ શ્રાવકઃ', એવી રીતે શ્રદ્ધાવાળા અને પ્રતિક્રમણાદિ કરવાવાળાનેજ શ્રાવક કહે છે.

સાધુઓ યા શ્રાવકો માટે બતાવવામાં આવેલાં અનુષ્ઠાનોને આચારમાં મૂકવાનો એજ ઉદ્દેશ છે કે તે લોકોત્તર અનુષ્ઠાનોદ્વારા આત્માનો વિકાસ થાય. અનુષ્ઠાનો ઉપર ઉચિત વિચારણા ચલાવવામાં આવશે તો તેમાંના દરેકે દરેક વિભાગમાં સ્પષ્ટપણે દેખાઈ આવશે કે તેની ચોજના માત્ર પુદ્ગલજ્ઞાન'દી આત્માને પુદ્ગલજ્ઞાન'દના પાશમાંથી છુટા કરી આત્માન'દી બનાવવા માટેજ થયેલી છે. એવાં અદ્વિતીય અનુષ્ઠાનો તરફ ધૃણાની નજરે જોનારાઓ કેવી ભૂલ કરે છે તે વિચારવાનું કામ આત્માર્થિઓનેજ સોંપું છું કારણકે આત્માર્થ શિવાયના તેવો વિચાર કરવાને માટે સદાને માટે અનધિકારીજ છે. વર્તમાન સમયમાં એવા એવા ઉચ્છૃંખલો ઉત્પન્ન થયા છે કે જેઓ સ્વાતંત્ર્યના નામે સ્વાચ્છંદના ઉપાસક બની સુધારાના નામે એવા કુધારાઓ ફેલાવવાની કોશિશ કરે છે કે જેનો અટકાવ ક્યાં શિવાય આત્માર્થિઓ માટે બીજો કોઈ ઉપાયજ નથી. અજ્ઞાન બાળક મરણપથારીએ સૂતેલો છતાં કુપથ્યની યાચના કરે યા લેવા દોડે અને મોંમાં મૂકવા તૈયાર થાય તો માતા કે પિતા યા હરકોઈ હિતેષીની એ ફરજ છે કે તેવી યાચના ન કરવા સમજાવવો, લેવા દોડે તો પકડી રાખવો અને મોંમાં મૂકવા તૈયાર થયેલાને તેમ નજ કરવા દેવું કારણકે તેમાંજ તેનું શ્રેય સમાયેલું છે. જો કે તે સમયે તે બાળકને ધણજ દુઃખ થશે ને દંડયથી ખીજશે, તીરસ્કાર પણ કરશે, એવો એનાથી બનવું કરવા યત્ન કરશે તે છતાં પણ હિતેષીઓ

ચાતાના કાર્યમાં કદીજ ભાળા નહિ પડે. તેવીજ રીતિએ ગમે તે ચત્તને તેઓને અટકાવવાની ફરજ છે કે જેઓ સત્યને અસત્ય રૂપે ઓળખાવવા અને આચરવા ઉજમાળ થયા છે. પછી ભલે તેઓ એમ માને અને બડબડે કે આ તો ધર્મના નામે કલહ કરનારા છે, પ્રજના બળને ક્ષીણ કરનારા છે અને અમારા વિકાસને અટકાવનારા છે તેમજ ધર્મના હાઉથી ડરાવી કંઈ અમને બોલતા બંધ કરવાનો ધંધો આદરી બેઠા છે. તેઓના એવા બડબડાટથી આત્માર્થઓએ તેમ કરતાં લેશમાત્ર પણ ભાળા પડવાનું નથી પણ તેઓએ તો હિતયુદ્ધિથી નિરંતર તેઓને ઉન્માર્ગી બનતા અટકાવવા પ્રયત્નશીલ રહેવુંજ જોઈએ, કારણકે તેઓનું તે સુખ્ય કર્તવ્ય છે.

સંપૂર્ણ આત્મશ્રેય, સંપૂર્ણ આત્મવિકાસ એટલે મોક્ષની પ્રાપ્તિ, તેનેજ માટે આત્માર્થિ પુરૂષોનો સઘળો પ્રયત્ન છે. આત્મશ્રેયને સાધનારાં, આત્મવિકાસને કરનારાં અને મોક્ષની સ્થિતિએ પહોંચાડનારાં અનુષ્ઠાનેને આચારમાં મૂકવા મૂકાવવા માટે ઉચિત પ્રયત્ન કરવો એ ભૂલ, આગ્રહ કે જોહુકમી નથીજ. તેવા ચત્તને પણ ભૂલ, આગ્રહ કે જોહુકમી તરીકે ઓળખાવનારા કેવા રાંકડા છે તેની કલ્પના સહજમાંજ થઈ શકે તેમ છે. તે રાંકડાઓ શાંતિમાં કલેશ અને કલેશમાં શાન્તિ, આરોગ્યના સ્થાને મંદવાડ ને મંદવાડને સ્થાને આરોગ્ય, શ્રીમંતતામાં કંગાલીયત અને કંગાલીયતમાં શ્રીમંતતા અને સ્વાતંત્ર્યમાં ગુલામગિરિ અને ગુલામગિરિમાં સ્વાતંત્ર્યને જોતાં રીંખ્યા છે, એટલે તેઓને કદાચ આ ભોંકમાં નરક કરતાં પણ ભયંકર ચાતનાઓ સહવી પડે એ સ્વાભાવિકજ છે. એ રાંકડાઓને કોઈ એવો ગ્રહ વળગ્યો છે કે જેથી તે બિચારા નથી તો સમજી શકતા કે નથી કંઈ વિચારી શકતા. તેઓનું એટલું પણ સદ્ભાવ્ય નથી રહેવા

પામ્યું કે જેથી તેઓ મહાત્મા પુરોના ઉપાસક બની તત્ત્વમાર્ગનું શ્રવણ કરવા પણ ઉત્સુક બને કે જેથી તેઓ સારાસારની પરીક્ષા કરી શકે.

જે દરદી યોગ્ય વૈદ્યની હિતશિક્ષાને પણ ન માને તે દરદી દુઃખી થાય એમાં આશ્ચર્ય પામવા જેવું શું છે ? દુધ પચાવવા જેટલી શક્તિ આવી ન હોય તે પહેલાંજ મિષ્ટાન્ન ખાવા દોડે એ તે કેટલો કાળ જીવી શકે ? વૈદ્યની સલાહ શિવાયજ પોતાની મેળેજ ધાર્યું કરવા દોડે એ તો પથારીમાંથી ઉઠવાનાં કે તેમાંજ સડ્યા કરવાનાં લક્ષણો ?

ચોક્કસ તબોળી જે પાનને ન ફેરવે તો સહી જાય, ઘોડાને બાંધી મૂકવામાં આવે તો તેની પણ ગતિ કરવાની સ્ફૂર્તિ શિથિલ થઈ જાય અને રોટલીને પણ અવસરે અવસરે ફેરવવામાં ન આવે તો તે બળીજ જાય, પણ આ સાથે એટલું તો ધ્યાનમાંજ રાખવું જોઈએ કે પાનને ફેરવનાર પણ સાચો તબોળી જ હોવો જોઈએ અને ઘોડાને ફેરવનારો તે ગધેડાં હાંકનાર ગોલા કે કુંભાર ન હોવા જોઈએ તેમજ રોટલીને ફેરવવાનું કામ કુઅડને તો નજ સોંપાય, કારણકે તેમ કરવાથી પાનનો કરંડીઓ આબાદ ન રહી શકે, ગોલા કે કુંભારના હાથમાં સોંપેલો અધ્ય પોતાના અધ્યત્વને તો નજ સાચવી શકે તેમજ કુઅડને ફેરવવા આપેલી રોટલી પ્રાયઃ ભાગ્યેજ નીચે ઉતરવા પામે અને ક્ષુધાદેવી શાન્ત થાય.

પરિસ્થિતિ પ્રમાણે ફેરફાર કરવાની ઉદ્દેશપણા કરનારાઓએ પ્રથમ તો પરિસ્થિતિ ઉપર ધ્યાન દેવાનું છે, કેમકે તે વિના વાયડી વાતો કરવાથી કે લાંબા લચરક લેખો લખવાથી કંઈજ થવું નથી. બુદ્ધિ કે શક્તિને તેવી વાતો કરવામાં કે તેવા નકામો

નાશક લેખો લખવામાંજ ફૂંકી દેવી એ કંઈ વિચક્ષણતા નથી. એમ કરવાથીજ સુધારક કે વિચારકની કક્ષામાં પ્રવિષ્ટ થઇ જવાશે એવી ધુનમાં ને ધુનમાં ઉન્મત્ત બની જવા કમર ન કસવી. પરમાત્મા શ્રીમહાવીરદેવનું શાસનજ એવું ઉત્તમ છે કે તેમાં ઉન્મત્તોને માટે તો સ્થાનજ નથી. તે શાસનના સ્વરૂપને સમજનારાઓ તેની સેવામાંજ મશગુલ છે, ચાલુ પરિસ્થિતિને પણ તેઓ ધણીજ સારી રીતિએ ઓળખી શકે છે. તેઓ પોતાના વડીલોને પોતાની સમાન કોટિમાં મૂકી દેવા જેવી નીચતા પ્રાણાન્તે પણ કરવા તૈયાર નથી. તેઓ તો નિરંતર એજ ઝંખના કરે છે કે ક્યારે અમારામાં તે મહાપુરુષોના પગલે ચાલવાની તાકાત આવે કે જેથી સંપ્રાપ્ત થયેલી આ દુર્લભ સામગ્રીઓની સંરક્ષતા અમે સાધી શકીએ પણ એ તો એક નિયમજ છે કે વિદ્યાના કીડાને ગુલાબની મુગંધ અનુકૂલ નજ આવી શકે અને એ વિદ્યા શિવાય રહી પણ ન શકે.

એ તો નિશ્ચિતજ છે કે સત્યને નહિ પરખી શકનારા સ્વ-પર ઉભયનો વિનાશ કરનારજ નીવડે છે, તેમાં પણ જો તેઓ પાછા સ્વાર્થનાજ ઉપાસક અને એટલે તો પછી પૂછવુંજ શું ? એટલા માટે તો આપણા ઉપકારી પુરુષો આપણા હિતની ખાતર કહે છે કે સમ્યક્ત્વ વિનાની સારામાં સારી પણ ક્રીયા ધ્વંષિત આત્મીય ફલ આપવાને કદીજ શક્તિમાન નથી અને તેનું સ્વરૂપ પણ સ્થાને સ્થાને પ્રતિપાદન કરે છે તેમજ તેનું સંરક્ષણ કેવી રીતિએ થાય યાને તેમ કરવા કેવા કેવા પ્રકારના આચાર વિચાર રાખવા વિગેરે વિગેરે ધણીજ સ્પષ્ટ રીતિએ સમજાવવામાં જરા પણ કમી શખી નથી પરંતુ કહેવું પડે છે કે દુર્ભાગ્યે આજકાલના કેટલાક ઉન્મત્તોને એમાં પણ ગુલામીજ દેખાય છે. પાપી પેટ ભરવાની ઉપાધિમાં પડેલા તેઓને સમ્યક્ત્વને નિર્મલ કરનારાં આપણાં

પવિત્ર તીર્થો, પ્રભુનાં મંદિરો અને તેમાં દૃષ્ટિગોચર થતી ઉન્નવળ-
તા એટલી બધી અસહ્ય થઇ પડી છે કે તેના રક્ષણને માટે તન-
તોડ પ્રયત્ન કરતા મુનિવરો ઉપર, પાણીની માફક પૈસાનો પ્ર-
વાહ વહેરાવનારા ઉદારદિલના શ્રીમંતો ઉપર અને તેવીજ ઉત્તમ
શક્તિનો સદુપયોગ કરનારા ધર્મરસિક વક્તાઓ, લેખકો અને
શ્રોતાઓ ઉપર તેઓ ધૂણાની નજરે જોતાં શીખ્યા છે. તેવાઓની
દૃષ્ટિમાં ધર્મગુરુઓના પ્રવેશમહોત્સવો અને વ્યાખ્યાનહોલમાં
દેખાતા સુંદરમાં સુંદર છોડ અને તોરણો ખુશ્બૂતો હોય એમાં
નવાઈ જેવું શું છે ? ગુરુગુણથી રંજિત થયેલ સદૃઢ્ય શ્રાવિકા-
સમુદાયનો ગુરુગુણને ઝરાવતો રવ તેઓના કર્ણમુગલમાં કંટકની માફક
ભોંકાતો હોય એ શું સ્વાભાવિક નથી ? જેમ એક ઇર્ષ્યાળુ દરિદ્રી
શ્રીમંતને દેખીને બળે તેમ કેટલાક સંસારના વિષમય વિલાસો-
માં વ્યામૂઢ બનેલાઓ સંસારકારાગૃહમાંની છુટતા એક ભવ્યા-
ત્માને દેખી બળી ઉઠે છે ! સમય તારી પણ બલિહારી છે !
પણ આંધક દુઃખનો વિષય તો એ છે કે તેઓ ‘ પેટનો બળ્યો
ગામ બાળે ’ આ ઉક્તિનો સાક્ષાત્કાર કરાવવા બહાર પડ્યા છે.
સદુપદેશ તો તેમને માટે એક ઝેરરૂપ થઇ પડ્યો છે. મહાન
તીર્થોને અને પ્રભુની પ્રતિમાઓને ‘ પાપાણના ઢગલાઓ ’ કહે-
વામાંજ તેઓ પોતાની મુક્તિ માની રહ્યા છે અને પાછા વિદ્યો-
દ્ધારકની પદવી લેવાની ઉત્સુકતા ધરાવે છે ! વાહ ! તમારા
હેદાર ! ધન્ય છે તમારા જેવાઓની જનેતાને ! કે જે બિચારી
તમારા જેવા મુપુત્રના પ્રભાવે અખિલ વિશ્વમાં નામ ઠામ વિના
પણ વગોવાણી !

બેચરદાસ પોતાની ‘ ન્યાયતીર્થ ’ ની ઉપાધિનો પરિચય આ-
પતાં જણાવે છે કે:—

“ યુગલિક મનુષ્યો પોત પોતાની મર્યાદામાં રહી ખેતી ઉપરજ ગુજરો કરતા હતા,... શ્રીવર્ધમાન પરમનિવૃત્તિના ઉપાસક હતા, બધે આપણે, એમના ઉપર ‘ સર્વો જીવ કંઈ શાસનરસી ’ નો આરોપ કરીએ પણ તેઓ એવા આરોપને પાત્ર ન હતા. તેના ઉપર લોકકલ્યાણકરનો આરોપ માત્ર તેનો યશોવર્ધક છે. શ્રી વર્ધમાનની આ પરિસ્થિતિ આચારંગસૂત્રના (જુઓ નવમું અધ્યયન) અને સૂત્રકૃતાંગ સૂત્રના (જુઓ વીરસ્તુતિનામક પ્રકરણ) અનાદ્યમરી લખાણ ઉપરથી તારવી શકાય છે. એવા શ્રી વર્ધમાનને હસ્તેજ આપણું ‘ ધર્મબંધારણ કે સંવચંધારણ થવું મને તો સર્વથા અશક્ય લાગે છે. ”

બેચરદાસને આગમના અભ્યાસી અને હિન્દના સર્વમાન્ય સાક્ષર માનનારા હવે બેચરદાસનો ખ્યાલ શી રીતિએ કરે છે એજ જોવાનું છે ? કોઈપણ જૈન સાહિત્યમાંથી યુગલિક મનુષ્યો ખેતી કરતાં અને પોતાનો ગુજરો ચલાવતાં એમ બેચરદાસ યા તેમની વિદ્વત્તામાં મુગ્ધ થયેલાઓ સાબીત કરી શકે તેમ છે ? શાસ્ત્રોમાં તો યુગલિક મનુષ્યોને દેવતાધિષ્ઠિત કલ્પવૃક્ષોની સહાયથી પોતાના જીવનનો નિર્વાહ કરતા જણાવેલ છે; સાથે સાથે તેઓને અસિ-હથિયારનો ઉપયોગ, મસિ-કલમની કરામત અને કૃષિ-ખેતી આ ત્રણે પ્રકારના વ્યવહારથી રહિતજ જણાવે છે. અને તેથીજ તેઓને નિયમથી દેવગતિમાંજ જનારા જણાવે છે.

ભગવાન વર્ધમાનસ્વામી જેવી રીતે પરમનિવૃત્તિના ઉપાસક હતા તેવીજ રીતિએ પરમનિવૃત્તિના પ્રકાશક પણ હતા. પરમનિવૃત્તિમાર્ગનો પ્રકાશ કરવા સાથે ઉન્નતિની અભિલાષાથી સમાનકોટિના પરન્તુ વીર્યની ન્યૂનતાવાળાઓને તેજ માર્ગે પહોંચાડનાર અન્ય અન્ય પણ માર્ગો તે કંઈણાના સમુદ્ર ભગવાન મહાવીરસ્વામી દર્શાવતા હતા. દરેક તીર્થંકરદેવો ‘ સર્વો જીવ કંઈ શાસનરસી ’ આ ઉત્તમોત્તમ ભાવદયાના બળેજ પોતાના

તીર્થંકર નામકમને નિકાચિત કરે છે અને તે કમને ભોગવવાની ખાતરજ તીર્થની—અતુર્વિધ સંધની સ્થાપના કરે અને દેવગણ-વિરચિત સમવસરણમાં બેસી ચોજનગામિની પાંત્રીસ ગુણમયી વાણીથી દેશના આપી અનેક લબ્યાત્માઓને શિવસુખના ઉપાસક બનાવે છે. આચારાંગ આદિ અંગોમાં અને અન્ય પણ ઉપાંગ આદિ શાસ્ત્રોમાં જ્યાં જ્યાં શ્રી વર્ધમાનસ્વામીનું વર્ણન યા તે પરમોપકારીની સ્તુતિ વિગેરે કરવામાં આવી છે તે દરેકમાંથી ઉપરોક્ત બીના ઝળકી આવે છે. તે છતાં પણ બેચરદાસના બુદ્ધિરૂપ આદર્શમાં એવું નિર્મલ વસ્તુસ્વરૂપ પ્રતિબિંબિત નથી થયું એ કોઈ એમની શુભદિશાનું યા તો સદ્ભાગ્યનું નિશાન નથી, પણ એ તો દેખીતીજ વાત છે કે સૂર્યની પ્રકાશક શક્તિ પણ ધુઅડ-ઉલ્લુને તો અંધકારમાંજ ધકેલનારી નીવડે છે, તે છતાં પણ દુનિયા તો એમજ કહે છે કે જેના ભાગ્યમાંજ અંધકાર હોય ત્યાં પ્રકાશક શક્તિ પણ શું કરે ? જ્યારે આખી દુનિયા આનંદિત અને અને પોતપોતાના ઉચિત કાર્યમાં લાગી જાય ત્યારે બિચારું પેલું ધુઅડ પોતાની બૂરી દશાનું અતુલવ કરતું જ્યાં ત્યાં આથડયા કરે, કારણકે એના ભાગ્યમાંજ આથડવાનું નિર્માણ થયેલું છે.

યુગલિક મનુષ્યોનું વર્ણન કરતાં શ્રી જીવાલિગમ તથા શ્રી જ'બૂદ્ધીપપત્તિમાં સૂત્રકાર ભગવાન લખે છે કે:-

“ અત્યિ ણં મંતે ! અસીઈ વા મસીઈ વા કિસીઈ વા વણિણ્ણિ વા પણિણ્ણિ વા વાણિજ્જેઈ વા ? ગોયમા ! ણો ઇણ્ણે સમદ્દે, વવ-ગયઅસિમસિકિસિવણિઅપણિઅવણિજ્જાણં તે મણુઆ પળગત્તા. ”

સારાંશ—હે ભગવન ! યુગલિકક્ષેત્રમાં એવું છે કે ત્યાંના મનુષ્યો તલવારથી, લેખકકલાથી, ખેતીથી કે વ્યાપાર વિગેરેથી

પોતાની આજીવિકા ચલાવે ? ઉત્તરમાં ભગવાન કહે છે કે હું જોતમ ? એ વાત ઠીક નથી કારણકે તે મનુષ્ય શસ્ત્રકલા, લેખક-કલા, કૃષિકલા અને વણિકકલા વિગેરેથી રહિત હોય છે. એકોડ-કાદિ અંતરદ્વીપો અને બીજાં યુગલિકક્ષેત્રોની માફકજ મુખમ-મુખમાદિ કાલનાં યુગલિકો હોય છે એ વાત તો સૂત્રસિદ્ધજ છે. વધારે આશ્ચર્યની વાત તો એ છે કે એક જૈનનો બાલક પણ સમજે છે કે યુગલિકોના વખતમાં અગ્નિની હયાતી નહોતી ને અગ્નિ તો ફક્ત શ્રીરૂપભદ્રવજના વખતમાં થયો તો પછી આ બેચરદા-સની માનેલી અસિમખીને કૃષિનાં ઓળરોની હયાતી ક્યાંથી થઇ ?

શ્રી જ'બૂદ્ધીપપત્તિનો ઉપરનો ઉલ્લેખ વાંચ્યા પછી બેચરદાસના કહેવા પ્રમાણે ' યુગલિક મનુષ્યો માત્ર ખેતી ઉપરજ પોતાનો યુગરો કરતા હતા ' આ વાતને માનવા કોણ તૈયાર થશે ? શાસ્ત્રોને શરસાવંધ માનનાર તો કોઇજ ન થાય અને તેવા મહાભાગોને હું ' ખાત્રી આપું છું ' કે આપણા વિશાળ અને પ્રામાણીક સાહિત્યમાં જ્યાં જ્યાં યુગલિક મનુષ્યોનું વર્ણન આવે છે ત્યાં ત્યાં સઘળે સ્થાને એવાને એવાજ ઉલ્લેખો કરવામાં આવેલ છે અને એજ કારણે હું કહું છું કે બેચરદાસને એક પણ જૈનશાસ્ત્રના સાચા રહસ્યની ખબર નથી અને વિદ્વાન વિચારક તેમજ મુધારકમાં ખપવું છે એનીજ આ બધી ઉપાધિ ઉભી થઇ છે અને તે ઉપાધિના ભાર નીચે તેઓ પોતે તો કચડાઈ રહ્યા છે અને બીજાને પણ કચડી નાખવાની કનિષ્ઠ કોશીશ, એક નીચમાં નીચ મનુષ્યના હસ્તે જે ન થઇ શકે, તેવી તેઓ કરી રહ્યા છે અને તેમાંજ તેઓ પોતાની નિર્ભયતા માની રહ્યા છે અને તેમના સાથીઓ-જૈનપત્ર ને મહાપીરના અધિપતિ વિગેરે વિગેરે તાળીઓની ગર્જનાથી તેમને આનંદ મનાવી રહ્યા છે એજ ખરેખર તેમના માટે ખાસ શોચનીય છે.

બેચરદાસ કહે છે કે—“ ભલે આપણે એમના (ભગવાન મહાવીર) ઉપર ‘ સર્વે જીવ કઈ શાસનરસી ’ નો આરોપ કરીએ પણ તેઓ એવા આરોપને પાત્ર ન હતા. ”

બેચરદાસના આ આક્ષેપ ઉપર પણ સમાધાન થઈ ચૂક્યું છે તે સમાધાન ઉપર આપણે આપણા આરાધ્યપાદ આચાર્યશ્રીની અનુભૂતિ તેમના લેખથી દર્શાવીએ કે જેથી બેચરદાસનું સદ્-ભાવ્ય બે થોડાધણા અંશે પણ ભંગનું હોય તો તેઓના અંતરમાં પણ સત્ય વસ્તુસ્થિતિનું જ્ઞાન થઈ જાય અને તેમ થાય તો તેઓ પોતાના આત્માનું શુભ કરી શકે.

પંચસંબ્રહ્મની ટીકામાં પૂજ્યપાદ આચાર્ય મહારાજશ્રી મલ-યગિરિજી મહારાજ આધાર સાથે લખે છે કે:—

“યો માંવિ ભગવાંસ્તીર્થકૃત્ સ ઔપશમિકાદ્યન્યતમમમ્યક્ત્વા-
 વાપ્નો મત્યાં મકલસ્યાપિ સંસારસ્યાદિમધ્યાવસાનેષ્વત્યન્તં નૈર્ગુણ્ય-
 મવધાર્ય મહાશયઃ તથાભવ્યત્વવિશેષયોગત્ત્વં એવં ચિન્તયતિ, અહો
 ચિત્રમેતત્ ! યત્સત્યપિ પારમેશ્વરે પ્રવચને સ્ફુરત્તેજસિ દુઃસ્વપરીત-
 ચેતસો જન્તવઃ સંસારગહને મહામોહાન્ધકારવિલુપ્તસત્પથે મૂઢમન-
 સ્કાઃ ઉચ્ચૈઃ પરિભ્રમન્તિ, તદહમેતાનતઃ સંસારાદનેન પ્રવચનેન
 યથાયોગમુત્તારયામીતિ । એવં ચ ચિન્તયિત્વા સ મહાત્મા સદૈવ
 પરાર્થવ્યસની કરુણાદિગુણોપેતઃ પ્રતિક્ષણં પરાર્થકરણપ્રવર્દ્ધમાના-
 શયો યથા યથા પરંષામુપકારો ભવતિ તથા તથા ચેષ્ટતે । તત્ત્વં
 સત્ત્વાનાં તત્ત્વકલ્યાણસમ્પાદનેનોપકારં કુર્વસ્તીર્થકરનામ સમુપાર્જ્ય
 પરં સત્ત્વાર્થસાધનં તીર્થકરત્વમવાપ્નોતિ । ”

સારાંશ—જે લવિધ્યમાં ભગવાન તીર્થંકરદેવ થનાર છે તે ઔપશમિકાદિ સમ્યક્ત્વમાંથી કોઇપણ એક સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થયા પછી સકલ સંસારના આદિમાં મધ્યમાં અને અન્તમાં અસારતાજ ભરેલી છે એવો નિશ્ચય કરીને તે મહાશયતેવા વિશેષ પ્રકારના ભવ્યત્વના યોગથી બતાવવામાં આવે છે તે રીતિએ ચિન્તવન કરે છે કે:- ‘અહો આ આશ્ચર્યની વાત છે કે સ્ફુરાયમાન છે તેજ જેનું એવું પારમેશ્વર પ્રવચન-સર્વજ્ઞોક્ત સિદ્ધાન્ત વિદ્યમાન છતાં પણ દુઃખથી વ્યાપ્ત ચિત્તવાળા જીવો મહાભોહરૂપ અન્ધકારે કરીને સન્માર્ગ જેમાં હુમ થઇ ગયો છે એવા આ ગહન સંસારમાં મૂઠ મનવાળા તે પરિભ્રમણ કરે છે, તેથી હું એ જીવોને આ અસાર સંસારથી આ શાસ્ત્રના આલંબનથી યોગ્યતા પ્રમાણે પાર ઉતારું એમ ચિન્તવે છે. આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તે મહાત્મા હૃમ્મેશને માટે પરાર્થવ્યસની કર્ણાદિ ગુણોના સ્વામી અને દરેકકક્ષણે પરમાર્થ કરવા માટે વૃદ્ધિ પામતો છે આશય જેમનો એવા તે તેવા પ્રકારની ચેષ્ટા કરે છે જેથી બીજાઓનો ઉપકાર થાય. તેથી આ પ્રમાણે તે કલ્યાણને કરવાથી ઉપકાર કરતા એવા તે મહાત્મા તીર્થંકરનામકર્મનું સમ્યક્ પ્રકારે ઉપાર્જન કરીને જીવોના ઉત્તમ અર્થને સાધનાર તીર્થંકરપણું પામે છે. તત્ત્વાર્થભાષ્યકાર શ્રીમાન ઉમાસ્વાતિવાચકજી પણ જણાવે છે કે ‘માલિતમાલો મલેષ્વનેકેષુ’ તથા ‘સત્સહિતામ્યુચતોઽર્ચલિતસત્સઃ’ અર્થાત્ શ્રીવીરભગવાન એનેક ભવોથી પરહિતની શુભ ભાવનાથી ભાવિત હતા ને તે માટેજ ઉદ્ધમવાળા હોવા સાથે અવર્ણનીય દૃઢતાવાળા હતા.

ઉપરના ઉલ્લેખ ઉપરથી સ્પષ્ટ સાબીત થાય છે કે ઉત્તમ આત્માઓ ‘સર્વો જીવ કર્ણ શાસનરસી’ આ અનુપમ ભાવના અને તદનુસાર પ્રવૃત્તિ કરવાથી સર્વોત્તમ તીર્થંકરનામકર્મનું

ઉપાર્જન કરે છે તેમજ તેના પ્રભાવે સર્વ જીવના કલ્યાણમાટે સાધનરૂપ એવા તીર્થંકરપણાને પામે છે. આ ઉત્તમોત્તમ તીર્થંકરપણાના પ્રતાપે ભગવાન તીર્થંકરદેવો સમગ્ર વિશ્વ ઉપર ઉપકાર કરે અને વિદ્યોપકારી કહેવાય એમાં શું આશ્ચર્ય છે ?

વિદ્યોપકારી માટેજ વિશ્વવલ્લભ એવા આપણા વીરપર-માત્માએ અખિલ વિશ્વના ઉપકાર માટે પ્રધાનપણે બે પ્રકારનો ધર્મ પ્રકાર્યો એક તો સાધુધર્મ અને બીજો ગૃહસ્થધર્મ. આ બન્ને પ્રકારના ધર્મના સ્વરૂપને જાણવા અને સમજવા માટે આજે પણ આપણા વિશાલ જૈનસાહિત્યમાં અનેક અન્યો વિદ્યમાન છે. ગુરૂગમદ્વારા તેનું રહસ્ય સમજવું ખાસ જરૂરનું છે. સમજ્યા પછી તેના ઉપર જે પ્રેમ થશે એ કોઈ જીદાજ હશે, કારણકે એના જેવી ઉત્તમ અને હિતકર વસ્તુ વિશ્વમાં બીજી એક પણ નથી. એ બે ધર્મો પૈકી આપણા મુનિધર્મ ઉપર બેચરદાસે અસત્ય આક્ષેપો કરા આપણા ધર્મકથાનુચોગ કે જે અનુચોગ દરેક પ્રાથમકદિપક જીવોને ઉપકારી છે તેને અસત્ય અને કલિપત બનાવવાની ધણીજ કોશેશ કરી છે અને એ કોશેશનો આબેહુબ ચિતાર તો તે મહાભાગે પોતાના ત્રીજા અને ચોથા મુદ્દાની વચ્ચેમાં લગભગ બાવીશ પૃષ્ઠ રેડીને આપ્યો છે, તેની સમીક્ષા તો આપણે અતુક્રમે તે વિષય આવશે ત્યારે ધણીજ સ્પષ્ટતાથી કરીશું પરંતુ આ સ્થાને એટલું તો જાણીજ લેવું જોઈએ કે આપણા પૂજ્ય મુનિવરોમાં પણ બે કદપ હોય છે એટલે કેટલાક સામર્થ્યશાલિ આત્માઓ પોતાના નિવિડ કર્મને ખપાવવા માટે ખાસ જિનકલ્પનો સ્વીકાર કરે છે ત્યારે બાકીના સ્થવિરકલ્પીજ હોય છે. જિનકલ્પનો સ્વીકાર કરનાર કોણ કેવા અને કયા કાળમાં હોય એ સત્રજી પ્રસંગે જાણવામાં આવશે. આ બે કલ્પના યથાસ્થિત સ્વરૂપને સમજ-

નાર મનુષ્ય બેચરદાસની સઘળી આક્ષેપપરમ્પરાને માત્ર અજ્ઞાનજન્ય બાલચેષ્ટા સમજીને હસીજ કાઢશે. સર્વજ્ઞશાસનમાં જેટલી મુખ્યતા ભાવનાની છે તેટલીજ આચારની પણ છે એટલાજ માટે ભાવચારિત્રી મહાત્માઓ કે જેઓને કેવલજ્ઞાન પણ ઉત્પન્ન થયું હોય તેઓ પણ દેવતાએ અર્પણ કરેલા મુનિવેષનો સ્વીકાર કરે છે અને ત્યારપછીજ એટલે કે મુનિવેષનો સ્વીકાર કર્યા બાદ તે મહાત્માઓ પૃથ્વીતલને પાવન કરતા વિચરે છે પરંતુ તે પૂર્વે નહિ. ભાવલિંગની સાથે દ્રવ્યલિંગની કેટલી જરૂર છે એ વાત પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિ જેવા મહર્ષિઓની જીવનઘટનાથી મુપરિચિત જૈનસમાજને સમજાવવાની બીલકુલ જરૂર નથી. એક હસવા જેવી વાત છે કે અખિલ આગમના અભ્યાસીજ નહિ પણ તેના જાણકાર તરીકે પોતાને ઓળખાવનાર બેચરદાસ દ્રવ્યલિંગની આવશ્યકતાના ઉત્તમ ઉદ્દેશને સમજી પણ શકતા નથી. એ અજ્ઞાનતાનોજ પ્રતાપ છે કે તેઓએ કૂર્માપુત્રના ચરિત્રમાંથી ઇંદ્ર મહારાજાએ એક જ્ઞાની મહાત્માને પૂછેલા પ્રશ્ન જેવો કે ‘એ કૂર્માપુત્ર કેવલી મહાવ્રતી ક્યારે થશે ?’ આ પ્રશ્ન આગળ કરીને આપણા સંપૂર્ણ કથાસાહિત્ય ઉપર અને તેના રચયિતા મહાપુરૂષો ઉપર તદ્દન અણજાજતા અને અસત્ય આક્ષેપો કર્યા છે પરંતુ શાણ્વી જૈનસમાજ તે આક્ષેપો ઉપર ધ્યાન નહિ આપતાં તેવા ઉપર અનુકંપા કરવામાં તત્પર અને અને તેવા આક્ષેપ કરનાર આત્માના ઉદ્ધારનો ઉપાય શોધે એજ તેને માટે સમુચિત છે કારણકે શાસનરસિક આત્માઓનું એજ મુખ્ય કાર્ય છે.

એ તો આજે સહુ કોઈ સમજે છે કે સાક્ષાત્તીર્થકરદેવોની ગરહાજારીમાં તો ઉન્નતિના અભિલાષીઓ માટે તે પરમ ઉપકારી પુરૂષોની મૂર્તિઓ અને તેમનાં આગમોજ એક આધારભૂત છે. તેમાં પણ તીર્થભૂમિઓ અને તે સ્થાને ઉભાં થયેલાં અનેક

મુરખ તીર્થી આત્માને નિર્મલ બનાવવા માટે અદ્વિતીય સાધનો
 છે. એના આધારે અનેક પુણ્યશાલિ પ્રાણીઓ આજે પણ પોતાનું
 આત્મશ્રેય સાધી રહ્યા છે. પરમાત્માની મૂર્તિઓ, તેમનાં આગમો
 અને પરમપવિત્ર તીર્થો કે જે આત્મકલ્યાણ માટે અદ્વિતીય ઉપ-
 કારી છે તેની રક્ષા માટે ઉદાર દિલના ધર્માત્માઓએ અર્પણ
 કરેલી લાખોની મીલકતોનો વહીવટ કરવો અને તેની રક્ષા માટે
 સર્વસ્વનો ભોગ આપવો એનાથી ઇંદ્રાસનની પ્રાપ્તિ થવી એ
 તો સહજજ છે. સમ્યક્ત્વરત્નને નિર્મલ કરનારી પરમાત્માની પૂજા
 અનેક પ્રકારે થઈ શકે છે. શાસ્ત્રાજ્ઞાને અનુસરી પરમાત્માની
 પૂજામાં પોતાની લક્ષ્મીનો સદુપયોગ કરવો એ શિવસુખના રસિ-
 આઓ માટે તો આનંદનોજ વિષય છે. સન્માર્ગને સમજના-
 રાઓ એ તો સારી રીતિએ સમજે છે કે આંગી વિગેરેની રચના
 કરી અવનવા અલંકારોથી પરમાત્માની મૂર્તિને અલંકૃત કરી
 પુદ્ગલાનંદી આત્માઓને પણ તેના દર્શનનો લાભ આપી સ-
 ન્માર્ગના અનુચારિ બનાવવા એ પણ એક ઉત્તમમાં ઉત્તમ કામ છે.
 આપણા આ વિચારો અને આચારો લવાલિનંદી આત્માઓને
 અસહજ થઈ પડવાના. તેઓની સ્થિતિજ એ છે કે આત્મા-
 નંદીઓના આચારો અને વિચારોથી અલગાજ રહેવું. ગમે તેવા
 મુંદરમાં મુંદર આચારો કે વિચારો આત્માનંદીઓના હો પરંતુ
 તે પુદ્ગલાનંદીઓને નહિ રચવાના તે નહિજ રચવાના. તેઓ
 તો તે આચારો અને વિચારોમાં રહેલી મુંદરતાને અમુંદરરૂપ
 આપતાં નહિજ અચકાય. એટલે આત્માર્થિઓએ તેઓની અંત-
 તેમના મનગમતા પ્રલાપોની દરકાર નહિ કરતાં સદ્ગુણોની
 સેવામાં રહી શાઓનું રહસ્ય સમજી તેની આજ્ઞાને અનુસરી
 પોતાની મુંદર અને ભાવપૂર્ણ તેમજ પોતાના સ્વાભાવિક સ્વ-
 રૂપને સહજમાં સંપ્રાપ્ત કરાવનાર પ્રવૃત્તિઓમાંજ શતદિન
 મગ્ન રહેવું.

શ્રીભગવતીજી નામના પાંચમા અંગમાં વીસમા શતકના આઠમા ઉદ્દેશમાં ભગવાન ગૌતમસ્વામીજીના પ્રશ્નના ઉત્તરમાં સાક્ષાત્ ભગવાન મહાવીરસ્વામીજી પોતેજ પ્રતિપ્રાદન કરેછે કે:-

“ ગોયમા ! અરહા તાવ નિયમં તિત્યકરે, તિત્યં પુણ ચાલવ-
જ્ઞાઙ્ગે સમણસંઘો, તં-સમણા સમણીઓ સાવયા સાવિયાઓ ॥
(સૂત્રં ૬૮૧) ”

અર્થાત-હે ગાતમ ? અરિહન્ત નિયમથી તીર્થંકર હોય અને તીર્થ એટલે સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકાશ્પ ચાર પ્રકારનો શ્રમણસંઘ.

વસ્તુસ્થિતિ આ છતાં બેચરદાસ કહે છે કે:-“ વર્ધમાનના હસ્તેજ આપણું સંઘખંધારણ થવું મને તો સર્વથા અશક્ય લાગે છે. ”

મહાનુભાવ વાચકગણ ! છે હવે કોઈ અશક્યતાના તાનમાં માચેલા આ અસત્યવાદીને સમજાવનાર વીરનર ? જે ભગવાન મહાવીરના વચનને ન માને તે બીજાના વચનને કદી પણ માને ? આવો સાક્ષર અધ્યાવાધ સાંભળવામાં આવ્યો છે ? આવા ઉન્મત્તોને સાક્ષર કે પાંડિતજ નહિ પણ આગમના એક અપૂર્વ અભ્યાસી માનનારી વ્યક્તિઓ, મંડલો અને સંસ્થાઓ સમાજને અને પોતાના આત્માને કેવી આપણ છે એ તો સુજ્ઞો સમજેજ છે.

બસ આ સ્થળે બેચરદાસના ઉપોદ્ધાતનો ઉહાપોહ ખતમ થાય છે તે છતાં તેમાંની બે બાબતો ઉપર મારા વાંચક મહાશયનું લક્ષ્ય બેચવાનું રહી જાય છે, તેમાં એક તો દીપ્પણમાં ‘અંગસાહિત્ય કઈ કઈ સ્થિતિઓમાંથી પસાર થઈ આપણી પાસે આવ્યું છે’ આ વાત ખતાવવાને માટે ભગભગ ચાર પેજ લખ્યાં

છે તે છે અને બીજું તેણે પોતાનો નિબંધ પૂરો થતાં મુધી ખા-
સ ધ્યાનમાં રાખવા માટે બાંધેલું 'વિકૃતસ્થિતિનું' લક્ષણ છે.

બેચરદાસના લખાણમાં કંઈપણ અસત્યની છાયા વિનાનું
હોય એ તો બનવું જ અશક્ય ! આ અશક્યતાના કારણે પ્રથમની
બાબત એટલે 'અંગસાહિત્ય કંઈ કંઈ સ્થિતિઓમાંથી પસાર
થઈને આપણી પાસે આવ્યું છે' આ બાબત બતાવવા માટે પો-
તાના ખાસ જુદા નિબંધ ઉપરથી પોતે ઉપયોગી માનીને ચા-
રપેજમાં આપેલો કેટલોક ભાગ છે. તેમાં પણ અસત્યની છાયા તો
પડેલી જ છે પરંતુ હજી તો તે એ વિષયમાં પ્રયાસ કરે છે અને
કહે છે કે:-“ તે પ્રયાસનું પરિણામ 'જિનશ્રુત' ના નામે પણ
પ્રકટ થશે.” તેથી જ્યારે તે પ્રકટ થશે ત્યારે શાસન પ્રેમિઓને
પણ તેનો ઉત્તર કેવા તૈયાર રહેવામાં હરકત રહેવાની જ નથી
પરંતુ બીજી બાબત ઉપર તો આપણે આ સ્થાને જ કંઈક વિ-
ચાર કરવો પડશે. કારણકે મુ'બદ્દની માંગરોલ જૈનસભામાં કાપ-
ડીઆ મોતીચંદ ગીરધરના પ્રમુખ પણા નીચે તા-૨૧-૧-૧૯૨૧
ના રોજ 'જૈનસાહિત્યમાં વિકાર થવાથી થયેલી હાનિ'
આ વિષય ઉપર આપેલ ભાષણના સમર્થન માટે લખવા શરૂ
કરેલ અસત્યપોષક પોંચામાં લખવું શું ? પોતાનો એ વિ-
ષય જનતાને સત્ય તરીકે મનાવવો શી રીતિએ ? એ હાથમાં ન
આવવાથી તે અસત્યના સાર્થીને એ અજ્ઞાનતાસૂચક લક્ષણ ચી-
તરવું પડ્યું છે. પોતાના ભાષણની અસત્યતાને જાહેર કરનારા
થયેલા પ્રામાણિક લખાણો ઉપર વિચાર નહિ કરતાં પોતાના
પ્રકાશેલા અસત્યને જ વળગી રહેવું અને ભદ્રિક તેમજ શાસ્ત્રથી
અપરિચિત જનોને ભ્રમિત કરનારું લક્ષણ બાંધીને કેવલ અ-
સત્યનો જ પોથો ભરતાં પણ ન અચકાવું એ તે કેવી અસત્ય-
પ્રિયતા ! અહા ! એક અસત્ય કેટલાં અસત્ય કરાવે છે-એક પાપને

પોષવા માટે કેવાં કેવાં પાપો કરવાની જરૂર પડે છે એ વાત સ-
મજીઓને તો સમજાવવાની જરૂર ન પડે. એક અસત્યને સત્ય
બનાવવા માટે અનેક અસત્યોની ઉપાસના કરવા છતાં પણ
અન્તમાં તે અસત્ય તો અસત્યરૂપે જ ઉઘાડું પડી જાય છે. કહેવત છે
કે પાપને આદમી ચાહે તેટલું કુપાવવા ચાહે તો પણ પાપ તો
'પીંપળે ચઢીને પોકારે છે' બિચારા બેચરદાસને દુનિયામાં
રહેલું આ સત્ય ક્યાંથી સમજાય ?

આજે પણ સમગ્ર દુનિયા એજ માને છે અને કહે છે કે
'સાધન વિના સાધ્યની સિદ્ધિ કદીજ નથી થતી-કારણ વિના કાર્યની
ઉત્પત્તિ થઈજ નથી શકતી' ઘટના આર્થએ ઘટ યોગ્ય
મૃત્તિકા તેને માટે જરૂરી ચક્રચીવર આદિ સકલ સામગ્રી મેળ-
વવીજ જોઈએ અને મેળવે તોજ ઘટને મેળવી શકે પણ મૃ-
ત્તિકાની સાથે ચક્રચીવર આદિ જરૂર સામગ્રીને ભેગી કરવાની
કોશિશ ન કરે યા મૃત્તિકાને બદલે કેવલ રેતીનો પિંડ કરવાની
અને ચક્ર ઉપર ચઢાવવાની માથાકુટ જીંદગી પર્વત કરે તોપણ
તે ઘટ મેળવી નજ શકે. આવી જગપ્રસિદ્ધ વાત ઉપર પણ ધ્યાન
નહિ આપતાં શાસ્ત્રો અને શાસ્ત્રકારોને અસત્યવાદી કહી શકાય
અને બિચારા ભોળાઓને ભ્રમમાં નાખી શકાય એ દુષ્ટ ધર્શદાથી
પોતાના વિનાશક પોતામાં નીચેનું લક્ષણ બાંધી પોતાનો આ-
ખોએ નિબંધ પૂરો થાય ત્યાં સુધી વાંચકોને તે લક્ષણ બરાબર
ધ્યાનમાં રાખવાની ભલામણ કરે છે.

મહાશય ! વાંચો બેચરદાસે બાંધેલું લક્ષણ અને કરેલી
ભલામણ:—

“ જે રચનાશૈલીમાં લક્ષ્ય તરફ દુર્લક્ષ્ય કરી માત્ર સાધનોની તકરારો-
નો ઘેંઘાટ જણાતો હોય તે વિકૃતસ્થિતિની છે. આ નિબંધ પૂરો થતાં
સુધી માંડે આ લક્ષણ વાંચકોએ બરાબર ધ્યાનમાં રાખવાનું છે.”

આ લક્ષણ જો શુદ્ધ દષ્ટિએ બાંધવામાં આવ્યું હોત તો જરૂર સાધક નીવડત પણ કહેવાય છે કે અનધિકારિઓને માટે શાસ્ત્ર પણ શાસ્ત્રનુંજ કામ કરે છે. સંયોગો ઉપરથી બેચરદાસને પણ આપણે એમાંનાજ એક માનીએ છીએ, જે શાસ્ત્રોના પ્રતાપે અનેક આત્માઓ ભૂતકાલમાં ઉન્નતિના શિખર ઉપર આરૂઢ થઈ શક્યા છે, વર્તમાનમાં પણ થઈ રહ્યા છે અને ભવિષ્યમાં પણ થઈ શકશે તેજ શાસ્ત્રો ઉપર આજે બેચરદાસ પોતાની અધ્યક્ષતાને પ્રકટાવી રહ્યા છે અને એમાંજ પોતાની ગમે તે પ્રકારે બનારસમાં ઉપાર્જીલી ઉપાધિઓની સાર્થકતા સમજી રહ્યા છે. શું આ સ્થિતિ આપણને એમ મનાવવાને આગ્રહ નથી કરતી કે બેચરદાસ શાસ્ત્રોમાં વર્ણવેલા અનાધિકારિઓમાંના એક છે ?

બેચરદાસે ઉપરનું લક્ષણ બાંધીને આપણા આરાધ્ય પુરૂષો કે જેઓ આપણે શરૂઆતમાંજ જોઈ ગયેલા આદર્શથી સહજ પણ ચલિત થવામાં પોતાનો અધઃપાત સમજતા અને એ આદર્શની ઉપાસનામાંજ પોતાની ઉન્નતિ માનતા, આ વાત આજે પણ એ મહાપુરૂષોની કૃતિઓમાં ‘તત્ત્વં તુ તત્ત્વવિદો વદન્તિ’ આવાં આવાં વાક્યોથી ઝળકી રહી છે અને જે આપણા જીવનમાં કોઈ અનુપમ ચૈતન્ય રેડવા સાથે આપણા મનોમંદિરમાં લોકોત્તર ભાવનાઓનો આવિર્ભાવ કરી રહી છે—તે મહાત્માઓને સ્વચ્છંદી, દુરાગ્રહી વિગેરે વિગેરે ઉપનામોથી ઓળખાવવાની દૃષ્ટતા કરીને પણ ‘જૈનસાહિત્ય’ને વિકારી તરીકે સમજાવવાની અધમાધમ અભિલાષા રાખે છે અને તે અભિલાષાની સાર્થકતા માટે તેઓ આપણા આરાધ્યપાદો તરફથી સાધનો માટે થયેલા ઉલ્લેખો ઉપર કટાક્ષો કરવા અને શાસ્ત્રોમાં છતી વસ્તુને નથી એમ બતાવવા મથ્યા છે, તેના ઉપર ઉચિત ઉદ્ઘાપોહથી આપણે તેમનાં લક્ષણ ઉપર કરવા ધારેલા ઉદ્ઘાપોહ સહેલાઈથી થઈ શકે તેમ છે એટલે આપણે હવે

અહિંથી તેમના લક્ષણની વાતને પડતી મૂકી તેજ વાતને હાથ ધરીએ તો તે અસ્થાને કે અચોગ્ય નહિજ ગણાય.

આપણા આરાધ્યપાદ આદર્શો ઉપર તે પોતાના પ્રલાપની સિદ્ધિની ખાતર આક્ષેપ કરતાં લખે છે કે:—

“સૂત્રગ્રંથોમાં સ્પષ્ટપણે અચેલકતાનું વિધાન છે. છતાં અચેલક શબ્દનો ‘અનુદરા કન્યા’ ની જેવો પોતાને અનુકૂળ અર્થ કરે છે.”

બેચરદાસે કરેલા ઉપરના આક્ષેપની અસત્યતા ઉપર વિચાર કરવા બેસીએ તો પાર પણ આવે એમ નથી, જેની વાતે વાતમાં એની એ વસ્તુ ભરેલી હોય તેના ઉપર વિચારજ શો કરવો? એની ઉપર ઉપેક્ષા અને એના ઉપાસકની ઉપર અનુકંપા ધારણ કરીને સત્ય વસ્તુસ્થિતિને પ્રકાશમાં મૂકવી એજ આ સ્થાને તો આપણી ફરજ છે, તો બેધએ કે આપણા આદર્શો એ બાબતમાં શું શું કહે છે:—

આરાધ્યપાદ આત્મારામજી મહારાજ, જેમને બેચરદાસે પોતાના ગ્રંથમાં અર્પણપત્રિકા દીધી છે, તેઓ પોતે રચેલા તત્ત્વ-નિર્ણયપ્રાસાદમાં ૫૪૦ માં પેજમાં પ્રસંગોપાત ખુલાસો કરતાં લખે છે કે:—

“મુલવસ્ત્રિકા રજોહરણ વર્જકે પર્હરનેકે સર્વવસ્ત્રરહિત સર્વોત્કૃષ્ટ જિનકલ્પીકી અપેક્ષા અચેલ ધર્મ હૈ; ઔર જોર્ણ અલ્પમોલકે વસ્ત્ર રચને યહ બી અચેલ ધર્મહી હૈ, પરંતુ ઇકાંત વસ્ત્રરહિત-કાહી નામ અચેલ ધર્મ હૈ, એસા જૈનમતકે શાસ્ત્રોકા અભિપ્રાય નહી હૈ. કયોં કિ, જૈનમતકે શાસ્ત્રોંમેં ઠિકાને ઠિકાને વસ્ત્રાદિ ગ્રહણ કરનેકા વિધિ કયન કરા હૈ, યદિ અચેલશબ્દકા અર્થ નગ્ર એસાહી જૈનમતકે શાસ્ત્રોંકો સમ્મત હોવે તો, વસ્ત્રગ્રહણવિધિ કયોં લિચતે હૈં? ઇસ વાસ્તે

અવેલ શબ્દસે કુત્તિસત અર્થાત્ જીર્ણપ્રાયઃ વસ્ત્રકા હી અર્થ કરના ઉ-
ચિત્ત છે. ક્યોંકિ, નજ્ (નકારકો) ષટ્ (૬)અર્થમેં વિદ્વાનોંને માના હૈ.”

આવશ્યકવૃત્તિમાં ભગવાન હેરિભદ્રસૂરિજી મહારાજ પણ
નીચે મુજબ લખે છે:—

“ ન વૈદેહમધ્યમતીર્થકરતીર્થસાધવઃ પુરિમપશ્ચિમતીર્થકર-
તીર્થવર્તિસાધુવત્ અવેલત્વે સ્થિતાઃ, કુતઃ?—તેષાં ઋજુપ્રાજ્ઞત્વાત્
મહાધનમૂલ્યવિચિત્રાદિવસ્ત્રાણામપિ પરિભોગાત્, પુરિમપશ્ચિમ
તીર્થકરતોર્થવર્તિસાધૂનાં તું ઋજુવક્રજટત્વાત્ મહાધનમૂલ્યાદિવ-
સ્ત્રાપરિભોગાઝીર્ણાદિપરિભોગાચ્ચ અવેલકત્વમિતિ । આહ—જોર્ણાદિ-
વસ્ત્રસદ્ભાવે કથમવેલકત્વમ્ ? ઉચ્યતે, તેષાં જીર્ણત્વાત્ અસારત્વાત્
અલપત્વાત્ વિશિષ્ટાર્થક્રિયાઽપ્રસાધકત્વાત્ અસત્ત્વાવિશેષાત્ इति,
તથા ચેત્યંભૂતવસ્ત્રસદ્ભાવેઽપિ લોકેઽવેલકત્વવ્યપદેશપ્રવૃત્તિર્દૃશ્યતે, યથા
કાચિદક્લ્મ્બ જીર્ણવસ્ત્રપરિધાના અન્યાભાવે સતિ તદ્ભાવેઽપિ ચ સ-
મર્પિતસાટ્કં કુર્વન્દં તન્નિષ્ણાદનમન્યરં પ્રતિ આહ—‘ત્વર કોલિક !
નગ્રિકાહમિતિ’ ? । ”

અર્થાત્-વિદેહમાં ઉત્પન્ન થયેલા અને પહેલા અને છેલ્લાની
મધ્યમાં ઉત્પન્ન થયેલા ભગવાન તીર્થકરદેવોના તીર્થમાં વર્તતા
સાધુઓ પહેલા અને છેલા તીર્થકરદેવના તીર્થમાં વર્તતા સાધુ-
ઓની માફક અચેલકકલ્પમાં સ્થિત નથી, કારણકે તેઓ સરલ
અને વિચારક હોવાથી ભોટી કિંમતવાળાં અને વિચિત્રવર્ણીવ-
સ્ત્રોનો ઉપભોગ કરી શકે છે અને પહેલા તેમજ છેલા તીર્થકર-
દેવના તીર્થમાં વર્તતા સાધુઓ સરલજડ અને વક્ષજડ હોવાથી
તેઓતું અચેલકપણુ ઝેથીજ મનાય છે કે તે મહાત્માઓ ભોટી

કિંમતવાળાં અને વિવિધવર્ણી વસ્ત્રોનો પરિભોગ નથી કરતા અને જીર્ણશીર્ણ વસ્ત્રોનો પરિભોગ કરે છે. જીર્ણ અને ક્ષીર્ણ પણ વસ્ત્રના સફલાવે તેઓને અચેલક કેમ કહેવાય ? આ પ્રશ્નના સમાધાનમાં મહાત્માશ્રી ખુલાસો કરતાં જણાવે છે કે-તેઓએ ધારણ કરેલાં વસ્ત્રો જીર્ણ, અસાર, અદ્ય, વિશિષ્ટ અર્થક્રિયાનાં અસાધક અને નહિ જેવાં હોવાથી એમ કહી શકાય. લોકવ્યવહારમાં પણ તેવા વસ્ત્રની હયાતી છતાં એવો વ્યવહાર કરી શકાય છે, જેમ જીર્ણવસ્ત્ર પહેરનારી કોઈ સ્ત્રી બીજા વસ્ત્રના અભાવે પોતે પહેરેલું જીર્ણવસ્ત્ર મેળુદ છતાં તે સ્ત્રી સાળવીને-કે જે સાળવીને પોતે પોતાની સાદી આપી છે અને જે વિલંબ કરે તેને-કહે છે કે હું કૌલિક ! જલદી કર ! હું નમ્ર અવસ્થામાં છું.

શ્રીસ્થાનાંગજી સૂત્રના મૂલ પાઠથી ખુદ કેવલજ્ઞાની મહારાજને પણ વસ્ત્રોપકરણે હતાં તે સાબીત થાય છે તથા શ્રીજીબૂદ્ધીપ-પત્રતિ વિગેરેનાં વાક્યોથી ખુદ તીર્થંકરોને દેવદૂત્ય વસ્ત્ર ઇંદ્રોએ આપ્યાની વાત સ્પષ્ટ છે, તો પછી શાસનવિરોધી બહેચરદાસ સરખાના વચનને વિદ્યાસપાત્ર કોઈ નજ ગણે.

આવીજ રીતિએ જ્યાં જ્યાં ‘અચેલક’ નું વર્ણન કરવામાં આવે છે તે સઘળે સ્થાને સઘળા સૂરીશ્વરો આવો એકજ આશયનો ઉદ્દેશ કરે છે. હું વાંચકોને ખાતરી આપું છું કે ગુરુશુએ યથાસ્થિત રીતિએ વિધિપૂર્વક આગમોના લાવને સમજનાર એવી એક પણ વ્યક્તિ નહિ નીકળે કે જે આપણા એક પણ આગમમાંથી યા બીજા કોઈ પણ પ્રામાણીક શાસ્ત્રોમાંથી વિરોધ કે વિસંવાદને તારવી શકે. આપણા આદર્શના ઉપાસકોએ એવી સુરમ્ય શૈલી સ્વીકારી છે કે જેના પ્રતાપે વિરોધ કે વિસંવાદને અવકાશજ ન મળે. આદર્શથી ઉલટા ચાલનારાઓને શાસનમાં ઉભા પણ ન રહેવા દીધા, એનું કારણજ એ કે જેથી વિરોધ કે વિસંવાદ ઉભો ન થાય, બાકી પાપાત્માઓ પોતાની પાપી

પ્રવૃત્તિને ન છોડે અને પોતાનું તેમજ બીજાનું સત્યાનાશ વાળવા કમ્મર કસે અને કોઈ શું કરે? માટે મારી દરેકેદરેક હિતૈષી આત્માને લલામણુ છે કે ઉન્માદી આત્માઓના ઉન્માદ તરફ ધ્યાન નહિ આપતાં પોતાના હિતની ખાતર આપણા પરમ ઉપકારી મહાત્માઓની સેવામાં રહી શાસ્ત્રોના રહસ્યને સમજી ઉપાદેયની ઉપાસના કરી અમૃત્ય જીવનની સાર્થકતા કરવામાં જ પ્રયત્નશીલ રહેવું અને એમાંજ ઉન્નતિ માનવી.

‘અચેલક’ ના સમ્બન્ધમાં ઉપર બતાવવામાં આવ્યા એવા એવા સ્પષ્ટ ઉદ્દેષો સ્થળે સ્થળે વિદ્યમાન છતાં અને આચારાંગ, સુચગાંગ, પ્રશ્નવ્યાકરણ આદિ અંગસૂત્રોમાં અને ઉપાંગ આદિ અનેક સૂત્રમંથોમાં વસ્ત્ર પાત્ર આદિ મહાજ્ઞના અનેક ઉદ્દેષો મોજુદ છતાં પણ જેનું આપણે ઉન્મૂલન કરી આવ્યા એવા અસત્ય આક્ષેપની સાબીતી માટે બિચારા બેચરદાસને કેવાં કેવાં બાધોડીઆં મારવાં પડે છે, એ પણ આપણે સાથે સાથે જોઈ લેવા જેવું છે. તેઓને પોતાના તે અસત્ય આક્ષેપને સત્યસ્પર્શિ બનાવવા માટે લખવું પડે છે કે:—

“(ભગવાન્ મહાવીરના સમયમાં) ધણા ખરા સાધુઓ નમ્મ રહેતા હતા. જ્યાં જ્યાં લજ્જને જીતી શક્યા ન હતા તેઓ માત્ર એકજ વસ્ત્ર (કાછડી) ને ધારણ કરતા હતા. ”

પ્રિય વાંચકો ! તમે એમ માનવાને તૈયાર છો કે પરમાત્મા શ્રી મહાવીરદેવના પ્રથમ ગણધર ભગવાન્ ગૌતમસ્વામીજી સહનશીલ યા શાક્તસંપન્ન ન હતા? હું તો નથી માનતો કે આ પ્રશ્નના પ્રત્યુત્તરમાં કોઈ પણ ધર્મીઆ યા ભગવાન્ ગૌતમસ્વામીજીના જીવનથી સુપરિચિત ‘હા’ એમ કહેનાર નીકળે. એવા અનેક લગ્નિધસંપન્ન ભગવાન્ ગૌતમસ્વામીજીનું વર્ણન કરતાં ભગવાન્ મહાવીરદેવના પાંચમા ગણધર ભગવાન્ સુધર્માસ્વામીજી શ્રીભગવતીસૂત્રમાં કહે છે કે: —

“ તપ્ જં સે ભગવં ગોયમે છટ્ઠક્ષમણપારણગંસિ પદમાપ્
પોરિસીપ સજ્ઞાયં કરેઈ બીયાપ્ પોરિસીપ જ્ઞાણં ક્ષિયાયઈ તઈયાપ્
પોરિસીપ અતુરિયમચ્ચલમસંધંતે મુહપોત્તિયં પઢિલેહેઈ પઢિલેહિત્તા
ભાયણાઈં વત્યાઈં પઢિલેહેઈ પઢિલેહિત્તા ભાયણાઈં પમજ્જઈ પમજ્જઈત્તા
ભાયણાઈં ડગ્ગાહેઈ ડગ્ગહિત્તા જેણેવ સમણે ભગવં મહાવીરે તેણેવ ડ-
વાગચ્છઈ ડવાગચ્છિત્તા સમણં ભગવં મહાવીરં વંદઈ નમંસઈ. ”

સારાંશ—ભગવાન ગૌતમસ્વામીજી છટ્ટના પારણના દિવસે પહેલી પોરિસિમાં સ્વાધ્યાય કરે છે, બીજી પોરિસિમાં ધ્યાન ધ્યાવે છે અને ત્રીજી પોરિસિમાં અત્વરેત અચપલ અસંભ્રાન્તપણે મુખવાસ્રકાતું પડિલેહુ કરે છે, પડિલેહુ કરીને ભાજનો પાત્રો અને વસ્ત્રોને પડિલેહે છે, પડિલેહીને પાત્રોની પ્રમાર્જના કરે છે, પ્રમાર્જના કરીને પાત્રોને અહુષુ કરે છે, અહુષુ કરીને જ્યાં ભગવાન મહાવીરસ્વામીજી વિરાજમાન છે ત્યાં આવે છે, આવીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરસ્વામીને વંદન નમસ્કાર કરે છે.

તેજ અંગસૂત્રમાં ભગવાન મુદ્ધર્માસ્વામીજી તુંગીયાનગરીના આવકોનું વર્ણન કરતાં જણાવે છે કે:—

“ સમણે નિગંથે ફામુપ્સણિજ્ઞેણં અસણપાણત્વાઈમસાઈમેણં
વત્થપડિમ્મહકંબલપાયપુંછણેણં પીઢફલગસેજ્ઞાસંથારણં ઓસહમે-
સજ્ઞેણ ય પઢિલામેમાણા આહાપડિમ્મર્પઈં તવોકમ્મેઈં અપ્પાણં ભા-
વેમાણા વિહરંતિ ॥ (સૂ. ૧૦૭) ॥ ”

અર્થાત—(તુંગીયા નગરીના આવકો) શ્રમણ નિર્ગંથોને પ્રામુક-અચિત્ત અને અપણીય-નિર્દોષ અશન-ભોજનયોગ્ય વસ્તુઓ, પાણી, ખાદિમ, સ્વાદિમે કરીને અને વસ્ત્ર, પાત્ર, કંબલ, પાદત્રોછનવડે તેમજ ખીંક-પાટપાટલા, ફેલક-પાટીયું, શય્યા,

સંસ્તારકે કરીને પ્રતિલાભતા-વહોરાવતા અને : શક્તિમુજબ
મહાશ્વ કરેલા તપકર્મથી આત્માને વાસિત કરતા વિચરે છે.

બસ આટલાજ ઉલ્લેખથી વાચકમહાશયો સમજી શકશે કે
બેચરદાસે પોતાના પ્રલાપની સિદ્ધિ ખાતર ગાંધીદાસ બનવાનો પણ
નિશ્ચય કર્યો છે, અન્યથા આવા સ્પષ્ટ ઉલ્લેખો સાક્ષાત્ અંગસૂત્રોમાં
મૌલુદ છતાં ઉપરના તદ્દન અસત્ય આક્ષેપો શી રીતિએ કરી શકે ?
અથવા આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે સાક્ષાત્ અંગસૂત્રો પણ તેને
માન્ય નથી-છતાં પણ તે માન્ય છે એમ એટલાજ માટે તેને કહેવું
પડે છે કે જેથી ભોળાઓ પોતાની પ્રપંચજાળમાં ફસે પણ તેને
મહામ નથી કે ભોળાઓને બચાવવા માટે ઘણાએ ઉપકારી મહા-
પુરુષો પ્રજા મહાવીરદેવના સાસનમાં આજે પણ વિરાજી રહ્યા છે
કે જેઓની જીવનચર્યા પરમાત્માની આજ્ઞારૂપ શીતલ છાયાથી
બ્યાસ હોવાથી સમગ્ર ભૂમંડલને અનુકરણીય છે; અન્યથા જો તે
હૃદયપૂર્વક અંગસૂત્રોને પણ માન્ય રાખતા હોત તો તેના હસ્તે
પોતાના આત્મિક :ગુણોનું નિકંદન કરનાર પુસ્તક-કેન્દ્રેના માટે
આપણે આ પ્રસ્તુત લેખ લખવો પડે છે-તે બનવા ન પામત
અને તેમાં પણ નિર્ચક્તિ, ભ્રાજ્ય, ચૂર્ણિ, દીકા વિગેરે ઉપર અને
તેના કર્તા મહાપુરુષો ઉપર પામરતાનો પ્રસ્તાર કરવા જેવી દુશ્ચેષ્ટા
કરી તે કદીજ ન થતી, કારણકે સાક્ષાત્ સૂત્રકાર ભગવાન સુધર્મા-
સ્વામીજી ભગવતીજી નામના પાંચમા અંગસૂત્રમાં અનુયોગની
વિધિ દર્શાવતાં જણાવે છે કે:—

“ સુત્તત્યો સ્વલ્પ પદમો વીઓ નિજુત્તિમીસિઓ મણિઓ ।

તદ્વઓ ય નિરવસેસો, પસ વિદ્વીદ્દોઈ અણુઓગે ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ—પ્રથમ સૂત્રનો અર્થ દેવો, બીજી વખત નિર્ચક્તિ સ-
હિત દેવો અને ત્રીજી વખત નિરવશેષ-સંપૂર્ણ-સમગ્રા ઉદ્ધારો-

હતી સમથે દેવો. આ અતુચોગનો વિધિ ભગવાન મહાવીરસ્વા-
મીએ કહેલો છે.

શ્રી ભગવતીજીની આ આજ્ઞાને સિરોધાર્ય સમજનાર અં-
ગસૂત્રો અને બીજાં પણ સૂત્રો ઉપર બનેલી નિર્ચુક્તિઓ તેની
ઉપર થયેલી ભાષ્યો અને તેની ઉપર રચાયેલી ટીકાઓને અપ્ર-
માણ કહેવા સાથે અઘડિત આક્ષેપો શુ કરી શકે ? અર્થાત્ નજ
કરી શકે. તેમ કરનાર વ્યક્તિમાં અજ્ઞાનતા તે પણ જેવી તેવી નહિ
કિન્તુ ઝેરી અજ્ઞાનતાનોજ વાસ આપણે તો માનીએ અને આ
આખતમાં મધ્યસ્થ જનતા કદીજ વાંધો ન ઉઠાવી શકે.

વાંચકોએ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું કે નિર્ચુક્તિકાર મહર્ષિ શ્રાદ્ધ-
પૂર્વના જાણકાર એટલે જેઓ શ્રુતજ્ઞાનના બલે કરીને સાક્ષાત્ કે-
વલજ્ઞાનીની સમાન કોટિમાં ઉભા રહી પદાર્થ કહી શકે એવા
હતા. જેઓની દેશના કેવલજ્ઞાનીના જેવી હોય છે, જેઓ કે-
વલજ્ઞાનીની માફક શ્રુતજ્ઞાનના પ્રતાપે ત્રિકાલદર્શિ હોય છે. તે-
ઓનીજ નિર્ચુક્તિ વર્તમાનમાં પણ મોજુદ છે, તે મહર્ષિ ભદ્ર-
બાહુસ્વામીજીએ સૂત્રોના ગૂઢ ભાવોને એવા તો સ્પષ્ટ કરીને
વર્ણવ્યા છે કે આજસુધીના સઘળા આચાર્યો તેઓશ્રીનો ઉપકાર
માની સાભાર દ્વયે તેઓશ્રીના અક્ષરદેહને પૂજતા આવ્યા છે
અને વર્તમાનમાં પૂજ રદ્ધિ છે. ત્યાર પછીના ઉપકારી ભાષ્યકારો
અને ટીકાકારોએ પણ ઉપકારની અવધિ કરી છે. આવા આવા
પ્રામાણિક અને પરમ ઉપકારી પૂજ્યતમો ઉપર બેચરદાસે પોતાની
પંડિતાઈ બતાવવા જે નિંદાનો કલ્પાન્તકાલીન મેઘ વરસાવ્યો છે
તેનું અવલોકન કરતાની સાથેજ માફ તો અંતર વિંધાઈ જાય
છે અને હું તો માનું છું કે એવો એક પણ જૈનખમ્બો ન હોવો
જોઈએ કે જેનું અંતર આ એક કાઠીયાવાડીના કરપીણ કામથી
ન કંપી ઉઠે! શાસનમાં ધણાએ આસુરીશ્રુતિના ઉપાસકો ઉત્પન્ન

થયા છે, પરંતુ તેમાંના એક પણ આ બેચરદાસ નામના શખ્સ સાથે સરસાઈ કરી શકે એવો ઉત્પન્ન નથી થયો. આપણી મૂર્તિઓ ઉપર અને શાસ્ત્રો ઉપર મુસલમાનો તરફથી ઉત્પન્ન થયેલા અત્યાચારો સાંભળતાં જેટલું અંતર બળી ઉઠે છે તેટલું જ નહિ બદકે તેથી પણ અધિક આજે બેચરદાસની કરપીણ લેખિનીના સાક્ષાત્કાર થતાં કકળી ઉઠે તેમ છે, પરંતુ ‘પાપઃ પાપેન વચ્ચતે’ આ ન્યાયને કોઈ ઉલટાવી શકે તેમ નથી. માટે પરમાત્માની આજ્ઞાનુસાર માધ્યસ્થભાવના સાથે કાફર્યભાવનાના ઉપાસક બનીને એક ‘પાપીના પાપમાં બીજ પણ ન ફસાય’ આવા શુભ ધરિદાથી ઉચિત ઉદ્દેશપણાઓ કરીને જનતાને જાગતી કરવા અને રાખવા પોતાથી બનતું સઘળું કરી છુટવું એમાંજ શ્રેય છે.

આપણે શ્રીભગવતીજીના આધારે જાણી ચૂક્યા છીએ કે ભગવાન જ્ઞાતમસ્વામીજી પણ વસ્ત્રો અને પાત્રો રાખતા તેમજ તુંગીયા નગરીના મુશ્રાવકો-કે જેઓ સારા વિદ્વાન, ધર્મના જાણકાર અને દૃઢપ્રતિજ્ઞ હતા-તેઓ પણ શ્રમણનિર્ગ્રંથાને આહારપાણીની સાથે વસ્ત્ર, પાત્ર, કંબલ, પાદપ્રોંછન, પાટ, પાટલા, શય્યા અને સંસ્તારક, ઔષધ વિગેરે સઘળું નિર્દોષ રીતિએ વહોરાવતા, તે છતાં પોતાના પ્રલાપને સાબીત કરવાની ખાતર વળી પાછું લખે છે કે:—

“અંગસૂત્રોમાં મેં સાધુઓના આચાર સંબંધે ઘણું વાંચ્યું છે, તેમાં તો દીક્ષા લેનારો માત્ર બેજ ઉપકરણો (એક પાત્ર અને બીજું રજોહરણ) રાખતા જણાયા-વર્ણનાયા છે.”

આ આક્ષેપ પણ આપણા ઉપરના ઉદ્દેશો આગળ ટકી શકે તેમ નથી, તે છતાં પણ વાંચકોના સમાધાનની ખાતર-એટલે તદ્દન સ્પષ્ટતાની ખાતર વસ્ત્ર અને પાત્ર વિગેરેના સંબંધમાં પણ

અંગસૂત્રોનાજ અમુક પાઠો આપી આ આક્ષેપની અસત્યતા સાબીત કરી આપવાની મારી ઈચ્છા રહે છે.

આ પ્રશ્નવ્યાકરણ નામના દશમા અંગસૂત્રમાં પાંચમા ધર્મ-દ્વારમાં ભગવાન મુધર્માસ્વામીજી જણાવે છે કે:—

“પઢિગ્ગહધારિસ્સ ભવતિ માયણમંદોવકરણં પંઢિગ્ગહો, પોંદબંધણં પાદકેસરીયા પોંદઢવણં ચ પેંઢલાઈં તિસેવ રયંત્તાણં ચ ગોચ્છાઓ તિસેવ ચ પંચ્છાગા રયોહરણ ચોલપટ્ટક મુહણંતકમાદીયં”

અર્થાત્—સપાત્રસાધુને-ભાજન-પાત્ર, ભાંડ-માટીનું વાસણ અને ઉપકરણ હોય છે. તેનું સ્પષ્ટીકરણ કરતાં કહે છે કે-પાત્ર, પાત્રઅન્ધન, પાત્રને પુજવાનું વસ્ત્ર, પાત્રસ્થાપન કરવાનો કંબલનો ઢુકડો, પડલા-ગાયરી જતાં પાત્ર ઉપર ઢાંકવા માટે વસ્ત્રના ત્રણ ઢુકડા, પાત્ર ઉપર વીંટવાનું વસ્ત્ર, ગોચ્છક-પાત્ર ઉપર રહેલ વસ્ત્રને પ્રમાર્જન કરવા માટે કંબલનો ઢુકડો, બે સૂતરનાં અને એક ઉનનું એમ કરીને ત્રણ કપડા-ઓઢવાનાં વસ્ત્રો, રજોહરણ, ચોલપટ્ટો, મુખવસ્ત્રિકા અને માત્રક.

શ્રીભગવતીજીસૂત્રના આઠમા શતકના :૬ઠ્ઠા ઉદ્દેશામાં અમ-ભ્ણાપાસકો પાત્રવિગેરેથી મુનિને નિમત્રણા કરે એમ કહીને જ-ણાવવામાં આવ્યું છે કે:—

“ एवं गोच्छगरयहरणचोलपट्टकंबललट्टोसंथारगवत्तवयाय माणियद्वा जाव दसहिं संथारएहिं उवनिमंतेज्जा.”

અર્થાત્—એવીજરીતિએ એટલે જેમ પ્રથમ આહાર પાત્ર વિગેરેની નિમત્રણા કરી તેવીજરીતિએ ગોચ્છક, રજોહરણ, ચોલપટ્ટક, કંબલ, લટ્ટી સંસ્તારકની વક્તવ્યતા કહેવી ચાવત્ દશ સંસ્તારકે કરીને નિમત્રણા કરે.

સ્થાનાંગસૂત્રમાં ચોથા સ્થાનમાં પ્રથમ ઉદ્દેશમાં સાધ્વી-
ઓને ચાર સંધાડીઓ-ઉત્તરીયવચ્ચે રાખવાનું કહ્યું છે તે આ પ્રમાણે-

“કર્પ્પંતિ નિર્ગંથીણં ચત્તારિ સંધાડીઓ ધારિત્તણ વા પરિહ-
રિત્તણ વા તં જહા-ણં દુહત્થવિત્થારં, દો તિહત્થવિત્થારા, ણં ચ-
હત્થ વિત્થારં । (સૂ. ૨૪૬) ”

અર્થ સાધ્વીઓને ચાર સંધાડીઓ પાસે રાખવા અને
પહેરવા માટે કહેવે તે આ પ્રમાણે:-એક બેહાથવિસ્તારવાળી,
બે ત્રણત્રણહાથવિસ્તારવાળી અને એક ચારહાથવિસ્તારવાળી.

સ્થાનાંગસૂત્રમાં ચોથા સ્થાનમાં ત્રીજા ઉદ્દેશમાં ૩૩૧મા
સૂત્રમાં ચાર પ્રકારની પ્રતિમા એટલે અભિમુહ્યવિશેષ વચ્ચે-
ચના સંબંધી દર્શાવ્યા છે-

“ચત્તારિ સિજ્જપટ્ટિમાઓ પં૦ ચત્તારિવત્થપટ્ટિમાઓ પં૦
ચત્તારિ પાયપટ્ટિમાઓ પં૦ ચત્તારિ ગણપટ્ટિમાઓ પં૦ (સૂ. ૩૩૧)”

ચાર શય્યાપ્રતિમા, ચાર વસ્ત્રપ્રતિમા, ચાર પાત્રપ્રતિમા
અને ચાર સ્થાનપ્રતિમા કહી છે.

સ્થાનાંગસૂત્રના પાંચમા સ્થાનમાં ત્રીજા ઉદ્દેશમાં સાધુ-
સાધ્વીઓને પાંચ પ્રકારનાં વસ્ત્રો રાખવાનાં કહ્યાં છે તે આ પ્રમાણે-

“કપ્પઈ નિર્ગંયાણ વા, નિર્ગંથીણ વા પંચવત્થાઈ ધારિત્તણ વા પ-
રિહરેત્તે વા, તં જહા-જંગિતે, ઝંગિતે, સાળતે, પોત્તિતે, તિરિહપટ્ટે
નામ પંચમણ ”

અર્થ-સાધુ સાધ્વીઓને પાંચ પ્રકારનાં વસ્ત્રો રાખવાં અને

પહેરવાં કલ્પે તે આ પ્રકારે-૧ જ'ગિક-કંબલાદિ વસ્ત્ર ૨ ભાં-
ગિક-અતરીમય વસ્ત્ર ૩ સાનક-સણતું વસ્ત્ર ૪ પોતક-સૂતરતું
વસ્ત્ર ૫ વૃક્ષાની છાલતું બનેલું વસ્ત્ર.

અંગસૂત્રોમાં આવા આવા વિધાનાત્મક અનેક ઉલ્લેખો વિદ્યમાન
છે. આચાર્યસંગ નામના પ્રથમ અંગસૂત્રમાં તો આખું 'વસ્ત્રૈષણ્ણા'
નામતું અધ્યયન રચવામાં આવ્યું છે. આવા અનેક ઉલ્લેખો વિદ્ય-
માન છતાં જ્યારે બેચરદાસના દ્રખવામાં તે નથી આવતા અને
તે કહેવા તૈયાર થાય છે કે 'અંગસૂત્રોમાં માત્ર બેજ ઉપકર-
ણોતું વિધાન કરવામાં આવ્યું છે.' તો શું આ તેની અસત્ય-
પ્રિયતાને આભારી નથી?

એ તો શાસ્ત્રકારો પણ પોકારી પોકારીને કહે છે કે સધળાં
અનુષ્ઠાનો એટલાજ માટે કરવાનાં છે કે પોતાના આત્મા ઉપર
ચઢી ગયેલા કર્મરૂપ કીચડને દૂર કરી આત્માને અમલ (નિર્મલ)
બનાવી પોતાને રહેવા માટે ચોખ્ય એવા મોક્ષસ્થાને પહોંચવું
છે. વસ્ત્ર પાત્ર તો શું પણ ચારિત્રની પાલના કે શરીરની રક્ષા
પણ ખાસ મોક્ષની પ્રાપ્તિ માટેજ છે પણ આક્ષેપની ધુનમાં ચ-
દલા અને ગમે તે પ્રકારે 'જૈનસાહિત્ય' ને વિકારી તરીકે ઓ-
ળખાવવામાંજ ઉન્નતિ માનનાર બેચરદાસ કોઈ પણ શાસ્ત્રના
રહસ્યને સમજવાની પરવા કરવા વિના જેમ મનમાં આવે તેમ
બોલવા અને લખવામાંજ પંડિતાર્થ મનાવવા બહાર પડેલા છે.
આવા આદર્શી ગમે તેવા ગપ્પગોળા ગબડાવે એમાં આશ્ચર્ય પા-
મવા જેવું કશુંજ નથી. વર્તમાન સાધુસમુદાય ઉપર, શાસ્ત્રવિહિત
પરમાત્માની પૂજા ઉપર, મુશ્રાવક શ્રાવિકા સમુદાય તરફથી થતી
સદ્ગુરુઓની સેવા ઉપર, મહાત્માઓના વૈરાગ્યપોષક સદુપદેશ
અને કોઈક ભવ્યાત્માઓ તરફથી કરાતા સંસારત્યાગની ઉપર,

દેવદ્રવ્યની શ્રીસંધો તરફથી થતી સુરક્ષા તરફ અને મંદિરો તેમજ તીર્થરક્ષા માટે પૂજ્ય મુનિવરો અને શ્રીસંધો તરફથી થતા સુપ્ર-ચાસો તરફ તે નામચીન બેચરદાસે પારવિનાના પ્રહારો કર્યા છે, એ સંબંધમાં હું દુકાણમાં પ્રથમ શાસ્ત્રાનુસારિણી હિતકર ભલામણો કરી ગયો છું, કારણકે એના સમાધાનમાં બે લિજ્જ લિજ્જ લખવામાં આવે તો પ્રસ્તુત પુસ્તકના પ્રમાણમાં અસાધારણ વધારો થઈ જાય અને એનું સમાલોચનનું કાર્ય તો અધુરું અને અધુરું જ રહે માટે એ બાબતમાં તો એટલાથીજ સંતોષ માની નીચેના આક્ષેપમાં સ્પષ્ટરૂપે દેખાઈ આવતી અમાનુષી વૃત્તિનું અવલોકન કરીને પછીથી આપણે બેચરદાસે કદપેલા ચાર મુદ્દા અને તેની ઉપર દાઢસોથી પણ આધિક પેજમાં કરેલી વાગરણા ઉપર દુકામાં વિચાર કરીશું અને અસત્યનું ઉન્મૂલન કરવા સાથે શાસ્ત્રધારોથી સત્યનું પ્રકાશન કરીશું.

‘કૂર્માપુત્ર કેવલજ્ઞાની થયા પછી ઘરમાં ગૃહસ્થના વેષે રહેલા હોવાથી ઇંદ્રમહારાજે તે કાળમાં વિચરતા તીર્થકરભગવાનને પુછ્યું છે કે પ્રભો ! એ કૂર્માપુત્ર કેવલજ્ઞાની મહાવ્રતી ક્યારે થશે ?’

ઉપરના, આશયનો ઉલ્લેખ કૂર્માપુત્ર ચરિત્રમાં તેના કર્તાએ કરેલો છે. આ ઉલ્લેખને સમજ્યા વિનાજ બેચરદાસ પોતાની આક્ષેપકવૃત્તિને આધીન બનીને લખે છે કે:—

“ગમે તેવા અગમ્ય જંગલમાં, ગમે તેવી ભીષણ ગુહામાં કે ગમે તે પર્વતના દુર્ગમ શિખર ઉપર ભાવના ભાવતાં કેવળજ્ઞાન પામેલા પુરુષ યા સ્ત્રીને જૈની દીક્ષા માટે શાસનદેવ (?) વસ્ત્ર પહેરાવે છે!!! અને વસ્ત્ર વિનાના કેવળિને અમહાવ્રતી તથા અચારિત્રી કહેતાં પણ અચકાતા નથી—તેઓના મનમાં કોઈ નવચ્છું રહે તે ગમતું નથી—જાણે વસ્ત્ર પાત્ર વિના કોઇનો આરોજ ન હોય!!!...જૈનકથાતુષોગની આ વિચિત્રતા જોવા જેવી છે.”

આશય ન સમજવાથી કેવી અથડામણ થાય છે એનો આ એક નમુનો છે, પરંતુ પરમાત્માની આજ્ઞા ઉપર પાદપ્રહાર કરનાર પામર, શાસ્ત્રો અને શાસ્ત્રકારો ઉપર અધમાધમ આક્ષેપોને કરનાર અધમાત્મા, ભગવાન પાર્થનાથ સ્વામીના શિષ્યરત્નોનો ઉપહાસ્ય કરનાર ઉઝકર્મા સત્ય આશયને ન સમજી શકે એ તો સહજ છે એમાં વળી આશંકાજ શી? ભાવની સાથે દ્રવ્યલિંગની પણ મહત્તા સમજનાર ઇંદ્રમહારાજ એવો પ્રશ્ન પૂછે એમાં ‘શ્રીજિનશાસન’ની શૈલીને સમજનાર તો આશ્ચર્ય નજ પામે. ભાવચારિત્રની રક્ષા માટે દ્રવ્યલિંગની કેવી અનિવાર્ય આવશ્યકતા છે, એ સમજનારને માટે તો એ પ્રશ્નની ઉત્પત્તિ સ્વાભાવિક છે. એ પ્રશ્નમાં છુપાએલા સુંદરમાં સુંદર રહસ્યને તેઓ તો એ પ્રશ્ન સાંભળતાં કે વાંચતાંની સાથેજ સમજી શકે છે. વળી વાચક મહાશયોની સમક્ષ આવશ્યકવૃત્તિમાં ભગવાન હરિભદ્રસંરિજ મહારાજએ આલેખેલું એવુંજ એક આખ્યાનતું અધ્યયન કરાવી ઉપરના પ્રશ્નમાં રહેલા સુંદર ભાવને સમજાવી પ્રતિજ્ઞાત કાર્યની શરૂઆત કરવામાં વિલમ્બ નહિ થવા દઉં:—

“ભગવતો નિવાણં ગયસ્સ આયયણં કારાગ્નિય ભરહો અઙ્ગમાગઓ, કાલેણ ય અપ્પસોગો જાઓ, તાહે પુણરવિ ભોગે ઘુંજિડં પવત્તો, एवं तस्स पंच पुव्वसयसहस्सा अइक्कंता भोगे भुंजंतस्स, અન્નયા કયાઈ સદ્વાલંકારભૂસિઓ આયંસઘરમતિગતો, તત્થ ય સવંગિઓ પુરિસો દીસઈ, તસ્સ एवं पेच्छमाणस्स अंगुलिज्जयं पडियं, इं च तेण न नायं पडियं, एवं तस्स पलोयंतस्स जाहे सा अंगुली दिट्ठिमि पडिया; તાહે અસોમંતિઆ દિટ્ઠા, તતો કહગંપિ અવણેઈ, रवमेकैकमवर्णेतेण सद्वाभरणमवणीअं, તાહે અપાણં उज्झियपउमं व उउमसरं असोमंतं पेच्छिय संवेगावण्णो परिचित्तिडं पयत्तो—आगं-

તુગદબ્ધેહિં વિભૂસિયં મે સરીરગં તિ ન સહાવસુંદરં, एव चिन्तन्तस्स
 अपुवकरणज्ज्ञाणमुवट्ठिअस्स केवलनाणं समुत्पण्णं ति सक्को देवराया
 आगओ भणति—दव्वलિगं पडिबज्जह, जाहे निक्खमणमहिमं करेमि,
 ततो तेण पंचमुट्ठिओ लोओ कओ, देवयाए रओहरणंपडिग्गहमादि
 उवगरणमुवणीअं, द^१ हिं रायसहस्सेहिं समं पवइओ.....सक्केण वंदिओ,
 ताहे भगवं पुवसयसहस्सं केवल्लिपरियागं पाउणिच्चा परिणिव्वुहो ।”

અર્થાત—ઋષભદેવ ભગવાનનું નિર્વાણ થયા પછી આયતન
 —મંદિર કરાવીને ભરતચક્રવર્તિ અથાધ્યામાં આવ્યા, કાળે કરીને
 શાક આછા થયા એટલે પાછા ફરીથી ભોજા ભોગવવાને પ્રવર્ત-
 માન થયા, એ પ્રમાણે ભોજાને ભોગવતાં ભોગવતાં પાંચલાખ
 પૂર્વ જેટલો કાલ વ્યતીત થયા. ત્યારબાદ કોઇ એક દિવસે સર્વ
 અલંકારોથી વિભૂષિત થઇને પોતાના આરિસાભુવનમાં આવ્યા
 કે, જે ભુવનમાં સર્વાંગસંપૂર્ણ પુરુષ દેખાય છે, તેમાં પોતાનું
 નિરીક્ષણ કરતા ભરતચક્રવર્તિની મુદ્રિકા-વીંટી નીચે પડી, પરન્તુ
 તેઆએ જાણી નહિ. હવે જોતાં જોતાં પોતાની આંગણી ઉપર
 દૃષ્ટિ પડી અને શોભાવિનાની દેખવામાં આવી, તેથી પોતાના
 હાથ ઉપર રહેલા કડાને ઉતાર્યું, એમ ક્રમપૂર્વક એક એક અલંકાર-
 રને ઉતારતાં ઉતારતાં અન્તમાં સર્વ આભરણો પોતાના અંગ
 ઉપરથી ઉતારી નાખ્યાં, એટલે પોતાના શરીરને પદ્મવિનાના પદ્મ-
 સરોવરની માફક અશોભતું જોઇને સંવેગ-વૈરાગ્ય પામ્યા અને
 વિચાર કરવા લાગ્યા કે—મારું શરીર સ્વભાવથી સુંદર નથી પણ
 આગન્તુક-અન્ય પદાર્થોથીજ આભૂષિત-વિભૂષિત-સોભતું હતું.
 આ પ્રકારની વૈરાગ્યવર્ધક વિચારશ્રેણિમાં આરૂઢ થયાથી પરિણામે
 અપૂર્વકરણધ્યાનમાં ઉપસ્થિત થવાથી કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું.
 એટલે શક ઈન્દ્ર-દેવતાઓના સ્વામી આવ્યા અને કહે છે કે—અપ

દ્રવ્યલિંગને અંગીકાર કરો, એટલે હું આપનો નિષ્કમણ મહિમા કરું. તે પછી ભરતચક્રવર્તિએ પંચમુષ્ટિક લોચ કર્યો અને દેવતાએ રજેહરણ, પાત્ર વિગેરે ઉપકરણ લાવીને હાજર કર્યા, એટલે ભરતચક્રવર્તિએ દસહજાર રાજાઓની સાથે પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી. ત્યાર બાદ શકુંદ્રથી પૂજિત ભગવાન ભરતચક્રી એક લાખ પૂર્વ વરસ જેટલો કાલ કેવલજ્ઞાની પર્યાયતું પાલન કરીને નિર્વાણપદને પામ્યા.

વિચારક વાચક મહાશયો સમજી ચૂક્યા હશે કે શક નામના સુરપતિએ, જેમ કેવલજ્ઞાન પામેલા ભગવાન ઋષભદેવસ્વામીના પુત્રરાત્રી શ્રી ભરતચક્રવર્તિને કેવલજ્ઞાન થયા પછી પણ વ્યવહારનયના સમર્થનની ખાતર દ્રવ્યવેષ સ્વીકાર કરવાની વિનંતિ કરી અને કેવલજ્ઞાની ભરતચક્રીએ લોચ કરી રજેહરણ, પાત્ર વિગેરેનો સ્વીકાર કર્યો તથા પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી, તેવીજ રીતિએ કૂર્માપુત્રના સંબંધમાં તે સમયમાં વર્તમાન તીર્થપતિના શ્રીમુખે કેવલજ્ઞાન થયાની ખીના સાંભળી અને શ્રુતસ્થના વેષમાં છે, એમ સાંભળીને ભાવચારિત્રી છતાં પણ દ્રવ્યવેષના સમર્થનની ખાતર ઇંદ્રમહારાજાએ પ્રભુને એવો પ્રશ્ન પુછ્યો હોય. એમાં વળી કુકલ્પનાઓ શી? આવાં આવાં ઉત્તમ આખ્યાનો ઉપરથી મળી શકતા ઉત્તમ અવબોધને અવગણીને અવનતિનો પંથ પકડનાર પામરને પરમર્ષિઓ દુર્લભ્ય-બહુલસંસારી તરીકે ઓળખાવે છે અને આપણે ઓળખીએ છીએ. આ સ્થાને મને નીચેતું મુંદર ભાવવાહી પદ સ્મૃતિમાં આવે છે અને તેને આ સ્થાને જરૂરી સમજી વાંચકોની સમક્ષ રજી કરું છું:—

“ અજ્ઞઃ સુખમારાધ્યઃ, સુખતરમારાધ્યતે વિશેષજ્ઞઃ ।

જ્ઞાનલવદુર્વિદગ્ધં, બ્રહ્માડપિ તં નરં ન રજયતિ ॥ ૧ ॥”

અર્થાત—અજ્ઞાન-અનભિજ્ઞાની આરાધના મુખે કરીને થાય

છે-અભણને સરલતાથી સમજાવી શકાય છે અને વિશેષજ્ઞ-જ્ઞાણ-કાર-શાસ્ત્રાને અત્યંત સરલતાથી આરાધી-સમજાવી શકાય છે, પરંતુ જ્ઞાનના લવથી દુર્વિદ્ય-દોષદાહ્યા પાંડિત્યાભિમાની અનેલા માણસને બ્રહ્મા પણ રાજ ન કરી શકે-સમજાવી ન શકે.

આ બધા ઉલ્લેખોનો આશય એ છે કે સાધનની શુદ્ધિથીજ સાધ્યની સિદ્ધિ થઈ શકે છે. સાધક ચાહે તેવો મજબુત હોય પરંતુ તેને સાધન વિના નથીજ ચાલી શકતું. સાધકની સાધ્ય-સિદ્ધિ શુદ્ધ સાધનના ઉપરજ અવલંબી રહેલી છે. જેટલી મજબુતાઈ સાધકમાં હોય, તેટલીજ બદકે તેથી પણ અધિક મજબુતાઈ સાધનમાં હોવી જોઈએ અને તેમ હોય તોજ સાધ્યની સિદ્ધિ થઈ શકે, અન્યથા કદીજ ન થઈ શકે. સાધન તો એવુંજ શોધવું જોઈએ કે સાધક ડગે પણ સાધન તો અડગતું અડગજ રહે, એટલાજ માટે આપણા પરમર્ષિઓએ કહ્યું કે ‘જ્ઞાનક્રિયામ્યાં મોક્ષ.’ આ આદર્શને અડગપણે વળગી રહેનારો અને તેનો ઉચિત રીતિએ અમલ કરનારો અવશ્ય આત્માનું શ્રેય સાધી શકે છે. આ આદર્શને અમલમાં રાખવાની ખાતર એટલે સાધનની શુદ્ધતાને જાળવી રાખવા માટે-સાધનોને સ્પષ્ટ રીતિએ સમજાવવાને માટે ઉપકારી પૂર્વાચાર્યોએ પણ અનેક પ્રયત્નો કર્યા છે-અનેક ગ્રંથોની રચના કરી છે. સાધનોની શુદ્ધિ સાચવી રાખવા માટે મુક્તમંથરે મંથન કરનાર તે મહર્ષિઓ ઉપર આક્ષેપો કરવાનો ઇરાદો રાખનાર અને તેમ કરીને સમસ્ત ‘જૈનસાહિત્ય’ ઉપર ‘વિકારી-પણાની’ છાપ મારવાની ખાતર મરજી આવે તેવાં મોહક લક્ષણો ખાંધનાર અને જૈનસમાજ જેવી વસ્તુસ્થિતિને સમજનારી, અખુદ શ્રદ્ધાબળવાળી અને ધર્મની ખાતર પોતાના પ્યારામાં પ્યારા પ્રાણોને પણ પાથરનારી તેમજ દેવોમાં અરિહન્ટને, ગુરુઓમાં નિર્ઘ્ન-પાંચ મહાવ્રતધારીને અને અરિહન્ટદેવે તેમજ તેમના માર્ગમાં વિચરતા મુનિવરોએ કહેલાજ ધર્મની ઉપાસક

જૈનસમાજને હરમાવવાની આશા રાખનાર, અને એવી અનિષ્ટ આશાનો ઉપાસક સાચી જૈનપ્રજાને હરમાવી શકે તેમ નથી, એવી અને તો સંપૂર્ણ આશા છે. બસ હવે આપણે પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે બેચરદાસના અસત્ય મુદ્દાઓનું ઉન્મૂલન અને શાસ્ત્રાધારોથી શાસ્ત્રાનુસારી સત્યનું પ્રકાશન કરવા માટે પ્રવૃત્ત થઈએ.

બેચરદાસે ભૂમિકા ચિતર્યા પછી દોઢસોથી અધિક પેજમાં ચાર મુદ્દાઓ ચીતર્યા છે, તેમાં પ્રથમ મુ. 'શ્વેતાંબર દિગંબર વાદ' નામનો છે અને તેમાં દિગંબરો અને દિગંબરોના આચાર્યોની સાથે શ્વેતાંબરો, શ્વેતાંબરોના આચાર્યપ્રવરો ઉપર આક્ષેપો કરવા સાથે ભગવાન પાર્શ્વનાથસ્વામીના શિષ્યરત્નોની મરકરી વિગેરેનો સમાવેશ કર્યો છે.

બીજો મુદ્દો 'ચૈત્યવાદ' નામનો છે તેમાં ચૈત્યશબ્દનું બીન-જરૂરી પીંજણ, મૂર્તિપૂજા વિગેરે ઉપર મનમાનતા પ્રહારો, આચાર્ય હરિભદ્રસૂરિજી જેવાને શબ્દશાસ્ત્રના વિરોધિ અને આચાર્ય-શ્રી અભયદેવસૂરિજી અને આચાર્યશ્રી મલયગિરિજી મહારાજ જેવાને શબ્દશાસ્ત્રના વિરાધક વિગેરે વિગેરે જેમ ફાવે તેમ લખવામાં આવ્યું છે.

ત્રીજો મુદ્દો 'દેવદ્રવ્યવાદ'નો છે તેમાં મૂર્તિવાદ અને મૂર્તિપૂજાનું ઉત્થાપન, દેવદ્રવ્ય શાસ્ત્રવિરોધિ છે, હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજ ઉપર આરોપની આગાહી, કુંવરજીભાઈના નિબંધ ઉપર ધમપછાડા અને વચમાં જૈનકથાનુયોગની મરકરી વિગેરેનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

ચોથો મુદ્દો 'આગમ-વાચનવાદ' નામનો રાખવામાં આવ્યો

છે એમાં સાધુઓ ઉપર સ્વાર્થિપણાનો આરોપ, શાસ્ત્રોની ગાથા-ઓના કપોલકલ્પિત અર્થો અને આગમો વાંચવાની મનાઇ કરનારા બધાએ આચાર્યો ઉપર જનાજ્ઞાના વિરાધિપણાનો આરોપ મૂકી, પોતાને આગમાનુસારિ અને સર્વશાસ્ત્રના જાણકાર તરીકે જણાવી, તે મુદ્દાને સંપૂર્ણ કરવા સાથે ઉપસંહારના એક પેજમાં ગાંધીજીનું સ્મરણ કરી, જૈનસમાજને ગાંધીના શરણે જવાની ભલામણ કરી, કાળાને ધોળું બતાવવાની અતિનીચ કોશીશ કરવામાં આવી છે. ! ! !

પ્રથમ મુદ્દા ઉપર વિચાર કરવાની શરૂઆતમાં આપણે એ જાણી લેવું જોઈએ કે શ્વેતાંબરોના સેવકોને શ્વેતામ્બર અને દ્વિગમ્બરોના ઉપાસકોને દ્વિગમ્બર કહેવામાં કોઈપણ જાતનો પ્રત્યવાય આવી શકતો નથી. શ્વેતામ્બરોના ભક્તો પોતાને શ્વેતામ્બર કહેવરાવવા માટે અને દ્વિગમ્બરો પોતાને દ્વિગમ્બર કહેવરાવવા માટે કંઈ વ્યુત્પત્તિશાસ્ત્રને શોધવા નથી નીકળતા, પરંતુ બેચરદાસ તો એ બે શબ્દો ઉપર વ્યુત્પત્તિશાસ્ત્રની છાપ શોધવા નીકળ્યા છે ! વિદ્વાનોની એજ ખુબી હોય છે પરંતુ અધિક ખુબી તો એ છે કે શ્વેતામ્બર અને દ્વિગમ્બર શબ્દો ઉપર વ્યુત્પત્તિશાસ્ત્રની છાપ શોધવા નીકળેલા બેચરદાસ ‘તીર્થ કરોતીતિ તીર્થકરઃ’ અર્થાત્ તીર્થને કરે તેનું નામ તીર્થકર આવી શુદ્ધ વ્યુત્પત્તિ અને તેની સાબીતી માટે અનેક પ્રમાણો તેમજ ખાસ અંગસૂત્રોના પણ ઉલ્લેખો મેળવે છતાં, તે શુદ્ધ વ્યુત્પત્તિનો અને તેને લગતા પ્રામાણિક ઉલ્લેખોનો વિરોધ કરવા અર્થાત્ તેને અસત્યરૂપિણ અને કપોલકલ્પિત જેવા મનાવવાની મહેનત કરી છે. બેચરદાસની પંડિતાઈમાં આથી અધિક ખુબી વાચકોએ કંઈ જોવી છે ? તેમનું આખું પુસ્તકજ આવી ખુબીઓનો તો ભંડારજ છે, છતાં તેનીજ તપાસ કરવા બેસીએ તો આપણું કામ અહિંનું અહિંજ અટકી

પડે એવું છે, માટે વાચકો આટલાથીજ સંતોષ માને
હું ઇચ્છું છું.

બેચરદાસના કહેવા પ્રમાણે શ્વેતાંબરેનાં શાસ્ત્રો નય
સુકુમાર અને રોગીઓ માટેજ વસ્ત્રોનું વિધાન કરે છે એમ
કિન્તુ તે શાસ્ત્રો સાધુમાત્રને માટે વસ્ત્રોનું વિધાન કરે છે. જે
અંબરેનાં શાસ્ત્રો જો નખળા, સુકુમાર અને રોગીઓ માટેજ વાં
વિધાન કરતાં હોત તો સાક્ષાત્ અંગસૂત્રોમાં કેવળજ્ઞાનીએ
સમ્યન્ધમાં પણ વસ્ત્રોના ઉલ્લેખો ન હોત, પરન્તુ સ્થળે ન
તેવા ઉલ્લેખો દૃષ્ટિગોચર થાય છે. તેમાંનો નમુના દાખલ એ
ઉલ્લેખ નીચે મૂકવામાં આવે છે. શ્રીભગવતીલના સાતમા શ્લોક
સાતમા ઉદશમાં એવો ઉલ્લેખ છે કે:—

“ સંબુહસ્સ ણં ધંતે ! અણગારસ્સ આઉત્તં ગચ્છમાણસ્સ
આઉત્તં તુયદ્દમાણસ આઉત્તં વત્થં પઢિમ્મહં કંબલં પાયપુંછણં ગે
ણસ્સ વા નિક્કિલ્લમાણસ્સ વા તસ્સ ણં ધંતે ! કિં ઇરિયાવહિયા
રિયા કજ્જઈ સંપરાઈયા કિરિયા કજ્જઈ ? ગોયમા ! સંબુહસ્સ ણં
ગારસ્સ જાવ તસ્સ ણં ઇરિયાવહિયા કિરિયા કજ્જઈ ણો સંપર
કિરિયા કજ્જઈ ત્તિ । ”

અર્થાત્—હે ભગવન્ ! ઉપયોગપૂર્વક ચાલતા, ઉપયોગ
બેસતાં, ઉપયોગપૂર્વક વસ્ત્ર, પાત્ર, કંબલ અને પાદપ્રોંછન
અને મૂકતાં કેવળજ્ઞાની મુનિને ઇરિયાપથિકિ ક્રિયા લાગે
સાંપરાયિકી ક્રિયા લાગે ? ઉત્તરમાં ભગવાન્ મહાવીરસ્વાર
કહે છે કે-હે ગૌતમ ! તેવા પ્રકારના કેવળજ્ઞાની અણગારને ઇ
પથિકિ ક્રિયા લાગે પણ સાંપરાયિકિ ક્રિયા ન લાગે.

આ ઉપરથી સમજી શકાય તેમ છે કે સાક્ષાત્ કેવળજ્ઞાન

પણ વસ્ત્ર પાત્ર વિગેરે સંયમની રક્ષા માટે રાખતા હતા. જિનકદિપઓના આઠ ભેદ છે, તેમાં સઘળાથી પ્રથમ ભેદમાં આવતા એટલે ઉંચામાં ઉંચા પણ જિનકદિપી મુનિ રજોહરણ અને મુખવસ્ત્રિકા આ બે ઉપકરણો તો અવશ્ય રાખે એવું વિધાન છે. તે સિવાયના ત્રણ ભેદોમાં રજોહરણ અને મુખવસ્ત્રિકા સાથે એક બે અને ત્રણ એવા ક્રમપ્રમાણે વસ્ત્ર રાખવાનું વિધાન છે અને બાકીના ચાર ભેદમાં આવતા જિનકદિપ મુનિવરો માટે વસ્ત્રો અને પાત્રો ઉભય રાખવાનું વિધાન છે, આ સઘળી બીના આગળ ચાલતાં તદ્દન સ્પષ્ટ થઈ જશે.

વસ્તુસ્થિતિ આ છતાં પણ કોઈપણ શ્વેતામ્બરશાસ્ત્ર એમ નથી કહેતું કે વસ્ત્રવિનાનામાં ચારિત્ર નજ હોય યા તેને કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ નજ થાય, કારણકે જે શાસ્ત્રો શુદ્ધસ્થાવાસમાં શુદ્ધસ્થના વેષમાં રહેલા પણ ઉત્તમ ભાવનાશ્રેણીએ વિરાજતા ઉત્તમ આત્માઓને ભાવચારિત્રની કે કેવળજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ થવામાં હરગીજ વાંધો નથી ઉઠાવતાં, તે શાસ્ત્રો નભાવસ્થામાં રહેલા વિશુદ્ધ આત્માને ભાવચારિત્રની કે કેવળજ્ઞાનની ઉત્પત્તિમાં વાંધો ઉઠાવેજ શાનાં? પરંતુ તે શાસ્ત્રો એ બાબતને તો તદ્દન સ્પષ્ટપણે કહે છે કે મુનિવેષવિના ચારિત્રી કે કેવલજ્ઞાની બનવાનો રાજમાર્ગ નથીજ. એ તો કોઈ વિરલાજ સંસારમાં રહેવા છતાં પૂર્વે કરેલી આરાધનાના બળે અને ઉત્તમ ધ્યાનથી મુનિવેષવિના પણ ચારિત્ર યા કેવલજ્ઞાનને ઉપાર્જિ શકે છે, તે છતાં પણ તે ભાવચારિત્રી યા કેવળજ્ઞાની વંદન યા પૂજનને યોગ્ય તો ત્યારેજ અને કે બ્યારે તેઓ મુનિવેષનો સ્વીકાર કરે અને એવા દરેક ભાવચારિત્રીઓએ અને કેવળજ્ઞાનીઓએ એ રાજમાર્ગનો લોપ નથી કર્યો પણ તે મુનિવેષનો સ્વીકારજ કર્યો છે, એ વાતની સાબીતી જ્યાં જ્યાં એવા પ્રસંગો બન્યા છે તે દરેક પ્રસંગો આપ-

વાને તૈયાર છે. એક બે બનાવો તો આપણે આ પુસ્તકમાં પણ જોઈ ગયા છીએ એટલે એ સંબંધમાં અત્રે કંઈપણ કહેવાની જરૂર રહેતી નથી અને વાત પણ સાચી છે કે એવા અમુક બનાવોની ખાતર રાજમાર્ગનો લોપ કરવામાં આવે, એટલે સાધનોનો નાશ થા સાધનોની અવગણના કરવામાં આવે તો વ્યવસ્થાનો લોપ થવા સાથે આત્માઓના ઉદ્ધારનો માર્ગજ નષ્ટપ્રાય થઈ જાય અને એ બનાવ ત્રીસર્વજ્ઞના શાસનમાં તો નજ બની શકે.

આ ઉલ્લેખ ઉપરથી બેચરદાસ અને બેચરદાસના અનુયાયીઓ એમ સમજાવવાની કોશિશ કરશે કે ‘જેમાં ધૈત્યઅરોનાં શાસ્ત્રો ! મુનિવેષવિનાના ભાવસાધુઓને અને કેવળજ્ઞાનીઓને પણ વન્દન નમસ્કારને અથોગ્ય જણાવે છે અને તેઓને પણ ત્યારેજ વન્દન નમસ્કારને થોગ્ય જણાવે છે કે જ્યારે સાધુલિંગનો સ્વીકાર કરે !’ પણ તેમ કહેનારાઓને તો જૈનો મુખતોડ જવાબ આપી શકે એમ છે કે ‘જે એ વ્યવસ્થા શાસ્ત્રોમાં ન હોત તો ક્યારનાએ તમારા જેવા સ્વકપોલકલિપત રચના કરનારાઓ ભાવચારિત્રી-ભાવસાધુઓ બનીને બેઠા હોત !! અને કેવળજ્ઞાની તરીકે ઓળખાવવાનો અને કહેવરાવવાનો આડંબર કરવા ચુક્યા ન હોત !!! આજે તમને મુશ્કેલીજ એ પડે છે કે જૈનશાસનમાં તો શાસ્ત્રોની અને ગુરુઓની આજ્ઞાને અનુસરીનેજ ચાલવું પડે તેમ છે. આ વાત તમારા જેવા સ્વેચ્છાચારીઓને નથી પાલવતી, એનોજ આ બધો ઉધમાત છે એ અમે સારી રીતિએ સમજીએ છીએ, માટે ‘ખાંડ ફાંકો અને દુનિયામાં ખેલો.’ આવા મુખતોડ જવાબની આગળ બેચરદાસ અને બેચરદાસના ભાઈબંધોને મનમાં મનમાંજ બળવું અને જળવું પડશે, માટે અમારે કંઈપણ કહેવા જેવું રહેતું નથી.

બેચરદાસને જ્ઞાન અજ્ઞાનરૂપે કેવું પરિણમ્યું છે તે જણાવવાની આ સ્થાને ખાસ જરૂર છે, કે ખુદ હરિભદ્રસચ્ચિંત મહારાજ

વજ્રપ્લનારાયસંધ્યજીવાળા અને નવપૂર્વીને જ્યારે પ્રતિમા અંગીકાર કરવાનું જણાવે છે ત્યારે તેઓશ્રીના વચનનેજ નહિં સમજતાં આ બેચરદાસ જણાવે છે કે શ્રી હરિભદ્રસૂરિજી સંબોધ-પ્રકરણમાં પ્રતિમાથી લાજનારને પાસત્યા કહેછે, એટલે શ્રીહરિ-ભદ્રસૂરિજીના સમયમાં સાધુઓ પ્રતિમાવહન કરતા હતા' પણ આ તેઓની માન્યતા સૂત્રઅથોથી વિરુદ્ધ છે, એટલુંજ નહિં પણ શ્રીહરિભદ્રસૂરિજી મહારાજના વચનથી પણ વિરુદ્ધ છે તે વાત આગળ દર્શાવવામાં આવતા પંચાશકના પાઠથી સ્પષ્ટ થશે, પણ પ્રસ્તુતમાં પ્રતિમાશબ્દથી કાર્યોત્સર્ગ અને અભિગ્રહ અર્થ લેવાનો છે તે તેઓએ ખરેખર ધ્યાનમાં રાખવાનું છે. જો તેમ હોત તો આવકની પાંચમી પ્રતિમાને પ્રતિમાપ્રતિમા કેમ જણાવી અને તેજ સંબોધપ્રકરણમાં વ્રત અને પ્રતિમા નામના બે ભેદો નિયમના કેમ બતાવ્યા છે ? વળી શુદ્ધ સાધુનું ત્યાં સ્વરૂપ બતાવ્યું છે તેમાં સાધુઓની પ્રતિમા વહન કરવાની વાત પણ જણાવી નથી, માટે બેચરદાસે આવીઃકપોલકલ્પનાથી વિરમવાની જરૂર છે, છતાં બેચરદાસ પોતાની 'નખળા, સુકુમાર અને રોગિણે માટેજ શ્વેતામ્બરશાસ્ત્રોમાં વસ્ત્રનું વિધાન છે' આ માન્યતાના સમર્થન માટે લગવાન હરિભદ્રસૂરિજીએ પોતાના સંબોધપ્રકરણ નામના અંતરત્નમાં પાસત્યા આદિ પાંચ ભેદોના વર્ણન માટે લખેલી અનેક ગાથાઓમાંથી નીચે મૂકવામાં આવતી એક ગાથા લખને સમજાવે છે કે:—

“ કીવો ન કુણઈ લોયં, લજ્જઈ પહિયાઈ જહ્નુવણેઈ ।

સોવાહળો ય હિંદઈ, બંધઈ કહિયપટ્ટમકજ્જે ॥ ”

(સંબોધ પ્રકરણ પૃ. ૧૪.)

“પોતાના સમયના કુસાધુઓનું સ્વરૂપ દર્શાવતાં શ્રી હરિભદ્ર-સૂરિજીએ ઉપલી ગાથામાં જણાવ્યું છે કે, “કલીબ-દુર્ણ (અમણ) સોમ

કરતા નથી, પ્રતિમાનું વહન કરતાં લાજે છે, શરીરનો મેલ ઉખડે છે, બેડા પહેરીને હિંડે છે અને કાચ વિના (પ્રયોજન વિના) કટિપદ્ધ (કટિવસ્ત્ર-કાછડી) ને ખાંધે છે.”

આ ઉદ્દેશ્ય ઉપર પ્રથમ તો આપણે એજ વિચાર કરવાનો છે કે બેચરદાસને પોતાની અસત્ય માન્યતાને સત્ય મનાવવા માટે શાસ્ત્રોના પાઠોનો કેવો દુરુપયોગ કરવો પડે છે? પાસથ્યા આદિ કુસાધુઓના સામાન્ય વર્ણન પ્રસંગે સ્થાપન કરેલી ગાથા કે જે આપણે બેચરદાસના ઉદ્દેશ્યમાં વાંચી લીધી, તેને આગળ કરીને એમ સમજાવવાની કોશિશ કરવી પડી કે એ ગાથામાં શ્રી હરિભદ્રસૂરિજી પોતાના સમયના કુસાધુઓનું સ્વરૂપ દર્શાવે છે. હવે જો આપણે તેની એ વાતનો સ્વીકાર કરીએ તો આપણે પણ અસત્યના ઉત્તેજક કહેવાઈએ, માટે આપણે તો એની અસત્યવાતમાં સામેલ થઈજ ન શકીએ, પણ હવે પ્રશ્ન એ ઉપસ્થિત થાય છે કે—આપણે એ ગાથાને પાસથ્યાઆદિના સામાન્ય વર્ણનમાં દાખલ કરીએ છીએ અને બેચરદાસ ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજીના સમયના કુસાધુઓના વર્ણનમાં દાખલ કરે છે, આ બંને વાતમાં અમુક વાત સત્ય છે અને અમુક વાત અસત્ય છે એટલે આપણી સાચી છે અને બેચરદાસની ખોટી છે એમ આપણે જનતાને શી રીતિએ સમજાવી શકીએ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં આપણી વાત સત્ય છે એની સાબીતી ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજી પોતેજ પોતાના ‘પંચાશક’ નામના ગ્રંથની મારફત દર્શાવે છે, કારણકે ઉપરની ગાથામાં બીજા દોષોના વર્ણનની સાથે પ્રતિમાને અંગે પણ લખ્યું છે કે—‘કદ્દીબ સાધુ પ્રતિમાનું વહન કરતાં લાજે છે’ તો હવે આપણે પંચાશક મારફત એજ ખાતરી કરવાની છે કે ‘ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજી પોતાના સમયમાં પ્રતિમાનું અસ્તિત્વ હટું થા નહિ!’ માટે આપણે એજ જોઈએ અને જનતાની ખાતરી કરી

આપીએ કે બેચરદાસ એવી ને એવી રીતિએ અસત્યના ઉપા-
સક બનીને શાસ્ત્રોના પશુ ઉલટા અર્થો કરવા ઉજમાળ થયેલ છે.

લગવાન હરિભદ્રસૂરિજી પંચાશક નામના ગ્રંથમાં સાધુપ્રતિમા
પ્રકરણ નામના અઢારમા પંચાશકમાં કહે છે કે:—

“ળમિઝળ વદ્ધમાળં, ભિક્ષૂપદિમાળ લેસઓ કિંપિ ।

વોચ્છં સુત્તાપસા, મવહિયદ્ધાપેં પયદત્થં ॥ ૧ ॥

અર્થાત્-લગવાન વદ્ધમાનસ્વામીને નમસ્કાર કરીને સૂત્રની
આજ્ઞાપ્રમાણે લવ્ય જીવોના હિતને અર્થે પ્રકટ અર્થવાળું લેશ-
માત્ર સાધુઓની પ્રતિમાનું સ્વરૂપ કહીશ.

“બારસ ભિક્ષૂપદિમા, ઓહેળં જિળવરેહિં પળત્તા ।

સુહમાવજુયા કાયા, માસાઙઆ જઓ મળિયં ॥ ૨ ॥

વ્યાખ્યા-દ્વાદશેતિ સંખ્યા ભિક્ષુપ્રતિમા વક્ષ્યમાણશબ્દાર્થા ।
ઓધેન-સામાન્યેન વિશેષતસ્તુ તા બહુતરાઃ સ્યુઃ વજ્રમધ્યા-યવમધ્યા
મદ્રાદિસપ્તસપ્તમિકાદીનાં સન્નાવાત્ જિનવરૈઃ અર્હંદ્વિઃ પ્રજ્ઞતાઃ પ્રરુ-
પિતાઃ કિંસ્વરૂપાસ્તાં ઇત્યાહ શુભભાવયુતા વિશિષ્ટક્રિયાવત્પ્રજ્ઞતા-
ધ્યવસાયવિશેષોપેતાઃ કાયાઃ શરીરાણિ ભિક્ષુસંબન્ધીનિ, યજ્ઞાભિ-
ગ્રહેષ્વપિ વાચ્યેષુ શુભભાવયુતાઃ કાયા ઇત્યુક્તં તત્ કાયતસ્તથાવિષ્ણુ-
ળયોગાત્ તત્પ્રધાનાસ્તે ભિક્ષવસ્તદન્યેભ્ય ઇત્યેતસ્યાર્થસ્ય રૂપાપનાર્થમિ-
તિ, કિમાદિકાસ્તાં ઇત્યાહ માસાદિકા આદિશબ્દાત્ દ્વિમાસત્રિમાસા-
દિગ્રહઃ, કુત્ એતદેવમિત્યાહ-યતો યસ્માત્ મળિતં આવશ્યકનિર્ણયુક્ત્યા-
મિતિ ગાયાર્થઃ ॥૨॥

આ બાર પ્રતિમા સામાન્યરીતે શ્રી જિનેશ્વરમહારાજે

નરૂપણ કરેલ છે. પ્રતિમા કોને કહેવી તે બાબતમાં અંધકાર મહારાજ જણાવે છે કે ઉત્તમભાવવાળી કાયા તેજ પ્રતિમા સમજવી જો કે આ જગાપર ઉત્તમભાવવાળા અભિગ્રહોને પ્રતિમા કહેવી જોઈતી હતી, છતાં અંધકારમહારાજે કાયાને પ્રતિમા તરીકે જણાવી તેનું કારણ એ છે કે તે પ્રતિમાધારી સાધુમહારાજ-ઓ બીજા સાધુઓ કરતાં કાયાની વિશિષ્ટ શક્તિથી તેવા અભિગ્રહ ધારણ કરવાથી શ્રેષ્ઠ છે. એ પ્રતિમાઓ એક માસિકી દ્વિમાસિકી આદિ બાર છે. આ પ્રતિમા અંગીકાર કરનારમાં કેવી યોગ્યતા જોઈએ તે અંધકારમહારાજ ત્રણ ગાથામાં દર્શાવે છે—

“ પઢિવજ્જઈ યયાઓ, સંઘયણધિજુઓ મહાસત્તો ।

પઢિમાઓ ભાવિયપ્પા, સમ્મં ગુરુણા અણુણાઓ ॥ ૪ ॥

“ વ્યાख्या—પ્રતિપદ્યતેઽભ્યુપગચ્છતિ । एता अनन्तरोक्ता ।संह-
ननधृतिद्युतः, तत्र संहननं वज्रर्षभनाराचादेराद्यत्रयस्यान्यतरत्, एत-
द्युक्तो ह्यत्यन्तं परिषसहनसमर्थो भवति । धृतिश्चित्तस्वास्थ्यं, तद्युतश्च
रत्यरतिभ्यां न बाध्यते । महासत्त्वः सात्त्विकः, स ह्यनुलोमप्रतिलो-
मोपसर्गेषु हर्षविषादौ न गच्छति । प्रतिमा उक्तनिरुक्ताः । भावि-
तात्मा सद्भावभावनाभावितचित्तः, प्रतिमानुष्ठानेन वा भावितात्मा ।
....कथं भावितात्मेत्याह—सम्यग्यथागमं, अनुज्ञात इत्येतस्य चेदं विशेष-
षणं । तथा गुरुणाचार्येण । अनुज्ञातोऽनुमतः ।

અર્થાત્—ઉપર કહેલી બાર પ્રતિમાઓ પરિપહ સહન કર-
વામાં સમર્થ એવાં વજ્રઋષભનારાય, ઋષભનારાય અને અર્દ્ધ-
નારાય આ ત્રણ સહનનમાંથી કોઈપણ સહનનને સ્વામી હોય,
રતિ કે અરતિના પ્રસંગમાં ચિત્તની સ્વસ્થતાને સાચવી શકે
તેવી ધૃતિવાળો, સમ્યક્ પ્રકારે મુંઢર મુંઢર ભાવનાઓથી અને

પ્રતિમાના અતુષ્ઠાનથી જેનો આત્મા ભાવિત હોય-એ ભાવના પાંચ પ્રકારની-તપ, સત્ત્વ, સૂત્ર, એકત્વ અને બલની તુલનાથી થઈ શકે છે અને સમ્યક્ પ્રકારે ગુરૂની આજ્ઞા જેને મળી હોય તે અંગીકાર કરે છે.

“ ગચ્છે સ્થિય ણિમ્માઓ, જા પુઠ્ઠા દસ ભવે અસંપુણ્ણા ।

ળવમસ્સ તદ્દય વત્થુ. હોઈ જહણ્ણો મુયાહિગમો ॥ ૫ ॥

વોસઠ્ઠવત્તદેહો, ઉવસમ્મસહો જહેવ જિણકપ્પી ॥

વ્યાખ્યા-ગચ્છ એવ સાધુસમુદાયમધ્ય એવ તિષ્ઠન્ । નિર્માતઃ પ્રતિમાકલ્પપરિકર્મણિ આહારાદિવિષયે પરિનિષ્ઠિતઃ । અથ તસ્ય કિયાન શ્રુતાધિગમો ભવતીત્યાહ-યાવત્ પૂર્વાણિ । દશેતિ પ્રતી-તં । અસંપૂર્ણાનિ કિચ્ચિદૂનાનિ । સંપૂર્ણદશપૂર્વધરો હિ અમોઘવચ-નત્વાદ્દર્મદેશનયા બવ્યોપકારિત્વેન તીર્થવૃદ્ધિકારિત્વાત્ પ્રતિમાદિ-કલ્પં ન પ્રતિપદ્યતે । ભવેત્ સ્યાત્ શ્રુતાધિગમ इति યોગઃ । ઉત્કૃષ્ટ-શ્રાયં, જઘન્યસ્ય વક્ષ્યમાણત્વાત્ । અથ જઘન્યમેવાહ-નવમસ્ય પૂર્વસ્ય પ્રત્યાખ્યાનનામધેયસ્ય તૃતીયવસ્તુ આચારાખ્યં, તદ્ભાગવિશેષં યાવ-દિતિ વર્તતે । ભવતિ સ્યાત્ જઘન્યોઽલ્પીયાન્ શ્રુતાધિગમઃ શ્રુતજ્ઞાનં સૂત્રતોઽર્થતશ્ચ । એતચ્છ્રુતવિકલો હિ નિરતિશ્ચયજ્ઞાનત્વાત્ તલાદિ ન જાનાતીતિ ॥ ૫ ॥

વ્યુત્સૃષ્ટઃ પરિકર્મભાવેન, ત્યક્તો મમત્વભાવેન, દેહઃ કાયો યેન સ તથા । દિવ્યાદ્યુપદ્રવસોઢા । યથૈવ યદ્વદૈવ । જિનકલ્પ-જિનકલ્પિકઃ । તદ્દદુપસર્ગસહ इत्यર્થઃ । ”

અર્થાત્—તે પ્રતિભાધારી સાધુ સાધુસમુદાયમાંજ રહેનારો હોય અને આહારઆદિ વિષયક જે પ્રતિભાતું પરિકર્મ છે તેમાં પરિનિષ્ઠિત હોય. હવે તે મહાત્માને વધારેમાં વધારે કંઈક ઓછું દશપૂર્વતું જ્ઞાન હોવું—જોઈએ કારણ દશપૂર્વધર મહાત્માઓતું વચન અમોઘ-સફલ હોવાથી ધર્મદેશનાએ કરીને, ભવ્યજીવોના ઉપકારી તેમજ તીર્થ-શાસનની વૃદ્ધિ કરનાર હોવાથી પ્રતિભાદિ કલ્પોના સ્વીકાર ન કરે અને ઓછામાં ઓછું પ્રત્યાખ્યાનનામક નવમાપૂર્વની આચારનામની ત્રીજી વસ્તુતું એટલે નવમાપૂર્વનો અમુક ભાગવિશેષ, તેતું જ્ઞાન તો હોવુંજ જોઈએ, કારણકે એટલા શ્રુતજ્ઞાન વિનાનો જ્ઞાની અતિશયરહિત હોવાથી કાલાદિકને જાણી શકતો નથી. વળી તે પ્રતિભાધારી મહાત્મા જિનકલ્પીમુનિની માફક દેહ-શરીર ઉપરના મમત્વને પણ મૂકીને દિવ્યાદિ ઉપસર્ગોને સહન કરનારા હોય.

ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજીએ પંચાશકમાં લખેલી ઉપરની ગાથાઓ ઉપરથી અને ભગવાન અભયદેવસૂરિજીએ કરેલી તેની વ્યાખ્યા ઉપરથી આપણને એ નિશ્ચય થઈ શકે છે કે ભિક્ષુની બાર પ્રતિભાને તેજ મહાત્મા અંગીકાર કરી શકે કે, જે મહાત્મા વજ્રઋષભનારાય, રૂપભનારાય અને અર્ધનારાય આ પ્રથમના ત્રણ સંહનનમાંથી એક પણ સંહનનના સ્વામી હોય, ધૈર્ય-નિધિ હોય કે જે ધૈર્યના પ્રતાપે રતિ યા અરતિના અવસરે પોતાના અંતરને સુસ્થિત રાખી શકે, મહાપરાક્રમી હોય કે જે પરાક્રમના પ્રભાવે ગમે એવા અનુકૂલ કે પ્રતિકૂલ ઉપસર્ગોના અનુભવ કરતાં હર્ષ યા શોકને આધીન ન બને, સાધુસમુદાયમાં પ્રિય હોય, પ્રતિભાના પરિકર્મને પૂર્ણ કરવામાં પ્રવીણ હોય, વધારેમાં વધારે અસંપૂર્ણ કિંચિદ્દૂન દશપૂર્વના જ્ઞાનના ધારક હોય અને ઓછામાં ઓછું પ્રત્યાખ્યાનનામના નવમાપૂર્વની આચાર

નામની ત્રીજી વસ્તુના જાણકાર તો હોવા જોઈએ, તેમજ જિન-કલ્પી મુનિવરોની માફક કાયાની મમતા મૂકીને સર્વપ્રકારના ઉપ-સર્ગોને સહન કરવા માટે સમર્થ હોય અને પોતાની યોગ્યતાની પરીક્ષામાં ગુરૂજની સમક્ષ પસાર થયા હોય, અર્થાત્ ગુરૂજની અનુમતિ મેળવેલી હોય, આ યોગ્યતાવિનાના કોઈપણ મહાત્મા પ્રતિમાતું વહન કરી શકે નહિ. સાથે આપણે એ પણ જાણી લીધું કે સંપૂર્ણ દશપૂર્વી યા એથી અધિકજ્ઞાની યાવત ચૌદપૂર્વ-ધર-શ્રુતકેવળીમાંના કોઈપણ મહર્ષિઓ પ્રતિમાદિ કલ્પોનો સ્વીકાર ન કરે અને નવમાપૂર્વની ત્રીજી વસ્તુના જ્ઞાનથી ઓછા જ્ઞાનવાળા પણ પ્રતિમાદિ કલ્પોનો સ્વીકાર ન કરી શકે. આટલો અવબોધ જોએને થઈ ચૂક્યો છે તેએને લાગશે કે પ્રથમ મુદ્દામાં પણ બેચરદાસે નકામો બકવાદ, શાસ્ત્રોની અવજ્ઞા અને માન્યતમ મહર્ષિઓની નિંદા સિવાય બીજું કંઈજ કંઈ નથી.

ઉપર દર્શાવેલ હરિભદ્રસૂરિમહારાજનાં વચનો ઉપરથી આપણે જાણી શક્યા કે પ્રતિમા વહન કરનારને ઓછામાં ઓછું નવપૂર્વની ત્રીજી વસ્તુમુધીતું જ્ઞાન હોવું જોઈએ. હવે નીચે દર્શાવવામાં આવતા ભગવતીસૂત્રના પાઠથી જાણી શકીએ છીએ કે, હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજના સમયમાં એક પણ પૂર્વતું જ્ઞાન હયાત નહોતું, તોપણ હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજના સમયમાં પ્રતિમાવહનનો અધિકાર ક્યાં રહ્યો? આવા સ્પષ્ટ પૂરાવાઓ છતાં સઘળી બાજુ તપાસી તેનો સંપૂર્ણ અનુભવ કર્યાવિના બહોળા જ્ઞાનના અભાવે બહેચરદાસ કેવા અવળે માર્ગે ગયા અને મહાસંવેગી મહાગીતાર્થ વિધિરસિક અને એક શાસનસેવા જેમના રોમેરોમમાં પરિણમી હતી તેવા પૂર્વાચાર્ય મહારાજની નિંદા કરવામાં પોતાની શક્તિનો દુરુપયોગ કર્યો? એ વાત સાચી-જ છે કે સીંહજીતું દુધ માટીના પાત્રમાં નજ ટકી શકે એટલુંજ નહીં, પરંતુ પરિણામે પાત્રનો ભંગ કરે.

શ્રી ભગવતીશ્વરના વીસમા શતકના આઠમા ઉદ્દેશામા ભગવાન્ ગૌતમસ્વામીજીના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતાં પરમાત્મા શ્રી મહાવીરદેવ ક્રમાવે છે કે:—

“ ગોયમા ! જંબુદ્વીવેણં દીવે ભારહે વાસે ઇમીસે ઉસ્સપ્પિણીણ મમં ઇમં વાસસહસ્સં પુવ્વગણ અણુસજ્જિસ્સતિ । ”

અર્થાત્—હે ગૌતમ ! જંબુદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં આ અવસર્પિષ્ણીમાં એક હજાર વર્ષ માટે પૂર્વગતજ્ઞાન રહેશે.

હવે ભગવાન્ શ્રીહરિભદ્રસૂરિજી પ્રભુના નિર્વાણ પછી ૧૦૫૫ વર્ષે એટલે વિક્રમની છઠ્ઠી સદીમાં—પત્તમાં સ્વર્ગવાસ પામ્યા અને વળી બેચરદાસ તથા જિનવિજય વિગેરે ભગવાન્ હરિભદ્રસૂરિજીનો સત્તાસમય આઠમા સૈકા ઠેરવે છે—એનો ઉહાપોહ પણ અવસર પામીને કરવામાં આવશે—તો હવે તે કાલમાં પૂર્વનીજ હયાતી ન હતી એમ તો આપણે ભગવતીશ્વરનાં પરમાત્મા શ્રી મહાવીરદેવના વચનથીજ જાણી લીધું, તો પછી નવ અને દશ પૂર્વની તો વાતજ શી ? છેલ્લા દશપૂર્વધર ભગવાન્ વજ્રસ્વામીજી થયા અને તેમના નિર્વાણની સાથે દશમું પૂર્વ અને ચોથું સંહનન વિચ્છેદ પામ્યું, એમ કલિકાલસર્વજ્ઞ ભગવાન્ હેમચંદ્રસૂરિજી મહારાજ પરિશિષ્ટપર્વમાં જણાવે છે. વાંચો ! તે મહાત્માશ્રીએ કરેલો ઉલ્લેખ:—

“ દુષ્કર્માવનિમૃદ્ધજ્ઞે, શ્રીવજ્રે સ્વર્ગમોયુષિ ।

વિચ્છિન્નં દશમં પૂર્વં, તુર્યં સંહનનં તથા ॥ ૧ ॥ ”

અર્થાત્—દુષ્કર્મરૂપી પર્વતને માટે વજ્ર સમાન શ્રીવજ્રસ્વામીજી સ્વર્ગ ગયે છતાં દશમું પૂર્વ અને ચોથું સંહનન વિચ્છેદ પામ્યું. મહાનુભાવો ! કહો હવે શ્રીહરિભદ્રસૂરિજીના સમયમાં ન

તો પહેલું બીજું ત્રીજું ચા ચોથું એટલે ચારમાંથી એકપણ સંહનન અને ન મલે એકપણ પૂર્વ. અને પ્રતિમાધારી બનવા માટે તો ઓછામાં ઓછું નવમા પૂર્વની ત્રીજી વસ્તુ સુધીનું જ્ઞાન જોઈએ અને પહેલું બીજું ચા ત્રીજું સંહનન જોઈએ, તોપણ તે મહાત્માના સમયમાં સાધુમહાત્માઓ પ્રતિમાધારી શાના આધારે બની શકે? અને ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજી શા આધારે એમ લખી શકે કે આજકાલના એટલે મારી સાથે હયાતી ભોગવતા સાધુઓ ‘પ્રતિમાનું’ વહન કરતાં લાજે છે’ એટલે તે કલીબ નામ દુર્બળ છે? બસ આવીજ રીતનાં ગપ્પાં મારી શાસ્ત્રોમાં આવતા વર્ણન પ્રસંગોને સમજ્યા સિવાયજ કોઈ પ્રસંગનો પાઠ કોઈ પ્રસંગમાં અને કોઈ પ્રસંગનો પાઠ કોઈ પ્રસંગમાં એમ જેમ મરજીમાં આવે તેમ ઉંધુંચતું કરીને પંડિતમાં ખપવાનો પ્રપંચ આદર્યો છે, એ ખાસ ધ્યાનમાં રાખી એવાઓની પ્રપંચી બળમાં ન સપડાતાં ગીતાર્થ ક્રિયાપાત્ર ત્યાગી સદ્ગુણોની સેવામાં જીંદગી અર્પિ શાસ્ત્રોના રહસ્યને સમજી જીંદગીની સાર્થકતા કરવામાં મરજી રહેણું.

‘નબળા સુકુમાર અને રોગિયા સિવાય બીજાઓને વસ્ત્રો હોય જ નહિ’ આવા કદાચહમાં ચઢેલા એચરદાસને જે ગાથા ઉપર આપણે આટલો ઉહાપોહ કર્યો તે ગાથા દેખવામાં આવી પણ તેના પહેલાજ પાનામાં આવેલી અને નીચે મૂકવામાં આવતી ગાથાઓ દેખવામાં ન આવી:—

“ સસરીરે વિ નિરીહા, વજ્રગ્નંતરપરિભાવિમુક્તા ।

ધમ્મોવગરણમિત્તં, ધરંતિ ચારિત્તરક્ષદ્વા ॥ ૧ ॥

પંચેન્દિયદમણપરા, જિણુત્તસિદ્ધંતગહિયપરમતથા ।

પંચસમિયા તિણુત્તા, સરણં મહા પરિસા ગુરુણો ॥ ૨ ॥ ”

અર્થાત—જેઓ પોતાના શરીરઉપર પણ મમતવવિનાનાઅને બાહ્ય તેમજ અલ્પચંદ્ર પરિબ્રહ્મી મૂકાએલા, પરંતુ માત્ર ચારિત્રની રક્ષામાટે ધર્મસાધક ઉપકરણને જેઓ ધરનારા છે અને પાંચે ઇન્દ્રિયાતું દમન કરવામાં તત્પર છે, જિનેશ્વર ભગવાને કહેલા સિદ્ધાન્તના પરમાર્થને જેઓએ મહણ કર્યો છે તેમજ પાંચસમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિના પાલક છે એવા ગુરુઓ મારે શરણભૂત છે.

જ્યારે ભગવાન હરિભદ્રસૂરિ૭ તો શરીરઉપર મમતાવિનાના અને બાહ્ય તેમજ અલ્પચંદ્ર પરિબ્રહ્મી મૂકાએલા એવા મહર્ષિઓને પણ ધર્મઉપકરણના ધારક માનવાને તૈયાર છે ત્યારે બેચરદાસને એ મહા વળગ્યો છે કે બસ સુકુમાર રોગિ અને નબળા સિવાયનાને વસ્ત્રજ ન હોય ? પણ તે બિચારાનો દોષ શે ? શક્તિવિના આકાશમાં ઉડવા જાય અને ઉડે તો નીચે પછડાય, ખાડામાં પડે કે હાડકાં રંગાય એમાં આશ્ચર્ય શું ? અસ્તુ.

જે બેચરદાસમાં એક સંબોધપ્રકરણ જેવા સ્ફુટઅન્યના આશયને સમજવાની શક્તિ ન હોય તેમાં શ્રી આચારાંગ અને સ્થાનાંગ જેવા ગહન અને ગંભીર સૂત્રના સારને સમજવાની શક્તિ હોયજ શાની ? પણ પંડિતાઈના મદમાં ચઢેલા પોતાને પંડિતપ્રકાંડ મનાવવાની ધુનમાં ધુનમાં નિર્વિવેકી બની સ્વાત્માને પરમનિકૃષ્ટ દશામાં ખેંચી જતાં પાછું વાળીને જોતા પણ નથી.

સંબોધપ્રકરણના કર્તા ભગવાન હરિભદ્રસૂરિ૭એ પોતાના તે અર્થમાં પાસથાની શિથિલતા બતાવવા માટે મૂકેલી તે ગાથામાં—કે જે ગાથા ઉપર આપણે અનેક વાતોનો અત્યારસુધી વિચાર કરી લીધો તેમાં—આવતા ‘વંચઈ કલિપદ્યમકજ્જે’ આ વાક્યનો આશય સમજ્યા વિના બેચરદાસે પુછકું પકડ્યું કે ‘બસ સાધુઓ માત્ર એક કલિવસ્ત્રજ રાખતા’ અને એ પુછડાની પાછળજ લાગેલા તે બેચરદાસે નિર્બુદ્ધિકારો, ભાખ્યકારો, ચૂર્ણકારો

અને ટીકાકારો કે, જેઓએ કોઈ પણ સૂત્રનો કોઈપણ સ્થળે વિ-
સંવાદ ન થાય એ માટે દરેક સૂત્રને અને તેના આશયને સન્ન્યુષ
રાખીને સંગતિપુરઃસર લિખલિખ આશયનું સ્પષ્ટીકરણ કરીને
એવીરીતિએ સૂત્રને સમજાવ્યાં છે કે, જેના આધારે વર્તમાન
મહર્ષિઓ સન્માર્ગને સમજી લઘ્યાત્માઓને સમજાવી રહ્યા છે,
તેઓની અવગણના કરીને મનઃકલ્પિત રીતિએ કોઇપ્રસંગનાં
સૂત્રને કોઇપ્રસંગમાં અને કોઇના કોઇપ્રસંગમાં એમ અવ્યવસ્થિત-
રીતિએ યોજના કરી, કલ્પિત અર્થો કરી, પોતાના માફક બીજા
પણ ભોળાઓને પુચ્છપ્રાહી બનાવવાનો પ્રયત્ન કીધો છે. આ-
ત્મહિતૈર્ષીઓને લલામણ કરું છું કે સૂત્રોની તેમણે કરેલી કલ્પિત
યોજના અને કલ્પિત અર્થો તરફ ધ્યાન નહિ આપતાં, કોઇ ગીતાર્થ
મહાત્માની પાસે તેનો સત્ય આશય સમજવા પ્રયત્નશીલ થવું.
સૂત્રોના આશય સમજવા માટે ગીતાર્થ ગુરુઓની ઉપાસના એ
મુખ્ય સાધન છે, એટલા માટે ઉપાધ્યાયજી શ્રીમદ્ યશોવિજયજી-
ગણી જેવા કે, જેઓના ગ્રંથો આજે જન અને જેનેતર વિદ્વાનોને
આશ્ચર્યચક્રિત વિચારસાગરમાં નિમગ્ન બનાવે છે, તેઓશ્રી પણ
કહે છે કે ગુરુકુલવાસની સેવાવિના પ્રવચનનો પરમાર્થ સમજી
શકાય તેમ નથી, તોપણી હું તો તમને તેવિના શીરીતિએ સ-
મજાવી શકું? તો પછી માત્ર પેટનાજ પૂજારી થઇ જે સમ્યક્ત્વની
નિર્મલતામાં ખાસ કારણભૂત પરમાત્માની પૂજા કે જે કૃષ્ણ-
મહારાજ અને શ્રેણીકમહારાજ જેવા રાજાઓ નિરંતર ત્રણે કાલ
કરતા હતા, તેને ફતવો કહી અવિધેય ઠરાવનાર, પૂજ્ય ગુરુદેવોની
પૂર્વાચાર્યોની અને માન્યતમ મહર્ષિઓની નિંદા તેમજ મશ્કરી
કરનાર, સંસારસમુદ્રને તરવા માટે ખાસ સાધનભૂત દાનાદિક-
ધર્મની હાનિ કરવામાંજ મગ્યા રહેનાર બેચરદાસ સિદ્ધાન્તના
રહસ્યને સમજી શકે એવું માનવાની મૂખાંધ તો આપણે નજ

કરી શકીએ અને મને આશા છે કે આપણામાંનો એક પણ એવી સૂખાર્થિ હરગીજ નહિ કરે.

જિનકદ્ય અને પ્રતિમાધારક માટે રચવામાં આવેલ સૂત્રોને આશયની અજ્ઞાનતાથી સામાન્યરૂપમાં ગોઠવી દેવાના ઇરાદાથી ‘પડિમા’ આ ‘પ્રતિમા’ સૂચક અર્થનો કેવલ ‘પ્રતિજ્ઞા’ અર્થ કરીને ‘પ્રતિમા’ નામક ક્રિયા વિશેષને આધાત પહોંચે તેની પણ દરકાર તે નામચીને નથી રાખી. જ્યાં ગમે તે પ્રકારે વિપરિત અભિલાષાને પોષવાનીજ ધારણા હોય ત્યાં શુદ્ધ વિચાર આવેજ ક્યાંથી ? માટે મધ્યસ્થ દૃષ્ટિથી વિચારી કુટપાસમાં ફસાવું નહીં એજ શ્રેયસ્કર છે. વસ્ત્રપાત્રવું વિધાન ખાસ શ્રીલગવતીજસૂત્રના આધારે અને લગવાનું ગૌતમસ્વામીજના ઉદાહરણથી અને તુન્ગીયાનગરીના શ્રાવકોના શુદ્ધધર્મવ્યવહારદ્વારા તથા સ્થાનાંગ-સૂત્રના પાઠોથી હું સાબીત કરી ચૂક્યો છું એટલે બેચરદાસના ઉલટા અસત્યસ્પર્શિ અર્થોથી અને પૂર્વાપરના સમ્બન્ધનો ખ્યાલ રાખ્યા વિના વચમાં વચમાંથી તોડફોડ કરીને સ્થાપન કરેલા સૂત્રોના આધારોથી જનતાને ભ્રમિત થવાને કોઈપણ કારણ નથી.

મહાત્માઓ કહેછેકે ‘રાગદ્વેષથી વાસિત અંતઃકરણવાળો અને વિષયમુખનો અભિલાષી આત્મા દુષ્ટાશયી હોવાથી તેને દરેકે દરેક વસ્તુ સંસારને માટેજ થાય છે. ખરેખર આ વાતને બેચરદાસે પોતાને માટે તો સાર્થકજ કરી બતાવી છે અને વસ્તુ-સ્થિતિ પણ એવીજ છે કે વિપરિતદૃષ્ટિના હાથમાં ચાહે તેણે મુંદરમાં મુંદર શાસ્ત્ર આપો પણ તે તો તેને ઉલટારીજ પરિણમવાનું, તેમાંનું સત્ય તેના હાથમાં નહિ આવવાનું તે નહિજ આવવાનું. કહ્યું છે જો:—“જેની દગોમાં કમળો વસે છે, પીળાશ

૧ રાગદ્વેષવાસિતાન્તઃકરણસ્ય વિષયમુખોન્મુલ્લસ્ય દુષ્ટાશ-
યત્વાત્સર્વ સંસારાય । ”

તેને સહુ વસ્તુમાં છે.” કમળાનો હરદી ધોળાને પણ ચીજી જ દેખે એમાં કંઈજ આશ્ચર્ય જેવું નથી. સાડાનવ પૂર્વને લાલેલા અને ઉંચા ચારિત્રને પાળનારા અલભ્ય આત્માને પોતાના અંતરમાં તો અંધારૂં ને અંધારૂંજ રહે છે, પરંતુ એટલું છે કે તેનું અંધારૂં એકે તેના આત્માને તો અંધારૂં પાતના ખાડામાં ઉતારનાર છે પરંતુ શાસ્ત્રાનુસાર તેના સહુપદેશથી સંખ્યાબંધ આત્માઓ પોતાનું એક પછી સાધી શકે છે ત્યારે બેચરદાસના અંધારાએ તો હદ કરી ! તેણે તો અન્યને પણ અસત્ય ઉપદેશથી અંધકારમાં ધકેલવાની કોશીશ કરી છે, એ શું આછા ખેદનો વિષય છે ? પણ એ બાબતમાં વિચાર કરવો વ્યથ છે, કારણકે એ તો સહુ કોઈ સમજે છે કે, જેમ એક તીર્થંકરદેવ જેવાનો લોકોત્તર આત્મા સંપૂર્ણ વિશ્વમાં આનંદનું અને સુખશાન્તિનું સામ્રાજ્ય સ્થાપન કરવા સાથે સન્માર્ગનું સંસ્થાપન કરે છે, તેમ એક અધમાત્મા-ધોર-પાપકર્મા પોતાના તે પાપનું ફળ સઘળી દુનિયાને પણ ચખાડવાની ચીવટમાં પડે છે, માટે સહુ કોઈની ફરજ છે કે પાપાત્માઓની છાયાનો પણ પરિત્યાગ કરીને લોકોત્તર આત્માઓની ઉપાસનામાં-તેઓની આજ્ઞાના આરાધનમાં અહર્નિશ ઉજમાળ રહેવું.

આ સ્થાને સ્પષ્ટતાની ખાતર એ જણાવી દેવું જરૂર છે કે શ્વેતામ્બરોના કોઈપણ ગ્રંથમાં એમ નથી કે વસ્ત્ર યા પાત્રજ મુક્તિને આપનાર છે. તે શાસ્ત્રો તો એમ કહે છે કે વસ્ત્ર અને પાત્ર સંયમને સહાયક છે અને સંયમ મુક્તિને માટે સાધનભૂત છે માટે મૂર્ખારહિતપણે વસ્ત્ર અને પાત્ર સંયમના નિર્વાહ અર્થે મુનિવરો શોખે તો તેમાં દિગ્મંબરો માને છે તેમ મુનિવરો પરિગ્રહ યા અસંધમી નથી બની જતા. શ્વેતામ્બરગ્રંથોમાં આગ્રહનું નામ કે નિશાન નથી એમ તટસ્થ બુદ્ધિથી વિચારનાર પણ સહજમાં સમજી શકે તેમ છે.

પ્રથમ મુદ્દા ઉપર લગભગ સોળ પૃષ્ઠ સુધી તો બેચરદાસે

આચારાંગ આદિ સૂત્રમંથિના અને સંબોધપ્રકરણની ગાથાનો વિષયસિ અને અસત્ય આક્ષેપો કરવાનું કામ કર્યું તેની ઉપર તો આપણે સમુચિત સમાલોચન કરી આવ્યા. ત્યારબાદ બેચર-દાસ લખે છે કે:—

“ હવે આપણે તે શ્વેતાંબરના અને દ્વિગંબરના મૂળ તરફ નજર કરીએ કે, જે આજથી ૨૦૦૦-૨૨૦૦ વર્ષો પહેલાં વવાએલું છે અને ત્યારથીજ તે ઉપર આગ્રહનો રસ રેડી રેડીને તેને પુષ્ટ અને દૃઢ કરવામાં આવેલું છે.”—

ઉપરોક્ત બેચરદાસની શાસ્ત્રવિરૂદ્ધ કલ્પના અને તે કલ્પનાની સિદ્ધિને માટે ભગવાન પાર્શ્વનાથસ્વામીના શિષ્યરત્નોની કરેલી અવજ્ઞા અને આચાર્યમાત્ર ઉપર મૂકેલો ‘તમસ્તરણ’નો આરોપ વિગેરેનું ઉન્મૂલન કરવા પૂર્વે આપણે જિનકલ્પ એ શું થીજ છે? જિનકલ્પી મુનિવરોના આચાર શા છે? અને જિનકલ્પનો અંગીકાર કોણ કરી શકે? વિગેરે વિગેરે બાબતો ખાસ જાણી લેવા જેવી છે, કારણકે દ્વિગંબરમતની ઉત્પત્તિમાં કારણભૂત ખાસ ‘જિનકલ્પ’ બનેલો છે. પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયેથી આપણે એ પણ જાણી લેવા યત્ન કરીશું કે દ્વિગંબરમતની ઉત્પત્તિ કેવી રીતે થવા પામી? અંટલે આપણને એ પણ નિઃશંક થઈ જશે કે દ્વિગંબરમતના ઉત્પાદક શિવાય કોઈને પણ આગ્રહનો લેશ નથી. તે મતના ઉત્પાદક શિવભૂતિને આપણા આરાધ્યપાદ આચાર્યશ્રી-આચાર્યકૃષ્ણજીએ સમજાવવા માટે કેવી અને કેટલી કોશિશ કરી છે, એ પણ જાણવામાં આવશે અને એથી આપણને ખાતરી થઈ જશે કે બેચરદાસે કરેલી કલ્પના તદ્દન અસત્ય-નિર્મૂલ અને અજ્ઞાનતાથી ભરેલી છે.

જિનકલ્પના સ્વરૂપને સમજવાની ખાતર આપણે વિશેષા-વાચકમાંના એક ઉલ્લેખ ઉપર દૃષ્ટિપાત કરવો પડશે અને

સાથે એ ઉલ્લેખ ઉપર વિચાર પણ કરવો પડશે અને એમ કરીશું એટલે બેચરદાસની બુદ્ધિનો બરાબર પરિચય થઈ જશે અને ખાત્રી થઈ જશે કે એવા પંડિતો આપણી જૈનસમાજમાં તો કેવલ આપડપણ છે. હોય ત્યારે હવે વાંચો એ મુરખ અને શ્રેય-સ્કર શ્રીવિશેષાવશ્યકજી સૂત્રનો ઉલ્લેખ:—

“ જિનકલ્પાદિપ્રતિપિત્ત્વનાઽઽદાવેવ પૂર્વાપરરાત્રકાલે તા-
વદિદં ચિન્તનીયમ્—વિશુદ્ધચારિત્રાનુષ્ઠાનેન કૃતં મયાઽઽત્મહિતં,
શિષ્યાદ્યુદ્ધારતઃ પરહિતં ચ, નિષ્પન્નાશ્ચેદાનીં મમ ગચ્છપરિપાલન-
ક્ષમાઃ શિષ્યાઃ, તતો વિશેષેણૈવ સાંપ્રતં મમાત્મહિતમનુષ્ઠાતુમુચિત-
મિતિ વિચિન્ત્ય ચેદં સતિ પરિજ્ઞાને આત્મીયમાયુઃ શેષં સ્વયમેવ પ-
ર્યાલોચયતિ, તદભાવેઽન્યમતિશાયિનમાચાર્યાદિકં પૃચ્છતિ; તત્ર
સ્તોકે સ્વાયુષિ ભક્તપરિજ્ઞાદીનામન્યતરદ્ મરણં પ્રતિપદ્યતે । અથ
દીર્ઘમાયુઃ, કેવલં જહ્વાબલપરિક્ષોણઃ, તદા વૃદ્ધવાસં સ્વીકુસ્તે; પુષ્ટાયાં
તુ શક્તૌ જિનકલ્પાદિપ્રતિપત્તિમુરરોકરોતિ । તત્ર જિનકલ્પં પ્રતિ-
પિત્ત્વના પ્રથમમેવ તાવત્ પશ્ચભિસ્તુલનાભિરાત્મા તોલનીયઃ, તદ્યથા-

“ તવેળ સત્તેળ મુત્તેળ ઇગત્તેળ બલેળ ય ।

તુલણા પંચહા વુત્તા જિણકપ્પં પઢિવજ્જઆ ॥ ? ॥

તુલના, ભાવના, પરિકર્મ ચેત્યેકાર્થાનિ । તત્રાઽચાર્યા—પાધ્યાય-
પ્રવર્તક—સ્થવિર—ગણાવચ્છેદકલક્ષણાઃ પ્રાયઃ પશ્ચેવ જનાઃ પ્રશ્નસ્તા-
ભિરેતાભિઃ પશ્ચભિર્ભાવનાભિર્જિનકલ્પં પ્રતિપિત્ત્વસઃ પ્રથમમેવાત્માનં
ભાવયન્તિ । અપ્રશસ્તાસ્તુ—કન્દર્પ—દેવકિલ્વિષિકાઽઽભિયોગિકા—ઽઽ-
મુર—સંમોહસ્વરૂપાઃ પશ્ચ ભાવનાઃ સર્વથા દૂરતઃ પરિત્યજન્તિ । તત્ર ઠ-

पसाऽऽत्मानं भावयंस्तथा बुभुक्षं पराजयते यथा देवाद्युपसर्गादिनाऽ-
नेषणादिकरणतो यदि षण्मासान् यावदाहारं न लभते, तथापि न
बाध्यते । सत्त्वभावनया तु भय पराजयते, तत्र भयजयार्थं रात्रौ सु-
प्तषु शेषसाधुषूपाश्रय एव कायोत्सर्गं कुर्वतः प्रथमा सत्त्वभावना
वति, द्वितायादिकास्तूपाश्रयबाह्यादिप्रदेशेषु । आह च—

“ पठमा उवस्सयम्मि बीया बाहिं तइया चउकम्मि ।

सुण्णहरम्मि चउत्थी अह पंचमीया मसाणम्मि ॥ १ ॥

सूत्रभावनया तु स्वनामवत् सूत्रं परिचितं तथा करोति यथा
रात्रौ दिवा चोच्छ्वासप्राणस्तोकलवमुहूर्त्तादिकं कालं सूत्रपरावर्त्त-
नानुसारणैः सर्वं सम्यगवबुध्यते । एकत्वभावनया चाऽऽत्मानं भा-
वयन् सङ्घाटिः साध्वादिना सह पूर्वप्रवृत्तानालाप-सूत्रार्थ-सुख-
दुःखादिप्रश्न-मिथः कथादिव्यतिकरान् सर्वानपि परिहरति, ततो
बाह्यममत्वे मूलत एव व्यवच्छेदिते पश्चाद् देहो-पध्यादिभ्योऽपि भि-
न्नमात्मानं पश्यन् सर्वथा तेष्वपि निरभिष्वङ्गो भवति । बलभावनायां
बलं द्विविधम्-शारीरं मानसधृतिबलं च । तत्र शारीरमपि बलं जि-
नकल्पाहस्य शेषजनातिशायिकमेष्टव्यम्, तपःप्रभृतिभिस्त्वपकृष्यमा-
णस्य यद्यपि शारीरं बलं तथाविधं न भवति, तथापि धृतिबलेनात्मा
तथा भावयितव्यो यथा महद्भिरपि परीषहोपसर्गेन बाध्यते । एताभिः
पञ्चभिर्भावनाभिर्भाविताऽऽत्मा जिनकल्पिकप्रतिरूपो गच्छेऽपि
प्रतिवृत्त्यादिपरिकर्म प्रथममेव करोति, तत्राहारे तृतीयपोरूष्या-
मवगाढायां बल-चणकादिकमन्तं प्रान्तं रुक्षं च—

“ ससद्गमसंसद्ग उद्धृष्टं तद् होइ अप्पलेवा य ।

उग्गहिआ पग्गहिआ उज्झियधम्मा य सत्तमिया ॥ ”

एतासां सप्तानां पिण्डैषणानां मध्ये आद्यद्वयवर्जं शेषपञ्चानां मध्यादन्तैरेषणाद्वयाभिग्रहेणाऽऽहारं गृह्णाति—एकया भक्तम्, अपरया त्वेषणया पानकमिति । एवमागमोक्तविधिना गच्छान्तर्गतः पूर्वमेवाऽऽत्मानं परिकर्म्य ततो जिनकल्पं प्रतिपित्सुः सङ्गं मीलयति, तदभावे स्वगणं तावदवश्यमाह्वयते । ततस्तीर्थं करसमीपे, तदभावे गणधरसन्निधाने, तदसत्त्वे चतुर्दशपूर्वधरान्तिके, तदसंभवे दशपूर्वधराभ्यर्णे, तदलामे तु वटा—श्वत्था—ऽशोकवृक्षादीनामासत्तौ जिनकल्पमभ्युपगच्छति । निजपदव्यवस्थापितं सूरिम, सबालवृद्धं गच्छम्, विशेषतः पूर्वविरुद्धांश्च क्षमयति, तद्यथा—

“ जइ किंचि पमाएणं न सुट्ठु मे वट्ठियं मए पुत्तिव ।

तं मे ? खामेमि अहं निस्सलो निक्कसाओ य ॥ १ ॥

आणंदमंसुपायं कुणमाणा ते वि भूमिगयसीसा ।

खामेति ते जहरिहं जहारिहं खामिआ तेणं ॥ २ ॥

खामेतस्स गुणा खलु निस्सल्लय—विणय—दीवणा मग्गे ।

लाघवियं एगत्तं अप्पडिबन्धो अ जिणकप्पे ॥ ३ ॥ ”

निजपदस्थापितसूरिमभृतोकामनुशास्तिं प्रयच्छति, तद्यथा—

“ पालेज्ज सगणमेयं अप्पडिबद्धो य होज्ज सव्वत्थ ।

एसो हु परंपरओ तुमं पि अंते कुणसु एवं ॥ १ ॥

पुब्बपडत्तं विणयं मा हु पमाएहि विणयजोग्गे ।

जो जेण पगारेणं उवजुज्जइ तं च जाणाहि ॥ २ ॥
 ओमो समराइणिओ अप्पतरसुओ य मा एणं तुब्भे ।
 परिभवह एस तुम्हवि विसेसओ संपयं पुज्जो ॥ ३ ॥ ”

इत्यादि शिक्षां दृष्ट्वा गच्छाद् विनिर्गते च पुण्योत्तराज्जीते तस्मि-
 न्नानन्दिता साधवः प्रतिनिवर्तन्ते । उक्तं च—

“ पक्खीव पत्तसहिओ सभंडगो वच्चए नेरन्धरहो ।
 धीरो घणवन्दाओ व नोहरिओ विज्जुपुंजो व्व ॥ १ ॥
 सीहम्मि व न्दरकन्दराओ गच्छा विणिग्गए तम्मि ।
 चक्खुविसयमइगए अइंति आणंदिआ साहू ॥ २ ॥
 आभोएउं खेत्तं निवाघाएणं मासनिव्वार्हिं ।
 गन्तूण तत्थ विहरे साहू पडिवन्नजिणकप्पो ॥ ३ ॥ ”

एवं च प्रतिपन्नजिनकल्पो यत्र ग्रामे मासकल्पं चतुर्मासकं वा
 करिष्यति तत्र षट् भागान् कल्पयति । ततश्च यत्र भागे एकस्मिन्
 दिने गोचरचर्यायां हिण्डितस्तत्र पुनरपि सप्तम एव दिवसे पर्यटति,
 भिक्षाचर्यां ग्रामान्तरगमनं च तृतीयपौरुष्यामेव करोति । चतुर्थपौ-
 रुषो च यत्राऽवगाहते, तत्र नियमादवतिष्ठते । भक्तं पानकं च पूर्वो-
 क्तैषणाद्व्याभिग्रहेणाऽलेपकृदेव गृह्णाति । एषणादिविषयं मुक्त्वा न
 केनापि सार्द्धं जल्पति, एकस्यां च वसती यद्यप्युत्कृष्टतः सप्त जिन-
 कल्पिकाः प्रतिवसन्ति, तथापि परस्परं न भाषन्ते । उपसर्गपरिष-
 हान् सर्वानपि सहित एव, रोगेषु चिकित्सां न कारयत्येव, तद्वेदनां
 तु सम्यगेव विषहते, अस्त्राद्येत्यादेरहित एव स्थण्डिले उ-

ધારાદીન્ કરોતિ, નાઽસ્થપિન્હે;.....પરિકર્મરહિતાયાં વસતૌ તિ-
 ષ્ઠતિ, યદ્યુપવિશતિ તદા નિયમાદુત્તુઃ. એવ, ન તુ નિષદ્યાયામ્, ઔ-
 પગ્રહિકોપકરણસ્યૈવાઽભવાદિતિ । મત્તકરિ-વ્યાગ્ર-સિદ્ધાદિકે ચ
 સંમ્મુખે સમાપતત્યુન્માર્ગગમનાદિના ઈર્યાસમિતિ ન ભિનત્તિ, ઇત્યાદ્ય-
 ન્યાઽપિ જિનકલ્પિકાનાં સામાચારો સમયસમુદ્રાદવગન્તવ્યા ।...
 જિનકલ્પિકસ્ય તાવજ્જવન્યતો નવમસ્ય પૂર્વસ્ય તૃતીયમાચારવસ્તુ,
 ઉત્કર્ષતસ્ત્વસંપૂર્ણાનિ દશપૂર્વાણિ શ્રુતં ભવતિ । પ્રથમસંહનનો વજ્ર-
 કુદ્યસમાનાઽવષ્ટમ્મશ્રાયં ભવતિ ।અવસર્પિણ્યાં તુ જન્મના તૃતી-
 યચતુર્થારકયોરેવ, વ્રતસ્થસ્તુ પશ્ચમારકેઽપિ....જિનકલ્પિકસ્તુ
 પ્રાયોઽપવાદં નાઽસેવતે, જક્ષાબલપરિક્ષીણસ્ત્વવિહરમાણોઽપ્યારાધકઃ
લોચં ચાઽસૌ નિત્યમેવ કરોતિ, ઇત્યેવમાદ્યપરાઽપિ સ્થિતિ-
 જિનકલ્પિકાનામાગમાદવસેયા । ”

અર્થાત્—‘ જિનકલ્પિકાદિ અંગીકાર કરવાની ઇચ્છાવાળા
 મહાત્માએ પ્રથમ પૂર્વાપરરાત્રિના સમયે એ વિચારવું જોઈએ કે—
 ‘ વિશુદ્ધચારિત્રરૂપ અનુષ્ઠાને કરીને મેં પોતે માફ’ આત્મહિત અને
 શિષ્યાદિ ઉપર ઉપકાર કરવાથી પરહિત પણ કર્યું અને હવે મારા
 ગર્ભ-સાધુસમુદાયનું પરિપાલન કરવામાં સમર્થ એવા શિષ્યા
 પણ તૈયાર થયા છે, માટે હવે મારે વિશેષપ્રકારે આત્મહિત કરવું
 ઉચિત છે.’ આ પ્રમાણે વિચાર કરીને જો પોતામાં જ્ઞાન હોય
 તો પોતાના બાકી રહેલા આયુષ્યનો પોતાની મેળેજ વિચાર કરે
 અને તેવું જ્ઞાન જો પોતામાં ન હોય તો બીજા અતિશયવાન
 આચાર્યઆદિકને પૂછે અને ત્યારબાદ જો પોતાનું આયુષ્ય અદ્ય
 હોય તો ભક્તપરિજ્ઞાઆદિમાંથી કોઈ એક મરણને અંગીકાર કરે
 અને દીર્ઘ આયુષ્ય હોય પણ પોતાનું જન્માબ્ધ પરિક્ષીણ થઈ

ગણું હોય તો વૃદ્ધવાસનો સ્વીકાર કરે, તેમજ સંપૂર્ણ શાક્ત હોય તો જિનકલ્પ આદિનો અંગીકાર કરે, પરંતુ જિનકલ્પના અર્થ મહાત્માએ પ્રથમ પાંચ પ્રકારની તુલનાઓએ કરાને પોતાના આત્માની તુલના કરવી તે તુલનાનો ક્રમ નીચે પ્રમાણે:-

તપથી તુલના કરે, સત્ત્વથી તુલના કરે, સૂત્રથી તુલના કરે, એકત્વથી તુલના કરે અને બળથી તુલના કરે. જિનકલ્પ અંગીકાર કરનાર માટે એ પાંચ પ્રકારની તુલના કરવાને કહેલું છે.

તુલનાને ભાવના પણ કહેવાય અને પરિકર્મ પણ કહી શકાય. પ્રાયઃ આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, પ્રવર્તક, સ્થવિર અને ગણા-વચ્છેદકરૂપ પાંચ મહાપુરુષોજ એ પ્રશસ્ત-સુંદર પાંચભાવનાઓએ કરીને જિનકલ્પનો અંગીકાર કરવાની ઇચ્છાવાળા થયા થકા પ્રથમ પોતાના આત્માને સુવાસિત બનાવે છે, તે મહાત્માઓ કન્દર્પ ૧ દેવકિલ્વાષંક ૨ આભિયોગિક ૩ આસુર ૪ અને સંભ્રાહ ૫ આ પાંચ અપ્રશસ્ત-અધમ ભાવનાઓનો સર્વથા પરિત્યાગ કરે છે,

૧ તેમાં પ્રથમ તપે કરીને પોતાના આત્માને સુવાસિત બનાવીને ભૂખ ઉપર એવા પ્રકારનો જય મેળવે કે જેના પ્રભાવે કદાચ દેવાદિકના ઉપસર્ગઆદિથી અનેષણાદિકના કારણે છતાંસ પર્યંત આહારની પ્રાપ્તિ ન થાય તો પણ પોતાની સમાધિને સાચવી રાખે.

૨ બીજી સત્ત્વભાવનાથી ભયનો પરાજય કરે, ભયના પરાજયમાટે પાંચ પ્રકારે સત્ત્વની પરીક્ષા કરે:-

૧-રાત્રિએ શેષસાધુઓ-આકીના દરેક સાધુઓ સુતા પછી મકાનમાં કાચોત્સર્ગ કરે.

૨-રાત્રિએ ઉપાશ્રયના બહિર્ભાગમાં કાચોત્સર્ગ કરે.

૩-જ્યાં ચાર રસ્તા ભેગા થતા હોય ત્યાં કાર્યોત્સર્ગ કરે.

૪-શૂન્યધરમાં કાર્યોત્સર્ગ કરે.

૫-શ્મશાનભૂમિમાં કાર્યોત્સર્ગ કરે.

આ રીતિએ પાંચ પ્રકારની સત્ત્વભાવનાથી ભયના ઉપર છત મેળવે અને સત્ત્વથી-પરાક્રમથી કરવાની બીજા પ્રકારની તુલના કરે.

૩ સૂત્રતુલના-સૂત્રની ભાવનાથી સૂત્રને સ્વનામની માફક સુપરિચિત કરે કે જેથી રાત્રિએ યા દિવસે ધ્યાસોધ્યાસ, પ્રાણ, સ્તોક, લવ યા અંતર્મુહુર્ત્તઆદિ નામના કાલવિશેષ પર્યંત સૂત્રના પરાવર્તનથી સર્વ સમ્યક્પ્રકારે જાણી શકે.

૪ એકત્વભાવનાથી આત્માની ભાવના કરતો સંઘાટિક સાધુઓની સાથે પણ પ્રથમની માફક વાર્તાલાપ, સૂત્રાર્થની પૂછ-પરછ, સુખદુઃખાદિક પ્રશ્ન, આપસઆપસની કથા વિગેરે સર્વનો પરિત્યાગ કરે. આ પ્રમાણે બાહ્યમત્ત્વનો સર્વ પ્રકારે ત્યાગ કર્યા પછી શરીર અને વસ્ત્ર પાત્ર આદિ ઉપધિ વિગેરેથી પણ આત્માને ભિન્ન દેખતો છતો શરીરાદિક ઉપર પણ સર્વપ્રકારે અભિ-શ્વંગ વિનાનો થાય.

૫ બલભાવના-તેમાં બલ બે પ્રકારે છે, એક શારિરીક અને બીજું માનસિક બલ, તેમાં જિનકલ્પને યોગ્ય મહાત્માનું શારિરીક બલ પોતાના સમયમાં વર્તતા સકલ મનુષ્યો કરતાં વિશેષપ્રકારનું હોય. જો કે તપઆદિથી શુષ્ક થતા તે મહર્ષિનું શારિરીક બલ તેવા પ્રકારનું ન હોય પરંતુ માનસિકબલ-ધીરજથી આત્માને એવો ભાવિત બનાવેલો હોય કે જેથી ભારેમાં ભારે પરિષદો અને ઉપસર્ગોથી સહજ પણ ચલિત ન થાય.

ઉપરોક્ત પાંચપ્રકારની ભાવનાઓથી ભાવિત છે આત્મા

જેના, એવા ભવિષ્યમાં જિનકદપનો સ્વીકાર કરનાર મહાત્મા ગચ્છમાં રહેતા થકા પણ આહારાદિકમાં પણ પ્રથમથીજ જિનકદપીના જેવી સ્થિતિનો સ્વીકાર કરે, એટલે કે આહારમાં ત્રીજા પારિસિએ-દિવસના ત્રીજા પ્રહરમાં અન્ત-પ્રાન્ત અને રૂક્ષ એવા વાલ ચણા વિગેરેને અંગીકાર કરે.

‘સંસક્ત, અસંસક્ત, ઉદ્ધૃત, અદ્યલેપ, ઉદ્દૃહીત, પ્રગૃહીત અને ઉજ્જિતધર્મા’ આ સાત પ્રકારની પીંડેષણાઓમાંથી પ્રથમની બે વર્ણને બાકી રહેલી પાંચ એષણાઓમાંની બે એષણાનો અભિગ્રહ કરીને એકથી ભોજન અને બીજીથી પાણી આ પ્રમાણે આગમોક્ત વિધિથી ગચ્છમાં રહ્યા થકા આત્માને ભાવિત બનાવીને જિનકદપનો સ્વીકાર કરવાને ઇચ્છનાર સંધ એકત્રિત કરે અને સંધના અભાવે પોતાના ગણને-મુનિસમુદાયને તો અવશ્ય એકત્રિત કરે, તે વાર પછી ભગવાન તીર્થંકરદેવની પાસે, તીર્થંકરદેવના અભાવે ગણધરદેવની પાસે, ગણધરદેવના અભાવે ચૌદપૂર્વધરની પાસે, તેમના અભાવે દશપૂર્વધરની પાસે અને દશપૂર્વીના અભાવે વડ, પીપળા અને અશોકવૃક્ષ આદિની નીચે જિનકદપનો અંગીકાર કરે. જિનકદપનો સ્વીકાર કરવા પૂર્વે પોતાના પદ ઉપર સ્થાપન કરેલ સૂરિને, બાલક અને વૃદ્ધ વિગેરે પોતાના ગચ્છને અને વિશેષપણે પોતાના પૂર્વવિરોધિઓની સાથે ક્ષમાપના કરે:—

‘હું ભગવન! મેં પૂર્વે પ્રમાદથી આપના પ્રત્યે સમ્યક્પ્રકારનું વર્તન ન કરીશું હોય તેની નિઃશંકપણે અને કષાયરહિતપણે હું ક્ષમા ચાચું છું.’

ચુરજના મીચુબે ઉપરની ક્ષમાપના સાંભળીને ‘સધળા સાધુઓ ભૂમિ ઉપર પોતાના મસ્તકને નમાવતા અને આનંદનો

અકુપાત કરતા યથાયાજ્યપણ ક્ષમાપના કરાએલા એવા તેઓ યથાયાજ્યપણે ક્ષમાપના કરે છે.’

‘ક્ષમાપના કરનારને ગુણોની પ્રાપ્તિ અને માગમાં શલ્ય-
વિનાના વિનયનો પ્રકાશ થાય છે. લાઘવક, એકત્વ અને અપ્ર-
તિષ્ઠવાળો જિનકલ્પ છે.’

જિનકલ્પ અંગીકાર કરનાર મહાત્મા પોતાના પદ ઉપર
સ્થાપન કરેલ સૂરિ વગેરેને નીચેની હિતશિક્ષા આપે છે:—

‘પોતાના ગણને સારી રીતિએ સાચવવો, સર્વત્ર અપ્રતિ-
બદ્ધપણે રહેવું અને આ પરપરાથી ચાલ્યો આવતો જિનકલ્પ
છેવટે તારે પણ કરવો. વિનયયોગ્ય મહાત્માઓ પ્રતિ પ્રથમની
માફક વિનયપૂર્વક વર્તવામાં પ્રમાદ ન કરીશ. જે સાધુ જે અ-
નુષ્ઠાને કરીને નિર્જરામાં ઉપયોગી થઈ શકે તે પ્રકારે જાણીને તે
પ્રકારની પ્રવૃત્તિ કરાવજે’

સાધુઓ પ્રત્યે—‘આ અમારાથી નાનો છે, અમારી સમાન-
સ્થિતિમાં છે, યા અલ્પશ્રુતવાન છે એમ માનીને તમે આ આચાર્ય-
ની અવગણના ન કરશો, કારણકે સાંપ્રતકાલમાં આ આચાર્ય
તમારે પણ અમારા સ્થાને હોવાથી ગુરુકલ્પ છે અને તેથીજ
વશેષપ્રકારે પૂજ્ય છે.’

ઈત્યાદિ હિતશિક્ષા આપીને ગચ્છથી વિદાય થયા પછી ચક્ષુના
વિષયથી દૂર થયે છતાં આનંદિત થયેલા સાધુઓ પાછા ફરે.

પાંખવાળા પક્ષીની માફક પાત્રસહિત ધીર અને નિરપેક્ષ
એવા તે મુનિ જેમ મેઘપટલમાંથી વિજળી નીકળે તેની માફક
અને પર્વતગુફામાંથી સિંહની માફક ગચ્છમાંથી બહાર નીકળે
છતાં અને ચક્ષુના વિષયથી અતીત થયે છતાં આનંદિત થયેલા
સાધુઓ પાછા ફરે છે.

વિગ્નવિના માસકલ્પના નિર્વાહથાથ એવા ક્ષેત્રને જોઈને અને ત્યાં જઈને જિનકલ્પી મુનિ વિચરે.

આ પ્રમાણે જિનકલ્પી મુનિ જ્યાં માસકલ્પ થા ચતુર્માસ કરે ત્યાં છ ભાગની કલ્પના કરે, તેથી જે ભાગમાં એક દિવસ ગૌતમી માટે અટક કરે તે ભાગમાં ફરીને સાતમા દિવસેજ પર્યટન કરે. ભિક્ષાબ્રમણ અને આમાંતરગમન ત્રીજા પ્રહરમાંજ કરે. ચોથા પ્રહર જ્યાં શરૂ થાય ત્યાં નિયમિતપણે ઉભાજ રહે. આહાર અને પાણી બે એપણાના અભિગ્રહથી અલેપકૃતજ ગ્રહણ કરે. એપણાદિ પ્રસંગને છોડીને કોઈની પણ સાથે બોલે નહિ. જે કે એકવસતિમાં એકી સાથે વધારેમાં વધારે સાત જિનકલ્પી મુનિ-ઓ રહે છે, તોપણ તેઓ આપસ આપસમાં ભાષણ ન કરે. સર્વ ઉપસર્ગો અને પરિષદોને સહનજ કરે. રોગની ચિકિત્સા નજ કરાવે તેની વેદના સમ્યક્ પ્રકારે સહન કરે. આપાત સંલોકાદિ-દોષ રહિત સ્થાનમાંજ ઉચ્ચાર વિગેરે કરે-સ્થાંડિલ વિગેરે જાય, પરંતુ દોષવાળી ભૂમિમાં તો નજ જાય. સંસ્કારવિનાની વસતિમાં રહે. જે બેસે તો ઉત્કટકચ્ચાસને-ઉભેપગેજ બેસે, પરંતુ ચપટ ન બેસે, કારણકે ઔપગ્રહિક ઉપાધનો એ મહાત્મા પાસે અભાવ હોય છે. મદોન્મત્ત હસ્તી, વાધ, સિંહ વિગેરે સામે આવતો હોય તે છતાં પણ ઉન્માર્ગગમનઆદિએ કરીને ધર્યાસ-ભતિનો ભેદ ન કરે ઈત્યાદિ બીજી પણ જિનકલ્પિમુનિઓની સામાચારી સમયસમુદ્ર-સિદ્ધાન્તસાગરથી જાણી લેવી. *

જિનકલ્પી મુનિને ઓછામાં ઓછું જ્ઞાન નવમાપૂર્વની આચાર નામની ત્રીજી વસ્તુનું અને વધારેમાં વધારે અસપૂર્ણ દશપૂર્વનું જ્ઞાન હોવું જોઈએ. તે મહાત્મા પ્રથમસંહનની એટલે વજૂની ભીંતના જેવા મજબુત શરીરવાન હોવા જોઈએ. તે મહાત્મા આ અવસર્પિષ્ઠી કાલમાં જન્મે કરીને ત્રીજા અને ચોથા

આરામાંજ હોય અને ઘટે કરાને પાંચમા આરામાં પણ હોય. જિનકદંપી મુનિ પ્રાયઃકરીને તો અપવાદ સેવે નહિ, જેનું જંધાબલ ક્ષીણ થયું હોય તે વિહાર ન કરે તો પણ આરાધક છે. એ મહાત્મા હોય તો નિત્ય કરે, આ પ્રમાણેની બીજી પણ જિનકદંપી મુનિઓની સ્થિતિ આગમથી બણી લેવી.

પ્રિયવાચક ગણ ! ઉપરોક્ત ઉદ્દેશઉપર જેમ જેમ વિચાર કરશે તેમ તેમ આમાંથી નવું નવું બણવાનું મળશે. ઉપર્યુક્ત ઉદ્દેશો ઉપરથી નીચેની વાતો સહેલાઈથી સમજી શકાશે કે:-

૧ જિનકદંપ દરેકેદરેક મહાત્માઓને માટે નથી, પરંતુ અમુક હુદના આચાર્ય ઉપાધ્યાય પ્રવર્તક સ્થવિર અને ગણાવચ્છેદકને માટેજ પ્રાયઃકરીને છે.

૨ જિનકદંપનો સ્વીકાર તેજ કરી શકે કે જેનામાં દશમા પૂર્વની અંદર અને નવમા પૂર્વની ત્રીજી વસ્તુનું જ્ઞાન હોય, જે નિર્લિંક હોય, છ માસ સુધી આહાર અને પાણીવિના પણ નભાવી શકે, ભારેમાં ભારે ઉપસર્ગો અને પરિવહોને સમભાવે સહી શકે એવી શક્તિના ધારક હોય, જેઓને કોઈપણ વખત અપર બેસવાની પણ મનાઈ છે.

૩ પાંચમા આરામાં જન્મેલ તો જિનકદંપી હોઈ શકેજ નહિ.

૪ કેવલજ્ઞાની માત્ર, ગણધરદેવો, શ્રુતકેવલી-ચૌદપૂર્વધરમહાત્માઓ અને દશપૂર્વીંયા દશપૂર્વથી અધિકજ્ઞાનવાળા તેમજ નવમાપૂર્વની ત્રીજી વસ્તુથી ઓછા જ્ઞાનવાળા જિનક પનો સ્વીકાર કરી શકેજ નહિ.

૫ જિનકદંપી મહાત્માઓ પણ વસ્ત્રો અ પાત્ર રાખી શકે.

૬ જિનકદંપી આહાર યા પાણી લેવાના કારણ સિવાય બોલી શકે પણ નહિ. તેઓ આપસ આપસમાં પણ વાર્તાલાપ ન કરે, કિન્તુ સદૈવ આત્મચિંતનમાંજ રહે.

ઉપરની વાતો સમજવામાં આવ્યા પછી એ સમજાવવાની જરૂર નથી કે શાસનનો આધાર સ્થવિરકદંબી મુનિઓના ઉપરજ રહેલો છે અને થોડાજ મહાત્માઓને મૂકીને બાકીના દરેક મહાત્માઓ સ્થવિરકદંબનાજ ઉપાસક હોય છે. પાત્રને અંગે રાખવામાં આવતા વસ્ત્રના ઢુકડાઓ અને રત્નેહરણ્ય તેમજ મુખવસ્ત્રિકા શિવાય જિનકદંબી મુનિઓ માત્ર ત્રણજ વસ્ત્રો-એ સૂત્રનાં અને એક ઉનતું રાખી શકે. આ ઉપરથી સઘળા સહજમાં સમજી શકશે કે બેચરદાસે પોતાની ‘ નબળા, મુકુમાર અને રોગિયો માટેજ વસ્ત્ર કદંબે ’ આવી માન્યતાની સાબીતી માટે આચારાંગ અને સ્થાનાંગના મૂકેલા પાઠો કે જેમાંના કેટલાક જિનકદંબિપ્રમુનિઓને અંગે મૂકવામાં આવ્યા છે, તેને સ્થાપન કરીને માત્ર પોતાની અસત્યપ્રિયતાજ સાબીત કરી બતાવી છે. આપણે આપણા આગળના પાઠો ઉપરથી જાણી ચૂક્યા છીએ કે પ્રશ્નવ્યાકરણ નામના દશમા અંગસૂત્રમાં સાધુઓને અનેક ઉપકરણો જણાવ્યાં છે અને સાક્ષાત્ અંગસૂત્રોમાં સ્થળે સ્થળે વસ્ત્ર અને પાત્રતું વિધાન કરવામાં આવ્યું છે, તેમજ દેવલજ્ઞાની મહર્ષિઓ અને લગવાન ગાતમસ્વામીજી જેવાઓ માટે પણ વસ્ત્રપાત્રતું લેવું મૂકવું અને પડિલેહણ કરવાતું પણ અંગસૂત્રમાં છે. તુંગીયા નગરીના આવકોના વર્ણનમાં એ પણ લખ્યું છે કે તે આવકો શ્રમણનિર્મથાને વસ્ત્ર પાત્ર કંબલ વિગેરે, શય્યા આસન વિગેરે, પાટ પાટલા વિગેરે અને ઔષધ ભેષજ વિગેરે વહોરાવતા.

શ્રી ઉપાસકદશા નામના સાતમા અંગસૂત્રમાં પરમાત્માશ્રી મહાવીરદેવના પરમઆવક શ્રીમાન્ આણંદ નામના એકાવતારી મહાભાગ નાનાપ્રકારના અભિમહોને અંગીકાર કરતાં નીચેના અભિમહ મહુણ કરેછે:—

“ કપ્પઈ-મે સમણે નિમંચે ફામ્મુણ્ણસણ્ણિજ્ઞેણં અસણ-પાણ-

સ્વાઈમ-સાઈમેળં વત્યપદિગ્ગહકંબલપાયપુચ્છળેણં પાદિહારિયપોદ્ધ-
લ્લગસેજ્જાસંચારણં ઓસહમેસજ્જેણં પદિલામેમાણસ્સ વિહરિત્તણં ।”

અર્થાત-હો ભગવન! શ્રમણનિર્ઝન્યોને નિર્જીવ અને નિર્દોષ
એવા આહાર, પાણી, ખાદિમ અને સ્વાદિમે કરીને, વસ્ત્ર, પાત્ર,
કંબલ, રત્નેહરણું કરીને, પાછા લઈ શકાય તેવા પાટ પાટલા
શય્યા અને સંસ્તારકે કરીને અને ઔષધલેપણ્યે કરીને પ્રતિલા-
ભતા-વહોરાવતા એવા મારે વિચરવું કહે.

આ સર્વ હકીકત ઉપરથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે બેચરદાસે વસ્ત્ર-
પાત્ર અંગે મૂકેલા ઘણા પાઠોની અસ્થાને યોજના કરી માત્ર
પોતાની બુદ્ધિની કિંમત કરાવવા સાથે અસત્યપ્રકાશનનોજ માર્ગ
હાથમાં લીધોછે, મારે જો વાંચકો વિચારશક્તિને અલગ કરીને
બેચરદાસની વિશાલ વાગ્બલમાં ફરી જશે તો પોતાના આ-
ત્માનું એકાન્તે અહિત કરી નાખશે. આજકાલ આત્માર્થિઓએ
સાવચેત રહેવા સાથે સદ્ગુરુઓની હિતશિક્ષા અનુસારજ પોતાના
જીવનની કાર્યશ્રેણી ધડવામાં પ્રયત્નશીલ રહેવું જોઈએ, અન્યથા
અજ્ઞાનીઓ તરફથી પસારવામાં આવતી આંધી આત્મભાન
બુલાવી દે એવી હોય છે, મારે સર્વ વિચારશીલવર્ગે પોતાના
હિતાહિતનો વિચાર કરી પોતાના જીવનને મહર્ષિ સિદ્ધર્ષિના
નીચેના વચનને અનુસરવું બનાવવું:—

“ ઇદાતિદુર્લભં પ્રાપ્ય, માનુષ્યં ભવ્યજન્તુના ।

તતઃ કુલાદિ સામગ્રી-માસાદ્ય શુભકર્મણા ॥ ૧ ॥

હેયં હાનોચિતં સર્વં, કર્તવ્યં કરણોચિતમ્ ।

શ્લાઘ્યં શ્લાઘોચિતં વસ્તુ, શ્રોતવ્ય શ્રવણોચિતમ્ ॥૨॥”

મહર્ષિ સિદ્ધર્ષિજી ઉપરના શ્લોકોથી કહે છે કે આ સંસારમાં

અત્યંત દુર્લભ એવા મનુષ્યસવને પામીને અને તે પછી પણ શુભકર્મના પ્રતાપે ઉત્તમ કુલાદિક સામગ્રી પામીને ત્યાગકરવા-યોગ્ય સઘળી ચીજોનો ત્યાગ કરવો, કરવાયોગ્ય હોય તેજ કરવું. સ્તુતિને યોગ્ય વસ્તુનીજ શ્લાઘા કરવી અને સાંભળવાયોગ્ય હોય તેજ સાંભળવું.

ઉપર્યુક્ત મુંદર સદુપદેશને અંતરમાં ઉતારી અહિતકર માત્ર-નો ત્યાગ કરી કર્ત્તવ્ય કરવામાં ઉદ્યક્ત બની અયોગ્ય શ્લાઘા અને અયોગ્ય શ્રવણ એ ઉભયનો પરિહાર કરી સંપ્રાપ્ત થયેલી સઘળી મુંદર સામગ્રીઓનો સદુપયોગ કરવામાંજ મન વચન અને કાયાને એકતાર બનાવી ઈષ્ટને સાધી લેવું.

બેચરદાસે શ્વેતામ્બર અને દિગંબર એ ઉભયની માન્યતાથી વિરૂદ્ધ જઈ એવી કલ્પના કરી છે કે ‘શ્વેતાંબરતા અને દિગમ્બરતાનું મૂળ આજથી ૨૦૦૦-૨૨૦૦ વર્ષો પહેલાં વવાએલું છે’ પોતાની આવી આધારવિનાની કલ્પનાને સાબીત કરવા માટે તેઓને એક પણ પ્રમાણ મળી શક્યું નથી, એથીજ તેઓને પોતાના ‘શ્વેતાંબર-દિગંબરવાદ’ આ નામના પ્રથમ મુદ્દામાં મોટા ભાગે શાસ્ત્રોના પાઠોની ઉલટા મુલટી, ભગવાન પાર્શ્વનાથસ્વામીના શિત્યરત્નોનું ઉપહાસ્ય અને પૂર્વાચાર્યો ઉપર ‘તમસ્તરણ’ નો આરોપ મૂકવાની અયોગ્ય નીતિનો સ્વીકાર કરવો પડ્યો છે. એવું સમાધાન આપણે તેમની માણસાધને હીણપ ન લાગે એવા શુભ ઈરાદાથી કદાચ કરી પણ લઈએ, પરંતુ ઉંડા ઉતરીને વિચાર કરતાં તેમનું ૨૦૦ પૈજનું પુસ્તક આપણને એવું સમાધાન કરવાની સખ્ત મનાઈ કરે છે. તેમનું પુસ્તક સ્પષ્ટપણે આપણને કહે છે કે મારી રચનાજ મારા રચયિતા પંડિત બેચરદાસ જીવરાજે પોતાના અને પરના વિનાશ માટે કરી છે, કેમકે જાણી યુજીને તેમાં મહાત્માઓને નિંદવાની અને શાસ્ત્રોને અસત્ય કહે-

વાની રહેલી ખુરી લાવના સ્પષ્ટપણે તરવરી રહી છે અને મારી ખાત્રીછકે વિચારકમાત્રને તેમ લાગ્યા સિવાય નહિજ રહે. અસ્તુ ! વારંવાર આ વસ્તુસ્થિતિને સ્પષ્ટ કરવાની કંઈજ જરૂર નથી. હવે આપણે એજ પ્રથમ જોધ લઘુએ કે દિગમ્બરમતની ઉત્પત્તિ ક્યારે, કેના સમયમાં અને કેવા સંયોગોમાં થવા પામી છે ? આ હકીકત આપણને નીચે મુકવામાં આવતા શ્રીવિશેષાવશ્યકજ્ઞના સવિસ્તર ઉદ્દેશ ઉપર ધ્યાન દેવાથી તદ્દન સ્પષ્ટ થઈ જશે:—

“ છઞ્વાસસયાઈં નવુત્તરાઈં તદ્વયા સિદ્ધિં ગયસ્સ વીરસ્સ ।

તો બોદિયાણ દિટ્ઠી રહવીરપુરે સમુપ્પણ્ણા ॥ ૨૫૫૦ ॥ ”

અર્થાત્—ભગવાન્ મહાવીરસ્વામીને મોક્ષ ગયે ૬૦૯ વર્ષો વ્યતીત થયા પછી રથવીરપુર નામના નગરમાં બોટિકોની દૃષ્ટિ-દિગમ્બરમતની ઉત્પત્તિ થઈ.

“ અથ બોટિકોત્પત્તેરેવ સંગ્રહગાથાદ્વયમાહ—

રહવીરપુરં નગરં દીવગમુજ્જાણમજ્જકળ્હે ય ।

સિવભૂઈસ્સુવહિમ્મ પુચ્છા થેરાણ કહણા ય ॥ ૨૫૫૧ ॥

બોદિયસિવભૂઈઓ બોદિયલિંગસ્સ હોઈ ઉપ્પત્તી ।

કોઢિન્ન—કોટ્ટવીરા પરંપરાફાસમુપ્પન્ના ॥ ૨૫૫૨ ॥ ”

“ એતદ્વાકાર્થઃ કથાનકગમ્યઃ, તચ્ચેદં—રથવીરપુરં નામ નગરમ્ । તદ્વહિશ્ચ દીપકાભિધાનમુદ્યાનમ્ । તત્ર ચાર્યકૃષ્ણનામાનઃ સૂરયઃ સમાગતાઃ । તસ્મિંશ્ચ નગરે સહસ્રમણ્ણઃ શિવભૂતિર્નામ રાજસેવકઃ સમસ્તિ । સ ચ રાજપ્રસાદાદ્ વિલાસાન્ કુર્વન્ નગરમધ્યે પર્યટતિ । રાત્રેશ્ચ પ્રહરદ્વયેઽતિક્રાન્તે ગૃહમાગચ્છતિ । તત્ એતદીયમાર્યાં તન્માતરં પ્રણતિ—‘ નિર્વેદિતાહં ત્વત્પુત્રેણ, ન સ્વલ્લેષ રાત્રૌ વેલાયાં કદાચિ-

दप्यागच्छति तत उज्जागरकेण बुभुक्षया च बाध्यमाना प्रत्यहं ति-
ष्ठामि । ततस्तया प्रोक्तम्—‘ वत्से ! यद्येवं, तर्हि त्वमद्य स्वपिहि,
स्वयमेवाहं जागरिष्यामि ’ । ततः कृतं वध्वा तथैव, इतरस्यां तु
जाग्रत्यां रात्रिप्रहरद्वयेऽतिक्रान्ते समागत्य शिवभूतिना प्रोक्तम्—
‘ द्वारमुद्घाटयत ’ । ततः प्रकुपितया मात्रा प्रोक्तम्—‘ दुर्नयविधे !
यत्रैतस्यां वेलायां द्वाराण्युद्घाटितानि भवन्ति तत्र गच्छ, न पुनरेवं
तव पृष्ठलग्नः कोऽप्यत्र मरिष्यति ’ । ततः कोपाऽहङ्काराभ्यां प्रेर्य-
माणोऽसौ निर्गतः । पर्यटता चोद्घाटितद्वारः साधूपाश्रयो दृष्टः । तत्र
च साधवः कालग्रहणं कुर्वन्ति । तेषां च पार्श्वे तेन वन्दित्वा व्रतं
याचितम् । तैश्च ‘ राजवल्लभः, मात्रादिभिरमुत्कलितश्च ’ इति न
दत्तम् । ततः खेलमल्लकाद् भस्म गृहीत्वा स्वयमेव लोचः कृतः ।
साधुभिलिङ्गं समर्पितम् । विह्वताश्च सर्वेऽप्यन्यत्र । कालान्तरेण पुन-
रपि च तत्रागताः । ततो राज्ञा शिवभूतेर्बहुमूल्यं कम्बलरत्नं दत्तम् ।
तत आचार्यैः शिवभूतिरुक्तः—‘ किमनेन तव साधूनां मार्गादिष्व-
नेकानर्थहेतुना गृहीतेन ? तनस्तेन गुर्वप्रतिभासेनापि संगोप्य
मूर्च्छया तद् विधृतम् । गोचरचर्याभिश्चागतः प्रत्यहं तदसौ संभा-
लयति, न तु क्वचिदपि व्यापारयति । ततः ‘ गुरुभिर्मूर्च्छितोऽ-
यमत्र ’ इति ज्ञात्वाऽन्यत्र दिने तमनापृच्छयैव बहिर्गतस्य परोक्षे
तत् कम्बलरत्नं पाटयित्वा साधूनां पादप्रोञ्छनकानि कृतानि ।
ततो ज्ञातव्यतिकरः कषायितोऽसौ तिष्ठति । अन्यदा च सूरयो
ऽजिनकल्पिका- वर्णयन्ति, तद्यथा—

“ जिणकप्पिया य दुविहा पाणिपाया पडिग्गहधरा य ।
 पाउरणमपाउरणा इक्किता ते भवे दुविहा ॥ १ ॥
 दुग तिग चउक पणगं नव दस एकारसेव बारसगं ।
 एए अट्ट विगप्पा जिणकप्पे होंति उवहिस्स ॥ २ ॥ ”

इह केषाञ्चिज्जिनकल्पानां रजोहरणं, मुखवस्त्रिका चेति द्विविध उपधिः, अन्येषां तु कल्पेन सह त्रिविधः, कल्पद्वयेन तु सह चतुर्विधः, कल्पत्रयेण सह पञ्चविधः । केषाञ्चित्तु मुखवस्त्रिका, रणं च, तथा—

“ पत्तं पत्ताबंधो पायट्ठवर्णं च पायकेसरिया ।

पटलाइं रयत्ताणं च गोच्छओ पायनिज्जोगो ॥ १ ॥ ”

इति सप्तविधः पात्रनिर्योग इति, एवं च नवविधः । कल्पेन तु सह दशविधः, कल्पद्वयेन सहैकादशविधः, कल्पत्रयेण तु समं द्वादशविध उपधिः केषाञ्चिज्जिनकल्पनामिति । तदेतत् श्रुत्वा शिवभूतिना प्रोक्तम्—‘ यद्येवं, तर्हि किमिदानीमौघिक-औपग्रहिकश्चैतानुपधिः परिगृह्यते ? स एव जिनकल्पः किं न क्रियते ? । ततो गुरुभिरुक्तं—‘ जम्बूस्वामिनि व्यवच्छिन्नोऽसौ, संहननाद्यभावात्, सांप्रतं न शक्यत एव कर्तुम् ’ । ततः शिवभूतिना प्रोक्तम्—‘ मयि जीवति स किं व्यवच्छिद्यते ? नन्वहमेव तं करोमि, परलोकार्थिना स एव विष्णोरेव जिनकल्पः कर्त्तव्यः, किं पुनरनेन कषाय-भय-मूर्च्छादिदोषविधिना परिग्रहानर्थेन ? अत एव श्रुते निष्परिग्रह-त्वमुक्तम्, अचेष्टकाश्च जिनेन्द्राः, अतोऽचेष्टतैव सुन्दरेति ’ । ततो

गुरुणा प्रोक्तम्—‘ हन्त ? यद्येवम्, तर्हि देहेऽपि कषाय-भय-मूर्च्छा-
दयो दोषाः कस्यापि संभवन्ति, इति सोऽपि त्यक्तव्यः प्राप्नोति ।
यच्च श्रुते निष्परिग्रहत्वमुक्तं तदपि धर्मोपकरणेष्वपि मूर्च्छा न कर्त्त-
व्या, मूर्च्छाऽभाव एव निष्परिग्रहत्वमवसेयम्, न पुनः सर्वथा
धर्मोपकरणस्यापि त्यागः । जिनेन्द्रा अपि न सर्वथैवाचेलकाः “सर्व्वेवि
एगदूसेण निग्गया जिणवरा चउवीसं ” इत्यादि वचनात् ’ । तदेवं
गुरुणा स्थविरैश्च यथोक्ताभिर्वक्ष्यमाणाभिश्च युक्तिभिः प्रज्ञाप्यमानो-
ऽपि तथाविधकषायमोहादिकर्मोदयाद् न स्वाग्रहाद् निवृत्तोऽसौ,
किन्तु चीवराणि परित्यज्य निर्गतः । ततश्च बहिरुद्याने व्यवस्थित-
स्यास्योत्तराणामभगिनी वन्दनार्थं गता । सा च त्यक्तचीवरं तं
भ्रातरमालोचय स्वयमपि चीवराणि त्यक्तवती । ततो भिक्षार्थं नग-
रमध्ये प्रविष्टा गणिकया दृष्टा । तत इत्थं विवस्त्रां बीभत्सामिमां
दृष्ट्वा ‘ मा लोकोऽस्मासु विराङ्गीत् ’ इत्यनिच्छन्त्यपि तया वस्त्रं
परिधापिताऽसौ । तत एष व्यतिकरोऽनया शिवभूतेर्निवेदितः ।
ततोऽनेन ‘विवस्त्रा योषिद् नितरां बीभत्साऽतिलज्जनीया च भवति’
इति विचिन्त्य प्रोक्ताऽसौ—‘ तिष्ठत्वित्यमपि, न त्यक्तव्यं त्वयैतद्
वस्त्रम् । देवतया हि तवेदं प्रदत्तमिति ’ । ततः शिवभूतिना कौण्डिन्य-
कोट्टवीरनामानौ द्वौ शिष्यौ दीक्षितौ । ”

अर्थात्—रथवीरपुरनामनुं नगरं, दीपकनामनुं उद्यानं, आ-
र्यकुण्डनामना आचार्यं, शिवभूतिनी उपाध-पञ्चपात्र तेना
अभ्यन्धमां पृच्छा, रथविरोना उत्तरे, ओष्टिक शिवभूतिथी ओ-
ष्टिकद्विग-द्विगंभरमत तेनी उत्पत्ति अने कोण्डिन्य अने कोट्ट-

વીરથી આચાર્ય અને શિષ્યની પરમ્પરા ઉપસ્થિત થઈ.

ઉપરના સંકુચિત અર્થનો ભાવાર્થ કથાનકથી સમજી શકાય તેમ છે તે નીચે પ્રમાણે:—

રથવીરપુરનામના નગરના દીપકનામના ઉદ્યાનમાં શ્રીઆચાર્ય-કૃષ્ણનામના સુરિમહારાજ સંપ્રસાદી. તે નગરમાં સહસ્રમલ શિવભૂતિ નામનો રાજસેવક વસે છે. તે રાજની મહેરબાનીથી વિલાસો કરતો નગરમાં પર્યટન કરે છે. રાત્રે બેપ્રહર વ્યતીત થયા પછી ઘેર આવે છે, તેથી તેની ભાર્યા તેની માતાને કહે છે કે:—

તારા પુત્રથી હું નિર્વેદ પામી છું, કારણ તે કોઈપણ દિવસ રાત્રિએ વખતસર ઘેર આવતો નથી તેથી ઉજાગરા અને ભૂખથી પીડાતી હું દરરોજ બેસી રહું છું.’ આથી માતાએ કહ્યું:—‘હે પુત્રી ! જો એ પ્રમાણે છે તો તું આજે સુઈ જા, હું પોતેજ જાગતી રહીશ.’ તેથી વહુ સુતી અને માતા જાગતી બેઠી. રાત્રિ બે પ્રહર વ્યતીત થયા પછી આવીને શિવભૂતિએ કહ્યું કે:—‘આરણ્ય ઉઘાડો’ ઉત્તરમાં પ્રકુપિત થયેલી માતાએ કહ્યું કે:—‘હે દુર્નયવિધે ! આ વખત સુધી જ્યાં આરણ્ય ઉઘાડાં હોય ત્યાં જા, અહિં એણે કોઈ તારી પાછળ લાગેલું નથી કે જે આવી રીતિએ મરી જશે’ આથી કોપ અને અહંકારથી પ્રેરિત થયેલો શિવભૂતિ ચાલી નીકળ્યો. રખડતાં તેણે ખુદ્ધા દ્વારવાળો સાધુનો ઉપાશ્રય લેયો, ત્યાં સાધુઓ કાલમહાજ્ઞની વિધિ કરે છે. તેણે વંદન કરીને તેઓની પાસે પ્રતની યાચના કરી. તેઓએ રાજવંશ હોવાથી અને માતાવિગેરેથી યુદ્ધો નહિ હોવાથી પ્રત આપ્યું નહિ, તેથી તેણે આપોઆપ રાખની કુંડીમાંથી રાખ લઈને પોતાની મેળે લોચ કર્યો. સાધુઓએ લિંગ-મુનિવેષણ સમર્પણ કર્યું. સર્વ સાધુઓ બીજે સ્થાને વિહાર કરી ગયા. કાલાન્તરે ફરીથી પણ ત્યાં આવ્યા. તે વખતે રાજાએ શિવભૂ-

તિને ઘણી કિંમતની કમ્બલરત્ન આપી. તેથી આચાર્યશ્રીએ શિવભૂતિને કહ્યું કે:-‘માર્ગ આદિમાં સાધુઓને અનેક અનર્થના કારણભૂત એવી આ રત્નકમ્બલનું તારે શું કામ છે?’ આ પ્રશ્નની અવગણના કરીને ગુરૂની અરૂચિ છતાં શિવભૂતિએ મૂર્છાથી જીપાવીને તે રત્નકમ્બલને રાખી. નિરન્તર ગાયત્રીવિગેરેથી આવીને તેને તપાસે છે, પરંતુ કોઇવખત તેનો ઉપયોગ કરતો નથી. તેથી ગુરૂમહારાજે જાણ્યું કે આ રત્નકમ્બલ ઉપર મૂર્છિત થયો છે, એમ જાણીને એક દિવસે તેને પૂછ્યા વિનાજ તે રત્નકમ્બલને ફાડીને સાધુઓનાં પાદપ્રોછન કરી નાખ્યાં. આ હકીકત જાણીને શિવભૂતિ ક્રોધાન્વિત થયો થકો રહે છે. હવે એક દિવસે આચાર્ય મહારાજ જિનકલ્પમુનિઓનું નીચે મુજબ વર્ણન કરે છે:-

‘જિનકલ્પમુનિઓ બે પ્રકારના હોય છે. એક પાણિપાત્ર નામ પાત્રવિનાના અને બીજા પાત્રવાળા. તે બે પણ બે પ્રકારના છે એક વસ્ત્રવાળા અને બીજા વસ્ત્રવિનાના.’

‘આ પ્રમાણે ૧ કોઇ જિનકલ્પી મહાત્મા બે પ્રકારની ઉપધિ રાખે, ૨ કોઇ ત્રણ પ્રકારની, ૩ કોઇ ચાર પ્રકારની, ૪ કોઇ પાંચ પ્રકારની, ૫ કોઇ નવ પ્રકારની, ૬ કોઇ દશ પ્રકારની, ૭ કોઇ અગીઆર પ્રકારની અને ૮ કોઇ બાર પ્રકારની એમ જિનકલ્પમાં ઉપધિના આઠ ભેદ થાય છે.’

‘જિનકલ્પ મુનિવરોમાં ૧ કોઇ તો રજેહરણ અને મુખવસ્ત્રિકા એમ બે પ્રકારની ઉપધિ રાખે. ૨ કોઇ એક વસ્ત્રની સાથે ત્રણ પ્રકારની, ૩ કોઇ બે વસ્ત્રની સાથે ચાર પ્રકારની અને ૪ કોઇ ત્રણ વસ્ત્રની સાથે પાંચ પ્રકારની. ૫ બીજા કેટલાક રજેહરણ અને મુખવસ્ત્રિકાની સાથે ‘પાત્ર, પાત્રબંધ, પાત્રસ્થાપન, પાત્રકેસર, પટલાં, રજસ્રાણ અને ગોચ્છક, આ સાત પ્રકારના પાત્રનિર્ધોગ-પાત્રસા-

મત્રી 'ની સાથે નવ પ્રકારની ઉપધિ રાખે. ૬ કોઈ એ નવની સાથે એકવસ્ત્ર રાખીને દસ પ્રકારની, ૭ કોઈ બેવસ્ત્ર રાખીને અગ્નીઆર પ્રકારની અને ૮ કોઈ ત્રણ વસ્ત્ર રાખીને બાર પ્રકારની ઉપધિ રાખે.'

તે પ્રમાણે સાંભળીને શિવભૂતિએ કહ્યું કે- 'જો એમજ છે એટલે આપે કહ્યું તે પ્રમાણેની ઉપધિ જિનકલ્પીમુનિઓ રાખતા હતા તો શામાટે આજકાલ આટલી બધી ઔધિક અને ઔપ-અહિક ઉપાધિ ગ્રહણ કરવામાં આવે છે? શા માટે તેજ જિનકલ્પ કરવામાં નથી આવતો? આ પ્રશ્નોના ઉત્તરમાં ગુરૂશ્રી આર્યકૃષ્ણ-જીએ કહ્યું કે 'સંહનન આદિના અભાવ હોવાથી ભગવાન જ'બુ-સ્વામીજીના નિર્વાણ પછી આ જિનકલ્પ બંધ થયો છે, સાંપ્રત-કાલમાં તે કરવો શક્યજ નથી.' ગુરૂશ્રી પાસેથી આવો ઉત્તર સાંભળતાની સાથેજ શિવભૂતિ બોલ્યો કે 'શુ' મારા જીવતા છતાં તે જિનકલ્પ વિચ્છેદ થાય? કદીજ નહિ, હુંજ તેને કરવા તૈયાર છું. પરલોકના અર્થિએ પરિગ્રહવિનાનો તે જિનકલ્પજ કરવો જોઈએ, કષાય-ભય અને મૂર્છાઆદિ દોષોમાં કારણભૂત એવા આ પરિગ્રહરૂપ અનર્થનું પ્રયોજનજ શું છે? એટલાજ માટે શાસ્ત્રમાં નિષ્પરિગ્રહત્વનું વર્ણન કર્યું છે, સઘળા જિનેન્દ્રો પણ વસ્ત્રવિનાજ રહેતા માટે વસ્ત્રાદિકવિના રહેવું એજ સુદર છે.' શિવભૂતિ પાસેથી ઉપરની વાત શ્રવણ કર્યા પછી આચાર્યશ્રી આર્યકૃષ્ણજીએ કહ્યું કે:- 'જો તું એવુંજ માનતો હો તો તારે માટે તો આ શરીર પણ ત્યાગ કરવાયોગ્યજ થશે, કારણકે શરીરમાં પણ કોઈને કષાય-ભય અને મૂર્છા આદિ દોષો ઉત્પન્ન થવાની સંભાવના છે. બાકી શાસ્ત્રમાં જે નિષ્પરિગ્રહપણાનું વર્ણન કર્યું છે તેનું તાત્પર્ય તો મૂર્છાના અભાવમાં સમાએલું છે, એટલે શાસ્ત્ર તો એમ કહે છે કે ધર્મોપકરણ-ધર્મસાધન માટે રાખેલ વસ્ત્ર-પાત્ર વિગેરે-તેની ઉપર પણ મૂર્છા ન કરવી, પરંતુ તેનો અર્થ એવો નથી કે ધર્મોપકરણનો પણ ત્યાગ કરવો. તારા કહેવા પ્રમાણે

જિનેન્દ્રો પણ સર્વથા અચેલક તો નથીજ, કારણકે ‘ચાવીસે જિનેન્દ્રેદેવો એક દેવદૂધ્યને લઇને નીકળ્યા છે’ આવાં આવાં અનેક વચનો શાસ્ત્રોમાં આજુબુજુ છે.’ આવી આવી અનેકરીતિએ ગુરૂમહારાજે અને બીજા પણ સ્થવિરમુનિવરોએ કહેવાઇ ગયેલી અને કહેવાશે તે યુક્તિઓએ કરીને સમજાવવા છતાં પણ તેવા-પ્રકારના કપાય અને મોહના ઉદયથી તે શિવભૂતિ પોતાના આ-મહથી અલગ ન થયો અને વસ્ત્રોનો ત્યાગ કરી ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો. ત્યારબાદ બહાર ઉદ્યાનમાં રહેલા તે શિવભૂતિની ઉત્તરાનામની બેન તેને વંદન કરવા માટે ગઈ. તેણીએ પોતાના ભાઇને વસ્ત્રવિનાનો દેખીને પોતે પણ વસ્ત્રોનો ત્યાગ કર્યો. ત્યારબાદ તેણી ભિક્ષામાટે નગરમાં ગઈ અને ત્યાં ગણીકાએ દેખી, એટલે તેણીને વસ્ત્રવિનાની માટેજ બીભત્સરૂપવાળી દેખીને ‘લોકો અમારી ઉપર પણ વિરાગી ન બની જાવ’ આવા ધિરા-દાથી તેણીની અનિચ્છા છતાં તે વેશ્યાએ તેણીને વસ્ત્રથી વિભૂ-ષિત કરી. આ હકીકત તેણીએ શિવભૂતિને જણાવી. શિવભૂતિએ પણ ‘વસ્ત્રવિનાની સ્ત્રી તદન બીભત્સ અને અતિલજ્જનીય થાય છે’ એવો વિચાર કરીને કહ્યું કે ‘તારે આ પ્રમાણેજ રહેવું, તારે આ વસ્ત્રનો પરિત્યાગ ન કરવો. તને આ વસ્ત્ર દેવતાએજ આપ્યું છે.’ તેવાર પછી શિવભૂતિએ કૌંડિન્ય અને કૌટવીર નામના બે શિષ્યો દીક્ષિત બનાવ્યા.

ઉપરના સવિસ્તર ઉલ્લેખથી બેચરદાસે પોતાનો પ્રથમ મુદ્દો ચર્ચવા માટે લગભગ ચાલીસપેજમાં વિસ્તારેલું કદપનાસાગ્રાજ્ય છિન્નવિછિન્ન થઇ જાય છે અને તે સાથે તેમની નિંદકશાલતા પણ સ્પષ્ટપણે સિદ્ધ થઈ શકે છે. એ ઉલ્લેખ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે એક શિવભૂતિના દુરાગ્રહે શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૬૦૯ વર્ષે દિગમ્બરમતની ઉત્પત્તિ થઇ પણ તે પૂર્વે નહિ. વર્તમાન સા-

હિત્ય એજ વાતને સાબીત કરે છે. શ્વેતાંબર યા દિગંબર અન્થ કે જેમાં જેમાં એ ઉત્પત્તિનો ઉલ્લેખ છે તે સધળા એજ કાલને-શ્વેતાંબરો દિગંબરમતની ઉત્પત્તિનો અને દિગંબરો શ્વેતાંબરમતની ઉત્પત્તિનો કાલ જણાવે છે પણ ખીજે નહિ.

દિગંબરમતની ઉત્પત્તિનો જે કાલ શ્વેતાંબરો માને છે તે તો આપણે હુમણાંજ શ્રીવિશેષાવશ્યકજીના ઉલ્લેખ ઉપરથી નિશ્ચિત કરી આવ્યા. હવે આપણે એ જોઇ લેવાનું છે કે દિગંબરો પણ કાલની ગણનામાં આપણી સાથે શીરીતિએ સહુમત થાય છે. દર્શનસાર નામના દિગંબરઅન્થમાં તે અન્થના કર્તા દેવસેનાચાર્ય નીચે મુજબનો ઉલ્લેખ કરેછે:-

“ છત્તીસે વરિસસણ, વિક્કમરાયસ્સ મરણપત્તસ્સ ।

સોરઠ્ઠે વલ્લહીણ, સેવડંસંઘો સમુપ્પણ્ણો ॥ ૧૧ ॥

સારાંશ-વિક્રમરાજના મરણ પછી ૧૩૬ વર્ષે સોરઠ્ઠદેશમાં વલ્લહીનગરીમાં શ્વેતપદ-શ્વેતાંબરસંઘ ઉત્પન્ન થયો.

આટલા ઉપરથી નિશ્ચિત છે કે શ્વેતાંબરસાહિત્ય યા દિગંબર-સાહિત્ય એજ સાબીત કરી રહ્યું છે કે શ્વેતાંબર દિગંબરનો વિભાગ વીરભગવાનના સાતમા સૈકામાંજ થયેલો છે. આ વાતમાં આ-શંકાને ખીલકુલ સ્થાન નથી.

વસ્તુસ્થિતિ આ છતાં બેચરદાસ શ્વેતાંબરતા અને દિગંબરતાના મૂળની સ્થાપના ૨૦૦૦-૨૨૦૦ પહેલાંની જણાવેછે અને તેનીજ સાબીતી માટે શ્રમણપતિ શ્રીપાર્શ્વનાથસ્વામીના શિષ્ય-રત્નોની અવહેલના કરવાનો આરંભ કરે છે અને તેની સમાપ્તિમાં આઠ દસ પેજ જેટલો લાંબો ઉલ્લેખ કરે છે અને તેમાં વળી શ્રીભગવતીજસૂત્રની સાક્ષી આપી ભદ્રિકજનોને ભરમાવવાની અભિલાષા રાખેછે પણ તે ભૂલી જાય છે કે મારી અસત્યતાનું

ઉન્મૂલન કરનારા અનેક આચાર્ય આદિ મહાપુરુષો ભગવાન્ મહાવીરદેવના શાસનમાં વિરાજમાન છે અને ભગવાન્ મહાવીરદેવનું શાસન અવિચ્છિન્નપણે ૨૧૦૦૦ (એકવીસ હજાર) વર્ષ એટલે પાંચમા આરાના છેવટ સુધી ચાલવાનું છે, તેને કોઈપણ અટકાવી શકે તેમ નથી. અસત્યના ઉપાસકો ઘણાંએ ઉત્પન્ન થયા અને વિલય પામ્યા પણ શાસન તો તેનું તેજ છે અને છેવટસુધી રહેવાનું પણ. માટે નિરર્થક અસત્ય ઉધમાત કરી મહાત્માઓની આશાતના અને સૂત્રની વિરાધના કરી સાધન-સંપત્તિ સ્તુત્ય જીવનનો દુરપયોગ કરવો એ લાભદાયી નથી.

ભગવાન્ અજિતનાથસ્વામીથી આરંભી ભગવાન્ પાર્શ્વનાથસ્વામી સુધીના સમયમાં સાધુઓ સરલ અને પ્રાજ્ઞ હોવાથી તેમના આચારોમાં ભગવાન્ ઋષભદેવસ્વામી અને વર્તમાન-શાસનના અધિપતિ ભગવાન્ મહાવીરસ્વામીના સાધુઓના આચારો કરતાં સિદ્ધતા કરવામાં આવી છે, કારણકે તે સાધુઓ પ્રથમ અને છેલ્લા તીર્થપતિના સાધુઓ કરતાં અધિક સરલ અને અધિક વિવેકી હોવાથી તેઓ માટે ઝાઝો પ્રતિબંધ કરવામાં નથી આવ્યો, કેમકે વિના પ્રતિબંધે પણ તે મહાત્માઓ પ્રતિબંધજ સમજતા. જેમ યુગલિક મનુષ્યોને માટે કુલકરે અલ્પગુનાહ માટે ‘હ’ અને મધ્યમ અપરાધ માટે ‘મ’ તેમજ ઉત્કૃષ્ટ અપરાધ માટે ‘ધિકાર’ આ ત્રણ શબ્દમાત્રથી શિક્ષા નિર્ણય કરી હતી. આ શબ્દો સાંભળવા એ તો તે મનુષ્યોને મરવા કરતાં પણ ભારી લાગણું હતું. તો હવે તે મનુષ્યો માટે આંધક શિક્ષાની જરૂર શી? તેવીજ રીતિએ તે સાધુઓને માટે પણ અધિક પ્રતિબંધની જરૂરીઆત ન હોવાથી નથી કહ્યો. આ ઉપરથી પંડિત કહેવાતા બેચરદાસે એમ માની લીધું કે ભગવાન્ મહાવીરસ્વામીના સાધુઓ કરતાં ભગવાન્ પાર્શ્વનાથસ્વામીના સાધુઓમાં ત્યાગ અને ત્યાગની કસોટી ઓછીજ છે. પોતે માની

- લીધું અને પોતાના વાચકોને પણ તેમજ મનાવવાની કોશિશ કરી છે એટલું જ નહિ પણ તે મહાભારતે ત્યાં સુધી લખી નાખ્યું છે કે “ઋષુપ્રાણોના તે તે આચારોમાં અનુકૂળતા, આરામ, યથેચ્છવર્તિતા અને અમર્યાદા તરવરી રહી છે.” આ પ્રમાણે લખી નાખનાર પોતાને એક સાહિત્યનો અભ્યાસી કે વિચારક તરીકે ઓળખાવવાની અભિલાષા ધરાવે એ તે શીરીતિએ સફલ થાય? આશ્ચર્યની બીના તો એ છે કે ભગવાન પાર્શ્વનાથસ્વામીના શિષ્યરત્નોમાં માની રાખેલી આચારોમાં અનુકૂળતા, આરામ, યથેચ્છવર્તિતા અને અમર્યાદારૂપ ચતુષ્થીને સાખીત કરવા માટે તેઓને લખવું પડેછેકે:-

“કદાચ પાર્શ્વનાથ સ્વામીની હયાતિમાં તેમના શિષ્યોમાં...સુખશીલ વર્તન નહિ હોય પરંતુ તેઓનું નિર્વાણ થયા પછી તે બે (પાર્શ્વનાથ અને વર્ધમાન) ધર્માચાર્યોના ૨૫૦ વર્ષના વચગાળાના કાંઈ પણ વખતે પાર્શ્વનાથના સંતાનો ઉપર તે સમયના આચારહીન બ્રાહ્મણ-ગુરુઓના અસર થઈ હોય અને તેને લઈને તેઓએ પોતાના આચારમાંથી કંકડપણું કાઢી નાખી, ધણી નરમ અને સુકર આચારો બનાવી લીધા હોય એ યંબવતું અને ઘટતું છે.”

આવી સંભાવના અને ઘટના કરનાર બેચરદાસને એ પણ ખ્યાલ નથી રહેવા પામ્યો કે શ્રીપાર્શ્વનાથસ્વામીના સંતાનોએ આવી ખોટી અસરથી નરમ બનાવેલા આચારોની નોંધ ભગવાન શ્રીમહાવીરદેવના સંતાનો શું કામ લેતા? સઘળા આચાર્યોએ-કે જે આચાર્યોએ અચેલક આદિ દસ આચારોની નોંધ લીધી છે તે સઘળા આચાર્યોએ-પહેલા અને છેલ્લા તીર્થપતિઓના સાધુઓમાં આચારોની સમાનતા અને મધ્યમ તેમજ મહાવિદ્લક્ષેત્રના તીર્થપતિઓના સાધુઓના આચારોમાં વિશેષતા એટલે દસ આચારોમાંના અમુક આચારો નિયત અને અમુક અનિયત એવી

ચોજના કરી છે. તેમાં પણ જ્યેષ્ઠ કનિષ્ઠની વ્યવસ્થા, વંદનાદિ વ્યવહાર અને શય્યાતરપિંડ તો તે મહાત્માઓ માટે પણ નિયતજ છે. ગુર્વાદિકની પરતંત્રતા પણ તેઓને એક સરખીજ હોઈ કોઈપણ તીર્થપતિના શાસનમાં ગુરૂપરતંત્રતા ન હોય એવું તો હોઈ શકેજ નહિ, કારણકે સમ્યક્ત્વના પાલનમાંજ તેનો સમાવેશ થઈ જાય છે.

ઉપરના ફકરામાં દસ આચારોની કંઈક વાત કરી, પરંતુ તેમાં બીજા કોઈપણ આચારનો નામનિર્દેશ ન કરતાં ‘જ્યેષ્ઠ કનિષ્ઠની વ્યવસ્થા, વંદનાદિવ્યવહાર અને શય્યાતરપિંડ મહાત્માઓ માટે પણ નિયતજ હોતો’ આ વાક્ય લખવામાં ખાસ કારણ છે તે ખાસ કારણ બીજું કોઈજ નહિ પરંતુ પરમાત્મા શ્રી પાર્શ્વનાથસ્વામીના શિષ્યરત્નોની ખોટી નિંદા કરવા માટે બેચરદાસે કરેલો તદ્દન અસત્ય ઉલ્લેખજ તેમાં કારણભૂત છે. તેજ ઉલ્લેખ હું નીચે ટાંકું છું જે જોવાથી વાંચકોની ખાત્રી થઈ જશે:—

“સમુદાયને ઉદ્દેશીને કરેલું ખાનપાન ઋણુપ્રાણો લઇ શકે.....તેઓ શય્યાતરના ધરતું જમી શકે.....જ્યેષ્ઠ કનિષ્ઠની વ્યવસ્થા અને વંદનાદિ વ્યવહારમાટે ઋણુપ્રાણો નિરંકુશ રહે.”

પ્રિયવાચકગણ ! ઉપર મૂકેલા ફકરામાં બેચરદાસે એમ જણાવ્યું છે કે ઋણુપ્રાણો એટલે ભગવાન પાર્શ્વનાથસ્વામીના સાધુઓ શય્યાતરકલ્પમાં, પુરૂષજ્યેષ્ઠકલ્પમાં અને કૃતિકર્મકલ્પમાં પણ અનિયત હોતા પરંતુ આ વાત બીલકુલ અસત્ય છે. એની સાબીતી માટે ભગવાન હરિભદ્રસ્રરિજીમહારાજ આવશ્યકવૃત્તિમાં શું કહે છે તેજ આપણે જોઈ લઈએ:—

“ઘટયાતરપિન્દે સ્થિતા एव, शय्यातरपिन्दो हि यथा पुरिम पश्चिमतीर्थकरसाधूनां अकल्पनीयः, एव मध्यमतीर्थकरसाधूनामपि

૩ । જ્યેષ્ઠપદે સ્થિતા એવ, કિન્તુ પુરિમપશ્ચિમતીર્થકરસાધૂનાં ઉપ-
સ્થાપનયા જ્યેષ્ઠઃ, તેષાં તુ સામાયિકારોપણેનેતિ ૭ । કૃતિકર્મ વન્દ-
નમાખ્યાયતે, તત્રાપિ સ્થિતાઃ, કયમ્ ? યથા પુરિમપશ્ચિમતીર્થકર-
સાધૂનાં પ્રભૂતકાલપ્રવ્રજિતા અપિ સંયત્યઃ પૂર્વં વન્દનં કુર્વન્તિ, एवं
તેषामपि, यथा वा क्षुल्लका ज्येष्ठार्याणां कुर्यन्ति, एवं तेषामपि ५”

અર્થાત-શય્યાતરપિંડમાં પણ તે મહાત્માઓ સ્થિતજ છે.
જેવી રીતિએ પહેલા અને છેલ્લા તીર્થપતિના સાધુઓને શય્યા-
તરનો પિંડ અકલ્પનીય છે તેવીજ રીતિએ મધ્યમતીર્થકરમહા-
રાજના સાધુઓને પણ અકલ્પનીયજ છે. (૩) જ્યેષ્ઠપદમાં પણ
તે મહાત્માઓ સ્થિતજ છે માત્ર ફરક એટલોજ છે કે જ્યારે પહેલા
અને છેલ્લા તીર્થકરદેવના સાધુઓમાં ઉપસ્થાપના (વડીદીક્ષા) થી
મોટા ગણાય છે ત્યારે તે મહાત્માઓનો ચારિત્રપર્યાય સામાયકનું
આરોપણ કરે ત્યારથીજ ગણાય છે. (૭) કૃતિકર્મ એટલે વંદન
કહેવાય છે અને તેમાં પણ તે મહાત્માઓ સ્થિતજ છે કારણકે
જેવીરીતિએ પહેલા અને છેલ્લા તીર્થકરદેવના સાધુઓને ચિરકા-
લથી દીક્ષિત થયેલી પણ સાધ્વીઓ પ્રથમ વન્દન કરે છે તેવીજ-
રીતિએ તે મહાત્માઓને પણ તે સમયની ચિરકાલદીક્ષિત સા-
ધ્વીઓ વંદન કરે છે અથવા જેવીરીતિએ પહેલા અને છેલ્લા
તીર્થપતિના સાધુઓ મોટા સાધુઓને વન્દન કરેછે તેવીજરીતિએ
તે મહાત્માઓમાં પણ નાના સાધુઓ મોટા સાધુઓને વન્દન
વિગેરે કરેછે.

આ ઉપરથી વાંચકમહારાજો સમજી શકશે કે ‘શય્યાતર, જ્યેષ્ઠ
અને કૃતિકર્મ’ આ ત્રણ કલ્પો ઋગ્વેદપ્રાજ્ઞો મોટે અનિયત છે એમ
કહેવામાં પણ બેચરદાસે એક ભારેમાં ભારે ગમ્પગાળોજ ગમ્પ-
ડાવેલ છે. નિંદા કરવાની ધુનમાં તેઓ આટલો પણ ખ્યાલ ન

રાખી શકે એવો એક માણસાધવગરનું કામ ગણાય. અસ્તુ, 'ઔદેસિક' કલ્પ એ કે મધ્યમતીર્થકરમહારાજના સાધુઓ માટે અનિયત છે તે છતાં પણ તે ફરકમાં બેચરદાસે જણાવ્યું છે કે- 'સમુદાયને ઉદ્દેશીને કરેલું' ખાનપાન ઋણુપ્રાપ્તો લઈ શકે' આ વાક્ય તો તદ્દન અસત્યજ છે કારણકે તેઓ માટે પણ એ નિયમ તો કાયમજ છે કે જેને ઉદ્દેશીને જે વસ્તુ કરવામાં આવી હોય તેને તો તે વસ્તુ નજ કલ્પે, એટલે એ પણ સિદ્ધજ છે કે જે સમુદાયને ઉદ્દેશીને જે ખાનપાન કરવામાં આવ્યું હોય તે સમુદાયને તે ખાનપાન નજ કલ્પે કારણકે સાધુમાત્ર માટે એ તો નિયમજ છે કે કૃત-કારિત કે અનુમત આહાર પાણી ન કલ્પે તો પછી તે મહાત્માઓને પણ પોતાને માટે કરેલી વસ્તુ કઈ નીતિથી કલ્પે? નજ કલ્પે, એ તો નિશ્ચિતજ છે અને શાસ્ત્રો પણ એજ પ્રતિપાદન કરે છે, છતાં નથી ખબર પડતી કે બેચરદાસ આ બધું ગમ્ય-પુરાણ શોધી ક્યાંથી લાવે છે?

જુઓ એ બાબત માટે આવશ્યકવૃત્તિમાં આચાર્યશ્રી હરિભદ્રસૂરિજી શું કહે છે:-

“તેષાં તુ ચમુદિશ્ય કૃતં તસ્યૈવાકલ્પનોયં ન શેષાણામિતિ”

સારાંશ-મધ્યમ તીર્થકરદેવના સાધુઓને તો જેને ઉદ્દેશીને કરવામાં આવ્યું હોય તેનેજ માટે અકલ્પનીય છે પરંતુ બીજાઓને માટે અકલ્પનીય નથી.

આ ઉપરથી મુતરાં સિદ્ધ થાય છે કે ઋણુપ્રાપ્ત મહાત્માઓને માટે એ નિયમ તો જારીજ છે કે તેમાં પણ જે સમુદાયને ઉદ્દેશીને ખાનપાન કરવામાં આવ્યું હોય તે ખાનપાન તે સમુદાયને તો નજ કલ્પે.

આ દશ આચાર્યોનું સ્પષ્ટીકરણ પર્યપણ્યર્વમાં કલ્પસૂત્રની

પ્રથમ વાંચનામાંજ મહાત્માઓ તરફથી પ્રતિવર્ષ કરવામાં આવે છે તેમજ આવકોને વાંચવા યોગ્ય એવા અનેક પુસ્તકોમાં આ દશે આચારોનું સવિસ્તર વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે તે છતાં આ મુખ્યસિદ્ધ દશ આચારોના વર્ણનમાં જે બેચરદાસ આવો ગાટાળો ઉભો કરે છે યા સમાજને ઉંધું સમજાવવા મથે છે તે બેચરદાસ મંલીર આગમોનો આશય કેવો સમજતા હશે યા તેનો કેવો ખરાબમાં ખરાબ ઉપયોગ કરતા હશે એ વાત હવે વિચારકોને સમજાવવી પડે તેમ નથી.

બેચરદાસ પોતાની અસત્ય ઉક્તિની સાબીતી માટે લગવાનું પાર્શ્વનાથ સ્વામીના શિષ્યરત્નોની સમ્યક્ત્વપરિષોષક પ્રવૃત્તિ ઉપર આક્ષેપ કરતાં લખે છે કે:-

“અંગ-સૂત્ર-ગ્રંથોમાં હું જોઈ શક્યો છું તેમ વર્ધમાન જેવા સમર્થ યોગી પુરુષની પાસે પણ, નમ્ર થવામાં પાર્શ્વનાથનાં સંતાનો અચકાયાં છે. તેઓએ વર્ધમાનની પરીક્ષા-માત્ર સૂઝી વા પરીક્ષા-ભેરા કેટલાક પ્રશ્નો પૂછ્યા છે અને જ્યારે તેમની પાસેથી તેનાં મનગમતાં સમાધાનો તેઓને મળ્યાં, તેમાં પાર્શ્વનાથની સાક્ષી ભળી ત્યારેજ તેઓએ વર્ધમાનને પણ માથું નમાવ્યું છે.”

પ્રિયવાચકગણ! લગવાનું મુદ્ધર્મસ્તિવામી જેવા મહાપુરુષ તો જે મહાત્માને ‘અણગાર’ આ વિશેષણથી વિભૂષિત કરે છે તેજ મહાત્માઓ માટે બેચરદાસ ઉપરનો ઉદ્દેશ્ય કરી તે મહાત્માઓમાં ઉદ્વેગનો આરોપ મૂકવાની ઉત્સુકતા ધરાવે છે. જે ગાંગેય આદિ મહર્ષિઓ એવા અવિનિત અને ઉદ્વેગ હોય તો લગવાનું મુદ્ધર્મસ્તિવામી જેવા ખાસ લગવતીજ જેવા અંગસૂત્રમાં તેઓને ‘અણગાર’ એવું વિશેષણ શું કામ આપતા? આવો સહજ વિચાર પણ બેચરદાસના દુરામહોવાસે અંતરમાં આવિ-
ર્લાવ ન પામ્યો. દુરામહની દશા કોઈ જુદાજ પ્રકારની છે, એટ-
લાજ માટે મહાત્માઓએ સમ્યક્ત્વના અર્થિ માટે તેના ત્યાગ-

નોજ ઉપદેશ આપ્યો છે. તેના ત્યાગ વિના મિથ્યાત્વનો નાશ થવો એ અસંભવ છે. તેની સહાય વિના મિથ્યાત્વનો આવિર્ભાવ કે મિથ્યાત્વની સ્થિતિ અસંભાવ્ય જેવી છે. મોટે દુરાચલ અને દુરાચલીઓથી બચવાનો પ્રયાસ હુમ્મશેને મોટે કરવો એજ શ્રેયસ્કર છે.

મહાસતી સુલસાનું ચરિત્ર પણ જે બેચરદાસે શુદ્ધદૃષ્ટિથી અવલોક્યું હોત તો પણ સમ્યક્ત્વના સ્વરૂપની બેચરદાસને ઝાંખી થઇ હોત પણ તે ભાગ્યવાનને સમ્યક્ત્વની પરવાજ ક્યાં છે? પણ આ સ્થાને આપણે તો સમજી લેવુંજ જોઈએ કે ભગવાન પાર્થનાથસ્વામીના શિષ્યોને એ તો ખાત્રીજ હતી કે પાર્થનાથસ્વામી સર્વજ્ઞ હતા અને તે મહાત્માઓનો આદર્શ પણ એજ હતો કે 'તેજ સાચું અને શંકાવિનાનું' કે જે ભગવાન જિનેશ્વરદેવોએ કહેલું છે. ભગવાન પાર્થનાથસ્વામીના શિષ્ય-રત્નોએ એ પણ ભુવનગુરૂ પાર્થનાથસ્વામીના શાસનવર્તિ શાસ્ત્રોદ્ધાર તથા મહર્ષિઓદ્ધાર જાણેલું કે અમુક સમયે ચરમતીર્થપતિ શ્રમણભગવાન મહાવીરસ્વામી થવાના છે. આ વસ્તુસ્થિતિને સમજનારાઓ અને જિનેશ્વરદેવોની આજ્ઞાના પરિપાલનમાંજ આત્મકલ્યાણને દેખનારા મહર્ષિઓ ભગવાન તીર્થંકરદેવની પાસે નમ્ર થવામાં અચકાય ખરા? અને જે નમ્ર થવામાં અચકાતાજ હોય તો તેઓ ખાત્રી પછી પણ પરમગુરૂ તરીકે સ્વીકારે ખરા કે? પણ ખાત્રી પછી તુરતજ પરમગુરૂ તરીકે સ્વીકાર કરી તેઓના ચરણમાં શિર ઝુકાવી ચરમતીર્થપતિ તરીકેની ઉપાસના શરૂ કરી દીધી. આ વાતનો સ્વીકાર તો બેચરદાસને પણ કરવોજ પડ્યો છે શું એ ઉપરથી એ સાબીત નથી થતું કે તે મહાત્માઓએ માત્ર પોતાના સમ્યક્ત્વરત્નની રક્ષા ખાતરજ પરમાત્માને પરમાત્મા તરીકે માત્ર ઓળખવાનોજ ઉપાય સેવ્યો હતો? આવી

એક સામાન્યવાતને પણ આમહુવશે નહિ સમજી શકનારા ગરબ-
પુરાણ સિવાય બીજું શું લખી શકે ચા બોલી શકે? પોતે
માનેલો ૨૦૦૦-૨૨૦૦ વર્ષ પહેલાંનો સમય સિદ્ધ કર્યા માટે શું
આ રીતિ અખત્યાર કરવા જેવી હતી? અને શું આ રીતિ
અખત્યાર કરવાથી તેઓ પોતાની અયોગ્ય ધારણાને કોઇપણ
રીતિએ ફળવતી બનાવી શકે તેમ છે? હું તો કહું છું કે તેમની
એ ધારણા અને તેની ઉપર કરેલી ધમાધમ માત્ર તેમના આત્માને
ભારે કરવાનું જ કામ કરી શકે તેમ છે.

વિશ્વવલ્લભ ભગવાન વર્ધમાનસ્વામીના શિષ્યો પોતાના
પરમગુરુની સેવામાં રજી થતાં પોતાનો આચાર અમલમાં મૂકે
એમાં શું આશ્ચર્ય? પરમાત્માને પરમાત્મા તરીકે જાણ્યા પછી
ફરેકનો, પછી તે ભગવાન વર્ધમાનસ્વામીનાં સંતાનો હોય ચા
શ્રીપાર્શ્વનાથસ્વામીનાં સંતાનો હોય, એક સરખોજ આચાર હો-
વોજ જોઇએ અને હતોજ, એ તો શ્રીભગવતીસૂત્રજ કહી રહું છે
તોપછી નકામી કુકલ્પનાઓ કરી શા માટે બેચરદાસને પોતાની
અક્કલનું લીલામ કરવાની જરૂર જણાઈ? શું આવીરીતિનો
આદર કરવાથી અસત્ય સત્યનું સંગી પણ બની શકે તેમ છે?
જે તેવી રીતિથી બેચરદાસ પોતાના અસત્યને પણ સત્યનું સાથી
બનાવવા ધારતા હોય તો તેમની ધારણા કેવળ ભૂલભરેલીજ
છે એમ તેઓએ સમજવું જોઇએ અને તેવી ભૂલમાંથી બચવા
માટે પ્રયાસ કરી પોતાના આત્મા ઉપર અનુકંપા કરવી જોઇએ.

પોતાની અક્કલનું લીલામ કરવાની કારીગિરિમાં હજી બાકી
હોવાથી બેચરદાસ શ્રી ‘પાર્શ્વનાથ અને વર્ધમાન’ના મથાળા
નીએ એક જીદો સવિસ્તર નિબંધ લખવાના છે માટે આપણે
પણ આ સ્થાને આ વિષયને આટલેથીજ પતાવી કહેવાની વાતો
તેજ અવસરે કહીશું માટે વાંચકમહાશયોએ ઉતાવળા ન થઈ

જુષુ' અને તે બુદ્ધિના ખજાનાની કિંમત અંકાવા દેવી.

બેચરદાસે પોતાના ૨૦૦૦-૨૨૦૦ સિદ્ધ કરવાના ધરાદાથી શ્વેતાંબરતા અને દિગંબરતાના મૂળની સ્થાપના ભગવાન શ્રી-પાર્શ્વનાથસ્વામીના શિષ્યરત્નોમાં સ્થાપિત કરી કે જેની સાખીતી માટે તેઓને એક પણ પ્રમાણ શ્વેતાંબર યા દિગંબર સાહિત્ય-માંથી કોઈપણ પ્રકારે મળી શકે તેમ નથી કે જેના બળે તેઓ પોતાના પાંડિત્યના પ્રભાવને જીવતો કે જાગતો રાખી શકે, પરંતુ જૈનરીબ્યુના કહેવા પ્રમાણે બેચરદાસના પાંડિત્યે પૈશાચિકસ્વરૂપ ધારણ કરવાથી બેચરદાસ હરકોઈના તરફથી ફીટકાર પામે એ સર્વથા મુસંભવિત અને મુઘટિત છે, એમાં મને તો મીનમેષ જેવું જણાતું નથી. શ્રીપાર્શ્વનાથસ્વામીના શિષ્યરત્નોને નિંદ-વામાંજ મશગુલ બનેલા બેચરદાસે 'જિનકલ્પ'ના નિષેધક તરીકે પણ તેઓનેજ ઓળખાવવાની ઉમેદ કરી, પરંતુ તેઓમાં તાકાત છે કે તેઓ એક પણ એવો ઉલ્લેખ આપી શકે કે જે ઉલ્લેખ ઉપરથી વિદ્વાન વિચારકો એવા વિચાર ઉપર આવે કે ચોક્કસ જિનકલ્પના નિષેધક શ્રીપાર્શ્વનાથસ્વામીના શિષ્યરત્નો છે ? વાંચકો જ્યાં જ્યાં એવો ઉલ્લેખ જોશે ત્યાં ત્યાં જોઈ શકશે કે તે ઉલ્લેખના કર્તાઓ શાસનપતિ શ્રીવીરદેવનાંજ સંતાનો છે.

એ તો નિઃશંક છે કે કાળના પ્રભાવે 'જિનકલ્પ'ના આચારને આચારમાં મૂકી શકાય તેવું શરીરબળ કે મનોબળ નથીજ રહેવા પામ્યું. કેવલ્યદશા જેવી ઉચ્ચકોટિનો આત્મવિકાસ અને પરાકાષ્ઠાના ત્યાગમાર્ગનો પણ લોપજ થયો છે એમ શાસ્ત્રો અને શાસ્ત્રકારો સ્પષ્ટપણે કહી ગયા છે અને વર્તમાનમાં શાસ્ત્રવેત્તાઓ ભરેશોરથી કહી રહ્યા છે, તેમજ તે દીવાળેવું સ્પષ્ટ પણ છે, તે છતાં પણ જો તે કથનને અસત્ય કરવાનું સામર્થ્ય હોય તો ખુશીથી શા માટે બેચરદાસ અને તેના અનુયાયિઓ કે જેઓને

શાઓના રહસ્યની ગંધ સરખી પણ નથી આવી તેઓ તે જિનકદપ વિગેરે કરી બતાવવાને બહાર નથી આવતા ? શ્રદ્ધાળુ સમાજના તે સત્ય નિશ્ચયને બાધિત કરવો હોય તો તે બકવાદ કરવાથી કે મન-ગમતું ચિત્રણ કરવાથી તો બાધિત નહિજ થાય એ નિશ્ચયપૂર્વક માનવા જેવું છે. શ્રદ્ધાળુ સમાજ તો એજ ચાહે છે કે તમે જે કંઈ બોલો. આ લખો તેને ઉપહાસનું પાત્ર ન બનાવો પણ એવું બોલો અને લખો કે જેની ઉપર મધ્યસ્થજનતા પણ વળન રાખી શકે. બાકી બધાએ ખોટા અને અમેજ સાચા એવું જ ભૂત જે તમને વળગ્યું હોય તો એ તો તમોનેજ ભારી છે, એથી શ્રદ્ધાળુ સમાજને તો જરાએ ચિન્તા કરવા જેવું નથી કારણકે તમારા જેવાઓના પ્રતાપે તે સમાજ તો પાખંડીઓને ઓળખી જશે અને એથી દિવસે દિવસે પાતાના સમ્યક્ત્વને સુરક્ષિત બનાવી શકશે. માટે આ બાબતમાં જે કંઈપણ શોષવાનું કે શોષવાનું હોય તો તે તમારા જેવાઓનેજ છે પણ નહિ કે કોઈ બીજાને માટે. હજી પણ જે કંઈક સાન હોય તો સમજો.

શ્રુતકેવલી-ચતુર્દશપૂર્વધર લગવાનું ભદ્રબાહુસ્વામીજી મહારાજએ બનાવેલી આવશ્યકસૂત્રની નિયુક્તિ ઉપર લાખ્યકાર શ્રીજિનભદ્રગણિક્ષમાશ્રમણજીએ બનાવેલી લાખ્યમાં આઠમા સર્વ-વિસંવાદિ શિવભૂતિ નામના કે જે દિગંબરમતનો ઉત્પાદક પુરૂષ છે-તે આઠમા નિન્હવનું સ્વરૂપ આલેખતાં આચાર્યશ્રીઆચાર્ય-કૃષ્ણજી મહારાજે કહેલી વાતને પ્રકટ કરતાં નીચેની ગાથા સ્થાપન કરી છે અને તેની ટીકા મલધારી શ્રીહિમચંદ્રસૂરિજીએ કરી છે:—

“ મળ-પરમોદિ-પુલાઈ આહારગ-સ્વગ-ઉવસમે-કપ્પે ।
સંજમતિય-કેવલ-સિજ્ઞણા ય જંબુમ્મિ વુચ્છિણ્ણા ॥ ”

“ મનઃપર્યાયજ્ઞાનમ્, પરમાવધિઃ, પુલાકલબ્ધિઃ, આહારક-
શરીરમ્, ક્ષપકશ્રેણિઃ, ઉપશમશ્રેણિઃ, જિનકલ્પઃ, પરિહારવિશુદ્ધિક-
સૂક્ષ્મસંપરાય-યથાખ્યાતલક્ષણં સંયમત્રિકમ્, કેવલ, મોક્ષગમન-
લક્ષણા સિદ્ધિશ્ચેતિ સર્વેઽપ્યેતે પદાર્થા જમ્બૂસ્વામિનિ વ્યવચ્છિન્ના-
જમ્બૂસ્વામિનં યાવત્ પ્રવૃત્તાઃ, નતૂત્તરત્રેતિ ॥ ”

અર્થાત—મનઃપર્યાયજ્ઞાન, પરમાવધિજ્ઞાન, પુલાકલબ્ધિ, આહારકશરીર, ક્ષપકશ્રેણિ, ઉપશમશ્રેણિ, જિનકલ્પ, પરિહાર-વિશુદ્ધિક-સૂક્ષ્મસંપરાય-યથાખ્યાતચારિત્રરૂપ સંયમત્રિક, કેવલ-જ્ઞાન અને મોક્ષગમનસ્વરૂપ સિદ્ધિ, આ સઘળા પદાર્થો જ'બૂ-સ્વામી પછી વિચિત્ર થયા અર્થાત ભગવાન જ'બૂસ્વામીજી સુધી પ્રવર્તમાન રહ્યા પરંતુ તે પછી નાહ.

આ શાસ્ત્રીય ઉલ્લેખ ઉપર નીચેની નોટ કરી બેચરદાસે પોતાની નિંદકશીલતા સાથે ખરેખર પોતાના આત્માનું તમસ્તરણ ખતાવી આપી જનતા ઉપર ભારેમાં ભારે ઉપકાર કર્યો છે. અત્યાર સુધી કેટલાક મમતવથી અને કેટલાક અજ્ઞાનતાથી બેચરદાસના આત્મિકતમસ્તરણને નહોતા અવલોકી શક્યા તેઓને અવલોકવા માટે બેચરદાસે એ નોટ કરવાના નિમિત્તે તેઓની આગળ એક સ્વચ્છ આરીસો રજી કર્યો છે અને એથી મને આશા છે કે પેલા ભાવનગરશહેરમાં વસતા જૈનપત્ર (?)ના અધિ-પતિ અને ત્યાંનું યુવકમંડળ તેમજ તેના સહાયકો સમજી શકશે કે અમે એ બેચરદાસના આત્મિકતમસ્તરણની તરફેણ કરીને અમારા આત્માનું પણ તમસ્તરણ કરાવ્યું છે. કદાચ વાંચકોને એમ થવું હશે કે બેચરદાસે એવી તે કેવી નોટ કરી છે કે જેના ઉપર આવું આવું વિવેચન કરવાની ફરજ આવી પડી છે? આ પ્રશ્નના સમાધાનની ખાતરજ તે નોટનો અક્ષરશઃ ઉતારો કરવામાં આવે

છે અને એ વાંચવાથી જરૂર વાંચકોને તે વિવેચન બ્યાજબીજ જણાશે:—

“વિશેષાવશ્યક ભાષ્ય. (ચ૦ ગ્રં૦ પૃ૦ ૧૦૩૫) વિશેષાવશ્યકના આ ઉલ્લેખને ભાષ્યકાર શ્રીજિનભદ્રજીએ તીર્થંકર વચન (જિણુ વચણુ) કહ્યું છે અને દીકાકાર શ્રીમલધારી હેમચંદ્રજીએ પણ માખી ઉપર માખી કરીને તેજ વાતને દૃઢ કરી છે. શ્રદ્ધાધિતાની બલીહારી છે. માથામાં લખ્યું છે કે, “જન્મને સમયે આટલાં વાનાં વિચ્છિન્ન થયાં છે” આ રીતનો ઉલ્લેખ તો તેજ મનુષ્ય કરી શકે, જે જન્મસ્વામીની પછી થયો હોય. તો હું વાંચકોને પૂછું છું કે જન્મસ્વામી પછી ૨૫ માં એવા કોણ તીર્થંકર-જિન-થઇ ગયા છે કે, જેમના વચન ૩૫ આ ઉલ્લેખ હોઇ શકે. આ અને આવા સંખ્યાબંધ ઉલ્લેખો તે પવિત્ર જિનોને નામે આપણા કુલગુરુઓએ ચડાવી દીધા છે, જેને લીધે આપણે કશું વિવેકપૂર્વક વિચારી શકતા નથી—આ કંઈ એણું તમસ્તરણ છે !!!”

હું કળુલ કરું છું કે ભગવાન મુખર્મસ્વામીજીથી આરંભી આજ મુધીના સઘળા મુવિહિત સૂરીશ્વરો, વાચકવરો, પંડિતપ્રવરો અને મુનિવરોએ તેજ લખ્યું છે અને તેજ કહ્યું છે કે જે જિનેશ્વરદેવોએ કહેલું છે, એટલે સ્થળે સ્થળે તેઓ એમ કહે કે ‘આ જિનવચન છે’ ‘આ પરમગુરુઓએ કહેલું છે’ ‘આ પ્રમાણે ધીરપુરૂષા કહે છે’ ‘આ પ્રમાણે જિનેશ્વરદેવોએ ભણેલું છે’ એ સર્વથા મુસંભવિત અને મુઘરિત છે. આ બાબતમાં કોઇપણ શાસનશૈલીને સમજનાર આશંકા ઉઠાવી શકે તેમ નથી. શાસનબાહ્યો આ બાબતમાં ગમે તેમ બડબડે તેની કંઈજ પરવા તેઓને નથી. ચાહે તો તેઓ અમારી આ હિતકર પદ્ધતિને યાને મુદ્દષ્ટિને અંધશ્રદ્ધાની ઉપમા આપે યા તો અજ્ઞાનતા તરીકે ઓળખાવે તેની અમારે કંઈજ ચિંતા કરવાની નથી, કારણકે તેમ કરવા વિના તેઓએ કરવા ધારેલી સંસારની સહેલ સફળ થઇ શકે તેમ નથી. સહુ સહુની ઈષ્ટસિદ્ધિ કરવાનો પ્રયત્ન કરે એ

સ્વાભાવિક છે જેમ અગ્નિદષ્ટિએ પોતાના આત્માને સંસારના પાશમાંથી છુટા કરી શાશ્વતસ્થાને પહોંચાડવા માટે અરિહંતોની, અરિહંતદેવોના આગમોની અને અરિહંતદેવોના આરાધકોની ઉપાસના કરવામાં કટિબદ્ધ રહે તેવીજ રીતે મિથ્યાદષ્ટિ આત્માઓ પોતાની મિથ્યાભાવનાને બળવતી કરવા માટે અરિહંતદેવોની, તેઓશ્રીના અનુપમ આગમોની અને તેઓશ્રીના ઉપાસક આરાધ્યપાદોની અવહેલના કરવા માટે કમર કસે અને પોતાના આત્માને ટકાના ત્રણશરમાં વેચાવે એ શું અસંભવિત છે ?

વાચકમહાશયોએ એવો વિકલ્પ કરવાની બીલકુલ જરૂર નથી કે તે પામર આત્માઓ ભલે પોતાની પામરવૃત્તિ અને પ્રવૃત્તિના પોષણ માટે સદાને માટે મધ્યા કરે, પરંતુ શામાટે તેઓ અખિલ વિશ્વ ઉપર ઉપકારની પરંપરા ચલાવનારા અને સમસ્ત સૃષ્ટિપટ ઉપર શાન્તિની રેલ ચલાવનારા સજ્જન-સુવિહિત પુરૂષસિંહો ઉપર આક્ષેપની અવધિ કરતા હશે ? અને તેઓના સદ્ગુણને અને સદાચારને દુર્ગુણ અને દરાચારરૂપે દર્શાવવાની દુર્જનતા કરવામાં કૃતકૃત્યતા સમજતા હશે ? કારણકે એ તો દુર્જનોનો જન્મસિદ્ધ હુકમ છે અને તેઓ ગમે તેવી સદીને, ગમે તેવા સમયને અને ગમે તેવા જમાનાને પોતાના સ્વભાવને અનુરૂપ બનાવવાની ચેષ્ટાઓ કર્યાજ કરે છે, માટેજ સમજી પુરૂષો કહી ચૂક્યા છે કે આ દુનિયામાં સજ્જનપુરૂષોનો એવો કયો ગુણ છે કે જે ગુણને દુર્જને પોતાના દુષ્ટસ્વભાવથી દૂષિત ન કર્યો હોય ? તેથી એવા વિકલ્પો કરવાની આપણને કંઈજ જરૂર નથી, પરંતુ આપણે આ સ્થાને એ તો સમજી લેવાનું છે કે આપણા પ્રામાણિક સૂત્રકારો અને ટીકાકારોએ જે કંઈ લખ્યું છે તે સઘળું શાસ્ત્રથી યા ગુરુમુખથી બાણીને અને સમજીનેજ લખ્યું છે અને એની સાબીતી માટે પ્રાયઃ દરેક મંથનું મંગલાચરણ અને અભિધેયાદિ

વાચક શ્લોકોત્તુજ નિરીક્ષણ કરવાની જરૂર છે, બીજી કંઈપણ જોવા પડે તેમ નથી.

જે ઉલ્લેખ ઉપર યેચરદાસે નોટ કર અને જે નોટ ઉપર આપણે ઉપર્યુક્ત ઉદાહરણ કર્યો તે ઉલ્લેખ ભાષ્યકાર શ્રીજિન-ભદ્રગણીજી મહારાજશ્રીએ આચાર્યશ્રી આચાર્યકૃષ્ણજી મહારાજના કથનને અનુસરીનેજ કરેલો છે, એટલે તે તેઓના પોતાનોજ નથી પણ પુરાતન છે અને આપણી શાસનશૈલીને અનુસારે તે સાક્ષાત્ જિનેશ્વરદેવજી કહેલો છે, કારણકે એવી એક પણ વાત આપણને માન્ય નથી કે જે જિનેશ્વરદેવના કથનને પ્રતિકૂલ હોય. ભગવાન જંબૂસ્વામીજીના નિર્વાણ પછી ‘૧. મનઃપર્યવજ્ઞાન, ૨. પરમાવધિ, ૩. પુલાકલખિધ, ૪. આહારકશરીર, ૫. ક્ષપકશ્રેણી, ૬. ઉપશમશ્રેણી, ૭. જિનકલ્પ, ૮. સંયમત્રિક (યથાખ્યાતસંયમ, પરિહારવિશુદ્ધિકસંયમ અને સૂક્ષ્મસંપરાયસંયમ), ૯. કેવલજ્ઞાન અને ૧૦. સિદ્ધિગમન’ આ દશ વસ્તુ વિચ્છેદ થવાનો ઉલ્લેખ કંઈ ભાષ્યકાર શ્રીજિનભદ્રગણી ક્ષમાશ્રમજીએ યા મલત્રારી શ્રીહિમચંદ્રસૂરિજીએજ નથી કર્યો, પરંતુ જે જે મહાત્માઓએ એ પ્રસંગ આલેખ્યો છે તે સઘળાઓએ એ બાબત સ્પષ્ટરૂપે જણાવી છે અને એટલાજ માટે બીચારા યેચરદાસને તમસ્તરણની ઘટના કરવી પડી છે કે જેણે જેણે જિનના નામે વાતો કહી તે બધાએ તમસ્તરણ કરનારા છે !!!

જે મહાપુરૂષને યેચરદાસ ‘પરમપૂજ્ય, જંગમતીર્થસ્વરૂપ, ઉદ્ધારક પુરૂષ અને ભાવાચાર્ય’ માને છે તેમજ પોતાને જે મહાપુરૂષના અક્ષરદેહમાં હ્રુબ્ધ તરિકે ઓળખાવી પોતાની વિચારમાળા જે મહાપુરૂષને અર્પણ કરે છે તેજ મહાપુરૂષ ન્યાયાભ્યોનિધિ શ્રીમદ્ વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી (આત્મારામજી) મહારાજ પોતેજ પોતાના જૈનતત્ત્વાદર્શનામના પોતાના આદર્શ અન્યરત્નમાં નીચે મુજબ એ દશવસ્તુના વિચ્છેદનું વર્ણન કરે છે:—

“श्री जंबूस्वामीजीकी पीछे यह भरतक्षेत्रमें दश बातें विच्छेद हो गई तिसका नाम लिखते हैं:-१. मनःपर्यायज्ञान, २. परमावधिज्ञान, ३. पुलाकलब्धि, ४. आहारकशरीर, ५. क्षपकश्रेणि, ६. उपशमश्रेणि, ७. जिनकल्पमुनिकी रीति, ८. परिहारविशुद्धिचारित्र्य तथा सूक्ष्मसंपराय और यथाख्यात यह तीनतरोंके संयम, ९. केवलज्ञान, १०. मोक्षहोना. यह दशवस्तु विच्छेद हो गई.”

इति कालसर्वज्ञ लगवान् हेमचन्द्रसूरिश्च महाशयः पश्यते दश वस्तुना विच्छेदना संयमधर्मां परिशिष्टपर्वभां नीचे मुद्राय लभेते:-

“जम्बूप्राग्भववृत्तान्त-मयाख्याद्वणभृद्वरः ।

श्रेणिकाय यथाचख्यौ, पुरा श्रीज्ञातनन्दनः ॥ ४८ ॥

आख्याय चावोचदि, प्राग्जन्मतपसा नृप ! ।

रूपसौभाग्यतेजांसी-दृशान्यस्य महात्मनः ॥ ४९ ॥

अयं चरमदेहश्च, चरमश्चैव केवली ।

भवेऽस्मिन्सेत्स्यतीत्याख्यत्, स एव परमेश्वरः ॥ ५० ॥

स्वामिना चेदमाख्यातं, जम्बूनाम्नि शिवं गते ।

न मनःपर्ययो भावी, न चापि परमावधिः ॥ ५१ ॥

नाहारकवपुर्लब्धि-जिनकल्पस्तथा नहि ।

पुलाकलब्धिर्नो नो वा, क्षपकश्रेणिरोहणम् ॥ ५२ ॥

न च स्यादुपरितनं, संयमत्रितयं क्वचित् ।

एवं भविष्यत्यग्रेऽपि, हीनहीनतरर्दिता ॥ ५३ ॥

एवं वचनमाकर्ण्य, मुधर्मस्वामिनो गुरोः ।

तत्पादपद्मे नत्वा च, राजा चम्पापुरीं ययौ ॥ ५४ ॥

સુધર્માપિ તતઃસ્થાના-જગામ સર્વરિચ્છદઃ ।

શ્રીમહાવીરપાદાન્તે, તત્સમં વિજહાર ચ ॥ ૫૬ ॥ ”

અર્થાત્—રાજા કોણીકના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતાં ભગવાન સુધર્માસ્વામીએ પ્રથમ જેવી રીતે ભગવાન મહાવીરસ્વામીએ રાજા કોણીકની આગળ જન્મસ્વામીના પૂર્વભવનું વૃત્તાન્ત કહ્યું હતું, તેવીરીતિએ રાજા કોણીકની આગળ ભગવાન સુધર્માસ્વામીએ કહ્યું. જન્મસ્વામીના પૂર્વભવનું વૃત્તાન્ત કહ્યા બાદ ભગવાન સુધર્માસ્વામીએ કહ્યું કે તેજ પરમેશ્વરે (શ્રીવર્ધમાન સ્વામીએ) કહ્યું છે કે:-ચરમશરીરી અને ચરમકેવલી પણ આજ (જન્મસ્વામીજ) છે અને આજ ભવમાં આ સિદ્ધિપદને પામશે ત્યારબાદ સ્વામીએજ કહ્યું છે કે જન્મસ્વામી મોક્ષ ગયા પછી કોઈને મનઃપર્યયજ્ઞાન કે પરમાવધિજ્ઞાન પણ નહિ થાય. આહારકશરીરની લબ્ધિ નહિ હોય અને જિનકલ્પ પણ નહિ હોય. પુલાકલબ્ધિ પણ નહિ અને ક્ષપકકોણીનું આરોહણ પણ નહિ થાય. ઉપરનું સંયમત્રિક પણ નહિ રહે. આપ્રમાણે આગળ હીનતા અને હીનતરતા થતી રહેવાની. સુધર્માસ્વામીશુરની પાસે આવું વચન સાંભળીને તેમના પદ્મમલને નમસ્કાર કરીને રાજા કોણીકે ચમ્પાનગરીમાં પ્રયાણ કર્યું અને ભગવાન સુધર્માસ્વામીએ પણ તે સ્થાનથી વિહાર કર્યો અને પોતાના પરિવારની સાથે ભગવાન મહાવીરસ્વામીની ચરણસેવામાં હાજર થયા અને તે-ઓશ્રીની સાથેજ વિહાર કરવા લાગ્યા.

હવે સર્વ અલિલાપ્ય વિષય પૂર્વાદિમાં હોવાથી ને તેના મૂળ જિનેશ્વરે હોવાથી દરેક વાત તત્કથિત કહેવામાં શ્રદ્ધાળુને વાંધો હોયજ નહિ. અંધશ્રદ્ધા અને શ્રદ્ધામાં એજ ફેર છે કે વક્તાની શુદ્ધિનો ખ્યાલ કરે અને ન કરે પણ શ્રદ્ધામાત્રને અંધશ્રદ્ધા કહેનાર પોતેજ પોતાનું કિલ્લપજી અતાવે છે.

આ ઉપરથી વાંચકો સહજમાં સમજી શકશે કે આપણા સ્થળા પ્રામાણિક આચાર્યો આ કથનનું સમર્થન કરતા આવ્યા છે એટલે બેચરદાસ જેવા ચમ્હે તેવા પ્રલાપો કરે એ સર્વથા નકામા જેવા છે. બેચરદાસ તો પોતાના ૨૦૦૦-૨૨૦૦ ની સાબીતી માટે ત્યાં સુધી લખવા લલચાયા છે અને લખ્યું છે કે:-

“હુંતો માત્ર ‘જિનકલ્પ’ લોપ થયાનો અંતર્યામી જણાવી ચૂકું, પરંતુ તે પાઠ ક્યારનો છે અને કોનો રચેલો છે ? એ વિષે કંઈ કહી શકતો નથી. તોપણ એ પાઠને દેવર્ષિમણિના સમય સુધીનો મણુવામાં કરો. બાધ હોય એમ મને જણાતું નથી. અર્થાત્ એ પાઠનો આશય પરંપરાએ ચાલ્યો આવતો હોય તેને લઈને સૂત્રગ્રંથોમાં પણ તેને ગણિશ્રીએ ઉમેર્યો હોય, સમાવ્યો હોય-તે સંભવતું છે. જંબૂસ્વામી પછી જિનકલ્પનો લોપ થયાનું જણાવીને હવે પછી જિનકલ્પની આચરણા બંધ કરવી અને તે રીતે આચરનારાઓનો ઉત્સાહ કે વૈરાગ્ય નષ્ટ કરવો....એ સિવાય બીજો ઉદ્દેશ તો મને સમજતો નથી. જંબૂસ્વામીના નિર્વાણ પછી જિનકલ્પ વિચ્છિન્ન થયાનો જે વળ્લેપ કરવામાં આવેલો છે અને તેની આચરણા કરનારને જિનાશ્રમ બાજી સમજવાની સ્વાર્થી એકતરફી અને દંભી ધમકીનો ઢંઢેરો પણ જે પીટાએલો છે તેમાંજ શ્વેતાંબરતા અને દિગંબરતાના વિષયક્ષતું બીજ સમાવેલું છે અને તે બીજરોપના સમારંભનો (?) પણ તેજ સમય છે કે જે સમય જંબૂસ્વામીના નિર્વાણનો છે.”

બેચરદાસના આ ઉદ્દેશ્ય ઉપરથીજ વાંચકો સમજી શકશે કે જિનકલ્પ વિચ્છિન્ન થયાનો ઉદ્દેશ્ય નૂતન નથી પણ પ્રાચીન-તમ છે અને સૂત્રગ્રંથોમાં પણ હયાત છે. તેની સાથે વિચારકો તો એ પણ વિચારી શકશે કે જે બેચરદાસ માત્ર જિનકલ્પ લોપ થયાનો પાઠજ જણાવા શકે છે પણ તે પાઠ ક્યારનો છે અને કોનો રચેલો છે એ વાત નથી જાણી શકતા તેજ બેચરદાસ શા આધારે એમ લખી શકે કે-‘વર્ધમાન, મુષર્મા કે જંબૂ-કેલ્પ

પ્રતાપી નર માથે ન હોવાથી તેઓએ (શ્રીપાર્શ્વનાથસ્વામીના
‘શિષ્યરત્નો’) શીઘ્ર કહી નાખ્યું કે જિનનો આચાર જિનના
નિર્વાણની સાથેજ નિર્વાણને પામ્યો છે.’

૧ જિનકલ્પનો વિચ્છેદ થવાનું શ્રીપાર્શ્વનાથજીના શિષ્યોએ કહ્યું હોય
તેવો પાઠ શું બેચરદાસ બતાવી શકશે ? અને શ્રી જિનભદ્રકાશ્વમાત્રમણજી
વગેરે શું પાર્શ્વનાથના સંતાનીયા હતા ? કેમકે તેઓએ તો સ્પષ્ટપણે જિ-
નકલ્પનો વિચ્છેદ જાણીને પછી જણાવ્યો છે. બહેચરદાસના કહેવા
પ્રમાણે શ્રી જિનભદ્રકાશ્વમાત્રમણે વિશેષાવસ્થકભાષ્યમાં અને શ્રીમલધારી-
દેવચંદ્રસૂરિજીએ તેની ટીકામાં શ્રી જાણીને પછી જિનકલ્પાદિનો નિષેધ
જણાવ્યો તે માત્ર તેઓની કપોલ કલ્પના અને માખીને ઠેકાણે માખી ક-
રવા શિવાય બીજું કંઈજ નથી પણ આ વાત તેમને સજ્જડ થપ્પડ ખા-
ધનેજ લખી છે. મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાનની સજ્જડ થપ્પડ શિવાય આવું
અણુધર્તું સાહસ કરવા તેઓ તકમાર થાતજ નહિ. કેમકે તેઓને સમ-
જવાની જરૂર હતી કે સૂત્રોમાં જો જગોપર પાંચમા આરાના જન્મેલાને
મોક્ષનો નિષેધ સ્પષ્ટપણે કહેલો છે તોપછી જાણીને પછી કેવલજ્ઞાના-
દિક્ષાનો નિષેધ કરે તે જિનવચનને આધારે થયો કે નહિ ? એમાં જાણી-
સ્વામી પછી થવાનો વિકલ્પ કોનાં તો એમ પણ કહેવું પડશે કે શ્રી તર્થક-
રાએ છૂટા આરાનું વર્ણન કર્યું તે પગ ન બની શકે જો તેઓને છૂટા
આરા વિગેરેનું જ્ઞાન હતું તેથી કહ્યું તો પછી સો વર્ષની અંદરની વાત બ-
વિષ્યને અંગે કહે તેમાં શું આશ્ચર્ય છે ? હવે રહી જિનકલ્પની વાત. તેમાં
પણ જ્યારે પ્રથમ સંહનનની જરૂર છે એમ ખુદ શાસ્ત્રકારો જણાવે છે તો
પછી તે સંહનનનો વ્યુત્તર થાય ત્યારે તો તે જિનકલ્પનો વિચ્છેદ દરેકને
માનવોજ પડશે. હવે જાણીને અને પહેલા સંહનનના વિચ્છેદને કેટલું
અંતર છે તે જુઓ. ભગવાન પછી જ્યારે બીજી સદીમાં પહેલું સંહનન
નાથ પામ્યું તોપછી તે સંહનનની પછી તો તમારે પણ જિનકલ્પનો વિ-
ચ્છેદ માનવાજ પડશે. કહો ત્યારે હવે શ્રી જિનભદ્રકાશ્વમાત્રમણજી પૂર્વ-
કારે જાણીને પછી વિચ્છેદ માન્યો તેમાં તમોને શી અડચણ આવી ?

શુ' વિચારકો બેચરદાસની વિચિત્રવૃત્તિને આટલા ઉપરથી નહિ સમજી શકે? હું તો માત્ર 'હું' કે જરૂર સમજી શકશે, એનીજ ખાતર તેની ઉપર અધિક ઉહાપોહમાં નથી ઉતરતો. સમજીએ તો એ વાતને પણ કબુલ કરશે કે ૨૦૦૦-૨૨૦૦ ની સાબીતી માટે બેચરદાસે ગજબ કર્યો છે, એકે એક આચાર્યશ્રીને 'સ્વાર્થી-દંલી અને વૈરાગ્યના નાશક' તરીકે ઓળખાવવાની પણ અધમતાને આચારમાં મૂકતાં આંચકો નથી ખાધો. આવી અધમવૃત્તિ ઉપર શુભરો કરનારા અધમ આત્માઓનો ઉદ્ધાર કરવા કોણ સમર્થ છે? પાખંડીઓને તો પરમાત્મા પોતે પણ પ્રમાણિક નથી બનાવી શક્યા તો પછી આપણું તે શુ' ગળું? મને લાગે છે કે બેચરદાસને એ પણ ખબર નથી કે 'જિનકદપ' એ શુ' ચીજ છે? અને તેનો સ્વીકાર કોણ કરે? ખબર પણ ક્યાંથી હોય? સ્વચ્છંદ-પણે પરમાત્માની આજ્ઞા લોપીને પરમાત્માના પ્રવચનની અને પરમાત્માના પ્રતિનિધિ તરીકે ગણાતા સ્ત્રિપુરંદરોની અવગણના કરનારા જે સૂત્રના સારને અને સન્માર્ગને સમજી શકતા હોત તો શામાટે સાક્ષાત્ સુધર્માસ્વામીજી પોતેજ ચારિત્રના સ્વીકાર-સાથે આ જન્મસુધી ગુરૂકુલવાસી બનવાનો સદુપદેશ આપતા? જ્યાંસુધી શ્રીજિનશાસનની આવી મુરખ્ય શૈલી સમજવામાં ન આવે ત્યાં સુધી માનીજ રાખવું જોઈએ કે હજી ઘણા લાંબા સમય સુધી આપણે આ ભયંકર ભવાટવીમાં ભટકવાનું છે. હિ-તૈષીઓએ ચોક્કસ માની રાખવું જોઈએ કે આવી આવી ઉત્તમ સામગ્રીઓ પુનઃ પુનઃ પ્રાપ્ત થવી દુર્લભ છે માટે જે એની ઉપેક્ષા કરશું તો ખુવાર થવા સિવાય બીજું કંઈજ હાંસલ થવું નથી. જે મારા વાંચકો આટલી ટુંકી વાત પણ સમજી જશે તો હું મારી આ મહેનતને સર્વપ્રકારે સફળ માનીશ અને મને પોતાને અહોભાગ્ય સમજીશ.

૨૦૦૦-૨૨૦૦ ની સાબીતી માટે બેચરદાસે યૌદ્ધધર્મામાંના ‘મન્નિઝમનિકાય’ નામના ગ્રંથમાંથી નીચેનું પ્રમાણ મેળવ્યું છે અને તેનાથી પોતાના પાંડિત્યરૂપી પ્રસાદ ઉપર જાણે રતનખચિત શુવર્ણકળશનું આરોપણ થઇ ગયું હોય એમ માની આનંદાગ્નિમાં કુખડીઓ મારવા માંડી છે, પરંતુ ખબર નથી કે એ પ્રમાણે તો થોડા ધણા પ્રમાણમાં બાકી રહેલા મારા પાંડિત્યનું ખેદાન મેદાન કરી નાખ્યું છે? મદાનમત થયેલા માનવીઓ જે સીધી-નજરે જોઈ શકતા હોત તો દુનિયામાં જે અકલિપત બનાવો બનવા પામે છે એ કદીજ ન બનત? અસ્તુ! આપણે તો એજ જોણું છે કે બેચરદાસે ક્યું પ્રમાણ પોતાના ૨૦૦૦-૨૨૦૦ ની સિદ્ધિ માટે સ્વીકૃત કર્યું છે અને તેની ઉપર કેવી કેવી કલ્પનાના થર ચઢાવ્યા છે:—

“एवं मे सुतं-एकं समयं भगवा सक्केसु विहरति सामगामे तेन खो पन समयेन निगंठो जातपुत्तो x x x होति. तस्स = भिन्ना निगंठा द्वेधिकजाता, भण्डनजाता, कलहजाता विवादापन्ना अज्ञं-मज्ञं सुखसत्तोहि वितुदंता विहरंति”

“અર્થાત-‘મે’ એવું સાંભળ્યું છે કે, એક સમયે ભગવાન (યુદ્ધ) શાક્ય (દેશ)માં સ્થામગામમાં વિહરતા હતા. તે વખતે યાતપુત્ર નિર્ઘેય પણ હતા. આ યાતપુત્રના નિર્ઘેયોમાં દ્વિધીભાવ (ગુદાઇ) થયો હતો, તેઓનું ભાંડાણું થયું હતું અને તેઓમાં કલહ થયો હતો-તે જૂદા થયેલા નિર્ઘેયો પરસ્પર અકવાદ કરતા હતા”-મન્નિઝમનિકાય-૫૦-૨૪૩-૨૪૫.”

ઉપર્યુક્ત પ્રમાણ ટીપ્પણમાં ટાંકી તેના સારરૂપે લખી પોતાનું કલ્પનાસાગ્રાણ્ય વિસ્તારતા બેચરદાસ લખે છે કે:—

“યુદ્ધધર્માનુસારી સૂત્રપિટકના ‘મન્નિઝમનિકાય’ નામના ગ્રંથમાં એક એવી મતલબનો ઉલ્લેખ મળી આવે છે કે, “યાતપુત્રના (વર્ધમાનના)

નિર્ગ્રંથોમાં મતભેદ થયો હતો.” ઉપરની ગાથામાં જિનકલ્પ વિચ્છિન્ન થયાનો જે ઉલ્લેખ કરેલો છે તેનો મતલબ આ છે કે—જન્મસ્વામી પછી અર્થાત્ વર્ધમાનના નિર્વાણ્યાદ ૧૪ વર્ષે તેમના નિર્ગ્રંથોમાં બે તડ પડ્યાં હતાં જેમાંનું એક નરમ તડ એમ કહેતું હતું કે હવે જિનકલ્પ વિચ્છિન્ન થઇ ગયો છે એથી આપણે તેને આચરી શકીએજ નહિ, સારે મરમ તડ તે જિનકલ્પનું પક્ષપાતી હતું અને તેની આચરણની પણ હિમાયત કરતું હતું. આ બે તડોના મતભેદનોજ ઉલ્લેખ, એ બૌદ્ધ ગ્રંથોમાં થયેલો હોય તેમ આ ગાથાના ‘જંજુમ્મિ વુચ્છિઠ્ઠણા’ પદ ઉપરથી આપણે ધણી સરલતાથી અવધારી શકીએ છીએ.”

ઉપરનો ઉલ્લેખ વાંચવાની સાથેજ પ્રથમ તો આપણે બેચ-રદાસને એજ પૃછી શકીએ છીએ કે—તે દશ વસ્તુના વિચ્છેદને ખતાવનારી ભાષ્યની ગાથા ઉપરથી બે તડની તારવણી તમે શા આધારે કરી? તેમ કરવામાં તમારી પાસે કોઈપણ પ્રમાણ છે? કે કેવલ ગમ્પપુરાણજ રચવાનો ધંધો આદર્યો છે? સંભવિત છે કે કદાચ બેચરદાસ આપણા આ પ્રશ્નોથી પ્રથમ જેમ વાચ-રૂપતિજ આદિ મુનિવરો અને કેટલાક શૃહસ્થાના પ્રશ્નોથી ચીડ-વાઈ ગયા હતા અને ચીડમાંને ચીડમાં ‘જૈનસમાજનું તમસ્તરણ’ રચી બિચારા જૈનપત્રના અધિપતિ અને બીજા પણ પોતાના જેવા દ્વંદ્વ વિનાનાઓને પોતાના પાપના ભાગીદાર બનાવ્યા હતા તેવીજ રીતિએ ચીડવાઈ જાય અને આંખો મીચીને લખી મારે કે—‘એ અર્થની સાળીતી મારે તો ‘મજ્જિમનિકાય’ ના મન-ગમતા પાઠને રજુ કર્યો છે આના શિવાય બીજાં પ્રમાણો આપવાને હું નવરો નથી. આવા તમારા પ્રશ્નોનું દાન મારે નથી બેઠતું એનું દાન તો દુષ્કાળપીડિત દુષ્કાળીઆઓને આપો કે જેથી ધણુંજ પુણ્ય થશે વિગેરે વિગેરે’ કારણ કે તેમના તેવા પાંડિત્ય (?) ભર્યા લખાણને વધાવી લેનારા આપણી સમાજમાં ધણાએ સુધારકો અને વિચારકો કઈ વખતના જન્મી ચૂક્યા છે.

ખેર ! તેઓને જે લાખવું હોય તે લખે અને બોલવું હોય તે બોલે અને આજના કહેવાતાજ નહિ પણ હવે તો કહેવડાવતા સુધારકોને મરણ મુજબ રમાડે તેની પરવા ક્યાં વિના આપણે તો એજ જોઈ લઈએ કે બેચરદાસનામાં પ્રમાણ શોધવાની અને તેના સમન્વય કરવાની કેવીક તાકાત છે ?

‘ મજિઝમનિકાય ’ ના પાઠ ઉપરથી એવું સાબીત થાય છે કે પરમાત્માશ્રી મહાવીરદેવની વિદ્યમાન અવસ્થામાં પરમાત્માશ્રી મહાવીરદેવના શિષ્યોમાં વિવાદ ઉભો થયો હતો અને આપણે તે ઉદ્દેશ્યની કંઈક સત્યતા માનવાની ખાતર ધારીએ તો તે ઉદ્દેશ્યનો સમન્વય કરી શકીએ તેમ છીએ-પણ ‘ ભાંડણ ’ થયું અને કલહ થયો એ વાતને તો આપણે તે અંધકારની દાષદષ્ટિનેજ આભારી ગણી લઈએ. તે છતાં ભગવાન મહાવીરદેવના શિષ્ય-રત્નોની અમુક કુશિષ્યોની અને કેટલાક તેના અનુયાયિઓની સાથે ભિન્નતા થઈ હતી એમ તો આપણે સાબીત કરી શકીએ તેમ છીએ. કારણકે પરમાત્માશ્રી મહાવીરદેવની હયાતિમાંજ ‘ જમાલી ’ નામનો પ્રથમ નિન્હવ ઉત્પન્ન થયો છે કે જેણે એક બાબતમાં પરમાત્માશ્રી મહાવીરદેવથી જુદી પ્રકૃપણા કરી છે અને તેનાજ કેટલાક સ્થવિર શિષ્યોએ તેમ ન કરવા તેને ધણાએ વિનવ્યો અને ધણાએ સમજાવ્યો તે છતાં પણ જ્યારે તે ન સમજ્યો ત્યારે તે મુસાધુઓ તેનો પરિત્યાગ કરી પરમાત્માશ્રી મહાવીરદેવના શરણે ગયા અને પોતાનું આત્મશ્રેય સાધ્યું. કદાચ સંભવ છે કે તે સમયે જમાલિની જગમાં ફસાયેલા કેટલાક અજ્ઞાની સાધુઓએ જમાલિને સમજાવવા સર્જી થયેલા મુસાધુઓ ઉપર કર્કશ વચનપ્રહારો કર્યા પણ હોય ! પરંતુ આવી મુદ્રિત બીનાનો સમન્વય ન કરતાં પેલા ૨૦૦૦-૨૨૦૦ ની ધુનમાં ચઢેલા બેચરદાસે ભગવાનની વિદ્યમાન અવસ્થામાં બનેલા બનાવને

પડતો મૂકી ભગવાનશ્રી મહાવીરદેવના નિર્વાણબાદ ૬૪ વર્ષ પછી
 બનવા યોગ્ય બનાવ કે જેમાં મતભેદનું નામ કે નિશાન નથી
 કિન્તુ પરમાત્માશ્રી મહાવીરદેવના વચનાનુસાર કાળના પ્રભાવે
 અને જીવોની યોગ્યતાના અભાવે થવા લાયક દશ વસ્તુઓની
 અશક્યતા ઉપર કટાક્ષ કરી પરમાત્માશ્રી મહાવીરદેવની આશા-
 તના કરવા ખાતર અને પ્રામાણિક પુરૂષસિંહોને મનગમતી ગાળો
 દેવાના ઇરાદાથી તેમજ સધળાને મોક્ષમાર્ગના નાશક તરીકે અને
 પોતાને તેના પ્રકાશક તરીકે ઓળખાવવાના દૃષ્ટતરતમ ઇરાદાથી
 તે ઉલ્લેખનો સમન્વય એ દશ વસ્તુના વિચ્છેદની સાથે કરી
 અને દશ વસ્તુના વિચ્છેદને બતાવનારી ભાષ્યની ગાથાનો મન:-
 કલ્પિત તદ્દન અસંભવિત અર્થ કરી કાશી જેવા વિદ્યાવિલાસી
 ક્ષેત્રને કલંકિત કરે એવું કનિષ્ઠમાં કનિષ્ઠ કામ કર્યું છે !

આ પ્રસંગે હું મારા વાંચક મહાશયોને જણાવી દેવા માગું છું
 કે બેચરદાસે પોતાના પુસ્તકમાં કેટલાં પ્રમાણો રજૂ કર્યા છે તેટલાં
 પ્રમાણોની પ્રાયઃ તો આવીજ દશા છે. અને કેટલાં તદ્દન બીનજરૂરી કે
 જે વાંચકોને માત્ર ભ્રમમાંજ નાખવા મૂક્યાં છે કે જેથી બીચારા
 શાસ્ત્રોથી અપરિચિત અને ભદ્રિક સ્વભાવી આત્માઓ માની
 લે કે:—

‘ઓહો ! બેચરદાસ તો ભાઈ જબરા પડિત છે. તેઓએ
 પોતાના પુસ્તકમાં કેટલાં બધાં પ્રમાણો આપ્યાં છે ! કેટલું બધું
 તેમનું જ્ઞાન અને કેવી શોધક શક્તિ !’ અને ‘જેમ જૈનસમાજમાં
 ધારાશાસ્ત્રી તરીકે ઓળખાતા અને આણંદજી પુરૂષોત્તમના કુટું-
 બમાં તેમજ કુંવરજી આણંદજીની દબરેખ નીચે ઉછરેલા અને
 વર્તમાનમાં મુંબઈ જેવા શહેરમાં વસતા મોતીચંદ ગીરધર કે
 બેઓએ મારા જેવા વક્તાની વક્તવશક્તિનો લાભ લેવા માટે
 ‘મુંબઈ વક્તવક્ત્રી પ્રચારક સભા’ ના સેક્રેટરીએ માંગરોલ

સહાના એક નાનકડા હોલમાં એકત્રિત કરેલી સભાનું આધિ-
પત્ય સ્વીકાર્યું હતું અને જેઓ જ્યાં ત્યાં પોતાના ધારાસાસ્ત્રી-
ત્વને રજુ કરે છે તેઓએ તે સભામાં મેં કરેલા છાતીઠાક ધડાકાથી
ગભરાઈ જઈ મને ‘આગમના ઊંડા અભ્યાસી’ તરીકે ઓળ-
ખાવી દીધો હતો તેમ બીજા પણ ઓળખાવી દે! ’

પણ બેચરદાસને ક્યાં માલુમ છે કે મારી આવી અસત્ય
મહત્ત્વાકાંક્ષાઓ જૈન જેવા પવિત્ર અને સત્ય શાસનમાં કદીજ ટકી
શકે તેમ નથી. જ્યાં સર્વોત્કૃષ્ટ સાહિત્યનું સામ્રાજ્ય સ્થપાયેલું છે
અને જે સામ્રાજ્યની સંચાલક પરમસત્ય અને પરમત્યાગની મૂર્તિઓ
વિરાજી રહી છે ત્યાં મારા જેવા માયાવી અને લેભાગુ નિંદકોની
ગણના પણ કોણ કરનાર છે! મોતીચંદલાઈ જેવા ગણ્યાગાંઠયા
મીઠાબોલા સાથીઓની સહાય ક્યાં સુધી કામ આવવાની છે.
કદાચ થોડા સમયને માટે તેઓ મારી આગળ મીઠું મીઠું બોલી
મારા અધિકારને પણ પ્રકાશનું ઉપનામ આપી મને ખુશી કર-
વાની મિત્રતા બતાવશે પણ જ્યારે સત્યરૂપી સૂર્યની લાલિમા
પ્રકાશી નીકળશે અને ત્યાર પછી થોડાજ સમયમાં સાક્ષાત સત્ય-
રૂપી સૂર્યનારાયણ પોતાના સપૂર્ણ સામર્થ્યની સાથે ઉદયગિરિ
ઉપર ઉગી નીકળશે તે સમયે આ મીઠાબોલામાંનો એક પણ
મારી પાસે ઉભો રહેવાનો છે કે? અને કદાચ ઉભો રહે તોપણ
તેનામાં તે તાકાત છે કે જેના બળે એ આ સતત પ્રકાશમાન
સત્યના સૂર્યને છુપાવી શકે?

ખરેખર તે સભામાં બેચરદાસના છાતીઠાક ધડાકાથી મોતી-
ચંદલાઈ ત્યાંસુધી ગભરાઈ ગયા હતા કે બેચરદાસે પોતાના
લાવણ્યમાં “ ખુદ મહાવીરપ્રભુએ પોતે ક્રિયાઉદ્ધાર કર્યો હતો ”
આ વાક્ય પણ વઢી નાખ્યું તે છતાં પણ મોતીચંદલાઈમાં બો-
લવાની હામ ન આવી અને સહાના અધ્યક્ષતરીકે જ્યારે

બોલવાનો પ્રસંગ આવ્યો ત્યારે પણ એક બાળકને પણ હસાવે તેવી મુંદર સમીક્ષા કરી પોતાના અધિપત્યનીચે બોલેલા બેચરદાસને ‘આગમના ઉંડા અભ્યાસી’ ની ઉપાધિ પોતાના મુખથી આપી દીધી. શુ’ આ ધારાશાસ્ત્રી તરીકેની તેઓની જેવી તેવી નામના છે? અધ્યાત્મકદપદુમ અને અધ્યાત્મસાર જેવા મંથાના ભાષાંતરકાર તરીકે ખ્યાતિને પામેલા ભોતીચંદલાઈએ બેચરદાસ જેવા ભાષણકારના પ્રમુખ બની કંઈ જેવી તેવી આબરૂ મેળવી છે? પરંતુ વાંચકમહાશયોને એ ખબર છે કે એ ભાષણની બાબતમાં મહાત્માઓની આગળ તેઓ શુ’ ઉત્તર આપે છે? તેઓ કહે છે કે મને તો ખબર પણ ન હતી કે સભામાં બેચરદાસ શું બોલનાર છે! ભોતીચંદલાઈ તરફથી આવેા ઉત્તર સાંભળતાંની સાથે કેટલાક જિજ્ઞાસુઓ વચમાં પૂછી લેવા તયાર થાય છે કે જ્યારે એમજ હતું ત્યારે તમે એ શાસ્ત્રવિરૂદ્ધ ભાષણને કેમ ન અટકાવ્યું? આ પ્રશ્નનો સીધો ઉત્તર ન આપતાં ભોતીચંદલાઈ એકદમ પોતાના નેત્રકમળને વિકસ્વર કરીને ઉચ્ચસ્વરે પૂછે છે કે ‘તમે જાણો છો કે હું કોણ છું?’ ત્યારે ધારાશાસ્ત્રીની ધારાશાસ્ત્રીતરીકે કિંમત સમજનારા ધીમા સ્વરે પણ કહી લે છે કે ‘સાહેબ! હું જાણું છું કે આપ કોણ છો? આપ ભાવનગરના ધારાશાસ્ત્રી છો અને મુંબઈમાં અમુક સ્થળે આપ વિરાજે છો.’ એટલે તેઓ એકદમ શાન્ત થઈ જાય છે અને પોતાના વાસ્તવિકસ્વરૂપને પકડી લે છે. અસ્તુ, આ વાતને અધિક લંબાવવાની કંઈજ જરૂર નથી પરંતુ સાથે સાથે બેચરદાસની પંડિતાઈનો એક બીજો પણ નમુનો ખાસ જોઈ લેવા જેવો છે:—

પોતાના ભાષણમાં પરમાત્મા શ્રીમહાવીરદેવને એક ‘કિ-ચોદ્ધારક’ તરીકે ઓળખાવનાર બેચરદાસે તે ભાષણના સ્પષ્ટીકરણ માટે બનાવેલા પોતાના ૨૦૪ પેજના પુસ્તકમાં બત્રીસમા પેજમાં લખ્યું છે કે:—

“ શ્રી વર્દમાનને હસ્તે જ આપણું ધર્મબંધારણ કે સંધર્મબંધારણ થવું મને તો સર્વથા અશક્ય લાગે છે...તેના ઉપર ભોક્કૃત્યાણુનો આરોપ માત્ર તેનો યશોવર્ધક છે. ”

બેચરદાસના ઉપરોક્ત લખાણની અવાસ્તવિકતા આપણે બ્રાહ્મચરીત્રિએ ખાસ લગવતી જેવા શ્રીઅંગસૂત્રના આધારે બેઠું ચૂક્યા છીએ એટલે આ સ્થળે તેનો ઉલ્લેખ કરવાની કંઈજ જરૂર ન હતી. તે છતાં પણ આ ઉલ્લેખ એટલા માટે કરવો પડ્યો છે કે બેચરદાસ પોતાના હાથેજ પોતાના પગ ઉપર કુહાડો મારવામાં કેવા પ્રવીણ છે ? તે જેવા ! સાથે વાંચકો એમ પણ બેઠું શકે કે જેમ એક વાતકી મનુષ્ય જરૂરી કે બીન-જરૂરી, પ્રાસંગિક કે અપ્રાસંગિક, સાધક કે બાધક અને સાચું કે ખોટું જેમ ફાળુ તેમ બોલવામાં ચતુર હોય છે તેવાજ ચતુર બોલવામાં કે લખવામાં આપણા બેચરદાસ છે, કારણકે પરમાત્મા શ્રીમહાવીરદેવમાં વર્તતા પરમમાધ્યસ્થે સર્વ શાસ્ત્રસિદ્ધ તીર્થંકરત્વ-સંધસ્થાપકત્વ માનવા માટે બેચરદાસને અટકાવ્યા પરંતુ તેજ પરમમાધ્યસ્થના સ્વામી પરમાત્મા શ્રીમહાવીરદેવને ‘ક્રિયોદ્ધારક’ કહેતાં બેચરદાસની બુદ્ધિએ બેચરદાસને અટકાવ ન કર્યો ? આના જેવું બુદ્ધિબળ અને પાંડિત્ય બાથોડીયાં મરાવે ચા પાગલ બનાવે એ શું અસ્વાભાવિક છે કે જેથી આપણે બીજી પંચાયતમાં ઉતરવું પડે ?

વિદ્યના ઉપકાર માટે આપણા પરમ ઉપકારી તીર્થંકરદેવો તીર્થની-સંધની સ્થાપના કરેજ અને કરી છે તેમજ ધર્મનું બંધારણ એટલે અધિકારી આત્માઓની ચાચ્યતાને અનુસાર ધર્મના વિવિધ ભાગો પણ તે ઉપકારી પુરૂષોએજ દર્શાવેલા છે, એ વાતમાં આપણને રતિભર શંકા નથી, કારણકે દરરોજ શક-

સ્તવમાં આપણે અરિહન્ટદેવોની સ્તુતિ કરતાં “તિથ્યચારણ-
લોગહિચારણ-ચક્ષુઃદયારણ-મગ્ગદયારણ-બોહિદયારણ-ધમ્મદયારણ-ધ-
મ્મદેસિચારણ-ધમ્મનાયગારણ-ધમ્મસારહિણ” જેવાં અનેક પદો સ્પષ્ટ
કહીધે છીધે. અને સાક્ષાત્ અમણુ ભગવાન્ મહાવીરસ્વામીજીએ
પોતેજ પોતાના શ્રીમુખે ભગવાન્ ગૌતમસ્વામીજીના પ્રશ્નને
ઉત્તર આપતાં કહ્યું છે કે:-‘હું ગૌતમ ! અરિહન્ટો નિયમથી તીર્થના
કરનારા હોય છે.’ આજ વાતની નોંધ ભગવાન્ સુધર્માસ્વામીજીએ
શ્રીભગવતીજસૂત્રનામના પાંચમા અંગસૂત્રમાં લીધી છે, એ આ-
પણે આગળ જોઇ ચૂક્યા છીએ એટલે આ સ્થાને એની પુનરા-
વૃત્તિ કરવાની જરૂર નથી. અને આપણી એ અડગશ્રદ્ધામાં
સહજ પણ શિથિલતા આવવાની નથી અને ભાવના પણ એજ
છે કે કદી પણ ન આવે, કારણકે સર્વજ્ઞના કથન ઉપર શ્રદ્ધાની
શિથિલતા એજ આ સંસારની વૃદ્ધિનું મોઢામાં મોઢું કારણ છે
અને આપણને આ સંસારનો ત્યાગ નથી. ક્યારે આ સંસારમાંથી
છુટીએ અને સાધ્યસ્થાને પહોંચીએ એજ ભાવના આપણા મનો-
મંદિરમાં વિલસી રહી છે અને રહો.

વર્તમાનમાં ત્યાગની આદર્શ વિભૂતિઓ અને અનુપમ
આત્મિકભાવનાઓથી ભરેલું વિશાલ આગમ આદિ સાહિત્ય
આજે પણ આપણા દૃષ્ટિપથમાં ઉપસ્થિત થઇ રહ્યું છે તેમજ
અનેક નિવૃત્તિપાષક અને આત્માને અનેક ઉચ્ચભાવનાઓથી
ભરી નાર ગગનચુંબી જિનાલયો સ્થાને સ્થાને મનને મોહાવી
રહ્યાં છે, એ સઘળો પ્રભાવ તે ઉપકારી તીર્થપતિનોજ છે. જો
એ તીર્થપતિ તીર્થને ન સ્થાપતા તો આજે આપણા ઉદ્ધારને
માટે સાધન શું હતું ? જો આવા ઉત્તમ આદર્શોથી અને સર્વો-
ત્તમ સાધનોથી અનુપમ લાભ અને સાધ્યતરફ અભિરૂચિ ઉત્પન્ન

કરવાને બદલે તે લાલ અને સાધ્યની અવગણના કરી ઉપાસ્ય-
નીજ નિંદા કરવા જે જે પ્રવર્તમાન થાય છે તે ખરેખર આત્મ-
ધાતીજ છે, એમાં મને તો સંશયજ નથી. શું એક આત્મહિ-
તૈષીના મુખમાંથી નીચેના અક્ષરો નીકળે યા લેખિનીથી પુસ્ત-
કમાં અંકાય ?

“પેલા પાપાણના ઢગલાઓ માટે સરકાર દરબારમાં ફરીઆદો મંડાવે છે.”

આવો ઉદ્દેશ્ય કરનાર બેચરદાસને આપણે ‘પાપી’ ‘અ-
જ્ઞાની’ કે ‘હીનભાગી’ આણું કંઈપણ ન કહેતાં ‘પાપીને
પોતાનું પાપજ ખાશે’ એમ માની માધ્યસ્થ ભાવે તેની ઉપેક્ષા
કરી આપણે આપણા પ્રસ્તુત વિષય ઉપર આવીએ.

‘જૈન-શાસન’જ ન હોય અને હોયું પણ ન બોધ્યે,
એમ સિદ્ધ કરવાના ઇરાદાથી શાસ્ત્રોમાં વર્ણવાતા પરમમાધ્યસ્થને
આગળ કરી બેચરદાસ કહેવા માગે છે કે-“પરમમાધ્યસ્થતા સ્વામી
શ્રીવર્દ્ધમાનના હસ્તે આપણું ધર્મબંધારણ કે સંધબંધારણ થયું
મને તો સર્વથા અશક્ય લાગે છે.” અને પોતાની એ અશક્યતાને
શક્ય બનાવવા માટે તેઓએ ‘પ્રમાણનયતત્ત્વલોકાલંકાર’
નામના એક અપૂર્વમંથના ફૂટા પરિચ્છેદનું નીચે મૂકવામાં આ-
વતું ચોથું સૂત્ર પ્રમાણતરીકે રજૂ કર્યું છે:—

પારમ્પર્યેણ કેવલજ્ઞાનસ્ય તાવત્ ફલમૌદાસીન્યમ ॥ ૪ ॥

ઉપરનું સૂત્ર નોટમાં મૂકી તેની નીચે બેચરદાસ લખેછેકે:—

“ ‘ઔદાસીન્ય’ શબ્દના વધુ વિવેચન માટે એ સૂત્રની ટીકા જોઇ લેવી.”

ઉપરોક્ત સૂત્રના રચયિતા તાર્કિકચક્રવર્તિ વાદિદેવસૂરિજી
જે હારણકે ‘પ્રમાણનયતત્ત્વલોકાલંકાર’ના કર્તા તેજ મહાત્મા
જે અને ઉપર મૂકવામાં આવેલું સૂત્ર તે મંથના ફૂટા પરિચ્છેદનું

ચોથું સૂત્ર છે. તે અંથ ઉપર એક તો ખાસ પોતાની અને બીજી પોતાના શિષ્યરત્ન સાહિત્યાચાર્ય શ્રીરત્નપ્રભસૂરિજીની રચેલી ટીકા છે, તેમાંની બીજી કે જેનું નામ ‘રત્નાકરાવતારિકા’ છે તે આજે સર્વાંશે વિદ્યમાન છે અને પ્રથમની કે જેની રચના ખાસ પોતેજ કરી છે અને જે ટીકાની શ્લોકસંખ્યા લગભગ ચોરાશી હજાર (૮૪૦૦૦)ની કહેવાય છે તેનાં થોડોક ભાગ આજે મળે છે અને તેમાંના કેટલોક છપાઈ પણ ચૂકયા છે. માટે જો હવે બેચર-દાસને તે આચાર્ય એટલે વાદ્દેવસૂરિજી અને તેમનું કથન માન્ય હોય તો તે વાંચે અને વિચારે કે જે સૂત્ર મેં ભગવાન તીર્થંકરદેવના તીર્થંકરત્વને ઉઠાવી મૂકવા માટે રજુ કર્યું છે તેજ સૂત્રના રચયિતા મહર્ષિ શું કહે છે?—

તેજ તાર્કિકચક્રવર્તિ વાદ્દેવસૂરિજી પોતાના ગંભીરઅંથની સવિસ્તર ટીકા રચવાની શરૂઆત કરતાં મંગલાચરણમાં શ્રીમુ-નિમુદ્રતસ્વામી કે જેઓ વર્તમાનચોવીસીના વીસમા તીર્થંપતિ છે તેઓશ્રીની સ્તુતિ કરતાં લખે છે કે:—

“ एकस्यापि तुरङ्गमस्य कमपि ज्ञात्वोपकारं सुर—

श्रेणीभिः सह षष्ठियोजनमितामाक्रम्य यः काश्यपोम ।

आरामे समवासरत् भृगुपुरस्येशानदिग्गमद्वने,

स श्रीमान मयि सुव्रतः प्रकुरुतां कारुण्यसान्द्रे दृशौ ॥૧॥

સારાંશ—એકજ અર્થને કંઈક ઉપકાર થશે એમ બહુની માત્ર એકજ અર્થના ઉપકારની ખાતર સાઠ (૬૦) ચોળનના પ્રમાણવાળી પૃથ્વીને લંઘીને દેવતાઓની શ્રેણી સાથે ભર્યશહે-રની ઇશાન દિશાના અલંકારરૂપ બગીચામાં જે ભગવાન પદાર્થ તે શ્રીમુનિમુદ્રતસ્વામી કરુણાથી ભરેલી પોતાની દૃષ્ટિને મારા ઉપર કરે.

વાચકગણ વિચારી શકશેકે જે પરમમાધ્યસ્થના સ્વામીને એક અધિના ઉપકારની ખાતર સાઠયોજનનું પ્રયાણ કરીને યોધિ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ કરાવતાં વાંધો નથી આવતો તેવા ઉપકારી તીર્થપતિઓ સકલવિધના હિત માટે તીર્થની સ્થાપના કરે એટલે અમુક યોગ્ય પુરુષોને ગણધરપદે સ્થાપન કરી ‘ઉપજ્ઞેદ વા વિગમેદ વા ધુવેદ વા’ આ વિધિવ્યાપક ત્રિપદીનું પ્રદાન કરી દ્વાદશાંગી રચવા માટે શક્તિમાન બનાવે, બાકીના યોગ્ય જીવોને સામાન્યસાધુપદે અને આવકપદે સ્થાપન કરે અને સ્ત્રીઓને સાધ્વી અને આવિકાપદે સ્થાપન કરે તેમજ અવસરે અવસરે પોતાના તીર્થકરનામકર્મને અપાવવાની ખાતર સમવસરજ્ઞાદિકમાં વિરાજી પોતાની પાંત્રીસગુણમયી દેશનાદ્વારા ધર્મનાં અનેક સ્વરૂપો અર્થિજનોને સમજાવે અને માર્ગદર્શિકાદિ બને એમાં વાંધોજ શું આવે છે કે જેથી બેચરદાસ પોતાની અશક્યતા જણાવ્યા કરે છે. આપણે તો કહીશુંજ કે બેચરદાસને લગતી અશક્યતાજ અશક્ય છે અને તે પોતાની તે અશક્યતાનેજ શક્ય કરવાની માથાકુટમાં પડ્યા છે તો તેમને માથાકુટ કરવા દો અને આપણે આપણા કામે લાગો.

ઔદાસીન્ય અવસ્થામાં પણ ઉપકારી આત્માઓની ઉપકારક પ્રવૃત્તિઓ કારણયોગે અને સામગ્રીસદલાવે ચાલુ રહે એમાં કોઈપણ જાતની અશક્યતા લાગુ નથી પડતી એટલા માટે આપણે કલિકાલસર્વજ્ઞભગવાન હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજાએ વીતરાગસ્તોત્રમાં કરેલો નીચેનો ઉલ્લેખ જોઈ લઈએ:—

“ ઔદાસીન્યેડપિ સતતં, વિશ્વવિશ્વોપકારિણે ”

અર્થાત્—નિરંતર ઔદાસીન્ય છતાં અખિલ વિધિના ઉપકારી-
હ્રદયસ્થને થતી ઉપાદાન અને હ્રાનબુદ્ધિની અપેક્ષાએ શગદ્વેષરહિતપણું જણાવવા આ વાક્યો છે પણ તેથી તેઓની

પ્રવૃત્તિજ નહોતી કે ન થાય એતો જીવનોપયોગી ચેષ્ટાનો પણ અભાવ જણાવનાર થશે. તમામ ઉદાસીનપણે થાયછે એ તત્ત્વ છે.

મદ્ધાણુઓની ખાત્રી થશે કે બેચરદાસ કેવલ મનગમતાં પ્રમાણે રજી કરીને પોતાની અસત્ય વાતોને પણ જૈનસમાજના અંતરમાં સત્યરૂપે જોડી દેવાની કોશિશ કરે છે કે જેથી 'સમગ્ર દુનિયામાં સત્યની ઉપાસક બની રહેલી જે સમાજ છે તે પણ અસત્યની ઉપાસક બની જાય અને કોઈપણ સન્માર્ગનો અનુયાયિ રહેવા ન પામે એવી પોતાની અનિષ્ટ ભાવના સદાને માટે કાયમની બની રહે,' એવીજ તેઓની મનોકામના હોવી જોઈએ, અન્યથા આવી અનુચિત વૃત્તિનો સ્વીકાર તેઓ કદીજ ન કરી શકતા. અસ્તુ પણ હું કહું છું કે તેઓએ ધ્યાનમાં રાખવું કે તમારી તેવી ભાવના કદાચ હોય અને તમે તેને પોષવાને કમર કસી હોય તો આટલેથીજ અટકી જાઓ, કારણકે ભાગ્યશાલિઓને એટલે અદ્વૈતસંસારી આત્માઓને તમારી તેવી ભાવના કે તેને અનુરૂપ તમારી પ્રવૃત્તિ કંઈજ અસર ઉપજાવી શકવાની નથી અને દુર્ભાગી આત્માઓને તો તમારા જેવા અનેક ઉપકારીઓ મળી રહેશે, માટે નિરર્થક તેવો ઉપકાર કરવાના નાદે ચઢી જાણી-બુજીને પાયમાલીના પથે પ્રયાણ ન કરો.

બેચરદાસે રજી કરેલા 'મઝિઝમનિકાય'ના પ્રમાણ ઉપર ઉચિત ઉહાપોહ કરી તેને અંગે કેટલીક જરૂરી બાબતોનો ઉલ્લેખ કરી હવે આપણે જોઈએકે બેચરદાસે પોતે માનેલા ૨૦૦૦-૨૨૦૦ ની સિદ્ધિ માટે બીજી કેવી કેવી દલીલો કરી છે અને પોતાના 'શ્વેતાંબર-દિગંબરવાદ' નામના પ્રથમ મુદ્દાને પૂરો કરતાં કરતાં કેવી કેવી ભવાઈ કરી છે? તે તે વસ્તુનું કિંચિત નિરીક્ષણ કરવા માથે કરવો જોઈતો ઉચિત પ્રતિકાર પણ આપણે કરીશું અને

તેમાં બેચરદાસને એમ પણ સૂચવીશું કે ‘આવા આવા ગરબ-ગોળા ગબડાવવાનું હવેથી માંડી વાળો અને આત્મહિતના કામે વળગો’ આટલું કર્યા બાદ આપણે પણ આપણા પ્રથમમુદાને સંપૂર્ણ કરીશું.

૨૦૦૦-૨૨૦૦ ની સિદ્ધિમાટે બેચરદાસ બીજી દલીલ આપતાં લખે છે કે:—

“આ હકીકત (એટલે પ્રથમના મુદ્દામાં મેં જે જે કહ્યું તેની અને છેવટમાં મન્નિઝમ નિકાશનું પ્રમાણ મૂકી મેં જે લખ્યું છે તેને દિગંબરોની પદ્ધતિથી પણ પુષ્ટ કરતી લાગે છે.”

ઉપરનો ઉલ્લેખ કરી દિગંબરોની પદ્ધતિથી જંબૂસ્વામી-જીની પછીથી લિખ પડે છે એમ જણાવી તેઓ પોતે માનેલા સમયને યુક્તિયુક્ત મનાવવા મથે છે તો હું કહું છું કે તમારાજ કથન પ્રમાણે સોલમી સદી પછી ઉત્પન્ન થયેલા કુંઠીયાપંથી-ઓએ પણ પોતાની પદ્ધતિથી તદ્દન જુદીજ બનાવી લીધી છે તો તેઓની ઉત્પત્તિ પણ શામાટે તમે લગવાનું મહાવીરના સમયની ન માનતાં સોલમી સદી પછીની જણાવો છો? આજ તમારી વિપરીત પ્રવૃત્તિ સાબીત કરે છે અને પ્રથમ મુદ્દામાં કેળવેલી સઘળી અસત્યતા તમારા ‘તમસ્તરણ’ના લેખનેજ આભારી છે એમ જણાવે છે. બીજી પણ ખબર પડે છે કે આથી તો ‘નમાજ પડતાં મસીદ કેડે વળગી’ આ ઉક્તિના ઉપાસક તમે બની ચૂક્યા છો અને પરિણામે તે મસજિદનાજ ભારથી તમારે પોતાનેજ ચગદાઈ મરવાનો સમય આવી લાગશે, બાકી એ તો ખાત્રીજ રાખી મૂકજો કે તમારા અસત્યવાદનો આભડછેટ અમારા સર્વજ્ઞકથિત સત્યવાદને તો કદીજ નથી લાગવાનો.

બેચરદાસ માધુરીવાચનાના મૂળપુરૂષ અને વલ્લભીવાચનાના

મૂળપુરૂષ માટે નીચેના ઉલ્લેખ કરી તે બન્ને મહાત્માઓ પ્રત્યે પોતાનો હાર્દિક ભક્તિભાવ અને પૂરતો વિશ્વાસ પ્રદર્શિત કરે છે:-

“માહુરી વાચનાના મૂળપુરૂષ અને વલ્મી વાચનાના મૂળપુરૂષ એ બંને મહાત્માઓને હું હૃદયપૂર્વક ક્રાંતિશઃ અભિવંદન કરું છું.....ધન્ય છે તે બંનેના મહાપુરૂષોને, ધન્ય છે તેઓની મુમુક્ષુતાને અને ધન્ય છે તેઓની જનનીને.”

ઉપરનો ઉલ્લેખ કરનાર બેચરદાસને હું કહું છું કે ઉપરનું તમારું લખાણ પણ જે તમને પ્રમાણ હોય તોપણ તમારે તમારું લખાણ પાછું ખેંચી લેવા સાથે શ્રીસંઘની પાસે પોતાના અપરાધની ક્ષમા ચાચી પવિત્ર થવું જોઈએ. તેમાં પણ ‘જિનકલ્પ’ ના નિષેધને ઉદ્દેશીને તમે તમારા આત્મા ઉપર જે ઉત્પાત મચાવ્યો છે તેને સમાવવા માટે તો તમારે એકદમ પોતાની ભૂલને કબુલ કરી લેવી જોઈએ, કારણકે તમે તમારા હાથેજ લખી ચૂક્યા છો કે, દેવદર્શિગણીશ્રી એટલે વલ્મીવાચનાના મૂળપુરૂષ પણ ‘જિનકલ્પ’ લોપ થયાનો ઉતારો ખાસ સૂત્રગ્રંથોમાં કર્યો છે. જે તમે તમારા પોતાના લખાણને પણ પ્રામાણીક ન માનો અને તેને અનુસરીને પોતાનું વર્તન ન મુદારો તો જૈનસમાજ તો નહિજ, પરંતુ બીજો કોઈપણ સમાજ, સમુદાય કે વર્ગ તમારી વાતને નજ માને એ સર્વથા શક્ય છે.

આશ્ચર્ય તો એ છે કે મહર્ષિમાત્ર પ્રત્યે આક્ષેપ કરવામાં ઉદયની આશાથી ઘેરાઈ ગયેલા બેચરદાસે શ્રીસિદ્ધસેનદિવાકરજી ઉપર પોતાના દુષ્ટ સ્વભાવનો આરોપ કરવાનો પ્રયત્ન સેવ્યો છે. તેઓ કહે છે કે શ્વેતાંબર મહર્ષિઓને પણ શ્રીસિદ્ધસેનમહારાજએ ‘ધ્યાન’ (કુતરા) ની ઉપમા આપી છે અને તેની સાબીતી માટે તે પંડિતજીએ પોતાના પુસ્તકમાં એક શ્લોક પણ

મૂકી બતાવ્યો છે, તેમજ તે શ્લોક મૂકવા પૂર્વે પોતાને છાજે તેવી મજેની અવતરણીકા પણ કરી છે:—

વાંચકગણને એ આશંકા જરૂર થશે કે બેચરદાસે કયો શ્લોક રજી કરીને એક સમર્થ આચાર્યશ્રી સિદ્ધસેનજી માટે ઉપર કહોવામાં આવેલો આક્ષેપ કર્યો છે? સમાધાનમાં મારે કહી દેવું જોઈએ કે તે મહાપુરૂષે બનાવેલી દ્વાત્રિશદ્દદ્વાત્રિંશિકા નામના ગ્રન્થની આઠમી દ્વાત્રિંશિકાનો પ્રથમ શ્લોક મૂકી તે મહાભાગે તેવો આક્ષેપ કરવાની હીમ્મત કરી છે. આ સંબંધમાં આ સ્થાન ન રોકતાં સત્યના પિપાસુઓને હું એજ ભલામણ કરું છું કે તમારે તે દ્વાત્રિશિકાનો ભાવ સમજવા શ્રમ લેવો. તેમ કરવાથી તમારી ખાત્રી થઈ જશે કે બેચરદાસ કઈ કોટિના માનવી છે. આવીજ રીતિનો અસત્ય આક્ષેપ ‘જનસાહિત્ય સંશોધક’ નામના ત્રિમાસિક પત્રમાં તેના સંપાદક જિનવિજયે ઐતિહાસિક શોધ કરતાં કરતાં વર્તમાનમાં વિચરતા સઘળા શાસ્ત્રાનુસારિ મહર્ષિઓની નિંદા કરતાં કરતાં સિદ્ધસેનજી મહારાજ ઉપર કરી દીધી છે. અને તે મહાપુરૂષની બનાવેલી બત્રીસ બત્રીસીઓમાંની ૬ ફૂી બત્રીસીનો એક શ્લોક લઈ લખી નાખ્યું છે કે તેઓશ્રીએ પણ પોતાના સમયના શાસ્ત્રાનુસારિ મહાત્માઓને ‘પુરાણપાઠીઓ’ તરીકે ઓળખાવ્યા છે. હું નથીજ માનતો કે આજે એક પણ સમજી આત્મા એવો નીકળે કે જે તેવી અપ્રમાણિક વ્યક્તિઓની અપ્રમાણિક અને અસંલવિત વાતો માની લે. આજે અરેબરો દુઃખદ બનાવ તો એજ છે કે તેવા શાસનદ્રોહીઓને પુષ્ટિ આપવા માટે આજના કેટલાક જૈનનામધારીઓ પણ ઉત્સાહપૂર્વક બહાર આવે છે, પરંતુ તેવા ઉત્સાહીઓએ ચોક્કસ માની રાખવું જોઈએ કે અમારો આ ઉત્સાહ અમારા પણ અધ:પાતનેજ કરનારો છે.

આચાર્યશ્રી સિદ્ધસેનજી મહારાજ ઉપર અસત્ય આક્ષેપ

કર્ચા બાદ લગવાન શ્રી હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજએ પોતાના સંબોધકરણ નામના ગ્રન્થમાં પાંચ પ્રકારના કુગુરુઓનું વર્ણન કરવા મૂકેલી ગાથાઓમાંથી પોતાને મનગમતી કેટલીક ગાથાઓનો આશય લખી બેચરદાસે પ્રાચીન અને અર્વાચીન મહાત્માઓની મનગમતી નિંદા કરી છે. તેમની આ પદ્ધતિ ઉપર ઘણું ઘણું લખાઈ ચુક્યું છે એટલે એ બાબતમાં કંઈ પણ લખવાની ઈચ્છા નથી, પરંતુ બે વાત ઉપર ખાસ લખવાની માફક ઈચ્છા છે, કારણકે લગવાન હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજને તેઓ શતાર્થિના આધારે ચૈત્યવાસી તરીકે ઓળખાવે છે અને વર્તમાન મહાત્માઓને અસત્યવાદી તેમજ હરિભદ્રસૂરિજીનું અપમાન કરનાર તરીકે ઓળખાવે છે, આ બે બાબતનું ઉચિત સમાધાન થવાની સાથેજ તેમના પ્રથમ મુદ્દાની સમાલોચના સમાપ્ત થશે માટે મારા વાંચકમહારાજોએ ત્યાં સુધી શાન્તિપુરઃસર તે બાબતમાં દત્તચિત્ત રહેવું કે જેથી બેચરદાસની વિચિત્રવૃત્તિનો પૂરતો ખ્યાલ મેળવી શકાય.

પ્રથમ કહેલી બે બાબતોને બતાવવા માટે મારે કહેવું પડે છે કે બેચરદાસે આચાર્યશ્રી હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજને ‘ચૈત્યવાસિ’ તરીકે ઓળખાવવા માટે નીચે મૂકવામાં આવેલા શતાર્થપ્રકરણનો પાઠ રજી કર્યો છે અને તેને લગતો ખાસ જરૂરી પાઠ છાડી દીધો છે, કારણકે તે પાઠનો સ્વીકાર કરવાથી પોતે કરવા ધારેલી સિદ્ધિ થઈ શકતી નથી. હારિભદ્રીય અષ્ટકની વૃત્તિનો દાનાષ્ટકની ટીકાનો પાઠ તથા ન્યાયાચાર્યની બત્રીશ બત્રીશીનો પાઠ જોવાથી સ્પષ્ટ માલમ પડશે કે શ્રી હરિભદ્રસૂરિજીએ તેવી રીતે અસંયતપોષણ નથી કર્યું ને તેનો ઉપદેશ આપ્યો નથી. આ તો બેચરદાસને વિપર્યયાવાયુ થયો છે તેનોજ બકવાદ છે.

બેચરદાસે લીધેલો પાઠ અને છાડી દીધેલો પાઠ નીચે રજી

કરવામાં આવે છે જેથી ઉપર કહેવામાં આવેલી વાત સરલતાથી વાંચકોના ધ્યાનમાં આવી જશે:—

“ કામદ !—શૂંખવાદનપુરસ્સરં પ્રાતર્લોકાનાં સ્વ-પર-શાસ્ત્ર-સંશયચ્છેદનરૂપાન્, મધ્યાન્હે દુસ્થિતાનાં યથાભીષ્ટભોજન-પ્રાપ્તિરૂપાન્, અપરાન્હે પ્રતિવાદિનાં વાદવિનોદરૂપાંશ્ચ (કામાન્) દદાતિ-इति (કામદ !) ”

આટલો ઉલ્લેખ કરી નીચેના ખાસ જરૂરી ઉલ્લેખ છોડી દીધો તે આ:—

“ નિઃમંગસ્ય ભોજનદાપનશક્તિઃ કથમ્ ? इत्याह-महोदयोऽ-भ्युदयस्तस्मै वीरो विशिष्टगमनं तस्य धीः-बुद्धिस्तां राति-अयमर्थः-सार्थवाहं तस्करैर्नीयमानान् वृषभपृष्ठाधिरूढगोणिमध्यस्थितान् मध्य-गोपितरत्नस्वर्णान् मदनपिण्डान् ग्राहयित्वा तस्याऽभ्युदयं चकार हरिभद्रसूरिः”

આ ખાસ ઉલ્લેખને જતો કરી બેચરદાસે પોતાની અસત્ય માન્યતા પ્રમાણસિદ્ધ બનાવવાની આશા રાખી હશે પણ તે તદ્દન બ્યર્થ છે, કારણકે તેઓએ છોડી દીધેલો અને આપણે રજૂ કરેલો ઉલ્લેખ શરૂઆતમાંજ ‘ નિઃસંગ-એટલે લક્ષ્મીઆદિના સંગથી રહિત ’ આ શબ્દ મૂકીને એમ સાબીત કરે છે કે દુખી યાચકોને અલીપ્ત ભોજનનું દાન હરિભદ્રસૂરિજી પોતે નહોતા દેતા પણ પોતાના પરમભક્ત એવા કોઇ સાર્થવાહુ દેતા હતા અને તે હરિ-ભદ્રસૂરિજીના પરમભક્ત હોવાથી તે દાનની પ્રસિદ્ધિ તેમનાજ નામે થતી જણાવી છે. આશ્ચર્યની વાત તો એ છે એક સામાન્ય અવ્યાક્તી પણ દાન અને દાપનનો અર્થ સમજી શકે કે પોતે તેણે

તે દાન અને ખીજ પાસે દેવડાવવું તે દાપન કહેવાય, છતાં આ બેચરદાસને માલુમ પડ્યું તે ચદ્વાતદ્વા લખી માર્યું. દેવડાવવાનું તો ઉપદેશથી પણ બને તેમાં હરકતજ શી ? આશા છે કે આટલા ખુલાસાથી વાચકોના મનનું ઉચિત સમાધાન થઇ જશે. મારા જાણવામાં નથી કે આજ સુધીમાં કોઇપણ ચથાર્થ શોધકે આચાર્ય શ્રીહરિભદ્રસૂરિજીને ચૈત્યવાસી તરીકે ઓળખાવ્યા હોય ઉલટા કેટલાક શોધકો આજ તો તેમને સંવિજ્ઞપાક્ષિક માનવાને પણ તૈયાર નથી, કિન્તુ દરેક પ્રકારે શુદ્ધચારિત્રસંપન્ન માનવાને તૈયાર છે, તે છતાં પણ આશ્ચર્યની વાત છે કે તેઓમીનું ચૈત્યવાસિત્વ સાબીત કરવા માટે લાંબુ ચોક ટીપ્પણ કરી બેચરદાસ પોતાની વિદ્વતા બતાવવા મંડી પડ્યા છે ! અને હજી પણ તેઓ ગવેષણ કરી તથ્ય જણાશે તે પ્રકટ કરવાની વૃત્તિ ધરાવે છે. ચૈત્યવાસિના વિરોધની સંબોધપ્રકરણની ગાથાઓ વાંચનારને સ્હેજે માલમ પડી આવશે કે શ્રીહરિભદ્રસૂરિજી ચૈત્યવાસના કેવા કઠૂર વિરોધી છે અને તે ઉપરથી વાચકની ખાતરી થશે કે ઉન્મત મનુષ્યના જેવી હાલત બેચરદાસની થયેલી છે નહીંતર આવો બકવાદ કરેજ નહિ. અસ્તુ, પોતાની વૃત્તિ મુજબ વર્તવાને તેઓ મુખત્યાર છે.

હવે ખીજ મુદ્દાનું સમાધાન કરવા માટે આપણે બેચરદાસનો પોતાનો ઉલ્લેખ ખાસ જોવો પડશે અને તે આ છે:—

“વર્તમાન ગુરુઓ ! તો આ પ્રતિમાને ધરતા ધાજતા નથી પણ તેઓનો ઠામુકો વિચ્છેદ થયોજ બતાવે છે !!! અને એમ કહી પૂજ્યશ્રી હરિભદ્રસૂરિજીને અપમાનિત કરતા જણાય છે !”

વોચક મહાશયોને સ્મરણમાંજ હશે કે આપણે પ્રથમ ખાસ લગવાનું હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજના પોતાના શબ્દોથીજ જોઈ આવ્યા છીએ અને નિશ્ચય કરી ચૂક્યા છીએ કે પ્રતિમાકલ્પની અવસ્થિતિ તો ખાસ તેમના પોતાના સમયમાં પણ ન હતી તો

આજે તો હોયજ શાની ? (આ સંબંધમાં જેઓને અધિક જાણવાની અભિલાષા હોય તે મહાભાગોએ ખાસ અઢારમા પંચાશકનો અભ્યાસ કરવો) આ હકીકતને રમૃતિપથમાં ઉપસ્થિત કરવાથી વાંચકોની ખાત્રી થઇ જશે કે વર્તમાનધર્મગુરુઓ ‘પ્રતિમાનો વિચ્છેદ થયો છે’ એમ જે જણાવે છે તે સાચુંજ છે અને તેમ કરવાથી તેઓ ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજીનું અપમાન નહિ પણ બહુમાન કરે છે, કારણકે તેમ કરવાથી તેઓ તેમનાજ કથનને પ્રકાશમાં મૂકે છે. વાંચકોએ એ તો ખાત્રીજ રાખી મૂકવી જોઇએ કે જેઓ સંસારની અસારતા સમજીને તેનો અંત કરવાના અભિલાષી છે અને જેઓ શાસ્ત્રોની સેવામાંજ પોતાનું શ્રેય સમજી રહ્યા છે, તેમજ જેઓના હૃદયમાં એ ચોક્કસ થઇ ચૂક્યું છે કે શાસ્ત્રોની અવજ્ઞા એ એક આત્મઘાતક વસ્તુ છે અને તે એકાન્તે આ દુઃખદાયક સંસારમાં રખડાવનારીજ ચીજ છે તેઓ તો પ્રાણાન્તઅવસ્થામાં પણ શાસ્ત્રવિરૂદ્ધ વિચાર, આચાર કે ઉચ્ચારના ઉપાસક થવાની ઇચ્છા નથીજ કરવાના, એટલે તેઓના તરફની એ ભીતિ તો રાખવીજ નહિ કે તેવા મહાત્માઓ પોતાના બચાવની ખાતર પણ શાસ્ત્રવિરૂદ્ધ બોલવા કે બતાવવા તૈયાર થાય. પ્રથમ મુદ્દાની સમાલોચનામાં આટલો ઉલ્લેખ કરીને અને આ લખાણમાં દિગંબરમતની ઉત્પત્તિનો સત્ય સમય (શ્રીવીરનિર્વાણ પછી ૬૦૯ વર્ષે) અને આપણા આરાધ્યપાદોની પોતાના અનુપમ આદર્શની ઉપાસનામાં અડગતા તેમજ તે મહાત્માઓએ આપણા અંગ ઉપાંગ આદિ સૂત્રોની અને બાકીના સાહિત્યની સાચવી રાખેલી સર્વોત્કૃષ્ટતાને પણ અવાન્તર રીતિએ બતાવીને પ્રથમ મુદ્દા ઉપર કરવા માંડેલું ‘સત્યનું સમર્થન’ સમાપ્ત કરી હવે મારે બેચરદાસના બીજા મુદ્દામાંથી અસત્યનું ઉન્મૂલન અને શાસ્ત્રીયસત્યનું સમર્થન કરવાનું છે, એટલે આશા છે કે વાંચકો પણ હવે પોતાનું લક્ષ્ય તે તરફ કરશે.

મુદ્દો ખીન્ને.

નામાકૃતિદ્રવ્યભાવૈઃ, પુનતરિષ્ટપાંજ્જનનં ।

ક્ષેત્રે કાલે ચ સર્વસ્મિન્નર્હતઃ સમુપાસ્મહે ॥ ૧ ॥

આ મુરમ્ય પદ્ધત્તનામાં કલિકાલસર્વજ્ઞ ભગવાન હેમચંદ્ર-
સૂરિજી મહારાજ કહે છે કે સવકાલમાં અને સર્વક્ષેત્રમાં નામ-
આકૃતિ-દ્રવ્ય અને ભાવે કરીને ત્રણેજગતના જનોને પવિત્ર કરતા
અરિહુન્તદેવોની અમે ઉપાસના કરીએ છીએ.

ઉપર્યુક્ત ભાવવાહી પદ્ધ લખીને શ્રીહેમચંદ્રપ્રજ્ઞ એજ કહે
છે કે અરિહુન્તદેવોની મૂર્તિઆ અને તેની પૂજા આજકાલની
નથી પરંતુ સદાની છે. સમ્યગ્દષ્ટિઓને માટે ચારે નિર્દેશોઆ
ઉપાસ્ય છે અને એ વાતની સાબીતી આજે અંગસૂત્રો પણ
આપી રહ્યાં છે. ચારમાંથી એક પણ નિર્દેશોની અવગણના સમ્ય-
ક્ત્વને દેશવટો આપી મિથ્યાત્વવાસનાને આમંત્રણ આપનાર છે.
કોઇપણ કાલ એવો નથી કે જે કાલમાં મૂર્તિપૂજાની હયાતિ ન
હોય અને કોઇપણ ક્ષેત્ર એવું નથી હોતું કે જે ક્ષેત્રમાં અરિ-
હુન્તદેવોની મૂર્તિની ઉપાસના તેના ઉપાસકોને પાવત્ર ન કરતી
હોય. મૂર્તિપૂજા પણ આત્મકલ્યાણનું એક આવશ્યક અંગ છે.
અધિકાર અને યોગ્યતા પ્રમાણે સાધુઓ તેમજ આવકો માટે ભાવ-
પૂજા અને દ્રવ્યપૂજા ખાસ જરૂરની છે. એ જરૂરતનો અમલ
નહિ કરનાર સાધુ અને આવકને સૂત્રકર્તાઓએ પ્રાયશ્ચિતના ભાગી
જણાવેલ છે.

એક નાનું બાળક પણ સમજી શકે તેવી હકીકત છે કે ઉ-

પાસ્યની મૂર્તિ પશુ ઉપાસ્ય હોવીજ જોઈએ અને તે મૂર્તિનું અસ્તિત્વ પશુ તે ઉપાસ્યના અસ્તિત્વનેજ અવલંબેલું છે. જે-આને કેઈપશુ કાલમાં અરિહન્તદેવોના અસ્તિત્વની આશંકા હોય તેઓજ તેઓની મૂર્તિ અને મૂર્તિભાટે મનમોહક મંદિરે તેમજ તેની સુંદરતા સાચવી રાખવા માટે અને તેનું સાફ્વ્ય ગ્રેળવવા માટે તેની ઉપાસના કે જે એક અરિહન્તોના ઉપાસકોનું પરમ કર્ત્તવ્ય છે, તેના અસ્તિત્વમાં આશંકા ઉઠાવે અને અસત્યની ઉપાસનામાં પોતાના અમૂલ્ય માનવજીવનનો દુરૂપયોગ કરી મનુષ્યલવમાંજ પોતાના મનુષ્યત્વને ગુમાવી દેવા ઉદ્યુક્ત થાય.

પરિસ્થિતિ આ છતાં બેચરદાસે મૂર્તિપૂજને બનાવટી સમજાવવાની કોશિશ પોતાના બીજા 'ચૈત્યવાદ' નામના મુદ્દામ કરી છે. પોતાના પ્રથમ મુદ્દામાં જેમ તેઓએ વિચ્છેદ થયેલ જિનકલ્પના અસ્તિત્વને સાબીત કરવા માટે અનેક ઉપકારી સૂત્ર કાઢેા અને દીકાકારો વિગેરે ઉપર આક્ષેપોના વરસાદ વરસાવ્યે છે, તેવીજ રીતિએ બીજા મુદ્દામાં પશુ મૂર્તિપૂજને બનાવટી એટલે અવિધેય ઠરાવવા માટે સૂત્રોમાં આવતા 'ચૈત્ય' શબ્દનો મન ગંભીરો અસત્ય અર્થ કરીને પ્રસંગે સાક્ષાત્ સૂત્રઅંધાને આંતેના રચયિતા મહાપુરુષોને પોતાની પદ્ધતિ પ્રમાણે તદ્દન ગલીન અને ઉપહાસથી ભરેલા આક્ષેપો કરવામાં લેશપશુ કચાશ રાખ નથી. આવી રીતિએ એક લોકવિરુદ્ધ પ્રવૃત્તિના ઉપાસક બની પડિત કહેવાતા બેચરદાસે પોતાના મનુષ્યત્વની કિંમત એ કાણી કેડી જેટલી પશુ નથી રહેવા દીધી, તે બેચરદાસની પ્રશંસ કરવાનું કામ અને તેના વિચારોને વેચવાનું કામ માથે લઈને પૂન કીમહાવીરકાચોલયના કાર્યવાહકો અને તેની પ્રસિદ્ધિ કરનાર 'મહાવીર' પત્રના સંપાદક પોતાના મનુષ્યત્વની કિંમત સત્યન ઉપાસક સમજાવ પાસે કેટલી અંકાવી શકશે ? અસ્તુ.

બેચરદાસ પોતાના બીજા મુદ્દાની શરૂઆતમાં જ લખે છે કે:-

“એક પુટના પરિણામે આપણે વિશુદ્ધ જિનકલ્પ અને સ્થવિકલ્પ
જ થયો અને તેને બદલે પરંપરાકલ્પ અને રૂઢિકલ્પ દાખલ થયો તે રીતે
તે પૂજના સંબંધમાં પણ બનવા પામ્યું છે.”

ઉપરનો ઉદ્દેશ્ય વાંચવાની સાથે જ વાંચક મહારાજો સહજ-
માં જ સમજી શકશે કે ચૈત્યપૂજા-મૂર્તિપૂજાને બનાવટી-પાછળથી
જ થયેલી સમજાવવા માટે જ બેચરદાસે ઉપરનો ઉદ્દેશ્ય કર્યો
જ, પરંતુ શરૂઆતમાં જ આપણે આપણા ઉપકારી ભગવાન
કૃમચંદ્રસૂરિજી મહારાજશ્રીના વચનથી ખાતરી કરી ચુક્યા છીએ
: મૂર્તિપૂજા અનાદિની છે પણ આજકાલની નથી, એટલે બેચર-
દાસના એ ઉદ્દેશ્યની આપણે કંઈપણ કિંમત ન આંદીએ એ
વાલાવિષક છે અને હજી પણ અવસર આવે આપણે અનેક આ-
દારોથી તેમજ ખાસ બેચરદાસે પણ પરમ પ્રામાણિક અને અ-
ચલની મૂર્તિ તરીકે માન્ય કરેલા મહાપુરુષોનાં વચનોથી પણ
મૂર્તિપૂજાની અનાદિતાની સાબીતી કરી આપીશું અને સાથે
પ્રતાવીશું કે મૂર્તિપૂજા પણ એક આત્મહિતના અર્થિઆ માટે
આત્મહિતનું અદ્વિતીય સાધન છે.

પ્રથમ મુદ્દામાં આપણે નિશ્ચિત કરી આવ્યા છીએ કે કાળ-
ના પ્રભાવે અને આપણા દુર્દૈવના હીપજ પ્રતાપે જિતકલ્પનો
ખરત તો ભગવાન જંબૂસ્વામીજીના નિર્વાણની સાથે જ થવા
પામ્યો છે. તેની આરાધના માટે જોઇતું શારિરીકબળ કે માનસિક-
બળ તે સમયથી જ નષ્ટ થયું છે. ભાવિ આગળ કોઇનું પણ
પાલી શકતું નથી એ તો સુતરાં સિદ્ધ છે. એટલે આપણે બેચર-
દાસની એ વાત તો કબુલજ કરવી પડશે કે ‘આપણા વિશુદ્ધ
જેનકલ્પ નષ્ટ થયો’ પરંતુ તેઓ તે નષ્ટ થવામાં કુદતે આમળ

ધરાવે છે એ તો અસત્યજ છે. કુટના પરિણામે નહિ પરન્તુ લા-
વિના બળેજ તેનું અસ્તિત્વ નષ્ટ થયું છે. દિગમ્બરમતની ઉ-
ત્પત્તિ પણ કુટના પરિણામે નહિ પણ માત્ર એક શિવભૂતિના
દુરામહુજ થવા પામી છે. એવીજ રીતિએ વખતો વખત થવા
પામેલી ખોટી માન્યતાઓ તે પણ અમુક અમુકના દુરામહુજ
પરિણામ છે. એટલે બેચરદાસ દિગમ્બર મતની ઉત્પત્તિનો દોષ
આપણા સૂત્રકારો, ભાષ્યકારો અને ટીકાકારો ઉપર તેમજ બીજા
પણ કુમતોની ઉત્પત્તિનો દોષારોપ કુટ ઉપર મૂકવા માગે છે એ
તદ્વન બનાવટી છે, અન્યથા આપણે એ બેચરદાસનેજ પૂછીએ
છીએ કે ‘તમને પોતાને ભાષણકાર કે એક મોઠા લેખક બનીને
આવા શાસ્ત્રવિરૂદ્ધ, પ્રમાણશુન્ય અને પોતાના મનુષ્યત્વને પણ
કલંકિત કરનારા ગમ્પગોળા ગમ્પડાવવાનું આમત્રણ કંઈ કુટે
આપ્યું હતું કે જેથી તેમ કરવા મંડી પડ્યા હો અને હજી પણ
મંડીજ રહ્યા હો?’ આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં તેઓને પોતાને કુટના
કુલ થવાનો પ્રસંગ વારવા કહેવુંજ પડશે કે એ પ્રતાપ તો
મારી મનોકદિપત માન્યતાઓનોજ છે પણ બીજાનો નથી, તેવીજ
રીતિએ અન્ય પણ કુમતવાદિઓ તેમજ ઉત્પન્ન થયા છે એમ
ધ્વિષ્ટાએ કે અનિષ્ટાએ માનવુંજ પડશે તે વિના બીજો એકપણ
ઉપાય તેમની પાસે નથી.

આપણે ‘સ્થવિરકદંપ’ તો આજે પણ તેવો ને તેવોજ
સુસ્થિત છે. સંભવ છે કે કાળબળે અને સામર્થ્યના અભાવે
સ્થવિરકદંપી મહાત્માઓમાં કદાચ સંભવિત શિથિલતા આવી
પણ હોય, પરન્તુ સ્થવિરકદંપ નષ્ટ થયો છે એમ કહેવું એ તો
તદ્વન પાયા વગરનું છે. પ્રામાણિક પરંપરાકદંપો અને રૂઢિકદંપો
પણ સદાના છે કંઈ નવા નથી. હિતકર પરંપરાઓ અને રૂઢિઓ
સદાને માટે સ્વીકાર્ય છે. તેની સામે વિરોધ ઉપસ્થિત કરનારાઓ

જાણીયુજીને હિતના માર્ગોને નષ્ટ કરવા મથે છે અને નિર્રર્થક તુકશાનીમાં ઉતરે છે, તેમજ બીજાઓને ઉતારે છે, માટે દરેક હિતેષીની ફરજ છે કે હિતકર પરંપરાઓ અને રીતઓના સંરક્ષણ-માટે પોતાના સઘળા સામર્થ્યનો સદુપયોગ ઉત્સાહપૂર્વક અને ઉદારતાથી કરવો જોઈએ. ખ્રુદ ભગવતીજીઆદિ સૂત્રોમાંજ આગમશ્રુત આદિ વ્યવહારની માફકજ છત્રવ્યવહારને ગણ્યો છે. જિનકલ્પનો વિચ્છેદ થવાતું કારણ જોવા સાથે આપણે સ્થવિરકલ્પ મુસ્થિત છે એ પણ જાણી લીધું. ખાત્રી માટે અનેક મુનિવરો આજે મૌન્યુદ છે અને તે સઘળા સ્થવિરકલ્પનાજ ઉપાસકો છે. સ્થવિરકલ્પની સત્તામાંજ સાધુ અને સાધ્વીરૂપ શ્રીસંઘોનાં એ મુખ્ય અંગોની અવસ્થિતિ છે, એટલે પરમાત્માશ્રી મહાવીરદેવના વચનને માન્ય કરનારો તો કોઈજ એવો ન હોઈ શકે કે જે સ્થવિરકલ્પનો નાશ કહેવાને તૈયાર થઈ જાય, કારણકે પરમાત્મા શ્રીમહાવીરદેવતું શાસન એકવીસ હજાર વર્ષપર્યંત એટલે પાંચમા આરાની છેવટ સુધી અવિચ્છિન્નપણે ચાલવાતું છે, એ ખ્રુદ પરમાત્માતુંજ વચન છે અને તેની નોંધ પણ વર્તમાન શ્રીભગવતીજી નામના પાંચમા અંગસૂત્રમાં લેવાયેલી મૌન્યુદ છે, એ વાત આપણે શરૂઆતમાંજ જાણી ચુક્યા છીએ તો પછી પરમાત્માના વચન ઉપર અડગ વિશ્વાસને ધરાવનારા સ્થવિરકલ્પનો નાશ જણાવી ચતુર્વિધ સંઘના ખાસ અંગભૂત મુનિવરો અને સાધ્વીઓનો સંયમમાર્ગજ લોપ થયો છે એમ કહીજ કેમ શકે? અને કહે તે જૈન નામ પણ કેમ ધરાવી શકે? જૈન નામ ધરાવીને પણ તેણે ઉદ્ધૂખલ વર્તન કરનારાઓ માત્ર નામનાજ જૈન હોઈ શકે છે અને તે સંઘબાહ્ય કહેવાતા યા ગણાતા હોય તો એ સર્વથા મુઘટિતજ છે.

કલિકાલસર્વજ્ઞ ભગવાન હેમચંદ્રસૂરિજી મહારાજશ્રીના જે વચનથી આપણે મૃતિપૂજાની સનાતનતા સિદ્ધ કરી આવીએ તે

વચન બેચરદાસના બાણવામાં ન હોય એ તો બનવાબોગજ નથી, કારણકે તે ‘સકલાર્હસ્તોત્ર’ કે જે દરેક ચતુર્દશીના દિવસે અને ભાદ્રપદમાસની શુક્લચતુર્થીના દિવસે એટલે પાક્ષિક ચાતુર્માસિક અને સાંવત્સરિક પ્રતિક્રમણમાં ચૈત્યવંદન તરીકે વર્તમાનમાં પણ બોલાય છે. તે સ્તોત્રનો એ બીજોજ શ્લોક છે એટલે સંભવિત છે કે તેઓ કદાચિત્ પ્રતિક્રમણની ક્રિયાને ન આદરે તોપણ તે તેમના સાંભળવામાં તો આવ્યુંજ હશે, તે છતાં પણ તે વચનની દરકાર પણ ક્યાં વિના પોતાની અસત્ય માન્યતા જેવી કે “મૂર્તિપૂજા બનાવટી છે-પાછળથી ઉભી કરી દીધેલી છે” તેની સાબીતી માટે ‘જિનચૈત્ય’ અને ‘જિનમૂર્તિ’ પ્રથમ હતીજ નહિ એમ સિદ્ધ કરવા માટે તેઓએ પોતાના બીજા મુદ્દાનો લગભગ પોણા ભાગ ‘ચૈત્ય’ શબ્દના પીંજણમાંજ રોક્યો છે. પીંજણ એટલાજ માટે કહેણું પડે છે કે ચૈત્યશબ્દના જેટલા અર્થો વ્યુત્પત્તિશાસ્ત્રના આધારે સંભવિત હોય તે સઘળા સ્વાદ્વાદ-સિદ્ધાન્તના એવકાને તે તે અપેક્ષાએ માન્ય છે. અનેકાન્તમાર્ગના ઉપાસકોને શબ્દોના બંધબેસતા અનેક અર્થો માનવામાં કોઇપણ ભતનો બાધ આવી શકતોજ નથી, એટલે તે સંબંધમાં મોટાં મોટાં કોશનાં પ્રમાણો આપીને જનતાને ભ્રમિત કરવાની વિદ્વતા બતાવવામાં કોઇપણ ભતની મહત્તા છેજ નહિ. મહત્તા વિનાની બાબતને લાંબી લાંબી કરીને જનતાને ભ્રમિત કરવાની ચાલાકીમાં આજ તો એક નાનું બાળક પણ મહત્તા માને તેમ નથી. ‘ચૈત્ય’ શબ્દ માટે એટલું એટલું લાંબુ પીંજણ કરવા છતાં પણ તેઓ કોશના સર્વમાન્ય “ચૈત્ય જિનૌકઃ તદ્વિમ્બમ્” અર્થાત્ ‘ચૈત્ય’ શબ્દનો અર્થ ‘જિનશૃહ-જિનમંદિર’ અને ‘જિનબિમ્બ-જિનમૂર્તિ’ થાય છે. આ પ્રમાણને બાધિત નથીજ કરી શક્યા, એટલે એકરીતિએ તો તેઓએ મહેનત કરીને માત્ર પોતાની વિચારવિકલતાજ ભહેર કરી છે, ‘ચૈત્ય’ શબ્દનું સઘળું પિંજણ

તેઓએ પોતાની નીચે મુજબની માન્યતાને સાબીત કરવા માટે કરેલું છે, પરંતુ વાંચકો જોઈ શકશે કે મહેનત કરવા છતાં પણ તેઓ તેવી સાબીતી એકપણ પ્રમાણથી કરી શક્યા નથી.

બેચરદાસ એમ કહે છે કે:—

“ જે સ્થળે મૃતકને અગ્નિશાધિ કરવામાં આવે છે ત્યાં તેની ખાખ ઉપરજ કાંઈ નિશાન કરવામાં આવે છે તેનેજ ‘ચૈત્ય’ કહેવામાં આવે છે.” (અર્થાત્ બીજને નહિજ.)

ઉપરના ઉલ્લેખ ઉપરથી વાંચકો સહજમાં કળી શકે તેમ છે કે બેચરદાસ ચૈત્યશબ્દનો સાચો અર્થ એકજ માને છે અને તે એજ કે જે સ્થળે મૃતકને અગ્નિશાધિ કરવામાં આવે ત્યાંજ એટલે તેની ખાખ ઉપરજ જે કાંઈ નિશાન કરવામાં આવે છે તેને ચૈત્ય કહેવાય, પરંતુ બીજને તો સાચી રીતિએ ચૈત્ય કહેવાયજ નહિ. પરંતુ હું ખાતરીપૂર્વક કહું છું કે તેઓ પોતાના આ એકાંતિક-અસત્ય અર્થની સાબીતી એકપણ પ્રમાણથી કરી શક્યા નથી. તેઓએ ફાખલ કરેલા એકપણ કોશના પ્રમાણમાં તે શબ્દનો એવો એકાંતિક અવધારણાત્મક અર્થ તે તે કોશકર્તા-ઓમાંથી કોઈની પણ તરફથી કરવામાં આવ્યો નથી. કોઈક કોશકર્તાએ એટલું બતાવ્યું છે કે ‘પ્રથમના વખતમાં એવો રીવાજ હતો કે મૃતકને જે સ્થળે અગ્નિદાહ કરવામાં આવતો તે સ્થળે કંઈક ચિન્હ કરવામાં આવતું અને આ રીવાજ મુખ્યત્વે જૈનો અને યૌદ્ધોમાં ઘણો ચાલતો હતો અને તે પણ ચૈત્ય તરીકે ઓળખાતું’ આવા આશયના ઉલ્લેખ ઉપરથી ચત્ય શબ્દનો ‘મંદિર’ કે ‘મૂર્તિ’ અર્થ કરવામાં એક પણ કોશતું પ્રમાણ વાંધા લેતું નથી, તે છતાં દરેક પ્રમાણે ઉપરથી પાતે માનેલા અર્થનોજ ધ્વનિ મઠવાની તેઓએ જે કોશોશ કરી છે, તે તેઓની અસત્ય-પ્રિયતા અને અસહ્યમહિતાનેજ આભારી છે, તે સિવાય બીજું

કંઈજ નથી. તેમાં પણ તેઓએ પોતાના તેજ અર્થને પુષ્ટ કરવા માટે આચારાંગ આદિ સૂત્રશ્રેણીમાં આવતા કેટલાક ચૈત્યશબ્દોની નોંધ લઈ પોતાની પ્રામાણિકતા દર્શાવવાની જે ચેષ્ટા કરી છે, તે તો તેમની બેલછાનેજ સાબીત કરે છે. જે સૂત્રશ્રેણીમાં સ્થળે સ્થળે ‘જિજ્ઞાસુચ્ચેદ્યાદિ-અરિહન્તચ્ચેદ્યાદિ’ આવા ઉદ્દેશો કરવામાં આવ્યા હોય અને સ્થળે સ્થળે ગગનચુંબી જિનાલયોનાં વર્ણનો, મનમોહકમૂર્તિઓનાં વર્ણનો અને તેની ઉપાસનામાં આત્મકલ્યાણને બતાવનારા ઉદ્દેશો કરવામાં આવ્યા હોય તે શ્રેણીમાં બેચરદાસના તેવા કલ્પિતઅર્થને સ્થાન હોયજ ક્યાંથી? અને જે સૂત્રશ્રેણીમાં શુદ્ધસ્થાનાં નિવાસસ્થ નો પણ જિનમંદિરથી મંડિત હોવાના ઉદ્દેશો મળતા હોય ત્યાં બેચરદાસની તેવી ધારણા કેમજ ફળવતી બની શકે? અસ્તુ. એવી અસત્ય માન્યતામાં મુંઝાઈ ગયેલા બેચરદાસને હું ભારપૂર્વક ‘પૂછી શકું છું’ કે તમારા કહેવા પ્રમાણે જે ‘ચૈત્ય’ શબ્દનો તેજ એક સાથે અર્થ હોય તો એક સામાન્યઅન્યકારથી આરંભીને યાવત સૂત્રકારો પર્યંતના મહાપુરૂષોએ ‘ચૈત્ય’ શબ્દનો ‘જિનમંદિર’ અને ‘જિનમૂર્તિ’ આવો અર્થ શા આધારે કર્યો? હું માતું છું કે મારા આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પંડિતાઈના પૂરમાં તણાતા તે મહાભાગ કહી નાખશે કે ‘એવા એવા અર્થો ક્યાં છે માટે તો હું તે આપણા માન્યતમ અને ધન્યતમ મહર્ષિઓને ‘તમસ્તરણ’ કરનારા કહું છું,’ તે છતાં પણ મારા માનવા પ્રમાણે તો જો તેઓ પોતાને એક માનવી તરીકે માનતા હોય અને મનાવવા ઈચ્છતા હોય તો તેઓએ તેવો ઉત્તર આપતાં અચકાવુંજ જોઈએ અને જો કદાચ તેઓ આડું કે અવળું વિના વિચારે વાગરીજ નાખશે તો તે તેઓને માટે ધણુંજ દુઃખદ નીવડશે વળી તેઓ પોતેજ જે મહાપુરૂષાને ઉત્તમોત્તમ કોઠિના માને છે, તેજ મહાપુરૂષ-ભગવાન હરિભદ્ર-સુરિભદ્રાદિ કે જેઓનો સ્વર્ગવાસ વિક્રમસંવત ૫૮૫ માં થયો

છે તેઓ અને પૂજ્યપાદ પરમગુરુ ન્યાયાભોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી (આત્મારામજી) મહારાજ કે જેઓ આ વીસમી સદીમાં વિશ્વને વિસ્મિત કરનારા મહાપુરૂષ તરીકે થઈ ગયા છે, તેઓ પણ પોતાના ઉપકારી ગ્રંથોમાં સ્થળે સ્થળે ‘ચૈત્ય’ શબ્દનો ‘જિનમંદિર’ અને ‘જિનમૂર્તિ’ એવો અર્થ કરી ગયા છે અને અધિકારિઓ માટે તેની અનેક પ્રકારની ઉપાસના ત્રણે કાલ કરવા ચોખ્ય છે તેમજ તે આત્મહિત માટે ખાસ ઉપયોગી છે, એવો ઉપદેશ ખુબ જોરશોરથી દઈ ગયા છે. તેની સાખીતી માટે આજે પણ તેમના ગ્રંથો મૌજુદ છે અને પૂજ્ય-આત્મારામજીમહારાજના તેવા પ્રબળ ઉપદેશની સાખીતી માટે તો આજે તેમના સેવકોથી ઉભરાતો આખો પંચાલ (પંજાબ) દેશ દુનિયાના દિલને આકર્ષિ રહ્યો છે. આ સઘળી હકીકતથી એ વાત તો સિદ્ધજ છે મૂર્તિપૂજા અનાદિની અને શાસ્ત્રસિદ્ધ છે. તે છતાં હવે બેચરદાસ કેવો ઉત્તર આપે છે તે સાંભળવા માટે મારી સાથે મારા વાંચકમહાશયો પણ સજ્જ રહેશે અને નીચે જણાવવામાં આવતી બાબતો ખાસ ધ્યાનમાં રાખી સત્યના ઉપાસક બની આત્મશ્રેયની સાધનામાં ખાસ જરૂરી સાધનોની ઉપાસનામાં ઉત્સાહપૂર્વક મગ્ન રહેશે.

મારું ચોક્કસ માનવું છે કે પોતાના ‘ચૈત્ય’ શબ્દના પીંજણમાં બેચરદાસે શ્રી આચારાંગ આદિ સૂત્રોમાં આવતા ‘ચૈત્ય’ શબ્દોની નોંધ લઈને પોતાના કલિપત અર્થનેજ સાખીત કરવાનું મહેનત કરવામાં મોટામાં મોટી ભૂલ કરી છે. તેઓની આ ભૂલને બતાવવા માટે મારે આ સ્થાને તેઓએ જે જે સ્થળના ‘ચૈત્ય’ શબ્દની નોંધ લીધી છે તે સઘળાં સ્થળોને સંપૂર્ણતયા સ્થાપન કરવાં જોઈએ અને હું તેમ કહું તો મારા આ પુસ્તકમાં અસાધારણ વધારો થઈ જાય. એજ કારણે હું તેમ નહિ કરતાં મારે વાંચકોને ખાત્રી આપું છું કે મારે આગળ ચાલતાં જિનમંદિર અને

જિનમૂર્તિ શ્રીજિનોના સમાન સમયનીજ છે અને તેની પૂજા આત્મહિતાર્થિઓમાટે વિધેય છે અને તે બાબતમાં વર્તમાન અંગસાહિત્ય પણ સાક્ષીભૂત છે, એ વાતની સાખીતી માટે અનેક પ્રામાણિક આધારો સાથે શાસ્ત્રીયપ્રમાણો પણ રજુ કરવાનાંજ છે અને મારી ખાત્રી છે કે એટલા ઉપરથીજ વાંચકો બેચરદાસની અસત્યશીલતાને ઓળખવા સાથે તેઓની તે બૂલનો પણ સાક્ષાત્કાર સરલતાથી કરી શકશે.

શ્રીઆચારાંગ આદિ અંગસૂત્રોમાંથી તેઓએ ઉદ્ધૃત કરેલા 'ચૈત્ય' શબ્દો એવા એવા પ્રસંગે મૂકવામાં આવ્યા છે કે જેનો અર્થ તેઓ પોતાની માન્યતાને અનુકૂલ કરી શકે તેમજ નથી તે છતાં તેઓએ તેમ કર્યું છે એ એક કેવલ આશ્ચર્યનોજ વિષય છે. હું નથી માની શકતો કે જે આદમી એક કદિપત અને તદન અસત્ય માન્યતાને સાખીત કરવા માટે પેજનાં પેજ ચીતરવાની શક્તિ ધરાવે છે તે આદમી આપણા સૂત્ર ગ્રંથોમાં આવેલા 'ચૈત્ય' શબ્દો કયા કયા પ્રસંગે મૂકવામાં આવેલા છે અને તેનો કેવો અર્થ કરવો શક્ય છે આટલું પણ ન સમજી શકે! પરંતુ સંભવિત છે કે જે બેચરદાસે શ્રીજિનેશ્વરદેવની ઉત્કૃષ્ટતર આશાતના કરવા તથા આજ્ઞાનો લોપ કરવા માટે અને ઉત્તમોત્તમ આદર્શપુરૂષોની તેમજ સર્વોત્કૃષ્ટ-કોઈપણ જાતના વિસંવાદથી રહિત સુવિશાલ જૈનસાહિત્યની અસત્ય નિંદા કરવાની ખાતરજ પોતાની માનસિક વાચિક અને કાચિક એ સઘળી શક્તિનો ખજાનો ખરચી નાખ્યો છે તે બેચરદાસના આત્માની આસપાસ લયંકર કર્મોના કાળા પરદાઓ પથરાઈ મયા હોય અને તેના પ્રતાપે બિચારા તે બહિરાત્માની બાહ્ય અને અભ્યંતર એ બન્ને પ્રકારની અવલોકન શક્તિ અવરાઈ પણ ગઈ હોય! આ બાબતમાં આપણે તો સંભાવનાજ કરી શકીએ, નિશ્ચય કરવાનું કામ તો ખાસ પ્રત્યક્ષ

જાનીપુરૂષનું છે. પરંતુ તે સંભાવના સત્ય હોવામાં હૃદય સમ્મત થાય છે કારણકે બેચરદાસે પોતાના પુસ્તકમાં દાખલ કરેલાં પ્રાયઃ દરેક પ્રમાણોની એજ સ્થિતિ કરી મૂકી છે. એમાંનો ઘણો ખરો વિભાગ તો તેવોજ છે એવો નિશ્ચય આપણે કરી ચુક્યા અને ખાકીનો આગળ થઇ જશે.

વાંચકો સમજી શક્યા હશેકે ‘ચૈત્ય’ શબ્દનો પોતાનો મા-નેલો એકાંતિક-અસત્ય અર્થ પ્રમાણસિદ્ધ બનાવવા માટે પોતાના બીજા સુદાના મોટા વિભાગમાં અંગસૂત્રોના નામે બેચરદાસે ગખડાવેલા ગખગોળાઓ ઉપર વિશેષ લખવાની મારી ઇચ્છા નથી પરંતુ તે તરફ સિંહાવલોકન તો કરવું અને તેમ કરતાં કરતાં કેટલાક બેચરદાસના બુદ્ધિના નમુનાઓ કે જેમાંથી જૈન-શાસન પ્રત્યેની અશ્રદ્ધા અને શાસ્ત્રો તેમજ શાસ્ત્રકાર મહાપુરૂષો તરફની દુષ્ટબુદ્ધિ પ્રગટ થઈ રહી છે તેનું દિગ્દર્શન કરાવવાની અને નિરસન કરવાની તો મારી સંપૂર્ણ ઇચ્છા છે. એ ઇચ્છાને આધીન બની હવે હું તેનો અમલ કરવા માટેજ પ્રવૃત્ત થાઉં છું.

અંગસૂત્રોમાં આવતા ‘જિનચૈત્ય’ અને ‘અરિહન્તચૈત્ય’નો અર્થ ટીકાકાર મહાપુરૂષોએ ‘જિનપ્રતિમા’ વા ‘જિનમંદિર’ કર્યો છે એ બેચરદાસને ઘણાજ વિષમ લાગી ગયો છે એ વાતનો નિશ્ચય આપણે એમના શબ્દોથીજ કરી લઇએ. અંગસૂત્રોના નામે ગોટાળો કરવાની ખાતર શરૂઆતમાંજ તેઓ લખે છે કે:—

“(યદપિ ટીકાકારોએ ‘જિનચૈત્ય’ વા ‘અરિહન્તચૈત્ય’નો અર્થ જિનપ્રતિમા વા જિનમંદિર કર્યો છે તે ખરો છે. પરંતુ અંગોમાં આવેલા ‘ચૈત્ય’ શબ્દનો એ રીતે અર્થ કરતાં તેઓએ જે વિષમબૂલ કરી છે તેને હું હવે પછી જણાવવાનો છું.)”

મૂર્તિપૂજને બનાવટી અને પાછળથી શરૂથયેલી સમજાવવા માટે અને ‘ચૈત્ય’ શબ્દનો પોતે જે અર્થ કરે છે તેજ સાચો છે

એમ સાબીત કરવા માટે દીકાકાર મહાપુરૂષો ઉપર વિષમબુલ કરવાનો આરોપ મૂકનાર માણસને સત્યનું સાથીપણું ક્યાંથીજ હોઈ શકે ? દીકાકાર મહાપુરૂષો એટલે કોણ ? દીકાકાર મહાપુરૂષો એટલે બીજું કંઈજ નહિ પણ ઉન્નતિના અર્થિઓ માટે એક ઉત્તમોત્તમ આદર્શો. આદર્શની અવગણના કરનારમાં વિકાર શિવાય બીજું હોઈજ શું શકે ? અને વિકારવિવશ આત્મા વિકાર શિવાય બીજું જોઈ પણ શું શકે ? આ ઉપરથી આપણે તો એજ નિશ્ચિત કરી લેવાનું છે કે બેચરદાસની દૃષ્ટિએ આપણા મુંદરમાં મુંદર સાહિત્યમાં પણ માત્ર વિકારજ જણાય છે પણ એમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી. નેત્રનો દરદી ધોળાને પણ પીળું દેખે એમાં કંઈ નૂતનતા નથી અને નેત્રવિનાનો સર્વત્ર શૂન્યતાજ નિહાળે એમાં કંઈ અરવાલાવિકતા પણ નથી.

જે મહાપુરૂષોએ સંસારમુખનો પરિત્યાગ કરી ચારિત્રધર્મનો સ્વીકાર કરી સ્વ અને પરનું શ્રેય કરવા માટે જીવંતીસર સત્યના માર્ગમાં સુસ્થિર બની સત્યનુંજ પ્રકાશન કર્યા કર્યું તે આરાધ્ય-પાદ આદર્શો ઉપર એક પોતાના દુરાગ્રહને પોષવાની ખાતરજ અસત્ય આક્ષેપો કરાવે એ અવસ્થાને દૃષ્ટિરોગ કે અંધતા શિવાય બીજા કોની સાથે સરખાવી શકાય ?

બેચરદાસ ! જે શ્રીજિનશાસનમાં દીકા અને દીકાકાર પરત્વે સૂત્ર અને સૂત્રકર્તાના જેટલુંજ બહુમાન રાખવાની આવશ્યકતા છે તે શ્રીજિનશાસનમાં પ્રામાણિકશિરોમણિ દીકાકાર મહર્ષિઓ ઉપર તમારા જેવા પ્રલાપપદ્ધતો મરજી આવે તેવી પ્રલાપપદ્ધતા કર્યા કરે તેની પરવા શ્રીજિનશાસનના મર્મને સમજનારો એક પણ આત્મા નહિ કરે તે નહિજ કરે એટલે એવા અસત્ય આક્ષેપો કરવામાં પરિણામે તમારે પોતાનેજ સહેવું પડે તેમ છે. મને તો એ પણ ખાતરી છે કે એક સાચો વિચારક પણ તમારી એવી અનુચિતમાં અનુચિત પદ્ધતિને તિરસ્કારની દૃષ્ટિથીજ નિહાળતો હશે.

બેચરદાસના બુદ્ધિબળ માટે તો જીવવિચાર જેવા એક નાના પ્રકરણને જાણનાર એક નાનામાં નાના બાળકને પણ હસવું આવે તેમ છે. જૈનસમાજમાં એ તો એક સુપ્રસિદ્ધ બાબત છે કે મનુષ્યોનું જન્મ અને મરણ માત્ર લંબાઈ અને પહોળાઈમાં પીસ્તાળીસ લાખ ચોજન પ્રમાણ ચઢીદ્વીપમાં જ થઈ શકે છે પરંતુ તેથી આગળના દ્વીપ કે સમુદ્રમાં થઈ શકતું નથી અને શ્રીનંદીચર-દ્વીપ કે જ્યાં મોટાં મોટાં બાવન જિનાલયો અને અનેક મનોહર મૂર્તિઓ વિરાજમાન છે તે દ્વીપમાં તો કોઈપણ મનુષ્યનું મરણ તો સંભવતું જ નથી તે છતાં પણ પંડિત કહેવાતા બેચરદાસે પોતાના માનેલા ‘ચૈત્ય’ શબ્દના ચિતાની રાખ ઉપરનું ચિન્હ એવા અર્થની સાબીતી માટે શ્રીસ્થાનાંગનામના ત્રીજા અંગસૂત્રમાં શ્રીનંદીચરદ્વીપના વર્ણનમાં આવતા ‘ચૈત્ય’ શબ્દોની ત્રુટક ત્રુટક નોંધ લઈ જાણે પોતાની ધારણા સફળ થઈ ગઈ હોય એમ માની લીધું છે. પણ આ સ્થાને તો મારે તેમની વિચારશક્તિ તેમનું બુદ્ધિબળ અને તેમનું કલ્પનાકૌશલ્ય કે જે કેવલ એક નમ્રાટનું અનુકરણ કરી રહ્યું છે તેને ઉધાડું કરીને દર્શાવવું જ પડશે. પ્રથમ તો હું તેઓની નોંધ લેવાની ખુબી બતાવીશ અને ત્યારપછી તેને અંગે જે કંઈ કહેવા યોગ્ય હશે તે કહીશ.

બેચરદાસે પોતે લીધેલી નોંધના અક્ષરો:—

૪ (“ તાસિર્ણંઽઽવરિ ચત્તારિ, ચત્તારિ ચૈતિતથૂમાઽ x x x તૈસિર્ણં ચૈતિતથૂમાર્ણં પુરતો ચત્તારિ મણિપેઢિઆઓ, તાસિર્ણંઽઽવરિ ચત્તારિ ચૈતિતઠ્ઠવ્વા ”) (સ. ૨૨૯-૨૩૦ નંદીચર-વિચાર !)

તે નોંધમાં ત્રુટતા અક્ષરો સાથેની નોંધ નીચે મુજબની છે:—

“ તાસિર્ણં મણિપેઢિયાર્ણં ઽવરિં ચત્તારિ ચત્તારિ ચૈતિતથૂમા પળ્ળત્તા, તાસિર્ણં ચૈતિતથૂમાર્ણં પત્તેયં પત્તેયં ચઽઈદ્દિસિં ચત્તારિ

મણિપેદિયાતો પળ્લત્તા, તાસિ ણં મણિપેદિયાણં ઉવરિં ચત્તારિ
જિણપદિમાઓ સઁવરયણામંડતો સંપલિયંકણિસંજ્ઞાઓ ધૂમામિમ્મુ-
હાઓ ચિદંતિ, તં જહા-રિસમા વદ્ધમાણા ચંદાણણા વારિસેણા,
તેસિ ણં ચેતિતથૂમાણં પુરતો ચત્તારિ મણિપેદિયાતો પળ્લત્તા, તાસિ
ણં મણિપેદિતાણં ઉવરિં ચત્તારિ ચેતિતરુક્ષા પળ્લત્તા. ”

આ સંપૂર્ણ નોંધ જોવાથી વાંચકો સમજી શકશે કે પોતાની
નોંધમાંથી મૂર્તિ માટે કેવલ ગોઠાણો કરવા જિનપ્રતિમાના ઉલ્લેખને
કેવી રીતિએ વચમાંથી ઉઠાવી દીધો છે ! જિનમંદિરો અને જિન-
મૂર્તિઓના ઉલ્લેખો અંગસૂત્રોમાં પણ અનેક સ્થળે છે તે શુ' બેચર-
દાસ આવી રીતિએ છુપાવી શકશે ? આટલા ઉપરથી વાંચકો પૂરતો
નિર્ણય કરી શકશે કે બેચરદાસમાં જુઠાં પ્રમાણો ગોઠવવાની કેવી
કળા છે ! પરંતુ આ નોંધમાં આવેલા ચૈત્ય શબ્દનો જે સ્થળે મૃત-
કને અભિશાલ્ય કરવામાં આવે ત્યાં તેની ખાખ ઉપરજ કંઈ નિશાન
કરવામાં આવે તેનેજ ' ચૈત્ય ' કહેવામાં આવે છે' આ અર્થ તેઓ
શીરીતિએ સાબીત કરી શકે તેમ છે ? શુ' તેઓનામાં એ શક્તિ
છે કે જે શક્તિના બળે તેઓ કોઈ મરેલા શબને અત્રેથી ઉઠાવી
ત્યાં લઈ જશે અને ત્યાં અભિદાહ કરશે તેમજ તેની રાખ ઉપર
પોતે કંઈ નિશાન કરી પોતાના તે અર્થને સાબીત કરી આપશે ?
આપણે તો તેઓનામાં તે શક્તિ હોય ચા નવી ઉત્પન્ન થાય એમ
માનીએજ નહિ કારણ કે તે દ્વીપમાં તેણે બની શકેજ નહિ એમ
આપણા શાસ્ત્રકરો કહેવાય છે, પરંતુ તેઓ કદાચ પોતામાં તેથી
શક્તિ માનતા હોય તો પણ તેઓ તે બાબતમાં આપણા આગ-
મને પ્રમાણ તરીકે કેમજ મૂકી શકે ? જિનમૂર્તિ અને જિનમંદિ-
રો કે જે આત્મહિતનાં અનુપમ સાધનો છે તેના પ્રત્યેની શ્રદ્ધા
અને શ્રિયનો લોપ કરવા માટે બિચારા બેચરદાસ સૂત્રોની અને

સૂત્રકારોની કેવી કેવી વિરાધના કરવાની કોશિશ કરવા મંદી પડ્યા છે ? તેઓની આવી અવદશાના અવલોકનથી કયા આત્માર્થિના અંતરમાં અનુકંપાનો આવીર્ભાવ નહિ થાય ?

જેવી રીતિએ નંદીચરદ્વીપમાં 'ચૈત્ય' શબ્દના તે અર્થની સાબીતી અશક્ય છે તેવીજ રીતિએ દેવલોકમાં પણ તે અર્થની સાબીતી અશક્યજ છે, કારણકે નંદીચરદ્વીપની માફકજ દેવલોકમાં પણ સ્વાભાવિકજ મનુષ્યના જન્મ મરણની સંભાવના થઈ શકે તેમ નથી પરંતુ આ વસ્તુસ્થિતિનું ભાન શ્રદ્ધાશૂન્ય હૃદયને નજ હોઈ શકે એ તો મુનિશ્રિતજ છે અને તેનોજ એ પ્રભાવ છે કે 'શ્રીસમવાયાંગ નામના ચોથા અંગસૂત્રમાં સુધર્માસલામાં અને શ્રીવ્યાખ્યાપ્રજ્ઞાસિ (ભગવતી) નામના પાંચમા અંગસૂત્રમાં અસુરકુમારના સ્વામીની સલામાં આવેલા માણવકનામના ચૈત્યસ્તંભમાં રહેલા વજ્રમય ગોળ સમુદ્ગક-રૂપઆઓમાં મનુષ્યલોકમાં નિર્વાણ પામેલા શ્રીતીર્થંકરદેવોનાં અસ્થિઓ-હાડકાંઓ સ્થાપન કરવામાં આવેલ છે.' આ વર્ણનમાં આવતા 'ચૈત્યસ્તંભ' શબ્દ ઉપરથી બેચરદાસ પોતાના તે અર્થને સાબીત કરવા માગે છે ! તેમની આવી વિદ્વતા બે માતીયદલાઈ જેવા સોલીસીટરને તેમજ ભાવનગરવર્તિ શ્રી આત્માનંદ સલા જેવી સંસ્થા યા યુવકમંડળને આશ્ચર્યમુગ્ધ બનાવે તો મવાઈ જેવું શું છે ? પણ બેચરદાસની વિદ્વતાએ ખાસ અંગસૂત્રો ઉપર અહિં પણ કેવી વૃત્તિ પ્રકટ કરી છે તે પણ આપણે ખાસ બેઈ લેવા જેવું છે અને તે બેવા માટે તે તે સ્થાને કરેલા ઉલ્લેખનુંજ આપણે અક્ષરશઃ અવલોકન કરવું પડશે તે ઉલ્લેખ આ રહ્યો.

“ અર્થાત્ સુધર્મસભાની ૧વચ્ચે એક ચૈત્યસ્તંભ છે, તેમાં વજ્રમય

૧ કહેવાતા સાક્ષરને ખ્યાલ પણ નથી કે સભાની ૧વચ્ચે તો કોઈપણ સૂત્રકાર કે ટીકાકારે સ્તંભ કહ્યોજ નથી પણ વિભંગકલ્પના ન્યાયનો મહિમા

ચોળાકાર બાળનમાં તીર્થકરોનાં હાડકાં રાખેલાં જણાવ્યાં છે. આ સ્તંભની લંબાઈ દીકાકારે ૬૦ ચોળન જણાવી છે, તેની સામું વાંચાએ જોવાનું નથી કારણ કે એ દિવ્ય સ્તંભ છે. હું તો તેને ૬૦ ને બદલે ૬૦૦૦૦ ચોળન ઉંચો માનવાને પણ તૈયાર છું (?) ”

આ ઉલ્લેખ ઉપર મારે પોતાને કંઈપણ દીકા કરવાની જરૂર નથી કારણકે એ ઉલ્લેખમાં ખુદ્દી રીતિએ તરવરી રહેલું હિપહાસ્ય અને દેખાઈ આવતી અમદ્ધા આપોઆપ વાંચકો જોઈ શકે તેમ છે. પરંતુ એ ઉલ્લેખમાં તેઓએ સેવેલું જે એક મહા-મૃપાવાદ છે અને તેમાં જે ઠાંસી ઠાંસીને દુષ્ટતા ભરેલી છે તે દર્શાવવા માટે તો મારે ખાસ શ્રીસમવાયાંગસૂત્રનો તે ઉલ્લેખજ રજુ કરવો પડશે. બેચરદાસ કહે છે કે ‘ચૈત્યસ્તંભની ૬૦ ચોળ-નની ઉંચાઈ દીકાકારે જણાવી છે’ આ પ્રમાણે કહીને તેઓ જનતાને એમ સમજાવવા માગે છે કે ‘મૂળમાં જે બાબત નથી તે બાબત દીકાકારે કહી છે’ અને એવું સમજાવવાની ખાતરજ તેઓ નાંધ લેવામાં સૂત્રોના પાઠોની તોડફોડ કરી નાખે છે. તેઓએ પોતાના આખા પુસ્તકમાં પ્રમાણે આપવામાં એવીજ ચાલાકી ખેલી છે પણ તે ચાલાકી તેઓનાજ પ્રપંચના પ્રકાશમાં પરિણમવાની છે પણ એ વાત તેઓના ધ્યાનમાં રહેવા નથી પામી અને એ સ્વાભાવિક પણ છે; કારણકે ‘ખાડો ખોદે તેજ ખડે’ આ પ્રસિદ્ધ લોકોક્તિ ખાડો ખોદનારના ખ્યાલમાં નથીજ આવતી. તે વાત તેના ખ્યાલમાં તો ત્યારેજ આવે છે કે જ્યારે પોતાનાજ ખાડામાં પોતાનેજ પડવાનો સમય આવી લાગે છે પરંતુ તે અવસરે તે બિચારો પોતાનો બચાવ કરવા માટે પ્રાયઃ અશક્ત હોય છે.

કંઈક જુદોજ છે કે જ્યાં તેઓને તેમ સૂચ્યું છે શાસ્ત્રમાં વચ્ચેને માટે ‘બહુસમજાએ’ આવે છે તે પણ તેઓના ખ્યાલમાં રહ્યું નથી.

ત્રિયવાંચકગણ ! વાંચી લેશ મીસમવાયાંગ સૂત્રનો પૂરતો ઉલ્લેખ અને કરી લેશ ખાત્રી કે ટીકાકાર ભગવાને કહેલી વાત સૂત્રમાં સાક્ષાત્ કહેલીજ છે:—

“ સોહમ્મે કપ્પે સુહમ્માપ્પ સમાપ્પ માણવપ્પ ચેદ્ધયક્કલ્લમે હેટ્ઠા ઝવરિં ચ્ચ અદ્ધતેરસ અદ્ધતેરસ જોયણાણિ વજ્જેત્તા મજ્જે પળતીસ-
નોયણેસુ વડ્ડરામણસુ ગોલવટ્ટસમુગ્ગણસુ જિણસકહાઓ પળ્લન્તા ”

ટીકા—સૌધર્મકલ્પે સૌધર્માવતંસકાદિષુ વિમાનેષુ સર્વેષુ પચ્છ
અથ સમા ભવન્તિ—સુધર્મસમા ૧ ઉપપાતસમા ૨ અભિષેકસમા ૩
મલક્કારસમા ૪ વ્યવસાયસમા ૫, તત્ર સુધર્મસમામધ્યમાગે મણિ-
પિઠિકોપરિ ષષ્ઠિયોજનમાનો માણવકો નામ ચૈત્યસ્તમ્ભોઽસ્તિ, તત્ર
'વડ્ડરામણસુ'ત્તિ વજ્રમયેષુ તથા ગોલવટ્ટત્તા વર્તુલા યે સમુદ્ધકા-
માજનવિશેષાસ્તેષુ ' જિણસકહાઓ 'ત્તિ જિનસક્ક્યીની તીર્થકરાણાં
ાનુજલોકનિર્વૃત્તાનાં સક્ક્યીની-અસ્થીની પ્રજ્ઞપ્તાનીતિ । ”

સારાંશ—સૌધર્મકલ્પમાં સૌધર્માવતંસકાદિ સર્વ વિમાનોમાં
સુધર્મસમા ૧ ઉપપાતસમા ૨ અભિષેકસમા ૩ અલંકારસમા
૪ અને વ્યવસાયસમા ૫ આ પાંચ પાંચ સમાઓ હોય છે
તેમાંની સુધર્મસમાની મધ્યે-અંદર મણીપીઠની ઉપર સાડયા-
જન પ્રમાણવાળો માણવક નામનો ચૈત્યસ્તમ્ભ છે તેમાં સાડા-
ખારથોજન નીચેનો ભાગ અને સાડાખારથોજન ઉપરનો ભાગ
છાડી દબને મધ્યના પાંત્રીસ થોજનમાં વજ્રમય ગોળ લાજન,
વિશેષમાં મનુષ્યલોકમાં નિર્વાણ પામેલા તીર્થંકરદેવોનાં અસ્થિ-
હાડકાં કહેલાં છે.

ઉપરનો મૂળસાધનો સંપૂર્ણ ઉલ્લેખ વાંચવાથી વાંચકોની

ખાત્રા થઇ હશે કે ટીકાકાર મહર્ષિએ તે ચૈત્યસ્તંભનું કહેલું પ્રમાણ ખાસ મૂળસૂત્રમાં જ કહેલું છે. વાંચકો સમજી શકશે કે બેચરદાસની આવી પ્રવૃત્તિ કુબ્ધતા આદમી જેમ તરણ પકડે તેના જેવી જ છે. ખેર તેનું તે ભોગવશે પરંતુ ઉપકારી પુરૂષો ઉપર આવા આક્ષેપો કરતી વખતે તેઓ કેવી દુષ્ટભાવનાના ભોગ થયા હશે તે તો તેમનો આત્મા જાણે પરંતુ આપણે એટલું તો નિઃશંકપણે કહી શકીશું કે જે આદમીને પોતાના આત્માની થાડી પણ દયા હોય તે આદમી તો આવું અનુચિત અને અસત્ય સાહસ કરવા કદી જ તૈયાર ન થાય.

મારે આ સ્થાને જણાવી દેવું જોઈએ કે શ્રીસમવાયાંગનામના ચોથા અંગસૂત્રમાં દરેક અંગસૂત્રોમાં શું આવે છે, તેની નોંધ લેવાઈ છે તેમાં જ્ઞાતાધર્મકથા, ઉપાસકદશા અતકૃતદશા અને વિપાકમાં આવતા વર્ણનોની પણ નોંધ લેવાઈ છે તે નોંધમાં તે ઉદાહરણના નાયકો તે ઉપાસકો વિગેરેનાં ગાત્રો ચૈત્યો વિગેરેનું વર્ણન છે એમ કહેવાયું છે. તેમાંથી બેચરદાસે માત્ર “જા-યાર્ણં ચેદ્યાઈ, ઉવાસગાણાં x x x ચેદ્યાઈ, અંતગઢાણાં x x x ચેદ્યાઈ, અણુતરોષવાદ્યાણાં x x x ચેદ્યાઈ અને દુહચિવાગાણાં ચેદ્યાઈ x સુહચિવાગાણાં ચેદ્યાઈ” આવા આવા ઉલ્લેખોનો ઉતારો કરી પોતાના તે અર્થને સાબીત કરવાની કોશિશ કરી છે પરંતુ આ સ્થાને પણ અને તેમની અજ્ઞાનતા માટે તેમના ઉપર માત્ર અનુકંપા જ આવે છે કારણકે તે વર્ણનમાંથી તેમનો આશય કોઈપણ રીતિએ નીકળી શકતો નથી. કારણકે એ સૂત્રાક્ષરોનો આશય તો ખાસ મંદિરોની જ સાબીતી કરનારો છે અને એની ખાત્રી હું મારા વાંચકમહાશયોને પૂજ્યપાદ પરમગુરૂ ન્યાયાભ્ષો-નિધિ આચાર્યમહારાજ શ્રીવિજયાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રીના શબ્દોથી જ કરાવી આપીશ કારણકે ગમે તે કારણે તેઓશ્રીને તો બેચરદાસ પોતે પણ ‘પરમપૂજ્ય, જંગમતીર્થસ્વરૂપ, વીસમી

सदीना उद्धारकपुत्रं अने त्रैलोक्यालने भाटे लावावार्थ 'इपे' भाने छे. तेओश्री सम्भक्तवशद्योद्धार नाभना पोताना पुस्तकभां ८४ भा पेजभां लखे छे के:—

“ तथा श्रीसमवायांगसूत्रमें सूत्रोंकी हुंडी है तिसमें श्रावपासकदशांग सूत्रकी हुंडीमें कहा है कि—

“ से किं तं उवासगदसाओ उवासगदसासु णं उवासयाणं नगराई उज्जाणाई चेइयाई वणखंडा रायाणो अम्मापियरो समोसरणाई धम्मायरिया.”

अर्थ—उपासकदशामें क्या कथन है ? उत्तर—उपासकदशामें श्रावकोंके नगर, उद्यान, ‘चेइयाई’ चैत्यो अर्थात् मंदिर, वनखंड, राजा, माता, पिता, समोसरण, धर्माचार्यादिकोंका कथन है ॥

इससे समझना कि आनंदादि दशश्रावकोंके घरमें जिनमंदिर थे और उन्होंने जिनमंदिर कराये भी थे, और वे पूजा वंदना प्रमुख करते थे, यद्यपि उपासकदशामें यह पाठ नहीं है, क्योंकि पूर्वाचार्योंने सूत्रोंको संक्षिप्त करदीया है, तथापि समवायांगजीमें यह बात प्रत्यक्ष है; इस वास्ते जरा ध्यान देकर शुद्ध अंतःकरणसे तपास करोगे तो मालुम हो जावेगा कि आनंदादि अनेक श्रावकोंने जिनप्रतिमा पूजी है सो सत्य है ”

पूज्यपाद गुरुवर्यना उपरना उल्लेखथी हरेक सभल शकसे के भेयसदासे श्रीसमवायांगभांथी उद्धृत करीने भूकेला “ जायाणं चेइयाई, उवासगाणं चेइयाई, अंतगढाणं चेइयाई, अणुत्तरोववा-इयाणं चेइयाई ” इत्यादि शब्दो ते ते भडापुइधानी वज्जते नि-

મંથિ થયેલ મંદિરોનેજ જણાવનાર છે અને બેચરદાસે ઉપજાવી કાઢેલા અર્થની તો તેમાંથી ગંધપણ નીકળી શકે તેમ નથી.

આ સત્યસ્વરૂપને ટીકાકાર મહાપુરુષોએ તે તે સ્થાને આ-
લેખ્યું છે તે બદલ તે ઉપકારી પુરુષોના ઉપકાર માનવાના બદલે
તે તે મહાત્માઓએ કરેલા સત્યસ્પર્શિ અર્થો ઉપર મોતીચંદ-
લાઇએ માનેલા ‘આગમના ઉંડા અભ્યાસી પંડિત બેચરદાસે’
અસંગતિનો આરોપ કરી તે અર્થની ઉપેક્ષા કરવા અને પોતાના
અર્થને માન્ય કરવા પોતાના વાંચકોને સૂચવ્યું છે કારણકે તેમના
વિદ્વત્તાએ તેમાંજ પોતાનું શ્રેય માન્યું છે અને તેવા શ્રેયની અ-
લિલાષા પેલા મહાવીરકાર્યાલયના કાર્યવાહકોને અને શ્રીમહા-
વીરપત્રના સંપાદકને પણ થઈ હોય એમ જણાય છે ?

હવે વ્યાખ્યાપ્રજ્ઞાસિ (શ્રીભગવતી૭) સૂત્રમાં જંધારણ
અને વિદ્યાચારણ નામના પૂર્વવિદ્યાથી વિભૂષિત મુનિવરોનાં
વર્ણનો આવે છે તે લખિધધારી મુનિવરો પોતાની લખિધના બળે
નંદીશ્વરદ્વીપ વિગેરે સ્થાને જિનચૈત્યો એટલે જિનમંદિરો (જિ-
નમૂર્તિઓ)ના વંદન નિમિત્તે જાય છે એવું વર્ણન પણ આવે છે
તેમાંથી “ચેદયાઈ વંદઈ” અને “અરિહન્તચેદયાણિ વા” આવા
આવા ઉલ્લેખો ઉદ્ભૂત કરીને બેચરદાસે પોતાના કદિપત અર્થને
સાબીત કરવાની અલિલાષા રાખી છે પરંતુ તેમની તે અલિ-
લાષાની સફળતા કોઇપણ રીતિએ શક્ય નથી કારણકે એ શબ્દો
પણ નંદીશ્વરદ્વીપ આદિમાં રહેલ જિનમંદિરો (જિનમૂર્તિઓ)ને
ઉદ્દેશીનેજ મૂકવામાં આવેલા છે. જંધારણ અને વિદ્યાચારણ
એટલે એક જાતની વિશિષ્ટ પ્રકારની લખિધના ધારક મુનિવરો
તેઓ પ્રાયઃ તે તે દ્વીપવર્તિ અરિહન્તનાં મંદિરો (મૂર્તિઓ)ની
યાત્રા નિમિત્તેજ જાય છે. ત્યાં જવામાં અન્ય કોઇપણ નિમિત્ત
મંજાવી શકતું નથી. નંદીશ્વરદ્વીપમાં જિનમંદિરો વિદ્યમાન છે

એ હકીકત તો જનસમાજમાં સુપ્રસિદ્ધ છે કારણકે તે સમાજ પ્રાયઃ પ્રતિવર્ષ શ્રવણ કરે છે કે કલ્યાણક આદિના દિવસોમાં દેવતાઓ અને તેઓના સ્વામી ઇંદ્રો એ સર્વ નંદીશ્વરદ્વીપમાં જાય છે અને ત્યાં અષ્ટાહ્નિક મહોત્સવો કરે છે.

આગમના એક પણ પ્રમાણથી બેચરદાસ પોતાના અર્થને સાબીત કરી શક્યા નથી તે છતાં પણ તેઓએ પોતાને એક પ્રામાણિક પ્રકાણ મનાવવાની ચેષ્ટા કરી છે. જૈનસમાજમાં એ વાત તો એટલી બધી સુપ્રસિદ્ધ છે કે મહાપુરુષોની દહનક્રિયા જ્યાં જ્યાં થાય ત્યાં ત્યાં તે તે સ્થાનની આશાતના થવા ન પામે તેની ખાતર સ્તૂપની રચના કરવામાં આવે છે અને ભગવાન તીર્થંકરદેવોનાં પરમપવિત્ર શરીરોને જે સ્થાને અગ્નિશાથી કરવામાં આવે છે તે સ્થાને તો ખુદ ઇંદ્રમહારાજ પોતેજ દેવતાઓની પાસે સ્તૂપો કરાવે છે. આ વાતનો ઉલ્લેખ શ્રીજંબૂદ્વીપ-પત્રતિમાં પણ છે^૧ તેને દાખલ કરી તેના ઉપર પોતાના શ્રદ્ધા-શૂન્ય સ્વભાવનું શીલ મારવા માટે નોટ રૂપે લખે છે કે:—

“સૂતકારો અને દીકારોનો એવો ખ્યાલ છે કે, મહાવીરની પ્રત્યેક ક્રિયા પ્રધાનપણે દેવો કરે તેમાંજ તેની વિશેષ મોટાઈ છે, તેમ ધારી તેઓએ મહાવીરનાં હાડ સુદ્ધાં પણ સ્વર્ગમાં મોકલાવી દીધાં છે. આ ખ્યાલનું એવું બીષણ પરિણામ આવ્યું છે કે, વર્તમાનમાં મનુષ્યો માનવજાતિમાં યથેલા મહાવીરને પણ ઓળખી શકતા નથી-હું તો પ્રત્યક્ષ જોઈ રહ્યો છું કે, મહાવીરને કોઈ સ્વર્ગવાસી ભાઈ, ખરી રીતે ઓળખતો હોય તે બંને, પરંતુ અમને તો તેમની ખરી ઓળખ કોઈએ કરાવી નથી.”

૧ આટલા ઉપરયાજ સમજી શકાશે કે સૂત્રોમાં ચૈત્ય શબ્દ ફક્ત મૂર્તિ અને મંદિરના અર્થમાં છે અને ચિત્તાના સ્થાન માટે તો સ્પષ્ટપણે સ્તૂપ શબ્દ છે છતાં બીજાના બેચરદાસનો હૃદયરોગ કોઈ વિચિત્ર જણાય છે કે જેથી સ્પષ્ટ બેદને પણ જોઈ શક્યા નહિ અને ચૈત્યના અર્થનો ગોટાળો કરી આખા સંધને દુર્ગતિના ખાણમાં નાંખવા તૈયાર થયો.

પ્રિયવાંચકગણ! સૂત્રકારોમાં બેચરદાસે માનેલા વર્તમાન દ્વાદશાંગીના પ્રણેતા ભગવાન સુધર્માસ્વામીજી અને દીકાકારોમાં ભગવાન હરિભદ્રસુરિજી મહારાજ પણ આવી જાય છે તેઓના પ્રત્યે પણ બેચરદાસનો કંઈ જેવો તેવો આક્ષેપ છે? પ્રકૃષ્ટ પુણ્યનો અંધ કરી તીર્થંકરદેવો તીર્થની સ્થાપના કરવા માટે દેવલોકઆદિથી ચલે છે, મનુષ્યપણામાં જન્મ લે છે અને ત્યાર પછી ચારિત્રનો સ્વીકાર કરી ધાતિકર્મેના ધાત કરી કેવલજ્ઞાનને ઉપાર્જન કરે છે અને તીર્થની સ્થાપના કરે છે ત્યારબાદ 'પોતાનું' બાકી રહેલું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી નિર્વાણપદને પામે છે. આ પાંચે પ્રસંગેને આપણા સૂત્રકારો અને દીકાકારો 'કલ્યાણક' દિવસોથી ઝાળખાવે છે અને તે પ્રસંગે તે લોકોત્તર પવિત્ર આત્માના પ્રકૃષ્ટ પુણ્યોદયના પ્રતાપ દેવતાઓ ખેંચાય છે અને ભક્તિથી ઉછળતા દૃઢ્યે તે પ્રસંગને આનંદની સાથે ઉજવે છે અને પોતાના આત્માને પવિત્ર બનાવે છે-પોતાના સમ્યક્ત્વને સુવિશુદ્ધ બનાવે છે. આ સત્યવસ્તુસ્થિતિ આલેખનાર સૂત્રકારો અને દીકાકારોને બેચરદાસ 'ખ્યાલી' કહે છે અને કહે છે કે 'અમને શ્રીમહાવીરની ખરી ઝાળખાણજ કોઈએ કરાવી નથી અને એનો પ્રતાપ સૂત્રકારો અને દીકાકારોના તે ખોટા ખ્યાલનોજ છે.' શું પવિત્ર સૂત્રકારો અને દીકાકારો ઉપર આ જેવો તેવો આક્ષેપ છે? સત્ય વસ્તુતત્ત્વનો પ્રકાશ કરનાર પરમર્ષિઓ ઉપર અસત્ય પ્રકાશનનો આક્ષેપ કરનાર જનશાસનમાં પણ રહેવાને માટે ચોચ્ય છે? શું એ કાર્ય સૂર્યના પ્રકાશને અંધકાર તરીકે ઝાળખાવનાર નથી? જે સૂત્રકાર ભગવાનો અને દીકાકાર મહાત્માઓએ પરમાત્માશ્રી મહાવીરદેવના જીવનનો ચથાર્થ ચિતાર આપવા માટે જીવનની એક પણ ઘટનાને જતી નથી કરી અને અનેક પ્રકારે તેનું આલેખન કર્યું છે તે મહાત્માઓ ઉપર એવો આક્ષેપ કરવો એ શું સદ્ભાવની નીશાની છે? આવા વિષયો ઉપર વધુને વધુ

વખત રોકીને મારા વાંચક મહાશયોનો ખ્યાલ એ પાપીમાં પાપી વિચારો તરફ વધારે વખત રોકી રાખવામાં સહાયક બનવાની મારી ઈચ્છા નથી. આ રથને એટલું તો ચોક્કસ થાય છે કે જેઓ શુદ્ધાત્મા હશે તે તો આવા સૂત્રકારોને પણ ઉઠાવનાર બેચરદાસની છાયા પણ નહિલે. કારણકે બેચરદાસ સૂત્રોને પણ ખોટાંજ જણાવે છે.

બસ ચૈત્ય શબ્દના પીંજણને આપણે ઉપર જોઈ ગયા તેજ પ્રમાણે કલ્પિતરીતિથી પ્રમાણોની ચોજના અને સૂત્રકારો તેમજ ટીકાકાર મહર્ષિઓ ઉપર અસત્ય આક્ષેપો કરવામાંજ બેચરદાસે પરિપૂર્ણ કર્યું છે ત્યાર બાદ બેચરદાસે પણ પરમાત્મની માફક આપણી પરમાત્માની પરમપૂજ્ય મૂર્તિઓ ઉપર આપણા દૃષ્ટિપથમાં આવતાં દીલાં શ્રીવત્સો અને ચક્ષુઓ વિગેરેને શિષ્ટાસંમત અને અશાસ્ત્રીય આચરણ તરીકે ઓળખાવીને આપણા પવિત્ર મૂર્તિપૂજકસમાજને દમ્ભી અને ઢોંગીના ઇલકાઓ આપવા પણ તેઓ ચૂક્યા નથી કારણકે તેમની વિદ્વતા બાજે તેઓના મોટે એજ મોક્ષમાર્ગ બતાવી રહી છે ! એ તો એક નીતિ છે કે જેવા દેવ તેવી આંખો અને આત્મા તેવી મુક્તિ ! બેચરદાસને મોટે બકવાદ કરવો એજ મોક્ષ માર્ગ હોય એવી કલ્પના એમની પ્રવૃત્તિ આપણને કરાવી રહી છે એટલે આપણે પણ કરવીજ પડે છે. વાંચકોને એ પ્રશ્ન થશે કે બેચરદાસ કયા શાસ્ત્રને માન્ય રાખે છે કે જેથી આપણા ઉત્તમ આચારો ઉપર તે ‘અશાસ્ત્રીય’-પણાની છાપ મારે છે અને બેચરદાસના મનથી પોતાના શિવાય કયાં એક પણ શિષ્ટ પુરૂષ છે કે તેને ઉેશીને આપણા તે પવિત્ર આચારો ઉપર ‘શિષ્ટાસંમત’નું શીલ તેઓ મારે છે ? આ પ્રશ્ન તો યથાર્થિત છે કારણકે બેચરદાસના છેલ્લા ઉદ્દેશોથી વાંચકમાત્રની ખાત્રી થઇ જાય એમ છે કે બેચરદાસના મનથી

કોઈ પણ શિષ્ટજ નથી અને એક પણ શાસ્ત્ર નિર્વિકાર નથી. તે છતાં પણ એ શબ્દોનો ઉપયોગ તેઓની લેખિની યા રસના કરે છે તેનું કારણ માત્ર એકજ છે અને તે એ કે તેમના એવા શબ્દો વાંચીને ભોતીચંદલાઈ જેવા તેમના મિત્રો બન્યા રહે તો ઠીક અને ભોતીચંદલાઈ પણ તેઓને ‘આગમના ઉંડા અભ્યાસી’ તરીકે ઓળખાવવા માટે એવા શબ્દોનોજ ઉપયોગ કરે એમ છે એટલે કદાચ બેચરદાસનું તે કારણ આપણે વ્યાજબી માની લઇએ તો વાંધા જેવું પણ નથી.

આપણે કહી ગયા તેજ પ્રમાણે ચૈત્ય શબ્દનું પિંજણ પૂર્ણ કરવા બાદ આપણાં મંદિરો મૂર્તિઓ અને તેની પૂજાને બનાવટી તરીકે જણાવવાનો પ્રયાસ કર્યો છે પરંતુ તે વ્યર્થ છે, કારણ કે મંદિરો મૂર્તિઓ અને તેની પૂજા આજની નથી પણ અનાદિની છે. ઉપાસ્યની પૂજા સાથેજ ઉપાસ્યની મૂર્તિપૂજા પણ ચાલુજ છે એમાં કોઈપણ જાતનો બાધક છેજ નહિ એ વાતની સાક્ષી આજે અનેક આગમો પણ આપી રહ્યાં છે. એમ પૂજ્ય આત્મારામજી મહારાજ કે જેઓને બેચરદાસ પણ પરમપૂજ્ય જગમતીર્થસ્વરૂપ ઉદ્ધારક પુરૂષ અને ત્રણે કાલને માટે ભાવાચાર્ય તરીકે સ્વીકારે છે તેઓશ્રી પણ પોતાના બનાવેલા ‘સમ્યક્-શબ્દોદ્ધાર’ નામના પુસ્તકના ૧૬૫ મા પૃષ્ઠમાં લખે છે કે:—

“સૈંદુરોં ઢિકાને જિનપ્રતિમાકી પૂજા કરનેકા તથા જિન-મંદિર બનવાને વગૈરા કા ખુલાસા અધિકાર હૈ। ઔર સર્વસૂત્ર દેશકે સામાન્યપણે વિચાર કરનેસં મો માલુમ હોતા હૈ કિ ચૌથે આરેમેં જિતને મંદિર થે ઉતને આજકલ નહીં હૈં, ક્યોંકિ સૂત્રોમેં જહાં જહાં આવકોંકા અધિકાર હૈ વહાં વહાં “જ્ઞાયાકયલિકમ્મા” અર્થાત્

સ્નાન કરકે દેવપૂજા કરી એસા પ્રત્યક્ષ પાઠ છે. ઇસસે સર્વશ્રાવકોંકે
 ધર્મમાં જિનમંદિર થે ઓર વે નિરંતર પૂજા કરતે થે એસા સિદ્ધ હોતા
 છે. તથા દશપૂર્વધારીકે શ્રાવક સંપ્રતિરાજાને સવાલાશ્વ જિનમંદિર
 ઓર સવાક્રોડ જિનબિંબ બનવાઈ છે જિનમેંસે હજારોં જિનમંદિર
 ઓર જિનપ્રતિમા અદ્યાપિ પર્યંત વિદ્યમાન છે. રતલામ નાહોલ
 આદિ નગરોંમેં તથા શત્રુંજય ગિરનારાદિ તિર્યોંમેં બહુત ઠિકાને સંપ્ર-
 તિરાજા કે બનવાઈ જિનમંદિર દૃષ્ટિગોચર હોતે છે, ઓર મી અનેક
 જિનમંદિર હજારોં વર્ષોંકે બને હુઈ દિશ્વલાઈ દેતે છે. તથા આબુજી
 ઉપર વિમલચંદ્ર તથા વસ્તુપાલતેજપાલકે બનવાઈ ક્રોડોં રૂપયેકી
 ઠાગતકે જિનમંદિર જિનકી શોભા અવર્ણનીય છે. ”

પૂજ્યપાદ પરમશુદ્ધ ન્યાયાન્વેષાનાધ શ્રીમદ્ વિજ્ઞાનદસૂરી-
 ચરણ મહારાજના ઉપરોક્ત ઉદ્દેશથી સાબીત થાય છે કે ‘શ્રા-
 વકો પોતાના ધર્મમાં પણ જિનમંદિર રાખતા અને નિરંતર પૂજા
 કરતા એ હકીકત જે જે સૂત્રોમાં આવકોનો અધિકાર આવે છે
 તે તે સૂત્રોમાં સ્પષ્ટપણે લખાયેલી છે અને ચોથા આરામાં જેટલાં
 જિનમંદિર હતાં તેટલાં આજે નથી’ આ વાત કંઈ પુનઃ સમ-
 જાવવી પડે તેમ નથી. હવે જાગવાનું હરિભદ્રસૂરિણ મહારાજ
 કે જેઓને બેચરદાસે પોતે પણ કેવલ લોકોને ઠગવા અને ઉન્માર્ગે
 દોરવા માટેજ પરમપ્રામાણિક શિષ્ટશિરોમણિ અને મધ્યસ્થ-
 તાની મૂર્તિરૂપે સ્વીકારેલા છે તેઓશ્રી તો પોતાના શ્રીસંબોધ-
 પ્રકરણ નામના ઉપકારક અંથમાં શ્રાવકધર્માધિકારમાં આવકો માટે
 વિધિમાર્ગ દર્શાવતાં સ્પષ્ટ અક્ષરોમાં જણાવે છે કે:—

“ દશસપ્ સંજાણે હંમિ જિણિંદબિંબસંઠવણં ।

પ્રવચનસરણે સહસ્સે લક્ષે જિણમવણકારવણં ॥ ૨૩ ॥

જિણુદરણાઈયં કિચ્ચં કિજ્જઈ દસસરસેરે ।

इच्छाइ धम्मकिच्चं सत्तीए कुणइ जो सङ्गो ॥२४॥

અર્થાત—જે શ્રાવક હોય તે જે પોતાની પાસે શતદ્રવ્ય થાય તો ઘરની અંદર જિનેન્દ્રદેવના બિંબની સ્થાપના કરે, એક હજાર દ્રવ્ય હોય તો પ્રવચન લખાવે, એક લાખ દ્રવ્ય થાય તો જિનેન્દ્ર લગવાનું લવન-મંદિર બંધાવે અને દસહજાર દ્રવ્ય હોય તો જીર્ણોદ્ધાર આદિ ધર્મકાર્યોને શક્તિમુજબ કરે.

પ્રામાણિક ધુરંધર શ્રીહરિભદ્રમૂરિજી મહારાજ જેવાના આવા સ્પષ્ટ વિધિવાદોની આગળ ખેચરદાસ જેવાનું કલ્પના સામ્રાજ્ય ક્યાં સુધી ટકી શકે તેમ છે? હવે તો તે મહાભાગને પુનઃ જિનમંદિર અને જિનમૂર્તિના સનાતન અસ્તિત્વનો લોપ કરવા માટે શ્રાવકોનાજ અસ્તિત્વનો અર્થાત જિનેન્દ્રદેવના શાસનના અસ્તિત્વનોજ લોપ કરવા માટે મથવું પડશે કારણકે તેમ ક્યાં વિના જિનમંદિરો અને જિનમૂર્તિઓ તેમજ તેની ઉપાસનાનો લોપ કરવાની તેમની ધારણા કોઈપણ પ્રકારે ફળવતી બની શકે તેમ નથી. જિનશાસનના અસ્તિત્વની સાથેજ તેનું અસ્તિત્વ તો સુનિશ્ચિત છે. સાક્ષાત જિનેન્દ્રદેવની વિદ્યમાન અવસ્થામાં પણ શ્રીજિનબિંબની ઉપાસના અનેક પ્રકારે ચાલુજ હોય છે તો પછી તે વિશ્વદીપકના વિલય પછી તો તેના ઉપાસકોને શ્રી જિનબિંબ અને જિનાગમ શિવાય આધારજ કોનો? આત્માના ઉદ્ધાર માટે ખાસ આવશ્યક અંગો ઉપર ધર્મપ્રેમી જૈનસમાજનો અપૂર્વપ્રેમ હોય એ તો સ્વાભાવિકજ છે. એ પ્રેમને દ્વેષના રૂપમાં પરાવર્તિત કરવાનો પરિશ્રમ ઉઠાવનાર આત્મા પોતાના ઉન્નતિના દરવાજાને પોતાનાજ હસ્તે બંધ કરવાની માથાકુટ કરનાર છે ને તે દરવાજા બંધ થયા શિવાય તે આત્માના હાથમાં

બીજું કંઈ પણ આવવાની સંભાવના નથી. આવી એક સાદી વાત સમજવાની પણ પરવા કરવા વિનાજ યેચરદાસ જિનમંદિરો, જિનમૂર્તિઓ અને તેની ઉપાસનાને અવિધેય અને બનાવટી ઠરાવવા માટે તલપાપડ થઈ રહ્યા છે અને તે તાનમાં ને તાનમાં તેઓ લખે છે કે:—

“જે ભાષના મનમાં વર્તમાન ધર્મ, તેના વર્તમાન નિયમો.....તથા વર્તમાન મૂર્તિપૂજા વિગેરે અનાદિનું ભાસતું હશે-રાજ ભરતના સમયનું લાગતું હશે-તે અંધુને હું જાતે શાસ્ત્રો વાંચવાની ભલામણ કર્યા સિવાય બીજું કંઈ સમજવી શકતો નથી.”

વાંચકો ઉપરના ઉદ્દેશ્ય ઉપરથી જોઈ શકશે કે વર્તમાન ધર્મ અને તેના નિયમો તેમજ મૂર્તિપૂજા વિગેરે યેચરદાસને કેટલું અંધું અનિષ્ટ જણાઈ રહ્યું છે. આપણો જે જિનધર્મ અને તેના નિયમો કે જે આજે આખી દુનિયાને આશ્રયચકિત બનાવી રહ્યા છે અને જેની આજે ખુલ્લા દિલથી પ્રશંસા વિરોધિઓના મુખથી પણ થઈ રહી છે તેમજ આપણી જે મૂર્તિપૂજા સમગ્ર જગતમાં સર્વોત્તમસ્થાને વિરાજ રહી છે, તે આપણા પવિત્ર જિનધર્મ અને તેના વિશ્વહિતકર નિયમો તેમજ બાળજીવની પણ સહેલાઈથી ઉન્નતિ કરનાર સર્વોત્તમ આપણી મૂર્તિપૂજા જેને અનિષ્ટ ભાસે તેના કમભાજ્યની દયા ખાવી એજ આપણા માટે ઉચિત હોય એમ મને લાગે છે. કરભને દ્રાક્ષા અને રાસભને શર્કરા ન રૂચે એમાં આપણે તેના કમભાજ્ય શિવાય બીજા કોને દોષ દઈએ? એટલે આપણે આ બાબતમાં તો એજ નીતિને અનુસરી મહારાજ ભરતચક્રીના સમયમાં જાણે મૂર્તિપૂજા વિગેરેનું અસ્તિત્વ નજ હોય એમ સમજાવવાની યેચરદાસે જે કેશેશ કરી છે તેના ઉપરજ ઉચિત ઉહાપોહ કરવો જોઈએ અને જે મહાપુરૂષના વચનને શિરસાવંધ માનવાનો યેચરદાસ

ક'લ કરે છે તેજ મહાપુરુષના કથનથી જનતાસમક્ષ આપણે બહાર કરી દેવું જોઈએ કે ભરતચક્રવર્તિના સમયમાં પણ શ્રી-જિનયુગ શાસન અને તેની ઉપાસના પૂરજોસથી ચાલતી હતી.

ભગવાન હરિભદ્રસુરિજી મહારાજ આવશ્યકવૃત્તિમાં શ્રુતકે-વલી ભગવાન ભદ્રબાહુસ્વામીજી મહારાજએ બનાવેલી નિર્ધુ-ક્તિની વ્યાખ્યા કરતાં ૧૪૬ માં પત્રમાં લખે છે કે:—

“સેજ્ઞસોઽવિ ભગવં જત્ય ઠિઓ પઢિલામિઓ તાણિ પયાણિ મા પાણિ અકમિહામિતિ ભક્તીય તત્ય રયણામયં પેઢં કરેઈ, તિસંજ્ઞં ચ અચ્ચિણઈ, વિસેસેણ ય પદ્દેસકાલે અચ્ચિણેઝ્ઞ ઘુંજઈ, લોગો પુચ્છઈ—કિમેયંતિ, સેજ્ઞસો મળતિ—આદિગરમંદલગં તિ,તતો લોગે-ળવિ જત્ય જત્ય ભગવં ઠિતો તત્ય તત્ય પેઢં કયં, ”

અર્થાત—શ્રેયાંસકુમારે પણ ભગવાન જ્યાં ઉભા રહ્યા અને પોતે જ્યાં ભગવાનને પ્રતિલાખ્યા તે સ્થાનમાં પ્રતિબિંબિત થયેલાં પ્રભુના ચરણો ઉપર કોઈ પોતાના ચરણો સ્થાપન ન કરે. એવી ભક્તિથી તે સ્થાને રત્નમયપીઠની સ્થાપના કરી અને નિરંતર તેની ત્રણેકાલ તે શ્રેયાંસકુમાર પૂજા કરતા તેમજ પર્વ-દિવસે વિશેષપ્રકારે તેની અર્ચા કરીને ભોજન લેતા. આ પ્રવૃત્તિ દેખીને લોકોએ શ્રેયાંસકુમારને પ્રશ્ન કર્યો કે આ શું ? ઉત્તરમાં શ્રેયાંસકુમારે કહ્યું કે આ ‘આદિકરમંડલ’ છે તેથી લોકોએ પણ ભગવાન જ્યાં જ્યાં સ્થિત રહ્યા હતા ત્યાં ત્યાં પીઠ બનાવ્યું.

જે ભરતચક્રવર્તિના સમયમાં શ્રીજિનેશ્વરદેવની આ પ્રકારે ઉપાસના ચાલતી હતી અને ચાલવીજ જોઈએ તે સમયમાં બે-ચરદાસ મૂર્તિપૂજા હતીજ નહિ એમ સમજાવવાની જે કોશેશ કરે છે તે કેટલી બધી બોહુદી છે એ તો વાંચકો સહજમાં

સમજી શકે તેમ છે. એ વાત પણ ખ્યાલમાં આવી શકે એમ છે કે શ્રીજિનશાસનના મર્મને સમજનારાઓ અધિકાર પ્રમાણે અનેક પ્રકારે શ્રીજિનની ઉપાસના કરવામાંજ પોતાનું આત્મશ્રેયઃ સમજે છે. પ્રજ્ઞના પાદન્યાસના સ્થાને ઉભા કરેલા પીઠની ઉપાસના વિના જોએ લોજન લેવાને નથી ઈચ્છતા તેઓ પરમાત્માની મૂર્તિઓની ઉપાસના કરવામાં પ્રમાદ કરે એ શું બનવા બેગ છે ? આગમ વિગેરે સાહિત્ય એજ કહી રહ્યું છે કે ચૈત્યો-જિન-મંદિરો અમુક સ્થાનેજ નહિ પરંતુ હરેક ઉચિત સ્થાને થઈ શકે છે અને હતાંજ તેમજ તેની ઉપાસના ઉન્નતિના અર્થિઓ યથા-શક્તિ કરવાને ચૂકતાજ ન હતા. વર્તમાન સમય પણ ગતસમયની તે સ્થિતિ માટે સાક્ષીભૂત છે કારણકે આજે પણ ઉન્નતિના અર્થિઓએ ઉભાં કરેલાં ગગનચુંબી મનોહર મંદિરો દુનિયાના દિલને આકર્ષિ રહ્યાં છે અને તેની ઉપાસનામાં પોતાનું આત્મ-શ્રેયઃ જોઈ શકનારાઓ આજે પણ નાસ્તિકોના પટપટારાની પરવા રાખ્યા વિનાજ પોતાની શક્તિના પ્રમાણમાં તન મન અને ધનની સાર્થકતા તેની ઉપાસનામાંજ માની રહ્યા છે. દુનિયા પણ તે ઉપાસનામાં ઉન્નતિની ઝાંખી કરી રહી છે તે છતાં પણ બેચરદાસ એમ મનાવવા માગે છે કે—

“ આપણા પૂર્વજોએ ચૈત્યોને પૂજવા માટે નહિ, પણ તે તે મરનાર મહાપુરુષની પાદમીરી રાખવા માટે બનાવ્યાં હતાં. પરંતુ પાછળથી તેની પૂજા શરૂ થઈ હતી અને તે આજ સુધી પણ ચાલી આવી છે. ”

આ શું માનવા કે સાંભળવાને યોગ્ય પણ છે ? અસ્તુ એ માન્યતા માનવા કે સાંભળવાને યોગ્ય હોય ન હોય તેની વિચારણા ન કરતાં વાંચકો એજ વિચાર કરશે કે એ માન્યતાને પ્રગટ કરતાં કરતાં બેચરદાસના હસ્તે કેવું કેવું લખાઈ ગયું છે ? તેઓ કહે છે કે ‘ પૂર્વજોએ ચૈત્યો બનાવ્યાં તો હતાં પણ તે પૂજવા માટે નહિ

અને તેના પરિવારે તો તે પૂજ્યાંજ અને તે પૂજા આજમુધી પણ ચાલીજ રહી છે.' કેવી વિદ્વતાથી ભરેલું અને વિચારશીલ લખાણ! અસત્ય તે ક્યાં મુધી છુપું રહી શકતું હશે? આપણે હવે એજ શ્રીહરિભદ્રસૂરિજી મહારાજના અક્ષરોથી નિશ્ચય કરી લઈએ કે ખુદ ભરતચક્રવર્તિએ પણ જિનમંદિર બનાવ્યું છે યા નહિ?

તે ભગવાન આવશ્યકસૂત્રના ૧૬૯ માં પત્રમાં લખે છે કે:-

“ભરતો ભગવન્તમુદ્દિશ્ય વર્ધકીરત્નેન યોજનાયામં ત્રિગવ્યૂતો-
ચ્છિત્તં સિંહનિષ્ઠાયતનં કારિતવાન્, નિજવર્ણપ્રમાણયુક્તાઃ ચતુર્વિ-
ન્નતિ જીવાભિગમોક્તપરિવારયુક્તાઃ તીર્થંકરપ્રતિમાઃ તથા ભ્રાતૃશતપ્ર-
તિમા આત્મપ્રતિમાં ચ (આત્મપ્રતિમયા સહ) સ્તૂપશતં ચ, મા કશ્ચિદ્
આક્રમણં કરિષ્યતીતિ, ભગવતઃ શેષાન્ ઇકોનશતસ્ય ભ્રાતૃણામિતિ,
તથા લોહમયાન્ યન્ત્રપુરુષાન્ તદ્વારપાલાંશ્ચકાર.”

અર્થાત્ ભરત રાજાએ ભગવાન ઋષભદેવસ્વામીને ઉદેશીને એટલે શ્રીઋષભદેવસ્વામીનું વિસ્તારમાં એક ચોજન પ્રમાણ અને ત્રણ ગાઉનું ઉંચું સિંહના આસન જેવું એક મંદિર કરાવ્યું. પોતાપોતાના વર્ણ અને પ્રમાણવાળી અને શ્રીજીવાલિગમમાં કહેલા પરિવારે કરીને યુક્ત એવી ચોવીસે તીર્થંકરોની પ્રતિમાઓ, સો ભાઈઓની (પોતાની સાથે) પ્રતિમા તેમજ સો સ્તૂપ કરાવ્યાં. તે સ્થાનનું કોઈપણ આક્રમણ ન કરે એ ધરાદાથી એક ભગવાનનું અને બાકી પોતાના નવાણુભાઈનાં એમ કરીને સો સ્તૂપ બનાવ્યા તથા લોહમય યન્ત્રપુરુષોને તે મંદિરના દ્વારપાલ બનાવ્યા.

વસ્તુસ્થિતિ આવી સુસ્પષ્ટ છતાં આપણે જોઈ ગયા તે પ્રમાણે બેચરદાસ જનતાને એમ સમજાવવા માં છે કે આપણા પૂર્વજોએ ચૈત્ય બનાવ્યાં તો હતાં પરંતુ તે વાંદવા કે પૂજવાને માટે નહિ. તો હવે આપણે એ જોઈએ કે સાક્ષાત્ અમણુ ભગ-

વાન મહાવીરસ્વામીજી પોતાના પ્રથમ ગણધર શ્રીગૌતમસ્વા-
મીજીને પોતાના શ્રીમુખે કેવી આજ્ઞા કરાવે છે ?

ભગવાન હરિભદ્રસુરિજી મહારાજ આવશ્યકવૃત્તિમાં છેલ્લા
દશાપૂર્વી ભગવાન વજ્રસ્વામીજીનું ચરિત્ર આલેખતાં ૨૮૭ આ
પત્રમાં લખે છે કે:—

“ સામિના પુઠ્ઠ વાગરિયં અણાગણ ગોયમસામિમ્મિ—જહ જો
અદ્વાપદં વિલગ્ગઈ ચેઈયાણિ ય વંદઈ ધરણિગોયરો સો તેણેવ ભવ-
માહ્ણેણં સિજ્જતિ, તં ચ દેવા અન્નમન્નસ્સ કહિંતિ, જહા કિર ધર-
ણિગોયરો અદ્વાવયં જો વિલગ્ગતિ સો તેણેવ ભવેણ સિજ્જઈ, તતો
ગોયમસામી ચિંતઈ—જહ અદ્વાવયં વચ્છેજ્ઞા, તતો સામી તસ્સ હિય-
યાકૂતં જાણિઝ્ઞ તાવસા ય સંબુજ્ઞિહિન્તિ ત્તિ ભગવયા મ્મણિતો—
વચ્છ ગોયમ ! અદ્વાવયં ચેઈયં વંદેઝં, તાહે ભગવં ગોયમો હદ્ધતુદ્ધો ભગવં
વંદિત્તા ગતો અદ્વાવયં....ચેઈયાણિ વંદિત્તા ઉત્તરપુરચ્છિમે દિસિમાણ
પુદ્ધવિસિલાવટ્ટણ અસોગવરપાદવસ્સ અહે તં રયણિં વાસાણ ઉવા-
ગતો.....તતો ભગવં વિહયદિવસે ચેઈયાણિ વંદિત્તા પચ્છોરુહઈ ”

અર્થાત્—ભગવાન ગૌતમસ્વામીજીના આવતા પહેલાં પર-
માત્મા શ્રીમહાવીરદેવે કહ્યું હતું કે જે ભૂમિચર અષ્ટાપદ ઉપર
ચઢે અને ચૈત્યોને વંદન કરે તે તેજ ભવમાં સિદ્ધિપદને પામે.
આ વાતને દેવતાઓ આપસઆપસમાં કહેતા હતા કે જે ભૂચર
અષ્ટાપદ ઉપર જાય તે તેજ ભવમાં સિદ્ધિપદને પામે. તે વાતનું
અવજ્ઞ કરીને ભગવાન ગૌતમસ્વામીએ પણ વિચાર્યું કે હું અષ્ટા-
પદ જાઉં. ભગવાન ગૌતમસ્વામીના એ વિચારને જાણીને અને
તાપસો પણ પ્રતિષ્ઠાધ પામશે એ હેતુથી ભગવાન મહાવીર-

સ્વામીએ કહ્યું કે હું જો ગૌતમ ! અષ્ટાપદ ઉપર ચૈત્યોને વંદન કરવા માટે જા. આ આજ્ઞાના અવશ્યથી હૃષ્ટતુષ્ટ થયેલા ભગવાન ગૌતમસ્વામીજી ભગવાનને વંદન કરીને અષ્ટાપદ ઉપર ગયા. ત્યાં ચૈત્યોને વંદન કરીને તે રાત્રિના નિવાસ માટે ભગવાન ગૌતમસ્વામીજી અશોકવરવૃક્ષની નીચે પધાર્યા. ખીજે દિવસે ભગવાન ગૌતમસ્વામી ચૈત્યોને વંદન કરીને નીચે ઉતરે છે.

મારી ખાત્રી છે કે આદલા ઉદ્દેશ્યો જોવા પછી હરેક અદ્વાસંપન્ન ધર્માત્માને ખાત્રી થઈજ હશે કે બેચરદાસે માત્ર લોકોને ભ્રમણામાં નાખવા કપોળકાદંપતજ કથન કર્યું છે. જિનમંદિરો અને જિનમૂર્તિઓ કે જેને માટે ‘ચૈત્ય’ શબ્દનો પ્રયોગ થાય છે અને તે પ્રયોગ અન્યસૂત્રો અને અન્યગ્રંથોની સાથે ખાસ અંગસૂત્રોમાં પણ થયેલો છે. જ્યાં જ્યાં કેવલ ચૈત્ય શબ્દનો પ્રયોગ થયો છે ત્યાં ત્યાં ટીકાકારોએ તેનો અર્થ જિનમંદિર કે જિનમૂર્તિજ કરેલો છે અને તે એકાંતે સુસંગત છે. તેવો અર્થ કરનારા ટીકાકાર મહાપુરુષો ઉપર પ્રામાણીકતાની રૂએ કોઈપણ વ્યક્તિ અસંગતિનો આરોપ મૂકી શકે તેમ છેજ નહિ, તે છતાં બેચરદાસે આપણા પૂજ્ય ટીકાકારો ઉપર તેવો આક્ષેપ કરવામાં માત્ર પાતાતું દૃઢ્યજ પરખાવ્યું છે કેમકે કલ્યાણભાગીઓનેજ જિનવચનમાં શ્રદ્ધા હોય છે પરંતુ વિપરિતને તો તે અમૃતમય છતાં વિષતુલ્ય ભાસે એ સ્વાભાવિક છે, એટલે તેના ઉપર વિચાર કરવાની આપણને કંઈજ જરૂર નથી.

આપણે આવશ્યકસૂત્રના ઉદ્દેશ્ય ઉપરથી પણ નિશ્ચય કરી ચૂક્યા કે ચૈત્ય શબ્દનો અર્થ જિનમંદિર અને જિનમૂર્તિ ખુશીની સાથે થઈ શકે છે અને અષ્ટાપદજી ઉપર ભરતચક્રવર્તિએ બંધાવેલા મંદિરના દર્શન માટે સાક્ષાત્ ભગવાન ગૌતમસ્વામીજી ખાસ પરમાત્મામી મહાવીરદેવની આજ્ઞાથી પધાર્યા છે અને ત્યાં

જઘને ઉદ્ધાસપૂર્વક ત્યાં રહેલ મંદિરો અને ચોવીશે તીર્થપતિ-
ઓની મૂર્તિઓને વંદન કર્યું છે. જ્યારે સાક્ષાત્ ગાતમસ્વામીજી
જેવા મહાપુરુષ માટે ચૈત્યવંદન વિધેય હોય તો પછી સામાન્ય-
સાધુઓ યા આવકો માટે ચૈત્યોત્તું વંદન અને પૂજન અવશ્ય
વિધેય હોય એમાં આશ્ચર્યજ શું ? અને વિધેય છે એનો નિશ્ચય
તો આપણે શ્રીહરિભદ્રસુરિજીની ગાથાઓ ઉપરથી કરી ચુક્યા
છીએ. તે મહાત્માએ ત્યાં મુઘી ફરમાવ્યું છે કે જેની પાસે શતદ્ર-
વ્યની પ્રાપ્તિ હોય તે પણ પોતાના ગૃહમંદિરમાં શ્રી જિનેંદ્રદેવની
પ્રતિમાને પધરાવે કારણકે તે શ્રીજિનેંદ્રદેવની પ્રતિમા સમ્યક્ત્વ-
ની શુદ્ધિ માટે ખાસ નિમિત્ત છે. જ્યારે ઘરમાં પણ મંદિરો રા-
ખવાનું વિધાન છે ત્યારે શહેર શહેરમાં અને ગામે ગામમાં તેમજ
શહેરમાં પણ શેરીએ શેરીએ મંદિરો હોય યા અને એમાં આ-
શ્ચર્ય શું છે ? ભક્તજનો ભક્તિને માટે ઉચિત રીતિએ અને
ઉચિત સ્થાને પોતાના ભક્તિભાવને સંકલ કરવા માટે સ્થળે સ્થળે
અને શેરીએ શેરીએ દુનિયાના દિલમાં ભક્તિરસને સિંચનારાં
મુંદર સર્વજ્ઞમંદિરો ઉભાં કરે અને વીતરાગપરમાત્માની સુરમ્ય
પ્રતિમાઓ પધરાવી શાસ્ત્રાજ્ઞાને અનુસરી તેની ઉપાસના કરે,
એમાં શા માટે કોઈએ પણ આકુલવ્યાકુલ થવું જોઈએ ? અને
'તે મંદિરો કે મૂર્તિઓ હતીજ નહિ પરન્તુ નવી થંધ છે અને
તેની પૂજા વિગેરે પણ પાછળથીજ શરૂ થય છે' આવી આવી
અસત્ય વાતોને સત્ય કરવા માટે મથવું પણ શા માટે જોઈએ ?
એ આકુલવ્યાકુલપણું અને એવું મંથન કે જે બીલકુલ બીન-
જરૂરી છે તેને જરૂરી માની બેચરદાસે લખી દીધું છે કે:—

“ જે ચૈત્યો માત્ર યાદગીરી માટે હતાં, તે પછીથી પૂજારાં લાગ્યાં,
કમે કમે તે સ્થળે દેવકુલિકાઓ થવા લાગી, તેમાં ચરણપાદકાઓ સ્થપાવા
લાગી અને પછી ભક્તોની હોંશથી (?) તેજ જગ્યાએ મોટાં મોટાં દેવા-
લયો અને મોટી મોટી મૂર્તિઓ પણ વિરાજવા લાગી. આ સ્થિતિ આટ-

લેથીજ ન અટકી, પણ હવે તો ગામેગામ અને એક ગામમાં પણ શેરીએ શેરીએ તેવાં અનેક દેવાલયો બંધાઈ ગયાં છે અને બંધાતાં જાય છે.”

પ્રિયવાંચકગણ? ભક્તાત્માઓએ બનાવેલી પરમાત્માની ચરણપાદુકાઓ મોટાં મોટાં દેવાલયો અને મોટી મોટી મૂર્તિઓ તેમજ ગામેગામ અને શેરીએ શેરીએ દૃષ્ટિગોચર થતાં શ્રીજિનાલયોને નિહાળીને જ્યારે ભક્તાત્માઓ આત્મિક આનંદનો અનુભવ કરે છે ત્યારે બેચરદાસ શા માટે આટલા બધા આકુલ-બ્યાકુલ થઈ જાય છે? બેચરદાસની આ સ્થિતિ તો ‘દાતાર દાન કે ત્યારે કૃપણ કપાલ કુટે’ આવો અનુભવ કરાવે તેવી છે. તેમાં પણ ત્યાં મુઘીની પણ માથાકુટ શા માટે કરે છે કે પ્રથમ દેવકુલિકા, ચરણપાદુકા, દેવાલય કે મંદિરો અને તેની પૂજા પણ ન હતી? શું ઉપરના ઉલ્લેખોના આશયને સમજનાર અને તે વાતોથી અત્યંત મુપરિચિત જૈનસમાજ બેચરદાસની તે વાતને માન્ય કરે તેમ છે? ભરતચક્રવર્તિએ બનાવેલા એક યોજનના વિસ્તારવાળા અને ત્રણ ગાઉ ઉંચા મંદિરના અને તેમાં પધરાવેલી ચોવીશે પરમાત્માની મૂર્તિઓના દર્શન માટે ભગવાન ગૌતમસ્વામીજીને ખુદ પરમાત્માશ્રી મહાવીરદેવે આજ્ઞા કરી અને ભગવાન ગૌતમસ્વામીજી ખાસ દર્શન માટે ગયા તે છતાં તેની હયાતિ ન હતી એમ જણાવવા તૈયાર થવું એના જેવું અનુચિત સાહસ દુનિયામાં બીજું કયું હોતું હશે? ગામે ગામ અને શેરીએ શેરીએ જિનમંદિરો હોવાની જાહેરાત વર્તમાન વિશાલ જૈનસાહિત્ય જોરશોરથી કરી રહ્યું છે, તે છતાં બેચરદાસ શા આધારે તેની હયાતિ ન હતી એમ કહેવાની હીમ્મત કરી રહ્યા છે? સ્થળે સ્થળે મંદિરો હતાં એની સાબીતી માટે માત્ર બે ચાર પ્રમાણો આપીનેજ આપણે આ વિષયને પડતો મૂકીશું.

આચાર્યશ્રી વિનયચંદ્રસૂરિકૃત શ્રીમહિનાચચરિત્રના આઠમા અર્ગમાં કુલદેવજકુમારની કથામાં લખવામાં આવ્યું છે કે:—

“ અથાચાલીત્ પુરો મધ્યં, વીક્ષિતું દિવસાત્યયે ।

x x x x x

નિધાનમિવ ધર્મસ્ય, દૃષ્ટવાન્ જિજ્ઞાસુઃ ॥ ”

અર્થાત્—અમુક કાર્ય કર્યા પછી કુલધ્વજ કુમાર સંધ્યાસમયે નગર જોવાને માટે નીકળ્યો ત્યાં ધમના નિધાનની માફક જિન-મંદિરને દેખ્યું. વાંચકગણ વિચારશે કે જો શહેરની અંદર મંદિર નહતું તો પછી કુલધ્વજકુમારે તે દેખ્યું ક્યાંથી? અર્થાત્ એ પાઠથી સિદ્ધ છે કે શહેરમાં મંદિર હતું.

શ્રીમુપાસનાહચરિતના ૧૧૨ મા પૃષ્ઠમાં એવો ઉલ્લેખ છે કે ‘અરિકેસરી’ નામના પુણ્યશાલિ પૃથ્વીપાલે પ્રતિઆમ અને પ્રતિનગરમાં જિનેશ્વરદેવનાં અનેક મંદિરો બંધાવ્યાં. વાંચો તે ઉલ્લેખ:—

“ પડ નગરં પડગાર્યં, સઘ્વત્ય જિણેસરાણ મવળાઈં ।

કારેઈ નિયયદેસે, વિસેસઓ સુવિહિઅજળસ્સ ॥૨૬૨॥”

કલિકાલસર્વાંશ લગવાન હેમચંદ્રસૂરિજીમહારાજ શ્રીમહા-વીરચરિતના સાતમા પૃષ્ઠમાં ક્ષત્રિયકુડગામના વર્ણનમાં અને શ્રી-મુખતિજિનચરિતમાં શ્રી મુખતિનાથસ્વામીના ‘પૂર્વલવન’ વર્ણન કરતાં પુસ્કલાવતીની અંદર રહેલી શ્રીશંખપુરનગરનું વર્ણન કરતાં લખે છે કે:—

“ સ્થાન વિચિત્રચૈત્યાનાં, ધર્મસ્યૈકનિબન્ધનમ્ ।

અન્યાયૈરપરિસ્પૃષ્ટં, પવિત્રં તદ્ધ સાધુભિઃ ॥ ૧૬ ॥ ”

“ વિચિત્રચૈત્યહમ્યાદિ—ધ્વજદન્તુરિતાઽમ્બરમ્ ।

તત્ર શઙ્કપુરં નામ, પુરમસ્ત્યતિમુન્દરમ્ ॥ ૪ ॥ ”

અર્થાત્—તે ક્ષત્રિયકુંડ નગર વિવિધ જિનમંદિરોના સ્થાન-
રૂપ, ધર્મના એક કારણભૂત, અન્યાયના સ્પર્શમાત્રથી પણ રહિત
અને સાધુપુરુષોથી પવિત્રિત હતું ॥ ૧૬ ॥ તે પુષ્કલાવતીની અં-
દર નાના પ્રકારનાં જિનમંદિર અને હુવેલીઓ આદિની દ્વળ-
ઓથી દાંતવાળું બનાવ્યું છે આકાશ જેણે એવું શંખપુર નામનું
અત્યંત સુંદર નગર હતું. ॥૪૪॥

શ્રીહૈમિનેમિનાથચરિત્રની અંદર દેવતાઓની બનાવેલી
દ્વારિકાનગરીના વર્ણનમાં લખવામાં આવ્યું છે કે:—

“ વિચિત્રરત્નમાણિક્યૈશ્વરેષુ ત્રિકેષ્વપિ ।

જિનચૈત્યાનિ દિવ્યાનિ, નિર્મિતાનિ સહસ્રશઃ ॥૪૦૩॥ ”

અર્થાત્—ચાર રસ્તાઓ અને ત્રણ રસ્તાઓ એક થાય એવા
સ્થાનમાં દ્વારિકા નગરીની અંદર વિચિત્ર રત્ન અને માણિક્ય
કરીને હજારો દિવ્ય જિનમંદિરો નિર્માણ કરેલાં છે.

શ્રીનેમિનાથચરિત્રમાં નલરાજ પોતાના નગરમાં પ્રવેશ
કરતી વખતે કોશલાનગરીનું વર્ણન કરતાં પોતાની પત્ની દમ-
યંતીને કહે છે કે:—

“ કોશલાયાઃ પરિસરમાસાદ્ય ચ નલોવદત્ ।

ઇયં હિ નઃ પુરી દેવિ, જિનાયતનમણ્ડિતા ॥૩૯૧॥ ”

અર્થાત્—કોશલાનગરીના પરિસરને પામીને રાજા નલે કહ્યું
કે હું દેવી ! જિનમંદિરોથી પરિભંડિતા આ અમારી નગરી છે.

શ્રી ઉવવાઇસૂત્રમાં પણ નીચે મુજબનો ઉલ્લેખ છે:—

“ ચંપાનયરીષ્ x x x x બહુલા અરિહંતચેદ્યાઈ ”

અર્થાત્—ચંપાનગરીમાં શ્રીઅરિહંતદેવોનાં અનેક મંદિરો છે.

ભગવાન હરિભદ્રસુરિણ મહારાજ તો શ્રીપંચાશકલમાં સાતમા પંચાશકમાં શ્રીજિનમંદિર કેવી ભૂમિમાં બનાવવું જોઈએ એ સમજાવવા માટે લખેછે કે:--

“ દશે માવે ચ તહા, સુદ્ધા ભૂમિ પપ્પસકીલા ચ ।

દશે પત્તિગરહિયા, અક્ષેસિ હોઈ માવે ચ ॥ ૧૦ ॥ ”

અર્થાત્-જિનમંદિર બંધાવવા માટે શુદ્ધભૂમિ જોઈએ અને તેની શુદ્ધિ દ્રવ્ય અને ભાવથી એમ બે પ્રકારની હોય છે. દ્રવ્યથી શુદ્ધ ભૂમિ તે કહેવાય છે કે જે સ્થાન સારી વસ્તીવાળું હોય અને શંકુ તેમજ અસ્થિ આદિ શલ્યવિનાશું હોય અને ભાવથી શુદ્ધ ભૂમિ તે કહેવાય છે કે જે સ્થાને મંદિર બંધાય તેથી કોઈને પણ અપ્રીતિ ન થાય. વળી એ ઉપકારી મહાત્માએ જિનભવન, જિનબિંબ, પ્રતિષ્ઠા અને પૂજા એ ચાર વિષયો ઉપર ચાર ઘોડ-શક રચ્યાં છે, તેમજ પૂજ્ય વાચકવર તત્ત્વાર્થસૂત્ર ના કર્તા પૂર્વધર શ્રી ઉમાસ્વામિ મહારાજે પૂજાપ્રકરણ રચ્યું છે, જેમાં વિસ્તાર-પૂર્વક જિનબિંબની પૂજાવિધિ દર્શાવી છે. શું આ પૂર્વધર પણ ભૂલ્યા? બેચરદાસ એથી પણ અધિક જ્ઞાની અને વિવેકી થયા?

ઉપરના સમ્પ્રદાય ઉલ્લેખોથી સાબીત થાય છે કે જિનમંદિરો સ્થળે સ્થળે અને શરીરો શરીરો હતાં અને હોવાં જોઈએ. અનેક ભાગ્યશાળી આત્માઓ બંધાવતા હતા અને જરૂર હોય તેવા સ્થાને તેવા આત્માઓએ બંધાવવાં પણ જોઈએ. આગમરીતિથી મંદિરો બંધાવવાં, મૂર્તિઓ ભરાવવી અને તેની અનેક પ્રકારથી ઉપાસના કરવી એ વિધેય છે અને તેથી તેનું અસ્તિત્વ અર્વાચીન તો નથીજ કિન્તુ સનાતન છે. ભગવાન ઋષભદેવસ્વામી તો આ ચોવીશીના પ્રથમ તીર્થપતિ છે, પરંતુ એવી ચોવીસીઓ તો ભરત અને ઐરવતક્ષેત્રમાં અનંતી થઈ ગઈ અને અનંતી થશે. દરેક ચોવીસીનાં ચોવીસ ચોવીસ તીર્થપતિઓ થાય છે.

માટે અનંતા થઇ ગયા અને અનંતા થશે અને શ્રીમહાવિદેહ-
ક્ષેત્રમાં તો તીર્થના વિરહજ નથી હોતો એટલે જ્યારે જ્યારે
અને જ્યાં જ્યાં તે પરોપકારી તીર્થપતિઓનું તારકતીર્થ પ્રવ-
ર્તનું હોય ત્યારે ત્યારે અને ત્યાં ત્યાં શ્રીજિનનાં મંદિરો અને
શ્રીજિનમૂર્તિઓ અને તેની ઉપાસનાનું અસ્તિત્વ કાયમનુંજ
છે, કારણકે શ્રીજિનના પવિત્ર માર્ગમાં સમ્યક્ત્વની શુદ્ધિનું તે
પરમ અંગ છે અને સમ્યગ્દષ્ટિ આત્માઓને માટે તો તેની ઉપા-
સના એ એક આવશ્યક કર્તવ્ય છે એટલે શ્રીજિનશાસનમાં તેનું
અસ્તિત્વ ન હોય એ બની શકેજ નહિ અને આ વાત કોઈપણ
વિવેકી વાંચકને સ્વીકાર્યા સિવાય ચાલી શકે તેમ છેજ નહિ,
એટલુંજ નહિ પણ વિવેકી વિચારક આ વાતનો સ્વીકાર ખુશી-
ની સાથે વિના આનાકાનીએજ કરી લેશે એવી મારી સંપૂર્ણ
ખાતરી છે.

પ્રિય વાંચકગણ ! લુમ્પકમતાનુયાયિઓ (હુંડીયાઓ)ની મા-
ફક બેચરદાસને પણ શ્રીજિનમંદિરો, શ્રીજિનની મૂર્તિઓ અને
તેની ઉપાસનાનું અસ્તિત્વ પ્રકૃષ્ટપાપોદયના પ્રતાપે એક શત્રુની
માફક સાલે છે અને લુમ્પકમતના ઉત્પાદકની માફક અસદામહના
બળે આગમોમાં રથળે રથળે શ્રીજિનપ્રતિમા અને જિનમંદિ-
રોના ઉલ્લેખો ઐશ્વર્ય છતાં હુંડકમતના ઉત્પાદકની માફક બેચ-
રદાસના દષ્ટિપથમાં નથી આવતા એ હકીકત તો સહજમાં સમજી
શકાય તેમ છે. મૂર્તિ અને મૂર્તિપૂજને શાસ્ત્રોમાં નહિ જોઈ શક-
નારાઓ માટે ન્યાયવિશારદ ન્યાયાચાર્ય મહામહોપાધ્યાય શ્રીમહ
યશોવિજયજીગણીજીએ ‘પ્રતિમાશતક’ નામનો સ્વોપસદીક-
સહિત એક વિદ્વતાપૂર્ણ શાસ્ત્રસંમત ગ્રંથ પણ આપણા ઉપકાર
માટે રચ્યો છે. તેઓશ્રીએ તે ગ્રંથના મંગલાચરણરૂપ પ્રથમ
શ્લોકમાં જણાવ્યું છે કે:—

“ એન્દ્રશ્રેણિનતા પ્રતાપભવનં મન્યાક્ષિનેત્રામૃતં,
 સિદ્ધાન્તોપનિષદ્વિચારચતુરૈઃ પ્રીત્યા પ્રાપ્તીજીતા ।
 મૂર્તિઃ સ્ફુતિમતી સદા વ્રજયતે જૈનેશ્વરી વિસ્ફુરન્-
 મોહોન્માદયનપ્રમાદમદિરામત્તૈરનાલોકિતા ॥ ૧ ॥ ”

અર્થાત—ઈંદ્રોની શ્રેણીથી નમસ્કાર કરાયેલી, પ્રતાપના ભુવ-
 નરૂપ, લવ્યજીવોના નેત્રો માટે અમૃતસમાન, સિદ્ધાન્તના રહસ્યનો
 વિચાર કરવામાં ચતુરપુરુષોએ પ્રીતિપૂર્વક પ્રમાણ કરેલી, અને
 પ્રતિક્ષણ છે વર્ધમાન કાન્તિ જેની એવી શ્રીજિનેશ્વરદેવના
 મૂર્તિ સદાને માટે વિજયવતી વર્તે છે, તે છતાં પણ સ્ફુરાયમાન
 થતા મોહોન્માદ અને ગાઢપ્રમાદરૂપ મદિરાના પ્રતાપે મોહામત્ત
 બનેલા પ્રાણીઓ તે વિજયવતી શ્રીજિનેશ્વરદેવની પ્રતિમાનું અ-
 વલોકન કરી શકતા નથી.

વાંચકો સમજી શકશે કે ઉપરોક્ત આશયને પ્રકટ કરતું પદ્ય
 હાખીને શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજી મહારાજને જાહેર કર્યું છે કે શ્રીજિ-
 નેશ્વરદેવની મૂર્તિના દર્શનથી આનંદિત ન થનારા કાંતો અલવ્ય
 છે કે કાંતો દુર્લભ્ય છે અને પરમાત્માની મૂર્તિને પ્રમાણસિદ્ધ
 ન માનનારા સિદ્ધાન્તના અવળોધથી રહિત છે તેમજ સદાને માટે
 વિજયવતી તેની સત્તાનું અવલોકન નહિ કરી શકનારા મોહના
 ઉન્માદથી અને ગાઢ પ્રમાદના યોગથી ઉન્મત્ત બનેલા છે. માટે
 તેઓનો સહવાસ પણ ઉચિત નથી કારણકે તે આપણા કલ્યાણ-
 યથને કંટકમય બનાવનાર છે.

સિદ્ધાન્તવેદી પુરુષોએ પ્રમાણભૂત માનેલી શ્રીજિનપ્રતિમા
 આખાલગોપાલને માન્ય હોય એ વાતમાં આશંકાને અવકાશજ
 નથી. સિદ્ધાન્તોમાં-આગમમંથામાં સ્થળે સ્થળે પ્રતિમા અને તેની
 વંદના પૂજના વિગેરેને દર્શાવતા અનેક ઉલ્લેખો મૌખિક છે તેનું

દિગ્દર્શન કરાવવા પૂર્વે ઉપરોક્ત પદ્યના લખનાર મહાપુરૂષે તેજઃ
 ગ્રંથમાં મૂકેલું 'પાંચમુ પદ્ય કે જે ઉત્તતિના અર્થિઓએ પોતાના
 અંતરપટ ઉપર સદાને માટે કોતરી રાખવા જેવું' છે તેને સ્થા-
 પન કરી અને તે પદ્યને ખાસ ધ્યાનમાં રાખવાની લલામણુ કરી
 ત્યારબાદ ક્રમપૂર્વક સિદ્ધાન્તસાગરમાંથી શ્રીજિનપ્રતિમા, તેનાથી
 પરિમંડિત મનોહર મંદિરો અને ઉત્તત દશાએ પહોંચાડનારી
 તેની ઉપાસનાને પ્રકાશિત કરનારાં અનેક રત્નોને મારા વાંચક-
 મહાશયોના કરકમલમાં અર્પિ અને પોતાને કંઈક અંશે કૃતાથ
 માનીશ.

મહાત્માશ્રી પાંચમા પદ્યમાં લખે છે કે:—

“સ્વાન્તં ધ્વાન્તમયં મુખં વિષમયં દગ્ધમધારામયી,
 તેષાં યૈર્ન નતા સ્તુતા ન ભગવન્મૂર્તિર્ન વા પ્રેક્ષિતા ।
 દેવૈશ્ચારણપુક્તૈઃ સદૃદયૈરાનન્દિતૈર્વન્દિતાં,
 યે ત્વેનાં સમુપાસતે કૃતધિયસ્તેષાં પવિત્રં જનુઃ ॥ ૫ ॥”

અર્થાત—જે આત્માઓએ લગવાનું અરિહન્તદેવની મૂર્તિને
 નમસ્કાર નથી કર્યો તેઓનું અંતઃકરણ અધિકારથી વ્યાપ્ત છે,
 જેઓએ શ્રીજિનેશ્વરદેવની મૂર્તિની સ્તુતિ નથી કરી તેઓનું
 મુખ વિષમય છે અને જેઓએ તે શ્રીજિનમૂર્તિનું દર્શન નથી
 કર્યું તેઓની દૃષ્ટિ દુઃખધારામય બની ગઇ છે, તત્ત્વના જાણ એવા
 દેવો અને ચારણ મુનિપુંગવોએ આ નંદિત થઇને જે શ્રીજિનમૂ-
 ર્તિને વંદન કર્યું છે તે શ્રીજિનમૂર્તિની જે પડિતપુરૂષો સમ્યગ્
 પ્રકારની ઉપાસના કરે છે તેઓનો જન્મ પવિત્ર છે.

મહાત્માશ્રી ઉપરના પદ્યમાં વ્યક્ત કરે છે કે તેજઃ હૃદય જ્ઞા-
 નાલોકથી પ્રકાશિત થયેલું છે કે જે હૃદય શ્રીજિનમૂર્તિને પાણી

નમસ્કાર વિગેરે કરવામાં સબળ છે, બાકીનાં હૃદય જ્ઞાનાલોકથી વંચિત હોઇ કેવલ અજ્ઞાનના ગાઢ અંધકારથી વ્યાપ્ત છે. અને તેજ મુખમાં પ્રાણીમાત્રને તૃપ્ત કરનાર અમૃત વસે છે કે જે મુખમાંથી શ્રીજિનમૂર્તિના પણ ગુણોત્તમ સ્તવન થઇ રહ્યું છે બાકીનાં મુખો તો મિથ્યાત્વરૂપ હાલાહલ વિષથી ભરેલાં હોઇ પ્રાણીમાત્રના આત્માતું સત્યાનાશ વાળવાતું પણ કાર્ય કરનાર છે. તેમજ તેજ દૃષ્ટિ તેજસ્વિની છે કે જે દૃષ્ટિ આનંદપૂર્વક પરમાત્માની પ્રતિમાતું અવલોકન કરી શકે છે બાકીની દૃષ્ટિ અદર્શનીય પદાર્થોના દર્શનમાં લીન હોવાથી સત્ય તેજની અભાવવતી છે. તો હવે વાંચકો વિચારી શકશે કે નમન સ્તવન કે દર્શનના સ્થાને જે આત્માઓ પરમાત્માની પરમપવિત્ર પ્રતિમાઓ કે જે ભવ્ય-આત્માઓને સંસારસમુદ્રથી તરવા માટે એક અપૂર્વ જહાજ સમાન છે, તેનો નાશ કરવામાંજ પોતાની વિચારમાળાના મણકા ફેરવવા મંડી પડ્યા છે અને તે પવિત્ર પ્રતિમાઓને ‘પાપાણના ઢગલાઓ’ કહી પોતાના મુખદ્વારા વિષની વૃષ્ટિ વરસાવી રહ્યા છે તેમજ તે તારક પ્રભુપ્રતિમાઓની પર્યુપાસનાનો પ્રલય કરવા માટે પુસ્તકો રચવાની ધુનમાં ને ધુનમાં દૃષ્ટિ ઉપર કાળા પડદાઓ પાથરીને સૂત્રો અને સૂત્રકારો, ટીકા અને ટીકાકારો, નિર્ચુક્તિ અને નિર્ચુક્તિકારો, ભાષ્યો અને ભાષ્યકારો અને ચૂર્ણિ અને ચૂર્ણિકારોની વિરાધના કરી તે પવિત્ર સાહિત્ય અને તેના રચયિતા પુરૂષો ઉપર અયોગ્ય અને અસત્ય આક્ષેપો કરવાતું ઘોર પાપકર્મ કરી અનેક સૂત્રમંથોમાં પણ દીપકની માફક પ્રકાશિત થતા પ્રતિમા અને તેની પૂજના ઉદ્દેશ્યોને છુપાવવાનો પ્રયત્ન કરતા તે પામરોના હૃદયમાં, મુખમાં અને દૃષ્ટિમાં બીજું શું હોયું એમ એ અથવા શું હોઈ શકે ?

આપણે પણ આ સ્થાને શ્રીજિનપ્રતિમાની ઉપાસના કરીને પોતાના આત્માને નિર્મલ કરવામાં મરગુલ બનેલા

ઉત્તમ આત્માઓના આ માનવજીવનને પવિત્ર તેમજ ફળવત્
માની આપણા જીવનને પણ ઉન્નત બનાવવાની કામના કરી એજ
તપાસવાની શરૂઆત કરીએ કે કયા કયા સૂત્રમંથોમાં શ્રીજિન-
પ્રતિમા, તેના મંદિરો અને તેની ઉપાસના કર્યાના ઉલ્લેખો કર-
વામાં આવ્યા છે ? આપણી આ તપાસનું પરિણામ તો વાચક-
અંદ્ર શ્રીમદ્ યશોવિજયજી મહારાજએ ઉપર મૂકવામાં આવેલ
પ્રથમ શ્લોકમાંજ બતાવી દીધું છે કે પ્રતિમા અને તેની ઉપા-
સના સિદ્ધાન્તના સારને સમજનાર મહાપુરૂષ માત્રને માન્ય છે,
એટલે જે જે સૂત્રોમાં તે વર્ણનને પ્રસંગ ઉપસ્થિત થયો હોય
તે તે દરેક સૂત્રોમાં તેના ઉલ્લેખો કરવામાં આવ્યા છે. તો હવે
તે દરેક ઉલ્લેખોના આપણે અત્રે ઉતારો કરવા બેસીએ તો પુસ્ત-
કના શરીરનો વધારો અસાધારણ થયા શિવાય રહીજ ન શકે,
એ કારણથી આ સ્થાને આપણે થોડાજ ઉલ્લેખો રજૂ કરીશું:-

શ્રીમહાનિશીથસૂત્રમાં કહ્યું છે કે:-

“ કાર્ત્ત્વિ જિનાયયણેર્હિ, મંદિયં સત્તમેયણિવદ્દં ।

દાણાઇચઝ્ઞેણ, સદ્દો ગચ્છેજ્ઞ અચ્ચુયં જાવ ॥ ”

સાવાર્થ—પૃથ્વીપટને શ્રીજિનમંદિરોથી મંડિત કરીને અને
દાનાદિક ચારની ઉપાસના કરીને પણ આવક યાવત્ અચ્ચુતના-
અંક બારમા દેવલોક મુધી જઈ શકે.

શ્રીઆવશ્યકસૂત્રમાં નીચેના ઉલ્લેખો કરવામાં આવ્યા છે:-

“ તત્તો ય પુરિમતાલે વગ્ગુરે સ્સાણ અણ્ણ પદિમા ।

મહ્છીજિનાયણપદિમા ઝ્ઞણાણ વંસી મહ્ગોદ્ધી ॥૪૯૦॥ ”

“ તત્તો સામી પુરિમતાલે ણ્ણ, તત્થ વગ્ગુરો નામ સેદ્ધી, તસ્સ

“ મહા મારિઆં, x x x x અળ્ળયા સગઢમુહે ડજ્જાણે ડજ્જેણિયાઈ
 ગયા, તત્થ પાસંતિ જુળ્લં દેવડલ સઢિયપડિયં, તત્થ ડહિસાપિણ
 પડિમા, તં ણમંસંતિ, x x x x તં ચેવ દેવડલં કાડમારદ્દાણિ,
 અતીવ તિસંસં પૂઅં કરેંતિ, પઘતિયગે ય અણ્ણિયંતિ, एवं સો સા-
 વઓ જાઓ ” (પૃ. ૨૧૦)

અર્થાત—તેવાર પછી સ્વામી પુરિમતાલ નગરમાં ગયા ત્યાં
 વચ્ચુર નામનો શેઠ અને ભદ્રા નામની તેની ભાર્યા વસે છે. તેઓ
 કોઈ એક દિવસ શકટમુખ નામના ઉદ્યાનમાં ઉદ્યાપનિકા માટે
 ગયાં. તેઓએ એક છર્ણુશીર્ષુ થયેલા દેવકુલને દેખ્યું, તેમાં
 શ્રીમદ્વિનાયકસ્વામીની પ્રતિમા હતી, તેને તેઓએ નમસ્કાર કર્યો.
 તે દેવકુલનો તેઓએ ઉદ્ધાર કરવાનો આરંભ કર્યો. તેઓ તે પ્રતિ-
 માની ત્રિકાલપૂજા કરવા લાગ્યા અને ત્રણપર્વમાં તેનો આશ્રય
 વિશેષતઃ કરવા લાગ્યાં એવી રીતિએ તે શેઠીઓ આવક થયો.

“ તતો પચ્છા ઉપ્પડઓ મગવં પત્તો ય પુરિયં નયરિં, તત્થ
 સુમ્મિક્કલં, તત્થ ય સાવયા બહુયા, તત્થ રાયા તચ્ચણિઓ સઢુઓ,
 તત્થ અમ્મહચ્ચયાણં સઢુયાણં તચ્ચણિઓવાસગાણ ય વિરુદ્ધેણ મહ્છાહ-
 હણાણિ વટંતિ, સવત્થ તે ઉવાસગા પરાડ્ઝંતિ, તાહે તેહિં રાયા
 પુપ્પાણિ વારાવિઓ પજ્જોસવણાણ, સઢુ અહ્ણા જાયા નત્થિ
 પુપ્પાણિ ત્તિ, તાહે સબાલબુદ્ધા વડરંસામિં ઉવટ્ઠિયા, તુબ્બે જાણહ,
 જહ તુબ્બેહિં નાહેહિં પવયણં ઓહામિજ્જહ, एवं મણિતો બહુપ્પયારં
 તાહે ઉપ્પડ્ડણ માહેસ્સરીં ગઓ, તત્થ હુયાસણ નામ વાણમંતરં, તત્થ
 કુંભો પુપ્પાણ ઉદ્દેહ, તત્થ મગવતો પિતિમિત્તો તઢિઓ, સો સંમંતો
 મળહ—કિમાગમણપ્પઓયણં ? તાહે મળતિ—પુપ્પેહિં પઓયણં, સો

અગ્નિ-અણુગ્રહો, ભગવયા ભળિઓ-તાવ તુઝમે ગહેહ જાવ ઈમિ, પચ્છા ચુલ્લહિમવંતે સિરિસગાસં ગઓ, સિરિષ ય ચેતિયઅચ્ચખિય-નિમિત્તં પહમં છિન્નગં, તાહે વંદિત્તા સિરિષ નિમંતિઓ, તં ગહાય ઈદ્ અગ્નિધરં, તત્થડ્ઢેણં વિમાણં વિઝવિયં, તત્થ કુંભં છોહું પુપ્પાણ તત્તો સો જંભગગણપરિવુટ્ટો દિવેણં ગીયગંધવ્વનિનાણં આગાસેણં આગઓ,.....તત્તો તે તચ્છણિયા ધર્મંતિ-અમ્હ ઈય પાઢિહેરં, અગ્ધં ગહાય નિમ્મયા, તં વોલેત્તા વિહારં અરહતધરં ગયા, તત્થ દેવેહિં મહિમા કયા, તત્થ લોગસ્સ અતીવં बहुमाणો જાઓ, રાયાવિ આ-હુટ્ટો સમણોવાસઓ જાઓ (પૃ. ૨૧૫)

અર્થાત્—તે વાર પછી દશપૂર્વી ભગવાન્ વજ્રસ્વામીજી આ-કાશમાર્ગે પુરિકાનગરીમાં પ્રાપ્ત થયા કારણકે ત્યાં સુકાળ હતો, ત્યાં આવકો ધણા હતા, ત્યાંનો રાજા ઐદ્ધ-બુદ્ધધર્મના અનુયાયિ હતો, ત્યાં આપણા આવકો અને બુદ્ધધર્મના ઉપાસકોને આપસમાં વિરોધ હોવાથી માલ્યારોહણ ચાલતું હતું, તેમાં દરેક સ્થાને તે બુદ્ધધર્મના અનુયાયિઓનોજ પરાજય થતો હતો તેથી તેઓએ પર્યુષણપર્વમાં રાજાની પાસે પુષ્પો બંધ કરાવ્યાં, આથી આ-પણા આવકો ‘ પુષ્પો નથી ’ એમ માની ખિન્ન થયા અને સખા-લવૃદ્ધશ્રાવકગણ તે સમયે ભગવાન્ વજ્રસ્વામીજીની પાસે ઉપ-સ્થિત થયા અને કહ્યું કે ‘ આપ જાણો, આપના જેવા સ્વામી વિરાજમાન છતાં શાસનની અવહેલના થાય છે ’ આ પ્રકારે ધણી રીતિએ સંધના કહેવાથી ભગવાન્ વજ્રસ્વામીજી આકાશ-માર્ગે પ્રયાણ કરીને માહેશ્વરીમાં ગયા, ત્યાં હુતાશનનામતું વ્યં-તરાયતન હતું તેમાં પુષ્પો એક કુંભ (માનવિશેષ) પ્રમાણ ઉત્પન્ન થાય છે ત્યાં ભગવાન્ વજ્રસ્વામીજીના પતનો મિત્ર આરામિક છે તેણે સંજ્ઞાન્ત થઇને પ્રશ્ન કર્યો કે ‘ પધારવાતું શુ ’

અચોજન છે ?' ઉત્તરમાં શ્રીવજ્રસ્વામીજીએ કહ્યું કે 'પુષ્પોની જરૂર છે'. આરામિકે પ્રતિવચનમાં કહ્યું કે 'આપનો અનુગ્રહ'. ભગવાન વજ્રસ્વામીજી પણ હું આવું ત્યાં સુધીમાં પુષ્પોને એ-કત્રિત કરે.' આ પ્રમાણે કહીને ચુલ્લિહિમવંત પર્વત ઉપર શ્રીદેવી પાસે ગયા. શ્રીદેવીએ પણ ચૈત્યની પૂજા માટે કમલ તોડ્યું હતું તેજ સમયે તેણીએ પણ વંદન કરીને નિમંત્રણ કર્યું. તેનો સ્વીકાર કરીને અગ્નિધર તરફ ગયા, ત્યાં તેમણે વિમાન વિઠ્ઠ્યું તેમાં પુ-ષ્પોના ફૂલને સ્થાપન કરીને જૃંભકદેવતાઓના પરિવારની સાથે અને ગીતગાંધર્વના નિનાદપૂર્વક આકાશમાર્ગે પાછા પધાર્યા તે સમયે બુદ્ધધર્મના અનુયાયિઓ બોલ્યા કે આ તો અમારો ચમ-ત્કાર છે. પૂજાની સામગ્રી લઈ તેઓ નીકળ્યા પરંતુ તે મંદિરને મૂકીને તેઓ શ્રીઅરિહન્ટદેવના મંદિર તરફ પધાર્યા ત્યાં દેવતા-ઓએ મહિમા કર્યો, લોકનું અત્યંત બહુમાન થયું, રાજા પણ બહુલાયો અને બૌદ્ધ મટીને આવક થયો.

“તાદૈ સંવેગમાવન્નો મળતિ—સંદિસહ ઇયાણિં કિં કરેમિ ?
મળતિ—વદ્ધમાણસામિસ્સ પઢિમં કરેહિ, તત્તો તે સમ્મતવીયં હો-
હિ ત્તિ, ” (પૃ. ૨૯૭)

અર્થાત—તે અવસરે સંવેગને પ્રાપ્ત થયેલો તે પૂછે છે કે ‘આજ્ઞા આપો કે હું શું કરું ?’ ઉત્તરમાં કહે છે કે શ્રીવર્ધમાનસ્વામીની પ્રતિમા કરાવ તેનાથી તને સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થશે.

“અંતેરે વેદ્યધરં કારિયં, પમાવઙ્ઞાયા તિસંજ્ઞં અચ્ચેઙ્ઞ ”
(પૃ. ૨૯૮)

અર્થાત—અંત:પુરમાં ચૈત્યગૃહ—શ્રીજિનમંદિર કરાવ્યું અને પ્રભાવતી કરેણ સ્નાન કરીને ત્રણેકાલ અર્ચન—પૂજન કરે છે.

“ ઇઓ ય ગંધારઓ સાવગો સઘાઓ જમ્મભૂમિઓ વંદિત્તાઃ
 વેયઙ્ક કળગપડિમાઙ મુળેચા ઉવવાસેણ ઢિઓ, જડ વા મઓ દિદ્ધા-
 ઓ વા, દેવયાણ દંસિયાઓ, તુદ્ધા ય સઘકામિયાણં ગુહિયાણં સઘં
 દેવિ, તતો ગીંતો મુળેઙ્—વીતમણ જિણપડિમા ગોસીસચંદનમડ, તે
 વદિત્તં ણ્ઙ, વંદતિ. ” (પૃ. ૨૧૮)

અર્થાત—ગંધારનામનો આવક સર્વ જન્મભૂમિઓને વંદન
 કરીને વૈતાલપર્વત ઉપર મુવર્ણની પ્રતિમાઓ છે એમ સાંભળીને
 ઉપવાસ કરીને સ્થિત થયો કે કાંતો પ્રતિમાનું દર્શન થાઓ યા
 તો મરણ થાવ. તુષ્ઠ થયેલી દેવીએ દર્શન પણ કરાવ્યાં અને સર્વ-
 કામિત આપનારી સો ગુટીકાઓ પણ અર્પણ કરી. ત્યાંથી નીક-
 ળતાં તે આવકે સાંભળ્યું કે વીતલયનગરમાં ગોશીર્ષવન્દનમયી
 શ્રીજિનપ્રતિમા છે તેથી તેના વંદન માટે આવ્યો અને વન્દન કર્યું.

“ સો ય સેણિયસ્સ સોવણિયાણં જવાણમટ્ઠસતં કરેઙ્, ચેદય-
 ણ્ણિયાણ પરિવાદિણ સેણિઓ કારેઙ્ તિસંઘં, ” (પૃ. ૩૬૮)

અર્થાત—તે મુવર્ણકાર શ્રેણીકરાજના સોનાના એકસો ને
 આઠ જવ કરતો હતો કારણકે શ્રેણીકરાજ નિરંતર ત્રણેકાલ જિ-
 નપૂજા માટે કરાવતો હતો.

શ્રી રાયપસેણીસૂત્રમાં સુર્યાલદેવના અધિકારમાં જણાવ્યું
 છે કે:—

“ તણ્ણં તસ્સ સુરિયામસ્સ દેવસ્સ પંચવિહાણ પજ્જતિણ પજ્જ-
 તિમાવં ગયસ્સ સમાણસ્સ ઇમેયારૂવે અજ્ઞત્થિણ પત્થિણ મણોગણ
 સંકપ્પે સમ્મપજ્જિત્યા—કિં મે પુવ્વિં કરણિજ્ઞં ? કિં મે પચ્છા કર-
 ણિજ્ઞા ? કિં મે પુવ્વિં સેયં ? કિં મે પચ્છા સેયં ? કિં મે પુવ્વિં પચ્છા

વિ હિયાણ મુહાણ સ્વમાણ નિસેસાણ આણુગામિત્તાણ ભવિસ્સહ ?
 તણં તસ્સ સુરિયાભસ્સ દેવસ્સ સામાણિયપરિસોવવણ્ણગા દેવા
 સુરિયાભસ્સ હમેયાહ્વં અજ્ઞત્થિયં સમુપ્પન્નં સમભિજાણિત્તા જેનેવ
 સુરિયામે દેવે તેનેવ ઉવાગચ્છંતિ । સુરિયામં દેવં કરયલપરિમ્મહિયં
 દસનહં સિરસાવત્તં મત્થણ અંજલિં કટ્ટુ જણં વિજણં વદ્ધાવેદ,
 વદ્ધાવેત્તા एवं વયાસી—एवं खलु देवाणुप्पियाणं સુરિયામે વિમાણે
 સિદ્ધાયતણે જિણપદિમાણં જિણુસ્સેહપમાણં મેત્તાણં અદ્ધસયં સન્નિ-
 સ્વિત્તાણં ચિદ્ધહ । સમાણં મુહમાણં માણવણ ચેદ્ધસંમે વડરામણસુ
 ગોલવટ્ઠસમુગ્ગણસુ બહુહો જિણસકહાહો સન્નિસ્વિત્તાહો ચિદ્ધંતિ ।
 તાહો ણં દેવાણુપ્પિયાણં અન્નેસિં ચ બહુણં વેમાણિયાણં દેવાણં દે-
 વીણ ય અન્નણિજ્ઞાહો જાવ પજ્જુધાપ્પેહો । તં ણયણં દેવા-
 ણુપ્પિયાણં પુઠ્ઠિં કરણિજ્ઞં ણયણ દેવાણુપ્પિયાણં પચ્છા કરણિજ્ઞં
 ણયણં દેવાણુપ્પિયાણં પુઠ્ઠિં પચ્છાવિ હિયાણ મુહાણ સ્વમાણ નિસ્સે-
 સાણ આણુગામિયત્તાણ ભવિસ્સહ । ”

અર્થાત્—પાંચે પર્યામિત્થી પર્યામિલાવને પામેલા સુર્યાલ-
 દેવના અંતઃકરણમાં એવા પ્રકારના સંકલ્પ ઉત્પન્ન થયો કે—
 ‘પ્રથમ યા પછી મારા માટે શ્રેયસ્કર શું ? અને પ્રથમ તેમજ
 પછી મારા માટે કરણીય શું ? તેમજ પ્રથમ અને પછી મારા માટે
 હિતકર શું ? સુખકર શું ? ક્ષેમકર શું ? ભોક્ષકર શું ? અને
 પરમપરાએ શુભાનુબન્ધી શું થશે ? તે અવસરે તે સુર્યાલદેવના
 સામાન્યપરિપક્ષમાં ઉત્પન્ન થયેલા દેવતાઓ સુર્યાલદેવના એવા
 પ્રકારના અધ્યવસાયને ઉત્પન્ન થયેલા જાણીને તેઓ બધાં સુર્યા-
 લદેવ હતા ત્યાં આબ્યા, આવીને સુર્યાલદેવને બે હાથ જોડીને
 અસ્તકે આવર્ત કરી અંજલિ કરીને અને જયવિજયથી વધાવીને

કહે કે-‘ હું દેવાનુપ્રિય ! સુર્યાલોકેવ નામના વિમાનમાં સિદ્ધાય-
તન-જિનમંદિર છે તેમાં શ્રીજિનના ઉત્સેધ પ્રમાણુ માત્ર શ્રી
જિનપ્રતિમાની એકસો આઠ સ્થાપના છે તથા સુધર્મા નામની
સલામાં માણુવક નામનો ચત્યસ્તમ્ભ છે તેમાં વજ્રમય ગોળવૃત્ત
ડબ્બાઓ છે તેમાં શ્રીજિનનાં ઘણાં અસ્થિઓ છે, તે હું દેવાનુ-
પ્રિય ! આપને અને ધીજ પણ સમ્યગ્દષ્ટિ વૈમાનિક દેવ દેવી-
ઓને પૂજા સેવા કરવા યોગ્ય છે, એજ હું દેવાનુપ્રિય ! આપને
પ્રથમ અને પછી શ્રેયસ્કર છે અને કરણીય છે. એજ આપને
પ્રથમ અને પછી હિતકર છે સુખકર છે ક્ષેમકર છે ભોક્ષપ્રદ છે
અને પરંપરાએ શુભાનુબંધી છે.

શ્રીજીવાલિગમસૂત્રમાં પણ નીચે મુજબનું વર્ણન કરવામાં
આવ્યું છે:—

“ તસ્સ ણં સેદ્ધત્ત્વપ્પસ્સ બહુ મજ્જદેસમાણ્ણત્થ ણ ણગા મ-
ણિપેદિયા પક્કત્તા દો જોયણાઈ આયામવિકલ્લભેણં જોયણં બાહલ્લેણં
સવ્વમણિમયી અચ્છાં તીસેણં મણિપેદિયાણ્ણ ઉપ્પિ ણગે મહં દેવચ્છ-
દણ્ણ પક્કત્તે દો જોયણાઈ આયામવિકલ્લભેણં સાદરેગાઈ દો જોયણાઈ
ઉદ્ધં ઉચ્ચત્તેણં સવ્વરયણામણ્ણ અચ્છે । તત્થ ણં દેવચ્છંદણ્ણ અદ્ધસયં
જિણપદિમાણં જિણુસ્સેહપમાણમેત્તાણં સન્નિસ્થિત્તે ચિટ્ઠણ્ણ તાસિ ણં
જિણપદિમાણં અયમેયારૂવે વણ્ણાવાસે પક્કત્તે ॥ ”

અર્થાત્—તે સિદ્ધાયતનમાં તેના બહુ મધ્યભાગમાં બે ચોજન
લાંબી અને પહોળી તેમજ એક ચોજન ઉંચી અને જાડી નિર્મલ
મણીમયી મણીપિડીકા છે તે મણીપિડીકાની ઉપર બે ચોજન
લાંબી અને પહોળી અને બે ચોજનથી અધિક ઉંચી રતનમય
નિર્મલ દેવચ્છંદ છે તે દેવચ્છંદાની અંદર શ્રીજિનેશ્વરદેવનું જે

ઉંચાપણું છે તેટલા પ્રમાણવાળી એકસો ને આઠ શ્રીજિનપ્રતિ-
માઓ સ્થાપનાએ રહેલ છે તે શ્રીજિનપ્રતિમાનું વર્ણન આવા
પ્રકારનું કહેલ છે ઇત્યાદિ.

શ્રીદશવૈકાલિકસૂત્રમાં ચતુર્દશપૂર્વધર લગવાનું ભદ્રબાહુ-
સ્વામીજી લખે છે કે:—

“ સિજ્જંભવં ગણહરં જિણપદિમાદંસણેણ પદિબુદ્ધં ॥

જિનપ્રતિમાના દર્શનથી પ્રતિબુદ્ધ થયેલા શાશ્વત્વ ગણ-
ધરને (નમસ્કાર કરું છું.)

શ્રીઆચારાંગ નામના પ્રથમ અંગસૂત્રમાં તે સૂત્રના બીજા
શ્રુતસ્કંધની ત્રીજી ચૂલિકામાં ભાવના નામક અધ્યયનમાં દર્શન-
સમ્યક્ત્વશુદ્ધિનાં નિમિત્તાનું વર્ણન કરતાં લખ્યું છે કે:—

“ જમ્માપિદ્દેહદિદ્દેહપ્પદ્દેહપ્પદ્દેહપ્પણ્ણયા ય નિવાણે ।

દિયલોઅભવણમંદરનંદીસરભોમનગરેસું ॥ ૩૩૧ ॥

અદ્દહાહાહાહાહા ગયગપયણ ય ધમ્મચક્કે ય ।

પાસરહાવત્તનગં ચમરુપ્પાયં ચ વંદામિ ॥ ૩૩૨ ॥ ”

“ તીર્થકૃતાં જન્મભૂમિષુ તથા નિષ્ક્રમણચરણજ્ઞાનોત્પત્તિનિર્વા-
ણભૂમિષુ તથા દેવલોકભવનેષુ મન્દરેષુ તથા નન્દીશ્વરદ્વીપાદૌ ભૌમેષુ
ચ—પાતાલભવનેષુ યાનિ શાશ્વતાનિ ચૈત્યાનિ તાનિ વન્દેઽહમિતિ
દ્વિતીયગાથાયામન્તે ક્રિયેતિ, એવમષ્ટાપદે, તથા શ્રીનુલ્લપ્તનિર્વા-
‘ગજાગ્રપદે’ દર્શાર્ણકૂટવર્તિનિ તથા તક્ષશિલાયાં ધર્મચક્રે તથા અ-
હિચ્છત્રાયાં પાર્શ્વનાથસ્ય ચાપ્પદ્દેહપ્પણ્ણયા સ્થાને, એવં રથાવર્તે પર્વતે
યત્ર પાદપોપગમનં કૃતં યત્ર ચ શ્રીમદ્વર્દમાનમાશ્રિત્ય ચમરેન્દ્રેણોત્પ-

તનં કૃતમ્, एतेषु च स्थानेषु यथासम्भवमभिगमनवन्दनपूजनोत्कीर्त्तनादिकाः क्रियाः कुर्वतो दर्शनशुद्धिर्भवतीति ॥ ”

અર્થાત્—શ્રીતીર્થકરદેવોની જન્મભૂમિઓમાં તથા નિષ્કમણ, ચારિત્ર, જ્ઞાનોત્પત્તિ અને નિર્વાણભૂમિમાં તથા દેવલોકના ભવનોમાં પર્વતોમાં અને નદીશ્વરદ્વીપ આદિમાં તેમજ પાતાલભુવનોમાં જે શાશ્વત જિનમંદિરો છે તેને હું વંદન કરું છું. અષ્ટાપદ, ગીરનાર, દશાર્ણકુટવર્તિ ગભ્રપદ, તક્ષશિલામાં ધર્મચક્ર, શ્રી પાર્શ્વનાથસ્વામીનો ધરણેન્દ્રે જે સ્થાનમાં મહિમા કર્યો છે તે અહિચ્છત્રામાં અને સ્થાવર્ત કે જ્યાં શ્રીવજ્રસ્વામીજીએ પાદપાપગમન નામનું અનશન કર્યું છે અને ભગવાન વર્ધમાનસ્વામીની નિશ્રા કરીને ચમરેન્દ્રે ઉત્પત્તન કર્યું છે, એ સ્થાનોમાં યથાસંભવ અભિગમન, વન્દન, પૂજન અને ઉત્કીર્તન આદિ ક્રિયાઓ કરનારને દર્શનશુદ્ધિ થાય છે.

“ गुणमाहर्ष्यं इसिनामकित्तणं सुरनरिदपूया य ।

पोराणचेइयाणि य इय एसा दंसणे होइ ॥ ૩૩૪ ॥”

“ ગુણમાહાત્મ્યમાચાર્યદિર્વર્ણયતઃ તથા પૂર્વમહર્ષિણાં ચ નામોત્કીર્તનં કુર્વતઃ તેષામેવ ચ સુરનરેન્દ્રપૂજાદિકં કથયતઃ તથા ચિરન્તનચૈત્યાનિ પૂજયતઃ ઇત્યેવમાદિકાં ક્રિયાં કુર્વતસ્તદ્વાસનાવાસિતસ્ય દર્શનશુદ્ધિર્ભવતિ ”

અર્થાત્—આચાર્ય આદિના શુભોત્તું વર્ણન પૂર્વમહર્ષિઓનું નામોત્કીર્તન તેઓની સુરેન્દ્રનરેન્દ્રકૃત પૂજનનું કથન અને ચિરન્તનચૈત્યાનું પૂજન આદિ ક્રિયાને કરનાર અને તે વાસનાથી વાસિત થયેલ આત્માની દર્શનશુદ્ધિ થાય છે,

શ્રીમુત્રકૃતાંગ નામના બીજા અંગસૂત્રમાં તેના બીજા શ્રુત-
સ્કંધના છઠ્ઠા અધ્યયનમાં જણાવ્યું છે કે:—

“ પીતીય દોળ દૂઓ પુચ્છણમભયસ્સ પત્યવે સો ઉ ।
તેણાવિ રત્નાલિપ્તિ તે હોજ્જ પદિમા રહંમિગયા ॥
દદ્ધું સંબુદ્ધો રક્ષિઆ ય ॥ ”

વ્યાख्या—“ અન્યદાડર્દ્રકપિત્રા જનહસ્તેન રાજગૃહે શ્રેણિકરાણ્ઃ
પ્રાપ્તં પ્રેષિતં । આર્દ્રકકુમારેણ શ્રેણિકસુતાયાઽભયકુમારાય સ્નેહક-
રણાર્થં પ્રાપ્તં તસ્યૈવ હસ્તેન પ્રેષિતં જનો રાજગૃહે ગત્વા શ્રેણિકરાણ્ઃ
પ્રાપ્તતાનિ નિવેદિતવાન્ સંમાનિતશ્ચ રાજા આર્દ્રકપ્રહિતાનિ પ્રપ્તતાનિ
ચાભયકુમારાય દત્તવાન્ કથિતાનિ સ્નેહોત્પાદકાનિ વચનાનિ અભ-
યેનાઽચિન્તિ નૂનમસૌ ભવ્યઃ સ્યાદાસન્નસિદ્ધિકો યો મયા સાર્દ્ધં
પ્રીતિમિચ્છતીતિ તતોઽભયેન પ્રથમજિનપ્રતિમાં બહુપ્રાપ્તયુતાઽડર્દ્રક-
કુમારાય પ્રહિતાં इदं પ્રાપ્તમેકાન્તે નિરૂપણીયમિત્યુક્તં જનસ્ય સોઽ-
પ્યાર્દ્રકપુરં ગત્વા યથોક્તં કથયિત્વા પ્રાપ્તમાર્પયત્ પ્રતિમાં નિરૂપ-
યતઃ કુમારસ્ય જાતિસ્મરણમુત્પન્નં ધર્મે પ્રતિબુદ્ધં મનઃ અભયં સ્મરન્
વૈરાગ્યાત્ કામભોગેષ્વનાસક્તસ્તિષ્ઠતિ પિત્રા જ્ઞાતં મા ક્વચિદસૌ
ચાયાદિતિ પંચશતસુભટૈર્નિત્યં રક્ષ્યતે ” ઇત્યાદિ

અર્થાત્—કોઈ એક વખત આર્દ્રકકુમારના પિતાએ પોતાના
મનુષ્યદ્વારા રાજગૃહનગરમાં શ્રેણીકરાળને અને આર્દ્રકકુમારે સ્નેહ
કરવાની ખાતર શ્રેણીકરાળના પુત્ર અભયકુમારને તેજ મનુષ્ય-
દ્વારા લેટણું મોકલ્યું. માણસે રાજગૃહનગરમાં જઈને શ્રેણીકરા-
ળને લેટણું સુપ્રત કર્યું અને રાજાએ તે માણસનું સન્માન કર્યું.

તે માણસે આર્દ્રકુમારે મોકલેલી વસ્તુઓ અભયકુમારને અર્પણ કરી અને કહેવરાવેલાં સ્નેહોત્પાદક વચનો કહ્યાં. અભયકુમારે વિચાર કર્યો કે જરૂર એ ભવ્ય અથવા આસન્નસિદ્ધિક ઇવ હોવો જોઈએ કારણ કે મારી સાથે પ્રીતિ ઇચ્છે છે તેથી અભયકુમારે ધણા પ્રાભુતની સાથે પ્રથમજનપ્રતિમા-ઋષભદેવસ્વામીની પ્રતિમા આર્દ્રકુમારને મોકલી અને કહ્યું કે આ ભેટ એકાન્તમાં આપજો. તેણે પણ આર્દ્રકુમારમાં જઈને યથોક્ત કહીને પ્રાભુત અર્પણ કર્યું. પ્રતિમાનું નિરૂપણ કરતાં આર્દ્રકુમારને જાતિસ્મરણ-જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. હૃદયમાં ધર્મનો પ્રતિબોધ થયો અને વૈરાગ્યથી અભયકુમારનું સ્મરણ કરતો કામભોગાદિકમાં આસક્તિ વિના રહેવા લાગ્યો. આ સ્થિતિ પિતાએ જાણી અને કોઈ સ્થાને ચાલ્યો ન જાય એ ધરાદાથી નિરંતર પાંચસો મુલટોદ્વારો તે કુમારનું રક્ષણ કરાવ્યું. ઇત્યાદિ.

પરિણામે કુમાર ગયો અભયકુમારને મળ્યો ચારિત્ર અંગી-કાર કર્યું અને આત્મશ્રેય સાધ્યું. સત્ય વૈરાગ્યને કોણ દબાવી શકે તેમ છે ?

શ્રી વ્યાખ્યાપ્રણતિ—ભગવતી નામના પાંચમા અંગસૂત્રમાં તે સૂત્રના વીસમા શતકના નવમા ઉદ્દેશમાં લખ્યું છે કે:—

“ જંઘાચારણસ્સ ણં મંતે ! તિરિયં કેવઈણ ગતિવિસણ પન્નત્તે ? ગોયમા ! સે ણં હત્તો ઇગેણ ઉપ્પાણં રુઝગવરે દીવે સમોસરણં કરેઈ કરઈત્તા તર્હિં ચેઈઆઈં વંદઈ વંદઈત્તા તઓ પઢિનિયત્તમાણે બીઈણં ણંદોસરે દીવે સમોસરણં કરેઈ તર્હિં ચેઈઆઈં વંદઈ વંદઈત્તા ઇહમાગચ્છઈ ઇહ ચેઈયાઈં વંદઈ જંઘાચારણસ્સ ણં ગોયમા તિરિયં ઇવઈણ ગઈવિસણ પન્નત્તે । જંઘાચારણસ્સ ણં મંતે ! ઉઠ્ઠં કેવઈણ ગઈ-

વિસર્પ પન્નત્તે ? ગોયમા ! સે ણં સ્તો એગેણં ઉપ્પાણં પંઠગવણે સમોસરણં કરેહ કરહત્તા તર્હિં ચેહ્યાઈં વંદહ વંદહત્તા તઓ પઢિનિ-યત્તમાણે ચિત્તિણં ઉપ્પાણં ણંદણવણે સમોસરણં કરેહ કરહત્તા તર્હિં ચેહ્યાઈં વંદહ વંદહત્તા હહમાગચ્છહ હહમાગચ્છહત્તા હહ ચેહ્યાઈં વંદહ જંઘાચારણસ્સ ણં ગોયમા ઉહં એવહિણં ગતિવિસર્પ પન્નત્તે. ”

અર્થાત્—ભગવાન્ ગૌતમસ્વામીજી શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરસ્વામીજીને પ્રશ્ન કરે છે કે હે ભગવન્ ! જ'ધાચારણ મુનિની તીર્છી ગતિનો વિષય કેટલો છે ? ગૌતમ ! જ'ધાચારણ મુનિ એક પગલે રૂચકવરનામના દ્વીપમાં સમવસરણ કરે કરીને ત્યાં ચૈત્યો-શાશ્વત જિનમંદિરમાં રહેલી શાશ્વત જિનપ્રતિમાઓને વંદન કરે વંદન કરીને પાછા વળતાં બીજે ડગલે શ્રીનંદીશ્વરદ્વીપમાં સમવસરણ-સ્થિતિ કરે ત્યાં સ્થિતિ કરીને ત્યાં રહેલા જિનચૈત્યોને વંદન કરે વંદન કરીને અત્રે ભરતક્ષેત્રમાં આવે આવીને અહિંના ચૈત્યો-અશાશ્વત જિનપ્રતિમાઓને વંદન કરે. તો હે ગૌતમ ! જ'ધાચારણ મુનિની તીર્છીગતિનો વિષય એટલો છે. પુનઃ ભગવાન્ ગૌતમસ્વામીજી પ્રશ્ન કરે છે કે હે ભગવન્ ! જ'ધાચારણ મુનિનો ઉર્ધ્વગતિનો વિષય કેટલો ? હે ગૌતમ ! તે જ'ધાચારણમુનિ એક પગલે પાંદક વનમાં સમવસરણ કરે કરીને ત્યાં રહેલાં ચૈત્યોને વંદન કરે વંદન કરીને ત્યાંથી પાછા ફરતાં બીજે ડગલે નંદનવનમાં સમવસરણ કરે કરીને ત્યાં રહેલાં ચૈત્યોને વંદન કરે વંદન કરીને અહિં આવે અહિં આવીને અહિંનાં ચૈત્યોનું વંદન કરે તો હે ગૌતમ ! જ'ધાચારણ મુનિનો ઉર્ધ્વગતિનો વિષય એટલો છે.

જેવી રીતિએ ઉપરના પાઠમાં જ'ધાચારણ મુનિની ગતિનો વિષય કહ્યો તેવીજ રીતિએ વિદ્યાચારણ મુનિનો ગતિનો વિષય પણ તેજ સ્થાનમાં કહેલ છે, તે કથન નીચે મુજબ છે:—

“ વિજ્ઞાચારણસ્સ ણં મન્તે તિરયં કેવઇણ ગઈવિસણ પન્નત્તે ? ગોયમા ! સે ણં હત્તો ઇગેણં ઉપ્પાણં માણુસુત્તરે પઢ્ઢણ સમોસરણં કરેઈ કરઈત્તા તર્હિં ચેઈયાઈ વંદઈ વંદઈત્તા વીણં ઉપ્પાણં ણંદિસ-રદીવે સમોસરણં કરેઈ કરઈત્તા તર્હિં ચેઈઆઈ વંદઈ વંદિત્તા તઓ પઢિનિયત્તઈ ઇહમાગચ્છઈ ઇહમાગચ્છઈત્તા ઇહ ચેઈઆઈ વંદઈ વિ-જ્ઞાચારણસ્સ ણં ગોયમા તિરિયં ઇવઈણ ગઈવિસણ પન્નત્તે । વિજ્ઞા-ચારણસ્સ ણં ઉઠ્ઠં કેવઈણ ગઈવિસણ પન્નત્તે ? ગોયમા ! સે ણં હત્તો ઇગેણં ઉપ્પાણં ણંદણવણે સમોસરણં કરેઈ કરઈત્તા તર્હિં ચેઈઆઈ વંદઈ વંદઈત્તા વિતિણં ઉપ્પાણં પંઢગવણે સમોસરણં કરેઈ કરઈત્તા તર્હિં ચેઈઆઈ વંદઈ વંદઈત્તા તઓ પઢિનિયત્તઈ ઇહમાગચ્છઈ ઇહ માગ-ચ્છઈત્તા ઇહ ચેઈઆઈ વંદઈ વિજ્ઞાચારણસ્સ ણં ગોયમા ! ઉઠ્ઠં ઇવઈણ ગઈવિસણ પન્નત્તે । ”

અર્થાત—હે ભગવન ! વિદ્યાચારણ મુનિની તીર્થીગતિનો વિષય કેટલો ? હું જાતમ ! તે મુનિ એક જ પગલે માનુષોત્તરપ-ર્વત ઉપર સમવસરણ-સ્થિતિ કરે કરીને ત્યાં રહેલાં ચૈત્યોને વંદન કરે વંદન કરીને ળીજે પગલે નંદાધિરદ્વીપમાં સમવસરણ કરે કરીને ત્યાં રહેલાં ચૈત્યોને વંદન કરે વંદન કરીને ત્યાંથી પાછા ફરે અને અહિં આવે અહિં આવીને અહિંનાં ચૈત્યોને વંદન કરે તે માટે હું જાતમ ! વિદ્યાચારણ મુનિની તીર્થીગતિનો વિષય એટલો કહ્યો છે. હું ભગવન ! વિદ્યાચારણ મુનિની ઉર્ધ્વગતિનો વિષય કેટલો ? હું જાતમ ! તે મુનિ એક પગલે નંદન વનમાં સમવસરણ કરે કરીને ત્યાં રહેલાં ચૈત્યોને વંદન કરે કરીને ળીજે પગલે પંડકવનમાં સમવસરણ કરે કરીને ત્યાં રહેલાં ચૈત્યોને વંદન કરે કરીને ત્યાંથી પાછા ફરીને અહિં આવે આવીને અહિં રહેલાં

ચૈત્યોને વંદન કરે તેથી હું ગૌતમ ! વિદ્યાચારણ મુનિની ઉર્ધ્વ-
ગતિનો વિષય એટલો કહેલો છે.

તેજ અંગસૂત્રના ત્રીજા શતકના બીજા ઉદ્દેશામાં લખ્યું છે કે:—

“ કિં ણિસ્સાણ મંતે ! અસુરકુમારદેવા ઉઠું ઉપ્પયંતિ ? જાવ
સોહમ્મો કપ્પો ? ગોયમા !.....જણતથ અરિહંતે વા અરિહંતવેદ-
આણિ વા ભાવિયપ્પણો અજગારસ્સ વા ણિસ્સાણ ઉઠું ઉપ્પયંતિ,
જાવ સોહમ્મો કપ્પા ત્તિ ”

અર્થાત્—હું ભગવન્ ! અસુરકુમાર દેવતાઓ યાવત્ સૌધર્મ
દેવલોક સુધી કોની નિશ્રાએ ઉંચે જઈ શકે ? હું ગૌતમ ! અરિ-
હંત, અરિહંતનાં ચૈત્યો અને ભાવિત આત્મા અનગારની નિશ્રા
વિના અસુરકુમાર દેવતાઓ સૌધર્મ દેવલોક સુધી ઉંચે જઈ શકે
નહિ પરંતુ તેની નિશ્રાએ જઈ શકે.

શ્રીજ્ઞાતાધર્મકથા નામના ફક્ત અંગસૂત્રમાં દૌપદીના અધિ-
કારમાં લખ્યું છે કે:—

“ તણં સા દોવહ રાયવરકન્ના જેણેવ મજ્જણધરે તેણેવ ઉવા-
ગચ્છહ ઉવાગચ્છહત્તા મજ્જણધરં અણુપવિસહ અણુપવિસહત્તા ણહાયા
કયવલિકમ્મા કયકોડયમંગલપાયચ્છિત્તા સુદ્ધા પાવેસાઈ મંગલાઈ
વત્થાઈ પરિહયાઈ મજ્જણધરાઓ પઠિણિક્સવમહ પઠિણિક્સવમહત્તા
જેણેવ જિણધરે તેણેવ ઉવાગચ્છહ ઉવાગચ્છહત્તા જિણધરં અણુપવિ-
સહ અણુપવિસહત્તા જિણપઢિમાણં આલોયહ પણામં કરેહ કરેહત્તા
સ્સોમહત્થયં પરામુસહ પરામુસહત્તા एवं જહા સુરિયાઓ જિણપઢિ-
માઓ અચ્ચેહ અચ્ચેહત્તા તહેવ ભાણિયવં જાવ ધૂવં ઢહહ ઢહહત્તા
આમં જાણું અંચેહ અંચેહત્તા દાહિણં જાણું ધરણિતલ્લસિ ણિવેસહ જિ-

વેસડત્તા તિક્કુત્તો મુદ્દાળં ધરણિતલૈસિ જિવેસેઙ્ગિ જિવેસડત્તા ઇસિ
પચ્ચુન્નમઙ્ગ કરયલ જાવ કહ્વં એવં વયાસી-નમોઽધ્યુષ્ણં અરિહતાણં
ભગવંતાણં જાવ સંપત્તાણં વંદેઙ્ગિ નમંસેઙ્ગિ જિણધરાઓ પઢિણિક્કમ્મઙ્ગિ”

અર્થાત્—રાજવરકન્યા દ્રૌપદી જ્યાં મળજનધર છે ત્યાં આ-
વીને તેમાં પ્રવેશ કરીને સ્નાન કરીને ધરમંદિરની પૂજા કરી ત્યાર-
બાદ કૌતુકમંગલ અને પ્રાયાશ્રિત કરીને મોટા મંદિરમાં જવાને
ઉચિત એવાં શુદ્ધ વસ્ત્રોનું પરિધાન કરીને મળજનધરમાંથી બહાર
નીકળે નીકળીને જ્યાં જિનમંદિર છે ત્યાં આવીને તેમાં પ્રવેશ
કરે પ્રવેશ કરીને તેમાં જિનમૂર્તિને જોતાંની સાથેજ પ્રણામ કરે
પ્રણામ કરીને મોરપીછી લઇને જેવી રીતે સુર્યાભદેવતા જિન-
પ્રતિમાની પૂજા કરે એવી વિધિથી કરી એમ જાણવું. સુર્યાભદેવના
અધિકાર ત્યાં સુધીના લેવો કે જ્યાં સુધીમાં સુર્યાભદેવ ધુપ સળ-
ગાવે ધુપ જલાવીને એટલે ધુપ કરીને વામ જાતુ ઉંચો રાખે
અને જમણે જાતુ ધરણી ઉપર સ્થાપન કરીને ત્રણ વખત પો-
તાના મસ્તકને ભૂમિ સાથે લગાવીને કંઈક શરીરને નીચે નમા-
વીને હાથ જોડી દશ નામ એકત્રિત કરીને અંજલિ મસ્તક પર
લગાવીને કહે છે કે નમસ્કાર હો અરિહન્ત ભગવાન પ્રત્યે યાવત્
સિદ્ધિપદને પ્રાપ્ત થયેલા પ્રભુને એટલે ત્યાં શકસ્તવ કહીને વંદન
નમસ્કાર કરીને જિનમંદિરથી બહાર નીકળે છે.

શ્રીઉપાસકદશા નામના સાતમા અંગસૂત્રમાં આનંદશ્રાવકન્યા
અધિકારમાં જણાવ્યું છે કે:—

“ તથા જં સે આણંદે ગાહાવત્તી સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ
અંતિણ પંચાણુદ્વયં સત્તસિક્કવાવહયં દુવાલસવિહં ગિહિધમ્મં પઢિ-
વજ્જે ૨ સમણં ભગવં મહાવીરં વદેઙ્ગિ નમંસેઙ્ગિ ૨ એવં વદાસી-નો સ્વહુ
મે મંતે! કપ્પેઙ્ગિ અજ્જપ્પમિહિ અણહત્થિણ વા અન્નહત્થિયદેવયાણિ વઙ્ગ

અણ્ણઉચ્ચિયપરિગ્ગહીયાઈં અરિહંત્ત્વેઈયાઈં વા વંદિત્તણ વા નમંસિત્તણ વા પુર્વિં અણાલંતેજં આલવિત્તણ વા સંલવિત્તણ વા ”

સારાંશ શ્રીઆણ્ણંદ નામના ગાથાપતિએ અમણુ લગવાનુ મહાવીરસ્વામીની પાસે પાંચ અણુમત અને સાત શિક્ષામત એમ બાર પ્રકારના શુદ્ધસ્થધર્મના સ્વીકાર કરીને અમણુ લગવાનુ મહાવીરસ્વામીને વંદન નમસ્કાર કરીને કહ્યું કે હે લગવન ! આજથી આરંભીને ચરકાદિ અન્ય તીર્થ, હરિહરોદ્ધિ અન્ય તીર્થએ માનેલા દેવ અને ચરકાદિક અન્ય તીર્થિઓએ મહુણુ કરેલાં આપણાં ચૈત્યો તેને વંદન નમસ્કાર કરવો એ મને ન કંદપે અને પ્રથમ બોલાવ્યા વિના તે અન્ય તીર્થિઓની સાથે ખાસ પ્રયોજન વિના મને આલાપ સંલાપ કરવો પણ ન કંદપે.

આવીજ રીતનો ઉલ્લેખ શ્રીઉવવાઇસૂત્રમાં અંબડ શ્રાવકને માટે છે:—

“ અંબહસ્સ પરિવાયગસ્સ નો કપ્પઈ અણ્ણઉત્થિણ વા અણ્ણ-ઉચ્ચિયદેવયાણિ વા અણ્ણઉચ્ચિયપરિગ્ગહીયાઈં અરિહંત્ત્વેઈયાઈં વા વંદિત્તણ વા નમંસિત્તણ વા નણ્ણત્થ અરિહંતે વા અરિહંત્ત્વેઈઆ-ણિ વા ॥ ”

સારાંશ—અંબડ પરિવ્રાજકને શ્રીઅરિહુન્તદેવ અને શ્રીઅરિહુન્તચૈત્યોને મૂકી અન્ય મતવાળાઓને અન્યમતી દેવોને અને અન્યમતિઓએ અંગીકાર કરેલાં અરિહુન્તચૈત્યોને વંદન નમસ્કાર કરવો ન કંદપે અર્થાત્ અરિહુન્તદેવ અને શ્રીઅરિહુન્તચૈત્યોને વંદન નમસ્કાર કરવો કંદપે.

શ્રીપ્રશ્નવ્યાકરણ નામના દશમા અંગસૂત્રમાં ત્રીજા સંવરદ્વારમાં નિર્જરાનો અર્થિ સાધુ કોની કોની વૈયાવચ્ચ કરે એ જણાવતાં લખ્યું છે કે:—

“અચ્ચંત બાલ ૧ દુર્બલ ૨ ગિલાણ ૩ વુઝુ ૪ સ્વગે ૫ પવત્ત ૬ આયરિય ૭ ઉવજ્ઞાણ ૮ સેહે ૯ સાહમ્મિય ૧૦ તવસ્સી ૧૧ કુલ ૧૨ ગણ ૧૩ સંઘ ૧૪ ચેડ્યદ્દે ૧૫ નિજ્જરદ્દી વેયાવચ્છે અણિ-સ્સિયં દસવિહં બહુવિહં પકરેડ ॥ ”

સારાંશ—નિર્જરના અર્થિ માનાદિકની અપેક્ષા વિના અત્યંત ખાલ, દુખ લ, ગ્લાન, વૃદ્ધ, ક્ષપક, પ્રવર્તક, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, શૈક્ષ, સાધર્મિક, તપસ્વી, કુલ, ગણ, સંઘ અને ચૈત્ય-જિનપ્રતિમાની દશ પ્રકારે યા બહુ પ્રકારે વૈયાવચ્ચ કરે.

મરણસમાધિપ્રકીણકમાં લખ્યું છે કે:—

“ અરિહંતસિદ્ધચેડ્યગુરુસુહધમ્મે ય સાહુવગ્ગે ય ।
આયરિય ઉવજ્ઞાયે પવયગ્ગે સવસંઘે ય ॥ ૧ ॥
एएसु भत्तिजुत्ता पूअंता अहारिहं मणुन्नमणा ।
सामन्नमणुसरंता परित्तसंसारिआ भणिआ ॥ ૨ ॥ ”

સારાંશ—અરિહંત, સિદ્ધ, ચૈત્ય, ગુરુ, શુદ્ધ ધર્મ, સાહુવર્ગ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, પ્રવચન અને સર્વસંઘ આ ઉત્તમ પદાર્થમાં ભક્તિથી ભરેલા અને દૃઢ્યપૂર્વક ચથાયોચ્ય એ ઉત્તમ પદાર્થોનું પૂજન કરતા તેમજ આમણ્યને અનુસરતા પ્રાણીઓ પરિત્તસંસારિ કંઠ્યા છે.

આ રીતિએ અનેક સૂત્રોમાં જિનમૂર્તિઓ અને જિનમંદિ-રોનાં વર્ણનો વિધમાન છતાં તેનો નિષેધ કરવા તત્પર થયેલા બેચરદાસ લખે છે કે—‘ભારતના પ્રાચીન વાસ્તુશાસ્ત્રી શ્રીવરાહ-મિહિર પણ પોતાની બૃહત્સંહિતામાં જિનમૂર્તિઓ અને જિન-મંદિરના અભાવને જણાવે છે’ પરંતુ પ્રથમ તો ખરી વાત એજ

છે કે શ્રીવરાહમિહિર ભારતના પ્રાચીન વાસ્તુશાસ્ત્રીજ નથી-
ભારતના પ્રાચીન વાસ્તુશાસ્ત્રી તરીકેનું નામ તો શ્રીવિશ્વકર્માનું
મુપ્રસિદ્ધ છે અને તેના બનાવેલા ‘અપરાજિત’ નામના અંથના
આધારે ‘પ્રાસાદમંડન’ આદિ અંથોનો રચયિતા ‘મંડન’ ના-
મનો શિષ્યી ‘પ્રાસાદમંડન’ નામના અંથના આઠમા અધ્યયનમાં
નીચેના શ્લોકો લખીને લખે છે કે:—

“ પ્રતિષ્ઠા વીતરાગસ્ય, જિનશાસનમાર્ગતઃ ।

નવકારૈઃ સૂરિમંત્રૈઃ, સિદ્ધા કેવલિભાષિતા ॥ ૮૭ ॥

પ્રાસાદો વીતરાગસ્ય, પુરમધ્યે સુસ્વાવહઃ ।

ગુરુકલ્યાણકારશ્ચ, ચતુર્દિશ્યાં પ્રકલ્પયેત્ ॥ ૯૧ ॥ ”

અર્થાત—શ્રીવીતરાગદેવની પ્રતિષ્ઠા શ્રીજિનશાસનમાર્ગથી
નવકારમંત્ર અને સૂરિમંત્રોવડે સિદ્ધ છે અને કેવલજ્ઞાનીભાષિત
છે ॥ ૮૭ ॥ વીતરાગદેવનું મંદિર નગરની અંદર મુખાવહુ છે
મહાકંઠ્યાણુને કરનાર એવા તે મંદિરને ચારે દિશામાં શ્રીજિનખિ-
ઓનું મુખ થાય તેવું બનાવવું જોઈએ ॥ ૯૧ ॥ ”

ઉપર્યુક્ત શાસ્ત્રીય ઉલ્લેખોના અવલોકનથી વિવેકી વિચારક
વાચકગણ સમજી શકશે કે જિનમંદિરો અને જિનમૂર્તિઓ તેમજ
તેની ઉપાસના શાસ્ત્રસિદ્ધ અને તે પણ સનાતન છે. આવશ્યક
આદિ અંગબાહ્યસૂત્રોમાં અને શ્રીઆચારાંગ આદિ અંગસૂત્રોમાં-
સ્થળે સ્થળે તેને લગતા ઉલ્લેખો વર્તમાનમાં પણ વિદ્યમાન છે.
આપણા કથાસાહિત્યમાં ઉતરી આવેલા અનેક વિષયક ઉલ્લે-
ખોનું ઉત્પત્તિસ્થાન એજ છે. સુવિશાલ જૈનસાહિત્યની સર્વો-
ત્કૃષ્ટતાનો સમાવેશ એમાંજ થાય છે.

વિશેષમાં એ ઉલ્લેખો ઉપરથી એ પણ સમજી શકાશે કે
એચરદાસે માનેલો ચૈત્ય શબ્દનો અર્થ એકાંતિક અને અવધાર-

જ્ઞાતમક હોવાથી સર્વથા અસત્ય છે અને તેની સાબીતી માટે જિનમંદિર અને જિનમૂર્તિની અર્વાચીનતા બતાવવાનો જે પ્રયત્ન તેમના તરફથી થયો છે એ તેમની તે અસત્યની ઉપાસનાનુંજ પરિણામ છે તેમજ જિનમંદિર અને જિનમૂર્તિને સૂચવનારાં વાક્યોનો શ્રીઆચારાંગઆદિ અંગસૂત્રોમાંથી ઉદ્ધાર કરાને પાતાના ઐકાંતિક અને અવધારજ્ઞાતમક અર્થને સત્ય બનાવવા માટે સૂત્રોના પાઠોની તોડફોડ, દીકાકાર મહાપુરુષોના સત્ય અને સંગત અર્થો ઉપર અસંગતપણાનો આરોપ, જ્ઞાનની મૂર્તિરૂપ આચાર્યો ઉપર વિષમભૂલ કરવાનો દોષારોપ અને સૂત્રકારો તેમ દીકાકારોની ઉપહાસભરી અવજ્ઞા એ સઘળું તેમના હૃદયના અધિકારનેજ દર્શાવે છે.

વાચકો જાણુતા હશે કે મૂર્તિ અને મૂર્તિપૂજા ઉઠાવવા માટે થોડા સમય પૂર્વે ઉત્પન્ન થયેલા લુમ્પક મતના ઉત્પાદકે સૂત્રોની જે અવજ્ઞા કરી હતી તેના કરતાં પણ અનેકગુણી અવજ્ઞા આજે આ કહેવાતા પંડિત તરફથી થઈ રહી છે, જે કામ આજ સુધીના કોઇપણ કુમતઉત્પાદકે નહોતું કર્યું તે આજે ભોતીચંદસાઈના ‘આગમના ઉંડા અભ્યાસી’ એ અને ભાવનગરમાંથી નીકળતા જૈનપત્ર અને શ્રીઆત્માનંદસલા આદિના ‘પંડિતે’ તેમજ પુના શ્રીમહાવીરકાર્યાલયના અને શ્રીમહાવીરપત્રના આડતીઆએ (બેચરદાસે) કરી બતાવ્યું છે. આજ સુધીમાં એક પણ પુસ્તક કે જેમાંથી શિષ્ટશિરોમણિ સુરિસમુદાયની, ઉપકારી મુનિગણની, શ્રમજ્ઞપતિ શ્રીપાર્શ્વનાથસ્વામીના શિષ્યરત્નોની, શ્રીવીતરાગ-પ્રવચનની, શ્રીસુધર્માસ્વામીઆદિ સૂત્રકારોની, શ્રીજિનભદ્રગણિજ જેવા ભાષ્યકારની, સૂત્રમાં રહેલ ગુપ્તભાવોને સરળતાપૂર્વક સવિસ્તરપણે પ્રકાશિત કરનારા પરમ ઉપકારી દીકાકારઆદિ મહાપુરુષોની અને આ ભીષણ કલિકાલમાં સત્યયુગની ઝાંખી કરાવનાર રાજર્ષિ કુમારપાળપ્રતિબોધક કલિકાલસર્વજ્ઞ ભગ-

વાન હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજીની એવં સઘળા પ્રભાવક પુરૂષોની અને સાક્ષાત્ પરમાત્માશ્રી મહાવાર વ કે જેઓનું શુભમય સ્વરૂપ વચ- નાતીત કોટિમાં પ્રવિષ્ટ છે તેવા શાસનનાયક અને શિવસુખદાયક સર્વજ્ઞદેવની પણ ઉપહાસ, તેઓ ઉપર મરજી આવે તેવા ગ- દ્વીય હુમલાઓ અને અસત્ય આક્ષેપોની પરમ્પરા વિના વિલંબે ચંળી આવે એવું એકપણ પુસ્તક હયાતિ નહોતું ભોગવતું તેને ઉત્પન્ન કરી આ કહેવાતા જૈનસાક્ષરે જાણે એક સારામાં સારી સાહિત્યસેવા બજાવી હોય એમ માનીને પુના શ્રીમહાવીરકા- ર્યાલયના કાર્યવાહકોએ તે પુસ્તકનું વેચાણ કામ ઉપાડી લેવા સાથે શ્રીજિનવિજયના સંપાદકપણા નીચે પ્રકટ થતા શ્રીમહા- વીરપત્રના ગ્રાહકોને ભેટ આપવાનું નક્કી કરી પરમાત્મા શ્રી મહાવીરદેવના ઉપાસક તરીકે પંકાવાની અભિલાષા રાખી છે ? કેવી ભયંકર સેતાનીયત !!!

પ્રિયવાંચકગણ ! હુમ્પકમતના ઉત્પાદકે પણ ‘ચૈત્ય’ શબ્દનો ‘જ્ઞાન’ અર્થ પ્રકટ કરીને સૂત્રોમાં જ્યાં જ્યાં ‘ચૈત્ય’ શબ્દ આવતો ત્યાં ત્યાં ‘જ્ઞાન’ અર્થ કરવાની કોશેશ કરેલી અને પીસ્તાલીસ આગમોમાંથી તેર બાદ કરી બત્રીસ સૂત્રો તે પણ કેવલ મૂલ માત્ર પ્રામાણીક માનવાની ઉદ્દેશોવણા કરી સૂકી હતી ત્યારે આ પડિતે તો ન પીસ્તાલીસ કે ન બત્રીસ કેવલ અગીઆર અંગોજ માનવાની વાત કરી અને તે પણ કેવી ખુબીથી ભરેલી ? કે એમાં પણ ઘણું મિશ્રણ થયેલું છે ! એટલે મજા તો એકે એક સ્થળે એક વ્યક્તિને આગમવેત્તા કહેવા અને અન્ય સ્થળે તે આગમવેત્તાના વચનોનો ઉપહાસ કરવો ! એમ મરજી આવે તે માનવું અને બાકીના વિભાગને મરજી આવે તેવા અલંકારોથી નવાજવો !

બેચરદાસે ‘ચૈત્ય’ શબ્દનો કેવો અર્થ સ્વીકાર્યો છે તે તો આપણે આગળ જોઈજ ગયા છીએ એટલે પુનઃ તેને અત્રે બતા-

વવાની જરૂર નથી. બેચરદાસે તેવો અર્થ માનીને પણ તેના વાસ્તવિક અર્થને કાયમ રાખવાની મહેનત કરી હોય તો તો આપણને કંઈજ અડચણ ન હતી પરંતુ તે મહાભાગે તો પાતે માનેલા અર્થનીજ સાબીતી કરવા માટે આચાર્યશ્રી હેમચંદ્રજીના સર્વમાન્ય અને પ્રાચીનતરતમ ‘ચૈત્ય જિનોકઃ તદ્વિમ્બમ્’ આ અર્થને આધુનિક અને આચાર્યશ્રી હરિભદ્રચરિત્ર મહારાજના “ચૈત્યસહો રૂઢો ‘જિર્ણિવપટિમ’ ત્તિ વિદ્વો” આ વાક્યને લઈને ‘ચૈત્ય એટલે જિનમંદિર અને જિનમૂર્તિ’ આ સત્ય અને શાસ્ત્રસમ્મત અર્થને ઉઠાવવા માગે છે. એથીજ ન્યાયાચાર્ય મહા-મહોપાધ્યાયજી મહારાજ શ્રીમદ્ યશોવિજયજીગણીશ્રીએ ‘પ્રતિ-માશતક’ નામના અપ્રતિમ અન્યમાં મૂકેલો આઠમો શ્લોક આ સ્થાને વાંચકોના અવલોકન અર્થે રજુ કરવો એ ખાસ જરૂરનું છે:-

“ જ્ઞાનં ચૈત્યપદાર્થમાહ ન પુનર્મૂર્તિં પ્રભોર્યો દ્વિષન્,
વંધં તત્તદપૂર્વવસ્તુકલનાદ્દષ્ટાર્થસંચાર્યપિ ।

ધાતુપ્રત્યયરૂઢિવાક્યવચનવ્યાખ્યામજાનન્નસૌ,

પ્રજ્ઞાવત્સુ જહઃ શ્રિયં ન લભતે કાકો મરાલેષ્વિવ ॥૮॥

શ્રીમાન ઉપાધ્યાયજી મહારાજ ઉપરના પદમાં કહે છે કે ધાતુ પ્રત્યય રૂઢિવાક્ય અને વચનની વ્યાખ્યાને નહિ જાણી શકનાર અને દ્વેષી ‘ચત્ય’ પદનો અર્થ માત્ર જ્ઞાન કરે છે પણ પ્રભુની પ્રતિમા નથી કરતો અવશ્ય જ્ઞાન પણ વંધ છે કારણકે તેના પ્રભાવે તે તે અપૂર્વ વસ્તુને સમજી શકાય છે, પરંતુ હંસના યુથમાં જેમ કાગ શોભાને નથી પામતો તેમ બુદ્ધિશાળીઓના સમુહમાં અજ્ઞાનના ઉદયથી જડ બનેલો તે પામર પ્રતિષ્ઠાને નથીજ પામી શકતો.

લગવાન હરિભદ્રચરિત્રની માફક ઉપાધ્યાયજી મહારાજ

પણ એજ કહે છે કે ‘ચૈત્યશબ્દસ્ય જિનગૃહાદાવેષ કદત્વાત્’ અર્થાત્ ‘ચૈત્ય શબ્દ જિનગૃહાદિકમાંજ રૂઢ છે અને રૂઢિ ‘યોગા-દ્રુદેર્વલ્લક્ષણાત્’ યોગથી પણ બલવતી છે. અને એ વાતમાં આ-પણા સધળા પૂજ્ય પુરૂષો એકમત છે. અલખત આપણાં શાસ્ત્રો એ વાતનું પણ સમર્થન કરે છે કે મહાપુરૂષો-તીર્થંકર ગણધર-આદિ પૂજ્યપુરૂષોને જે જે સ્થાને અગ્નિશાયિ કરવામાં આવે છે તે તે સ્થાને ભક્તિવશાત્ સ્તુતિ કરવામાં આવે છે. તે સ્તુતિને સર્વત્ર સ્તુતિ તરીકેજ લખવામાં આવેલ છે કોઈપણ સ્થાને તે સ્તુતિને ‘ચૈત્ય’ શબ્દથી ઓળખાવવામાં નથી આવ્યું. જ્યાં જ્યાં ‘અરિહંતચૈદ્યાણિ’ યા કેવલ ‘ચૈદ્યાણિ’ લખવામાં આવેલ છે તે સધળે સ્થાને શ્રીઅરિહંતની મૂર્તિઓજ જણાવવામાં આવી છે. હટાન્ત તરીકે એ વાતના પણ બેચાર દાખલા ખાસ જોઈ લેવા જોઈએ. તો તે નીચે મુજબ છે:—

શ્રી આવશ્યસૂત્રમાં કાર્યોત્સર્ગી નામના પાંચમા અધ્યયનમાં
લખ્યું છે કે:—

“ अरिहंतचेइआणं ति—अशोकाख्यप्रज्ञापानेअर्थत्वां पूजामहं-
न्तीत्यहंन्तस्तीर्थकरास्तेषां चैत्यानि प्रतिमालक्षणानि अहंचैत्यानि
इयमत्र भावना चित्तमन्तःकरणं तस्य भावे कर्मणि वा वर्णदृढादि-
कक्षणे घञि कृते चैत्यं भवति तत्रार्हतां प्रतिमाः प्रशस्तसमाधिचि-
त्तोत्पादनादहंचैत्यानि भण्यन्ते ”

સારાંશ—ચત્થો એટલે અશોકઆદિ આઠ મહાપ્રાતિહાર્યોની પૂજા માટે જે યોગ્ય હોય તે અરિહન્તો તીર્થંકરો તેઓની મૂર્તિઓ-પ્રતિમાઓ, અરિહંતભગવાનની પ્રતિમાઓ ચિત્તની પ્રશસ્તિસમાધિની ઉત્પાદક હોવાથી તેને અરિહન્તનાં ચૈત્યો કહેવાય છે.

શ્રી આવશ્યકસૂત્રની ચૂર્ષિમાં કહેવાયું છે કે:—

“અરિંતવેદ્યાણિ તેસિં ચેવ પદિમાઓ તથા ચિતિ સંજ્ઞાને સંજ્ઞા-
નત્પાચંતે કાષ્ઠકર્માદિષુ પ્રતિકૃતિ દ્વ્યા જહા અરિંતપદિમા ઇસા”

સારાંશ—અરિહન્ટચેત્યો એટલે અરિહન્ટોની પ્રતિમાઓ
તથા ‘ચિતિ સંજ્ઞાને’ એટલે કાષ્ઠકર્માદિકમાં પ્રતિકૃતિ દેખીને જ્ઞાન
ઉત્પન્ન થાય કે આ અરિહન્ટની પ્રતિમા છે.

શ્રી સૂર્યપ્રજ્ઞાસિદ્ધિમાં કહ્યું છે કે:—

“ચૈત્યં તચ્ચ સંજ્ઞાશબ્દત્વાત્ દેવતાપ્રતિબિમ્બે પ્રસિદ્ધં તતસ્તદા-
શ્રયભૂતં યદેવતાયા શૃદ્ધિં તદપ્યુપચારાચ્ચૈત્યમિતિ ”

સારાંશ—ચૈત્ય એ સંજ્ઞાશબ્દ હોવાથી દેવતાના પ્રતિબિ-
મ્બમાં પ્રસિદ્ધ છે તેથી તેના આશ્રયભૂત જે દેવતાનું ધર હોય તે
પણ ચૈત્ય કહેવાય.

શ્રીપ્રવચનસારોદ્ધારની વૃત્તિમાં લખ્યું છે કે:—

“ચિત્તસ્ય ભાવાઃ કર્માણિ વા વર્ણદ્વાદિભ્યઃ વ્યજ્ઞેતિ ચૈત્યાનિ
જિનપ્રતિમાસ્તા હિ ચન્દ્રકાન્ત-સૂર્યકાન્ત-મરકત-મુક્તા-શૈલાદિદ-
ર્શનિર્મિતા અપિ ચિત્તસ્ય ભાવેન કર્મણા વા સાક્ષાત્તીર્થકરબુદ્ધિ
જનયન્તીતિ ચૈત્યાન્યભિષીયન્તે ”

સારાંશ—ચૈત્યો એટલે જિનપ્રતિમાઓ તે ચન્દ્રકાન્ત સૂર્ય-
કાન્ત મરકત મુક્તા શૈલ આદિના દલથી બનાવેલી છતાં ચિત્તના
ભાવથી યા કર્મથી સાક્ષાત્ તીર્થકરની બુદ્ધિ ઉત્પન્ન કરે છે એથી
ચૈત્યો કહેવાય છે.

આવી રીતિએ સઘળાં શાસ્ત્રોમાં ચૈત્ય શબ્દ માટે એકવા-
ક્યતા હોવા છતાં બેચરદાસ સૂત્રબ્રથોમાં આવતા ચૈત્ય શબ્દો
ઉપરથી પોતાના અર્થની સાબીતી કરવા માગે છે એ કેવી
ભાતની વિદ્વત્તા હશે એ વિચારવાનું કાર્ય હું વાંચક મહાશયોને
સોંપું છું.

“ચૈત્ય” શબ્દનો અર્થ પોતાની માન્યતા પ્રમાણે સાબીત
કરવાની હુનમાં ચઢેલા બેચરદાસે આચાર્યશ્રી હરિભદ્રસૂરિણ
મહારાજ જેવા અનન્યવિદ્વાન અને સર્વમાન્ય આચાર્યને વ્યુત્પ-
ત્તિશાસ્ત્રથી અજ્ઞાત તરીકે ઓળખાવવામાં પણ આંચકો ન ખાધો
અને નવ અંગસૂત્રો ઉપર હૃદયંગમ દીકાના રચયિતા આરાધ્ય-
પાદ મલયદેવસૂરિણને અને સ્વતંત્રપણે વ્યાકરણના રચયિતા
અને અનેક બ્રથો ઉપર સરલમાં સરલ અને ‘મુંદરમાં મુંદર
તેમજ સરસ દીકાના કરનારા માન્યતમ મલયગિરિણ મહારાજને
તો તે મહાભાગે શબ્દશાસ્ત્રના વિરાધક તરીકે ઓળખાવવામાં
પણ આનંદ માન્યો છે. આવા સભ્યતાથી સેંકડો કોશ ફર વસ-
નારા પંડિતને નિઃસીમઉપકારી પૂર્વપુરુષોના ઉપર અક્ષમ્ય
આરોપ કરવામાં સહાયક થઈ રાખવામાં જેઓ લાલ માનતા
હોય તેઓ પણ સમાજને માટે આપરૂપ છે યા નહિ એનો વિચાર
વાંચકો સહજમાં કરી શકે એમ છે. જેને જૈનશૈલિની એક છાંટા-
ભર ખખર નથી એવાને જૈનપંડિત તરીકે ઓળખનારા અને
ઓળખાવનારા કેવા અજ્ઞાનના ખાડામાં સખડે છે એ હકીકત
શાષ્ટાઓને સમજાવવી પડે તેમ નથી.

છવટે પોતાના બીજા મુદ્દાને સંપૂર્ણ કરતાં કરતાં પણ બેચ-
રદાસે પોતાની જીવનજીખના પ્રકર કરી છે એટલે કે આપણા
પરમપૂજ્ય દીકાકારો ઉપર મળવું મુશળ કરવાનો આરોપ મૂકી
તેઓને જૈનશાસનમાં અમાસવું અધારૂં કરનાર, કલેશમય વાતા-

વરણ દેલાવનાર અને દુરામહી તરીકે ઓળખાવ્યા છે ! તે છતાં પણ હજી તેઓને તૃપ્તિ નથી થઈ માટે હજી તે તૃપ્તિ મેળવવાની ખાતર તે તેઓ ‘સૂત્રો અને તેની ટીકાઓ’ આ નામનો હેવાલ આપવાના છે. એટલે આ સ્થાને મારે પણ એટલું જ કહેવાની જરૂર છે કે એ મહાભાગ જ્યાં સુધી તે હેવાલ લખીને બહાર મૂકે અને એમ કરીને પોતાના જીવનનો પેટભરીને લહાવો લઇને સંતુષ્ટ થાય ત્યાં સુધી એ બાબતમાં તેમને નિશ્ચિંતજ રહેવા દેવા !

છેવટમાં બેચરદાસ લખે છે કે પ્રસ્તુત નિબંધ લખતાં મને ઘણા ઉત્તગરા થયા છે તેની સાર્થકતા ત્યારે માનીશ કે બ્યારે તમે અમૂર્તિપૂજકોની સાથે પ્રેમથી વતશો પણ તે ભાગ્યવાનને ખબર નથી કે ધર્મના મર્મને સમજનારા સઘળાની સાથે પ્રેમથી જ વર્તે છે. ‘મૈત્રીલાવના’ તે પરમાત્મા શ્રીમહાવીરદેવના સાચા ઉપાસકોનો જીવનમંત્ર છે. બ્યારે અમૂર્તિપૂજકો તેમની (બેચરદાસની) માફક અજ્ઞાનથી ઉન્મત્ત બનીને પોતાના ઉપાસ્યની પ્રતિમાઓને પણ પથ્થરના ઢગલા કહી ચોર આશાતનાના ભાગી બની ધર્મ-કર્મ કરવા છતાં પણ નાહકમાં પોતાની જીવનનોકાને ભરદરીયાના મધ્યભાગમાં મુખે સમાધે આવીને કુખાડી દેવા માટે તૈયાર થઈ જાય છે ત્યારેજ તે હિતચિંતકો અને પરમાર્થના પૂજારીઓ હિત અને પરમાર્થ કરવાની ખાતર તેમનાં આંતરચક્ષુઓ ઉઘડી જાય એવા ઉત્તમ ધરિદાથી ઉચિત ઉપાયોના ઉપાસક બને છે, આવા નિષ્કારણ ઉપકારીઓ અને પ્રેમની મૂર્તિઓને દ્રેષી તરીકે યા દુરમન તરીકે માનનારાઓ ભૂલ ખાય છે, એમ આપણે એ ઉત્તગરાથી આજસુ બનેલાને ખુલ્લા અક્ષરોમાં સંભળાવી દેવું જોઈએ. બાકી ખરી વત તે એ છે કે:-પાપીઓ ઉંઘતાજ સારા !

મારી આ બીજા મુદ્દાની સમાલોચનાથી હિતનો અર્થિ વાચકવર્ગ સમજી ચૂકે છે હશે કે પરમાત્માની મૂર્તિઓ, તેને અંગે ઉભાં કરવામાં આવેલાં અને આવતાં મંદિરો અને તેની ઉપાસના

શાસ્ત્રસમ્મત છે. મૂર્તિપૂજા આજની નથી પણ અનાદિની છે. આપણાં શાસ્ત્રો ચૈત્ય શબ્દનો અર્થ જિનમંદિર અને જિનમૂર્તિ કરે છે. બેચરદાસે કરેલો ‘ચૈત્ય’ શબ્દનો અર્થ એકાંતિક અને અવધારણાત્મક હોવાથી અસત્ય છે અને તે અર્થની સાધીતી માટે તેઓ એકપણ સત્ય પ્રમાણ આપી શક્યા નથી કારણકે આપણાં આગમે તો એમના અર્થને ચોખ્ખા અક્ષરોમાં અમાન્ય કરે છે અને એકપણ કોશતું પ્રમાણ તેમની સાથે ઉછું રહેવા તૈયાર નથી. સારું જનસાહિત્ય મૂર્તિપૂજને બતાવી રહ્યું છે અને તેમાં અંગસાહિત્યે પણ આગળ પડતો ભાગ લીધેલો છે અને આપણા આખા સાહિત્યમાં વિકારતું નામ કે નિશાન નથી. હવે હું આ બીજા મુદ્દાની સમાલોચનાને સંપૂર્ણ કરતાં કરતાં મારા વાચક મહાશયો તરફથી એટલીજ આશા રાખું છું કે શ્રીમદ્ વાચકચંદ્રે પોતાના પ્રતિભાશતકના ૭૯ માં શ્લોકમાં કરેલી ભાવના અને ૮૦ માં શ્લોકમાં કરેલી ભલામણને દરેકે દરેક પોતાના સ્વચ્છ અંતરપટ ઉપર કોતરી રાખે અને તન્મય બની જઈ પોતાનું આત્મશ્રેયઃ સાધી લેવાના કામે લાગી જાય. અને ખાત્રી છે કે ધર્મપ્રેમીઓ તરફથી તો અને મારી એ આશાના બદલામાં નિરાશા નહિજ મળે.

પ્રિયવાંચકગણ ! વાંચો તે વાચકચંદ્રના ભાવનાત્મક દૃઢચં-
ગમપદ્ધત્તનમાંથી ભક્તિરસનો કેવો અસ્ખલિત ઝરો વહી રહ્યો છે:—

“ ઉત્ફુલ્લામિવ માલતીં મધુકરો રેવામિવેષઃ પ્રિયાં
માકન્દદ્રુમમજ્જરીમિવ પિકઃ સૌન્દર્યભાજં મધૌ ।

નન્દચ્ચન્દનચારુનન્દનવનીભૂમિમિવ દ્યોઃપતિ—

સ્તીર્યેન્નપલિમાં નહિ ક્ષણમપિ સ્વાન્તાદ્વિમુશ્ચામ્યહમ્ ॥૭૯॥”

સારાંશ—જેમ મધુકર-ભ્રમર વિકસર ચરેલાં માલતીને, હસ્તી

મહાત્માશ્રી ફરમાવે છે કે હું ભવ્ય આત્માઓ ! જો તમને શિવસુખ-મોક્ષસુખની પિપાસા હોય તો મોહરૂપી ભયંકર દાવાનલને શાંત કરવા માટે મેઘની વૃષ્ટિ સમાન, શમના શ્રોત-પ્રવાહને વહન કરાવવા માટે નદી સમાન, સત્પુરુષોના સમીહિતની સિદ્ધિ માટે કલ્પવૃક્ષની વેલડી સમાન અને સંસારરૂપી ગાઢ અંધકારનો નાશ કરવા માટે સૂર્યની પ્રચ્છડ કાન્તિ સમાન શ્રી-જ્ઞાનમૂર્તિની ઉપાસના કરો.

ન્યાયાચાર્ય ઉપાધ્યાયજી કહે છે કે સંસારના નાશનો અને શિવસુખની પ્રાપ્તિનો અમોઘ ઉપાય પરમાત્માની પ્રતિમાની ઉપાસના છે. પરમાત્માની પ્રતિમા મોહરૂપી દાવાનલને શાન્ત કરી ઉપાસકને નિર્મોહી બનાવનાર છે, શમરસમાં નિમગ્ન બનાવી શાન્ત બનાવનાર છે, સમીહિત દેવાને માટે સમર્થ છે અને અજ્ઞાનરૂપી અંધકારનો નાશ કરનાર છે, અર્થાત્ દુર્ગુણ માત્રનો નાશ કરવાની શક્તિ તેનામાં છે. સાચો અહિંસક, સાચો સંયમી અને સાચો સત્યવાદી પણ તેજ બની શકે છે કે જે પરમાત્માની મૂર્તિમાં રહેલી વિશિષ્ટતાને કળી શકે છે. સંસારના મોહને તેજ છોડાવનાર છે. સંસારના અને મોક્ષના અંતરને તે સમજાવનાર છે. આવી અનુપમ આલ્હાદને ઉત્પન્ન કરનારી મૂર્તિની પૂજામાં સર્વસિદ્ધિની પ્રાપ્તિ સમાયેલી છે.

ભવ્યાત્માઓ ! ઉપરનાં અનુપમ પદોમાં તે પદોના પદો-પદમાં રહેલા અનુપમ આશયોને સમજો હૃદયમાં ઉતારો અને વર્તનમાં મૂકો પછીજ વિશ્રાન્તિ દ્યો પણ તે પૂર્વે નહિ. આટલી આમહુલારી ભલામણ કરી આ બીજા મુદ્દાની સમાલોચના અહિંજ સમાપ્ત કરું છું. મારી આ સમાલોચનાનું રહસ્ય એ પદોની ઉપાસનામાંજ સંપૂર્ણ થાય છે એ મારા માટે એક મોટામાં મોટા આનંદનો વિષય છે.

મુદો ત્રીજો.

“ જિણદવ્વ—નાણદવ્વ સાહારણમાઈદવ્વસંગહર્ણ ।
 ન કરેઈ જઈ કરેઈ નો કુજ્જા નિયધણપ્પસંગં ॥ ૨૯ ॥
 જઈ વઢાવઈ તો પુણ લેહ્યમિચ્ચાઈ સવ્વમન્નત્થ ।
 સંઘસમક્કવં રવ્વઈ નાસઈ જઈ દેઈ મૂલધણં ॥ ૩૦ ॥
 एवं તિત્થયરત્તં પાવઈ તપ્પુણઓ મહાસઙ્ગો ।
 इत्थं विहिविवरीओ जो सो दुल्लहबोहिओ हवइ ॥ ३१ ॥

શ્રીસંયોધપ્રકરણનામના ગ્રંથમાં ‘સમ્યક્ત્વસ્વરૂપાધિકાર અને અવિરતસમ્યક્ત્વશ્રાવકાચાર’ નામના વિભાગમાં ભગવાન હરિભદ્રસૂરિણ મહારાજ ઉપરના આંકવાળી ગાથાઓ લખીને કહે છે કે—જિનદ્રવ્ય અને સાધારણદ્રવ્ય આદિનું સંબંધ કરે નહિ અને જો કરે તો તેના પ્રસંગ-લેખસેળ પોતાના ધનની સાથે ન કરે, જો પોતે તે ધનની વૃદ્ધિ કરે તો હોય તો તેના લેખક નોકર વિગેરે સર્વ અન્યત્ર શ્રીસંધની સમક્ષ રાખે તેમ છતાં પણ કદાચ તેના નાશ થાય તો મૂળધન અર્પણ કરે, આવી રીતે કરે તો મહાશ્રાવક તેના પુણ્યથી તીર્થંકરપણાને પ્રાપ્ત કરે, જો આ વિધિથી વિપરીત વર્તે તે દુર્લભયોધિ થાય છે.

ભગવાન હરિભદ્રસૂરિણનો ઉપરનો ઉલ્લેખ સાબીત કરે છે કે દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરવી એ પણ શ્રાવકો માટે વિધિમાર્ગ છે અને શક્તિસંપન્ન શ્રાવક વિધિ અનુસાર તેની-દેવદ્રવ્ય-આદિની વૃદ્ધિ કરે તો તેના પુણ્યના પ્રતાપે તીર્થંકરપણાને પ્રાપ્ત કરે છે. શ્રાવકોના આચારમાં શ્રીજિનપૂજનની મુખ્યતા છે અને ઉત્તમકોટિના શ્રાવકરત્નો નિરંતર ત્રીકાલપૂજન કરતા એ વાત કંઈ જૈનસમા-

જની જાણ બહાર નથી. વળી એ તો સ્વતઃસિદ્ધ છે કે બ્યારે આવકો માટે શ્રીજિનપૂજા ખાસ વિધેય છે તો તે વિધિના પાલન માટે શ્રીજિનની મૂર્તિઓ અને તેની સ્થાપના માટે મંદિરો પણ અવશ્ય હોવાંજ જોઈએ. પરમાત્માની મૂર્તિઓ અને તેનાં મંદિરોના અસ્તિત્વસમયમાં તેના સંરક્ષણ વિગેરે માટે દ્રવ્યની આવશ્યકતા હોય એમાં નવીનતા શી? અને તે દ્રવ્યને ચાહે તો મંગલદ્રવ્ય કહો નિધિદ્રવ્ય કહો શાશ્વતદ્રવ્ય કહો કે પછી શ્રીજિનદ્રવ્ય કહો એમાં બાધકજ ક્યાં છે? આથી સ્પષ્ટ થાય છે કે દેવદ્રવ્યનું અસ્તિત્વ પણ મંદિર અને મૂર્તિના અસ્તિત્વની સાથેજ અવલંબેલું છે અને એ તો આપણે નિશ્ચિત કરી આવ્યા છીએ કે ઉપાસ્યની મૂર્તિની ઉપાસના પણ ઉપાસ્યની ઉપાસના સાથેજ સુસ્થિત છે. એટલે ઉપાસ્યની ઉપાસના તો અનાદિનીજ છે એમાં તો કોઈપણ સદ્દેશ્યને શંકાનું સ્થાનજ નથી તો પછી તે ઉપાસ્યની મૂર્તિપૂજા અને તેને અંગે ખાસ જરૂરી દ્રવ્યાવશ્યકતામાં ક્યા સમજી આદમીને આશંકા હોય? હું તો નથીજ માનતો કે આવી એક સર્વમાન્ય હકીકતને માન્ય કરવામાં એક નાનો બાળક પણ આનાકાની કરે.

વસ્તુસ્થિતિ આવી છતાં તેનો નિવેધ કરવા માટે બેચરદાસે પોતાના પુસ્તકાકાર ભાષણમાં ત્રીજો મુદ્દો ‘દેવદ્રવ્યવાદ’ નામનો રાખ્યો છે. તેઓએ ‘ચૈત્યવાદ’ નામનો બીજો મુદ્દો પણ ખાસ આ ત્રીજા મુદ્દાને અંગેજ ચર્ચ્યો છે, એમ તેઓ પોતેજ પોતાના ત્રીજા મુદ્દાની ચર્ચાની શરૂઆતમાંજ કહી દે છે. આ ઉપરથી સહજમાં સમજી શકાય તેમ છે કે તેઓએ બીજા મુદ્દામાં શ્રીજિનમૂર્તિ અને જિનમંદિરોને તેમજ તેની ઉપાસનાને અર્વાચીન મનાવવાનો જે પ્રયાસ સેવ્યો છે તેના હેતુ એજ છે કે તેઓને દેવદ્રવ્ય ધણુંજ ખુબી છે, તે ખુબીવાનું પણ કારણ એકજ છે અને તે એ કે તે દ્રવ્ય પ્રભુભક્તિ શિવાય બીજા એકપણ કાર્યમાં

લેવાની શાસ્ત્રકારો ચોખ્ખી મનાઈ કરે છે અને બેચરદાસને એ વ્યાખત ઘણીજ દુઃખદાયક થઈ પડી છે. અને એ દુઃખના પોકારમાં તેઓ બોલે છે અને લખે છે કે તે સમાજનું દ્રવ્ય સમાજ-ઉપયોગી કાર્ય-‘શ્રીમહાવીર જૈન વિદ્યાલય’ જેવી સંસ્થા વિગેરેમાં જવું બેઠાં. એજ આ કારણથી માતીચંદલાઈ અને તેના સાથીઓ બેચરદાસની મિત્રતા કરવામાં આનંદ માને છે કારણ માતીચંદલાઈ એટલે ‘શ્રીમહાવીર જૈન વિદ્યાલય’ નામની સંસ્થાના સંચાલક અને સાંભળવા પ્રમાણે અંજ હેતુ હોતોકે લયંકર અપરાધ માટે શ્રીઅમદાવાદ વિગેરેના શ્રીસંધોએ બેચરદાસને પોતાના વ્યવહારથી દૂર કરવા છતાં માતીચંદલાઈ તેજ બેચરદાસ પાસે તે સંસ્થાનું કામ લેવા ઇચ્છતા હતા. આજે શું સ્થિતિ છે તે તો તેઓનો આત્મા જાણે, બાકી એટલું તો ખરુંજ કે જો તેઓમાં પરમાત્મા શ્રીમહાવીરદેવ પ્રત્યે, તેમના શાસન પ્રત્યે અને પૂજ્ય ધર્માચાર્યો પ્રત્યે સાચી લાગણી હોત તો બેચરદાસના પુસ્તક માટે પોતાની લેખિની યા રસનાને શ્રમ આપીજ ચૂક્યા હોત, કારણકે તેઓ લેખક અને વક્તામાં પણ પોતાને માને છે. બાકી તેમનો ધર્મપ્રેમ તો પેલા-ચોમાસામાં પણ રેલવિહાર કરનાર-મુનિધર્મને કલંકિત કરવામાં પકાઈ ચુકેલા જિનવિજય આદિને આલિનંદન આપવા માટે એકત્રિત થયેલી એક નાની ટોળીમાં પ્રમુખ આદિનાં મનમોહક વર્ણનો સાંભળવામાં એકતાન થયા તે વખતે ખરેખરો પ્રકાશમાં આવી ગયો છે !

આપણે જોઈ ગયા તે પ્રમાણે બેચરદાસ પોતાના બીજા મુદ્દામાં એકપણ પ્રમાણથી પરમાત્માની મૂર્તિઓને અને તેની ઉપાસનાને અર્વાચીન ઠરાવી શક્યા નથી એટલે તેઓ જાણે ચીડાઈ ગયા હોય તેની માફક પોતાના ત્રીજા મુદ્દાની ચર્ચાની શરૂઆતમાંજ લખે છે કે:—

“આમ તો આપણે અને આપણા કુલાચાર્યો સુદ્ધાં મૂર્તિવાદને અનાદિનો ઠરાવવાની તથા વર્ધમાન ભાષિત જણાવવાની બાબતમાં કુંઠવા જેવી વાતો ક્યાં કરીએ છીએ.”

વાંચકો જોધ શકશે કે ઉપરના ઉદલેખમાં બેચરદાસને મૂર્તિવાદ અનાદિનો છે એમ કહેનાર મહાપુરુષો ઉપર કેટલો બધો તિરસ્કાર થઈ ગયો છે. પરમાત્માની મૂર્તિઓ જ્યારે જ્યારે અને જ્યાં જ્યાં પરમાત્માના ઉપાસકો હયાતિ ભોગવતા હોય ત્યારે ત્યારે અને ત્યાં ત્યાં વિરાજતી હોય અને તેની ઉપાસના પુર-જોસમાં ચાલતી હોય એમાં બેચરદાસને શું દુઃખ થઈ જાય છે?

સત્યનું પ્રકાશન કરનારા પરમર્ષિઓ અને ધર્મગુરુઓ ઉપર અસત્ય આક્ષેપો કરવામાં બેચરદાસ કેવી જાતની ઉન્નતિ ભાળી રહ્યા છે? મૂર્તિપૂજા અનાદિની છે અને શ્રીવધમાનસ્વામીભાષિત છે એ વાતનો ઈન્કાર કયા પ્રમાણિક પુરુષ કરી શકે તેમ છે? એક પણ પ્રમાણિક અને પ્રતિષ્ઠિત એવી વ્યાક્ત આજે હયાતિ નથી ભોગવતી કે જે એ વાતનો ઈન્કાર કરી શકે. આ એ સત્ય સામે વિરોધને ઉપસ્થિત કરી શકે. બાકી કિંમત વિનાના પેટના પૂજારીઓ અને સ્વાર્થની સંપાદનામાં ચક્રચૂર બનેલાઓ તેમજ કર્તવ્યથી વિમુખ થયેલાઓ પોતાની મરજી મુજબ બંધા કરે તેની કોઈપણ સ્થાને કંઈ કિંમતજ નથી હોતી.

બેચરદાસ મૂર્તિપૂજાની અર્વાચીનતા સાબીત કરવા માટે આગળ ચાલતાં લખે છે કે:—

“વર્તમાન કાળમાં મૂર્તિપૂજાના સમર્થનમાં કેટલીક કથાઓને (ચાંદેશ્વરમુનિની, દ્રૌપદીની કથા, સુર્યામની કથા અને વિજયદેવની કથા) પણ આગળ કરવામાં આવે છે. તે લખિયદારી સાધુઓએ કે બીજાં કોઈ પાત્રોએ ચૈત્યોને વાંધા કે બિનગૃહે જઈને પૂજા કરી, તે ઉપરથી આપણે

એવો સર્વસાધારણ સિદ્ધાંત ઉપજાવીએ કે, તે સમયના બધા લોકો તે જાતનું આચરણ કરતા હતા એ તદ્દન અસંગત છે.”

પ્રિય વાંચકગણ ! એ તો આપણે જાણીએજ છીએ કે સેંકડો વિધિવાદના અંથમાં આવકો મારે ત્રિકાલ શ્રીજિનપૂજનું વિધાન છે. જૈન એટલે શ્રીજિનેન્દ્રદેવનો ભક્ત એ શ્રીજિનની પૂજા ન કરે એ બનેજ કેમ ? અર્થાત્ બનેજ નહિ. પરંતુ એ વાતની સાબીતી મારે આપણે આગળ ચાલતાં ખાસ સૂત્રોના આધારે પણ સાબીત કરશું કે શ્રીજિનના ઉપાસકોએ શ્રીજિનની ઉપાસના કરવીજ જોઈએ. પરંતુ તેની પહેલાં કેવલદ્રવ્યનો નાશ કરવા સાથે શ્રીજિનપૂજનો પણ લોપ કરવાની ધુનમાં ચઢેલા બેચરદાસે બેભાન થઈ જઈને પોતાનાજ હસ્તે પોતાના આખા લખાણ ઉપર કેણું પાણી ફેરવ્યું છે ? તેજ આપણે જોઈ લઈએ. મૂર્તિ વાદ અને મૂર્તિપૂજનો લોપ કરવા મારે પાનાનાં પાનાં ભર્યાં, મહાપુરુષોની અવજ્ઞા કરી અને શાસ્ત્રોની વિરાધના કરી તે છતાં પણ શ્રીજિનમંદિરો શ્રીજિનની મૂર્તિઓ અને તેની ઉપાસના ચાલતીજ હતી એ તો અનાયાસે પોતાની પડિતાઈ બતાવવા મારે પણ કબુલ તો કરવીજ પડી, કારણકે તેઓએ લખતાં લખતાં આપણે જોઈ ગયા તેમ લખી દીધું કે—‘મૂર્તિપૂજના સમર્થનમાં ચારણમુનિની, દ્રૌપદીની, સૂર્યાભની અને વિજયદેવની કથા આગળ કરવામાં આવે છે. લખિવધારી સાધુઓએ કે બીજાં પાત્રોએ ચેત્યોને (જિનમૂર્તિઓને) વાંધા કે જિનશ્રદ્ધ (જિનમંદિરો) જઈને પૂજા કરી ’ આ ઉપરથી એટલું તો સિદ્ધજ છે કે જિનમૂર્તિઓ અને જિનમંદિરો તો હતાંજ અને તેની વંદના પૂજના મુનિવરો તેમજ શ્રદ્ધસ્થો કરતા હતા. શું આટલીજ સિદ્ધિ ઉપરથી બેચરદાસનો આખો બીજો મુદ્દો અસત્ય નથી કરતો ? અને શું તે મુદ્દામાં કરેલું સમગ્રું લખાણ તદ્દન પ્રમાણશૂન્ય અને કેવલ કપોલકલ્પિત સાબીત થતું નથી ?

વાચકમહાશયો બીજા મુદ્દાની સમલોચનામાં જોઇ ચુક્યા છે કે શ્રીસૂર્યાલદેવની કથા શ્રીરાયપસેણી સૂત્રમાં છે અને ચારણ-મુનિની કથા નહિ પણ તે મુનિવરોની લળિધનું વર્ણન શ્રી ભગવતીજનામના પાંચમા અંગસૂત્રમાં અને શ્રીદ્રૌપદીજીએ કરેલી પૂજનું વર્ણન શ્રીજ્ઞાતાજનામના છઠ્ઠા અંગસૂત્રમાં થયેલું છે. માત્ર ત્યાં (બીજા મુદ્દામાં) નહિ જાણવામાં આવેલું એક વિજય-દેવનું વર્ણન છે તે શ્રીજ્ઞવાલિગમસૂત્રમાં છે. એટલે એ બધા આપવામાં આવતા આધારો ખાસ સૂત્રઅંશોમાં છે, પણ કથા-અંશોમાં નથી એ નિશ્ચિત છે.

ચારણમુનિવરોના વર્ણનમાં ભગવાન મુધર્માસ્વામીજી એટલે પ્રભુ મહાવીરદેવના પંચમ ગણધર અને વર્તમાન દ્વાદ-શાંઘીના રચયિતા તેઓએ પ્રભુ મહાવીરદેવનાજ વચનથી જણા-વ્યું છે કે તે મુનિઓ પોતાની શક્તિદ્વારા નંદીચરદ્વીપ આદિ સ્થાનમાં રહેલાં ચૈત્યોને વંદન કરીને પાછા અત્રે આવીને અત્રે રહેલાં ચૈત્યોનું પણ વંદન કરે અને દ્રૌપદીજીએ પણ પોતાના ધરમંદિરની પૂજા કરીને પછી મોટા મંદિરમાં પૂજા કરી, આ ઉપરથી મંદિરો સ્થળે સ્થળે હતાં એ સ્પષ્ટ થાય છે તો પછી બેચરદાસના કહેવા પ્રમાણે આપણે માનીએ કે પ્રથમ કોઈ પણ પૂજા કરતું નહતું ચા તો અમુકજ કરતા હતા તો શું પ્રથમના આવકો એવા ભક્તિશૂન્ય હતા કે પરમાત્માની મૂર્તિઓને અપૂ-જ્યજ રાખી મૂકતા હશે? શું આ વાત બનવી શક્ય છે, એમ કોઈપણ કહી શકે તેમ છે? વર્તમાન સમયમાં વર્તમાન આવકો પોતાની શક્તિના પ્રમાણમાં ભક્તિ કરવા કે કરાવવા નથી ચૂકતા તો પછી તે આદર્શ આવકો પરમાત્માની ભક્તિ કરવા વિના રહીજ કેમ શકે? આથી સ્પષ્ટસિદ્ધ છે કે સમ્યક્ત્વરતનની કિંમ-તને સમજનાર અને તેની શુદ્ધિમાં એય સમજનારા કદીપણ પરમાત્માની ઉપાસના વિના રહીજ ન શકે અને પરમાત્માની

ઘેરહાજરીમાં પરમાત્માની મૂર્તિજ પરમાત્મારૂપે છે. શાસ્ત્રોમાં સ્થળે સ્થળે શ્રીજિનની મૂર્તિને શ્રીજિનના સરખી કહી છે.

શ્રીસંખ્યોદયપ્રકરણમાં ‘દેવસ્વરૂપાધિકાર’ માં ભગવાન હરિ-ભદ્રસૂરિજી લખે છે કે:—

“ નામજિના જિનનામા, ટવળજિના પુળ જિણિદપદિમાઓ ।
 દલજિના જિનજીવા, ભાવજિના સમવસરણત્થા ॥ ૧ ॥
 તિત્યયરો તિત્યયરત્તણેજ, જો સદ્દહિજ્જ સદ્દાણ ।
 નિક્કલેવા સ્વલુ ચરો, ઇગત્તેણેવ વિણેયા ॥ ૨ ॥
 તમ્હા જિણસારિચ્છા, જિણપદિમા સુદ્ધજોયકારણયા ।
 તલ્લભત્તિણ લલ્લભદ્ધ, જિણિદપૂયાફલં ભવો ॥ ૩ ॥

ભગવાન હરિભદ્રસૂરજી મહારાજ ઉપરની ગાથાઓમાં સમ-જાવે છે કે જિનદેવો ચાર પ્રકારના છે એક તો નામજિન બીજા સ્થાપનાજિન ત્રીજા દ્રવ્યજિન અને ચોથા ભાવજિન, તેમાં શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનનાં જે નામો તેને નામજિન કહેવાય છે અને સ્થાપનાજિન તે શ્રીજિનેશ્વરની પ્રતિમાઓ કહેવાય છે, જિનેશ્વર ભગવાનના જે જીવો તે દ્રવ્યજિન કહેવાય છે અને સમવસરણમાં સ્થિત પરમાત્મા ભાવજિન કહેવાય છે. ૧. હવે જે આત્મા શ્રીતીર્થંકરદેવને સાચી રીતિએ તીર્થંકર માનતો જ હોય તેણે તો આ ચારે નિરૂપણોને એકસરખાજી જણાવવા, અર્થાત્ એ ચારેની ઉપાસનાથી આત્મશ્રેય સાધી શકાય છે. ૨. શુભયોગોમાં કારણભૂત હોવાથી શ્રીજિનપ્રતિમા ‘જિણસારિચ્છા’ શ્રીજિનની સમાનજ છે તેથી ભવ્યઆત્મા શ્રીજિનપ્રતિમાની ભક્તિથી સા-ક્ષાત્ શ્રીજિનેશ્વરની પૂજના ફલને પામી શકે છે. ૩.

આગળ ચાલતાં તેજ મહાત્મા તેજ અંથના તેજ આધિકારમાં લખે છે કે:—

“ જમ્હા જિણાણ પઢિમા, અખ્ખા રોણાણલ્લંકરણાણિણિં ।

આર્યસમંડલામા, સુહા રહસ્યાણદિઢોણ ॥ ૧ ॥

સમ્મત્તસુ કરણી, જણણી રહજોગસચ્ચપહવાણં ।

નિહલણી દુરિયાણં, ભવવણદવદદ્ધમવિયાણં ॥ ૨ ॥

સારાંશ—શ્રીજિનેશ્વરદેવોની પ્રતિમાઓ શુભાશુભ ધ્યાનની દૃષ્ટિએ આત્મપરિણામના દર્શન નિમિત્તે એક આદર્શમંડલ-દર્પણ સમાન છે અને સમ્યક્ત્વની શુદ્ધિ કરનાર છે. તેમજ સત્યપ્રભવ-આદિ શુભથોગોની જનની-માતા છે, તેની સાથે સંસારરૂપી વન-દેવમાં દુઃખ થયેલા લબ્ધ આત્માઓના દુરિતોને-પાપકર્મોને દળી નાખનાર છે. એટલાજ માટે તે મહાત્મા તેજ અંથના તેજ અધિ-કારમાં પુનઃ સ્પષ્ટરૂપમાં જણાવે છે કે:-

“ આરંભપસત્તાણં, ગિરીણ છજ્જીવવહઅવિરયાણં ।

ભવઅઢવોનિવહિયાણં, દવ્વત્યઓ ચેવ આલંબો ॥ ૧ ॥

જિણપૂયણં તિસંજ્ઞં, કુળમાણો સોહણ્ણ સમ્મત્તં ।

તિત્થયરનામગુત્તં, પાવહ સેણિયનરિંદુવ્વ ॥ ૨ ॥

જો પુણ્ણ તિસંજ્ઞં, જિણિંદરાયં સયા વિગયદોસં ।

સો તહ્યમ્ભવે સિજ્ઞહ્ણહ, અહવા સત્તદ્ધમે જમ્મે ॥ ૩ ॥

સઘ્વાયરેણ ય एवं, પુણ્ણંતો વિ દેવનારેહિં ।

નો હોહ પૂહઓ સ્વલ્લ, જમ્હાણંતગુણો મયવં ॥ ૪ ॥

સારાંશ—આરંભમાં પ્રસક્ત થયેલા, છકાયલવના વધથી નહિ થયેલા અને લવાટવીમાં ભટકતા શૂદ્રસ્થાને નિશ્ચયપણે દ્રવ્યસ્તવ એ આલંબનભૂત છે. ॥ ૧ ॥ નિરંતર ત્રણેકાલ શ્રીજિનેશ્વરદેવની પૂજા કરનાર શ્રીશ્રીચિત્તરંદ્રની માર્ગે સમ્યક્ત્વને

શુદ્ધ કરે છે અને તીર્થંકરનામગોત્રને પામે છે. ॥ ૨ ॥ જે દરરોજ ત્રણકાલ દોપરહિત શ્રીજિનની પૂજા કરે છે તે ત્રીજા ભવમાં અથવા સાતમા આઠમા ભવમાં સિદ્ધિપદને પામે છે. ॥ ૩ ॥ એવં સર્વ આદરપૂર્વક ઇંદ્રોએ કરીને પૂજતા પ્રજા સંપૂર્ણપણે પૂજા નથી શકતા કારણકે તે વીતરાગ પરમાત્માના ગુણો અનંતા છે અર્થાત્ એ અનંતગુણી પરમાત્માની પૂજા આપણાથી જેટલી અને તેટલી આછીજ છે માટે નિરંતર ત્રણકાલ તેની પૂજા કરતાજ રહેવું.

ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજીના તે દેવસ્વરૂપાધિકારમાંથી વાંચક-મહાશયોના અવલોકન માટે આ સ્થાને હું કેટલી ગાથાઓ મૂકું, અને તો ધણુએ મન થાય છે કે તે આખો અધિકારજ અત્રે સ્થાપન કરી દઉં કારણકે તે સંપૂર્ણ અધિકારના અવલોકનથી વાંચકો ધણુ ધણુ જાણી શકે તેમ છે પરંતુ તેમ કરવા જતાં આ પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં અસાધારણ વધારો થઈ જાય, એથીજ તે અધિકારનું અવલોકન કરવાની આત્મહિતૈષી વાંચકમહાશયોને ભલામણ કરી તેજ અધિકારની ખાસ સ્મરણમાં રાખી મૂકવા જેવી બે ગાથાઓ સ્થાપન કરી, હું પ્રસ્તુત મુદ્દાની સમાલોચનામાં આગળ વધીશ.

“ સાલંબણજ્ઞાણાઓ, જ્ઞાણમણાલંબણં હવિજ્ઞ સયા ।

કિં વહુણા મણિણં, સાસયસુહકારિણી પૂયા ॥ ૧ ॥

સવ્વ સરીરકદ્દં વિહલં ઉચ્છ્વલં વ જીવાણં ।

જિણપદિમામત્તિણ સુણ્ણં સહલં પુણો તીણ ॥ ૨ ॥

આ બે ગાથાઓમાં ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજાએ સમગ્રું સમજાવી દીધું છે. પ્રથમની ગાથામાં તે મહર્ષિ કહે છે કે સકાને માટે અનાલંબનધ્યાનની ઉત્પત્તિ સાલંબનધ્યાનથીજ થાય છે, અર્થાત્ પરમાત્માની પૂજા તો સકાને માટે જરૂરની છે.

કારણકે તે મહાત્મા તેજ ગાથાના ઉત્તરાર્ધમાં કરમાવે છે કે બહુ કહેવાએ કરીને શું ? કારણકે પરમાત્માની પૂજા એ શાશ્વતસુખને કરનારી છે. છેવટની ગાથામાં મહાત્મામી શ્રીવીતરાગના પ્રવચનનું અને શ્રીજિનશાસનનું રહસ્ય સ્પષ્ટ કરતાં જણાવી દે છે કે—

‘ શ્રીજિનેશ્વરદેવની મૂર્તિની ભક્તિ વિનાનું સઘળું શારીરિક કષ્ટ ઇક્ષુફળની માફક બીલકુલ ફળવિનાનું છે અને શ્રીજિનેશ્વરદેવની મૂર્તિની ભક્તિનો યોગ થતાંની સાથેજ તે શારીરિક કષ્ટ સઘળું સફળ છે. ’

પ્રિયવાંચકગણ ! જે શ્રીજિનશાસનમાં આવો મુંઝર સદુપ-દેશ હિતાર્થ આત્માઓના અંતરમાં ઠાંસી ઠાંસીને ભરવામાં આવતો હોય તે શ્રીજિનશાસનમાં સાક્ષાત્ તીર્થંકરદેવની હયાતિમાં અને કેવલજ્ઞાની, મનઃપર્યવજ્ઞાની, અવાધજ્ઞાની, શ્રુતકેવલી ચતુર્દશપૂર્વધર આદિ અનેક ઉત્તમ મહાત્માઓના સદ્ભાવથી મુરખ બની રહેલા સર્વોત્તમ સમયમાં ઉન્નતિના અર્થિઓ અરિહન્ટદેવ-જેવા ઉપાસ્યની મૂર્તિઓની ઉપાસના ન કરતા હોય એમ માનવાને કયો સદ્દેય તૈયાર થઈ શકે તેમ છે ? મને તો ખાતરી છે કે આટલા ઉપરથીજ વાંચકો મક્કમપણે જાણી શકશે કે પરમાત્માની મૂર્તિની ઉપાસના સનાતનજ છે અને તેની સાથેજ તેના સંરક્ષણ વિગેરે માટે દ્રવ્યની પણ આવશ્યકતા હોવાથી મંગલદ્રવ્ય, નિધિદ્રવ્ય, શાશ્વતદ્રવ્ય કે જિનદ્રવ્યના નામે ઓળખાતું તે દેવદ્રવ્ય પણ તેની સાથેનુંજ છે. તે છતાં પણ બેચરદાસ તે મુદ્દાની ચર્ચામાં પોતાની પડિતાઈનો કેવો કેવો પાઠ ભજવે છે અને પોતાની બુદ્ધિના કેવા કેવા નમુનાઓ જનતા સમક્ષ રજુ કરે છે, તેનું સમાલોચનાપૂર્ણ અવલોકન કરવાનું જે કામ આપણે શરૂ કર્યું છે તેમાં આગળ વધીએ તો તે કંઈ અનુચિત કે અસ્થાને તો નહિજ લેખાય.

આવી આપણી મુદ્દરતમ દેવપૂજા અને તદ્દાશ્રિત દેવદ્રવ્યની જાણે હયાતિજ ન હતી અને હોવી પણ ન જોઈએ એમ સમજાવવા માટે બેચરદાસ લખે છે કે:-

“ હું હિમ્મતપૂર્વક કહી શકું છઉં કે, મેં સાધુઓ તેમ આવકોના માટે દેવદર્શનનું વિધાન કોષ અંગસૂત્રોમાં જોયું નથી, -વાંચ્યું નથી. એટલુંજ નહિ પણ ભગવતી વિગેરે સૂત્રોમાં કેટલાક આવકોની કથાઓ આવે છે તેમાં તેઓની ચર્ચાની પણ નોંધ છે, પરંતુ તેમાં એક પણ શબ્દ એવો જણાતો નથી કે, જે ઉપરથી આપણે આપણી ઉભી કરેલી દેવપૂજાની અને તદ્દાશ્રિત દેવદ્રવ્યની માન્યતાને ટકાવી શકીએ. હું આપણા સમાજના ધૂરધરોને નમ્રતાપૂર્વક વિનંતિ કરું છું કે, તેઓ, અને તે વિષયનું એક પણ પ્રમાણ વા પ્રાચીન વિધાન-વિધિવાક્ય બતાવશે તો હું તેઓનો ધણોજ આભી થઇશ. ”

મારે બેચરદાસના ઉપરોક્ત ઉદ્દેશ્યની સમાલોચનામાં ઉતરવા પૂર્વે જણાવી દેવું જરૂરનું છે જે શ્રીજનશાસનમાં રહેનાર ખીસ્તાલીસે આગમ એટલે પંચાગી પ્રમાણ માનવા સાથે દરેકે દરેક પ્રમાણિક આચાર્યની આજ્ઞાને શિરોધાર્ય સમજે છે એટલે તેને માટે સંખ્યાબંધ સૂત્રગ્રંથ આદિમાં એક નહિ પણ અનેક વિધિવાક્યોજ નહિ પરંતુ મોટા મોટા વિધિવાદો વિદ્યમાન છે અને તે વિધિવાદોથી ઉપરની સઘળી વાતો અપ્રમાણિકજ ઠરેછે.

આપણે શ્રી આચારાંગનામના પ્રથમ અંગસૂત્રમાં સ્પષ્ટ અક્ષરોમાં જોઈ ગયા છીએ કે શ્રીતીર્થંકરદેવોની જન્મભૂમિમાં, નિષ્કમણ-ચરણ-જ્ઞાનોત્પત્તિ અને નિર્વાણભૂમિમાં તેમજ દેવલોકનાં ભવનોમાં, પર્વતો ઉપર તથા નંદીચરદ્વીપાદિકમાં અને પાતાલભવનમાં જે જે શાશ્વતચેત્યો હોય તેને વંદન કરવાથી તથા શ્રીઅષ્ટાપદજી, ગીરનારજી, ગજમપાદ, તક્ષશિલા તથા અહિચક્રા અને રથાવર્તમાં યથાધ્યાય અભિગમન, અભિવંદન,

પૂજન અને ઉત્કીર્તનઆદિ કરવાથી અને આચાર્યાદિકનું શુશ્રુ-
વર્ણન કરવાથી, ઋષિઓના નામકીર્તનથી અને ચિરંતન જિન-
ચૈત્યોની પૂજા કરવાથી દર્શનશુદ્ધિ—સમ્યક્ત્વશુદ્ધિ થાય છે. શું
દર્શનશુદ્ધિના અર્થિઓ માટે શ્રીઆચારંગનામના પ્રથમ અંગ-
સૂત્રનું આ વિધિવાક્ય નહિ તો બીજું શું છે? આથી બીજું
કેવું વિધિવાક્ય હોતું હશે? સમ્યક્ત્વની શુદ્ધિના અર્થિઓ
માટે એ સ્પષ્ટ વિધિવાદજ છે તે છતાં એકપણ અંગસૂત્રમાં સા-
ધુઓ તેમ આવકે. માટે દેવદર્શન કે દેવપૂજનનું વિધાન નથી
એમ કહેવા નીકળવાની હિમ્મત બતાવવા બહાર આવવું એના
જેવી બીજી અજ્ઞાનતા કંઈ હોતી હશે?

વાંચકગણને એ પણ યાદ હશે કે પ્રતિબ્યાકરણનામના
દશમા અંગસૂત્રના ઉદ્દેશ્યમાં આપણે એ પણ જોઈ આવ્યા
છીએ કે ‘નિર્જરાના અર્થિ અત્યંત બાળની, શક્તિહીનની,
રોગીની, વૃદ્ધની, માસક્ષમણ્યઆદિ કરનાર ક્ષપકની, પ્રવર્તકની,
આચાર્યની, ઉપાધ્યાયની, નવદીક્ષિતશિષ્યની, સાધર્મિકની,
તપસ્વીની, ચાંદ્રાદિકકુલની, કૌટિકાદિક ગણની, ચતુર્વિધસં-
ધની અને શ્રીજિનપ્રતિમાની માનાદિકની અભિલાષા વિના
અનેક પ્રકારે વૈયાવચ્ચ કરે. શું નિર્જરાના અર્થિ માટે આ વિ-
ધિવાદ નથી એમ કોઈપણ સારઆહી આત્મા કહી શકે તેમ છે?
દરેક દરેક નિર્જરાથી કબુલ કરશે કે અમારા માટે આ ચોખ્ખો
વિધિવાદ છે.

વાંચકવર્ગને એ પણ સ્મૃતિપથમાં હશે કે પૂજ્યપાદ શ્રીમદ્-
વિજયનાનંદસૂરીચરણ (ઉર્ફે આત્મારામજી) મહારાજ કે-જેઓને
જેથરદાસ પણ ‘પરમપૂજ્ય, જંગમતીર્થસ્વરૂપ, આ વીસમી
સદીના સમર્થ ઉદ્ધારક અને ત્રણેકાલને માટે ભાવાચાર્ય’ ત-
રીકે સ્વીકારે છે—તેઓશ્રીએ પણ પોતાના સમ્યક્ત્વશબ્દોદ્ધાર-
નામના અંતરત્નમાં લખ્યું છે કે:—

“સૈંકડો ઠિકાને જિનપ્રતિમાની પૂજા કરનેકા તથા જિન-મંદિર બનવાને વગૈરાકા સુલાસા અધિકાર હૈ ઓર સર્વસૂત્ર દેસકે સામાન્યપણે વિચાર કરનેસે ખી માલુમ હોતા હૈ કિ ચૌથે આરેમેં જિતને મંદિર થે ઉતને આજકલ નહીં હૈં કયોકિ સૂત્રોમેં જહાં જહાં શ્રાવકોંકા અધિકાર હૈ વહાં વહાં “જ્ઞાયા કયલિકમ્મા” અર્થાત્ સ્નાન કરકે દેવપૂજા કરી એસા પ્રત્યક્ષ પાઠ હૈં હસસે સર્વ શ્રાવકોંકે ઘરમેં જિનમંદિર થે ઓર થે નિરંતર પૂજા કરતે થે એસે સિદ્ધ હોતા હૈ. ”

આ પાઠ કેટલાક વધારા સાથે પ્રથમ હું લખી ચુક્યા હું. શું આ ઉલ્લેખથી એ સ્પષ્ટ નથી થતું કે દરેકે દરેક સૂત્રમાં જ્યાં જ્યાં શ્રાવકોના અધિકાર આવે છે ત્યાં ત્યાં શ્રાવકોના આચારમાં દેવપૂજને ખાસ સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે? આવા આવા સ્પષ્ટ ઉલ્લેખો ખાસ અંગસૂત્રોમાં મૌલુદ છતાં એમ લખી નાખવું કે ભગવતી વિજેરે સૂત્રોમાં કેટલાક શ્રાવકોની કથાઓ આવે છે તેમાં તેઓની ચર્ચાની પણ નોંધ છે, પરંતુ તેમાં એક પણ શબ્દ એવો નથી કે, જે ઉપરથી આપણે આપણી ઉભી કરેલી દેવપૂજનની અને તદ્દાશ્રિત દેવદ્રવ્યની માન્યતાને ટકાવી શકીએ’ એ શું બેચરદાસની અસત્યપ્રિયતાને આભારી નથી? પૂજ્ય મહારાજશ્રીના કહેવા પ્રમાણે સૂત્રગ્રંથોમાં શ્રાવકોની ચર્ચાની નોંધ લેતાં તેના આચારમાં દેવપૂજને કેવી રીતે સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે એ વાત માત્ર આપણે શ્રીભગવતીજનામના પાંચમા અંગસૂત્રના એકજ ઉલ્લેખ ઉપરથી જોઈ લઈએ. તે સૂત્રના બીજા શતકના પાંચમા ઉદ્દેશમાં તુંગીયા નગરીના શ્રાવકોના અધિકારમાં લખ્યું છે કે:—

“જેણેવ સયાઈ સયાઈ ગેહાઈ તેણેવ ઉવાગચ્છઈ ઉવાગચ્છતા જ્ઞાયા કયલિકમ્મા ”

ભાવાર્થ—તે આવકો જ્યાં પોતપોતાનાં ધરો હતાં ત્યાં આબ્યા અને સ્નાન કરીને પરમાત્માની પૂજા કરી.

શુ' આ ઉદ્દેશ્યો વિધિવાદથી કોઇપણ રીતિએ ઉતરતા છે? આવકોના અધિકારમાં આવી રીતના દેવપૂજના આચારને સ્પષ્ટ-રૂપે જણાવવા છતાં જેના દેખવામાં ન આવે તે દુર્ભાગી આત્માની દયા લાવવા વિના અને તેવા કલીષ્ઠકર્મરોગથી રીખાતા શંક પ્રાણી ઉપર કંઈજા ચિંતવવા વિના બીજું આપણે શુ' કરી શકીએ તેમ છીએ?

આપણે ચોક્કસ કરી ચુક્યા કે દેવદર્શન અને દેવપૂજનનું વિધાન અંગસૂત્રોમાં મૌભુદ છે અને ભગવતી વિગેરે અંગસૂત્રોમાં આવતા આવકોના અધિકારમાં દેવપૂજનો સ્પષ્ટ ઉદ્દેશ્ય છે એટલે આપણી ચાલી આવતી અનાદિની દેવપૂજા અને તદાશ્રિત આપણી દેવદ્રવ્યની માન્યતાને કોઇજ ફેરવી શકે તેમ નથી અર્થાત્ આપણા સત્યને કદીજ આંચ આવવાની નથી એટલે એ બાબતમાં આપણે સર્વથા નિશ્ચિન્તજ છીએ.

હવે બેચરદાસ દેવદર્શન અને દેવપૂજન માટે પ્રમાણ અને પ્રાચીન વિધાન માગે છે અને તેના બદલામાં ઋણી થવાનું જણાવે છે. આપણે પ્રમાણો તો એકને બદલે અનેક આપી ચુક્યા છીએ એટલે હવે તે ઋણી થાઓ ચા ન થાઓ તેની તો આપણને કંઈજ દરકાર નથી છતાં પણ પ્રથમ અનેક વિધિવાદ્યો બતાવ્યાં છે અને સાથે બીજાં પણ એક બે બતાવી દઇએ તો ઠીક. આપણને તો બતાવવામાં અને જોવામાં એકાંતે લાભજ છે કારણકે આપણો આત્મા તો મનોહર સૂત્રવાક્યો અને ઉપદેશક-વાક્યોના અવલોકનથી અપૂર્વ આનંદનો અનુભવ કરે છે પરંતુ તે બિચારા આત્માને તો આપણે બતાવેલાં એ પ્રમાણો અને વિધિવાક્યોથી ત્યારેજ લાભ થાય કે જ્યારે તેનો આત્મા દુરા-

મહુના ફંદમાંથી છુટી, અસત્યની ઉપાસનાનો પરિત્યાગ કરી અને શરૂ કરેલો પાપબ્યાપાર પડતો મૂકી સદ્ગુરુઓની સેવામાં રહી શાસ્ત્રોના રહસ્યને સમજીને આત્મશ્રેયની સાધનામાં ઉદ્યમ-શીલ થાય. અન્યથા તે બિચારાની તો ધુરીજ દશા છે કે જે દશાનું વર્ણનપણ કરૂણા ઉત્પન્ન કરે એવું છે.

શ્રીમહાકવિપદ્મનાથ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરસ્વામી પોતાના પ્રથમ ગણધર શ્રીગૌતમસ્વામીજીને પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતાં જ-ણાવે છે કે:—

“ સે ભયવં ! તહારુવં સમણં વા માહણં વા ચેડયધરે ગચ્છેજ્ઞા ? હંતા ગોયમા ! દિણે દિણે ગચ્છેજ્ઞા । સે ભયવં ! જત્ય દિણે ન ગચ્છેજ્ઞા તઓ કિં પાયચ્છિત્તં હવેજ્ઞા ? ગોયમા ! પમાયં પહુચ્ચ તહારુવં સમણં વા માહણં વા જાં જિણધરં ન ગચ્છેજ્ઞા તઓ છટ્ઠં અહવા દુવાલસમં પાયચ્છિત્તં હવેજ્ઞા । સે ભયવં ! સમણોવાસગસ્સ પોસહસાલાપ પોસહિપ્પ પોસહવંભયારી કિં જિણહરં ગચ્છેજ્ઞા ? હંતા ગોયમા ! ગચ્છેજ્ઞા । સે ભયવં ? કેળદ્દેણં ગચ્છેજ્ઞા ? ગોયમા ! જા-ણદંસજચરણદ્વયાપ્પ ગચ્છેજ્ઞા । જે કેદ્દ પોસહસાલાપ પોસહવંભયારી જઓ જિણહરે નગચ્છેજ્ઞા તઓ કિં પાયચ્છિત્તં હવેજ્ઞા ? ગોયમા ! જહા સાહુ તહા માણિયવ્વં છટ્ઠં અહવા દુવાલસમં પાયચ્છિત્તં હવેજ્ઞા । ”

ભાવાર્થ—હે ભગવન ! તેવા પ્રકારનો શ્રમણતપસ્વી જિ-નમંદિરે જાય ? હે ગૌતમ ! દરેકજે જાય. હે ભગવન ! જે દિવસે ન જાય તે દિવસે પ્રાયશ્ચિત્ત શું આવે ? હે ગૌતમ ! પ્ર-ભાદના વશથી તેવા પ્રકારનો શ્રમણતપસ્વી જો જિનમંદિરે ન જાય તો એ અગર પાંચ ઉપવાસનું પ્રાયશ્ચિત્ત આવે. હે ભગ-વન ! પૌષધશાલામાં પૌષધ કરીને રહેલા આવક શું જિનમંદિ-

રેં જાય? હે જૌતમ! હા જાય. હે ભગવન! શા માટે જાય? હે જૌતમ! જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રના અર્થે જાય. પૌષધ-શાલામાં પૌષધ કરીને રહેલા આવકો જિનમંદિર ન જાય તો શું પ્રાયશ્ચિત આવે? હે જૌતમ! જેવી રીતિએ સાધુને પ્રાયશ્ચિત આવે તેવીજ રીતિએ આવકને પણ અર્થાત્ પૌષધમાં રહેલા આવકને પણ જો જિનમંદિર ન જાય તો બે અથવા પાંચ ઉપવાસનું પ્રાયશ્ચિત આવે.

આથી કેવું વિધિવાક્ય જોઈએ છે? સાધુ યા પૌષધધારી આવક પ્રમાદવશ દર્શનાર્થે શ્રીજિનમંદિર ન જાય તો બે અથવા પાંચ ઉપવાસનું પ્રાયશ્ચિત. વાત પણ સાચી છે કારણ કે પરમાત્માના દર્શનમાં પ્રમાદ એટલે શું? એ કાંઈ જેવો તેવો દોષ નથી. એ કાંઈ જેવી તેવી આત્મહિતની બેદરકારી નથી. જે આત્માને પરમાત્માના દર્શનનું પણ વિસ્મરણ થઈ જાય તે પોતાના જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રની રક્ષા કરીજ કેવી રીતિએ શકે? પરમાત્માની મૂર્તિના દર્શનથી આત્મા જન્યુત થાય છે, પોતાના શુદ્ધ સ્મૃતપથમાં ઉપસ્થિત થાય છે, હૃદયમાં તેના સ્વરૂપનું અપૂર્વ ઝાંખી થાય છે અને તેમ થવા પછીજ તેને અલવવાનું ઉત્કટ અભિલાષાનો ઉદ્ભવ થાય છે. તે અભિલાષાને અલવ થવાથી પૌદગાલક પ્રેમનો પ્રલય થવા માંડે છે અને એ વસ્તુમાત્રનું સત્યસ્વરૂપ સમજાય છે, એનાજ પ્રભાવે સમ્યક્ત્વનું શુદ્ધિ થાય છે. જ્ઞાન અને ચારિત્ર પ્રત્યે અપૂર્વ પ્રેમ જન્યુત થાય છે અને પારણામ એ આવે છે કે આત્મા માત્ર સ્વપરના યમાંજ મસ્ત બની જાય છે. આ સંઘળાનું નિમિત્ત પરમાત્માની મૂર્તિનું દર્શન છે, એની બેદરકારી માટે પ્રાયશ્ચિત કેમ ન હોય? હોવાનું જોઈએ.

આ તો થઈ સાધુ અને પૌષધધારી આવકની વાત, પરંતુ

પૌષધવિનાના આવક માટે દર્શન કે પૂજનું વિધાન ક્યાં છે ? એના ઉત્તરમાં એટલું જ કહેવાતું છે કે તેજ શ્રીમહાકલ્પસૂત્રમાંથી મૂકવામાં આવતો નીચેનો ઉલ્લેખ ધ્યાનપૂર્વક વાંચો:—

“ તેજ કાલેણ તેજ સમણ જાવ તુંગીયાનયરોણ વહવે સમ-
 ણોવાસગા પરિવસંતિ, સત્થે સયણ સિયપ્પવાલે રિસીદત્તે દમ્મને
 શુક્કલ્લી નિવદ્ધે સુપ્પઇદ્ધે ભાણુદત્તે સોમિલે નરવમ્મે આર્ણદકામલે-
 વાઇણો અન્નત્યગામે પરિવસંતિ અહ્ઠા દિત્તા વિચ્છિન્નવિપુલસાહણા
 જાવ લદ્ધદ્ધા ગહિયદ્ધા ચાઝદ્ધસદ્ધમ્મુદિદ્ધપુણ્ણમાસિણોસુપ્પહિપુણ્ણ પો-
 સહં પાલેમાણા નિર્ગંથાણ નિર્ગંથિણ ય ફામ્મુ एसणिज्जं असणादि
 ૪ પહિલામેમાણા ચેડ્યાલયેસુ તિસંજ્ઞં ચંદણપુપ્ફધૂવવત્થાઈર્હિ અ-
 ચ્ચણં કુળમાણા જાવ જિણહરે વિહરંતિ સે તેણદ્ધેણં હે ગોયમા ! જો
 જિણપહિમં પૂણ્ણ સો નરો સમ્મદિદ્ધી જાણિયવ્વો જો જિણપહિમં
 ન પૂણ્ણ સો મિચ્છાદિદ્ધો જાણિયવ્વો મિચ્છાદિદ્ધિસ્સ નાણં ન હવ્વઈ
 ચરણં ન હવ્વઈ મુક્કલ્લં ન હવ્વઈ સમ્મદિદ્ધિસ્સ નાણં ચરણં મુક્કલ્લં ચ
 હવ્વઈ સે તેણદ્ધેણં ગોયમા ! સમ્મદિદ્ધિસદ્ધર્હિ જિણપહિમાણં સુગંઠ-
 પુપ્ફચંદણવિલેવ્વેણેર્હિ પૂયા કાયવ્વા ॥ ”

ભાવાર્થ—અમણુ લગવાન મહાવીરસ્વામીજી પોતાના પ્ર-
 થમ ગણધરને કહે છે કે હું ગૌતમ ! તે કાલ અને તે સમયને
 વિષે તુંગીયાનગરીમાં ધણા આવકો વસે છે અને શંખ, શ-
 તક, સિયપ્પવાલ, ઋષિકત્ત, દમક, પુષ્કલી, નિખલ્લ, સુપ્રતિષ્ઠ,
 ભાણુદત્ત, સોમિલ, નરવર્મ અને આણ્ણદકામદેવ આદિ આવકો
 અન્યઆત્મામાં વસે છે. તેઓ ધણા આદ્ય, દીપ્ત અને વિસ્તીર્ણ
 તેમજ વિપુલવાહનવાળા છે. યાવત્ તેઓ લખ્ધાર્થ અને શુદ્ધી-

તાર્થ એટલે સૂત્રોના રહસ્યને સમજનારા હોવાથી ચતુર્દશી, અષ્ટમી અને પૂર્ણિમાએ મુપ્રતિપૂર્ણ પાંચઘનું પાલન કરતા, નિર્ઘ્નિ-સાધુઓ અને નિર્ઘ્નિઓ-સાધ્વીઓને પ્રામુક અને એપછીય અશન-ભોજન પાણી વિગેરેથી પ્રતિલાક્ષિત કરતા અને ત્રણે કાલ જિનમંદિરોમાં ચંદન, પુષ્પ, દુપ અને વસ્ત્રાદિકથી અર્ચન-પૂજન કરતા થકા જિનધરમાં વિચરે છે. તો હે જાતમ ! જે મ-ગુપ્ત શ્રીજિનપ્રતિમાની પૂજા કરે તેને સમ્યગ્દષ્ટિ જાણવો અને જે શ્રીજિનપ્રતિમાની પૂજા ન કરે તેને મિથ્યાદષ્ટિ જાણવો. મિ-થ્યાદષ્ટિને જ્ઞાન ન હોય, ચારિત્ર ન હોય અને મોક્ષ પણ ન હોય અને સમ્યગ્દષ્ટિને જ્ઞાન, ચારિત્ર અને મુક્તિ હોય છે. માટે હે જાતમ ! સમ્યગ્દષ્ટિ શ્રાવકોએ સુગંધ, પુષ્પ, ચંદન અને વિલે-પને કરીને શ્રીજિનપ્રતિમાની પૂજા કરવી જોઈએ.

ઉપરોક્ત શ્રીમહાકલ્પસૂત્રના ઉદ્દેશ્યથી એ વાત સ્પષ્ટ થાય છે કે સમ્યગ્દષ્ટિ આત્માઓએ જરૂર શ્રીજિનમૂર્તિની ઉપાસના કરવીજ જોઈએ અને એ શબ્દો ખુદ પરમાત્મા શ્રીમહાવીર-દેવના છે. આથી એ વસ્તુસ્થિતિ સિદ્ધ થાય છે કે શ્રીજિનમૂ-ર્તિની ઉપાસ્યતા સદાની છે અને શ્રીતીર્થંકરદેવોએ ઉપદેશલી છે. આમ છતાં પણ મૂર્તિ અને મૂર્તિપૂજા થોડા કાલની છે અને તે બનાવટી છે વિગેરે વિગેરે કહી તેનું ઉત્થાપન કરવાની બનતી કોશીષ કરી લીધા બાદ ગમે તે કારણે પોતાનો ખચાવ કરવા માટે બેચરદાસ જણાવે છે કે હું મૂર્તિવાદનો વિરોધિ નથી, પરંતુ તેમની આ વાતને કોણ માની શકે તેમ છે ? વિરોધ તો જેના શબ્દે શબ્દમાં તરવરી રહ્યો છે અને વિરોધ બતાવવા ખાતર તો જેણે આખા જૈનસાહિત્યને અને તેના રચયિતા મહાપુરુષોને ખુબ જોરશોરથી નિંદા છે તે આદમી કહેવા માટે કે હું વિ-રોધિ નથી તો એ વાતને માનવા કોણ તૈયાર થાય ? અર્થાત્ કોઈજ ન થાય એ તો નિશ્ચિતજ છે.

આટલા આટલા ઉદ્દેશોએ મૂર્તિ અને તેની ઉપાસનાને સનાતન સાખીત કરવા જોઈએ છતાં બેચરદાસ વારંવાર લખવાને નથી ચુકતા કે 'મૂર્તિવાદ વર્ધમાને કહ્યો નથી અને અંગસૂત્રોમાં તેનું નામનિશાન પણ નથી' શું આ તેમનો ઝેરી દુરામહ નથી? દુરામહનોજ એ પ્રતાપ છે કે સાક્ષાત્ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર-દેવે કહેલા અને ખાસ અંગસૂત્રોમાં નોંધાયેલા અક્ષરો વિદ્યમાન છતાં તેણે ખૂબરાણુ તેઓએ કરી મૂક્યું છે, આશ્ચર્યની ખીના તો એ છે કે તેઓ પોતાને એક સારા વિચારક અને વિદ્વાન તરીકે બતાવવા માટે વર્તમાનના સઘળા ઉપદેશકોને એકાંતવાદી ઠરાવે છે અને પોતાને સ્વાદ્વાદી તરીકે ઓળખાવે છે. દુનિયામાં સ્વાદ્વાદના સિદ્ધાન્તને સુરિચત કરનાર અને અલૌકિક મહાત્માઓની ધૂષ્ણાલરી અવજ્ઞા કરનાર જો સ્વાદ્વાદસિદ્ધાન્તને સમજી શકતો હોત તો પછી આ દુનિયામાં સદ્વિચાર કે સદાચારની પણ આવશ્યકતાજ શી હતી? જે વ્યક્તિએ સ્વાદ્વાદસિદ્ધાન્તની ગંધ પણ લીધી હોય તે તો બેચરદાસે કયું છે તેણે કનિષ્ઠ કર્મ કરવાને પ્રાણાન્તે પણ તૈયાર ન થાય.

ધર્મપ્રેમીઓએ ચોક્કસ માની રાખવું જોઈએ કે પરમાત્મા શ્રીમહાવીરદેવનો સિદ્ધાન્ત એમ નથી કહેતો કે સમ્યગ્દૃષ્ટિઓ પોતાના હિતકર કાર્યને કરે તો પણ ચાલે અને ન કરે તો પણ ચાલે. તે તો કહે છે કે જે ભૂમિકા માટે જે જે ક્રિયાઓ કરણીય છે તેને અવશ્ય-નિયમિત રીતિએ અને અપ્રમત્તપણે કરતોજ રહે કારણ કે એમાંજ એનું શ્રેય છે. જ્યાંસુધી અનાવલંબન ધ્યાન કરવાની શક્તિ પ્રાપ્ત ન થાય અર્થાત્ પ્રમાદનો પરિત્યાગ ન થઈ જાય ત્યાં સુધી ચાહે તો તે સાધુ હોય કે શ્રાવક હોય તેણે પોતાનાં વિહિત અનુષ્ઠાનો વિધિપૂર્વક કરવામાં કદીપણ પ્રમાદ ન સેવવો જોઈએ અને જો પ્રમાદ સેવે તો પરમાત્મા શ્રીમહાવીર-દેવ કહે છે કે તે પ્રાયાશ્વતનો ભાગી બને, અને એ વાતનો નિ-

શ્રવ્ય આપણે હુમણાંજ શ્રીમહાકલ્પસૂત્રના આધારે કરી ચૂક્યા છીએ એટલે બેચરદાસના કહેવા પ્રમાણે મરણ મુળખ યથેચ્છપણે સ્વચ્છંદતાથી વર્તવાની છુટ શ્રીસ્વાદ્વાદસિદ્ધાન્ત નથી આપતો. મરણ મુળખ, યથેચ્છપણે અને સ્વચ્છંદતાથી વર્તન કરનારને તો તે સિદ્ધાન્ત મિથ્યાદષ્ટિ તરીકે ઓળખાવે છે. તે સિદ્ધાન્તમાં તો એવો સદ્ભાવ લરેલો છે કે તેનો ઉપાસક પોતે જે ભૂમિકા-ઉપર સ્થિત છે તે ભૂમિકાને અનુરૂપ સઘળી ક્રિયાઓ શાસ્ત્રીય-આજ્ઞાને દાષ્ટસમક્ષ રાખીને કરવામાં કદીજ પાછો નથી પડતો. શ્રીઆણંદ અને શ્રીકામદેવઆદ જેવા મહાશ્રાવકો નિરંતર ત્રિકાલપૂર્ણ વિગેરે પોતાની ભૂમિકાને અનુરૂપ ક્રિયાઓ કરવામાં કદીજ ચુક નહોતા કરતા. મહારાજ કુમારપાલ જેવા રાજયગા-દીના સ્વામી છતાં પોતાના શ્રાવકપણાને છાજતાં અનુષ્ઠાનો જેવાં કે ત્રિકાલજનપૂર્ણ, ઉભયકાલ આવશ્યક, ગુરુવંદન વિગેરે કરવામાં કદી બેદરકારીનું સેવન નહોતા કરતા, એ વાત વર્તમાન જૈનસાહિત્ય સ્પષ્ટપણે બહાર કરી રહેલ છે. આથી સ્પષ્ટ છે કે ઉન્નાતના અર્થિએ અવશ્ય અનુષ્ઠેય અનુષ્ઠાનોની આરાધના તરફ ઉપેક્ષા ન કરવી જોઈએ.

ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજ કહે છે કે સમ્યક્ત્વ તેને હોય કે જે મિથ્યાત્વનો પારિત્યાગ કરીને શ્રીજિનપ્રતિમા અને સાકુની પૂજા કરવા સાથે આઠ પ્રકારના આચારનું પાલન કરે તથાહિ—

“ અવઝ્ઞિગ્નયમિચ્છત્તો, જિણવેદ્યસાહુપૂયણુજ્જુત્તો ।

આચારમદ્દમેયં જો પાલઈ તસ્સ સમ્મત્તં ॥ ૧ ॥

જે મિથ્યાત્વનો પરિત્યાગ કરવા પૂર્વક જિનચૈત્ય અને સાકુની પૂજામાં ઉદ્યુક્ત થયો થકો આઠ પ્રકારના આચારનું પાલન કરે તેને સમ્યક્ત્વ હોય.

પ્રિય વાંચકગણ ! કહો કે હવે મૂર્તિપૂજની સનાતનસિદ્ધિ માટે પ્રમાણની શ્રીવીતરાગપ્રવચનમાં કોઈપણ જાતની ખામી છે ? સાડાં જૈનસાહિત્ય આવા આવા ઉદ્દેશોથી ખીચાખીચ ભરેલું છે છતાં જે વ્યક્તિને મૂર્તિપૂજની ખાત્રી કરવા માટે એકપણ પ્રમાણ દૃષ્ટિગોચર ન થાય તે વ્યક્તિની દૃષ્ટિ કેવી મલિન હોવી જોઈએ ? એના ખ્યાલ આપ પોતેજ કરી શકો તેમ છે. એટલે તે માટે મારે પોતાને કોઈપણ જાતની મહેનત કરવાની જરૂર નથી. આટલી બધી મલિનતાથી ભરેલો આત્મા સત્યને નજા જોઈ શકે એ વાતમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નથી. મિથ્યાત્વની મલિનતા સદ્ગુણમાત્રનો વિલય કરવાની શક્તિ ધરાવે છે. મિથ્યાત્વ દેખતાને અંધ કરવાની શક્તિ પોતામાં રાખે છે. મિથ્યાત્વરૂપ મલિનતાનો સ્વભાવજ એ છે કે તેના આશ્રિતને સત્યનો પરિત્યાગ કરાવી અસત્યનો ઉપાસક બનાવે અર્થાત્ સત્યને તો તેના દૃષ્ટિપથમાંજ ન આવવા દે. માટેજ શાસ્ત્રકારો કહે છે કે દ્વાદશાંગીમાં રહેલું સમ્યગ્જ્ઞાન પણ મિથ્યાદૃષ્ટિએને મિથ્યારૂપેજ પરિણમે છે માટે બિચારા બેચરદાસને આપણું સુવિશુદ્ધ સાહિત્યપણ વિકારમય જણાયું એમાં કંઈપણ આશ્ચર્ય પામવા જેવું નથી. માત્ર આપણે તો એટલુંજ કરવાનું છે કે તે વિકારવાસનાને બેચરદાસની પાસેજ રાખી મૂકીને આપણે તો આપણા ઉપકરી પુરુષોની અને આપણાં અનુપમ શાસ્ત્રોની આજ્ઞાને શિરસાવંધ ગણી તેમના વચનાનુસાર આપણા વિચાર, વાણી અને વર્તનને બનાવી આપણા નિષ્કંટક કલ્યાણપથે પ્રયાણ કરેજ જેવું. એમાં ચતુર્કિંચિત્ પણ પ્રમાદનો પ્રવેશ ન થવા દેવો એમાંજ શ્રેયઃ છે.

ભગવાન્ હરિભદ્રસૂરિશ્ચ મહારાજ સંબોધપ્રકરણમાં આવકના અધિકારમાં જણાવે છે કે આવક શ્રીજિનેશ્વરદેવની આજ્ઞા આન્ય કરે, મિથ્યાત્વનો પરિહાર કરે, સમ્યક્ત્વને ધારણ કરે, દર-

રોજ ૭ પ્રકારના આવશ્યકમાં ઉદ્યુક્ત રહે, પર્વદિવસોમાં પાપધ-
મતનો સ્વીકાર કરે, દાન શીલ તપ અને ભાવની ઉપાસના કરે,
સ્વાધ્યાય-જ્ઞાનાભ્યાસ કરે, પરોપકારપરાયણ રહે, ચતનાપૂર્વક
વર્તન કરે, જિનપૂજા, જિનસ્તવન, ગુરુસ્તુતિ, સાધર્મિકવાત્સલ્ય,
વ્યવહારશુદ્ધપ્રવૃત્તિ, રથયાત્રા, તીર્થયાત્રા, સંઘનું બહુમાન,
પુસ્તકલેખન, તીથની પ્રભાવના, શ્રીજિનશાસનઉપર પ્રેમ અને
નિરંતર સદ્ગુણોનો વિનય કરવામાં તત્પર રહે.

આવા ઉત્તમ જીવનને ગુજરનાર આત્માના પવિત્ર આચા-
રમાં, પવિત્ર વિચારમાં, પવિત્ર જીવનમાં, વિશુદ્ધ નીતિમાં અને
અખંડિત પ્રામાણિકતામાં આશંકા કોણ ઉઠાવી શકે તેમ છે ?
સંસારમાં જે અનાસક્ત ભાવે વર્તેલો હોય અને સંયમભાવનાથી
જેતું અંતર ઉજ્જતસ્થિતિ ઉપર આરૂઢ થઈ રહ્યું હોય તે આત્મામાં
સદ્ગુણોનોજ વાસ હોય એમાં આશ્ચર્યજ શું છે ? ઉપર હરિ-
ભદ્રસૂરિજ મહારાજએ વર્ણન કરેલી કાર્યશ્રેણીજ એવી છે કે
તેને વર્તનમાં મૂકનાર પોતાના જીવનને સર્વોત્તમ બનાવી શકે
તેમ છે, માટે મારી દરેકે દરેક વાચકને ભલામણ છે કે આ ઉત્તમ
કાર્યશ્રેણીના રહસ્યને સમજવા અને આવ્યારમાં ઉતારવા અહ-
ર્નશ ઉદ્યમશીલ રહેવું.

સનાતનમૂર્તિપૂજાની જડ ઉખેડવા માટે આટલા આટલા
અતુચિત પ્રયાસનું સેવન કરવા છતાં હજી પણ બેચરદાસને સં-
તોષ નથી થયો, તેથી તે જણાવે છે કે 'મૂર્તિવાદસ્તંબે પ્રસંગવશે મારા
વિશેષ વિચારો પણ હું જણાવીશ.' અસ્તુ આપણે પણ તે અવસરે
અવસરોચિત કરવાની અભિલાષા અભિવ્યક્ત કરી આગળ
ચાલીએ.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે શ્રીજિનનીમૂર્તિઓ અને તેને યોગ્ય
પ્રભાવશાલિ પ્રાસાદો અને તેની ઉપાસનાને લગતાં એક નહિ

પણ અનેક પુરાતન ઐતિહાસિકપ્રમાણો અને ખાસ સૂત્રમંથામાં અનેક વિધિવાક્યો વિધિમાન હોવાથી તેની સનાતનતા સુનિશ્ચિતજ થયેલી છે. તો પછી તેને અવલંબેલા દેવદંબને સિદ્ધ કરનારા ઉદ્દેશો સ્થળે સ્થળે મળે એમાં આશ્ચર્યજ શું છે? પરમાત્માની મૂર્તિપૂજા પરમાત્માએ ઉપદેશેલી છે એટલે સૂત્રમંથામાં પણ વિહિત કરેલી છે તો પછી દેવદંબને પણ તેવાજ પ્રકારનું માનવામાં કે કહેવામાં કોઈપણ જાતનો આધકંજ નથી. દેવદંબ અનાદિતું અને શાસ્ત્રસિદ્ધ છે, તો પછી દરેક શાસ્ત્રાનુસાર સૂરીશ્વરો અને પંન્યાસપ્રવરો તેમજ સઘળા મુવિહિત મુનિવરો તે દેવદંબને અનાદિતું અને શાસ્ત્રસિદ્ધ કહે છે એમાં બેચરદાસને શું દુઃખ થઈ જાય છે? બેચરદાસને દુઃખ થાવ યા ન થાવ પરંતુ સત્યપ્રકાશક સૂરીશ્વરઆદિ ધર્મરસિક આત્માઓની ફરજ છે કે શાસ્ત્રાનુસારિ સદુપદેશને વિધિવ્યાપી બનાવવો. એ તો નિયમજ છે કે જ્યારે સૂર્યના ઉદયથી સઘળા આનાદિત થાય ત્યારે ધ્રુવઃ અને તેની ટોળીમાં લળી શકે તેવા બીજાઓ પણ આંખો મીચે અને ખુણામાં પેસી જેમ તેમ ગુજરો ચલાવે તથા મનમાં બળી મરે, તેમાં પ્રખરપ્રતાપી સૂર્યનો શો દોષ? પ્રકાશકપદાર્થનો તો સ્વભાવજ છે કે પ્રકાશજ કરે અને તેથી અધકારપ્રિયો અકળાય તેમાં પ્રકાશકને કંઈજ લેવા દેવા નથી, માટે સત્યના ઉપાસકોની ફરજ છે કે બેચરદાસ અને તેના અનુયાયિઓની અકળાવવાની ચિંતા ન કરતાં જાહેર કરેજ જવું કે પરમાત્માની પૂજા અને તદુપયોગી જિનદંબ્ય શ્રીજિનશાસનની સાથેનું સાથેજ છે અને સાથેને સાથેજ રહેવાનું. તેના સહયોગને શિથિલ કરવાની પણ તાકાત ધરાવનાર કોઈજ નથી, કારણકે તે કાર્ય દરેકે દરેકની શક્તિથી બહારનું છે માટે તેના દ્વેષીએ પણ તેમ કરવાનું સાહસ કરી નાહકમાં જીંદગીને બરબાદ કરવા માટે પ્રયત્નશીલ ન થવું કારણકે તે પ્રયત્નશીલતાના પરિણામમાં જીંદગીની બર-

આદી શિવાય કંઈપણ પ્રાપ્તિ નથી અને તે બરબાદી પણ એવી બૂરી છે કે જે ચિરકાલ સુધી તેના આત્માને રીખાવ્યાજ કરશે.

અનેક સ્થાનમાં દેવદ્રવ્યને સાચીત કરનારાં પ્રભાણે મૈત્રુદ્ધતાં બેચરદાસનો ‘નથી-નથી’ એવો પોકાર કોણ સાંભળે તેમ છે? ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજએ દેવદ્રવ્યના સંબંધમાં ધણુંજ સમર્થન કર્યું છે એ તો બેચરદાસે પણ કબુલજ કર્યું છે. કારણકે હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજએ શ્રીસંબોધપ્રકરણમાં સ્પષ્ટ-પણે બહાર કર્યું છે કે:—

“ જિણપવયણવુઢ્ઠિકરં, પમાવગં નાણદંસણગુણાણં ।
 વુઢ્ઠંતો જિણદવ્વં, જેત્થણ્ણં લહઈ જીવો ॥ ૯૭ ॥
 જિણપવયણવુઢ્ઠિકરં, પમાવગં નાણદંસણગુણાણં ।
 રક્કલંતો જિણદવ્વં, પરિત્તસંસારિઓ મણિઓ ॥ ૯૮ ॥
 જિણપવયણવુઢ્ઠિકરં, પમાવગં નાણદંસણગુણાણં ।
 જિણધણમ્મવિક્કમાણો, દુલ્લહવોહિં કુણઈ જીવો ॥ ૯૯ ॥
 જિણપવયણવુઢ્ઠિકરં, પમાવગં નાણદંસણગુણાણં ।
 મક્કલંતો જિણદવ્વં, અણંતસંસારિઓ મણિઓ ॥ ૧૦૦ ॥
 જિણપવયણવુઢ્ઠિકરં, પમાવગં નાણદંસણગુણાણં ।
 દોહંતો જિણદવ્વં, દોહિચ્ચં દુગ્ગયં લહઈ ॥ ૧૦૧ ॥

અર્થાત—શ્રીજિનપ્રવચનની વૃદ્ધિ કરનાર અને સમ્યગ્જ્ઞાન અને દર્શનઆદિ ગુણોની પ્રભાવના કરનાર એવા જિનદ્રવ્યને વધારતો જીવ, તીર્થકરપણાને પામે છે અને સાચવતો જીવ, અધ્યપ-સંસારી થાય છે અને ઉપેક્ષા કરતો જીવ દુર્લભબોધિ થાય છે તથા ભક્ષણ કરતો અનંતસંસારી થાય છે અને દ્રોહ કરનારો જીવ દુર્ગતિ પામે છે.

આવું અનુપમ દેવદ્રવ્ય ધર્મપ્રેમી આચાર્યોને અને ધર્મપ્રેમી નગરશેઠઆદિ સુભાવકસમુદાયને પ્રિય હોય અને તેની વૃદ્ધિ તથા રક્ષા માટે તેઓ પરિશ્રમ કરતા હોય તેમજ તે દ્રવ્યનું ભક્ષણ અને ઉપેક્ષા તેમજ તે દ્રવ્યનો દોહ કરનારાઓને ઉચિત શાસન પણ કરતા હોય એમાં નવીનતા શું છે ?

આચાર્યઆદિ મુનિગણની અને સુભાવકસમુદાયની ફરજ છે કે શ્રીજિનપ્રવચનની વૃદ્ધિ અને સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાનાદિ ગુણોની પ્રભાવના કરનાર શ્રીજિનદ્રવ્યની વૃદ્ધિ અને રક્ષા કરવામાં નિરંતર સજ્જ રહેવું, અને તે દ્રવ્યની ઉપેક્ષા કરનારાઓ, તે દ્રવ્યના ભક્ષણ કરનારાઓ અને તે દ્રવ્યના દોહીઓની પૂરતી ખર્ચ લેવી, અન્યથા તે શાસનશત્રુઓ પોતાની છંદગીને ખર્ચાદ કરવા સાથે બીજા પણ કેટલાક ભદ્રીક આત્માઓની ખર્ચાદી કર્યા સિવાય રહેવાના નથી. હું તો ખાત્રીપૂર્વક માત્ર હું કે જ્યાં મુધી એક પણ સાચો શાસનસેવક સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક કે શ્રાવિકા વિદ્યમાન હશે ત્યાં મુધી તો દેવદ્રવ્યનો દોહ નહિજ થવા દે. આવા અનુપમ દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ અને રક્ષા માટે બેચરદાસ અને તેના જેવા ચાહો તેવા આદેષો કરે એની પરવા શાસનપ્રેમીઓ કરવાનાજ નથી કારણકે શાસનપ્રેમીઓને તેવા દેવદ્રવ્યના દોહીઓની કંઈ પણ કિંમતજ નથી.

બેચરદાસને ખર્ચ નથી કે ઉપાંગો, નિર્ચુક્તિઓ, ભાષ્યો, ચૂર્ણિઓ, અવચૂરીઓ અને ટીકાઓ સૂત્રમાં રહેલા અપરિમિત અર્થને સ્પષ્ટ કરવા માટેજ રચાયેલ છે. તેને ક્યાંથી ખર્ચ હોય કે સૂત્રના એક એક અક્ષરમાં અનંતા અર્થનો સમાવેશ પરમ-પૂજ્ય ગણધરદેવોએ કરેલો છે એટલે સૂત્રોમાં ગુપ્ત જણાતી વાતો પણ એ ઉપાંગોઆદિમાં સ્પષ્ટ થાય છે તેથી તે ઉપાંગઆદિમાં આવતી દરેક વાતોનું ઉત્પત્તિસ્થાન ખાસ મૂળ અંગસૂત્રોજ છે. માટે તો ખાસ મૂળ, નિર્ચુક્તિ, ભાષ્ય, ચૂર્ણિ અને ટીકા એ આ-

ગમનાં પાંચે અંગો સમ્યગ્દૃષ્ટિઓ માટે માન્ય છે અને તે માનવાતું ફરમાન ભગવતીસૂત્રમાં ખાસ ભગવાન મુધર્માસ્વામીજી કરે છે એટલે સમ્યક્ત્વના રસિઆઓ માટે તો એ સમગ્ર માન્ય છે, અને એથીજ તેઓના અંતરમાં અયોગ્ય આશંકાઓને અવકાશ પશુ નથી.

આવી પરમપ્રામાણીક આપણી મૂર્તિપૂજા અને તદ્દાશ્રિત દેવદ્રવ્યનો અસદ્ભાવ જ્યારે બેચરદાસ કોઇપણ પ્રકારે ન કરી શક્યા ત્યારે હવે તે મૂર્તિપૂજાને ‘હિંસામૂલક’ તરીકે ઓળખાવીને જણાવે છે કે તેવા મૂર્તિવાદને અને તદ્દવલંબી દેવદ્રવ્યનો ઉલ્લેખ શ્રમણમંથકારો શી રીતે કરે ? ઉત્તરમાં આપણે જણાવી દેવું જોઇએ કે જે મૂર્તિપૂજાને ખુદ પરમાત્મા શ્રીમહાવીરદેવ સમ્યક્ત્વની શોધક અને આત્મકલ્યાણકર જણાવે છે તેજ મૂર્તિપૂજાને ‘હિંસામૂલક’ તરીકે સંબોધનાર આત્માને માટે ઉન્નતિનો કોઈ ઉપાયજ નથી. આપણે હમણાંજ જોઇ આવ્યા છીએ કે હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજ આદિ મહાપુરુષોએ મૂર્તિપૂજાને ખાસ વિધેય બતાવી છે. જેને અવળાજ ચાલવું છે તેને સીધા ચલાવવાની નિર્રથક મહેનત કોણ કરે ? જેને સત્યજ નથી રચવું તેને મુધારવાનો ઉપાયજ શો ?

બેચરદાસ સમજાવે છે કે મૂર્તિપૂજા ‘હિંસામૂલક’ છે અને તેથી શ્રમણમંથકારો તેનો અને તદ્દાશ્રિત દેવદ્રવ્યનો ઉલ્લેખ શી રીતે કરી શકે ? આતું સંપૂર્ણ સમાધાન કરીને આપણે જોઇશું કે દેવદ્રવ્ય માટે કયા કયા સ્થાને કેવા કેવા પ્રકારના ઉલ્લેખો થયેલા મોજી છે.

ત્રીજા મુદ્દાની ચર્ચામાં ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજ માટે બેચરદાસ લખે છે કે:—

“ અર્વાચીન સૂરિઓને જેમ હું મતામહી કહીને પ્રશંસુ છું તેમ

આ મહાપુરુષ માટે કહી ચકાવ તેમ નથી-તેમના મર્યાદા મર્યાદા, મર્યાદા અને સત્યપ્રિયતા મેં જોઈ છે, ત્યાર પછીના મર્યાદા તે મેં જોઈ નથી અને આગળ મળી શકી છે.”

આ ઉલ્લેખ વાંચનાર દરેકદરેકને હું ખાત્રી આપું છું કે લગવાન હરિભદ્રસૂરિની પછીથી થયેલા દરેક પ્રામાણિક સૂરીશ્વરે તેમના સરખી વાત કરી છે. તે છતાં બીજાઓએ મતામહી કહીને નિંદ્રામાં બેસી રહ્યાં છે. શું હેતુ સમાધાન છે તે તેમના આત્મા બાંધે ? જો તે હેતુ તેઓ પ્રકટ કરશે અને તેમ કહેવામાં કંઈક વિશેષતા છે એમ તેઓ ખતાવી આપશે તો તે કદાચ કોઈ માનશે કે તેમને યોગ્યતા શબ્દોની કંઈક કમત છે અન્યથા તો જેમ મનાય છે તેમ મનાયાજ કરશે એમાં તો ફેરફાર પ્રાયઃ ઓછાજ થવો છે. અસ્તુ તેમ લખવામાં ચાહે તે કારણ હોય પરંતુ આપણે તો એમ માનીનેજ પ્રાયઃ દરેક વાતમાં તે મહાપુરુષના ઉલ્લેખોદ્ધારણ તેમની દરેક માન્યતાનું ચતુર્થ અંગનું કરતા આગળ છીએ અને તેમજ કરવું છે એટલે જ મૂર્તિપૂજને બેચરદાસ હિંસામૂલક સમજાવવા માગે છે તે પૂજા માટે લગવાન હરિભદ્રસૂરિ મહારાજ સંબોધપ્રકરણમાં શું કહે છે તે આપણે પ્રથમ જોઈ લઈએ અને ત્યારપછી બીજા દેવદ્રવ્યને લગતા જરૂરી ઉલ્લેખો રજૂ કરીશું.

“પૂયમ્મિ વિચરણાગ્ગે, વિપ્પુરહ વિસયવિચ્ચાયા ।

આયા અહિંસમાયે, વટ્ટહ રૂહ તેણ નો હિંસા ॥ ૨૦૦ ॥

લગવાન હરિભદ્રસૂરિ સંબોધપ્રકરણના ‘દેવસ્વરૂપ’ નામના અધિકરણમાં ઉપરના અંકની ગાથા લખીને જણાવે છે કે પ્રભુપૂજામાં વીતરાગભાવ સ્ફુરાયમાન થાય છે અને વિષયના વિશિષ્ટત્યાગથી આત્મા અહિંસકભાવમાં વર્તે છે માટે હિંસા નથી.

વીતરાગલાવને વિસ્ફુર્જિત કરનારી અને આત્માને અહિં-
સકલાવમાં અનુરક્ત બનાવનારી પ્રભુપૂજનો અને તદ્દાશ્રિત દેવ-
દ્રવ્યનો ઉલ્લેખ ન કરે એવું અને ? પ્રભુપૂજના ઉલ્લેખો અનેક
સ્થાનોમાં હોવા સાથે ખાસ અંગસૂત્રોમાં પણ થયેલા છે એ તો
વાંચકોએ સારી રીતે જોઈ લીધું અને જાણી લીધું છે એટલે
કંઈપણ કહેવાની કે જણાવવાની જરૂર નથી. પરંતુ દેવદ્રવ્યના
સંબંધમાં તેવા ઉલ્લેખો બતાવી દેવાની જરૂર છે અને તેના
પણ કંઈ પાર નથી એટલે તેમાંના કેટલાકજ મૂકીને સંતોષ
માનવો પડશે.

વર્તમાનચોવીસીના વીસમા તીર્થપતિ શ્રીમુનિમુક્તસ્વા-
મીના સમયમાં થયેલા શ્રીપાલમહારાજાએ મયજામુંદરી સાથે
આયંબિલની ઝાળીના તપની આરાધના ઉદ્યાપનપૂર્વક કરી
છે આ વાતથી જનસમાજ ઘણેજ પરિચિત છે. એ તપના ઉ-
દ્યાપનમાં પોતાના પુણ્યના પ્રતાપે પ્રાપ્ત થયેલી અઠળક લક્ષ્મીના
બ્યય કેવી રીતે કર્યો છે તેનો ચિતાર આપવાને માટે નાગપૂ-
રીયતપામચ્છના અધિપતિ શ્રીમાન રત્નશેખરસૂરિજી મહારા-
જાએ બનાવેલ શ્રીશ્રીપાલચરિત્રમાંની કેટલીક ગાથાઓ રજૂ
કરવામાં આવે છે તે ઉપરથી એ પણ ધ્યાનમાં આવશે કે દેવદ્રવ્ય
આજકાલનું નથી પણ પ્રવાહથી આદિવિનાનું છે:—

“ અરિહંતપદ ધવલે, ચંદનકપ્પુરલેવસિયવળે ।
અઢકકેયણચરતીસહીરયં, ગોલયં ગવીયં ॥ ૮૫ ॥
સિદ્ધપદ પુણ રત્ને, રમતીસપવાલમદ્દમાણિકં ।
નવરંગધ્રુસિજવિહિયપ્પલેવગુણગોલયં ઠવિઅં ॥ ૮૬ ॥”

શ્વાર્થ—ચેતરંગવાળા અરિહંતપદમાં ચંદન અને કપુ-

રેના લેપથી જેના રંગ શ્વેત છે અને જેમાં આઠ કર્કેતન (શ્વેત જાતિનાં રત્નવિશેષ) અને ચોત્રીસ હીરા છે એવા ગોળા સ્થાપન કર્યાં. (આઠ કર્કેતન અને ચોત્રીસ હીરા મૂકવાનું પ્રયોજન લગવાન અરિહંતદેવના પ્રાતિહાર્ય આઠ હોય છે અને અતિશય ચોત્રીસ હોય છે.) ॥ ૮૫ ॥ લાલરંગવાલા સિદ્ધપદમાં એકત્રીસ પ્રવાલ અને આઠ માષ્ટિકય મૂકેલો અને નવીનરંગવાલા કેસરથી લેપ કરેલો ગોળો સ્થાપન કર્યો. (આઠ માષ્ટિકય અને એકત્રીસ પ્રવાલ મૂકવાનો હેતુ ગુણોના અંગે હોય છે.) ॥ ૮૬ ॥

“ કળયામે સૂરિપણ, ગોલં ગોમેયપંચરયણજુઅં ।
 છત્તીસકળયકુસુમં, ચંદણઘૃતિણંકિયં ઠવિઅં ॥ ૮૭ ॥
 ઉવજ્ઞાયપણ નીલે, અહિલયદલનીલગોલયં ઠવિઅં ।
 ચરિંદનીલકલિયં, મરગયપણવીસપયગજુઅં ॥ ૮૮ ॥
 સાહુપણ પુણ સામે, સમિયમયં પંચરાયપટ્ટમણિં ।
 સગવીસરિટ્ટમણિં, મત્તીણ ગોલયં ઠવિઅં ॥ ૮૯ ॥
 સેસેસુ સિયપણસું, ચંદણસિયગોલણ ઠવઙ રાયા ।
 સગસટ્ટિગવળ્ળા, સયરિપળ્ળમુત્તાફલસમેણ ॥ ૯૦ ॥

લાવાર્થ—પીળારંગવાલા આચાર્યપદમાં ગોમેદનામના પાંચ રત્નસહિત અને છત્રીસ મુવર્ણપુષ્પ મૂકીને ચંદન કેસરથી રક્ત બનાવેલો ગોળો સ્થાપન કર્યો. (જ્ઞાનાચારાદિ પાંચ આચારના પાલક હોવાથી પાંચ રત્ન અને છત્રીસ ગુણોથી યુક્ત હોવાથી મુવર્ણનાં છત્રીસ પુષ્પો મૂક્યાં.) ॥ ૮૭ ॥ નીલવર્ણવાળા ઉપાધ્યાયપદમાં ચાર ઇંદ્ર નીલમણિસહિત અને પચ્ચીસ મરક્ત-મણિયુક્ત નાગવહ્નીના પત્રસમાન નીલવર્ણનો ગોળો સ્થાપન

કર્થો ॥ ૮૮ ॥ શ્યામરંગથી પ્રસિદ્ધ સાધુપદમાં પંચરાજપદમણિ
(વરાહરાત્ર) યુક્ત અને સત્તાવીસ રિષ્ટમણિ (શ્યામરાત્ર વિશેષ)
સહિત કસ્તુરિથી લિપ્ત કરેલો ગાળો સ્થાપન કર્યો ॥ ૮૯ ॥
બાકી રહેલા દર્શનાદિક ચારપદમાં ૬૭-૫૧-૭૦-૫૦ માત્રીસહિત
અંદનના લેપથી શ્વેત ગાળા શ્રીપાળરાજએ સ્થાપન કર્યા ॥ ૯૦ ॥

ઉપરોક્ત કથન પ્રમાણે સિદ્ધચક્રની સ્થાપના કરવામાં રાજ
શ્રીપાળે અઢાવેલ હીરા, માત્રી, માણિક્ય, પત્તા, પ્રવાલ, નીલમ
અને સુવર્ણ આદિને દેવદ્રવ્ય શિવાય બીજું કંઈ પણ કહી શ-
કાય તેમ છે ? વિવેકી તો એ દ્રવ્યને દેવદ્રવ્ય શિવાય બીજું
માની જ ન શકે. ભક્તાત્માઓ આવી રીતિએ પોતાના અઢળક
દ્રવ્યનો સદુપયોગ કરતા હતા.

વર્તમાન સમયમાં પણ જે કર્મસાહિત્ય જૈનસાહિત્યમાં વિ-
દ્યમાન છે તેવું સાહિત્ય બીજા કોઈપણ સાહિત્યમાં નથી તે
કર્મસાહિત્ય આપણા પૂર્વધર સૂરિપુરંદરોએ પૂર્વમાંથી ઉદ્ધૃત
કરેલ છે તેમાં દર્શન મોહ બંધના હેતુઓ દર્શાવતાં જણા-
વવામાં આવ્યું છે કે:—

“ ઉમગ્ગદેસણા મગ્ગનાસણા દેવદવ્વહરણેહિ ।

દંસણમોહં જિણમુણિ-વેદ્યસંઘાદ્પાઢણીઓ ॥ ૫૬ ॥

ઉપરની ગાથામાં શ્રીજિનશાસનના પરમપ્રભાવક શ્રીદેવેન્દ્ર-
સૂરિજી મહારાજએ જણાવ્યું છે કે ઉન્માર્ગની દેશના-ઉત્સૂત્ર
ભાષણથી, સન્માર્ગનો નાશ કરવાથી અને દેવદ્રવ્યનું હરણ કર-
વાથી તેમ શ્રીજિન, મુનિ, પરમાત્માની મૂર્તિ યા મંદિર, સંઘ
આદિનો પ્રત્યનીક પ્રાણી દર્શનમોહનો બંધ કરે છે.

પૂર્વે એ ભગવાન મુધર્માસ્વામિવિરચિત આરમા અંગનો

વિભાગ છે અને તે પૂર્વોની સંખ્યા ઘટાડની છે તેમાંના બીજા પૂર્વમાંથી આ કર્મસાહિત્યનો ઉદ્ધાર થયેલો છે અને દર્શનમોહનીય નામની એક કર્મની પેટાપ્રકૃતના અર્થમાં પરમાત્માની પ્રતિમા અને તેના મંદિરની આશાતનાને તેમજ દેવદ્રવ્યના હરણને પણ નિમિત્તરૂપે માનેલ છે તો હવે પરમાત્માની મૂર્તિપૂજા અને તદાશ્રિત દેવદ્રવ્યની અનાદિતામાં કયાં વાંધો આવી શકે તેમ છે ?

ઉદાયન રાજા જે પ્રભુ મહાવીરદેવના સમયમાં વિદ્યમાન હતા તેઓએ કપિલઋષિપ્રતિષ્ઠિત પ્રતિમાની પૂજા આદિ ભક્તિ માટે કેટલાંએ ગામો આપ્યાં હતાં અને તેનો પરવાનો પણ કરી આપ્યો હતો એ વાત ત્રિપષ્ઠિશલાકાપુરપચરિત્રમાં લગવાનું હેમચંદ્રસૂરિજીએ નીચે મુજબ લખી છે:—

રાજાઃ કુમારપાલસ્ય, તસ્ય પુણ્યેન મૂયસા ।

સ્વન્યમાનસ્થલે મંથુ, પ્રતિમાઽઽવિર્ભવિષ્યતિ ॥ ૮૩ ॥

તદા તસ્યૈ પ્રતિમાયૈ, યદુદાયનમૂચુજા ।

ગ્રામાણાં શાસનં દત્તં, તદપ્યાવિર્ભવિષ્યતિ ॥ ૯૪ ॥

અર્થાત—રાજા કુમારપાલના પ્રબલ પુણ્યથી ખોદાતા સ્થાનમાંથી જલદી પ્રતિમા પ્રગટ થશે અને તે સમયે એ પ્રતિમાને માટે જે જે ગામોનું ફરમાન આપ્યું છે તે પણ પ્રગટ થશે. આ આખતમાં શ્રીશ્રાદ્ધવિધિના ફક્ત અધિકારમાં શ્રીમાન રત્નશેખર-સૂરજી મહારાજ નીચે મુજબ લખે છે:—

“ પાંશુવૃષ્ઠૌ મૂગતા કપિલપૃષ્ઠિણિ પ્રતિમા શ્રીગુરુસ્વા-
જ્ઞાતા કુમારપાલનૃપેણ । પાંશુસ્થલસ્થાનને ઉદાયનનૃપદત્તશાસનપ-
ત્રાઽન્વિતા સઘઃ સ્ફુટીભૂતા । યયાવત્ પ્રપૂજ્ય પ્રાજ્યોત્સવૈરણહિહ-

પણને નીતા । નવ્યકારિતગરીયસ્તરસ્ફાટિકપ્રાસાદે ન્યસ્તા । પત્ર-
લિખિતમુદાયનનૃપદર્શ ગ્રામાકરાદિશાસનં સર્વે પ્રમાણીકૃત્ય ચિર-
મર્ચિતા ॥ ”

અર્થાત્--ધૂળના વરસાદથી જમીનમાં દટાઇ ગયેલી અને
શ્રીકપિલઋષિએ પ્રતિષ્ઠિત કરેલી પરમાત્મા શ્રીમહાવીરદેવની
પ્રતિમા રાજા કુમારપાળે પોતાના ગુરૂ શ્રી હેમચંદ્રસૂરિજીના શ્રી-
મુખે જાણી અને તેથી તે પાંશુસ્થાનને ખોદાવતાં તે પ્રતિમા શ્રી
ઉદાયનરાજાએ અર્પણ કરેલા શાસનપત્રની સાથે શીઘ્ર પ્રગટ
થઇ, તેની યથાવત્ પૂજા કરીને મહોત્સવની સાથે પાટણમાં લઇ
ગયા. સ્ફટિકરત્નના નવા કરાવેલા મોટા મંદિરમાં સ્થાપન કરી,
અને ઉદાયન રાજાએ આપેલ જે ગ્રામગ્રાદિ પત્રમાં લખેલ
હવું તે સધળું પ્રમાણ કરીને તે પ્રતિમા ચિરકાલ સુધી પૂજા.

આવી રીતિએ સિદ્ધરાજજયસિંહે પણ શ્રી સિદ્ધાચલજી
અને ગિરનારગિરિજીની પૂજા માટે બાર બાર ગામે આપવાના
ઉદ્દેશ્યે કુમારપાલ પ્રખંધમાં મૌબુદ છે આ સધળાને સમાવેશ
દેવદ્રવ્ય શિવાય બીજા શામાં થઇ શકે તેમ છે ?

કલિકાલસર્વજ્ઞ લગવાન હેમચંદ્રસૂરિજી મહારાજ ત્રિપષ્ઠિ-
શલાકાપુરૂષચરિત્રના પાંચમા પર્વમાં વર્તમાન ચોવીસીના
પંદરમા તીર્થપતિ શ્રી ધર્મનાથસ્વામીના ચરિત્રમાં જણાવે છે કે
'પુરૂષસિંહ' નામક વાસુદેવના પિતા જે સમયે અસાધ્ય રોગથી
ત્રીકાતા હતા તે સમયે તે પુરૂષસિંહની માતાએ 'હું' વિધવાની
ગણતરીમાં ન આવું' આવા ઇરાદાથી ચિતામાં બળી મરવાની
તૈયારી કરી એ અવસરે પુરૂષસિંહ પોતાની માતાને મળવા માટે
ગયા તે સમયે માતાએ પોતાના પુત્રને નીચે મુજબ કહ્યું:—

“ પતિપ્રસાદાદુન્મૂતા, યે પ્રાજ્યા રત્નરાશયઃ ।

અનન્તં કાશ્ચર્નં યશ્ચ, યે વા રજતસશ્ચયાઃ ॥ ૧૧૪ ॥

મુક્તામયા વજ્રમયા, જાત્યરત્નમયાશ્ચ યે ।

સંમિશ્રા યે ચ નેપથ્ય-સમુદાયાઃ સહસ્રશઃ ॥ ૧૧૫ ॥

યશ્ચાન્યત્કોશસર્વસ્વં, સપ્તક્ષેત્ર્યાં તદર્પ્યતામ્ ।

મહાપથપ્રસ્થિતાનાં, પાથેયં હીદમાદિમમ્ ॥ ૧૧૬ ॥

અર્થાત—પુરૂષસિંહની માતા પોતાના પુત્ર પુરૂષસિંહને કહે છે કે હું પુત્ર! સ્વામીની કૃપાથી ઉપાર્જિત કરેલી ઘણી રત્નની શાશ્વતો, અપરિમિત સુવર્ણ, રજતના સંયથો, માતીમય, વજ્રમય અને જાત્યરત્નમય આભૂષણો અને માતીઆદિકથી સંમિશ્રિત હબરો વસ્ત્રાલંકારો તેમજ બીજાં જે કંઈ ધન ભંડારમાં છે તે સમગ્ર સાત ક્ષેત્રમાં અપણું કરી દો કારણકે પરલોકમાં જતાં જીવને એ પાથેય છે.

વાંચકગણ જોઈ શકશે કે સદાને માટે ઐયસ્કર એવી આ સમક્ષેત્રીમાં શ્રીજિનમૂર્તિ અને જિનમંદિરના પ્રથમ નંબર છે. એમાં અર્પણ કરતા દ્રવ્યને દેવદ્રવ્યવિના બીજા શામાં ગણી શકાય તેમ છે? શું આટલું જણાવવા અને જોવા છતાં વાંચકો દેવદ્રવ્ય અને તેની અનાદિતા માટે શંકિત રહી શકશે? હું તો નથી માનતો કે આટલાં આટલાં પ્રમાણોની હાજરીમાં પણ સમગ્ર એ શંકા શીલ રહે. જે જનસહિત્યમાં રહેલાં સવળાં પ્રમાણોનો અત્રે ઉતારો કરવા બેસીએ તો આપણું ધારેલું કાર્યજ અપૂર્ણ બન્યું રહે એ કારણથી હવે માત્ર પીસ્તાલોસ આગમપૈકી બે ત્રણ આગમોનાં અને એકાદ ખાસ અંગસૂત્રનું પ્રમાણ આપી આપણે આપણી પ્રસ્તુત સમાલોચનામાં આગળ વધવું જ પડશે.

ભત્તપદ્મના સૂત્રમાં તેની એકત્રીસમી ગાથામાં જણાવાયું
 છે કે:—

“ નિયદશ્વમહવ્વજિર્ણિદમવળજિર્ણિવંશવરપદ્મહસ્ત ।

વિઅરહ પસત્યપુત્યયસુતિત્યતિત્યયરપૂઆસુ ॥ ૩૧ ॥

અર્થાત—ધર્માત્મા, પોતાના દ્રવ્યને અપૂર્વ જિનમંદિર બ-
 નાવવામાં, શ્રીજિનખિંબની પ્રતિષ્ઠામાં, પ્રશસ્ત પુસ્તક લખાવ-
 વામાં, સુતીર્થ નામ સાધુ, સાધ્વી, આવક, આવિકા આ સાતે
 ક્ષેત્રોમાં અને શ્રીતીર્થકરદેવની પૂજામાં અર્પણ કરે છે.

શ્રીભવાભિગમસૂત્રમાં વિજયપોલિયાના અધિકારમાં લખ્યું
 છે કે:—

“ સે વિજયે દેવે ચઢિં સામાણિયસાહસ્સીહિં જાવ અન્નેહિય
 બહુહિં વાળમંતરેહિં દેવેહિ દેવીહિય સદ્ધિં સપરિવુડે સવ્વટ્ઠિં સવ્વ-
 જુડે નિગ્ધોસવાઇયરવેળં જેણેવ સિદ્ધાયયણે તેણેવ ઉવાગચ્છઇ ઉવાગ-
 ચ્છિત્તા સિદ્ધાયયણમણુપ્પયાહિણો કરેમાણે પુરત્થિમિલ્લેળં દારેળં
 અણુપ્પવિસ્સઇ અણુપ્પવિસિત્તા જેણેવ દેવચ્છન્દણે તેણેવ ઉવાગચ્છતિ
 ઉવાગચ્છિત્તા આલોણ જિણપદિમાળં પળામં કરેઇ પળામં કરિત્તા
 લોમહત્થગં ગિળ્હઇ ગિળ્હિત્તા જિણપદિમાળં લોમહત્થણં પમજ્જતિ,
 લોમહત્થણં પમજ્જિત્તા સુરભિણા ગંધોદણ ન્હાણેઇ, સુરભિણા ગં-
 ધોદણ ન્હાણિત્તા દિવ્વાણ સુરભિણે ગંધકાસાઇણ ગત્તાઇં લુહેત્તિ
 ગત્તાઇં અણુલિપ્પઇ અણુલિપિત્તા જિગપદિમાળં અહયાઇ સેતાઇં દિ-
 વ્વાઇ દેવદૂસજુબ્બલાઇ નિયંસેઇ, નિયંસિત્તા અગ્ગેહિં વરેહિં મલ્લેહિય
 અચ્ચઇ, અચ્ચિત્તા પુપ્ફારુહણં ગંધારુહણં આભરણારુહણ કરેઇ. ”

સારાંશ—તે વિજયદેવતા પોતાના ચારહજાર સામાનિક દેવતા આવતી બીજા પછી અનેક વાનવંતર દેવો અને દેવીઓથી પરિવૃત્ત થયો થકો સર્વત્રદ્વિઆદિની સાથે નિર્ધોષણાઆદિ શબ્દપૂર્વક જ્યાં સિદ્ધાયતન હતું ત્યાં આવ્યા અને એ સિદ્ધાયતનને પ્રદક્ષિણા દધને પૂર્વદિશાના દરવાજામાં પ્રવેશ કરી જ્યાં દેવચ્છન્દ હતો ત્યાં આવ્યા અને ત્યાં જિનપ્રતિમાઓના દર્શનની સાથે પ્રણામ કર્યા ત્યાર બાદ મયુરપિચ્છી લઇને જિનપ્રતિમાઓનું પ્રમાર્જન કર્યું, મુગન્ધિતજલથી સ્નાન કરાવ્યું, દિવ્ય મુગન્ધિત વસ્ત્રથી અંગલુંછન કર્યું અને ગોશીર્ષચંદન આદિથી પ્રભુને વિલેપન કર્યું, આ સધળું કરવા બાદ દેવદ્રવ્ય, પુષ્પની મુદ્દર માળાઓ, ગંધારોહણ અને આભૂષણારોહણ કર્યું—અલંકારો ચઢાવ્યા.

ઉપરના પાઠને અનુસરતોજ પાઠ શ્રીરાયપક્ષેષ્ટીસૂત્રમાં મુર્યા-ભદેવના અધિકારમાં વિધમાન છે:—

તપ્તે સે મુરિયામે દેવે ચરહિં સામાણિયસાહસેહિં જાવ અ-
એહિ ય બહુહિં મુરિયામવિમાણવાસિહિં દેવેહિં દેવીહિ ય સદ્ધિ
સંપરિવુદે સન્વદ્ધિજાવ વાઇયરવેણં જેણેવ સિદ્ધાયયણે તેણેવ ઉવા-
ગચ્છઈ ઉવાગચ્છિત્તા સિદ્ધાયયણસ્સ પુરત્થિમિલ્લેણં દારેણં અણુપ-
વિસતિ અનુપવિસિત્તા જેણેવ દેવહંદણ જેણેવ જિણપદિમાઓ તેણેવ
ઉવાગચ્છઈ ઉવાગચ્છિત્તા જિણપદિમાણં આલોણ પણામં કરેતિ ક-
રિત્તા લોમહત્થગં મિણ્હઈ, જિણપદિમાણં લામહત્થણં પમજ્જઈ, પમ-
જ્જિત્તા જિણપદિમાઓ મુરખિણા મંધોદણં ન્હાણેતિ ન્હાણેત્તા સર-
સેણં મોસીસચ્ચંદણેણં ગાયાણં અણુલિપઈ જિણપદિમાણં અહયાઈ
દેવદૂસજુયલાઈ નિયસેઈ પુપ્ફારુહણં, મલ્લારુહણં, ગન્ધારુહણં વણ્ણા-
રુહણં તુણ્ણારુહણ વત્થારુહણં કરેઈ કરિત્તા આસત્તા સત્તા વિહલ્લવ-

દ્વગ્ધારિયમલ્લદામકલાવં કરેઈ કરમ્મહગાહતકરયલ્પ્પભટ્ટવિપ્પ. કેળં
 દસદ્ધવલ્લેળં કુસુમેળં મુક્કપુપ્ફપુંજોવયારકલિયં કરેઈ કરિત્તા જિણ-
 પદિમાણં પુરતો અચ્છેઈ સેણિં રયયામણિં અચ્છરસતંડુલણિં
 અટ્ટદ્ધ મંગલે આલિહ્હ તં જહા-સોત્થિય જાવ દપ્પણા ”

તાત્પર્ય—તે સુર્યાલદેવ પણ ચાર હજાર સામાનિક દેવતા-
 ઝા અને બીજા પણ સુર્યાલવિમાનમાં વસનારા દેવદેવીઓની
 સાથે પરિવર્યા થકો યાવત્ સર્વન્નદિ અને વાદિત્રના શબ્દ સાથે
 સિદ્ધાયતનમાં આવ્યા પ્રદક્ષણા દધને પૂર્વદ્વારમાં થધને જ્યાં દેવ-
 ઝા અને જિનપ્રતિમા હતી ત્યાં આવ્યા પ્રણામ કરીને યાવત્
 વસ્ત્રઆરોહણ આલરણઆરોહણ-અલંકારઆરોહણ કરીને સ્વ-
 સ્તિકથી દર્પણ પર્યતનાં આઠ મંગલ ચાંદીના અક્ષતથી આલેખ્યાં.

શ્રીજ્ઞાતાસૂત્રમાં પણ શ્રીમતી સતી દ્રોપદીના અધિકારમાં
 તેણીએ પ્રભુપૂજા સુર્યાલદેવની માફક કરી એમ જણાવનારો
 ઉલ્લેખ આપણે બીજા મુદ્દાની સમાલોચનામાં જોઈ આવ્યા
 છીએ એટલે તેજ ઉલ્લેખને અત્રે પુનઃ સ્થાપન કરવાની કંઈજ
 જરૂર નથી.

અત્યારસુધીમાં આપવામાં આવેલા અનેક આધારો ઉપ-
 રથી દરેકે દરેક સત્યના ગવેષકને એ વાતનો તો નિશ્ચયજ થઈ
 જશે કે મૂર્તિપૂજા અને તદ્દાશ્રિત દેવદ્રવ્ય પણ આગમવિહિત હો-
 વાથી તેની અનાદિતા અખ્યાયિતજ છે અને જેઓ એમ સમજા-
 વવા માગે છે કે મૂર્તિપૂજા યા તદ્દવલંબી દેવદ્રવ્યનો ઉલ્લેખ
 અંગોના મૂળ પાઠોમાં નથી અને તેથી તદ્દન અર્વાચીન તેમજ
 બનાવટી છે તેઓ કાંતો અજ્ઞાન છે અને કાંતો પ્રકૃષ્ટપાપોદયના
 પ્રતાપે અને દુરાચલના યોગે પોતે ભ્રમિત થધને સન્માર્ગથી પતિત
 થયેલા છે અને અન્ય જનતાને સન્માર્ગથી ચ્યુત કરવાનો એક

વ્યાપારજ લઈ બેઠેલા છે. ધર્મિદુનિયાએ તેઓનો સંસર્ગ તજવો એજ હિતકર છે.

આપણી સનાતન મૂર્તિપૂજા અને તદ્વલંબી દેવદ્રવ્યને અર્વાચીન સાબીત કરવા માટે બેચરદાસે જણાવ્યું છે કે ‘મૂર્તિવાદ અને દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિનો ઉપદેશ શ્રીહરિભદ્રસૂરિના ગ્રંથોમાં અપાયેલો છે અને તે ઉપરાંત તેઓએજ દેવદ્રવ્યના ભક્ષકને અને દેવદ્રવ્યના ઉપેક્ષકને સંસારસમુદ્રમાં કુખતા જણાવ્યા છે તેમજ હરિભદ્રસૂરિ પછીના જે જે ગ્રંથોમાં મૂર્તિવાદ અને દેવદ્રવ્યવાદ ચર્ચાયા છે તે સઘળાનું મૂળ તે હરિભદ્રસૂરિ છે’ અને આ વાતની સાબીતી માટે બેચરદાસે પોતાનું એવું નિરાધાર અને અપ્રામાણિક કલ્પનાસામ્રાજ્ય ફેલાવ્યું છે કે જેની સમાલોચનામાં આધિક સમયવ્યય કરવામાં કંઈજ સાર નથી તે છતાં તે કલ્પનાસામ્રાજ્યમાં પ્રભાવક પુરૂષોની શાસનપ્રભાવનાને અનુચિત રૂપ આપતાં તાર્કિકચક્રવર્તિ વિક્રમનૃપપ્રતિબોધક સ્તુતિકાર આચાર્ય અસિદ્ધસેનદિવાકરજી ઉપર અને મહાપ્રભાવક શ્રીજીવસુરજી આદિના નામે અન્ય આચાર્યોને અને ધર્માત્માઓ ઉપર અનેક અનુચિત આક્ષેપો કર્યા છે તેનો અને ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજીએ આપેલાં દેવદ્રવ્યનાં ‘જિનપ્રવચનવૃદ્ધિકર અને જ્ઞાનદર્શનગુણોનું પ્રભાવક’ આ વિશેષણો ઉપરથી દેવદ્રવ્ય મહાવીર-વિદ્યાલય જેવી સંસ્થાઓમાં ખર્ચી શકાય તેમજ ‘મહાવીર વિદ્યાલય, વ્યાયામશાળા’ વિગેરેમાં દેવદ્રવ્યનો ખર્ચ કરનારજ સદ્ગતિનો ભાગી ખની શકે છે કારણકે દેવદ્રવ્યનો તેવોજ ઉપયોગ કરવો બોધ્યો એમ ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજી કહે છે. માટે તેમ નહિ કરનારનેજ “મક્ષણે દેવદ્રવ્યસ્ત x x x સત્તમે નિરર્થં જંતિ સત્તવારા હો! ગોચમા!” આ વચન લાગુ પડે છે વિગેરે વિગેરે બેચરદાસે પોતાના પુસ્તકમાં લખ્યું છે તેને અંગે ઉચિત સમાધાનો કરવાની તો ખાસ જરૂર જણાય છે માટે તેટલું જરૂર

પુરતું લખાણ કરી જેમ બનશે તેમ જલદી આ ત્રીજા મુદ્દાની સમાધાનનાને હું સમાપ્ત કરીશ.

મૂર્તિપૂજા અને તદ્વલખી દેવદ્રવ્યને લગતા ઉદ્દેશો લગવાનું હરિભદ્રસૂરિજીનાજી બ્રથોમાં છે અને તેથી પ્રાચીન બ્રથોમાં નથી એમ નહિ પરંતુ ખાસ સૂત્રબ્રથોમાં પણ છે એ વાતનો વિચાર આપણે ધણેજ વિસ્તારપૂર્વક કરી ચૂક્યા છીએ એટલે પુનઃ કરવાની જરૂર નથી. દેવદ્રવ્યના લક્ષણથી યા તેની ઉપેક્ષાથી સંસારની વૃદ્ધિ થાય છે એ વાત પણ પ્રાચીન બ્રથોમાં વિદ્યમાન છે એટલે એ બાબતને પણ લંબાવવાની જરૂર નથી. આપણા શાસનપ્રભાવક સૂરિપુરંદરો પોતાના આચારવિચારમાં કેવા પવિત્ર હતા એ હકીકતને જણાવવા માટે મારે કંઈપણ કહેવું પડે તેમ નથી કારણકે એ વસ્તુસ્થિતિને દર્શાવવા માટે તો જૈનસાહિત્ય પુરતા પ્રમાણમાં માલુમ છે. દેવદ્રવ્યનો ઉપયોગ જિનમંદિર કે જિનમૂર્તિ શિવાય બીજા કોઈપણ ઉપયોગમાં ન આવી શકે એ વાતમાં સઘળા જૈનસાહિત્યનો અને બધાએ પ્રામાણિક આચાર્યોનો આજપર્યંત એકજ અવાજ છે. દેવદ્રવ્ય જિનમંદિર કે જિનમૂર્તિ શિવાય બીજા એકપણ ઉપયોગમાં ન આવી શકે એ વાત તો શ્રીજિનશાસનમાં સદાથી ચાલી આવતી ‘સાત ક્ષેત્રોની વ્યવસ્થા’ જ સમજાવી રહી છે, એટલે એમાં પણ અધિક કહેવાની જરૂર નથી. આપણા સાતક્ષેત્રોપૈકીના જ્ઞાનદ્રવ્યનો ઉપયોગ પણ ‘શ્રીમહાવીર જૈન વિદ્યાલય’ નામની સંસ્થામાં થઈ શકે તેમ નથી. તે દ્રવ્યનો ઉપયોગ પણ સમ્યગ્જ્ઞાનની વૃદ્ધિમાંજ થઈ શકે છે પરંતુ સંસારવૃદ્ધિકરવ્યવસાયોને વધારવામાં તો નહિજ. જિનમંદિર અને જિનમૂર્તિ શિવાય બીજા એકપણ કાર્યમાં દેવદ્રવ્યનો ઉપયોગ કરનાર, કરાવનાર અને તેમાં અનુમતિ આપનાર ત્રણે જણા પોતાની સંસારની સફર વધારવા શિવાય બીજો કંઈજ લાભ ઉઠાવી શકે તેમ નથી. સાત સાત વાર સા-

તમી નરકે જવાનો ઉદ્દેશ્ય પણ તેવા પાપકર્મિઓનેજ આભારી છે પણ નહિ કે શાસ્ત્રાજ્ઞાને અનુસરી તે દ્રવ્યનો તેવો ઉપયોગ નહિ થવા દેનાર માટે. તેવા પાપકર્મને અટકાવનાર આચાર્ય-આદિ મુનિવરો અને આવકસમુદાય માટે તો સિદ્ધશિલાનો પક્ષે લખાઈ ચૂકેલોજ છે સાચા સ્વાદ્વાદિઓની તો એજ નીતિ છે અને રહેવાની. એ તેમનો મુદરમાં મુદર સદાચાર છે. તેઓનું એ સદ્વર્તન તો સદાને માટે અપરાવર્તિતજ રહેવાનું.

આપણા પ્રભાવક સૂરિપુરંદરોપૈકીના બે મહાન પ્રભાવક આચાર્યો એક તો શ્રીસિદ્ધસેન દિવાકરજી કે જેઓને રાજા વિક્રમ પ્રથમ સમયનાજ દર્શનથી આનંદિત થઈને એકકોડ દ્રવ્ય આપવા તૈયાર હતો તે અને બીજા શ્રીજીવસૂરિજી કે જેઓના મુદર સદ્-પદેશથી તુરતમાંજ આવક બનેલા શ્રીમાન લલ્લેશેઠે પચાસ હજાર રૂપિયા આપવા માંડેલા તે. આ બે વાતને આગળ કરી બેચર-દાસ સાબીત કરવા માગે છે કે ભગવાન મહાવીરદેવના સાધુઓ ઉપર જુદાના મધ્યમાર્ગની અસર થઈ હતી અને તેઓપણ પ-રિગ્રહઆદિના પ્રપંચમાં ફસાવા માંડ્યા હતા પરંતુ એ વાત સર્વથા અસત્ય અને અધર્મિત છે.

રાજા વિક્રમને પ્રતિબોધ કરી જૈનધર્મનો ચુસ્ત અનુયાયિ બનાવનાર આચાર્યશ્રી સિદ્ધસેનદિવાકરજીજી હતા એ તો એક મુખ્યસિદ્ધ વાત છે. તે પૂર્વે તો રાજા વિક્રમ જૈનસાધુ અને તેમના આચારો વિગેરેથી તદ્દન અપરિચિત હતો એમ માનવાને એક પણ બાધક પ્રમાણ લભ્ય નથી એટલે પ્રથમ દર્શનથી ચકિત થઈને શ્રીસિદ્ધસેનમહારાજને એક કોડ દ્રવ્ય દાનમાં આપવા તૈયાર થાય એમાં કંઈપણ આશ્ચર્યજનક નથી. એ વાત પણ સત્ય છે કે રાજા વિક્રમ શ્રીસિદ્ધસેનાચાર્યના અતિશયથી આશ્ચર્યચકિત થઈને એક કોડ દ્રવ્યનું દાન કરવા તૈયાર થયો હતો અને પોતાના

નેાકરદ્વારા એક કોઠ દ્રવ્યના દાનની નોંધ પણ લેવરાવી હતી પરંતુ સિદ્ધસેનજી મહારાજએ તો સ્પષ્ટપણે જણાવી દીધું કે હે રાજા! ‘એ દ્રવ્યની સાથે અમારે કંઈપણ લેવા કેવા નથી જેમ તારી રૂચિ હોય તેમ તેનો ઉપયોગ તું તારી પોતાનીજ મેળે કરી લે.’ આવા બનાવ ઉપરથી “એ સમયના સાધુઓમાં સામાન્ય રીતે થતું લેવા કેવાનો વ્યવહાર શરૂ થઈ ચુક્યો હશે” આપું અતુ-
આન ઉપજાવી કાઢી સર્વોત્તમ જનમતના ઉપાસકો ઉપર ક્ષણિક અને અમાદ્ધ યૌદ્ધમતની અસર થઈ હતી એમ સિદ્ધ કરવા સળજ થનારને તે સ્વતાંત્ર કહેવાય કે સ્વચ્છંદ કહેવાય? એનો વિચાર વાંચકો પોતેજ કરી લેશે.

શ્રીમાન લક્ષ્મણે પોતાના ઉપકારી ગુરુવર્ચ શ્રીજીવસુરિજી મહારાજના સદુપદેશથી ધર્મરાગી થવાની સાથેજ ગુરુમહારાજને નીચે મુજબની વિનંતિ કરી અને ગુરુવર્ચ તેને નીચે મુજબ સાધુ-
ધર્મ સમજાવ્યો:—

“ આહ ચૈષ પ્રભો કિંચિદવધારયતાઽધુના ।

દ્રવ્યલક્ષસ્ય સંકલ્પો વિહિતઃ સૂચપર્વણિ ॥ ૧૦૨ ॥

તદર્થં વ્યયિત ધર્માભાસે વેદસ્મૃતીક્ષિતે ।

કથમથ મયા શેષં વ્યપનીયં તદાદિશ ॥ ૧૦૩ ॥

મમ ચેતસિ પૂજ્યાનાં દત્તં બહુફલં ભવેત્ ।

તદ્ગૃહ્ણીત પ્રભો યૂય યથેચ્છ દત્તં વાઽઽદરાત્ ॥ ૧૦૪ ॥

અથાદુર્ગુરવો નિષ્કિશ્ચનાનાં નો ધનાદિકે ।

સ્પર્શોઽપિ નોચિતો યસ્માદ્વક્તવ્ય ાક નુ સન્નદે ॥૧૦૫॥”

અર્થાત્—શ્રીમાન લક્ષ્મણે કહે છે કે હે પ્રભો! હવે એક સારી વિનંતિ આપ અવધારો. મેં સૂચપર્વમાં એક લાખ દ્રવ્ય વાપરવાનો સંકલ્પ પ્રથમ કરેલો તેનો અર્ધો લાખ તો મેં અત્યાર

શુધીમાં વેદ અને સ્મૃતિએ ખતાવેલા ધર્માભાસમાં ખર્ચી નાખ્યો પરંતુ હવે આપ ફરમાવો કે બાકી રહેલા અર્ધાભાગનો વ્યય મારે શી રીતે કરવો ? મારા ચિત્તમાં તો એમ થાય છે કે આપ ખૂબયને આપવાથી અને ધણે લાલ થાય માટે હું પ્રભો ! આપ અહણ કરો અથવા આપની ઈચ્છા મુજબ આપો. નવીન-પુરત-માંજ આવક બનેલા શ્રીમાન્ લક્ષ્મણે લક્ષ્મણાવથી ઉપર મુજબની વિજ્ઞાપિ કરી એના ઉત્તરમાં આચાર્યશ્રી જીવસૂરિજી મહારાજ ગુરુતત્ત્વના સુંદર સ્વરૂપને સમજાવવાના ઇરાદાથી કહે છે કે હું મહાભાગ ! નિષ્કિંચન-પરિબ્રહ્મરહિત એવા અમને ધનાદિકનો સ્પર્શ કરવો પણ ન કંલપે તો પછી તેના સંગ્રહ માટે તો કહેવુંજ શું ? અર્થાત્ અમારાથી ધનાદિકનો સંગ્રહ કરી શકાય નહિ.

આવા સુંદર અને સદ્ગોષ્ઠપ્રદ સંવાદમાંથી મળતી સુંદર હિતશિક્ષા તરફ ધ્યાન નહિ દેતાં “ એક જૈન ગૃહસ્થ-તે પણ જૈનધર્મના જાણકાર ગૃહસ્થ ત્યાગી થોગીને ધન આપવાની વાત કહે એ એક નવાધ જેવી બાબત નથી ? ” આવો તદ્દન અસત્ય અને અસંગત પ્રશ્ન ઉપસ્થિત કરનાર બેચરદાસની પંડીતાઇ ઉપર કોને ઘૂણા નહિ ઉપજે ? એ વિનંતિ અને તેનું ગુરુએ કરેલું સમાધાનજ સ્પષ્ટ કરે છે કે શ્રીમાન્ લલ્લશેઠ હજી નવાજ આવક થયેલા છે તેમજ લલ્લિકપણથી માત્ર પોતાના દ્વંદ્વમાં રહેલા લક્ષ્મણાવનેજ વ્યક્ત કરેલ છે અને ગુરુજીએ ઉત્તર આપીને ગુરુતત્ત્વનું વાસ્તવિક ભાન થઇ જાય તેનું ઉચિત સમાધાન કરી તેમના લક્ષ્મણાવને શોધ્ય માર્ગે વાળવાનો મુખ્યત્વે કરેલ છે તે છતાં આવા સુંદર સંવાદને વિપરિત દ્રુપ આપીને તે સમયના સાધુઓ ઉપર દ્રવ્યની લેવડદેવડ કરવાનો અસત્ય આરોપ મૂકી પોતાની કલ્પના સત્ય કરવા મથવું, આણું મુખવાદનું પોષણ અને તે પણ પવિત્ર પુરૂષો ઉપર કલંક દેવા માટે, અફસોસ !

ઉપર બતાવેલાં બે દૃષ્ટાન્તો લઇને તે સમયના સાધુઓને અને ત્યારપછીના પ્રભાવક પુરૂષો ઉપર પણ ધનની લેવડદેવડના આરોપ કરીને ચરમકેવલી ભગવાન જ'બૂતવામીજી પછીના આપણા શ્રુતકેવલીઓ-ચતુર્દશપૂર્વધરો, દશપૂર્વધરો વિગેરેને બુદ્ધના મધ્યમમાર્ગની અસર થઈ હતી એમ સમજાવવાની કોશીષ બેચરદાસે કરી છે અને તેવી કોશીષ એટલાજ માટે કરી છે કે તે બુદ્ધના મધ્યમ માર્ગની અસર થવાથીજ મૂર્તિપૂજા અને દેવદ્રવ્યની શરૂઆત થઈ અને તે બાબત ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજીએ અને ત્યારપછીના આચાર્યોએ પોતાના ગ્રંથોમાં મૂર્તિવાદ અને દેવદ્રવ્યનો ઉલ્લેખ કર્યો, તેમજ દેવદ્રવ્યના લક્ષક અને ઉપેક્ષકને અનંતસંસારી તરીકે ઓળખાવ્યો પરંતુ તેમની એ સઘળી કોશીષ શ્રીજૈનશાસનના મર્મને સમજનાર સજ્જનો સમક્ષ એક કોઠીની કિમ્મતની નથી પ્રત્યુત તેમની અજ્ઞાનતા, અશ્રદ્ધા અને નિંદકશીલતાને ઉઘાડી કરવાનુંજ કામ કરનાર છે. સ્વાદ્વાદના ઉપાસકો ઉપર-પરમાત્મા શ્રી મહાવીરદેવના સુવિશુદ્ધશાસનના ઉપાસકો ઉપર બુદ્ધધર્મની અસર કોઈપણ કાળે થાય એ માનવું એ મતિહીનનુંજ કામ છે. બૌદ્ધધર્મના સામ્રાજ્યમાં બૌદ્ધધર્મના સિદ્ધાન્તોનો અભ્યાસ કરનારા મુનિઓ કે જોઓ ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજીના શિષ્યો હતા તેઓએ બૌદ્ધધર્મના આચાર્ય પાસે બૌદ્ધધર્મના સિદ્ધાન્તોનો અભ્યાસ કર્યો. અભ્યાસ કરતાં કરતાં પણ સ્વાદ્વાદસિદ્ધાન્તની આગળ તેના સિદ્ધાન્તો તેઓને તુચ્છ જણાયા તેથી તેઓએ પોતાના અધ્યાપકે જિનમતના અભિપ્રાયો ઉપર સ્થાપિત કરેલ દૂષણોનો પરિહાર કરીને જિનમતની સર્વોત્તમતાને બતાવનારો ઉલ્લેખ પત્ર ઉપર કર્યો, તે પત્ર કોઈ બૌદ્ધશિષ્યે ગુરૂને અર્પણ કર્યો તે જોતાંની સાથેજ તે અધ્યાપક બૌદ્ધધર્મના આચાર્યને આશ્ચર્ય થયું અને કહ્યું કે 'કોઈ અરિહન્ટનો ઉપાસક વિદ્યાર્થી અહિં હોવો જોઈએ તેના

વિના બીજે કોણ એવો સમર્થ યુધ્ધિશાળી હોઈ શકે કે જે મારા
 દૂષિત કરેલા તત્ત્વને સ્થાપન કરવાની શક્તિ ધરાવે. ' આ કથનથી
 મારે એ કહેવું છે કે બ્યારે જિનશાસનના મર્મને અને સ્વાદ્વાદ-
 સિધ્ધાન્તના સારને સમજનારા સામાન્ય સાધુઓ ઉપર ઐધ્ધ-
 મતના સમર્થ આચાર્યો કે ઐધ્ધધર્મના સિધ્ધાન્તો અસર નથી
 કરી શકતા, એ ઐધ્ધધર્મની અસર આપણા શ્રુતકેવલી વિગેરે
 શાસનપ્રભાવક સૂરિપુરંદરો ઉપર થઈ હતી એમ કહેનારો
 કેવો હોવો જોઈએ ? આ પ્રશ્નનો વિચાર વાચકવૃંદનેજ
 સોંપુ છું. જે ઐધ્ધધર્મનાં સિધ્ધાન્તોનું અણુશઃ ખંડન આપણા
 સૂરવિરોધે કર્યું છે તે ધર્મની અસર આપણા તે આરાધ્ય
 આચાર્યો ઉપર થઈ એમ કહેનારની વક્તૃત્વશક્તિ કે લેખનશક્તિ
 ઉપર આપણને તિસ્કાર છુટે એ તો સહજજ છે. તે છતાં
 પણ બિચારા બેચરદાસે જે વસ્તુની સિધ્ધ કરવા માટે પાનાં
 ભરીને આપણા પવિત્ર પુરૂષો ઉપર અસત્ય આરોપ મૂકવા માટે
 અનેક પ્રકારે મૃષાવાદનું સેવન કર્યું તે વસ્તુસિધ્ધિ તો તે મહા-
 ભાગથી થઈજ શકે તેમ નથી કારણકે મૂર્તિપૂજા અને દેવદ્રવ્ય
 એ તો આગમવિહિતજ છે અને એ તો સહુ કોઈ સમજે છે કે
 ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજી જેવા મહાપુરૂષ આગમથી અવિહિત
 વસ્તુને કદીપણ વિહિત કરેજ નહિ (બહેચરદાસ તે મહાત્માને
 માટે એવોજ અભિપ્રાય ધરાવે છે) એથી એ તો સિધ્ધજ છે કે
 ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજીએ કરેલાં સઘળાં વિધાનો આગમવિ-
 હિતજ છે અને મૂર્તિવાદ તેમજ દેવદ્રવ્યનું વિધાન ભગવાન
 હરિભદ્રસૂરિજીએ કર્યું છે, એ વાત તો બેચરદાસે પણ કપ્પુલજ
 કરી છે તેમજ તે કપ્પુલ કરવા સાથે બેચરદાસે તો એ પણ કહ્યું
 છે કે ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજી પછીના જે જે ગ્રંથોમાં મૂર્તિવાદ
 અને દેવદ્રવ્યને લગતા ઉલ્લેખો કરવામાં આવ્યા છે તે બધાનું
 મૂળ તે હરિભદ્રસૂરિજી છે, એટલે અધ્યાણસમાજ માટે તો તે

સમજા ઉલ્લેખો પ્રમાણભૂત છે અને બેચરદાસના 'મૂર્તિપૂજા તેમજ દેવદ્રવ્યનો ઉલ્લેખ હરિભદ્રસૂરિનાજી ગ્રંથોમાં જોવાય છે પરંતુ તેથી પ્રાચીન ગ્રંથો કે સૂત્રોમાં નથી,' આ કથનની અસત્યતા આપણે આગમ વિગેરેના અનેક ઉલ્લેખોથી સાબીત કરતાજ આવ્યા છીએ.

વળી વધુમાં જોઇ લઇએ કે શ્રીવસુદેવહિંડીના કર્તા શ્રીસંઘદાસ ગણીજી કે જેઓ સાક્ષાત્ પ્રભુવીરના શિષ્ય છે તેઓ દેવદ્રવ્યની સનાતનતા અને તેના ભક્ષણના વિપાકને શ્રીવસુદેવહિંડીમાં કેવી રીતે વર્ણવે છે:—

“ રાયા પુચ્છહિં કિં મન્ને મયા સમ્મત્તં લદ્ધપુવ્વં ? કો અહં આસી ? તતો સાહુણા આભોપ્પજ્ઞ મણિઓ, સુણાહિ—ઉસમસ્સડ-રહઓ તિત્થે સાકેણ નયરે ધણદત્તો સત્યવાહો સાવગો, તસ્સ ણંદા મારિયા, તેસિં પુત્તો સુરિંદદત્ત (તો તસ્સ) રુદ્ધતો બાલવયંસો સો હિ સુરિંદદત્તો વાહણેણ સમુદ્દમવતરિહં કામો બહુપચ્ચાઓ પવાસો ત્તિ ચિંતેજ્ઞ રુદ્ધત્તસ્સ હત્થે તિન્નિ કોદીઓ જિણાયયણપૂયાણ ઉવયોગં નેયવાઓ ત્તિ દાજ્ઞં ગઓસંવવહારેણં દોવંતરાણિ, રુદ્ધદત્તેણ તં ધણં જૂયવસપસંગેણ નાસિઅં, તઓ ચોરિઅં પકઓ, જણા વિ દિટ્ઠો ઓક્કામુહચોરપલ્લિં પવિટ્ઠો, કાલેણ તેસિં અહિવતિ (મ્મિ) જાતે નિગ્ગિણો નિસ્સંસો પરિવારેણ ય તેણ સાગેયં પિલ્લિયં, નિસિહે આદીવિયાણિ ઘરાણિ, દિટ્ઠો સંચરતો નાગરેહિં ઇમો રુદ્ધત્તો અમ્હં વિનાસાય ઉવટ્ઠિઓ, મા સે પમાદિ [તા एसो मारे] यवो त्ति नि-च्छिउं जुज्झંતેહિં મારિઓ । તેણ ય જં સુરિંદદત્તનિસિટ્ઠવેદ્યદ્વાણ દદ્ધં વિનાસિયં તેણ જિણંબિંબપૂયાદંસણાણંદિતહિયયાણં ભવસિદ્ધિ-આણં સમ્મદંસણસુયઓહિમણપજ્જવકેવલનાણાનેધાણલાણા પહિ-

સિદ્ધા જા ય તપ્પભવા સુરમાણુસરિદ્ધિ જા ય મહિમાઽઽગમ્મસ્સ
 સાહુજનાઓ ધમ્મોવણ્ણો વિ તિત્થાણુસજ્જણાં ય સા વિ પઢિસિદ્ધા,
 તઓ દીઠકાલઠિતિઅં દંસણમોહણિજ્ઞં કમ્મં નિવર્દ્ધં અસાતવેયણિજ્ઞં
 ચ રુદ્ધાણમસિઓ ય સંગિહાય નિરયાઽ અપહ્ઠ્ઠાણે નરણ ઉવવન્નો,
 તત્થ દુક્કલ્લમવિસામં અણુભવિઝ્ઞણ મચ્છો જાતો, તતો નરગતિરિય-
 ભવે ફાસિંતો બહુણા કાલેણ વણ સુગામે ગોયમસ્સ અણુદ્ધરીણ
 ભજ્જાણ પુત્તો જાતો, ગમ્મત્થણ તસ્સ પિયા મતો, નિસ્સિરિયગોયમો
 ત્તિ વટ્ઠ્ઠ, છમ્માસજાયસ્સ માયા મયા, માઽલિયાણ નાયં, સગિહ-
 માણિઓ તીણ [સાસૂણ] મણિયં—મા મેતં અલ્લક્કલ્લણં ગિહં પવિસેહ,
 અચ્છલ્લ વાહિં તિ, એવં સો અણાઢિઓ કહવિ જીવિઓ કમેણ ય
 જોવણં પત્તો, સાહુસમીવે સુયધમ્મો પવ્વહ્ઠ્ઠઓ અલાભપરિસહં સહતિ,
 વિસુદ્ધમાણલેસસ્સ ય સે અપરિઽઢિયવેરગ્ગસ્સ ચત્તારી લલ્લોઓ સમુ-
 પન્નાઓ કોટ્ટબુદ્ધિત્તમ્—સ્વીરાસવત્તમ્ અક્કલ્લીણમહાણસિયત્તમ્ પયાણુ-
 સારિત્તંતિ, તતો પન્નરસવાસસહસ્સાણિ કયસામન્નો મહાસુક્કે કપ્પે
 દેવો ઇંદસામાણિઓ જાઓ, તં રાય ! એવં જાણ—જો ય રુદ્ધત્તો જો
 ય નિસિરિયગોયમો જો ય મહાસુક્કસામાણો સો તુમં.”

(અતિપ્રાચીન વસુદેવહિંદી.)

ભાવાર્થ—શ્રી નેમનાથ ભગવાનના પિતા અધિકૃષ્ણ રાજા
 પુછે છે કે હું પ્રથમ સમ્યક્ત્વ પામેલો છું ? હું કોણ હતો ? અવ-
 ધિજ્ઞાની સાહુએ જાણીને કહ્યું કે—સાંભળ—ઋષભદેવસ્વામીના
 તીર્થમાં સાકેત નામના નગરમાં ધનદત્ત નામનો સાર્થવાહ કે બે
 આવક હતો, તેની નંદા નામની સ્ત્રી હતી અને તેને સુરેંદ્રદત્ત
 નામનો પુત્ર હતો અને સુરેંદ્રદત્તને રૂદ્રદત્ત નામનો બાળભિત્ર હતો.
 વાહને (નાવા) કરીને સમુદ્રયાત્રા કરવાની ઇચ્છાવાળા સુરેંદ્રદત્તે

‘પ્રવાસ ઘણા વિઘ્નવાળો છે’ આ પ્રમાણે વિચારીને રૂદ્રદત્તના હાથમાં ત્રણ કોડી દ્રવ્ય આપીને કહ્યું કે આ ત્રણ કોડી દ્રવ્યને દેરાસરના તેમજ પ્રભુપૂજના ઉપયોગમાં લેજો. આ પ્રમાણે કરીને વ્યાપાર ખાતર તે દ્વીપાન્તરમાં ગયો. હવે રૂદ્રદત્તે તે ધનનો ધુત-વ્યસને કરીને નાશ કર્યો, તે વાર પછી ચોરી કરવા લાગ્યા અને લોકો ન જાણે તેવી રીતે ત્યાંથી તે ભાગીને ‘ઉલ્કામુખ’ નામની ચોરપટ્ટીમાં પેઠા. કાળે કરીને તે તે પટ્ટીનો અધિપતિ થયો અને ત્યાર પછી નિર્લજ્જ અને કુર એવા તેણે પોતાના પરિવારની સાથે આવીને સાકેત નગરને પીડીત કર્યું અને રાત્રિની અંદર તે ગામનાં ઘરો સળગાવ્યાં. નગરના લોકોએ તેને જોયો અને જાણ્યું કે-આ રૂદ્રદત્ત અમારો નાશ કરવા માટે ઉપસ્થિત થયો છે, માટે તેની ઉપેક્ષા કરવી વ્યાજબી નથી. આ પ્રમાણે નિશ્ચય કરીને નગરના લોકોએ તેનો નાશ કર્યો. દેરાસરને માટે સુરેન્દ્રદત્તે આપેલા ધનનો નાશ કરવાથી તેણે જિનેન્દ્ર ભગવાનની પ્રતિમાની પૂજા અને તેના દર્શનથી આનંદિત હૃદયવાળા ભવ્યજીવોને થતા સમ્યગ્દર્શન-શ્રુતજ્ઞાન-અવધિજ્ઞાન-મનઃપર્યવજ્ઞાન-કેવલજ્ઞાન અને નિર્વાણરૂપ લાભોનો પ્રતિષેધ કર્યો, યાવત તેનાથી પ્રાપ્ત થતી દેવ-સમ્યગ્ધી અને મનુષ્યસમ્યગ્ધી ઋદ્ધિ, આગમનો મહિમા, સાધુ-જનનો ધર્મોપદેશ અને તીર્થની ઉન્નતિનો પણ તેણે નાશ કર્યો અને તેથી તેણે દીર્ઘસ્થિતિવાળા દર્શનમોહનીય અને અશાતા-વેદનીય કર્મનો બંધ કર્યો અને રૌદ્રધ્યાનના પ્રતાપે નરકનું આશુખ્ય બાંધીને સાતમી નરકે ગયો. ત્યાં વિશ્રાન્તિરહિતપણે નરકના દુઃખનો અનુભવ કરીને મચ્છ થયો. ત્યાંથી નરક-તિર્યચ-આદિ ભવોમાં લાંબા કાળ મુઘી ભટકીને સુગ્રામવ્રજની અંદર ગાતમની અણુદ્રશી નામની ભાર્યાનો પુત્ર થયો. તેની ગર્ભાવસ્થામાંજ તેનો પિતા મરણ પામ્યો અને દરિદ્ર ગૌતમ એણે તેનું નામ પ્રસિદ્ધ થયું. જ્યારે તે ૭ માસનો થયો ત્યારે તેની માતા

મૃત્યુ પામી તે વાતની તેની મામીને ખબર પડી. તે તેને પોતાને ઘેર લાવી ત્યારે તેની (સાસુએ) કહ્યું કે આવા નિર્લક્ષણ બાળકને ઘરમાં નહિ ધાલવો, લલે બહાર પડી રહે. આવી રીતિએ સર્વને અનિષ્ટ એવો પણ બાળક કોઈ પણ રીતિએ જીવ્યો. ક્રમે કરીને યૌવન પામ્યો. સાધુની પાસે ધર્મ સાંભળીને તેણે દીક્ષા લીધી અને ત્યાં અલાભપરિણહને સારી રીતિએ સહન કર્યો. વિશુદ્ધલેશ્યાવાળા અને અપ્રતિમ વૈરાગ્યવાળા તેને કોષ્ઠબુદ્ધિ, ક્ષીરાશ્રવ, અક્ષીણમહાનસી અને પદ્માનુસારીણી-આ ચાર લખિંધ-ઓ ઉત્પન્ન થઈ. ત્યાર પછી પંદર હજાર વર્ષ સુધી ચારત્રપાલન કરીને ત્યાંથી કાળ કરી મહાશુક નામના સાતમા દેવલોકમાં ઇન્દ્રનો સામાનિક દેવતા થયો. મોટે હે રાજન ! જે રૂદ્રદત્ત, જે દરિદ્ર ગૌતમ અને જે મહાશુક કલ્પમાં ઇન્દ્રનો સામાનિક દેવતા તે તું છે.

મૂર્તિપૂજા અને દેવદ્રવ્ય આગમવિહિત હોવાથીજ સુવિહિતગચ્છના ધોરી આચાર્યશ્રી હરિભદ્રસૂરિજીએ પોતાના ગ્રંથોમાં તે વસ્તુને જોરશોરથી વિહિત કરી છે તે છતાં પણ ‘તે વાત હરિભદ્રના ગ્રંથોમાં ક્યાંથી આવી ?’ આવો બીનજરૂરી પ્રશ્ન ઉપસ્થિત કરી મોટો અસત્યવાદનો પહાડ રચી બેચરદાસે આપણા પ્રભાવક પુરૂષ ઉપર યૌદ્ધધર્મની અસર સ્થાપિત કરવાની માથાકુટ કરી છે, પરંતુ આપણે જોઈ ગયા તે પ્રમાણે તેનું પરિણામ શૂન્યમાંજ આવ્યું છે. આશ્ચર્યની વાત છે કે આટલા બધા ઉદ્ધેષો મોજુદ છતાં તેમાંનો એકપણ ઉદ્ધેષ બેચરદાસના જોવામાં ન આવ્યો ! હોય કર્મની ગતિ વિચિત્ર છે. પરંતુ જાણવા જેવી બીના તો એ છે કે મૂર્તિપૂજાને સનાતન સાળીત કરનારા અનેક ઉદ્ધેષો આપણા પ્રાચીનમાં પ્રાચીન જૈનસાહિત્યમાં વિદ્યમાન છતાં તેમાંનો એક પણ તે મહાભાગના લક્ષમાં ન આવ્યો અને ૧૯૧૯ ના જુલાઈ માસના સરસ્વતીમાં પ્રસિદ્ધ થયેલો ‘દેવોત્તરકા ઇતિહાસ’ આ મથાળાનો લેખ જોવામાં આવ્યો અને તેના

લેખકને ‘વિદ્વાન’ તરીકે ઓળખાવી તેના એક ખારપંક્તિના ઉલ્લેખનો ઉતારો કરીને મૂર્તિપૂજની અર્વાચીનતા સાબીત કરવાની પ્રવૃત્તિ થઈ. આ સઘળા ‘પાપનું’ મૂળ એજ છે કે ‘દેવદ્રવ્ય’ જેવા ઉત્તમ દ્રવ્યને શાસ્ત્રવિરૂદ્ધ રીતિએ અનુચિત માર્ગે ખર્ચાવી દેવાની ધુન લાગી છે, પરંતુ તેને ક્યાંથી ખર્ચર હોય કે મારા જેવા એક નહિ પરંતુ અનેક અક્કલના ખજાનાઓ ભેગા થાય અને પોતાની અક્કલનું છત્રોક લીલામ કરાવે તે છતાં પણ શ્રદ્ધાસંપન્ન જૈનસમાજ, શાસ્ત્રસમ્મત માર્ગે ચાલનારી અને તેથીજ શાસ્ત્રાનુયાયી સંવિજ્ઞધર્મગુરુઓની આજ્ઞાને શિરોધાર્ય સમજનારી જૈનસમાજ કોઈપણ દિવસ તે દ્રવ્યનો દુરુપયોગ કરવા તૈયાર નથી થવી તે નથીજ થવી. આ સત્યવસ્તુસ્થિતિનું ભાન નહિ હોવાથીજ શુદ્ધિના ભંડાર યેચરદાસે, દેવદ્રવ્યના ભક્ષકને અનંતસંસારી તરીકે ઓળખાવનાર અને દેવદ્રવ્યના લેશથી પણ ઉત્પન્ન થયેલા મકાનમાં વસનાર સાધુને પણ પ્રાર્થશ્રિત્તનો ભાગી કહેનાર ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજના નામેજ દેવદ્રવ્યનો દુરુપયોગ કરાવવાની કોશીશ કરી છે પરંતુ તે પંડિત નામધારીને ક્યાં ભાન છે કે મારી આ પંડિતાઈની પોલ જૈનસમાજ પાસે છુપી નહિજ રહી શકે.

વાંચકમહાશયોને જરૂર એ આશંકા થશે કે ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજના નામેજ દેવદ્રવ્યનો દુરુપયોગ કરાવવાની ચાલાકી યેચરદાસે કેવી રીતિએ ચલાવી છે? આ પ્રશ્નના સમાધાનમાં મારે તે ચાલાકીને ઉઘાડી કરવીજ પડશે. વાંચક મહાશયો એ તો બાણીજ ચૂક્યા છે કે ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજએ દેવદ્રવ્યને ‘પ્રવચનવૃદ્ધિકર અને જ્ઞાનદર્શનપ્રભાવક’ આ વિશેષણો આપેલાં છે. આ વિશેષણોના રહસ્યને સમજાવતાં શ્રીમાન રત્નશેખરસૂરિજ મહારાજ ‘શ્રાદ્ધવિધિ’ નામના ગ્રંથમાં નીચે મુજબ લખે છે:-

“ “જિણપવચણ ત્તિ”-સતિ હિ દેવદ્રવ્યે પ્રત્યહં ચૈત્યસમારચન-મહાપૂજાસત્કારસંભવઃ, તત્ર ચ પ્રાયો યતિજનસંપાતઃ, તદ્વ્યાખ્યા-

નશ્રવણાદેશ પ્રવચનવૃદ્ધિઃ, एवं ज्ञानादिगुणानां प्रभावना चेत्यर्थः॥”

અર્થાત—જે દેવદ્રવ્ય હોય તેો નિરંતર ચૈત્યસમારચન, મહા-
પૂજા અને સત્કાર વિગેરેનો સંભવ હોય, ત્યાં પ્રાયઃ સાધુજનનું
આગમન થાય તેો તેમના વ્યાખ્યાન શ્રવણ વિગેરેથી પ્રવચનની
વૃદ્ધિથાય અને એવીજ રીતિએ જ્ઞાનાદિગુણોની પ્રભાવના પણ થાય.

આ સ્પષ્ટીકરણથી સાબીત થાય છે કે દેવદ્રવ્યનો ઉપયોગ
જિનમૂર્તિ અને જિનમંદિરમાંજ કરવો અને તેમ કરવાથીજ
શ્રીજિનપ્રવચનની પ્રચારકતા અને જ્ઞાનદર્શનગુણોની પ્રભાવકતા
થઈ શકે છે પરંતુ બીજી રીતિએ તેનો ઉપયોગ કરવાથી કોઈપણ
રીતિએ જિનપ્રવચનની પ્રચારકતા કે જ્ઞાનદર્શનગુણોની પ્રભાવ-
કતા થઈ શકે તેમ નથી. ‘જ્ઞાનદર્શનપ્રભાવક અને પ્રવચનવૃદ્ધિ-
કર’ આ બે વિશેષણોના આધારે બેચરદાસ પોતાની મનોકામના
સિદ્ધ કરવા માગે છે અને તે મનોકામનાની સિદ્ધિ વાસ્તે એવી
એવી કુકલ્પનાઓ કરી છે કે જેનું સમીક્ષણ કરતાં પણ મને
સંકોચ થાય છે. ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજીએ આપેલાં એ વિશે-
ષણોને લઇને ‘દેવદ્રવ્ય’ નામના નિબંધમાં શ્રીજૈનધર્મપ્રસારક
સલાના પ્રમુખ કુંવરજી આણંદજીએ પોતાની પ્રમાદપરવશતા-
થી કરેલા એક અસત્ય ઉલ્લેખને આગળ ધરીને બેચરદાસ
પોતાની મનોકામનાની સફળતા માટે લખે છે કે:—

“ સમાજમાં કેળવણીનો પ્રચાર કરવા માટે આપણે તેજ દ્રવ્ય (દેવ-
દ્રવ્ય) દ્વારા રાષ્ટ્રીય શાળાઓ, રાષ્ટ્રીય વિદ્યાલયો અને રાષ્ટ્રીય વિશ્વવિદ્યાલયો
તથા તેનાં સાધનો-છાત્રાલયો, છાત્રવૃત્તિઓ અને પુસ્તકાલયોમાં તે દ્રવ્યનો
વ્યય કરીએ અને આ ઉપરાંત સંધરક્ષાના મુખ્ય મૂળભૂત સંધતા સ્થાસ્થની
રક્ષા માટે તે દ્રવ્યદ્વારા ઠેકઠેકાણે બ્રહ્મચર્યાશ્રમો, ઔષધશાળાઓ, રહેવાની
સગવડો અને વ્યાયામશાળાઓ (અખેડાઓ) બંધાવીએ-સ્થાપીએ, તેો
તેમાં કથું શાસ્ત્ર આડું આવે છે ? મારા મત પ્રમાણે તેો તે પ્રવૃત્તિમાં કુલ-
શુરઓ અને વ્યવસ્થાપકોના આગ્રહ-કદાગ્રહ-સત્તા અને સ્વચ્છંદ સિવાય બીજું
કથું આડું આવતું હોય તેમ જણાતું નથી.”

આ બકવાદની અસત્યતા સાબીત કરવા માટે અધિક કંઈ પણ લખવાની આવશ્યકતા મને જણાતી નથી. ‘પ્રવચનવૃદ્ધિકર અને જ્ઞાનદર્શનપ્રભાવક’ આવાં અનુપમ વિશેષણોથી દેવદ્રવ્યને ઉપમિત કરનાર ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજ પોતેજ તે દ્રવ્યનો ઉપયોગ ‘જિનમંદિર અને જિનમૂર્તિ’ શિવાય અન્ય કોઈપણ સ્થાને ન થઈ શકે એ જાતની સ્પષ્ટતા કેવી રીતે કરે છે એજ મારે વાંચકોના ધ્યાનમાં લાવવું જોઈએ એટલે બેચરદાસની ચાલાકીનું જ્ઞાન આપોઆપ વાંચકો કરી શકશે એટલે ઉપરના લખાણને બકવાદરૂપ અને અસત્ય તરીકે ઓળખાવવા માટે મારે કોઈપણ જાતની મહેનત ઉઠાવવી પડે તેમ રહેશેજ નહિ.

‘પ્રવચનવૃદ્ધિકર અને જ્ઞાનદર્શનપ્રભાવક’ આ વિશેષણોથી દેવદ્રવ્યને વિભૂષિત કરનાર ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજી સંબોધપ્રકરણમાં નીચેની ગાથા મૂકીને ફરમાવે છે કે:--

“ જિણદવ્વલેસજણિયં, ઠાળં જિણદવ્વભોયણં સવ્વં ।

સાહૂહિં ચડ્યવં, જડં તમ્મિ વસિજ્જ પચ્છત્તં ॥ ૧૦૮ ॥

ભાવાર્થ—જિનદ્રવ્ય (દેવદ્રવ્ય)ના લેશમાત્રથી પણ ઉત્પન્ન થયેલા સ્થાનને અને સર્વપ્રકારે દેવદ્રવ્યથી બનેલા ભોજનનો સાધુઓએ ત્યાગ કરવો જોઈએ કારણ તેવા દેવદ્રવ્યના લેશથી પણ ઉત્પન્ન થયેલા મકાનમાં રહેવાથી અને દેવદ્રવ્યથી બનેલા ભોજનનો ઉપભોગ કરવાથી પ્રાયશ્ચિત્ત લાગે છે.

ઉપરના ઉદ્દેશ્યનું અવલોકન કરી વાંચકવર્ગ વિચાર કરશે કે સાધુપુરુષો કે જેઓ લોકોત્તર જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રની આરાધનામાંજ સદાને માટે લાગેલા છે અને સમસ્ત જનસમુદાયને સદુપદેશ આપવાનુંજ માત્ર કાર્ય કરનાર છે તેવા સાધુપુરુષો માટે પણ દેવદ્રવ્યના લેશમાત્ર ॥ પણ બનેલા મકાનમાં નિવાસ કરવાની સર્વથા મનાઈ ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજ પોતેજ કરે છે તો પછી તેમના ઉપદેશને અનુસરતોજ ‘પ્રવચન-

વૃદ્ધિકર અને જ્ઞાનદર્શનપ્રભાવક' આ બે વિશેષણોનો અર્થ કરનાર અને 'જિનમંદિર અને જિનમૂર્તિ' શિવાય અન્ય કોઇપણ ખાતામાં દેવદ્રવ્યનો ઉપયોગ ન થઇ શકે એવી હિતકર સૂચના કરનાર સજ્જનપુરૂષોમાં આગ્રહ-કંદાગ્રહ સત્તા અને સ્વચ્છંદનો આરોપ કરનાર આત્મા તે પોતેજ આ વિશેષ-ણોને યોગ્ય છે કે દેવદ્રવ્યના રક્ષકો? ન્યાય દૃષ્ટિથી જરા વિચાર કરો અને સ્વાર્થભ્રષ્ટ થઇ છેક છેવટ ન જાઓ.

સાધુ જેવા ઉપકારવૃત્તિ અને ત્યાગવૃત્તિના ઉપાસક મહા-પુરૂષો માટે દેવદ્રવ્યના લેશથી પણ બનેલા મકાનમાં રહેવાની મનાઈ કરનાર ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજના વચનને પ્રભુવચનવત્ માનનારી જૈનસમાજ બેચરદાસના તેવા બકવાદ ઉપર કદીજ ધ્યાન ન આપે એ તો એક નિઃશંક બાબત છે. ધાર્મિકજ્ઞાન દેવામાં પણ તે દ્રવ્યનો ઉપયોગ કરવાથી પ્રાયશ્ચિત્ત આવે તો પછી વ્યવહારિક જ્ઞાનને આપવામાં અને અખાડાઓ ખોલવામાં દેવદ્રવ્યનો ઉપયોગ થઈજ કેમ શકે? આ પ્રશ્ન ઉપર વિચાર કરનાર આત્મા તેવી જાતનો શાસ્ત્રવિરુદ્ધ અને દુ-નિયાને ધોખો દેનાર શબ્દોને પુસ્તકમાં અંકિત કરતાં અને જન-સમૂહમાં ઉચ્ચારતાં અવશ્ય કંપારી ખાધા વિના તો નજ રહે પરંતુ જે આત્મા અનિષ્ટપથે ચઢી ચૂક્યો છે જેનું ભવિષ્ય ભય-કર ઘટનાઓથીજ ભરપુર છે તેવા આત્માના અંતરમાં તેવો ખ્યાલ સરખો પણ ન આવે એ તો સહજ છે. પરંતુ જેઓને પોતાના આત્માની ચિંતા છે તેવા આત્માઓને તો મારી વારંવાર ભલામણ છે કે તેવા સ્વેચ્છાચારી આત્માઓ કે જેઓ સ્વ અને પરની માત્ર દુશ્મનનીજ ગરજ સારે છે તેવાઓનો સહવાસ પ્રા-ણાન્તે પણ ન થવા દેવો. સાહિત્યમાત્રને દોષિત જણાવનાર અને મહર્ષિમાત્રને મૂર્ખ તરીકે નવાજનાર આત્માની મૂર્ખાઈ ફરેકને માટે વચનાનીત હોય છે, તેવા મૂર્ખના સહવાસથી બચવા માટે 'ન મૂર્ખજનસંસર્ગઃ સુરેન્દ્રભવનેષ્વપિ' આ હિતશિક્ષાને

પોતાના હૃદયપટમાં સદાને માટે કોતરી રાખે. આ ઉપરથી સહજ સિદ્ધ થાય છે કે દેવદ્રવ્યની રકમથી ધર્મશાળાઓ, પૌષધશાળાઓ, ઉપાશ્રયો, જ્ઞાનના ભંડારો કે જ્ઞાનનાં ઉપકરણો વિગેરે બનાવી શકાયજ નહિ કદાચ કોઈ બનાવે તો તેનો ઉપયોગ ધર્માત્માથી તો પ્રાણાન્તે પણ ન થઈ શકે અને કદાચ પ્રમાદથી-ભૂલથી તેનો ઉપયોગ થઈ જાય તો પણ પ્રાયશ્ચિત્ત તો આવેજ આવે. આદ્યવિધિ, યોગશાસ્ત્રદીપિકા વિગેરે કોઈ પણ ગ્રંથમાં તેવો ઉલ્લેખ હોયજ નહિ કે પુન્યવંત આવકો દેવદ્રવ્યથી ધર્મશાળાઓ, પૌષધશાળાઓ, ઉપાશ્રયો, જ્ઞાનના ભંડારો કે જ્ઞાનનાં ઉપકરણો કરાવે કારણકે ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજ તો તે મકાનમાં સાધુઓને પણ નિવાસ કરવાની ચોખ્ખી મનાઈ કરે છે અને કદાચ ભૂલથી પણ તે મકાનમાં નિવાસ થઈ જાય તો પણ પ્રાયશ્ચિત્ત આવે કે જે મકાનમાં દેવદ્રવ્યનો લેશ પણ ઉપયોગ થયો હોય, તો પછી કુંવરજી આણંદજી જેવા ભૂલથી કંઈને બદલે કંઈ લખી નાખે એ ઉપર સમાજ કદીજ ઝુગ્ધ થઈ શકે નહિ. એટલે એચરદાસે ધ્યાનમાંજ રાખી મૂકવું જોઈએકે અસત્યગવેષકો મરજી આવે તેવાં અસત્યોને અવલંબી સમાજને ધોખો દેવામાં કદીજ નહિ ફાવી શકે, કુંવરજી આણંદજી તો લખાણ શાસ્ત્રસમ્મત નથી. આદ્યવિધિ અને યોગશાસ્ત્રદીપિકા વિગેરેના નામે દેવદ્રવ્યથી ધર્મશાળાઓ વિગેરે આવકો બનાવી શકે એવી જે વાત કુંવરજી આણંદજીએ પોતાના ‘દેવદ્રવ્ય’ ના નિબંધમાં લખી છે તે તેમની ભૂલ છે અને આશા છે કે તેઓ તે ભૂલનો સુધારો તુરતમાંજ કરી દેશે.

માતીચંદલાઈ જેવાને પોતાના તરીકે બનાવી રાખવા માટે એચરદાસ એવું એવું લખેછે કે જે વાંચતાં વાંચકોને હસવુંજ આવશે:—

“વર્ધમાન અત્યારે હયાત હોત તો તે દ્રવ્યનો ઉપયોગ વીરને નામે ચાલતા ‘મહાવીર વિદ્યાલય’ જેવા સમાજોપયોગી કાર્યમાં થાત અને તે પણ તેમના આજ ભક્તો કરત.”

આ પ્રમાણે લખનાર બિચારા બેચરદાસને ક્યાંથી જ્ઞાન હોય કે સમાજોપયોગી ધર્મવર્ધકકાર્યો કરવામાં આજના પણ મહાવીરભક્તો દેવદ્રવ્ય જેવા પવિત્ર દ્રવ્યનો દુરુપયોગ કરવા પ્રાણાન્તે પણ તૈયાર થાય તેવા નથી. પ્રભુ મહાવીરના ભક્તો પોતાનાં જ બાળકોનું રક્ષણ કરવા જેટલી દ્રવ્યશક્તિ આજે પણ ધરાવે છે અને તેનો સદુપયોગ આજે પણ તે શ્રીમંતો ખુલ્લે હાથે કરે જાય છે. જો કદાચ આજે તેઓના અંતરમાં સંકોચ પણ થતો હોય તો તેનો દોષ પણ સમાજમાં આજે ઉત્પન્ન થયેલા કૃત્તનો અને મૃષાભાષીઓના જ શિર ઉપર છે, પણ નહિ કે બીજા ઉપર. ‘શ્રીમહાવીર વિદ્યાલયની’ સમાજોપયોગિતા પણ યોગ્ય સલાહકારોના જ આધાર ઉપર છે, નહીં કે ધર્મમાર્ગ ઉપર ત્રાપ મારી ધર્માત્માઓની નિંદા કરનારના સંસર્ગમાં, કેમકે એવાઓ તો ધાર્મિકસંસ્થાઓના ઉદ્દેશ માટે પ્રાયઃ શ્રાપ સમાન છે.

બેચરદાસના મિત્રોને મારી ભલામણ છે કે ઉપરના ઉલ્લેખો વાંચ્યા છે તેની સાથે નીચેના પણ ઉલ્લેખોનું અવલોકન કરી ચાહે તેવી અવસ્થામાં પણ દેવદ્રવ્ય જેવા પવિત્ર દ્રવ્ય ઉપર દૃષ્ટિને દોષિત ન બનાવશો. તે તરફ દૃઢ્યને મુવિશુદ્ધ રાખશો. સમાજે એકત્રિત કરેલા અને કરાતા તે દ્રવ્યની સાર્થકતા માટે જ પોતાની લેખિનીનો યા રસનાનો ઉપયોગ કરજો અન્યથા આ લોક સાથે પરલોક પણ દુઃખદ જ થઈ પડશે.

“ चेइयदद्वं साहारणं च भक्त्वेइ विमूढमणसा वि ।

परिभमइ तिरियजोणीसु अण्णाणत्तं सया रुहइ ॥ ૧૦૩ ॥

મક્ષેઽ જો ઉવિક્ષ્વઽ જિણદંત્તુ તુ સાવઓ ।

પણ્ણાહીણો ભવે જીવો લિપ્પઽ પાવકમ્મુણા ॥ ૧૦૪ ॥

ચેઽયદત્તવિણાસે રિસિઘાણ પવયણસ્સ ઉહ્ઠાહે ।

સંજઽ ચઉત્થમંગે મુલગ્ગી બોહિલામસ્સ ॥ ૧૦૫ ॥

ચેઽયદત્ત્વં સાહારણં ચ જો દુહ્ઠઽ મોહિયમ્મંઓ ।

ધમ્મં ચ સો ન જાણઽ અહવા વદ્ધાઉઓ નરણ ॥૧૦૬॥ ”

ઉપરની ગાથાઓમાં ભગવાન હારભદ્રસૂરિજી મહારાજ જણાવે છે કે જે વિમુઠ્ઠ મને કરીને પણ દેવદ્રવ્ય અને સાધારણ દ્રવ્યનું ભક્ષણ કરે છે તે તિર્યચની યોનિઓમાં ભમે છે અને સદા અજ્ઞાનપણું પ્રાપ્ત કરે છે. ॥ ૧૦૩ ॥ જે આવક જિનદ્રવ્યનું ભક્ષણ અને ઉપેક્ષા કરે તે જીવ પ્રજાહીન થાય અને પાપકર્મ કરીને લિપ્ત થાય છે. ॥ ૧૦૪ ॥ ચૈત્યદ્રવ્યનો વિનાશ કરવાથી, (જિન-મંદિર અને જિનમૂર્તિ શિવાય બીજા ક્ષેત્રમાં તે દ્રવ્યનો ઉપયોગ કરવો તે પણ તે દ્રવ્યનો વિનાશજ કહેવાય છે) પ્રવચનના ઉદ્ઘાટથી, ઋષિના ધાતથી અને સાધ્વીના ચોથા પ્રતનો (બ્રહ્મચર્યનો) ભંગ કરવાથી યોધિબીજનો નાશ થાય છે. ॥ ૧૦૫ ॥ જે મોહિતમતિથી ચૈત્યદ્રવ્ય અને સાધારણદ્રવ્યનો દ્રોહ કરે તે ધર્મને જાણતો નથી અથવા તેણે નરકનું આશુખ્ય આંધેલું છે. ॥૧૦૬॥

આવી આવી અનેક હિતશિક્ષાઓ મળવા છતાં પણ જે આત્મા તે પવિત્ર દ્રવ્યનો દુરુપયોગ કરવા એટલે શ્રીજિનમંદિર કે જિનમૂર્તિ શિવાયના કાર્યમાં તેનો ઉપયોગ કરવાનો વિચાર પણ કરે તે આત્મા જરૂર બહુલસંસારી તો હોવોજ જોઈએ. અન્યથા ઉપકારી પુરૂષો તરફથી નિઃકામભાવે કરવામાં આવતી આવી સુંદર સુંદર હિતશિક્ષા તરફ કદીજ ઘેરફારી થઈ ન શકે.

આ પવિત્ર દેવદ્રવ્યના સનાતન અસ્તિત્વને નાશુદ્ધ કરવા

માટે બેચરદાસે તે દ્રવ્યની વૃદ્ધિના ઉપાયો કે જે ભક્તિભાવને ઉત્તેજિત કરનારા હોય આત્મદ્રવ્યને નિર્મળ બનાવનાર છે તે ઉપાયોને તદ્દન ઉલ્લા સ્વરૂપમાં ચીતરી પાતાની બુદ્ધિની કિંમત કરાવી છે. જે જે પ્રવૃત્તિથી આત્મા નિર્મળ બનતો હોય તે પ્રવૃત્તિ નિર્મળતાના ઉપાસક માટે તો આદરણીયજ છે અને તેવી પ્રવૃત્તિઓનો આદર જનસમાજ તરફથી થઇજ રહ્યો છે અને સદાને માટે થયાજ કરશે એથી બેચરદાસ જેવાઓએ અંતરમાં નિરર્થક બળવાની જરૂર નથી.

પાતાની દુર્બુદ્ધિથી બીજાઓને પણ વાસિત કરવાની ખાતર બેચરદાસે એક નવીજ ભતની પંડિતાઇનું પ્રદર્શન ત્રીજા મુદ્દાની અર્થાના છેવટમાં 'ખુદ્દુ' મૂક્યું છે ! તેનું દર્શનજ હાથાઓને તિરસ્કાર ઉપભવે તેનું છે પણ તે બિચારા પંડિતને એટલું પણ જ્ઞાન નથી કે જિનની મૂર્તિનું, જિનના મુકુટનું, અને શ્રીજિનની આંગી વિગેરેનું દર્શન એ આ નેત્રોનું સાક્ષ્ય છે અને શ્રીજિનની અર્થા માટે ઉપયોગમાં લેવાતી વસ્તુઓ તે તે વસ્તુઓની સાર્થકતા કરવામાં અપૂર્વ સહાયક છે. એ સાક્ષ્યતા અને સાર્થકતાના પ્રભાવે તો નરકનાં દ્વાર બંધ થાય છે અને સ્વર્ગના દરવાજા ખુલી જાય છે. પરિણામે શિવનગરમાં પહોંચવાની મુગમતા થઈ જાય છે. દુર્ભાગ્યની નિશાની છે કે શ્રીજિનમૂર્તિઆદિના દર્શનથી અને દુગ્ધઆદિ દ્રવ્યોથી શ્રીજિનની અર્થા કરવાથી બેચરદાસને નરકે જવાની આશંકા ઉત્પન્ન થાય છે ! આવી આશંકાઓની ઉત્પત્તિજ તે તે આત્માઓની અધમતાને ઉઘાડી કરવા માટે બસ છે.

સકલશાસ્ત્રો ઉદ્ધોષણપૂર્વક જણાવે છે કે જિનપ્રવચનવૃદ્ધિ કર અને જ્ઞાનદર્શનપ્રભાવક દેવદ્રવ્યનો વાસ્તવિક ઉપયોગ કરે તેનુંજ શ્રેય છે, પરંતુ સ્વચ્છંદી બનીને શાસ્ત્રોની ઉપેક્ષા કરીને

પોતાની કુકલ્પનાઓ ઉપર મદાર બાંધીને તે દ્રવ્યનો મનમમતો ઉપયોગ કરનાર માટે તો ‘સમવારા હો ! ગાયમા !’નો ઉલ્લેખજ ઘટી શકે તેમ છે. કારણકે અતિકિલેષ્ટ અધ્યવસાયથી નરકાદિ અશુભગતિ સિવાય બીજી ગતિની તો તેવાઓ માટે સંભાવના પણ અશક્ય જેવીજ છે.

આ રીતે હું મૂર્તિપૂજા અને તદ્દાશ્રિત દેવદ્રવ્યની સનાતનતા અને શાસ્ત્રીયતા સમજાવવા સાથે દેવદ્રવ્યનો ઉપયોગ જિનમૂર્તિ અને જિનમંદિર સિવાય બીજા એક પણ ખાતામાં ન થઈ શકે એ બાબત અનેક રીતિએ બતાવી ચૂક્યો છું અને તેમ કરવાથીજ ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજીએ દેવદ્રવ્યની સાથે લગાડેલા ‘જિનપ્રવચનવૃદ્ધિકર અને જ્ઞાનદર્શનપ્રભાવક’ આ વિશેષણોની સાર્થકતા સ્પષ્ટ કરી ગયો છું તથા વર્તમાન સમયમાં શાસ્ત્રોની અવગણના કરીને આગમસિદ્ધ દેવદ્રવ્યનો નાશ અને દુરૂપયોગ કરવા બેચર-દાસ અને એના જેવા બીજાઓ પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે અને તેમ કરીને તેઓ પોતાના હિતના દરવાજા બંધ કરવા સાથે શાસ્ત્રોના સત્ય આશયોને છુપાવવામાં રાચી રહ્યા છે. આથી વાંચક મહાશયોને તેવા આજ્ઞાબાહ્યોના અશુદ્ધ આચાર અને વિચારોને સહજ પણ આદર નહિ આપતાં સદ્ગુરુઓદ્વારા સન્માર્ગને સમજી તેમાંજ સુસ્થિત રહેવાની સૂચના કરી આ મુદ્દાની સમાલોચનાને આજ સ્થાને સમાપ્ત કરું છું.

જૈનધર્મકથાનુયોગ.

પ્રિયવાંચકગણ ! શ્રીઅરિહંતદેવના વચનનો અનુયોગ ચાર પ્રકારનો છે તેમાં પ્રથમપદ ધર્મકથાનુયોગને અપાય છે. ધર્મકથાનુયોગને પણ ગણિતાનુયોગ અને દ્રવ્યાનુયોગની માફક ‘ચરણક-રણાનુયોગ’ની પ્રાપ્તિમાં હેતુભૂત માનેલો છે,

ઉપરોક્ત ચાર અનુયોગોપૈકી ધર્મકથાનુયોગમાં ચાર પ્રકારની ધર્મકથાઓ કે જે શ્રીજિનેશ્વરદેવોએ અને ગણધરદેવોએ કહેલી છે તેનું વર્ણન થાય છે. એક ‘આક્ષેપણી’ બીજી ‘વિક્ષેપણી’ ત્રીજી ‘સંવેદની’ અને ચોથી ‘નિર્વેદની’. પ્રથમની જ્યારે ધર્મ-પ્રત્યે આકર્ષણ કરનારી છે ત્યારે બીજી ઉન્માર્ગથી સન્માર્ગ સ્થાપન કરનારી છે અને ત્રીજી જ્યારે સાંસારિક મુખની લિપ્સાનો પરિત્યાગ કરાવી શિવમુખની આલિસાધાને ઉત્પન્ન કરનારી છે ત્યારે ચોથી ધર્મકથા સંસારથી વિરક્ત બનાવનારી છે. ધર્મકથાના આ ચાર પ્રકારોજ સૂચવે છે કે ધર્મકથાનુયોગ પોતાના ઉપાસકને ચારિત્રધર્મનો રસિક બનાવી શિવમુખનો પણ સંગી બનાવે છે.

‘ઉપમિતિભવપ્રપંચા’ નામની કથાના પ્રણેતા મહર્ષિ શ્રી-સિદ્ધર્ષિગણીજી ધર્મકથાનું સ્વરૂપ અને તેની ઉપકારિતાનું વર્ણન કરતાં લખે છે કે:—

“ દયાદાનક્ષમાદ્યેષુ, ધર્માદ્યેષુ પ્રતિષ્ઠિતા ।

ધર્મોપાદેયતાગર્ભા, બુધૈર્ધર્મકથોચ્યતે ॥ ૩૦ ॥

સા શુદ્ધચિત્તહેતુત્વાત્, પુણ્યકર્મવિનિર્જરે ।

વિધત્તે તેન વિજ્ઞેયા, કારણં નાકમોક્ષયોઃ ॥૩૧॥ ”

અર્થાત્—દયા દાન અને ક્ષમાઆદિ ધર્મના અંગોમાં પ્રતિષ્ઠિત અને જેના ગર્ભમાં ધર્મની ઉપાદેયતા સુસ્થિત છે તેવીજ કથાને પંડિત પુરૂષો ધર્મકથા કહે છે. ॥૩૦॥ તે કથા ચિત્તશુદ્ધિમાં હેતુભૂત હોવાથી પુણ્યકર્મનો બંધ અને નિર્જરા કરે છે તેથી તે સ્વર્ગ અને મોક્ષનું કારણ છે.

શ્રીધર્મકથાનુયોગમાં ઉપર્યુક્ત ઉદ્દેશોની સફલતા સિદ્ધ કરવાની ખાતરજ ઉપકારી પુરૂષપ્રવરોએ ચરિતભાગની સાથે કદિપત ભાગની પણ સુંદરમાં સુંદર ચોળના કરી છે અને ઉન્નતિના અભિલાષી આત્માને એ બન્ને વિભાગો એકાન્તે ઉપકારકજ છે, તે

જતાં પણ બિચારા બેચરદાસને આપણા સુંદરમાં સુંદર ધર્મકથા-
 નુયોગ ન રૂચે તે નજ રૂચે. આ સ્થાને વાંચકોએ મહર્ષિ
 મિદ્ધર્ષિનું નીચેનું 'સુક્રા ખાસ સ્મરણમાં રાખવા જેવું છે. તેઓશ્રી
 કહે છે કે- 'જે આત્માઓ મોક્ષની અભિલાષામાં એકતાન બનેલા
 અંતઃકરણથી શુદ્ધ ધર્મકથાનીજ અભિલાષા રાખે છે તે સાર્ત્ત્વ-
 કપ્રકૃતિવાળા ઉત્તમ પુરૂષ છે.' એ તો સહજ છે કે રાજસી અને
 તામસી પ્રકૃતિના પશુપાસકોને શુદ્ધધર્મકથા કે જેના શ્રવણ કે
 વાંચનથી ચિત્તની શુદ્ધિ થવા સાથે વિષયલાલસાનો વિલય થાય,
 ચારત્રધર્મનો પ્રેમ જાગે અને પરિણામે અપવર્ગ-મોક્ષની પણ
 પ્રાપ્તિ થાય તેવી સુંદર વસ્તુ નજ રૂચે. બિચારા બેચરદાસને
 પણ આપણી તેવી સુંદર સુંદર ધર્મકથાઓ ન રૂચી અને તે કા-
 રણે પોતાના 'આગમવાચનવાદ' નામના ચોથા મુદ્દાની ચર્ચા
 કરવા પૂર્વે 'જૈનકથાનુયોગ'ની પણ સમાલોચના કરવાનું તાન
 થઈ આવ્યું અને કહી નાખ્યું કે 'આપણા કથાનુયોગમાં આવતા
 ચારત્રવિભાગમાં ચરિતતા ધણીજ ઓછી જણાય છે પરંતુ પૌરા-
 ણિકતાની માત્રા એટલી બધી વધી ગઈ છે કે જેથી તેને હવે
 ચરિતવિભાગનું નામ આપવું પણ કઠણ થઈ પડ્યું છે.' જેનું
 ભેળુંજ પૌરાણિક કથાથી ભરેલું હોય તે ભેળમાં સુંદરતા કે
 અસુંદરતાનો વિવેક કરવાની તાકાત હોયજ ક્યાંથી? જે આત્માનું
 અદ્વાબીજજ બળી જવા પામ્યું હોય તે આત્મા સુંદરને અસુ-
 દરરૂપે આલેખવા શિવાય બીજું કરીજ શું શકે?

આપણા શ્રીધર્મકથાનુયોગમાં આવતા ચરિતવિભાગને પૌરા-
 ણિક રૂપ આપવા મારે બેચરદાસનું ભેળું બેચરદાસના હાથે
 લખાવે છે અને બેલાન બિચારા બેચરદાસ લખે છે કે:—

૧. "મોક્ષકાઠૈકતાનેન, ચેતસાઽભિલષન્તિ ચે। શુદ્ધાં ધર્મ-
 કથામેદ, સાર્ત્ત્વિકાસ્તે નવોત્તમાઃ॥ ૩૭ ॥"

“ભગવતીસૂત્રમાં જ્યાં જ્યાં કોઈની દીક્ષાની હકીકત આવે છે ત્યાં તે દીક્ષિત થનારનેએક સામટો ત્રણ લાખ (૩૫૫)નો ખર્ચ બતાવ્યો છે એટલે દીક્ષા લેનારે-દીક્ષા લેતાં પહેલાં એક લાખ તો હળમને આપવા જોઈએ, એક લાખનું રજેહરણ આપવું જોઈએ અને એક લાખનું પાત્ર લેવું જોઈએ-આ ઉલ્લેખ જોટલો મર્યાદા વિરૂદ્ધ છે તેટલોજ સાબવિરૂદ્ધ છે.”

શ્રીભગવતીસૂત્રમાં એવો એકપણ ઉલ્લેખ નથી કે જેમાં દીક્ષા લેનારે ત્રણ લાખ રૂપિયાનો ખર્ચ કરવોજ જોઈએ એમ લખાયું હોય અને તેવો ઉલ્લેખ કોઈપણ જૈનસાસ્ત્રમાં હોયજ નાહુ પરંતુ સદી ગયેલા લેખમાં એ વિચારનો જન્મજ શી રીતિએ થાય ? વિશાલ જૈનસાહિત્યના કોઈપણ વિભાગમાં એમ લખવામાં નથી આવ્યું કે સર્વ કોઈ દીક્ષા લેનારે ત્રણલાખ રૂપિયાનો ખર્ચ કરવોજ જોઈએ. આ વાત જૈનસમાજને સમજાવતાં વાર લાગે તેમ નથી કારણકે તે સમાજ પ્રતિવર્ષ પર્યુષણપર્વમાં શ્રીકલ્પસૂત્રનું એકચિત્તે આનંદ અને ઉત્સાહપૂર્વક અવણ કરે છે અને તે શ્રીકલ્પસૂત્રમાં ખાસ પરમાત્મા શ્રીમહાવીરદેવના અગ્નીઆર ગણધરો-ગૌતમસ્વામીજી આદિ મુખ્યાશખ્યા અને તેમના વિદ્યાર્થીઓ મળી મુ'વાલીસસો (૪૪૦૦) ની દીક્ષાનું વર્ણન છે તેમાં પણ ત્રણ લાખના ખર્ચની વાત સરખી પણ નથી. શ્રીસૂત્રકૃતાંગનામના બીજા અંગસૂત્રમાં શ્રીઆર્દ્રકુમારની દીક્ષાનું વર્ણન છે તેમાં પણ તે વાત નથી. આવી રીતના સંખ્યાબંધ ઉલ્લેખો આગમ આદિ જૈનસાહિત્યમાં વિદ્યમાન છે તેમાં તેવી જાતનો લેખ તો થયોજ નથી છતાં કોણ જણે શું કારણ છે કે બેચરદાસને જ્યાં ત્યાં તેણેજ જણાય છે !

બાકી એ તો સ્પષ્ટજ છે કે કેટલાક રાજ્યલક્ષ્મીના સ્વામીઓએ, લઘુવયના રાજકુમારોએ અને શ્રીમંત એષ્ટિઓએ તેમજ એષ્ટિપુત્રોએ અઠળક લક્ષ્મીનો વ્યય કરીને દીક્ષાનો સ્વીકાર કર્યો

છે. અને આપણા પરમાપકારી તીર્થપતિઓએ તો દીક્ષા લેવા પૂર્વે એકવર્ષ પર્થત દાનની વૃષ્ટિ કરી છે કે જે દાનનું પ્રમાણ ત્રણ અબજ અઠ્યાસી ફોડ અને એસીલાખ (૩૮૮૮૦૦૦૦૦૦) મુલ્યુ થાય છે. આ સાંભળીને કદાચ બિચાર બેચરદાસને મૂઝા પણ આવી જાય તો ના નહિ કારણકે ત્રણ લાખના ખર્ચમાં તો તે બિચારાને અમુઝણ થઈ ગઈ છે. એ અમુઝણમાં ને અમુઝણમાં તે મહાભાગ લખે છે કે:—

“કદાચ કોઇ શ્રીમંતે એક લાખનું ધનામ હજમને આપ્યું હોય તે સંભવે પણ ખરૂં, પરંતુ એક લાખનું રજેહરણ અને એકલાખનું પાત્ર શી રીતે સંભવે?”

છે વિચારકપણાનો એક અંશ માત્ર ! આવા એક અવિચારકને ‘પંડિત’ અને ‘ન્યાયતીર્થ’ તરીકે માન્ય રાખનારાઓ પણ ખરેખર દયાનેજ પાત્ર છે. એ દયાપાત્રોના ‘પંડિત’ને અને ‘ન્યાયતીર્થ’ને હજમને લાખ રૂપિયાનું દાન સંભવિત લાગ્યું પણ રજેહરણ તેમજ પાત્ર માટે લખવામાં આવેલા લાખ લાખ રૂપિયા આપવાનું કોઈપણ રીતએ સંભવિત ન લાગ્યું ! આવા આવા વેદિયાનો વર્ગ વિચિત્ર વાતો કરે એમાં જનતાને કંઈજ આશ્ચર્ય ન થાય એ સ્વાભાવિક છે. બિચારા બેચરદાસને ખબર નથી કે જેવી રીતએ ધનામમાં લાખ રૂપિયા હજમને દેવાય તેવીજ રીતએ રજેહરણ અને પાત્ર બનાવી આપનારને પણ લાખ રૂપિયા કે તેથી પણ અધિક ધનામમાં આપી શકાય. તે છતાં પણ તે પોતાના વડીલ (પ્રમુખ) મોતીચંદલાઇને પોતાના જંગલી વિચારો ઉપર વિચાર કરવા અને ત્યાર પછીજ ન્યાય આપવાને તત્પર થવા સૂચવે છે તો હવે એજ જોવાનું છે કે મોતીચંદ તે ઉપર કેવો વિચાર કરે છે અને કેવો ન્યાય આપે છે ? ધારાશાસ્ત્રી પોતાના ધારાશાસ્ત્રનો આ સ્થાને કેવી જાતનો ઉપ-

ચોગ કરે છે એ વાતનો ખ્યાલ જૈનસમાજ રાખે એ ચોખ્ખું છે કારણકે સોલીસીટર માતીચંદ પોતાને ચુસ્ત જૈનધર્મી અને સાચા મદ્દાળુ તરીકે ઓળખાવવા સાથે જૈનધર્મીનાં તત્ત્વોના બહુ તરીકે બહોર કરે છે અને બીજાને પણ તેવાં તેવાં સર્ટિફિકેટા-કોઇને તો ‘આગમના ઉંડા અભ્યાસી’ અને કોઇને તો ‘જૈનધર્મના સિદ્ધાન્તને સંપૂર્ણપણે બાણનાર અને વર્તનમાં મૂકનાર’ આપવાની હિમ્મત કરે છે. આ સઘળી પોલ હવે થોડાજ સમયમાં બહોર થઈ જવી છે.

પ્રિયવાંચકગણ! આપણાં આગમ આદિ જૈનસાહિત્યમાંના વિશાળ ચરિતવિલાગમાં પોતાના ભેજમાં ભરાઇ ગયેલી પૌરાણિકતાને દાખલ કરવાના ઇરાદાથી બેચરદાસે કેવી ધૃષ્ટતાભરેલાં લખાણો કર્યાં છે તેના નમુનાઓ હું તમારી સમક્ષમાં મૂકતો બહુ છે અને તેમાં રહેલી ધૃષ્ટતાને પણ બહોર કરતો બહુ જેથી તેની રાજસી અને તામસી પ્રકૃતિનો પરિચય થવા સાથે તેની વર્તમાન દીનદશા અને ભાવિ દુર્દશા પણ તમારા ખ્યાલમાં આવી જશે.

શાસનનું સ્થાપન કરી-સન્માર્ગનું દાન દઇ પરમ ઉપકાર કરનારા આપણા શ્રીતીર્થપતિઓનું જીવન લોકોત્તર હોય છે એ વાત આસન્નસિદ્ધિક લબ્ય આત્માઓનેજ રૂચિકર હોઈ શકે છે. તેમજ તે ઉપકારી પુરૂષોના જીવનની એકેએક ઘટના સમ્યક્ત્વને નિર્મલ કરનારી હોય છે પરંતુ ગાઢ મિથ્યાદષ્ટિ આત્માઓને તો તે પણ અરૂચિકરજી હોય છે એ વાતની સાખીતી કરાવી આપવા માટે ખરેખર બેચરદાસે પહેલજ કરી છે અને તેના સાગરીતોએ તે બિચારાને શરૂ ચઢાવ્યું છે. તેમજ બેચરદાસ પણ શૂરાતનમાં આવી જઇને લખે છે કે:—

“વર્ધમાન માટે લખ્યું છે કે, તેમણે દીક્ષા લીધી ત્યારે તેમની ખાસે

ઉદ્ધે આપેલું દેવદૂધ હતું, જેનું મૂલ્ય પાછળથી લાખ સોનેલા જેટલું અંકાશુ હતું.....વર્ધમાન પોતેજ દેવદૂધ રાખે છે, એ કેવી સંગત અને સુશોભિત ધરના છે.....આપણા અંથકારોએ આવી આવી અનેક વાતો લખીને કેન્દ્રીક બાબતોમાં તો પુરાણોને પણ પાછાં પાડ્યાં છે અને તેમ કરીને જિન-શાસનની પ્રભાવના કરી છે-કેવી સુંદર પ્રભાવના અને કેવો સુંદર તેનો ઉપાય !!! કહેવાય છે કે, જ્યારે વર્ધમાન દેશના આપતા ત્યારે દેવોદ્ધાર ત્રણ કિલ્લાઓ રચવામાં આવતા હતા. તે પણ પાપાણના નહિ, કિંતુ, રૂપાના, સોનાના અને રતનના હતા. કેવી વિચિત્ર હકીકત.....આપણા અંથકારોએ રૂપાના, સોનાના અને રતનના ત્રણ કિલ્લાઓને રચવામાં કેવી કુશળતા વાપરી છે.”

ઉપરના ઉલ્લેખ ઉપર સમાલોચના કરવાની કંઈજ જરૂર નથી એમ તો વાંચકો પણ સમજી શકે તેમ છે. વાંચકોને ખ્યાલમાં હશે કે બેચરદાસે પોતેજ લગવાનું હરિભદ્રસૂરિજીને શિષ્ટ-શિરોમણિ અને પ્રામાણિકપ્રકાણ્ડ તરીકે સ્વીકારેલા છે, તેઓશ્રીએ પણ દેવદૂધની અને સમવસરણની વાત પોતાના અંથમાં ધણીજ વિસ્તારથી આલેખી છે. દેવદૂધ અને સમવસરણની વાત ખાસ આગમમાં પણ લખાયેલી છે. સૂત્રકાર શ્રીમુખર્ત્ત્વામીજી આદિ મહાપુરૂષોએ આલેખેલી સત્ય ધરના બેચરદાસના અંતરમાં અસહ્ય થઈ પડી છે એ બાબત ઉપરનો ઉલ્લેખ સ્પષ્ટપણે બતાવી રહ્યો છે. એની અસહ્યતાની કે એના ઉઘમાતંત્રની આપણને કંઈજ પરવા નથી. અસહ્યના ઉપાસકોને સત્યમાત્ર અસહ્ય થઈ પડે એ સહજ છે. ભક્તિવશે ઇંદ્ર શ્રીતીર્થકરદેવોના ખલા ઉપર દેવદૂધ સ્થાપન કરે છે અને શ્રીતીર્થકરદેવોને કેવલજ્ઞાન થયા પછી દેવો સમવસરણની રચના કરે છે એ સત્ય વસ્તુસ્થિતિને પૂજ્ય સૂત્રકાર આદિ મહાપુરૂષોએ લખી એ પણ તે હીનભાગીને અસહ્ય થઈ પડી અને તેઓનો ઉપહાસ કરવાનું અને દુન્યવી પ્રપંચોના પૂજ-

રીની સ્તુતિ કરવાનું સુઝી આવ્યું એજ એના દુર્ભાગ્યની નિર-
વધિ છે. એ નામચીન પંડિતને એટલાથીજ સંતોષ નથી થયો
એથી સમવસરજૂની રચનાને પણ અચોચ ઠરાવવાનું તેને સુઝી
આવ્યું છે અને એજ કારણથી તે લખે છે કે:—

“હું તો આ એક તદ્દન નવીજ વાત સાંભળું છું કે, ઉપદેશકો પણ
કિલ્લામાં બરાબરને ઉપદેશ આપતા હશે વા તેઓને કોઈના ડરથી કિલ્લામાં
બેસીને ઉપદેશ દેવો પડતો હશે.”

આ તેમનું લખાણજ તેમને પાગલની પંક્તિમાં મૂકી રહ્યું
છે એટલે એની ઉપર આપણે કંઈજ વિચાર કરવા જેવું રહેતું
નથી. મને નથી સમજણ પડતી કે એચરદાસ શા માટે પોતાની
જાતને પણ કલંકિત કરી રહ્યા છે? કંઈજ નહિ દુઃકર્મની ગતિજ
વિચિત્ર છે! તો પછી એમાં વિચારજ શો?

જૈનકથાસહિત્યને નિંદવાની દુષ્ટભાવનાને પરવશ થવાથી
એચરદાસ શું શું કરે છે? એ વાત ખાસ લક્ષ્યમાં રાખવા જેવી
છે. એ દુષ્ટભાવના તેમની પાસે કેવું કેવું ચિત્રણ કરાવે છે એ
પણ જોવા જેવું છે. આપણા પરમપવિત્ર કથાસાહિત્યને નિંદ-
વાની ખાતર કલિકાલસર્વજ્ઞ ભગવાન હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહા-
રાજા કે જેઓની મહાપુરૂષતા આજે પાશ્ચાત્યપંડિતો પણ વર્જીવી
રહ્યા છે તેઓની ઉપર પણ મૂર્ખતાનો અને અસત્યવાદિતાનો
આરોપ મૂકતાં પણ તે મોતીચંદના આશ્રિતને અડચણ નથી આવી.

શ્રીવીરચરિત્રમાં કલિકાલસર્વજ્ઞ ભગવાન હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી
મહારાજાજીએ કુમારપાલ મહારાજાની સત્ય હકીકત દાખલ કરી છે.
તેના ઉપર ટીકા કરવાની ખાતર તે નિંદકશીલ લખે છે કે:—

“હું એમ કહું કે, તે મહાપુરૂષે પોતાના પવિત્ર યુધ્ધે મારા પિતાનું
જીવનચરિત્ર કહ્યું હતું, તમે તેમ કહો કે, તે મહાપુરૂષે અમારાં વહાલાં સર્વ-
ઓને પણ સંભાર્યા હતાં અને અભયકુમારની પાસે આપણા વડિલ, ધર્મના

ધોરી સુઆવક કુંવરજીભાઈનાં વખાણ કર્યા હતાં. એ બધું કાંઈ અસંભવતું નથી, તેમ તે નિષેધ પણ નથી પરંતુ આપણા તરફથી કહેવામાં આવતી એવી એવી નિર્બળ હકીકતો આપણી મૂર્ખતાનેજ સાબીત કરે છે. આચાર્ય હેમચંદ્રે પોતે બનાવેલા વીરચરિત્રમાં (?) વર્ધમાનને શ્રીમુખે રાજા કુમાર-
પાળની પ્રશંસા કરાવીને તેને ખુશ કરવાનો જે હાવો લીધો છે તે, ઉપર બધાં વેલાં વખાણ કરતાં જોઈએ ઉતરે તેમ નથી.”

કલિકાલસર્વજ્ઞ ભગવાન હેમચંદ્રસૂરિચરણએ કરેલા મહા-
રાજા કુમારપાલને ભગતા ઉલ્લેખને પોતાના બકવાદની સાથે સરખામણી કરતાં જેને શરમ નથી આવતી તેને કહેવુંજ શું? શ્રીઅભયકુમારે પ્રશ્ન પૂછ્યો ‘પરમાત્મા શ્રીમહાવીરદેવની પાસે અનેક પ્રશ્નો પૂછ્યા છે તેમાં ધર્મપ્રભાવક રાજા કોણ થશે? આવો પ્રશ્ન પણ પુછાયો છે અને તેના ઉત્તરમાં પ્રભુએ રાજા કુમારપાલની પ્રશંસા કરી છે અને તેનો ઉલ્લેખ કલિકાલસર્વજ્ઞ ભગવાન હેમ-
ચંદ્રસૂરિજીએ પોતાના શ્રીવીરચરિત્રમાં કર્યો છે. રાજા વિક્રમે પણ પોતાના ગુરૂ શ્રીસિદ્ધસેનદિવાકરજીને પ્રશ્ન કર્યો છે કે-‘આ કલિ-
યુગમાં મારા જેવો કોઈ બીજો રાજા થશે?’ ઉત્તરમાં આચાર્ય શ્રીસિદ્ધસેનદિવાકરજીએ પણ રાજા કુમારપાલને શ્રીજિનમતપ્રભા-
વક તરીકે વર્ણવેલ છે:—

શ્રીકુમારપાલમહાકાવ્યમાં હિહિલવર્ણન નામના બીજા સર્ગમાં ઉપાધ્યાયજી શ્રીચારિત્રમુંદરગણિજીએ એ પ્રશ્નોત્તરને નીચે બુજાવે
લાખ્યો છે:—

“एकदा स्वगुरुमादरादिर्दं पृष्टवान्नरपतिः स विक्रमः ।
मत्समः कलियुगे परो नृपः सम्भविष्यति विभो ! किमार्हतः ? ॥ ३५ ॥
कलियुगे भविता परमार्हतः कुमारभूपतिरत्र नराधिपः । ”

અર્થાત્—એક વખત રાજા વિક્રમે આદરપૂર્વક પોતાના ગુરૂને

આ વાત પૂછી કે હું સ્વામિન! કલિયુગમાં મારા જેવો અરિહ-
ન્તદેવનો ઉપાસક બીજો રાજા થશે? ઉત્તરમાં શ્રીસિદ્ધસેનદિવા-
કેરણએ કહ્યું કે કલિયુગમાં અહિં આં નરાધિપ કુમારપાલ નામનો
ભૂમિપતિ પરમાર્હત-અરિહન્તદેવનો પરમઉપાસક થશે.

આ વાત મારે આ સ્થાને એટલાજ માટે સ્થાપિત કરવી
પડી છે કે આપણા દરેકે દરેક આરાધ્યપાદ મહાપુરુષો એકપણ
વાત પાતાની મતિકદપનાથી ચા આધાર વિના નથી કહેતા કે
નથી લખતા એ મારે બતાવવું હતું અને ઉપરોક્ત કથનથી એ
ખાસ જોઈ શકાય છે. તેમજ તેની સાબીતી માટે વર્તમાન સમયનું
સાહિત્ય પ્રમાણભૂત છે. એટલે એ સંબંધમાં આધિક કંઈપણ
લખવાની જરૂર નથી. બિચારા બેચરદાસને ખબર નથી કે શા-
ઓમાં કેવી વ્યક્તિનાં નામો નોંધાય છે અને મહાપુરુષો કેવા પુરુ-
ષોને સાંભળવાની જિજ્ઞાસા ધરાવે છે? એટલે તે મરણ આવે
તેમ બંકે તેની સમાજ પરવા કરે તેમ નથી. સાથે બેચરદાસે એ
પણ સમજી રાખવું ઘટે છે કે કુવરણભાઈ કંઈ એવા શ્રદ્ધાહીન
નથી થઈ ગયા કે તમારા વિશેષણોથી કે તમારા ગુણગાનથી
પ્રસાદિ બચ કે તમારી હા માં હા મેળવી દે.

બિચારા બેચરદાસને એ પણ ખબર નથી કે શ્રીવર્ધમાન-
સ્વામીની સવસ્થતા સૂત્રોમાં વર્ણવી છે અને સમવસરણની તેમજ
દેવાદિકૃત પૂજની હકીકત પણ અંગ આદિ સાહિત્યમાં સ્થળે
સ્થળે કહેવામાં આવી છે. એટલે અજ્ઞાત આદમી મરણ આવે
એમ લવે એમાં આશ્ચર્ય શું છે? વાળી જેને સારું જોવું નથી
કે માનવું નથી તેને સર્વત્ર ખોટું જ જણાતું હોય એમાં અસ-
ભવિત પણ શું છે? અન્યથા શ્રીતીર્થકરદેવો દેવદૂષ્યના ધારક હોય
અને તે પરમપુરુષના પ્રકૃષ્ટ પુણ્યના પ્રતાપે દેવતાઓ સમવસરણની
રચના કરે કે ઇંદ્રો નિરંતર ઉપાસના કરે તેમજ સુમુશુઓ તેપરમ-
પુરુષની મૂર્તિઓ ભરાવી ભરાવીને અને તે મનોહર મૂર્તિઓને મ-

નોહરમંદિરોમાં પધરાવી પધરાવીને નિરંતર ત્રિકાલ પૂજન કરે એમાં તેને શાતું દુઃખ થાય? પણ અજ્ઞાન અને પાપના ઉદયે બિચારા બેચરદાસને એવું સાંભળી સાંભળીને આનંદ થવાને બદલે શોક થાય છે અને એ શોકની બેલછામાં તે સમગ્ર જૈનસાહિત્યને અને તેના પ્રણેતા પુરુષોને ગાળોજ ભાંડવા મંડી પડ્યા છે તેમજ તેના સ્નેહીઓ-સોહીસીદર માતીચંદ, પુના શ્રીમહાવીરકાર્યાલયના કાર્યવાહકો અને તેજ કાર્યાલય તરફથી પ્રસિદ્ધ થતા શ્રીમહાવીરપત્રના સંપાદક જિનવિજય વિગેરે વિગેરે તેની બેલછાને સન્નિયાતનું રૂપ આપવાની મહેનત કરી રહ્યા છે! એ શું ઓછા શોકનો વિષય છે? પણ જ્યાં દરદીજ કમનસીબ હોય ત્યાં ઉપાયજ શા? ખેર જેવું દરદીનું ભાવિ.

દીલગીરીના દારયામાં કુબેલા બેચરદાસે દશાર્ણદેશના રાજા દશાર્ણભદ્રને પ્રતિબોધ કરવાની ખાતર રોકેન્દ્રે પોતાની વૈક્રિય-લખ્મિના બળે વિકુર્વેલી ઋદ્ધિને નિર્ગર્લ ગમ્ય જણાવી વર્તમાનમાં ઉપકારનિમિત્તે સદુપદેશ આપતા પરમપૂજ્ય મુનિવરોની અને પોતાના શ્રાવકપણાને સફલ કરતા એટલે કે શ્રદ્ધાપૂર્વક સામાચારીનું સદ્ગુરુમુખે શ્રવણ કરતા મુશ્રાવકસમુદાયનો ઉપહાસ કરતાં લખ્યું છે કે:—

“અપાસરામાં બેસીને રેશમ, ક્ષિનખાત્ર અને કીકના ત્રિગડામાં પાટ ઉપર વિરાજીને આપણા કુલગુરુઓ શ્રોતાઓનાં માથાં ધૂગારી રહ્યા છે, તે જોઈને મને તો ચોરામાં બેસીને અધીણીયા ગરાસિયાઓ પાસે ગપ્પાં મારતા અને હોકારા ભરતા ચારણોની સ્મૃતિ થઈ આવે છે.”

વાંચકગણ સમજી શકશે કે ઉપરના ઉલ્લેખમાં આપણા પરમપવિત્ર ઉપાશ્રયને-કે જે એકાંતે ધર્મસાધનાની ખાતરજ નિર્મિત થયેલ છે-તેને ચોરાની ઉપમા આપવામાં આવી છે, આપણા પરાયકારપરાયણ પૂજ્ય મુનિવરોને ‘ચારણ’ની અને

ધર્મત્રિમી આવકસમુદાયને વ્યસનાધીન ગરાસિયાઓની ઉપમા દેવામાં આવી છે અને આપણી ઉન્નતિનો રસ્તો બતાવનારી ધર્મકથાઓને ગપ્પાં તરીકે અને આપણા આવકસમુદાયના સદ્-ભાવ અને સ્વીકારસ્પ્યક 'જી' શબ્દને હોકારા તરીકે નવાજવામાં આવેલ છે. પોતાની લેખિનીના આવેા ઉપયોગ કરનારની જાતિ-પરીક્ષા કરવી એ તો સહજ છે કારણકે લોકોક્તિ 'પણુ એવીજ છે કે 'જાત વિના ભાત પડતી નથી.' અજ્ઞાની, પાપી કે મિથ્યાદૃષ્ટિ એ વિશેષણો તો બેચરદાસ જેવાઓને મન રમુજી આપનારાં છે અર્થાત્ એ વિશેષણો તો એમને પોતાને માટે સુમધુર જણાય છે. કારણકે તેઓએ પોતાનો ઉદ્ધારજ અજ્ઞાની, પાપી કે મિથ્યાદૃષ્ટિ બનવામાં માન્યો છે અને એ વાતનો નિશ્ચય આપણને આજે તેઓની પ્રવૃત્તિજ કરાવી રહી છે. શાસ્ત્રકારો પણ એજ જણાવી રહ્યા છે કે મતિ પણ ગતિને અનુસરતીજ ઉત્પન્ન થાય છે. દુર્ગતિમાંજ જવા માટે સરજાયેલા આત્માઓને સાડ્' તે પણ ઉલ્લાસપેજ જણાય છે અન્યથા ધર્મરસને ઝરતી અને સદ્ભાવને પોષતી ધર્મકથાઓ અને ઉત્તમ પ્રકારે તેના મર્મને સમજાવતા પૂજ્ય ધર્મગુરુઓ પ્રત્યે એવી અધમભાવના ઉત્પન્નજ શી રીતે થાય ?

દાનાદિક ધર્મફલના વર્ણનને અને દેવદ્રવ્યના ભક્ષક અને ઉપેક્ષકની થયેલી દુર્દશા બતાવનારી કથાઓને બેચરદાસ 'ધર્મ-કથાનુયોગના' કલ્પિત વિભાગ તરીકે ઓળખાવે છે અને લખે છે કે:—

“જે સાહિત્યમાં ચરિતવિભાગ પણ પૂરા પૌરાણિક સ્વરૂપની જેવી સ્થિતિ ભોગવે છે તેના કલ્પિત કથાવિભાગનું તો કહેવુંજ શું!!!”

જે પંડિત નામધારીને ચરિત કે કલ્પિત શું ચીજ છે તેનુંજ જ્ઞાન નથી તેને બીજી જાતનું તો જ્ઞાન હોયજ શાનું ? આપણે ઉપર બોધ આપ્યા છીએ કે આપણા ચરિતવિભાગને

બિકારી અને પૌરાણિક બનાવવાની કોશીશમાં તે પાંડિતનામધા-
રીએ મૃષાવાદના સેવન સિવાય અને પોતાની જાતની પરિક્ષા
કરાવ્યા સિવાય બીજું કંઈજ કરેલ નથી. ત્યારબાદ કદિપત
કથાઓની અસત્યતા બતાવવાની શરૂઆત કરતાં તો પોતાના
કહેવાતા પાંડિત્યને પણ બદોજ લગાડ્યો છે કારણકે કદિપત કથા-
વિભાગની સમાલોચનામાં તેણે જે જે વાતો લખી છે તે બધીજ
ચરિતતાથીજ પરિપૂર્ણ છે તેમાં કદિપતતાનો તો અંશ પણ નથી.
આપણા આગમોમાં અને કથાસાહિત્યમાં કદિપતવિભાગ કેવા
પ્રકારનો છે તે જાણવાની ખાતર શ્રીસિદ્ધર્ષિજીએ ઉપમિતિલવ-
પ્રપંચાનામક કથાના પીઠબન્ધમાં મૂકેલા નીચેના શ્લોકો ખાસ
ધ્યાનમાં રાખવા જેવા છે:—

“ પ્રત્યક્ષાનુભવાત્સિદ્ધં, યુક્તિતો યન્ન દુષ્યતિ ।

સત્કલ્પિતોપમાનં તત્, સિદ્ધાન્તેઽપ્યુપલભ્યતે ॥ ૮૦ ॥

તથાહિ—યથાઽવશ્યકે—સાક્ષેપં મુદ્ગશૈલસ્ય, પુષ્કલાવર્તકસ્ય ચ ।

સ્પર્દાં સર્પાશ્ચ કોપાદ્યા, નાગદત્તકથાનકે ॥ ૮૧ ॥

તથા—પિષ્ટૈષણાર્યાં મત્સ્યેન, કથિતં નિજવેષ્ટિતમ્ ।

ઉત્તરાધ્યયનેષ્વેર્વં, સંદિષ્ટં શુષ્કપત્રકૈઃ ॥ ૮૨ ॥

અતસ્તદનુસારેણ, સર્વં યદભિધાસ્યતે ।

અત્રાઽપિ યુક્તિયુક્તં, તદ્વિજ્ઞેયમુપમા યતઃ ॥ ૮૩ ॥ ”

સારાંશ—દેખીતી રીતે અથવા અનુમાન અગર અનુભવ
અને ન્યાયશુક્તિથી જે કદપના સુયોગ નીવડે તે સાચી કદપના.
આવી સાચી કદપનાનાં ઉપમાનો પણ સિદ્ધાન્તમાં મળે છે. શ્રી-
આવશ્યકસૂત્રમાં પુષ્કરાવતર્તક અને મગશૈળીયાપાષાણની સામ-
સામી સ્પર્ધામાં કરેલી કુપાત્રપણાની ઉપમા અને નાગદત્તની કથામાં
સર્પના રોષ સાથે સરખાવેલી ક્રોધાદિક કથાઓની ઉપમા એવીજ

રીતે ધરમાન છે. પિંડેપણા અધ્યયનમાં માત્રપ્રમુખથી કહેવાયલી આપવીતી કહાણી તથા શ્રીઉત્તરાધ્યયનમાં પીપળાના સુકાં ખરી પડતાં પાન અને નવી ભટકતી તાજી કુંપળોના સંખંધમાં ઉતારેલી ધરના ઉપર પ્રમાણે યુક્તિયુક્ત સાચી કલ્પનાનું ક્ષેત્ર છે. સાચીજ કલ્પનાવડે ઉપમાન ધરાવવાની પૂર્વથીજ સિદ્ધાન્તશૈલિ છે. એથી જે સધળું કહેવાય તે તેને (સિદ્ધાન્તશૈલિને) અનુસરતુંજ કહી શકાય, જેથી અહિંનું પણ ઉપમાન યુક્તિસર સમજવું.

આ ઉપરથી વાંચકગણ સહજમાં સમજી શકશે કે બેચરદાસને ચરિતવિભાગની યા કલ્પિતવિભાગની ખબરજ નથી. દાનાદિક ધર્મક્રિયાઓનાં ફલવર્ણનો તેમજ દેવદ્રવ્યના ભક્ષણ ઉપેક્ષણજન્ય કટુ વિપાકવર્ણનો સર્વથા સંભવિત અને સુસંગત છે એ વર્ણનોમાં શંકાને સ્થાનજ નથી. આ વસ્તુસ્થિતિથી અજ્ઞાત હોવાથી કથાસાહિત્યના ચરિતવિભાગને કલ્પિતવિભાગ માનવા સાથે દાનાદિક ધર્મક્રિયાઓનાં ફલવર્ણનોને અયોગ્ય અને અનુચિત તરીકે ઓળખાવી શા. કુંવરજી આણંદજીએ પોતાના દેવદ્રવ્યના નિખંધમાં વર્ણવેલી શાસ્ત્રીય કથાઓ ઉપર પોતાના દુષ્ટસ્વભાવનું શીલ મારવાની મહેનત કરી છે પણ તેને ખબર નથી કે મારી આવી પ્રવૃત્તિ અને પોતાનેજ નુકશાનકર છે. સત્યના વિરોધિઓને તો સત્ય ગળે નથીજ ઉતરવું પરંતુ તે નિમિત્તે બીજા યોગ્ય જીવોને પણ લાભ થઇ બચે તો તે પણ હિતકરજ છે માટે તેજ હેતુથી આપણે જોઇએ કે ધર્મક્રિયાઓને કરણીય તરીકે દર્શાવતાં તેનું ફળવર્ણન આપણા ઉપકારી પુરૂષો કેવું અને કેવી રીતનું કરે છે:—

“દાનં સુપાત્રે ત્રિશદ્ ચ શીલં તપો વિચિત્રં શુભભાવના ચ ।

ભવાર્ણવોત્તારણયાનપાત્રં ધર્મં ચતુર્દાં મુનયો વદન્તિ ॥૧॥”

અર્થાત્—સુપાત્રમાં દાન દેવું, ત્રિકરણશુદ્ધ શીયલનું પાલન

કરવું, અનેક પ્રકારનો તપ કરવો અને શુભ ભાવનાઓનું સેવન કરવું. આ ચાર પ્રકારના ધર્મને મુનિઓ સંસારરૂપી સાગરને તરવાના યાનપાત્ર-જહાજ તરીકે કહે છે.

ઉપર્યુક્ત પદ્યના અવલોકનથી સિદ્ધ થાય છે કે સધળાં શુભાનુષ્ઠાનો કેવલ આ સંસારથી મુક્ત થવા માટેજ સેવવાનાં છે પણ નહિ કે સાંસારિક સુખોની લિપ્સાથી, છતાં એ પણ નિશ્ચિત છે કે જો તેની સંપૂર્ણ આરાધના ન થાય તો મુક્તિરૂપ સંપૂર્ણ ફલની પ્રાપ્તિ નજ થઈ શકે. સંપૂર્ણ ફલની પ્રાપ્તિનો આધાર સાધનોની સંપૂર્ણ સેવા ઉપરજ છે. સાધનોની સંપૂર્ણ સેવા થાય તોજ સંપૂર્ણ ફલની પ્રાપ્તિ થાય, અન્યથા નજ થાય તેવીજ રીતિએ એ વાત પણ સાચીજ છે, સેવાના પ્રમાણમાં તો અવશ્ય ફલની પ્રાપ્તિ થવીજ જોઈએ. એ તો અનુભવસિદ્ધ છે કે ઔદાર્યના ઉપાસકની અનિચ્છા છતાં પણ તેના ઔદાર્યની પ્રશંસા થયા સિવાય રહી શકતી નથી. શીલસંપન્ન સદાચારશીલ પુરૂષ-રતનની પ્રસિદ્ધ આપોઆપ થઈ જાય છે. તપસ્વી મહાપુરૂષનું તપોતેજ અસંલવિત કાર્યને સુસંલવિત કરી શકે છે અને સદ્-વિચારનું સેવન પોતાની સુંદર ખુશખો સ્વયંભેવ સૃષ્ટિપટ ઉપર વિસ્તારે છે. તેવીજ રીતે દાનાદિંક ધર્મના નિર્મલ સેવનથી કદાચ ભોક્ષની પ્રાપ્તિ ન થાય તે છતાં પણ પુણ્યાનુબંધી પુણ્યનો બંધ થવો એ તો સહજ છે. પુણ્યાનુબંધી પુણ્યનો સ્વભાવ છે કે તે પોતાના સ્વામી આત્મદેવને પોતાના વિપાકનો અનુભવ કરાવીને શિવમુખનો ભોક્તા બનાવે છે. તેનો વિપાક વિવિધ ઐશ્વર્યાદિ છે. પ્રભુના તીર્થંકરપણામાં તેનો (પુણ્યફલનો) આદર્શ જોવાય છે. પાપાનુબંધી પાપનો આદર્શ તેનાથી ઉલ્ટો છે અને તેનો અનુભવ નરક નિગ્રહમાં થાય છે. આથી વસ્તુનો કાર્યકાર-ણભાવ સમજવો બાંચકો માટે મુકર થઈ જશે કે ઐશ્વર્યાદિ મુખનું કારણ પુણ્ય અને દારિદ્ર્યાદિ દુઃખનું કારણ પાપ છે. શ્રીસર્વજ્ઞદે-

વના સિદ્ધાન્તસાગરમાં એકપણ વસ્તુ એવી નથી કે જેમાં કાર્થ-કારણભાવ ન ધટી શકતો હોય ચા કર્મબંધની વ્યવસ્થાને ધક્કો પહોંચતો હોય. તે છતાં પણ એચરદાસ તેવો આક્ષેપ કરવાને પણ લલચાયા છે તે પણ પ્રાયઃ તે મહાભાગની મતિનોજ વિભ્રમ છે.

તે મતિવિભ્રમિત આત્માએ શા. કુંવરજી આણુંદળના નિબંધમાંની કથાઓ ઉપરથી મનગમતા ઉતારાઓ લઈ જૈનકથા-સાહિત્ય ઉપર મનમાનતા આક્ષેપો કર્યા છે અને તેમ કરીને તેણે કેવલ પોતાની નિંદકશીલતાજ વ્યક્ત કરી છે. જે તે સત્યનાજ ઉપાસક હોત તો નિબંધમાં લખવામાં આવેલી કથાઓનો અક્ષરશઃ ઉતારો તે તે કથાઓના મૂળસ્થાન ઉપરથી ચા તે નિબંધ ઉપરથીજ પોતાના પુસ્તકમાં લીધો હોત અને વાંચકોને સત્યા-સત્ય તારવવાની તક આપી હોત પરંતુ તેમ કરવા જતાં તો પોતાનીજ પાલ ઉઘાડી પડી જાય તેમ છે એટલે નિંદકશીલ બિચારા એચરદાસ તેમ કેવી રીતે કરી શકે? મોતીચંદ ગીરધર કાપડીયા એચરદાસના કહેવા પ્રમાણે આપણી એ કથાઓને પણ આદર્શકથા તરીકે માને છે તે પણ એચરદાસને તો ખરડેજ છે અને તેથી તેણે તેમને એક પ્રશ્ન પૂછ્યો છે તો હવે આપણે એજ જોવાનું છે કે તે ધારાશાસ્ત્રી તે પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પોતાનું ધારા-શાસ્ત્રીપણું કેવું પ્રકટ કરે છે? મોટાં મોટાં સર્દિકંકેટો આપવાનો ઠોકો આપોઆપજ લઈ બેસનારની બુદ્ધિપરીક્ષા આવા આવા પ્રસંગેજ થઈ જવી છે.

આપણા વિશાલ કથાસાહિત્યમાં એવી એક પણ કથા નથી કે જેમાં કોઈપણ જાતના દ્વંષણને અવકાશ હોય. જે સાહિત્યમાં સર્વજ્ઞોક્ત કથનનો અનુવાદજ થતો હોય એમાં દોષની સંભાવના કરનારજ દોષપાત્ર છે પણ તે સાહિત્ય તો સર્વાંશે નિર્દોષજ છે. શુદ્ધ દૃઢ્યપૂર્વક વિજયચંદકેવલિચરિત્ર, આદ્યવિધિ અને ઉપદેશ-

સમતિ તેમજ ત્રિપષ્ટિશલાકાપુરૂષચરિત્ર વિગેરે વાંચનાર વાંચકગણને એ વાતની ખાત્રી થતાં વાર નહિ લાગે. મારી પણ વાંચકગણને એજ લક્ષ્યમણ છે. જે અંથકારોને વીરભાષિત અને વીરવચનથી અવિરૂદ્ધ કથનનોજ અનુવાદ કરવો છે તે અંથકારોના લખાણમાંથી તેવોજ ધ્વનિ નીકળે એમાં આશ્ચર્યજ શું છે ?

શ્રીભગવતીનામના પાંચમા અંગસૂત્રના રચયિતા પરમાત્મા શ્રીમહાવીરદેવના પંચમ ગણધર શ્રીમુખર્ત્તિવામીજી છે અને તેને પુસ્તકારૂઢ કરનાર શ્રીદેવર્ધિગણિક્ષમાશ્રમણજી છે. આ વાત તો મુપ્રસિદ્ધ છે અને જૈનજનતાને એ પણ મુવિદિત છે કે શ્રીભગવતીસૂત્રની રચનાજ ભગવાન ગાતમસ્વામીજીના પ્રજ્ઞા અને પરમાત્મા શ્રીમહાવીરદેવના ઉત્તરરૂપ છે. છતાં પણ કથાસાહિત્યની નિંદા કરતાં કરતાં તે વાતને પણ અસત્ય તરીકે ઓળખાવવાનો ઉમંગકો બેચરદાસને થઈ આવ્યો છે અને તેમાં પ્રમાણ તરીકે શ્રીસમવાયાંગ અને નંદીજીને આપવા તે લલચાયા છે પણ તેને ખબર નથી કે શ્રીભગવતીસૂત્રને પુસ્તકારૂઢ કરનાર મહર્ષિએજ શ્રીસમવાયાંગસૂત્રને પણ પુસ્તકારૂઢ કર્યું છે અને શ્રીનંદીસૂત્ર રચ્યું છે. આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે તે મહાપુરૂષ શ્રીસમવાયાંગજીમાં અને શ્રીનંદીજીમાં માત્ર વિષયોની નોંધ લીધી છે પરંતુ રચનાનો પ્રકાર કેવો છે તેની નોંધ નથી લીધી. આમ છતાં પણ આવો દંભ કરવો અને જનતાને ભ્રમિત કરવાનો ધંધો કરવો એ પણ એક અધમતાનોજ પ્રકાર છે તે શિવાય બીજું કંઈજ નથી.

વસુદેવહિંડાના રચયિતા મહાપુરૂષ પરમાત્મા શ્રી મહાવીરદેવના અને શ્રી મુખર્ત્તિવામીજીના સમસમયી હોવાથી પોતાની રચનાને તે સમયની જણાવે એ સત્યજ છે એમાં ખોટું શું છે ? અર્થાત્ તે વાત જણાવીને તો તે મહાપુરૂષ આપણી ઉપર ઉપ-

કારણ કીધો છે તે પણ બેચરદાસને અરૂચિકર થઈ પડ્યો છે. વર્ધમાનદેશનાના રચયિતાએ તે રચનાને વર્ધમાનદેશનાતું નામ આપ્યું તે પણ બેચરદાસને કડવું લાગ્યું છે. શ્રીઆદ્યવિધિના વિધાતા પરમ ઉપકારી શ્રીરત્નશેખરસૂરિજી મહારાજાએ સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું છે કે— ‘શ્રીવીરજિનને પ્રણામ કરીને સિદ્ધાન્તદ્વારા અને ગુરુસંપ્રદાયદ્વારા સાંભળવાથી રાજગૃહીમાં પધારેલા અને શ્રી અભયકુમારથી પૂછાયેલા જગદ્ગુરુ શ્રીવીરજિને જે પ્રકારે આવકની સામાચારી કહી છે તેજ પ્રકારની હું પણ કહું છું.’ આ પ્રમાણે કહીને સત્ય વસ્તુસ્થિતિને સ્પષ્ટ કરનાર મહાપુરુષનો ઉપકાર માનવાને બદલે પોતાના સ્વભાવને અનુસરતી સરસ્વતીની પ્રાસાદીનું પ્રદાન કરતાં લખે છે કે:—

“૨૬ માં સૈકામાં થએલા રત્નશેખરસૂરિએ પોતે બનાવેલી આદ્યવિધિમાં એમ જણાવ્યું છે કે, અભયકુમારના પ્રશ્નોના જે જવાબો વર્ધમાને વળ્યા હતા, તેનો હું આ આદ્યવિધિ નામના ગ્રંથમાં સંગ્રહ કરું છું? ક્યાં બે હજાર વર્ષ પહેલાંના વર્ધમાન અને અભયકુમાર? અને ક્યાં આ પરમ-દિવસે થએલા રત્નશેખર સૂરિ? છતાં કદાચ કોઈ વિદ્વાના બળે તેઓશ્રીએ

૧. “સિરિવીરજિનં પળમિઅ સુઆઓ સાહેમિ કિમપિ સ્ત-
દ્વિહીં । રાયગિહે જગગુરુના જહ મળિયં અમયપુટ્ટેન ॥ ૧ ॥”
વ્યાख्या—શ્રીવીરજિનમેતાષતૈષાપાયાપગમજ્ઞાનપૂજાવચનાતિશયા-
શ્ચત્વારાડપ્યસૂચ્યન્ત, પ્રણમ્ય પ્રકર્ષેણ ભાવપૂર્વકં મત્તોષાકાયૈર્નૈત્વા
શ્રુતાત્-સિદ્ધાન્તાત્ પુનરાવૃત્તિવ્યાખ્યાનેન શ્રુતાદ્-ગુરુસંપ્રદાયાર્થે-
રાકર્ણિતાશ્ચ આદ્યસ્ય આવકસ્ય વક્ત્યમાણાન્વર્થસ્ય વિધિ સામા-
ચારીં કેનોપવિદ્ધાં? રાજગૃહે નગરે સમવસૃતેન જગદ્ગુરુના અર્થાત્
વીરજિનેનાઅભયકુમારપુટ્ટેન યથા યેન પ્રકારેણ મળિતસુપવિદ્ધ
તથાભૂતં કિમપિ લક્ષ્યેણ “સાહેમિ” કથયામીતિ યોગઃ इति
પ્રથમગ્રંથાર્થઃ.”

સિદ્ધિલા (?) ખાસે (સુધી) પહોંચ્યા હોય અને ત્યાં બિરાજેલા વર્ધમાન અને અભયકુમારને પૂછીને તેમણે એ અંથ બનાવ્યો હોય તો, તે આવા મહા-પુરુષો માટે સુસંભવિત છે!!!!”

સારાસારના પરીક્ષક સળંગનપુરુષો ઉપરનો ઉલ્લેખ કરનારને અને તેને ‘પ’ડિત, આગમવેત્તા કે ઇતિહાસવેત્તા’ માનનારાઓને પણ વિચારવિકલ કે વિવેકવિકલ માને તેમાં ખોટું શું છે? અર્થાત્ સાચું જ છે. પૂજ્ય મહાત્માજીએ સ્પષ્ટપણે જાહેર કર્યું છે કે અભયકુમારે પૂછેલા પ્રશ્નોના જવાબમાં કહેલી આવકની સામાન્યારીને ‘સિદ્ધાન્ત દ્વારા અને ગુરુસંપ્રદાયથી સાંભળીને કહું છું’ અર્થાત્ પોતાની મતિકલ્પનાથી નહિ. પરંતુ આવો ખુલાસો તે નિંદકશીલને રૂચે જ ક્યાંથી? નિંદા કરવાની કુટેવ જેને જેને લાગુ પડે છે તેની દશા ક્ષયરોગીના કરતાં પણ ખુરી હોય છે. શ્રી-સમયસુદરણએ એક સઝાયમાં કહ્યું છે કે નિંદા કરવાની કુટેવનો ઉપાસક બનેલો આત્મા પોતાના માતા પિતાની પણ નિંદા કરવાને ચુકતો નથી અને એ વાતનો પરિપૂર્ણ અનુભવ આપણને બેચરદાસે કરાવ્યો છે. જો હજી પણ ભાતીચંદ અને બીજાઓ કે જે તે પાપભૂતિના પરિચયમાં આવનારા છે તેઓ તેના પરિચયનો પારત્યાગ નહિ કરે તો ભીતિ છે કે તેઓ પણ તેના જેવાજ રોગથી રીખાતા થઈ જશે તો તેઓને મારી વખતસરની લલા-મણુ છે કે પોતાની જીંદગીના શ્રેયઃ માટે પણ તેના સહવાસ છોડવો.

બેચરદાસે અને તેનામાં મુગ્ધ ‘બનેલાઓએ ચાકસ માની રાખવું કે શ્રદ્ધાળુ જૈનસમાજ તેના અસત્ય વિચારો તરફ હર-બીજ દયાન નથી દેવાની. તે સમાજ ‘તેઓનીજ ઉપાસક છે કે જેઓ મીવીરના શાસનને અનુસારેજ પોતાની માનસિક વાચિક

૧ એ મહાત્મા ઉપર આક્ષેપ કરવાના આવેશમાં અને જનતા આ-મળ તેમને ઉતારી ખાડવાના ઉશ્કેણ પૂર્વકજ આ વાતને છપાવી દીધી જણાય છે.

કે કાચિક પ્રવૃત્તિને રાખનારા છે. શ્રીવીરના વચનનો અનુવાદ કરનારાઓ ઉપર તો તે સમાજ પોતાના પરમપ્રિય પ્રાણોને પણ પાથરનારી છે. તેવાઓના આધારેજ તે પોતાની ઉન્નતિ માની રહી છે. પોતાના કથાસાહિત્યને કે જેની રચના આદર્શપુરૂષોના હસ્તે થયેલી છે તેને તો તે અક્ષરશઃ સત્ય માનનારી છે તેમાં ફેરફાર કરવામાં તો તે પોતાનો વિનાશજ જોનારી છે. સત્યનો લોપ કરી તેના ઉપર અસત્યની છાયા પાથરતી એ સ્થિતિને અનુભતિ આપવા એ સમાજ કદીજ તૈયાર નથી. પોતાના ધર્મ-કથાનુયોગમાં આવતી ધર્મકથાના રચનારાઓને તે સમાજ પોતાના આદર્શ તરીકે માને છે એટલે તેમાં કુશંકાઓ ઉપસ્થિત કરવાને તે સમાજ કદીજ રાજી નથી. તે સમાજને ખાતરી છે કે અમારા વર્તમાન સાહિત્યેજ અમને સત્યમાર્ગ ખતાવ્યો છે અને તેજ અમને અમારા સન્માર્ગમાં સુસ્થિર રાખનાર છે. જો તે વર્તમાન સાહિત્યની આજ્ઞાને અનુસરતું જીવન ધડવામાં આવે તો આજે પણ અમારો અધઃપાત સર્વથા અસંભવિત છે, આમ તે સમાજ નિશ્ચયપૂર્વક માને છે. આથી સહજસિદ્ધ છે કે અધઃપાત તેઓ-નોજ છે કે જેઓ પરમાત્મા શ્રીમહાવીરદેવની શાસનરીલિનું સેવન કરવાને બદલે ગલીચ અને અસત્ય નિંદા કરે છે. તેવા નિંદકોને સહાય આપનારાઓ તો કેવલ દયાનેજ પાત્ર છે.

બેચરદાસે પોતાના ચોથા મુદ્દાની ચર્ચા કરવા પૂર્વે આપણા પવિત્ર અને પ્રામાણિક ધર્મકથાનુયોગની નિંદા કર્યા પછી ‘શ્વે-તાંબર દિગંબરનો મૂર્તિવાદ’ ચર્ચ્યો છે. એ ચર્ચામાં પણ આપણા આરાધ્યપાદ આદર્શપુરૂષોની, સુવિશદ સાહિત્યની, કલ્યાણકર મૂર્તિપૂજાની અને તીર્થરક્ષણ વિગેરે આપણી અવશ્ય આદરણીય પ્રવૃત્તિઓની નિંદા શિવાય બીજું કંઈજ નથી. એટલે એ ખા-ખતમાં પુનઃ પુનઃ તેનીને તેનીજ સમાલોચના કરી આ પુસ્તકના કંઠને વધારી દેવા હું ઇચ્છતો નથી. પરંતુ બેચરદાસના ચાર પા-

પાદ્યને પ્રસિદ્ધ કરનારો એક ઉલ્લેખ કે જેનું ચિત્રણ બેચરદાસે પોતેજ કરેલું છે તે ખાસ વાંચકોને જોવા માટે રજૂ કરવાની મારી ધ્યાન છે પરંતુ તે રજૂ કરવા પૂર્વે એક ઉત્તતિના અર્થિ મહાપુરૂષના શબ્દો તરફ હું વાંચકોનું ધ્યાન બેચું છું કે-

“શ્રીસીમંધર જગદિષ્ઠિ આ ભરતે આવો ॥

કરુણાવંત કરુણા કરી અમને વંદાવો ॥ ૧ ॥”

ઉત્તતિના અર્થિ આત્માઓ પ્રાતઃકાલમાંજ ઉપર પ્રભાણેની ભાવના વ્યક્ત કરે છે ત્યારે બેચરદાસ પોતાના પુસ્તકમાં નીચેના ઉલ્લેખ કરી વર્તમાન શાસનના અધીશ પ્રભુ મહાવીરદેવના વિરહને પોતાની સદ્ભાવ્યતા વ્યક્ત કરે છે:-

“વર્ધમાન અત્યારે હૈયાત હોત તો તેને શ્વેતાંબરો વસ્ત્રો પહેરાવત અને દિગંબરો નગ્ન રહેવાનો હઠ કરત. પરંતુ સદ્ભાવ્યે તે મહાપુરૂષનું નિર્વાણ થયું છે તેજ ઠીક થયું છે.”

પરમાત્માની હૈયાતીને દુર્ભાગ્ય સમજનાર અને વિરહને સદ્ભાવ્ય માનનાર આત્માની અધમતા ઉપર કેને તિરસ્કાર ન છુટે?

‘શ્વેતાંબર અને દિગંબરની મૂર્તિવાદ’ ની ચર્ચામાં બેચરદાસે ચોથ અને પાંચમનો ઝઘડો છેડયો છે અને તે ખાસ પોતાના વડીલ (ભાતીયંદ) ને ખુશી કરવાની ખાતર હોય તો પણ ના નહિ કારણ કે ભાતીયંદ પણ પોતાના કાકાશ્રીના તંત્રીપણા નીચે પ્રસિદ્ધ થતા શ્રીજૈનધર્મ પ્રકાશ નામના માસિકમાં લખ્યું છે કે ‘ચોથ કરો તોયે ઠીક અને પાંચમ કરો તોયે ઠીક’ અને કુંવર-જીભાઈએ માન્ય રાખ્યું છે. પરંતુ સમજીએને તો નિશ્ચયજ છે કે શિષ્ટજન્ય અને માન્ય વર્તમાનમાં પણ ચોથની સંવત્સરી કરવી એજ ઉચિત છે.

‘શ્વેતાંબર દિગંબરના મૂર્તિવાદ’ ની ચર્ચાને સમાપ્ત કરતાં કરતાં આપણી આભૂષણપૂજા વિષેરે ઉપર પરમાનંદ કુંવરજીના વિચારોને અનુસરતાજ વિચારો પ્રકટ કર્યા છે એટલે કાંતો પસ્-

જ્ઞાનંદના વિચારોની અસર બેચરદાસને થઈ અથવા બેચરદાસના વિચારોની અસર પરમાનંદને થઈ એવી કદપના સહેજે થઈ શકે તેમ છે અને એ કદપનાના બળે કોઈ એવું પણ અતુમાન ઉપજાવે કે બેચરદાસ અને પરમાનંદને આપસઆપસમાં ઘણા ગાઢા સંબંધ હોવો જોઈએ તો એ સંભવતું છે, અને એજ કારણ હતું કે બેચરદાસ જેવાનો પોતાના વ્યવહારથી બહિષ્કાર કરવામાં પહેલ કરનાર અમદાવાદના શ્રીસંઘઉપર અચોચ આક્ષેપો કરવા અને બેચરદાસની વકીલાત કરવા પરમાનંદજી પ્રથમ બહાર આવ્યા હતા પરંતુ સમજી સજ્જનોની પાસે એ બંને વ્યક્તિઓ વજનવિનાની હોવાથી તેમના કદિપત વિચારો તેમના અને તેમના જેવાજ આત્માઓને મલિન કરવા શિવાય બીજું કંઈજ કરી શકવાના નથી. જૈનસમાજ સારી પેઠે સમજે છે કે પરમાત્માની દરેક દરેક અવસ્થાઓ આપણા માટે ઉપાસ્ય છે. એકજ મૂર્તિમાં ત્રણે અવસ્થાની ભાવના ભાવી શકાય છે. તે મૂર્તિની કરવામાં આવતી દરેક પ્રકારની પૂજા ભવ્યાત્માઓને તો આત્મિક જ્ઞાનંદનોજ ઝાંખી કરાવે છે. આભૂપણો ચઢાવવાથી યા વિવિધ પ્રકારની આંગીઓ રચવાથી મૂર્તિપૂજનો ઉદ્દેશ સફળ થાય છે. પ્રભૂપૂજા માટે શાસ્ત્રોમાં કહેલા દરેક પ્રકારોમાં કોઈપણ જાતનો બાધ આવી શકતોજ નથી અને આવે પણ નહિ. શાસ્ત્ર-વિહિત મૂર્તિપૂજને પૈશાચિકસ્વરૂપ આપનાર અને આપણા પરમપવિત્ર તીર્થરક્ષણના પ્રશ્નને રાક્ષસી સ્વરૂપ આપનાર પોતેજ આ માનવસમાજમાં પિશાચ અને રાક્ષસનો પાઠ ભજવનાર છે. આવા માનવરૂપમાંજ ભટકતા પિશાચો અને રાક્ષસોથી દરેકે બચતા રહેવાનું છે. એ પિશાચો અને રાક્ષસો માનવજીવનને સાર્થક કરવાનાં સુંદરમાં સુંદર તત્ત્વોનો વિનાશ કરવાનેજ જન્મેલા હોય છે. તે સુંદર તત્ત્વોનો નાશ થયા પછીજ તેઓને શાન્તિ વળે છે. આવા માનવપિશાચો અને રાક્ષસો કઈ સમાજને આપરૂં નથી નીવડતા ? મનુષ્યમાત્રને માટે તેઓ આપરૂંજ છે.

મુદો ચોથો.

શ્રીવીરસ્તુતિરૂપ હુંડીના દોઢસો ગાથાના સ્તવનમાં આમ-
વિશારદ ન્યાયાચાર્ય મહામહોપાધ્યાય શ્રીમદ્ યશોવિજયજીગણી
કહે છે કે:—

“ સમક્ષિત સૂધુંરે તેહનું જાણીય જે માને તુજ આણ ।
સૂત્ર તે વાંચેરે યોગ વહી કરી કરે પંચાંગીપ્રમાણ ॥ ૧ ॥ ”

તેનામાંજ શુદ્ધસમ્યક્ત્વ હોય કે જે તારી આજ્ઞાને માન્ય
કરે અને યોગનું વહન કરીને સૂત્ર વાંચે તેમજ ‘સૂત્ર, નિર્ચક્ષિત,
ભ્રાણ્ય, ટીકા અને ચૂર્ણિ’ આ પંચાંગીને પ્રમાણભૂત માને.

ઉપરોક્ત વાતને સમજાવનાર વાચકચંદ્રની પ્રામાણિકતા માટે
કેઠપિણ વિદ્વાન કે જે સત્યનો ઉપાસક હોય તે વાંધો ઉઠાવી શકે
તેમ નથી. તેઓશ્રીનું વચન પણ આજે જૈનસમાજ શાસ્ત્રવચન-
વત્ સમજે છે. અનેક પ્રામાણિક અને શિષ્ટશિરોમણિ ઉપકારી
પુરૂષોમાંનાજ આ પણ એક મહાપુરૂષ છે. આ મહાપુરૂષની વિ-
દ્વતા માટે તો આજે જૈનેતર પડિતો પણ શિરોધુનન કરે છે.
આવા પરમપ્રામાણિક મહાપુરૂષના વચનની દરકાર કર્યા વિનાજ
જાણુ જૈનસમાજ અસત્યના ઉપાસકને અને પ્રકાશકને પ્રામાણિક
માનતી હોય એમ માનીને ઐચરદાસ લખે છે કે:—

“ હું જાહેર કરું છું કે, આવકોને સૂત્રો વાંચવા માટે જે નિષેધ કરા-
એલો છે તે અયુક્ત છે, અપ્રામાણિક છે, અવિહિત છે અને સર્વથા શ્રી-
જનારા વિરુદ્ધ છે. ”

યુક્તિને, પ્રમાણને, વિધાનને અને શ્રીજિનની આજ્ઞાને નહિ
માનનાર ઐચરદાસ ઉપરનો ફકરો શા આધારે લખી શકે છે ?

શું બેચરદાસને સુક્તિ, પ્રમાણ, વિધાન કે શ્રીજિનની આજ્ઞા માન્ય છે? શ્રીજિનેશ્વરદેવની આજ્ઞાને માન્ય કરનારો આત્માવર્તમાન વિશુદ્ધ જૈનસાહિત્યને વિકારી કહેવાને તૈયાર થાય? શ્રીજિનની આજ્ઞાનો ઉપાસક આરાધ્યપાદ આચાર્યઆદિ આદર્શ પુરૂષોને ‘તમસ્તરણ કરનારા’ કહી શકે? અને શું શ્રીજિનદેવની આજ્ઞાને આરાધ્ય તરીકે સ્વીકારનાર શાસ્ત્રવિહિત અનુષ્ઠાનોને અનારાધ્ય તરીકે ઓળખાવી શાસ્ત્રવિરૂદ્ધ આચરણ કરે અને અન્યને કરાવવાની કોશીષ કરાવી શકે ખરો કે? આ સઘળું પામરજનોચિત્ત-કાર્ય કરવું છે, શાસ્ત્રોને તથા શાસ્ત્રકરોને નિંદવા છે અને શિષ્ટની કોટિમાં ગણાવું છે તો સમજી રાખવું કે જૈન-સમાજ તો તેવા પામરોની કિંમત ધુટી કોડી જેટલી પણ આંકે તેમ નથી. એવા પ્રલાપપટુઓની કિંમત સત્યના ઉપાસકો પાસે કંઈજ ન હોય એ સ્વાભાવિક છે. આવી મુપ્રસિદ્ધ વાતોનું વધુ વિવેચન નહિ કરતાં તે મહાભાગ પોતાના તે કલ્પિત ઉલ્લેખને પ્રમાણસિદ્ધ બતાવવા માટે કેવી કેવી અસત્ય બીનાઓ રજૂ કરે છે અને વળી તે અસત્ય બીનાઓનેજ સત્યરૂપે બતાવવા કેવી ચાલાકી ખેલે છે તેનેજ જોધ લેવા અને સાથે સાથે સત્યનું સ્પષ્ટીકરણ કરી દેવા પ્રવૃત્ત થઈએ.

શાસ્ત્રસમ્મત આગમવાંચનના નિષેધને ‘અચુક્ત, અપ્રમાણિક, અવિહિત અને શ્રીજિનાજ્ઞાવિરૂદ્ધ છે’ આમ બતાવવા માટે વર્તમાન મહર્ષિઓ ઉપર પોતાની પામરતાનો પ્રસ્તાર કરી તે નિષેધના ઉત્પાદક તરીકે ચૈત્યવાસીઓને ઓળખાવ્યા છે, આ વાતની અસત્યતા સાબીત કરવા માટે શ્રીવ્યવહારસૂત્ર કે જેના રચયિતા છેલ્લા શ્રુતકેવલી-ચતુર્દશપૂર્વધર લગવાનું ભદ્રબાહુસ્વામીજી મહારાજ છે તે સૂત્રનો પાઠ હું રજૂ કરીશ. એ પાઠ ઉપરથી સ્પષ્ટ સમજાય તેમ છે કે આવકોને સૂત્રો વાંચવાની આજ્ઞા નથી એટલુંજ નહિ પરંતુ સાધુઓ માટે પણ અમુક અમુક સૂત્રો

वांथवानी अभुक्त अभुक्त संख्यावाणां वर्षाणी अवाधे छेः—

श्रीव्यवहारसूत्रना दशमा उद्देशाभां लभ्युं छे केः—

“ तिवासपरियागस्स निर्मांथस्स कप्पइ आयारप्पकप्पे नामं अज्झयणे उद्दिसित्तए वा, चउवासपरियागस्स निर्मांथस्स कप्पति सुअगहे नामं अंगे उद्दिसित्तए, पंचवासपरियागस्स समणस्स कप्पति दसाकप्पववहारा नामज्झयणे उद्दिसित्तए, अट्टवासपरियागस्स समणरस कप्पति ठाणसमवाए नामं अंगे उद्देसित्तए, दसवासपरियागरस कप्पति विवाहे नामं अंगे उदिसित्तए, एक्कारसवासपरियागस्स कप्पति खुड्डियाविमाणपविभत्तिं महलियाविमाणपविभत्ति अंगचूलिया वगचूलिया विवाहचूलिया नामं उद्दिसित्तए, बारसवासपरियागस्स कप्पति अरुणोववाए वरुणोववाए गरुलोववाए धरणोववाए वेसमणोववाए वेलंधरोववाए अज्झयणे उद्दिसित्तए, तेरसवासपरियाए कप्पति उट्टाणसुए समुट्टाणसुए देविंदोववाए नागपरियावलिया नामं अज्झयणे उद्दिसित्तए, चउदसवासपरियाए कप्पति सुमिणभावणा नामं उद्दिसित्तए, पण्णरसवास० कप्पति चारणभावणा नामं अज्झयणे उद्दिसित्तए, सोलसवास० कप्पति वेयणीसयं नामं अज्झयणं उद्दिसित्तए, सत्तरसवास० कप्पति आसीविसनामं अज्झयणे उद्दिसित्तए, अट्टारसवास० कप्पति दिट्ठिविसभावणा नामं अज्झयणे उद्दिसित्तए, एगुणवीसइवासपरियागस्स कप्पति दिट्ठिवाए नामं अंगे उद्दिसित्तए, वीसवासपरियाए समणे निर्मांथे सवसुआणुवाई भवति । ”

भावार्थ—त्रय्य वर्षाणां पचायवाणां निर्मांथने आचारप्रकल्पने।

ઉદ્દેશ કરવો કદપે, ચારવર્ષના પર્યાયવાળા નિર્ગ્રથને સૂત્રકૃતાંગ નામના અંગસૂત્રનો ઉદ્દેશ કરવો કદપે, પાંચવર્ષના પર્યાયવાળા શ્રમણને દશાકંડપવ્યવહાર નામના અધ્યયનનો ઉદ્દેશ કરવો કદપે, આઠ વર્ષના પર્યાયવાળા શ્રમણને ઠાણાંગ અને સમવાયાંગ નામનો અંગસૂત્રનો ઉદ્દેશ કરવો કદપે, દશવર્ષના પર્યાયવાળાને વ્યાખ્યા-પ્રજ્ઞાસિ-ભગવતી નામના અંગસૂત્રનો ઉદ્દેશ કરવો કદપે, અગ્ની-આર વર્ષના પર્યાયવાળાને ખુડિયાવિમાણપવિભક્તિ, મહુલિયા-વિમાણપવિભક્તિ, અંગચૂલિયા, વગચૂલિયા અને વિવાહચૂલિ-યાનો ઉદ્દેશ કરવો કદપે, બારવર્ષના પર્યાયવાળાને અરણ્યોપપાત, ગરૂણોપપાત, ધરણ્યોપપાત, વેસમણ્યોપપાત અને વેલધરોપપાત નામના અધ્યયનનો ઉદ્દેશ કરવો કદપે, તેરવર્ષના પર્યાયવાળાને ઉત્થાનશ્રુત, સમુત્થાનશ્રુત, દેવેન્દ્રોપપાત અને નાગપરિયાવલિયા નામના અધ્યયનનો ઉદ્દેશ કરવો કદપે, ચૈાદવર્ષના પર્યાયવાળાને મુનિષ્ણભાવનાનો ઉદ્દેશ કરવો કદપે, પંદરવર્ષના પર્યાયવાળાને ચારણભાવનાનો ઉદ્દેશ કરવો કદપે, સોલવર્ષના પર્યાયવાળાને વેયણીયસય નામના અધ્યયનનો ઉદ્દેશ કરવો કદપે, સત્તરવર્ષના પર્યાયવાળાને આસીવીસ નામના અધ્યયનનો ઉદ્દેશ કરવો કદપે, અઠાર વર્ષના પર્યાયવાળાને દૃષ્ટિવિષભાવના નામના અધ્યયનનો ઉદ્દેશ કરવો કદપે, ઓગણીસવર્ષના પર્યાયવાળાને દૃષ્ટિવાદ નામના અંગનો ઉદ્દેશ કરવો કદપે અને વીસવર્ષના પર્યાયવાળો શ્રમણ સર્વસૂત્રાનુવાદી થાય છે.

ઉપરના પ્રાચીનતમ ઉદ્દેશખંથી સિદ્ધ થાય છે કે સાધુ પણ યોગોદ્ધનપૂર્વક નિયત સમયે નિયતસૂત્રોનો શુદ્ધપાસે અભ્યાસ કરે. યોગોદ્ધનમાં પ્રથમ તે તે સૂત્રઅર્થોનો ઉદ્દેશ કરવામાં આવે છે પછી સમુદ્દેશ કરવામાં આવે છે અને છેવટે અનુજ્ઞા થાય છે. આવો સ્પષ્ટ વિધિવાદ વિદ્યમાન છતાં ‘આવકો માટે આગમવાં-ચવાના નિષેધને’ અસાસ્ત્રીય, અપ્રમાણિક, અવિહિત અને શ્રી-

જિનાસાવિદ્ધ જણાવે છે એ બેચરદાસનું કેવું મૃધાવાદ છે એ વાંચકો સ્વયં સમજી શકે તેમ છે. અને તે નિષેધના ઉત્પાદક તરીકે ચૈત્યવાસિયોને ખતાવવા તેમજ તે પણ લગવાનું હરિભદ્રસૂરિજીનાજ નામે એ તે બેચરદાસની કેવી અજ્ઞાનતાભરેલી ધૃષ્ટતા ? લગવાનું હરિભદ્રસૂરિજીએ તો ચૈત્યવાસિયોનું ખંડન કરતાં શ્રીસંબોધપ્રકરણમાં એટલુંજ કહ્યું છે કે:—‘કેટલાક એમ કહે છે કે શ્રાવકોની આગળ સૂક્ષ્મ વિચાર ન કહેવો પરંતુ તે યુક્ત નથી કારણકે શ્રાવકોને અંગસૂત્રોમાં લખ્યાર્થ, ગૃહીતાર્થ, પૃષ્ઠાર્થ, વિનિશ્ચિતાર્થ, જીવાજીવના જાણકાર અને પ્રવચનથી અચાલનીયરૂપે વર્ણવ્યા છે.’ આ ઉદ્દેશ્યના આધારે સુવિહિત-શિરોમણિ શ્રીહરિભદ્રસૂરિજીના નામથી શ્રાવકોને આગમવાંચનના અધિકારી ઠરાવવા મથવું એના જેવી બુદ્ધિહીનતા બીજી કઈ હોતી હશે ? આવા બુદ્ધિહીનો આજ્ઞાલંગના દોષનો સ્વીકાર કરીને આગમે વાંચી પોતાના આત્માનું અને અને તો બીજાનું પણ સત્યાનાશ વાળવા સિવાય બીજું શું કરી શકે ?

વાંચકમહાશયો સમજી શકશે કે લગવાનું હરિભદ્રસૂરિજીએ પણ અંગસૂત્રોમાં આવતાં લખ્યાર્થ, ગૃહીતાર્થ આદિ વિશેષણો ઉપરથી શ્રાવકોને સૂત્ર વાંચવાના અધિકારી નથીજ ઠરાવ્યા. એ વિશેષણો ઉપરથી તેઓશ્રીએ જે કહ્યું છે તેજ ત્યાર પછીના સૂરિ-વર આદિ મહાપુરૂષોએ કહ્યું છે અને વર્તમાન પ્રતિષ્ઠિત મુનિવર્ગ કહે છે એટલે પૂજ્ય હરિભદ્રસૂરિજીના નામે પૂજ્ય સૂરિવરો ઉપર અને વર્તમાન મુનિવર્ગ ઉપર બેચરદાસે જે આક્ષેપશ્રેણિ સ્થાપિત કરી છે તે સર્વથા તેમની પોતાની સૂત્રો વાંચવાની અભિ-લાષાને શાસ્ત્રીય ઠરાવવાની કુટબુદ્ધિનેજ જાહેર કરે છે. વળી

“ મુત્તુજ દિટ્ઠિચાયં કાલિય-ઉક્કાલિયંગસિદ્ધંતં ।

ચી-બાલ-વાચનત્થં પાઇયમુઇયં જિજવરેહિં ॥ ”

“ બાલ-સ્ત્રી-વૃદ્ધ-મૂર્ખાણાં નૃણાં ચારિત્રકાક્ષિણામ્ ।

ઉચ્ચારણાય તત્ત્વદ્વૈઃ સિદ્ધાન્તઃ પ્રાકૃતઃ કૃતઃ ॥ ”

ઉપરની બે ગાથાઓ પૂજ્યપાદ પરમશુદ્ધ ન્યાયાચ્છોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્ વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજએ પોતાના તત્ત્વનિર્ણયપ્રાસાદનામના ગ્રંથના સત્તાવીસમા સ્તંભમાં ૪૧૩મા પાને લખેલી છે. તેનો ઉતારો બેચરદાસે પોતાના પુસ્તકમાં કરી તે મહાપુરૂષના નામે આવકોને આગમો વાંચવાની છુટ છે એમ જણાવવા માગે છે, પરંતુ પૂજ્યપાદ મહારાજશ્રીએ તે ગાથાઓના આશયને સમજાવતાં તેજ સ્થાને લખ્યું છે કે:—

“દૃષ્ટિવાદકો વર્જકે કાલિક, ઉત્કાલિક ઔર અંગસિદ્ધાન્તકો સ્ત્રીબાલકોંકે વાચનાર્થે જિનવરોંને પ્રાકૃત કથન કરે હૈ. ઔર દૃષ્ટિ-વાદ બારમા અંગ, પરિકર્મ ૧ સૂત્ર ૨ પૂર્વાનુયોગ ૩ પૂર્વગત ૪ ચૂલિકારૂપ ૫ પંચવિધ સંસ્કૃતમેં હી હોતા હૈ, સો બાલસ્ત્રીમૂર્ખકો પઠનીય નહી હૈ. સંસારપારગામી તત્ત્વઉપન્યાસકે વેત્તા ગીતાર્થેંનેહી પઠનીય હૈ. શેષ એકાદશાંગ કાલિકઉત્કાલિકાદિશાસ્ત્ર યોગવાહિ સાધુ સાધ્વી ઔર સંયમિબાલકોંકે પઢને યોગ્ય હૈ. ”

પૂજ્ય મહારાજશ્રીએ સ્પષ્ટ કરેલા ઉપરના ભાવને સમજાવવા પછી કોણ એવો હીનભાગી હશે કે જે બેચરદાસના મનતરંગી વિચારો ઉપર વિમુગ્ધ થશે? મહારાજશ્રીનો ઉપરનો ઉદ્દેશ્ય સ્પષ્ટ કરે છે કે ઉપરની ગાથાઓમાં જે બાલ, સ્ત્રી, વૃદ્ધ અને મૂર્ખનો સમાવેશ કરેલો છે તે સંયમી સમજવા પણ નહિ કે સંસારના ત્રિવિધ તાપથી તપતા અને અસંયમપ્રધાન જીવનને ગુજારતા એવા શુદ્ધસ્થા. સંયમી પણ યોગોદયહનપૂર્વકજ ભણે એ વાત પણ મહારાજશ્રીએ સ્પષ્ટ કરી છે. આ પ્રમાણે કતાં પણ પૂજ્ય

મહારાજશ્રીના નામેજ આગમવાંચન આવકોને માટે વિધેય છે એમ સમજાવવું એના જેવી અસત્યપ્રિયતા અને દુરાગ્રહઅધિલતા બીજી કંઈ હોતી હશે ?

ઉપરનાજ આશયની ગાથા શ્રીપ્રભાવકચરિત્રમાં છે અને તેના ઉપરથી પણ બેચરદાસ પોતાની માન્યતાને પ્રમાણસિદ્ધ કરવા માગે છે, પરંતુ ઉપર જેવા પ્રમાણે તેમ કરવામાં તો તેમણે પોતાની અજ્ઞાનતાભરેલી ધૃષ્ટતા, અસત્યપ્રિયતા અને દુરાગ્રહઅધિલતાજ બ્રૂકત કરી છે. વળી તેજ શ્રીપ્રભાવકચરિત્રમાં બેચરદાસની માન્યતાને મૂળમાંથી ઉન્મૂલન કરનારાં અનેક પ્રમાણો વિદ્યમાન છે તે છતાં જેમ ધ્રુવડ સૂર્યની પ્રભાને નથી જોઈ શકતો તેમ બેચરદાસ પણ તે પ્રમાણને નથી જોઈ શક્યા ! તે અનેક પ્રમાણો-પૈકી કેટલાંક પ્રમાણો હું વાંચકોની બાજુ માટે અત્રે રજૂ કરું છું:-

છેલ્લા દશપૂર્વી શ્રીવજ્રસ્વામીજી મહારાજના ચરિત્રમાં નીચેના શ્લોક મૂકી જણાવ્યું છે કે:-

“ તપસ્યાવિધિસંશુદ્ધ-વાચનાપૂર્વકં તતઃ ।

અધીતવાન્ મુનિર્વજ્રો યાવદ્ ગુર્વાગમાગમમ્ ॥૧૨૬॥ ”

અર્થાત્—તેવારપછી વજ્રમુનિ જેટલું જ્ઞાન પોતાના ગુરુશ્રીની પાસે હતું તેટલું તપસ્યાવિધિથી સંશુદ્ધ વાંચનાપૂર્વક ભણ્યા.

સાડાનવપૂર્વી શ્રીઆર્યરક્ષિતસૂરિજીના ચરિત્રમાં નીચેના શ્લોકોથી કહ્યું છે કે:-

“ ધ્યાત્વા તં સૂરયોઽવોચન્ જૈનપ્રવ્રજ્યયા વિના ।

ન દીયતે દૃષ્ટિવાદો વિધિઃ સર્વત્રઃ સુન્દરઃ ॥ ૪૭ ॥ ”

અધ્યાપિતઃ સમૂલાક્ષોપાક્ષાદિગ્રન્યમળ્ડલમ્ ।

તત્તત્પસ્યયા પૂર્વાણિ ચ કાન્યપિ સૂરિભિઃ ॥૫૬॥ ”

અર્થાત્—વિચાર કરીને સૂરીશ્વરજીએ શ્રીઆર્યરક્ષિતને કહ્યું કે જૈનદીક્ષા વિના દૃષ્ટિવાદ દેવાય નહિ કારણ કે સર્વાત્ર વિશિષ્ટ સુંદર છે. દીક્ષા દીધા પછી શ્રીઆર્યરક્ષિતને તે તે તપે કરીને અંગ ઉપાંગ આદિ અન્થમંડલ અને કેટલાંક પૂર્વો પણ ભણાવ્યાં.

શ્રીહરિભદ્રસૂરિજીના પ્રબન્ધમાં નીચેની બે આર્યા મૂકીને એજ વાત સ્પષ્ટ કરી છે કે દીક્ષા અને ઉચિત તપસ્યા વિના મુત્રવાંચન થઇજ ન શકે—

“અથ ગુરુરપિ જલપતિ સ્મ સાધો જિનસમયસ્ય વિચારણવ્યવસ્થામ્ ।
શ્રુણુ સુકૃતમતે પ્રગૃહ્ય દીક્ષાં તદનુગતા ચ વિધીયતે તપસ્યા ॥૩૮॥
વિહિતવિનયકર્મણા ચ લભ્યો મિલદ્વલાતલમૌલિનાઽનુયોગઃ ।
ઈતિ તદવગમોઽન્યથા તુ ન સ્યાત્ યદુચિતમાચર મા ત્વરાં
વિધાસ્ત્વમ્ ॥ ૩૯ ॥”

અર્થાત્—જ્યારે શ્રીહરિભદ્ર યાકિનીમહત્તરા નામની સાધ્વી કે જેને તે પોતાની માતાતુલ્ય માને છે તેની આજ્ઞાથી ‘ચક્ષિદુર્ગ’ આવી શરૂઆત વાળી ગાથાના ભાવને સમજવા માટે ગુરૂની પાસે આવ્યા અને તે ગાથાના અર્થની માગણી કરી ત્યારે ગુરૂ-શ્રીએ કહ્યું કે હે સત્પુરુષ! શ્રીજિનદેવના સિદ્ધાન્તની વિચાર-વ્યવસ્થાને સાંભળ. હે સુકૃતમતે! દીક્ષા અંગીકાર કરીને તે તે સૂત્રાવ્યાસને ઉચિત તપસ્યા વિધેય છે. સૂત્રનો અનુયોગ પૃથ્વી-તલમુધી શિરોનમન આદિ વિનયકર્મને કરવાથી લઈ શકાય છે, અન્યથા તેના જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઇ શકતી નથી માટે જે ઉચિત હોય તે આચર, તું ઉતાવળો ન થા.

જે શ્રીપ્રભાવકચરિત્રમાં ઉપર બતાવ્યાં તેવાં અનેક પ્રમાણો વિદ્યમાન છતાં તેજ ચરિત્રના આધારે પોતાની અશાસ્ત્રીય માન્યતાને શાસ્ત્રીય બનાવવાની મહેનત કરનારને જૈનસમાજ ધૂષ-

શિરોમણિ માને એમાં કંઈજ આશ્ચર્ય નથી. જેનામાં એક સામાન્ય સ્લોકનો ભાવ સમજવાની તાકાત નથી તે પોતાને આગમજ્ઞાની સમજાવવા મથે એનું નામ ધૃષ્ટતા નહિ તો ઘીભું છે પણ શું ?

શ્રીવિશેષાવશ્યકજ્ઞના શુદ્ધ પાઠમાં 'આવકાદીનાં' આ બનાવટી શબ્દ પોતાની શોધેલી પ્રતિમાં ધુસાડી દઇને બેચરદાસ પોતાની 'આવકો આગમ વાંચી શકે' આ વાતને સિદ્ધ કરવા માગે છે પરંતુ તેને ખબર નથી કે આનું પરિણામ તો વિપરીતજ આવશે. કોઇપણ વિદ્વાન એ બનાવટી શબ્દથી મિશ્રિત થયેલા શ્રીવિશેષાવશ્યકના ઉદ્દેશનું અવલોકન કરવા સાથેજ તેવો ઉમેરો કરનાર તરફ તિરસ્કારની દૃષ્ટિથી નિહાળતો થઈ જશે કારણકે પોતાના સ્વાર્થની ખાતર, પોતાના અસત્યને સત્ય તરીકે સમજાવવાની ખાતર આવો અનર્થ કરનાર સર્વત્ર તિરસ્કારનુંજ પાત્ર છે.

ઉપર આપેલાં દરેક પ્રમાણોથી એજ વાત સ્ફુટ થાય છે કે આગમોમાં રાખવામાં આવેલી પ્રાકૃતભાષા ગૃહસ્થોને વાંચવા માટે નથી અર્થાત્ આવકોને સૂત્ર વાંચવાની ભાષાદૃષ્ટિએ છુટ છે એમ કહેનારા સાચા નથી કિન્તુ ખોટા છે. આગમોની પ્રાકૃતભાષા એટલાજ માટે રાખવામાં આવી છે કે જેઓ દૃષ્ટિવાદને સમજવા જેટલી બુદ્ધિ નથી ધરાવતા તેવા બાળ અને વૃદ્ધ સાધુઓ તથા સાધ્વીઓ સૂત્રમંથાને સરલતાથી વાંચી શકે, ઉચ્ચારી શકે અને સમજી શકે. ઉપર જણાવેલાં પ્રમાણો પણ એજ વાતને સ્ફુટ કરે છે, એટલે હવે આગમોની ભાષા પ્રાકૃત છે એમ જણાવીને બેચરદાસ આવકોને આગમ વાંચવાના આધિકારી ઠરાવવાની વાતો કરે છે, એ તદ્દન પ્રમાણવિનાની, શાસ્ત્રવિરુદ્ધ અને અધૈયોગિક છે, અર્થાત્ શ્રીજિનદેવની આજ્ઞાથી પણ વિપરીત છે.

શાસ્ત્રીયદૃષ્ટિથી પણ બેચરદાસ પોતાની તે વાત સિદ્ધ કરવા

મથે છે એ પણ પ્રમાણરૂપ અને ઉપર કહી તેવીજ છે. સાધુએ
 ગૃહસ્થાને આગમો ન વંચાવવાં એવો સ્પષ્ટ ઉદ્દેશ્ય સૂત્રમથોમાં
 છે, નથી એમ નહિ. શ્રીનિશીથસૂત્રમાં તો સૂત્રવંચાવનાર યા વંચા-
 વનારને સહાય આપનારને પ્રાયશ્ચિત્ત આવે એમ પણ જણાવ્યું
 છે. શ્રીનિશીથસૂત્રમાં નીચેના પાઠ છે:—

“જે મિત્રસુ અણઉત્થિયં વા ગારત્થિયં વા વાણ્ડ વાયંતં વા સાઈ-
 જ્ઞઈ તસ્સ ણં ચાઉમ્માસિયં ”

જે સાધુ અન્યતીર્થિકને યા ગૃહસ્થને વાંચના આપે યા
 વાંચના આપતાને સહાય આપે તેને ચાતુર્માસિક પ્રાયશ્ચિત્ત આવે.

એચરદાસને આના કરતાં બીજે કેવો નિષેધાત્મક ઉદ્દેશ્ય
 સૂત્રમથોના જોધએ છીએ ? ‘સાધુઓએ આવકોને સૂત્રો વંચાવવા
 નહિ’ આવો સ્પષ્ટ ઉદ્દેશ્ય ઉપરના શ્રીનિશીથસૂત્રના પાઠમાં
 ખુદ્દી રીતનો થયેલો છે. અને વંચાવનારને અને તેના સહાયકને
 પ્રાયશ્ચિત્તનો પણ ભાગી કહેલો છે, છતાં ‘સૂત્રો વાંચવાનો આવ-
 કોને હુક છે’ વિગેરે વિગેરે વાતો કરવી એ અજ્ઞાનતા યા કદાચહ
 શિવાય બીજું કંઈજ નથી.

ભગવાન શ્રીહરિભદ્રસૂરિજી મહારાજએ પણ ગૃહસ્થો માટે
 સૂત્ર વાંચવાનો સ્પષ્ટ નિષેધ કરેલ છે એ વાતની ખાત્રી માટે
 શ્રીસેનપ્રભુનો ઉદ્દેશ્ય ખાસ વાંચવા જેવો છે. વૃદ્ધપણિત કનક-
 વિજયજીગણીજીએ શ્રીસેનસૂરિજી મહારાજને પ્રશ્ન કર્યો છે કે:—

“શ્રદ્ધાલુનાં સિદ્ધાન્તપઠનનિષેધઃ કુત્ર કુત્રાગમે પ્રકરણાદૌ ચ
 પ્રોક્તોઽસ્તિ ? ”

અર્થાત—શ્રદ્ધાળુઓ માટે સિદ્ધાન્ત ભણવાનો નિષેધ કયા
 કયા આગમમાં અને પ્રકરણ આદિમાં કહેલો છે ? આ પ્રશ્નના
 ઉત્તરમાં શ્રીસેનસૂરિજી મહારાજ કહે છે કે:—

“ સમવાયાજ્ઞાદૌ યતીનાં સિદ્ધાન્તપઠનાધિકારોઽસ્તિ, યત-
સ્તત્રાચારાજ્ઞાદીનાઃ દેશનકાલાદયઃ પ્રોક્તાઃ સ્સન્તિ, તે ચ યંતીનામેવ
ઘટન્તે, તથા—તિવાસપરિઆયસ્સ ડ, આચારપક્ષ્પનામમજ્જયર્ણ ।
ચ્ચવરિસસ્સ ય સમ્મં, સૂઅગદં નામ અંગં તિ ॥ ૧ ॥” ઇત્યાદિ સપ્ત
ગાથાઃ પચ્ચવસ્તુકે કથિતાઃ સ્સન્તિ, અત્રાપ્યાચારાજ્ઞાદ્યધ્યયનયોગ્યતા-
માશ્રિત્ય યતિસમ્બન્ધીન્યેવ દીક્ષાપર્યાયવર્ષાણિ નૈયત્યેનોક્તાનિ સન્તિ,
અયમર્થો વ્યવહારચ્છેદગ્રન્થેઽપ્યસ્તિ, एवं ‘ગેહે દીવમપાસંતા’ ઇત્ય-
ક્ષરાણિ સૂત્રકૃતાન્નેઽપિ વર્તન્તે, ઇત્યાદ્યક્ષરાનુસારેણ સાધવ એવ તદ-
ધ્યયનાધિકારિણો ન તુ શ્રાદ્ધા ઇતિ ॥ ”

અર્થાત—શ્રીસમવાયાંગઆદિમાં સાધુઓ માટે સિદ્ધાન્ત
ભણવાનો અધિકાર છે કારણકે તેમાં આચારાંગઆદિના ઉદ્દેશ-
નકાલો કહેલા છે અને તે સાધુઓનેજ ઘટે છે, તથા ‘ત્રણવર્ષના
દીક્ષાપર્યાયવાળા સાધુને આચારપ્રકલ્પ નામનું અધ્યયન અને
ચારવર્ષના પર્યાયવાળા સાધુને સૂત્રકૃતાંગ નામનું અંગસૂત્ર ભણવું
કલ્પે’ ઇત્યાદિ સાત ગાથાઓ પંચવસ્તુમાં કહેલી છે, આમાં પણ
આચારાંગઆદિ અધ્યયનોની ચોખ્ખતાને આશ્રીને સાધુસમ્બન્ધીજ
દીક્ષાપર્યાયનાં વર્ષા નિયતપણે કહેલાં છે. આજ વાત શ્રાવ્યવહા-
રનામના છેદસૂત્રમાં કહેલી છે. એજ પ્રમાણે ‘ધરમાં દીપકને નહિ
દેખાય’ આવા અક્ષરો શ્રીસૂત્રકૃતાંગનામના બીજા અંગસૂત્રમાં
વિદ્યમાન છે. ઇત્યાદિ અક્ષરોના અનુસારે સાધુઓજ સૂત્રાધ્યય-
નના અધિકારી છે પરંતુ શ્રાવકો અધિકારી નથી.

આ ઉત્તરમાં શ્રાવકો સૂત્ર ન વાંચે એવો ખુલ્લો નિષેધ
અનેક આધારો સાથે પરમપૂજ્ય શ્રીસેનસૂરિજી મહારાજાએ કરેલ
છે. એ ઉત્તરમાં પંચવસ્તુની એક ગાથા મૂકીને જણાવ્યું છે કે

ધર્ત્યાદિ સાત ગાથા પંચવસ્તુમાં છે અને એવોજ ઉલ્લેખ વ્યવહારનામના છેદસૂત્રમાં છે. તો એ પંચવસ્તુના કર્તા ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજી છે અને તેઓશ્રીએ પોતાના પંચવસ્તુનામના પ્રકરણમાં આપણે ઉપર જોઈ ગયેલા વ્યવહારસૂત્રના ગદ્ય પાઠને ગાથારૂપે રજી કરી આવકોને આગમ વાંચવાનો અધિકાર નથી એ વાતને સ્પષ્ટ કરી છે, તે છતાં પણ શ્રીસંબોધપ્રકરણની ગાથાના ભાવને સમજ્યા વિનાજ બેચરદાસ તેજ મહાપુરૂષના નામે પોતાની વાતને પ્રમાણસિદ્ધ કરવા મથે છે અને ઉપકારી પુરૂષોની અવજ્ઞા કરે છે એ અજ્ઞાનના વિલાસ શિવાય બીજું શું છે ?

સંબોધપ્રકરણમાં તો શ્રીહરિભદ્રસૂરિજી માત્ર એટલુંજ જણાવે છે કે આવકો પણ સૂક્ષ્મ વિચારો જણવાને અધિકારી છે કારણકે આવકોને અંગસૂત્રોમાં લખ્યાર્થ' શૃહીતાર્થ' પૃષ્ઠાર્થ' વિનિશ્ચિતાર્થ' જીવાજીવના જણકાર અને પ્રવચનથી અચાલનીયરૂપે વર્ણવ્યા છે, પરંતુ આવકો સૂત્રો લખે એવું તો તેમાં કહ્યું નથી. એ વાતનો નિશ્ચય તો આપણે શરૂઆતમાંજ કરી દીધો છે એટલે તેમના નામે આવકોનો આગમ વાંચવાનો અધિકાર છે એવી વાંતો કરવી એ તો ખોટી શેખાઇ કરવા શિવાય બીજું કંઈજ નથી. પ્રત્યુત્પન્ન પંચવસ્તુપ્રકરણના આધારે શ્રીહરિભદ્રસૂરિજી મહારાજએ પણ આવકોને આગમે વાંચવાનો નિષેધ કર્યો છે એમ કહેવું એજ સત્ય છે. અને એ પણ સત્યજ છે કે હરિભદ્રસૂરિજી આગમવિહિતનેજ વિહિત કરનાર છે તો પછી જ્યારે ખાસ અંગસૂત્રોમાંજ આવકોને આગમવાંચવાનો નિષેધ જણાવાય છે ત્યારે હરિભદ્રસૂરિજી પણ તેના શિવાય બીજું કહેજ શાના ? મારે વાંચકોએ બેચરદાસની પ્રપંચી વાગ્જાલમાં કોઇપણ પ્રકારે મુઝાવા બેવું નથી. 'અસત્યવાદ કરવો' એ તો બેચરદાસનો જન્મસિદ્ધ હાથ હોય એવું તેણે પોતેજ પોતાના વર્તનથી, ભાષણથી અને લખા-

જુથી સાળીત કરી આપ્યું છે માટે દરેક હિતેષિએ તેના વિપક્ષ-
ગામિ વર્તનથી અને અસત્ય લાપજથી તેમજ લખાણથી બચતા
રહેવું એજ શ્રેયસ્કર છે.

શ્રીસેનસૂરિજી મહારાજશ્રીએ પોતાના ઉત્તરમાં ‘ગેહે લીલ-
મપાસંતા’ આ પદ લઇને શ્રીસૂત્રકૃતાંગનામના ણીજ અંગસૂત્રના
નવમા અધ્યયનની નીચેની ગાથાનું સૂચન કર્યું છે:—

“ ગેહે લીલમપાસંતા, પુરિસાદાણિયા નરા ।

તે ધીરા બંધણુમુક્કા, નાવકંઠંતિ જીવિયં ॥ ”

અર્થાત—પુરૂષોમાં આદેયનામકર્મવાળા ધીરપુરૂષો ધરમાં
સૂત્રરૂપ દીપકને નાહી દેખતાં ચારિત્રનો સ્વીકાર કરે છે પરંતુ
સૂત્રજ્ઞાનશૂન્ય અસંયતજીવિતને ઇચ્છતા નથી.

આ ઉપરથી સ્પષ્ટ સિદ્ધ છે કે ગૃહસ્થો સૂત્ર વાંચવા માટે
અધિકારી નથી. સાક્ષાત્ અંગસૂત્રોમાં આવા આવા ઉદ્દેશો
વિદ્યમાન હતાં ‘સર્વ અંગસૂત્રોનો અભ્યાસ કર્યો છે’ એમ કહે-
નાર બેચરદાસના જોવામાં ન આવે એનું કારણ શું? આ પ્રશ્નનું
સમાધાન વાંચકો સ્વયં કરી શકે તેમ છે એટલે મારે કંઈપણ
કહેવાની જરૂર નથી. કદાચ બેચરદાસ એમ માનતા હોય કે
સૂત્રોના વાંચન (વના અંગસૂત્રોમાં આવકોને જે ‘પ્રવચનથી અ-
ચાલનીય’ તરીકે વર્ણવ્યા છે તેનો સંભવ શીરીતે થાય? તો
આ પણ તેમની એક ભૂલજ છે કારણકે સદ્ગુરુઓના શીષ્યો
સૂત્રોના અર્થોનું અવજ્ઞ કરીને અને તેના ઉપર પ્રત્યક્ષરૂપ વિચારણા
કરીને જે આવકોએ તે તે સૂત્રોના અર્થોને સુનિશ્ચિત કર્યા છે, તે
આવકો પ્રવચનથી અચાલનીય હોય એમાં વળી અસંભવિતતા
શી છે કે જેથી અસંભવની આશંકા પણ ઉપસ્થિત થાય? આ
વાતની ખાત્રી શ્રીઉપાસકદશા નામના સાતમા અંગસૂત્રમાં નોંધા-

થેલા પરમાત્મા શ્રી મહાવીરદેવના વચ્ચેના નોંધ લેવાઇ છે એ ઉપરથી નિઃશંકપણે થઇ શકે છે. તે અંગસૂત્રમાં શ્રીકામદેવશ્રાવકના અધિકારમાં લખ્યું છે કે:—

“ તર્ણ સમણે ભગવં મહાવીરે વહવે સમણે નિગ્ગન્થે નિગ્ગન્થિઓ ય આમંતેત્તા एवं વયાસી—જઈ તાવ અજ્ઞો સમણોવાસગા ગિહિણો ગિહમજ્જે વસતા દિવમાણુસ્સતિરિક્ખજોણિણ ઉવસગે સમ્મં સહંતિ જાવ અહિયાસતિ । સક્કા પુણ્ણાઈ અજ્ઞો સમણેહિં નિગ્ગંયેહિં દુવાલસંગં ગણિપિઢગં અહિજ્જમાણેહિં દિવમાણુસ્સતિરિક્ખજોણિણ ઉવસગે સમ્મં સહિત્તણ જાવ અહિયાસિત્તણ ”

સારાંશ—તે સમયે શ્રમણુ મગવાન મહાવીરસ્વામીએ ધણા સાધુ અને સાધ્વીઓને બોલાવીને કહ્યું કે—હું આર્ય ! જ્યારે ધરમાં વસતા આવકો પણુ દેવ મનુષ્ય અને તિર્યચોએ કરેલા ઉપસર્ગેને સમ્યક્ પ્રકારે સહન કરે છે ત્યારે દ્વાદશાંગીના અધ્યયન કરવાવાળા શ્રમણુનિર્ગ્ધિઓએ તો દેવ, મનુષ્ય અને તિર્યચસંબંધી ઉપસર્ગેને સમ્યક્ પ્રકારે સહન કરવા જોઇએ.

આથી સિદ્ધ છે કે આવકોને સૂત્રો લખવાનો અધિકાર જ તથા, તે છતાં પણુ તેઓ લખ્યાર્થ, શૃદ્ધીતાર્થ, પૃષ્ઠાર્થ, વિનિશ્ચિતાર્થ અને જીવાજીવના જાણકાર હોવાથી ચાહે તેવા પ્રસંગમાં પ્રવચનથી અચ્છાલનીય હોઇ શકે છે એમાં લેશમાત્ર શંકા નથી.

હવે પૂજ્યપાદ પરમગુરુ ન્યાયાશ્રોત્રાનિધિઆચાર્ય શ્રીચંદ્ર વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજકે જે મહાપુરુષને બેચરદાસે ‘પરમપૂજ્ય, જમમતીર્થસ્વરૂપ, વીસમી સદીના ઉદ્ધારકપુરુષ અને ત્રણે કાલને માટે ભાવાચાર્ય’ તરીકે સ્તીકાર્યા છે તેઓશ્રીએ ‘આગમવાચનવાદ’ વિષયમાં શ્રોતસમ્યક્ત્વશબ્દોદ્ધાર નામના

પુસ્તકમાં શું કશું છે તે પણ આપણે બધી લેવાની જરૂર છે. યદ્યપિ તે પુસ્તકમાં તે વાત હુંક સાધુ જેઠભાની કુચુક્તિઓનું ખંડન કરવા માટે લખેલી છે તે છતાં તે લખાણ બેચરદાસને પણ બરોબર લાગુ પડે તેવું છે માટે તેમાંના કેટલોક અક્ષરશઃ ઊતારે વાંચકો પાસે રજુ કરી આ છેલ્લા મુદ્દાની સમાલોચનાને હું સમાપ્ત કરીશ.

“ ‘શ્રાવકસૂત્ર પઢે’ ” આ વાતનો સિદ્ધ કરને વાસ્તે જેઠને કિતનીક કુચુક્તિયાં લિખી હૈ પરન્તુ ઉનમેં સે ઇકમી કુચુક્તિ બન નહીં સકતી હૈ ઉલટા ઉનહીં કુચુક્તિયોંસે વો જ્ઞા હોતા હૈ તો મી ‘મીયાં ગિર પઢા લેકિન ટાંગ ઁંચી’ ” આ કહાવતકે અનુસાર જો મનમેં આયા સો લિખ મારા હૈ, ઔર ઇસસે જૈસે જૂબતા આદમી જ્ઞગકો હાથ મારે ઇસે કરા હૈ, ઇસ વાબત લિખને કો બહુત હૈ પરંતુ ગ્રંથ અધિક હો જાને સે જેઠે કી કુચુક્તિયોંકો ધ્યાનમાં ન લેકર ફક્ત કિતનેક સૂત્રોંકે પ્રમાણપૂર્વક દષ્ટાન્ત લિખકે શ્રાવકકો સૂત્ર પઢનેકા નિવેધ સિદ્ધ કરતેં હૈ ॥

“ શ્રીમદ્ગવતીસૂત્રકે દૂસરેશતકકે પાંચવે ઉદ્દેશેમેં તુંગોયાનગરીકે શ્રાવકોંકે અધિકારમેં કહા હૈ યતઃ—

“ લદ્ધદ્ધા ગહિયદ્ધા પુચ્છિયદ્ધા અભિગયદ્ધા વિણિચ્છિયદ્ધા ”

“ અર્થ—પ્રાપ્ત કરા હૈ અર્થ જિન્હોંને ગ્રહણ કરા હૈ અર્થ જિન્હોંને

૧ આ શ્લોકમાં ‘જેઠે’ ને સ્થાને ‘બેચરદાસે’ એમ માનીને વાંચીએ તો પણ વાંધો નથી આવતો. કારણકે બધીએ વાતો બેચરદાસને લાગુ પડે તેમ છે. આગળ પણ તેમ માનવામાં વાંધો આવે તેમ નથી.

संशयके होऐ पुछा है अर्थ जिन्होंने प्रश्नकरके अर्थनिर्णय किया है जिन्होंने इस वास्ते निश्चित कीया है अर्थ जिन्होंने इस तरह कहा परन्तु (छद्ममुत्ता गहियमुत्ता) ऐसे नहीं कहा है तथा श्रीव्यवहारसूत्रके दशवे उद्देशमें कहा है यतः—

“ तिवास परियागस्स ” इत्यादि

“ मूढमति दूढिये कहते हैं कि श्रावक सूत्र पढे तो उन श्रावकोंके चारित्रको पर्याय कितने कितने वर्षकी है सो कहो ? अरे मूढमतियों ! इतनाभी विचार नहीं करते हो कि सूत्रमें साधुकोभी तीनवर्ष दीक्षापर्याय पीछे आचारप्रकल्प पढना कल्पे ऐसे खुलासा कहा है तो श्रावक सर्वथा ही न पढे ऐसा प्रत्यक्ष सिद्ध होता है ॥

“ श्रीप्रश्नव्याकरणसूत्रके दूसरे संवरद्वारमें कहा है कि—

“ तं सच्चं भगवंततित्यगरमुभासियं दसविहे चउदसपुवीहिं पाहुडत्यवेइयं महरिसिणयं समयप्पदिन्नं देविंदनरिंदे भासियत्थं ॥”

“ भावार्थ यह है कि भगवंत वीतरागने साधु सत्य वचन जाने और बोले इसवास्ते सिद्धांत उनको दिये और देवेन्द्र तथा नरेन्द्रको सिद्धान्तका अर्थ सुनके सत्यवचन बोले इस वास्ते अर्थ दीया. इस पाठमें भी खुलासा साधुको सूत्र पढना और श्रावकको अर्थ सुनना ऐसे भगवंतने कहा है. जेठा लिखता है कि “ श्रावक

१ यद्यपि आ. श्रीव्यवहारसूत्रने पाठ पूज्य महाराजश्रीअे ते स्थाने २०० क्यो छे परंतु ते पाठ आलु छेला मुझानी समासेयनाभां प्रथम अपाठ आलो होवाथी आ. स्थाने २०० करवाभां आलो नथी.

સૂત્ર વાંચે તો અનંતસંસારી હોવે એસા પાઠ કિસ સૂત્રમેં હૈ? ”
 ઉત્તર-શ્રીદશર્વૈકાલિકસૂત્રકે ષડ્જીવનિકા નામા ચૌથે અધ્યયન
 તક શ્રાવક પઢે આગે નહીં; એસે શ્રીઆવશ્યકસૂત્રમેં કહા હૈ; ઇસકે
 હપરાંત આચારાંગાદિ સૂત્રોંકે પઢનેકી આજ્ઞા ભગવંતને નહીં દી હૈ,
 તો ખી જો શ્રાવક પઢતે હૈંવે ભગવંતકી આજ્ઞાકા ભંગ કરતે હૈં ઓર
 આજ્ઞાભંગ કરનેવાલા યાવત્ અનંતસંસારી હોવે એસે સૂત્રોંમેં બહુત
 ઢિકાને કહાહૈ, ઓર ‘દુંઢિયે ખી ઇસ બાતકો માન્ય કરતે હૈં ॥

“ જેકર શ્રાવક સૂત્ર પઢતે હોવેં તો શ્રીઠાણાંગસૂત્રકે તીસરે
 ઠાણેમેં સાધુકે તથા શ્રાવકકે તીન તીન મનોરથ કહે હૈં. ડનમેં સાધુ
 શ્રુત પઢનેકા મનોરથ કરે એસે લિખા હૈ. શ્રાવકકે શ્રુત પઢનેકા
 મનોરથ નહીં લિખા હૈ. અબ વિચારના ચાહિયે કિ શ્રાવક સૂત્ર પઢતે
 હોવેં તો મનોરથ ક્યોં ન કરે ? સો સૂત્રપાઠ યહ હૈ-યત:-

“ તિર્હ ઠાણેહિં સમણે નિગંથે મહાણિજ્જરે મહાપજ્જવસાણે

૧ આવીજ રીતિએ બેચરદાસે પણુ અનેક સૂત્રોમાં શ્રાવકોને સૂત્ર
 વાંચવાનો કરેલો નિષેધ વિદ્યમાન હોવા છતાં “ કયાંક બિહુએ કે બિહુણીએ
 શ્રાવકોને આગમો વંચાવવા નહિ એવો ઉલ્લેખ કેમ જડતો નથી ? ” આ
 પ્રશ્ન ઉપરિચિત કર્યો છે.

૨. દુંઢિયા અમુક સૂત્ર ગ્રંથોને માન્ય પણુ રાખે છે ત્યારે આ બેચ-
 રદાસને તો એકપણુ ગ્રંથ માન્ય નથી. દુંઢિયા જોએને પૂજ્ય માને છે
 તેની તો નિંદા કે ઉપહાસ નથી કરતા પરંતુ બેચરદાસ તો તે પણુ કરે છે,
 એટલે કદાચ કોઈ સરખામણી કરવા બેસે તો દુંઢિયાઓ કરતાં પણુ બેચ-
 રદાસ ઉતરતી પંક્તિએ બેસે તેમ છે.

भवइ कयाणं अहं अप्पं वा बहं वा सुअं अहिज्जिस्सामि कयाणं अहं एकल्लविहारं पडिमं उवसंपज्जित्ताणं विहरिस्सामि कयाणं अहं अपच्छिममारणंतियं संलेहणा झूसणा झूसिण भत्तपाणपडियाइक्खिए पाओवगमं कालमणवकंखेमाणे विहरिस्सामि एवं समणसा सबयसा सकायसा पडिजागरमाणे निगंथे महाणिज्जरे पज्जवसाणे भवइ ॥”

“अर्थ—तीनस्थानके श्रमणनिर्ग्रंथ महानिर्जरा और महापर्यवसान करे (वे तीन स्थान कहते हैं) कब में अल्प (थोडा) और बहुत श्रुतसिद्धांत पढ़ूंगा ? १, कब में एकल्लविहारी प्रतिमा अंगीकार करके विचरूंगा ? २, और कब में अंतिममारणांतिक संलेषणा जो तप उसका सेवन करके रुक्ष होकर भातपाणीका पचक्खाण करके पादोपगमन अनशन करके मृत्युकी वांछा नहीं करता हुआ विचरूंगा ? ३. इस तरह साधु मन वचन काया तीनों कारण करके मोक्षप्राप्त करता हुआ महानिर्जरा पर्यवसान करे ॥

“ अब श्रावकके तीन मनोरथोंका पाठ कहते हैं—

“तिहिं ठाणेहिं समणोवासए महाणिज्जरे महापज्जवसाणे भवइ— तं जहा—कयाणं अहं अप्पं वा बहं वा परिगहं चइस्सामि कयाणं अहं मुंढे भवित्ता आगाराओ अणगारियं पवइस्सामि कयाणं अहं अपच्छिममारणंतियं संलेहणा झूसिय भत्तपाणपडियाइक्खिए पाओवगमं कालमणवकंखेमाणे विहरिस्सामि एवं समणसा सबयसा सकायसा पडिजागरमाणे निगंथे महाणिज्जरे महापज्जवसाणे भवइ ॥”

अर्थ—तीनस्थानके श्रावक महानिर्जरा महापर्यवसान करे

તથા—કબ મેં ઘનધાન્યાદિક નવપ્રકારકા પરિગ્રહ યોદા ઔર બહુતા ત્યાગન કરુંગા ? ૧, કબ મેં મુંદ હોકર આગાર જો ગૃહવાસ उसको त्यागके अणगारवास साधुपणा अगीकार करुंगा ? ૨, तीसरी संले-
षणाका मनोरथ पूर्ववत् जानना ॥

इससे भी ऐसे ही सिद्ध होता है कि श्रावक सूत्र बांचे नहि, इत्यादि अनेक दृष्टान्तोसे खुलासा सिद्ध होता है कि मुनि सिद्धान्त पढे और मुनियोंकोही पढावें, श्रावकों तो आवश्यक, दशवैकालिकके चार अध्ययन और प्रकरणादि अनेकग्रंथ पढे परन्तु श्रावकको सिद्धान्त पढनेकी भगवंतने आज्ञा नहीं दी है.”

આ ઉપરથી વાંચકો સમજી શક્યા હશે કે સૂત્ર વાંચવાના અધિકારી કેવલ સાધુઓ જ પણ શ્રાવકો નથી અને આ વાતમાં આજ સુધીના સંધના મહાપુરુષોનો એકજ મત છે. મહાપુરુષ માત્ર એકમત હોય એમાં કંઈ આશ્ચર્ય પણ નથી કારણકે તે સંધનાઓનો આદર્શ એકજ છે. બીજું પર્યાયના ક્રમ પ્રમાણે સૂત્રના ઠાનનું વિધાન પણ પ્રાચીનતરતમ છે, પણ તેના ઉત્પાદક ચૈત્યવાસિયો નથી. યોગોદ્ધનનું વિધાન પણ ચૈત્યવાસિઓએ ઉજી કયું હોય એમ નથી. યોગોદ્ધન એટલે સૂત્ર લખવાની ખાતર તપવિશેષ કરવાનો તે અને તેનાં વિધાનો સ્થળે સ્થળે વિધમાન છે. સાક્ષાત અંગસૂત્રોમાં પણ તેનું વિધાન કરવામાં આવ્યું છે. શ્રીસ્થાનાંગ નામના ત્રીજા અંગસૂત્રના ત્રીજા સ્થાનમાં સ્પષ્ટ અક્ષરોમાં લખ્યું છે કે:—

“ तिर्हि ठाणेहि संपन्ने अणगारे अणादीय अणवदगं दीह-
मद्धं चाउरंतसंसारकंतारं बीबीवपज्जा तं अणिदाणयाए दिट्ठिसंपन्न-
याए जोगवाहियाए. ”

અર્થાત્—ત્રણ સ્થાનકને પામેલો અણુગાર અનાદિ અનંત અને ચાર ગતિરૂપ દીર્ઘ સંસારઅટવીતું ઉદ્ધવન કરે. એક તો અનિદાનપણું એટલે ભોગઋદ્ધિની પ્રાર્થનારૂપ નિયાણાને ન કરે તે, બીજું સમ્યગ્દષ્ટિપણું અને ત્રીજું યોગવાહિપણું—શ્રુતના તપ પ્રમુખ ક્રિયાવિશેષ તેની આરાધના.

શ્રીભગવતીજી, નંદીજી, અનુયોગદ્વાર અને ઉત્તરાધ્યયન આદિ સૂત્રોમાં તેમજ બીજાં પણ અનેક ગ્રંથોમાં યોગોદ્ધન કરવાનું જણાવેલ છે. એ પાઠો જોવાના અભિલાષુકોએ મહામહોપાધ્યાયજી શ્રીયશોવિજયજીકૃત દોઢસો ગાથાના સ્તવનની છઠ્ઠી ઠાળનો આલાવખોધ જોઈ લેવો.

વાંચકોએ ધ્યાનમાં રાખવુંકે બેચરદાસે પોતે પોતાના પુસ્તકના અન્તિમ ભાગમાં શ્રીસ્થાનાંગ સૂત્રનો પાઠ રજુ કરી શ્રાવકોને સૂત્ર લખવાની છુટ છે એમ જણાવવાની જે કોશીય કરી છે તે પણ નકામી કરી છે કારણકે તે સૂત્રમાં આવની હકીકત સાધુઓને માટે છે અને તેનો સમન્વય પણ સાધુઓની સાથેજ થઈ શકે છે.

શ્રીસ્થાનાંગસૂત્રનો આધાર લઈ બેચરદાસે એ પણ લખ્યું છે કે:—

“આ ઉદ્દેશ તો તદન સ્પષ્ટપણે ગૃહસ્થો માટે લખાયેલો છે—તેઓ જ આહાર, પાણી અને વસ્ત્ર વિગેરેને ઉપજ કરી સાધુઓને પૂર્ણ પાડે છે, પોતાના ખરા પરસેવાના પૈસાથી સાધુઓનું પાપણું કરી રજા છે—માટે સૂત્રકાર તથા ટીકાકાર, સાધુઓને તેઓને સૂત્રો વંચાવીને ઉપગૃહીત—આભારી—કરવાની વાલે અને આપની બદનાની નીતિની સૂચના કરે છે. આ હકીકત સર્વથા સ્પષ્ટ છતાં વર્તમાનમાં શ્રાવકોને પૈસે પોષાતા નિર્ગથ (!) મહાશયે, શ્રાવકોને કેવો બદલો આપી રજા છે તે બાબત આપ સૌને અને મને પ્રત્યક્ષરૂપ છે.”

બેચરદાસના ઉપરના લખાણમાંથી કેવું અને કેટલું અજ્ઞાન નીતરે છે તે બતાવવાની જરૂર નથી. પૂજ્ય મુનિવરો જેવા મુખા-

ત્રમાં સદ્ગુહસ્થો તરંથી દેવાતું દાન પણ તેઓને કેટલું ખરકે છે એ પણ ઉપરના લખાણમાં સરળતાથી જોઇ શકાય છે.

બેચરદાસને ક્યાંથીજ ખબર હોય કે શાસ્ત્રોમાં ગુહસ્થોને મુધાદાયી અને સાધુઓને મુધાળવી કહે છે. શાસ્ત્રોમાં મુધાદાયી અને મુધાળવીનેજ શુભગતિના ભાગી કહ્યા છે. જૂઓ શ્રીદાન-પ્રદીપના ચોથા પ્રકાશના નીચેના શ્લોક:—

“ મુધા પ્રદાતુઃ પરમઃ ફલોદયશ્ચરિત્રશુદ્ધિશ્ચ મુધોપજીવિનઃ ।
દાને તતો ગ્રાહકદાયકૌ મુધાપ્રવતમાનો ભજતઃશુભાં ગતિમ્ ॥૮૦॥”
યદુક્તં શ્રીદશવૈકાલિકે—

“ દુલ્લહા ઉ મુહાદાઈ મુહાજીવી વિ દુલ્લહા ।
મુહાદાયી મુહાજીવી દો વિ ગચ્છંતિ સુગઈ ॥ ”

અર્થાત્—મુધાદાયીને પરમ ફલોદય થાય છે અને મુધાળ-વીને ચારિત્રની શુદ્ધિ થાય છે, તેથી ગ્રાહક અને દાયક મુધા-પ્રવૃત્તિ કરતા એ બંને શુભગતિને ભજે છે. શ્રીદશવૈકાલિકસૂત્ર કે જેના રચયિતા શ્રુતકેવલી ભગવાન શામ્ભવસૂરજી છે અને જે સૂત્રની પ્રમાણિકતા બેચરદાસે પણ સ્વીકારી છે, તેમાં પણ કહ્યું છે કે:—

‘ મુધાદાયી પણ દુર્લભ છે અને મુધાળવી પણ દુર્લભ છે મુધાદાયી અને મુધાળવી આ બંને સુગતિમાં જાય છે. ’

આજ કારણે મહાત્મા પુરૂષો ઉપદેશે છે કે:—

“તથૈહિકપ્રત્યુપકારલિપ્સયા યતીશ્વરેભ્યો નહિ દેયમુત્તમૈઃ ।
નૈવોપકૃત્યાઽઽદદતે યતીશ્વરાસ્તેભ્યઃ સદાઽમ્બ્યસ્તજિનોદિતાગમાઃ॥”

અર્થાત્—ઉત્તમ પુરૂષોએ ધણલાકિંક ઉપકારની લિપ્સાથી સાધુપુરૂષોને દાન ન દેવું જોઇએ, સાધુપુરૂષો કે જેઓ સદા શ્રી-

જિનેશ્વરભગવાને કહેલા આગમના અધ્યાસીઓ છે તેઓ તે ગૃહસ્થો પાસેથી ઉપકાર કરવા ખાતર કંઈપણ લેતાજ નથી.

શ્રીજિતશત્રુનામના રાજાએ ધર્મની પરીક્ષા નિમિત્તે અનેક ભિક્ષુકોને “કથં કથં જીવથ કથ્યતામિદમ્” અર્થાત્ ‘તમે કેવી કેવી રીતે જીવો છો તે કહો’ આવો પ્રશ્ન પૂછ્યો, તેના ઉત્તરમાં એક ક્ષુદ્ધિકર્જનમુનિશ્રીએ કહ્યું કે—“જૈનાગમવાસ્તાશયો મુષૈવ જીવામ્યહમ્” અર્થાત્ ‘શ્રીજિનાગમથી વાસિતઆશયવાળો હું મુધાજી જીવું છું.’ આ ઉત્તરથી પરમાર્થને નહિ પામેલા રાજાએ તે ભાવનું સ્પષ્ટીકરણ કરવાનું કહેતાં તે મહાત્માએ શું કહ્યું છે તે જાણવા ખાતર નીચેનાં પદો ખાસ જોવા જેવાં છે:—

“ અથાશ્વત છુલ્લવરઃ ક્ષમાપતિં જનુર્જરારોગવિયોગમુખ્યકૈઃ ।

દુઃસ્તૈરસંખ્યૈરતિભીષણં ભવં નિરીક્ષ્ય દીક્ષામહમાદદે મુદા ॥૧૦૧॥

તતો વિમુક્તોઽસ્થિલ્લોકયાત્રયા સ્વયં યથા લબ્ધમદીનવૃત્તિતઃ ॥

શુભ્રેઽશનં સંયમયાપનાકૃતે મુષૈવ જીવામ્યત એવ મૃપતે ॥૧૦૨॥”

અર્થાત્—ક્ષુલ્લવર મુનિશ્રીએ રાજાને કહ્યું કે:—જન્મ, જરા, રોગ, વિયોગ વિગેરે અસંખ્ય દુઃખોથી ભયંકર બનેલા એવા આ સંસારને જોઈને મેં હર્ષપૂર્વક દીક્ષા અંગીકાર કરી છે, તેથી અખિલ લોકયાત્રાથી વિમુક્ત થયેલો એવો હું સંયમની રક્ષા માટે અદીનવૃત્તિથી યથાલબ્ધ જે અવસરે જે ભક્ષ્ય ભોજન મળે તેનું ભોજન કરું છું, તેજ કારણથી હું રાજાજી! હું મુધાજીવી કહેવાઉં છું.

ક્ષુદ્ધિકર્મુનિની આવી અનુપમ વાણીના શ્રવણથી રાજાએ નિશ્ચય કર્યો કે તત્ત્વવેદિપુરૂષાએ મોક્ષની પ્રાપ્તિ માટે આજ ધર્મનો આદર કરવો યોગ્ય છે અને એ નિશ્ચયના પરિણામે તે રાજા સંસારનો પરિત્યાગ કરી સાધુપદનો સ્વીકાર કરીને મુગતિ

પામ્યો. આ ઉપરથી વાંચકો સહેલાઈથી સમજી શકશે કે બેચર-દાસે મુકેલો સૂત્રનો આધાર સાધુઓને માટે છે અને તેનો સમ-ન્વય પણ સાધુઓની સાથેજ થઈ શકે છે.

‘શ્રાવકોને સૂત્રો વાંચવાનો અધિકાર નથી’ આ વાત સમ-જાવવા માટે હવે આથી અધિક પ્રમાણે મૂકવાની જરૂર નથી કારણકે તે બાબતમાં અનેક પ્રમાણે અપાર્થ ચૂક્યાં છે. અને તે ઉપરથી વાંચકો સમજી શકશે કે શ્રાવકોને સૂત્રો વાંચવાનો કરાચેલો નિષેધ અચુક્ત, અપ્રમાણિક, અવિહિત કે શ્રીજિનાજ્ઞાવિરૂદ્ધ નથી, પરંતુ ‘શ્રાવકોને સૂત્ર વાંચવાનો અધિકાર છે’ આમ કહેવું એજ અચુક્ત, અપ્રમાણિક, અવિહિત અને શ્રીજિનાજ્ઞાવિરૂદ્ધ છે.

આ પ્રસ્તુત સમાલોચનામાં મેં બેચરદાસના ચારે મુદ્દા-ઓની સંપૂર્ણ સમાલોચના શાસ્ત્રાધારે કરી છે અને જણાવ્યું છે કે આપણું જૈનસાહિત્ય તો વિકારવિનાશુજ છે. વિકાર જો થયો હોય તો માત્ર બેચરદાસ અને કેટલાક તેના જેવાઓની દૃષ્ટિમાંજ થયો છે. બેચરદાસની દુર્દેશાનો પણ ખ્યાલ પૂરતો આપ્યો છે. તે આપવાની ખાતરજ મેં આ જાતનો સવિસ્તર ઉદ્દેશ્ય કર્યો છે. જો બેચરદાસ અને તેના મિત્રો શાન્તચિત્ત વિચાર કરશે તો આવી અધમ પ્રવૃત્તિ કરતાં અચકશે અને થઈ ગઈ છે તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત લઈ શુદ્ધ થવાની પણ શુભ ભાવના જાગૃત કરશે. કદાચ આ નહિ થાય તો એ તો મારી ખાતરી છે કે બેચરદાસની માફક બીજા તો પોતાની તેવી દુર્દેશા કરવાને તથા નહિજ થાય.

વાંચકોને ધ્યાનમાં હશે કે બેચરદાસે પોતાના પુસ્તકની અર્પણ-પત્રિકામાં પૂજ્યપાદ આત્મારામજી મહારાજ માટે “જો આપ આ વર્તમાન સૈકામાં હોત તો જરૂર આ ટીપાચેલા લોહાનો ઘાટ ધડયા વગર ન રહેત ” આ વાક્ય પણ લખ્યું છે. આ વાક્યમાં

એચરદાસ પોતાને ‘દીપાએલા લોઢા’ તરીકે ઓળખાવે છે પણ તેમને ખબર નથી કે જો તે પૂજ્યપાદ આજે હયાત હોત તો તમારી ઓળખાણ ‘દીપાએલા લોઢા’ તરીકેની ન કરાવત, પરંતુ કાટખાધેલા, સડી ગયેલા અને ફેંકી દેવા યોગ્ય ‘લોઢા’ તરીકેની જ કરાવત અને સમાજે પણ આજે તમોને ફેંકી જ દીધા હોત. તે મહાત્મા તો શાસનપ્રત્યનીકને શિક્ષા કરવાનું જ ફરમાવે છે તો વળી તમારા જેવા શાસનપ્રત્યનીકોને આજે તેઓ જતાજ શેના કરત ?

ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજ કે જેઓને એચરદાસ પણ શિષ્ટશિરોમણિ, પરમપ્રમાણિક અને મધ્યસ્થતાની મૂર્તિ તરીકે માન્ય કરે છે, તેઓ તો શ્રીસંબોધપ્રકરણમાં આવકધર્મના આધ-કારમાં ત્યાં સુધી લખે છે કે:- ‘સાધુઓના અને જિનમંદિર તેમજ જિનમૂર્તિના પ્રત્યનીકને અને અવર્ણવાદિને અને શ્રીજિન-પ્રવચનના અહિતને સર્વસામર્થ્ય કરીને ધર્માત્મા અટકાવે અને એચરદાસનામાં તે પ્રત્યનીકતા અને અવર્ણવાદિતાને તો આપણે ધણીજ સ્પષ્ટ રીતિથી સાબીત કરી ચૂક્યા છીએ, માટે ધર્માત્માની તો ફરજ છે કે બીજી કંઈપણ ન બની શકે તો પણ તેવી વ્યક્તિ કે વ્યક્તિઓને પોતાના વ્યવહારથી તો અલગ કરવીજ જોઈએ અને અમદાવાદઆદિના શ્રીસંબોધે તેમ કરવામાં એક મોટામાં મોટી શાસનસેવા બજાવી છે. એટલું જ નહિ પણ પોતાના માથેથી એક મોટામાં મોટો દોષનો હિસ્સો પણ આવતો બંધ કર્યો છે કારણકે તેજ મહાત્માશ્રી ફર-માવે છે કે ‘આજ્ઞાભંગમાં પ્રવૃત્તિ કરનારાઓને મનથી, વચનથી

૧. સાહુજ ચેદ્દાણ ચ પઢિણીયં તદ્દ અવળણવાયં ચ । જિન-પવચણસ્સ અહિયં સઠ્ઠત્થામેણ વારેદ્ ॥૧૩॥

૧ જે સાહજો વદ્દેદ્ આણામંને પવદ્દમાણાણં ।

મળવાયાકાયેદ્દિ સમાણદોસં તયં ચિંતિ ॥૧૨૭ ॥”

કે કાયાથી સહાય દેનારા સમાન દાપના ભાગીદાર છે' અને
 "આજ્ઞાભ્રષ્ટ મનુષ્યને શ્રીતીર્થકરદેવની આરાધનામાં તત્પર અને શ્રુત
 તેમજ સંધની ભક્તિએ કરીને યુક્ત એવા પુરૂષે સર્વ પ્રકારે શિક્ષા
 કરવી.' આ ઉલ્લેખના અવલોકનથી વિવેકી વાંચકોને પોતાની
 ફરજ સમજતાં વાર નહિ લાગે.

છેવટે હું એક મહાપુરૂષના શબ્દોમાંજ મારા વાંચકમહાશ-
 યાને નીચેની ભલામણ કરી અતિમંદતા યા હ્રદયસ્થતાના કારણે
 જે કંઈ શ્રીજિનાજ્ઞાવિરૂદ્ધ લખાયું હોય તેની ક્ષમાયાચના કરી
 આ પ્રસ્તુત સમાલોચનાથી વિરમીશ.

“ જइ इच्छह परमपयं अवहा किंत्ति सुवित्थहं भुवणे ।

ता तेलुकोद्धरणे जिणवयणे आयरं कुणह ॥ १ ॥ ”

હો આત્મહિતના અર્થિ આત્માઓ! જે તમે પરમપદ-
 પ્રાપ્તિની ઇચ્છા કરતા હો અથવા ભુવનમાં સુવિસ્તૃત કીર્તિ
 મેળવવાની ઇચ્છા હોય તો ત્રણ લોકના ઉદ્ધાર કરનારા એવા
 શ્રીજનવચનમાં આદર કરો.

૧ “ તિત્થયરારાહણપરેણ, સુયસંઘમત્તિજુત્તેણ ।

આણામદ્વજર્ણમિ, અણુસદ્ધી સન્ઘહા દેયા ॥ ૧૩૧ ॥ ”

અનુસન્ધાન.

આ પુસ્તકમાં બેચરદાસના ચારે મુદ્દાનું અસત્ય બતાવી શાસ્ત્રાનુસારી સત્યને અનેક આધારે મારફત દર્શાવ્યા છતાં આ અનુસન્ધાન હું કેમ જોડી રહ્યો છું એવી આશંકા વાંચકવર્ગને થાય એ સંભવિત છે. એના સમાધાનમાં મારે પ્રથમજ કહી લેવું જોઈએ કે બેચરદાસ અને બેચરદાસની વિદ્વતાનો પૂરતો પારચય આપવા માટે ખાસ જણાવવા જેવી બે બાબતો રહી જાય છે. તેમાં પ્રથમ હું બેચરદાસનો પરિચય કરાવતી હકીકતનો ઉલ્લેખ કરીશ અને તેમાં સામાન્યપણે પુસ્તકમાં દર્શાવેલા કેટલાક સત્યનો પણ ટુંક હેવાલ મ્હારે આપવો પડશે, પરન્તુ તેમાં વાંચકોને આધાર તો જુદાજ મળશે અને તે પછી તેમની વિદ્વતાનો પણ ચત્કચિત્ પરિચય કરાવીશ કે જેથી વિચારકો સારાસારનો વિવેક કરવા સાથે શુદ્ધસ્થાને શ્રીજિનાગમ લખવાનો નિષેધ કરનારી શ્રીજિનાજ્ઞાના રહસ્યને સમજી શકશે.

વાંચકમહાશયોને સ્મરણમાં હોય તો હું આ પુસ્તકમાંજ લખી ચુક્યો છું કે બેચરદાસને પોતાના ‘દેવદ્રવ્ય શાસ્ત્રવિરૂદ્ધ છે, તે દ્રવ્યનો ઉપયોગ જૈનસમાજ પોતાના કેળવણી જેવા કાર્યમાં ખુશીથી કરી શકે’ આ એક અસત્યની ખાતર, અખિલ વિશ્વમાં અદ્વિતીય તરીકે પંકાતા અને મનાતા શ્રીજિનના સાહિત્યને-સાક્ષાત્ આગમમન્થોને પણ વિકારી કહેવાની ફરજ પડી, સમગ્ર જૈનસમાજનું તમસ્તરણ રચવું પડ્યું અને અમણપતિ શ્રીપાર્શ્વનાથસ્વામીજીના શિષ્યરત્નોની તેમજ અમણ લગવાન મહાવીર-સ્વામી જેવા વિશ્વપૂજ્ય દેવાધિદેવની પણ મશકરી કરવા જેવી

પામરતાનો સ્વીકાર કરવાની ફરજ પડી છે. આ સઘળી ખરાબી એ એકજ દુરાગ્રહને આભારી હોય એમ માનવાને કારણ છે માટેજ હું તેમ વ્યક્ત કરું છું અન્યથા ન કરત.

બેચરદાસ જ્યાં મુધી પાતાના એ ઝેરી દુરાગ્રહથી વ્યામુઠ થયા ન હતા ત્યાં મુધી આપણા આરાધ્યપાદ આચાર્યમહારાજએ કે જેઓ શ્રીજિનશાસનની શૈલીના ઉપાસક હોઈને જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રના પાલનમાં આદ્યતીથ સ્થાન ધરાવતા અને જેઓની ઈવદ્વત્તા માટે શંકા ઉઠાવનાર કોઈજ ન હતું, તેવા પૂજ્યપાદ શાસનસંરક્ષક સૂરીશ્વરે માટે આજે પંડિત અને ન્યાયતીર્થ કહેવાતા બેચરદાસના કેવા ઉદ્ગારો નીકળ્યા છે, તેનું એકજ ઉદાહરણ હું વાંચકમહાશયોની સમક્ષ મૂકીશ:—

શ્રી પાર્શ્વનાથચરિત્રના કર્તા શ્રીમદ્ ભાવદેવસૂરિજી માટે તે ચારિત્રની પ્રસ્તાવનામાં બેચરદાસ લખે છે કે:—

“ एतच्चरितावलोकनेनैव चैतेषां वैयाकरणचणभूषणत्वम्, क-
विकुलगुरुत्वम्, लौकिकशास्त्रावलोकनरसिकत्वम्, सामुद्रिकशास्त्र-
सिद्धमुद्रत्वम्, चिकित्सारहस्याभिज्ञातृत्वम्, श्रीजिनागमपारगामित्वं
चावगम्यते सुधीभिः । ”

આ પ્રમાણે શ્રીભાવદેવસૂરિજી મહારાજ માટે પાતાનો અભિપ્રાય આપતાં શ્રીપાર્શ્વનાથચરિત્રની પ્રસ્તાવનામાં બેચરદાસ જણાવે છે કે તેઓ શ્રીજિનાગમના પારગામી હતા, એમ આ (શ્રીપાર્શ્વનાથ) ચરિત્ર વાંચવાથીજ પંડિત પુરૂષો જાણી શકશે.

બેચરદાસે શ્રીપાર્શ્વનાથચરિત્ર વાંચ્યું, તેના કર્તાને માટે પ્રાદુર્ભાવ થયું અને અભિપ્રાય આપ્યા કે ‘તેઓ શ્રીજિનાગમના

‘પારગામી હતા’. હવે એ ભગવાન ભાવદેવસૂરિજી મહારાજ શ્રી-
પાર્શ્વનાથચરિત્રમાં શુ’ શુ’ કહે છે તેજ આપણે જોવાનું છે.

બેચરદાસ પોતાના ‘સ્વેતામ્બર દિગમ્બર વાદ’ નામના
મુદ્રાનું ‘મનમાનવું’ સમર્થન કરતાં ‘શ્રીતીર્થકરદેવોના ખલા ઉપર
ઇંદ્રો લક્ષ્મણનું દેવદૂધનું સ્થાપન કરે છે’ આ શાસ્ત્રીયવાતમાં
અસંગતિનો આરોપ મૂકી તેનું ઉપહાસ કરે છે, ત્યારે બેચરદાસે
પણ માન્ય કરેલા શ્રીજિનાગમના પારગામી શ્રીભાવદેવસૂરિજી
મહારાજ શ્રીપાર્શ્વનાથચરિત્રના ૬ કા સર્ગમાં લખે છે કે:—

“ ત્રિશદ્વર્ષઃ પ્રભુઃ સ્વાંશે, દૂષ્યં ચક્રાહિતં દધત્ ।

પૌષસ્ય કૃષ્ણૈકાદશ્યાં, વિશાખામે કૃતાષ્ટમઃ ॥ ૧૦૮ ॥

કેશાનુન્મૂલ્ય સિદ્ધાંશ્ચ, નત્વા ચારિત્રમગ્રહીત્ ।

દ્રાગ્ મનઃપર્યયજ્ઞાનં, ચાપદ્ દીક્ષાસહોદ્ભવમ્ ॥ ૧૦૯ ॥

અર્થાત્—ત્રીશ વર્ષની વયે શક ઇંદ્રે પોતાના ખલા ઉપર
સ્થાપન કરેલા દેવદૂધને ધારણ કરતા શ્રીપાર્શ્વનાથસ્વામીએ
અકુમ્ભનો તપ કરીને પોષવદી અગ્નીઆરસના દિવસે વિશાખા-
નક્ષત્રમાં કેશોનું ઉન્મૂલન કરીને શ્રીસિદ્ધભગવાનોને નમસ્કાર
કરીને ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું કે તુરંતજ દીક્ષાની સાથેજ ઉત્પન્ન થવું
મનઃપર્યયનામનું ચોથું જ્ઞાન શ્રીપાર્શ્વનાથસ્વામી પામ્યા.

પેલા દુરાગ્રહરૂપી ઝેરના પ્રતાપે ભાનભૂલેલા બેચરદાસે શ્રી-
તીર્થકરદેવોના દેવદૂધની મરકરી કરવા સાથે પ્રભુના સમવસરણની,
સમવસરણગત દેશનાની અને ભક્તિથી તેમજ ભવ્યજીવોના
ઉપકારની ખાતર બાકીની ત્રણ દિશામાં પ્રભુનાં પ્રતિબિંબ સ્થા-
પીને ચતુર્મુખી દેશનાનો લાભ લેવાને સ્વામિના પ્રભાવથી બ્યન્તર
નિકાચના દેવોએ બનાવેલ ચતુર્મુખપણાની પણ મરકરી કરવામાં

બાકી નથી રાખી, ત્યારે ભગવાન ભાવદેવસૂરિજી તેજ ચરિત્રના તેજ સર્ગમાં લખે છે કે:—

“ સુરસશ્ચારિતસ્વર્ણપદ્મન્યસ્તપદઃ ક્રમાત્ ।
 પ્રભુઃ સમવસરણં સુરકોટીવૃતો યયૌ ॥ ૨૩૩ ॥
 તત્ર પ્રવિશ્ય ચૈત્યદ્રોઃ પ્રભુશ્ચક્રે પ્રદક્ષિણામ્ ।
 તીર્થં નત્વા પ્રાઙ્મુલોડ્ય સિંહાસનમશિશ્રિયત્ ॥ ૨૩૪ ॥
 દ્રાક્ પ્રભોઃ પ્રતિરૂપાણિ દિક્ષવન્યાસુ તિસ્તુષ્વપિ ।
 વ્યન્તરાસ્તાદૃશાન્યેવ ચક્રુઃ સ્વામિપ્રભાવતઃ ॥ ૨૩૫ ॥ ”

ભગવાન ભાવદેવસૂરિજી અગીઆર શ્લોકો દ્વારા શ્રીતીર્થ-કરદેવોના સમવસરણનું વર્ણન કરીને કહે છે કે સુરકોટિપરિવેષિત પ્રભુ સુરસ્થાપિત સોનાના કમલો ઉપર પાદકમલને મૂકતા સમવસરણમાં પધાર્યા. સમવસરણમાં પ્રવેશ કરીને પ્રભુએ ચૈત્યવૃક્ષની પ્રદક્ષિણા કરી તીર્થને નમી પૂર્વસન્મુખ મુખ રાખીને સિંહાસનને શોભાવ્યું. પ્રભુ સિંહાસન ઉપર બિરાજ્યા કે તુરંતજ વ્યન્તરદેવોએ સ્વામિના પ્રભાવથી પ્રભુના જેવાંજ ત્રણે દિશામાં પ્રભુનાં પ્રતિબિમ્બો બનાવ્યાં.

બિચારા ભોળા બેચરદાસ કોઈ હિતશત્રુની ખોટી લાલચથી જે ચરિત્રોની, કથાનકોની અને વર્ણનોની સરળ ભાવે મુક્ત કંઠે પ્રશંસા કરતા હતા, તે ચરિત્રો, વર્ણનો અને કથાનકોની આજે અણુછાજતી અણહેલના કરે છે અને પોતે પોતાનાજ હસ્તે કરેલી પ્રશંસાને ભૂલી જાય છે એ કેવું અજયબ થવા જેવું છે? શ્રી પાર્શ્વનાથચરિત્રની પ્રસ્તાવનામાં તે ચરિત્રમાં આવતાં કથાનકો અને વર્ણનો માટે પ્રશંસા કરતાં બેચરદાસે લખ્યું છે કે:—

“ તત્ર તત્ર ચ પ્રસ્તાવાત્ સદુપદેશપદં પ્રાપિતાનિ સરસાક્ષ-
 ધવિધાયકાનિ નકાનિ કથાનકાનિ,.....સમાવેશિતાનિ ચ સર્વાં
 મુધાસ્પન્દીનિ વર્ણનાનિ ”

તે તે સ્થાને પ્રસંગે સરસ અને અવખોધ કરનારાં અને
 કથાનકો શ્રીલાવદેવચરિત્રએ સદુપદેશપદે સ્થાપ્યાં છે અને સ
 મુધાસ્પન્દી વર્ણનોનો સમાવેશ કર્યો છે. હવે જેવી જાતનાં કથાનકો
 શ્રીપાર્શ્વનાથચરિત્રમાં આવે છે તેવાંજ ઉપદેશપદ કથાનકો અને
 ચરિત્રોમાં પણ આવે છે, છતાં આજે ઉન્મત્તતાના પ્રભાવે બેચર
 દાસ સમગ્ર જૈનકથાનુયોગ ઉપર કુઠારધાત કરવા માટે તત્પર થય
 છે ! આવા અસ્વસ્થ મગજના માનવીઓ પોતાની બાલીશતાન
 કારણે શાણી સમાજ તરફથી ફીટકાર પામે એ કંઈ અનુચિત
 અઘટિત ઓછુંજ કહેવાય તેમ છે ?

દેવદ્રવ્યના ભક્ષણથી પાયમાલ થયેલા આત્માઓના હેવાલે
 વાંચવાથી અને શ્રીસાધર્મેન્દ્રે દર્શાવેલ રાજના ગર્વને ઉતારવ
 માટે વિકુર્વેલી ઋદ્ધિના વર્ણનથી તથા પરિબ્રહ્મનું પરિભ્રમ કરનારા
 ઓ અદળક ધનના ભાગી થયા, મુપાત્રે દાન દેવાથી શ્રીશાલિ
 ભદ્ર અને ધનાળ જેવા શ્રીમંતો અને રત્નપાલ જેવો રાજા થયો
 બ્રહ્મચર્યના પાલનથી ધણાએ આત્માઓ સ્વર્ગમુખના ભોક્તા
 થયા વિગેરે વિગેરે જેવાથી બિચારા બેચરદાસ હેબતાર્થ ગય
 છે ! અને જેમ બેબાકળો બની ગયેલો કાલો (પેલો) આદર્શ
 લેવે તેમ લખે છે કે—“પરિબ્રહ્મના અનિચ્છુકને અદળક પરિબ્રહ્મ
 શી રીતે મળે ? દાન દેનારો ચક્રવર્તિ રાજા શી રીતે થાય ?
 અને બ્રહ્મચર્યનો સંસ્કારી, મુધરેલો બ્યલિચારી શી રીતે બને ?”
 આવા હૃદયહીનને ક્યાંથી ખબર હોય કે લક્ષ્મી, રાજ્યગાદી કે
 સ્વર્ગભૂમિઓ લક્ષ્મીના ગુલામોનો, કૃપણના કાકાઓનો અને

શીલહીન બ્યભિચારિઓનો સહવાસ નથી ઇચ્છતી. તેના ભો-
ક્તાઓ તો તેજ હોય કે જેઓ લક્ષ્મીને ચંચલ સમજી તેની
લાલસાથી કુટેલા હોય, પ્રાપ્ત થયેલી લક્ષ્મીના સદુપયોગ માટે
વિવેકપુરઃસર દાનનો વરસાદ વરસાવતા હોય અને પ્રાણ સપાટ
શુદ્ધશીલનું સેવન કરતા હોય. આવા ઉત્તમ આત્માઓ કદાચ
તેવી ઉત્કૃષ્ટ સામગ્રીના અભાવે તેવા પ્રકારના વીર્યોદ્ધાસને અનુ-
ભવી સિદ્ધિપદના ભોક્તા ન બને તો પણ તેઓ અંપરિગ્રહ,
સુપાત્રદાન અને શુદ્ધશીલ જેવા અનુપમ ધર્મના પરિપાલનથી
સંચિત કરેલા પુણ્યાનુબંધી પુણ્યના પ્રભાવે અઠળક લક્ષ્મીના
સ્વામી, રાજ્યગાદીના માલિક અને સ્વર્ગભૂમિના ભોગી તો
અવશ્ય થાય અને તેજ પુણ્યાનુબંધી પુણ્યના પ્રભાવે પરિણામે
સંયમસામ્રાજ્યના સમ્રાટ બનીને તેઓ સિદ્ધિપદના પણ સ્વામી
થવાના.

પાપ અને પુણ્યના પ્રભાવને બતાવનારાં આખ્યાનો ઉપર
અજ્ઞાનતાભરેલા આદેષો કરવાને ઉદ્યુક્ત થયેલા બેચરદાસ બ્યારે
તેવાં ઉત્તમ બોધપ્રદ આખ્યાનો ઉપર અસંગતિ અને અસંભવ-
પણાનો શક ધરાવે છે, ત્યારે ભગવાન ભાવદેવસૂરિજીમહારાજ
કે જેઓને બેચરદાસે પણ પોતાની અનામદદશામાં 'વૈષાકરજુ-
ર્ગના વિભૂષક, કવિઓના કુલગુરુ, લૌકિકશાસ્ત્રોના અવલોકનમાં
રસિક, સામુદ્રિકશાસ્ત્રમાં સિદ્ધમુદ્ર, ચિકિત્સાના રહસ્યવિત્ અને
શ્રીજિનાગમના પારગામી' તરીકે સ્વીકાર્યા છે અને પંડિતજનો
પણ સ્વીકારશે એવો પોતાનો નિશ્ચય બતાવ્યો છે, તેઓશ્રી પો-
તાના રચેલા શ્રીપાર્શ્વનાથચરિત્રની પ્રશસ્તિમાં લખે છે કે:—

“ અનાદિનિઘને કાલે, જીવાનાં ચિત્રકર્મણામ ।

સંવિધાનં હિ તન્નાસ્તિ, સંસારે યજ્ઞ સંભવેત્ ॥ ૧૮ ॥ ”

અર્થાત્—અનાદિ અનન્ત-આદિ અને અન્ત વિનાના કાલમાં વિચિત્ર કર્મવાળા જીવો માટે એવું એક પણ કામ નથી કે જે આ સંસારમાં સંલવતું ન હોય.

દાનાદિધર્મનાં ફલવર્ણનાથી ચકિત થઈ ગયેલા બેચરદાસે પોતાના ઉપકારી શ્રીભાવદેવસૂરિજીનાં મુકતો જેવાં જોઈએ છીએ:-

“ આસ્તાં મિદ્ધિગતં સૌખ્યં, મનોઽમીઠું યદૈહિકમ્ ।

વિદ્યાજ્ઞાનપ્રે ધર્માલ્લવૃક્ષસ્ય કુસુમોપમમ્ ॥ ૫૪ ॥

કુલં ગતમલં કામાઽનુરૂપં રૂપમવ્યયમ્ ।

વિશ્વભોગ્યં ચ સૌભાગ્યં શ્રીવિલાસો વિકસ્વરઃ ॥૫૫॥

અનવદ્યા પુનર્વિદ્યા, કીર્તિઃ સ્ફુર્તિમતી સતા ।

અમિરામો ગુણગ્રામઃ, સર્વે ધર્માદિવાપ્યતે ॥ ૫૬ ॥

અર્થાત્—ભોક્ષસમ્બન્ધિ મુખ તો દૂર રહો પરન્તુ આ લોકમાં પણ અભીપ્સિત મુખ મળુયો પામે છે તે પણ આ ધર્મ-નામના વૃક્ષવૃંજ પુષ્પ છે. નિર્મલ કુલ, કામદેવસરખું સુંદરરૂપ, આરોગ્ય, વિદ્યેભોગ્ય-સર્વપ્રિય સૌભાગ્ય, વૃદ્ધિ પામતો લક્ષ્મીના વિલાસ, નિર્દોષ વિદ્યા, સ્ફુર્તિમતિ કીર્તિ, મનોહર ગુણસમૂહ, આ સમગ્રું ધર્મથી પ્રાપ્ત થાય છે. એટલાજ માટે શ્રીભાવદેવસૂરિજીએ આગળ ચાલતાં કહ્યું છે કે તાપથી પીડિત આત્માને ઠંડુ પાણી અરતિઉત્પાદક છે, છતાં તેને માટે ગરમ પાણી તથ્યરૂપ છે; તેવી રીતે પૂર્વકર્મના દોષથી પીડિત આત્માને જે કે ધર્મ રૂચિકર નથી થતો છતાંએ નિરસ લાગે તો પણ ધર્મ અવશ્ય આરાધવા જેવો-જ છે અને એથીજ વિચક્ષણ પુરૂષો કષ્ટની અવસ્થામાં પણ ધર્મના પ્રરિત્યાગ કરતા નથી.

આ પ્રમાણે હોવા છતાં દાન, શીલ કે અપરિમલના

આસેવનથી મળતી શ્રીમંતાધ, રાજ્યલક્ષ્મી અને સ્વર્ગભૂમીથી
 બેચરદાસ મુંઝાતા હોય તો એ એક તેમનું મહોદામાં મહોદું દુર્લા-
 ગ્યજ ગણાય. દુર્લાગ્ય કે સદ્લાગ્ય ગણાય પરંતુ તે બિચારા
 જ્યારથી કોઇ હિતશત્રુની સલાહથી કે પોતાના દુષ્કર્મના ઉદયથી
 દેવદ્રવ્ય જેવા સર્વોત્તમ દ્રવ્યના દુરભન બન્યા છે ત્યારથી તેમની
 મતિ એવી તો મુંઝાઈ ગઇ છે કે જેથી મૂઠ બનેલા તેમણે શ્રી-
 દેવદ્રવ્યને નામશૈષ કરવા માટે આકાશ અને ધરતીને એક કરવાનો
 પ્રયત્ન આરંભ્યો છે. શુ વાંચકોને એમ નથી લાગતું કે શ્રીજિ-
 નના શાસનમાં શ્રીજિનની મૂર્તિનો, શ્રીજિનના મંદિરોનો,
 શ્રીજિનની પૂજાલક્ષિતો, સાધુલક્ષિતો, ગુરુઆજ્ઞાને શિરોધાર્ય
 બનાવવાનો, મુપાત્રદાનનો અને એવાંજ અન્ય અનેક ઉત્તમકાર્યોના
 અભાવને સિદ્ધ કર્યો એ આકાશ અને ધરતીને એક કરવા
 જેવું છે? શ્રીજિનના શાસનમાં શ્રીજિનની મૂર્તિપૂજા વિગેરે
 અનેક કાર્યોનું, તેનાં સાક્ષાત્ અને પારમ્પરિક ફેલોનું વર્ણન
 કરનારાં અનેક શાસ્ત્રો આજે પણ હયાત છે, તે છતાં
 બેચરદાસે એમ કહેવા અને સાબીત કરવા કમ્મર કસી છે
 કે ‘શ્રીજિનના પ્રવચનમાં દેવદ્રવ્ય છેજ નહિ કારણકે પ્રથમ તો
 શ્રીજિનની મૂર્તિ કે શ્રીજિનનાં મંદિરોજ ન હતાં, તેની પૂજા
 કે લક્ષિત પણ ન હતી, ગુરુ કે ગુરુની આજ્ઞા પણ માનવી એવી
 ફેરજરૂપે ન હતું અને લણવામાં કે ગણવામાં વિનીત થવાની,
 ગુરુલક્ષ થવાની, સંયમી થવાની કે તપ વિગેરે કરવાની આજ્ઞા
 શ્રીજિનના પ્રવચનમાં જરૂર છેજ નહિ, આ તો બહુએ બના-
 વટી છે. પુણ્ય અને પાપના વિપાકને બતાવનારાં અને દાનાદિક
 ધર્મફલને દર્શાવનારાં આખ્યાનો તદ્દન અસંગત અને કેવલ જોડી
 કાઢેલાંજ છે, અર્થાત્ જૈનસાહિત્યનું એક પણ અંગ સાચું નથી
 વિગેરે વિગેરે.’ આ સધળા અસત્યનો પ્રતિકાર પૂજ્ય ગુરુદેવોની
 કૃપાથી મારા ‘સત્યના સમર્થન’માં હું કરી ચૂક્યો છું, તેમાં

વાંચકો જોઈ શકશે કે શ્રીજિનની મૂર્તિઓ, શ્રીજિનનાં મંદિરો શ્રીજિનની પૂજાલક્ષિત વિગેરે સાક્ષાત્ અંગસૂત્રોમાં પણ સ્થળે છે, છતાં દુરામહુના પ્રતાપે તેઓ એકપણ તેવા આધારને કે શક્યા નથી અને પોતાના પુસ્તકમાં તેઓએ ‘એકલો બકવાદ અ કાગળો કાળા કરવા શિવાય કંઈજ કર્યું નથી,’ એટલે આ આ સન્ધાનમાં તો મારે એ સંબંધમાં કંઈપણ લખવાનું રહેતું ન છતાં વાંચકો જાણી ચુક્યા છે કે આ અનુસન્ધાન હું બેચરદા અને બેચરદાસની વિદ્વતાનો પૂરતો પારચય કરાવવા જોડી રહ્યો અને તેમાં હું લગવાનું લાવદેવસૂરિજી માટે બેચરદાસે આપે અભિપ્રાયને અભિમુખ કરીને એ બતાવવા મથી રહ્યો છું કે શ્રીલાવદેવસૂરિજીને બેચરદાસે પણ અનેક પ્રકારે સ્તવીને શ્રીનાગમના પારગામી તરીકે ઓળખ્યા છે અને ઓળખાવ્યા તેઓ પણ દેવદ્રવ્ય, શ્રીજિનની મૂર્તિ, શ્રીજિનનાં મંદિરો અને તેની પૂજાલક્ષિત માટે શ્રીપાર્શ્વનાથચરિત્રમાં ‘શુ’ ‘શુ’ લખે છે: જો શ્રીદેવદ્રવ્યનો નામશેષ કરવા માટે બેચરદાસે અવા વિનાનો ઉધમાત કર્યો છે, તેજ દેવદ્રવ્ય માટે લગવાનું લાવદેવસૂરિજી શ્રીપાર્શ્વનાથચરિત્રના પહેલા અને બીજા સર્ગમાં પ્ર છે કે:—

“ તથા સ્વર્ણચૈત્યમ્મદિસપ્તક્ષેત્ર્યાં નિયોજિતમ્ ।

ચિત્તં વિત્તં ચ સમ્યક્ત્વપુષ્ટિમિષ્ટાં તનોત્પલમ્ ॥ ૬૨૧

સદ્વ્યથતુર્વિધો વિમ્બં ચૈત્યં ચાપ્યાગમોઽર્હતામ્ ।

ગ્રામ્યેનાદે ધર્મસ્ય સ્થાનકાનિ વિદુર્બુધાઃ ॥૯૩॥ ”

અર્થાત્—સર્વજ્ઞચૈત્ય-મૂર્તિ અને મંદિર આદિ સાતક્ષેત્રે સ્થાપન કરેલું ચિત્ત અને વિત્ત ઈષ્ટ સમ્યક્ત્વની પુષ્ટિને વિસ્ત છે ॥ ૬૨૧ ॥ સાધુ, સાધ્વી, આવક અને આવિકારૂપ ચાર પ્રકાર

શ્રીસંઘ, શ્રીજિનેશ્વરદેવની ભૂતિ, શ્રીજિનેશ્વરદેવતું મંદિર અને અરિહંતભગવાનોનાં આગમ આ સાતે પણ ધર્મનાં સ્થાનકો છે એમ પડિત પુરૂષો જાણે છે. ॥ ૯૩ ॥

એક દેવદ્રવ્યનો નાશ કરવા માટે મહુગથિલની માફક બેચ-રદાસે શ્રીજિનભૂતિ અને જિનમંદિરની હુયાતિનો પણ નાશ કરવા માટે તથા ‘ચૈત્ય’ શબ્દના રૂઠ અને શાસ્ત્રીય અર્થને ભૂ-શાયિ કરવા માટે એક પણ પાપ કરતાં પાછું વાળીને જોયું નથી, તેની હુયાતિ માટે ભગવાન ભાવદેવસૂરિજીએ તે ચરિત્રમાં અનેક ઉલ્લેખો કર્યા છે, તેમાંના કેટલાક હું અત્રે ટાંકી બતાવું છું:—

“ ચચ્ચૂદામણિકલ્પં, શ્રીવાસનગરશ્રિયઃ ।

જિનેન્દ્રભવનં ચારુ, કારયામાસ ભૂપતિઃ ॥ ૬૩૮ ॥

તત્રામાનમિત્ર સ્વચ્છસ્ફટિકોપલનિર્મિતમ્ ।

નામેયબિમ્બં વિધિના, પ્રતિષ્ઠાપ્ય ન્યવિવિશત્ ॥ ૬૪૧ ॥

(સર્ગ, ૧.)

અર્થાત્—શ્રીલલિતાંગ રાજાએ પોતાના શ્રીવાસનગરની લક્ષ્મીના સાક્ષાત ઝળહળતા મુકુટમણિ સમાન મુંદર જિનેન્દ્ર-ભવન બનાવ્યું અને તેમાં આત્માની માફક સ્વચ્છ સ્ફટિકરતનું બનાવેલ શ્રીઋષભદેવસ્વામીતું બિમ્બ વિધિપૂર્વક અંજનશલાકા કરાવીને સ્થાપન કરાવ્યું.

“ મુનિં સાગરદત્તસ્તં, પપ્પચ્છ ક્વ નુ યાસ્યથ ।

સ ડવે વન્દિતું દેવાન્, યાસ્યામોઽષ્ટાપદાઽચલે ॥૭૮૪॥

સાર્થેશઃ પુનરપ્રાક્ષીત્ કે દેવાસ્તત્ર પર્વતે ? ।

કારિતાઃ કેન કતિ તે ફલં તદ્વન્દને ચ કિમ્ ॥૭૮૫॥

આસન્નમભ્યં તં જ્ઞાત્વાઽરવિન્દ્યુનિરાહ્યત ।

અર્હન્તો મદ્ર ! સત્યાહ્યા દેવા દેવગુણાન્વિતાઃ ॥૭૮૬॥

કેઽર્હન્તસ્તે વીતરાગાઃ સવજ્ઞાઃ શક્રપૂજિતાઃ ? ।

ધર્મદેશનયા વિશ્વવિશ્વસ્યોત્તારકાશ્ચ યે ॥૭૮૭॥

ઋષભસ્ત્વાદિમસ્તેષા-મિદ્ધવાકુલસમ્ભવઃ ।

આસીત્ તીર્થકરસ્તસ્ય સુતો ભરતચક્રમૃત્ ॥૭૮૮॥

આદિનાથસ્ય નિર્વાણ ગતસ્યાઽષ્ટાપદાચલે ।

ચક્રી ચ દીવ્યમુત્તુક્ક તત્ર ચૈત્યમકારયત્ ॥૭૮૯॥

તસ્મિશ્ચ વૃષભાદીનાં ચતુર્વિંશતિમર્હતામ્ ।

પ્રતિમાઃ સ્વસ્વમાનેનાસ્થાપયદ્ રત્નનિર્મિતાઃ ॥૭૯૦॥

તદ્વન્દનાફલં મુખ્ય મોક્ષોઽન્યચ્ચાઽઽનુષક્કિમ્ ।

લાભાદિકં પુનઃ ॥૭૯૧?

પૂજયન્તિ ચ તાન્ ભૂરિ-ભાગ્યા એવ નરા ભૂવિ ।

યતસ્તત્પૂજનાત્ ન સ્યુરાધિદુર્ગતિદુર્ધિયઃ ॥ ૭૯૨ ॥

જિનાનાં વિમ્બમ

ચિત્તાદર્શં સ્થિતં સ્વચ્છે હરત્યન્તસ્તમો નૃણામ્ ॥૭૯૩॥

(સર્ગ-૧)

અર્થાત્—સાગરદત્ત સાર્થવાહે શ્રીઅરવિન્દનામના મુનિને પૂછ્યું કે આપ કયાં પધારશે ? ઉત્તરમાં તે મુનિશ્રીએ કહ્યું કે અમે દેવાને વન્દન કરવા માટે શ્રીઅષ્ટાપદ પર્વત ઉપર જઈશું. પુનઃ તે સાર્થપતિએ પૂછ્યું કે અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર કયા દેવ છે ? કોણે કસાવ્યા અને તે કેટલા છે ? તેમજ તેમને વન્દન કરવાથી ફલ શું ? આ પ્રશ્નોના ઉત્તરમાં શ્રીઅરવિન્દમુનિ પશ્ચ તેને આસન્નમભ્ય સમજાવે કહેવા લાગ્યા કે—

હું ભદ્ર! સત્ય નામવાળા દેવગુણયુક્ત તે અરિહન્ટ દેવો છે કે જેઓ વીતરાગ છે, સર્વજ્ઞ છે, શકપૂજિત છે અને ધર્મદેશનાથી અખિલ વિશ્વના તારક છે. તેમાં પ્રથમ તીર્થંકર ઇક્ષ્વાકુકુલમાં ઉત્પન્ન થયેલા શ્રીઋષભદેવસ્વામી હતા અને તેમના પુત્ર શ્રીભરતચક્રી હતા. તે ભરતચક્રીએ અષ્ટાપદપર્વત ઉપર શ્રીઋષભદેવ ભગવાનના નિર્વાણ પામ્યા પછી એક દિવ્ય મહોદ્ધ મંદિર કરાવ્યું; તેમાં શ્રીઋષભદેવ આદિ ચોવીસે અરિહન્ટદેવોની સહુ સહુના શરીરના માનવાળી રત્નની બનાવેલી પ્રતિમાઓ સ્થાપન કરી. તેના વન્દનનું મુખ્યફલ મોક્ષ છે અને નરેન્દ્રપદ, સ્વર્ગનું સામાન્ય વિગેરે તેનું આનુષંગિક ફલ છે. આ પૃથ્વીમાં જેઓ મહાન ભાવ્યશાળીઓ હોય છે તેઓજ તે દેવાધિદેવોની પૂજા કરે છે કારણકે તેઓના પૂજનથી આધિ, દુર્ગતિ અને દુર્ધૃદ્ધિ થતીજ નથી. સ્વચ્છ એવા ચિત્તરૂપી આદર્શમાં સ્થિત થયેલું શ્રીજિનેશ્વરદેવોનું બિમ્બ નિશ્ચયપૂર્વક સૂર્યના પ્રતિબિમ્બની માફક મનુષ્યોના આંતર અન્ધકારનું હરણ કરે છે.

“અષ્ટાપદાદ્રૌ ગત્વા ચ સોડરવિન્દમહામુનિઃ ।

અવન્દતાઽર્હતઃ સર્વાન્ વિહરંશ્ચાન્યતો યયૌ ॥૮૫૦॥” (સર્ગ-૧)

તે અરિવિન્દનામના મહામુનિએ અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર જઈને સર્વ અરિહન્ટદેવોને વન્દન કર્યું અને વિહાર કરતા અન્યસ્થાને ગયા.

“કારયામાસ સર્વજ્ઞભવનાનિ જિનેશ્વરાન્ ।

સ્થાપયિત્વાઽર્ચયામાસ વિધિના તત્ર ભક્તિઃ ॥૮૮૮॥” (સર્ગ-૨)

ત્યાં સર્વજ્ઞભગવાનોનાં મંદિરો કરાવ્યાં અને શ્રીજિનેશ્વરદેવોને સ્થાપીને વિધિપૂર્વક ભક્તિથી પૂજા કરતો હતો.

“જ્ઞાન્વત્તાનર્હતસ્તત્ર નત્વા વૈતાદ્યસન્નિધૌ ।

પ્રવેશે હિમજૈલસ્ય સ તસ્યૌ પ્રતિમાધરઃ ॥૧૦૪૬॥” (સર્ગ-૨)

તે પ્રતિભાધર મુનિ ત્યાં શાશ્વત અરિહન્ટોને નમીને વૈતા-
હયપર્વતની પાસે હિમશૈલના પ્રદેશમાં સ્થિર રહ્યા.

“ તત્ર તુર્જં તતસ્તૈન કારિતં જિનમન્દિરમ્ ।

યત્પતાકાઽસ્ય કાલુષ્યં હત્વા ગત્ત્રેવ રાજતે ॥ ૧૦૦૮ ॥

જીર્ણોદ્ધારે ચ દત્તાનિ વિક્તાનિ બહુશો મુદા ।

સામ્ય યજ્ઞાતપુણ્યસ્ય નામ્મોધિનમસોરિવ ॥ ૧૦૦૯ ॥ ”

અર્થાત્—શ્રીધનસાર નામના મહાભાગે પાતાના નગરમાં મોટું
જિનમંદિર કરાવ્યું કે જેની પતાકા એ નગરના કાલુષ્યને હણીને
ગંગાનદીની માફક શોભે છે. તેણે જિર્ણોદ્ધારમાં પણ ધણુંજ દ્રવ્ય
આપ્યું કે જેથી ઉત્પન્ન થયેલા પુણ્યની સામ્યતા સમુદ્ર અને
આકાશની સાથે કરી શકાય તેમ છે.

“ તતસ્તુષ્ટેન તેનાઽર્સૌ, નીતા નન્દીશ્વરે ક્ષણાત્ ।

તત્ર શાશ્વતચૈત્યાનિ, સન્તિ તેષાં ત્વિયં સ્થિતિઃ ॥ ૮૮૬ ॥

ચત્વારાઽઙ્ગનશૈલેષુ દધિમુલ્યેષુ ષોડશ ।

દ્વાત્રિંશચ રતિકરાઽભિધાનેષુ જિનાલયાઃ ॥ ૮૮૭ ॥

યોજનાનાં શતં દીર્ઘાઃ પચ્ચાશદ્ વિસ્તૃતાશ્ચ તે ।

દ્વિસપ્તત્યુચ્છ્રિતાઃ સર્વે દ્વિપચ્ચાશદ્ ભવન્ત્યમી ॥ ૮૮૮ ॥

વિમાનાદવતીર્યાઽય તત્ર તામ્યાં યયાવિધિ ।

પ્રપૂજ્ય વન્દિતા મક્ત્યા પ્રતિમાઃ શાશ્વતાર્હતામ્ ॥ ૮૮૯ ॥ ”

(સર્ગ-૬)

અર્થાત્—ગુપ્તમાન થયેલ મણિચૂડ નામનો વિદ્યાધર મદનરેખા
નામની મહાસતીને એક ક્ષણવારમાં નદીશ્વર લઈ ગયા. ત્યાં
શાશ્વતચૈત્યો છે તેની સ્થિતિ નીચે મુજબની છે:-

૪ મંદિરો ચાર અંજનગિરિ ઉપર, ૧૬ સોલ દાધમુખપર્વત ઉપર અને ૩૨ મંદિરો બત્રીસ રતિકર નામના પર્વતો ઉપર છે. આ રીતે કુલ જિનાલથો આવન છે તે સો ચોજન લાંબાં પચાસ ચોજન પહોળાં અને બહોતેર ચોજન ઉંચાં છે. વિમાનથી ઉતરીને તે બન્નેએ વિધિપૂર્વક અરિહુન્તોની શાશ્વત પ્રતિભાઓનું વંદન-પૂજન કર્યું.

“ વૈતાઢ્યં સાધયામાસ કારયામાસ ચાર્હતામ્ ।

ચૈત્યેષ્વષ્ટાહિકાપૂજાં સગ્રીતોત્સવપૂર્વકમ્ ॥૧૧૬૭॥ (સર્ગ-૬)

શ્રીસનતકુમાર ચક્રવર્તિએ વૈતાઢ્યને સાધ્યો અને શ્રીઆરહુન્તદેવોના ચૈત્યોમાં સંગીતોત્સવપૂર્વક અષ્ટાન્હિકપૂજા કરાવી.

“ કારયિત્વા મહીં નવ્યજિનમન્દિરમષ્ટિતામ્ ।

રથયાત્રોત્સવં દેવપૂજાં નવનવર્દ્ધિમિઃ ॥ ૨૬૨ ॥ (સર્ગ-૭)

શ્રીઅમરસેન અને વરસેન નામના રાજાઓએ પૃથ્વીને નવીનજિનમંદિરોથી મંડિત કરીને નવી નવી ઋદ્ધિથી રથયાત્રાના ઉત્સવો અને દેવપૂજા કરી.

શ્રીપાર્શ્વનાથચરિત્રમાં શ્રીજિનની મૂર્તિઓ, શ્રીજિનનાં મંદિરો અને તેની લક્ષિતને દર્શાવનારા અનેક ઉલ્લેખો કર્યા છે, તેમાંના અમુકજ ઉલ્લેખો રજુ કરીને એ બેચરદાસનો દુરામહુવશતઃ થયેલો બુદ્ધિભેદ દર્શાવ્યો છે. એક દેવદ્રવ્યવિનાશની ભાવનાએ બેચરદાસને શ્રીજિનની પૂજાલક્ષિત પણ અળખામણી કરી દીધી છે. પોતાના પુસ્તકમાં બેચરદાસે શ્રીજિનની પૂજાલક્ષિતને પણ અવિધેય ઠરાવવાનો ખાલીશ ચત્ત કીધો છે તો આપણે એ પણ બોધ લેવું બોધએકે ભગવાન ભાવદેવસૂરિણ તે સમ્યન્ધમાં પણ તે ચરિત્રમાં શું લખે છે:—

“ તત્રાપિ કૃતિનઃ પૂજાં વિધાય વિધિનાઽર્હતામ્ ।

કુર્ક્તે સફલં સદ્યો ગૃહમેધિભવદ્રુમમ્ ॥ ૩ ॥

एवं भव्या न के जग्मुः पूज्यतां जिनपूजया ।

तदहो सर्वथा धन्याः प्रयतन्ते जिनार्चने ॥७४७ ॥” (સર્ગ-૭)

શુદ્ધસ્થાવાસમાં પણ પુણ્યશાળી આત્માઓ અરિહનતદેવોની વિધિપૂર્વક પૂજા કરીને શુદ્ધિધર્મરૂપ વૃક્ષને જલદી સફલ બનાવે છે ॥ ૩ ॥ શ્રીજિનની પૂજાથી કયા લબ્યાત્માઓ પૂજ્યપદને નથી પામ્યા? અર્થાત્ સધળા પામ્યા છે, તેથી અહો ઇતિ આશ્ચર્ય ! ધન્ય આત્માઓ શ્રીજિનના અર્ચનમાં સર્વપ્રકારે પ્રયત્ન કરે છે.

આ પ્રથમ હકીકતને પૂર્ણ કરતાં બેચરદાસને ઉદ્દેશીને એજ કહી લઈશ કે ધર્મરક્ત આત્માને ધર્મના રૂળ તરીકે આત્મિક મુખમાં અંતર્ભૂત પત્ર પુષ્પ સમાન સંપ્રાપ્ત થતા સાંસારિક મુખોથી અજ્ઞાનવશાત્ મુલવણમાં પડીને બાલિશ ન બનતાં ભગવાન ભાવદેવસૂરિજીના કહેવા પ્રમાણે નીચેના તેમના કથન ઉપર વિચાર કરીને સાચા પડિત બનવાનો યત્ન કરશો તો શ્રેય થશે:-

“ यदि मोक्षफलं काले भविता धर्मशास्त्रिनः ।

સિક્તસ્તથાપિ સંસાર-સૌખ્યચ્છાયાં કરોત્યસૌ ॥ ૨૮૪ ॥

अतः सिञ्चन्ति तं पुण्य-क्रियानीरेण पण्डिताः ।

અનાચારકુઠારેણ પુનઃશિષ્ટન્દન્તિ બાલિશાઃ ॥૨૮૫॥ (સર્ગ-૮)

અર્થાત્—જો ધર્મવૃક્ષનું ભોક્ષરૂળ કાલે કરીને થશે તોપણ પુણ્યક્રિયા રૂપ પાણીથી સિંચેલું તે ધર્મવૃક્ષ સંસારમુખની ડાયા તો અવશ્ય કરેજ, મારે પડિત પુરૂષો તે ધર્મવૃક્ષને પુણ્યકરણીરૂપ પાણીથી સિંચ્યાજ કરે છે, ત્યારે બાલિશો-મુર્ખ મનુષ્યો અનાચારરૂપ કુઠારોથી તે ધર્મવૃક્ષને છેદીજ નાખે છે.

શ્રીજિનની આજ્ઞા ઉપર પગ મૂકીને પાયમાલીના પંથે પ્રયાણ કરવા પૂર્વે પોતાના પરમ ઉપકારી શ્રીભાવદેવસૂરિજી મહારાજના નીચેના પદ ઉપર પણ જે બેચરદાસે વિચાર કર્યો હોત તો બેચરદાસના હરતે તદ્દન નિર્દોષ અને સુવિશાલ જૈનસાહિત્ય ઉપર તેમજ શ્રદ્ધાસંપન્ન જૈનસમાજ ઉપર જે આક્ષેપ થયો તે ન થાત, કારણ ભાવદેવસૂરિજી મહારાજ કહે છે કે—

“ શ્રુત્વા ધર્મં વિજાનાતિ, શ્રુત્વા ત્યજતિ દુર્મતિમ્ ।

શ્રુત્વા સિદ્ધિમવાપ્નોતિ, શાસ્ત્રં શ્રવ્યમતઃ સદા ॥૩૨૮॥(સર્ગ-૮)
સાંભળીને ધર્મ જાણે છે, સાંભળીને દુર્મતિનો ત્યાગ કરે છે અને સાંભળીને સિદ્ધિપદને પામે છે માટે હમેશાં શાસ્ત્રનું શ્રવણ કરવું.

ખંડુએ સાચું, પરંતુ તે બેચરદાસને આવા સુદર સદુપદેશો રૂચેજ ક્યાંથી? જે બેચરદાસના આત્માને પડિતાઈના મદમાં સાક્ષાત્ શ્રીજિનદેવની આજ્ઞા પણ ન રૂચી તો પછી ભગવાન ભાવદેવસૂરિજી કે જેઓ શ્રીજિનદેવ, પૂજ્ય ગણાધરો અને અવિહિન્નપણે આદ્યા આવતા શ્રીજિનના પ્રવચનને અનુસારેજ જીવનશ્રેય સમજનારા હતા તેમનાં અમૃતજેવાં વચનો બેચરદાસને ક્યાંથીજ રૂચે?

હવે ધમંડી બેચરદાસે શ્રીજિનાજ્ઞા ઉપર પાદપ્રહાર કરીને આગમના જે ઉંડા અભ્યાસી અને મહાપંડિત તરીકે પંકાવાની ઉમેદમાં પોતાના આત્માની અને કહેવાતી પોતાની વિદ્વત્તાની કેવી કેવી વિદ્યમ્બના કરી છે, તેના દિગ્દર્શન માટે તેમણે કરેલા ભગવતીસૂત્રના ભાષાન્તરમાંથી માત્ર પહેલા શતકના પહેલાજ ઉદ્દેશમાંથી અમુકજ સુલોની આ રચણે નોંધ લેવા છાંછું છું (આથી સમજીઓ સમજી શકશે કે યોગ્યતાવિનાનો ધમંડ ખાનાખરાબી અને જીવનની બરબાદી શિવાય કંઈજ સિદ્ધ કરી શકતો નથી.) આ લેવાતી નોંધ ઉપરથી બેચરદાસની વિદ્વતાનો પૂરતો પરિચય જનતાને મળી જશે:—

નીચે નાધવામાં આવતી પ્રથમ ભૂલ તો એવી છે કે જેના દર્શનથી જનતા સહજમાં એમજ કહી દે કે આવા મનુષ્યે શ્રીભગવતીજ જેવા અંગસૂત્રના ઉપલક મર્મને પણ ન સમજી શકે તો પછી તેઓનામાં તેવાં અનુપમ આગમરત્નોને વાંચવાની કે ભાષાંતર કરવાની શક્તિ તો મનાયજ શાની ?

શ્રીજિનના શાસનમાં સાધુવિના અન્યને આગમો વાંચવાની મના છે તેના રહસ્યને સમજનારાઓને તો તે અનુપમ આજ્ઞામાં કંઈ પણ નવીનતા નથી લાગતી. એ વાત સ્વયં સમજી શકાય તેવી છે કે સંસારના ત્રિવિધ તાપોથી તપતા આત્માઓ માટે તેનું અધ્યયન અસાધ્ય છે, કારણકે આગમજ્ઞાનના અર્થો સાધુઓને માટે પણ અમુક યોગ્યતા અમુક તપ અને નિરંતરની ગુરૂકલવાસની ઉપાસના જોઈએ છીએ. પરંતુ ઉદ્ધત બનેલા બેચરદાસ એ આજ્ઞાની ઉપરવટ થઇને ભ્રષ્ટબુદ્ધિ થયા, સત્યને અસત્યરૂપે દેખતા થયા અને પરિણામે શ્રીસંધના તિરસ્કારને પાત્ર બન્યા તેમજ છેવટે ગમ્પપુરાણની રચના કરતાં શીખ્યા, તે બેચરદાસને સાદા અને સીધા અર્થો પણ ક્યાંથીજ સમજાય ?

અદ્વાણુ અને શાસ્ત્રશ્રવણમાં રસ લેનારી જૈનસમાજને સુજ્ઞાત છે કે અમણુ ભગવાન મહાવીર સ્વામીજીને અગ્નીઆર ગણધરો અને નવગણો હતા ત્યારે શ્રીભગવતીજ સૂત્રનું ભાષાંતર કરવા ઉજમાળ થયેલા બેચરદાસ તે આગમરત્નના ભાષાંતરની શરૂઆતમાંજ પરમાત્માશ્રી મહાવીરદેવના અગ્નીઆર ગણધરો અને ચુંવાલીસસો (૪૪૦૦) ગણો ગણાવે છે. કેવું સુંદર આગમજ્ઞાન ? અને કેવી સુંદર ભાષાંતર કરવાની શક્તિ ? ? ? તેમજ કેવો રૂડો પેલા સોલીસીટર ભોતીચંદ માનેલો બેચરદાસનો ઉડો આગમનો અવ્યાસ ? ? ? ? ?

કદાચ ભોતીચંદ જેવા બેચરદાસના મિત્રો એમ કહેવાની

હીમત કરશે કે બેચરદાસ તો ભાષાન્તરના કર્તા છે એટલે મૂળમાં જેવું હશે તેવું લખ્યું હશે તેમાં બિચારા બેચરદાસનો શો દોષ ? આ રીતિએ દૃઢયથી બેચરદાસના જેવાજ તેઓ બહારથી ‘સમાજ તરફનો ફીટકાર ન મળે’ આવા હેતુથી અલગ રહેવાનો ડાળ કરનારાઓ બેચરદાસની દયા ખાતા હોય તેવી રીતિએ ઠંડે કલેજે વાતો કરશે, તેઓને વાંચકોએ કહી દેવું જોઈએ કે જે મૂળમાં હોત તેજ લખ્યું હોત તો તમારા પંડિતરાજની પંડિતાઈ ઉઘાડી ન પડી હોત ! પણ તમારા પંડિતરાજે તો કોઈ જુદાજ છપરડો વાળ્યો છે કારણકે અનેક નિર્ચુક્તિ વિગેરેના કર્તા શ્રુતકેવલી ભગવાન ભદ્રબાહુસ્વામીજીએ શ્રીઆવશ્યનિર્ચુક્તિમાં શ્રીગણધરપ્રકરણ આલેખ્યું છે તેમાંની નીચેની ગાથાનો અર્થ ભાષાન્તરકર્તા બેચરદાસે તે શ્રીભગવતીજીના ભાષાન્તરમાં નીચે મુજબનો કર્યો છે:-

“ પંચહં પંચસયા અબુદ્ધસયા ય હૌંતિ દોણ્ઘ ગણા ।

દોણ્ઘં તુ જુયલાણં તિસઓ તિસઓ ભવે ગચ્છો ॥ ૫૧૭ ॥ ”

ઉપરની ગાથાનો અનુવાદ કરતાં બેચરદાસ લખે છે કે:-

“ પાંચ ગણધરના પાંચસો, બેના સાકાતજીસો અને બીજા બે બેના ત્રણસો ગણા હતા. ”

શ્રીઆવશ્યક નિર્ચુક્તિ ઉપર ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજાએ રચેલી ટીકા ઐજીદ છે અને શ્રીઆવશ્યકસૂત્રનો અધ્યયન કરવાનો આદેશકાર ગૃહસ્થોના પણ છે, તેનો પણ અભ્યાસ જો યોગ્યતાનુસાર સદ્ગુરુશ્રીની નિશ્ચયે રહીને કર્યો હોત તો ઉપરની સીધી ગાથાનો જે અનર્થ બેચરદાસના હસ્તે થયો છે તે ન થાત અને સમાજ તેની વિદ્વત્તા માટે મગફળી પણ ધરાવત પણ ‘વેલિન કપ કે મીઠાં કે પાઉમે જીતી.’ ખેર, હવે આપણે જોઈ લઈએ કે ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજીએ ઉપરની ગાથાનો કેવો અર્થ કર્યો છે.

“ સામ્પ્રતં ગણધરપરિવારમાનપ્રદર્શનાય આહ—”

અર્થાત્—હવે ગણધરેના પરિવારનું માન દર્શાવવા માટે કહે છે.

ઉપરની અવતરણિકા કરી તેની નીચે આપણે ઉપર મૂકી તેજ ગાથાને સ્થાપન કરી તેનો અર્થ કરતાં તે મહાપુરુષ લાખે છે કે:-

“ વ્યાख्या—પશ્ચાનામાદ્યાનાં ગણધરાણાં પञ्च શતાનિ પ્રત્યેકં પ્રત્યેકં પરિવાર इति, तथा अर्द्धं चतुर्थस्य येषु तानि अर्द्धचतुर्थानि शतानि अर्द्धचतुर्थशतानि मानं ययोः तौ अर्द्धचतुर्थशतौ भवतः द्वयोः प्रत्येकं गणौ, इह गण समुदाय एव उच्यते, न पुनरागमिक इति, तथा द्वयोस्तु गणधरयुगलयोः त्रिशतः त्रिशतो भवति गच्छः, एतदुक्तं भवति—उपरितनानां चतुर्णां गणधराणां प्रत्येकं त्रिशतमानः परिवार इति गाथार्थः ॥ ५९७ ॥ ”

સારાંશ—પ્રથમના પાંચ ગણધરદેવોને પાંચસો પાંચસોનો પરિવાર, છઠ્ઠા અને સાતમાને સાઠાત્રણસો સાઠાત્રણસોનો પરિવાર અને આઠીના ચારને ત્રણસો ત્રણસોનો પરિવાર હતો, અર્થાત્ ગણ-શબ્દ આ સ્થાને સમુદાયવાચીજ છે.

આવો સીધો અર્થ પણ ઉદ્ઘટાધને વશ પડેલા ક્યાંથીજ સમજી શકે ? શુદ્ધિઓની સેવામાં રહીને અધ્યયનચોખ્ખ થયેલો અભ્યાસ ન કરતાં હિતની ખાતર ઉપકારી પુરૂષોએ અધ્યયન-અર્થે નિષિદ્ધ કરેલા સૂત્રઅથોજ વાંચવાની લતે વળગી ઉચ્છ્રંખલ બનેલાઓ તત્ત્વને ક્યાંથીજ પામી શકે ?

જે બેચરદાસને ઉપર ખતાવેલી એક મુપ્રસિદ્ધ હકીકત ન સમજાય કે ન ખ્યાલમાં રહે તેને સૂક્ષ્મવાતોતુ તે ભાન ક્યાંથીજ હોય ? ન હોય તેની તો આપણને કંઈજ ચિન્તા નથી પરંતુ એક થેટપૂળ-ઉદરભરણની ખાતર સૂત્રઅથોના અનર્થો કરતાં પણ

ન અચક્રુ' અને પોતામાંજ સર્વ કાંઈ માની લઇને જેમ મરણ આવે તેમ લખી દેવું કે બોલી દેવું એ કેવું અને કેટલું નિર્બુદ્ધ કામ કહેવાય ? નિર્બુદ્ધને ઘૂણા નજ હોય એ વાત સાચી છે તેનો પૂરાવો પૂરો પાડવા માટે બેચરદાસે 'લગવતીસૂત્રનું' લાપાંતર કરતાં જૈનશાસ્ત્રોમાં આવતા કાલના કોષ્ટકને પોતાની લાપામાં રજુ કર્યું છે, તેમાં તે લખે છે કે:—

“અસંખ્ય સમયોની એક ‘આવલિકા’ થાય છે. સંખ્યેય આવલિકાનો એક ‘આન-ઉચ્છ્વાસ’ થાય છે. સંખ્યેય ઉચ્છ્વાસોનો એક ‘નિઃશ્વાસ’ થાય છે.” કેવો બુદ્ધિનો નમુનો ???

શાસ્ત્રોમાં તો જ્યાં વર્ણન આવે છે ત્યાં લખવામાં આવ્યું છે કે:—

“તૈરસદ્ગુણ્યૈર્નિષ્પન્ના આવલિકા ૨, સદ્ગુણ્યેયા આવલિકાઃ ‘આણ’ત્તિ આણઃ, એક ઉચ્છ્વાસ इत्यर्थः ૩, તા एव सद्गुण्येया निःश्वासः,.....૪,”

સારાંશ—કે અસંખ્ય સમયોની એક આવલિકા, સંખ્યેય આવલિકાનો એક ઉચ્છ્વાસ અને તેજ સંખ્યેય આવલિકાનો એક નિઃશ્વાસ.

“તા एव सद्गुण्येया निःश्वासः” આવા સીધા અને સરલ વાક્યના રહસ્યને બેચરદાસ ન સમજી શક્યા કે જેથી તેણે લખી નાખ્યું કે ‘સંખ્યેય ઉચ્છ્વાસોનો એક ‘નિઃશ્વાસ થાય છે.’ તે શિવાય શ્રીઅનુયોગદ્વારના મૂળ સૂત્રપાઠમાં પણ “સંખેજ્ઞાઓ આવલિયાઓ ઝસાસો, સંખિજ્ઞાઓ આવલિઆઓ નીસાસો,” આ પ્રમાણે સ્પષ્ટ કહેવાયું છે. હવે વાંચકો વિચારશે કે આવા પંડિતોમાં કેવીક પંડિતાઇનો નિવાસ હશે ??? ‘સર્વમાન્ય સાક્ષર’ની ઉપમા આપનાર રીબ્યુના સંપાદકની પણ આંખો ઉઘડશે કે ???

આવી જાતના પાણ્ડિત્યથી પ્રકાશમાં આવવા ઇચ્છનાર બે-

ચરદાસને કર્મના સિદ્ધાન્તની ગંભ્ય પણ ન આવી હોય એ શું અસ્વાભાવિક છે? જેને એક પણ વાતનું સાચું જ્ઞાન ન હોય તે અનેક તાત્ત્વિકવિષયોથી ભરપૂર એવા આગમગ્રન્થના એક પર્થને ક્યાંથી કાઢી શકે? શ્રીભગવતીલસૂત્રમાં આવતા કર્મ-વિષયમાં બેચરદાસે કેવો ગોટાળો કર્યો છે એ બેવાથી વાંચકો સમજી શકશે કે શ્રીજિનના કર્મસિદ્ધાન્તથી બેચરદાસ બીલકુલજ અપરિચિત છે. જે બેચરદાસને એટલી પણ ખબર નથી કે જૈન-સિદ્ધાન્તમાં કોની કોની અને કેટલી વર્ગણાઓ છે તે બેચરદાસને કર્મના ‘સંક્રમ’ની એટલે કોનો કોનો સંક્રમ થાય? કઈ પ્રકૃતિનો કઈ પ્રકૃતિ સાથે સંક્રમ ન થાય વિગેરે વિગેરે સૂક્ષ્મતર પદાર્થોની તો ક્યાંથીજ ખબર હોય? શ્રીકર્મપ્રકૃતિ તથા શ્રીપત્રવણાજી વિગેરે-માં ‘ઔદારિક’ આદિ અનેક વર્ગણાઓ ગણાવી છે, શ્રીઆચારાંગ-જીમાં પણ લિખ્ત લિખ્ત વર્ગણાઓ વર્ણવી છે, પરંતુ પાપ અને પુણ્ય નામની વર્ગણા તો કોઈ પણ સ્થાને દર્શાવી નથી ત્યારે બેચરદાસે તો ‘કર્મ પુદ્ગલ’ શબ્દનો અર્થ કરતાં લખ્યું છે કે “ પાપ અને પુણ્યના અણુઓ જૈનદર્શનમાં (પાપ અને પુણ્યની) વર્ગણા તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. ” વાંચકોએ ધ્યાનમાં રાખવું કે પુણ્ય અને પાપ એટલે શુભાશુભ કર્મ તો શ્રીજિનના દર્શનમાં મુખ્ય-સિદ્ધ છે પરંતુ પુણ્ય અને પાપનામની વર્ગણા તો જૈનદર્શનમાં નથી પણ જે બેચરદાસની દૃષ્ટિમાં સમગ્ર જૈનસાહિત્ય વિકારી જણાય છે અને તે સાહિત્યમાં રહેલી શ્રીજિનની મૂર્તિઓ, શ્રી-જિનનાં મંદિરો અને શ્રીજિનની પૂજાલક્ષિત વિગેરે સ્વર્ગાપવર્ગ-જનક ધર્મક્રિયાઓનું છતું દર્શન બેચરદાસને નથી થઈ શકતું તેમ આ ‘પુણ્ય અને પાપનામની વર્ગણા’નું અછતું દર્શન તેમને થયું હોય તો તેની ના કહી શકાય તેમ નથી, કારણકે બેચરદાસની દૃષ્ટિમાં કોઈ એવી વિચિત્ર જાતનોજ દોષ ઉત્પન્ન થયો છે કે જેના પ્રભાવે તે બિચારાને સમગ્રું ઉલટુંજ જણાય

છે. જે છે તે નથી જણાતું અને નથી તેજ જણાય છે તેમજ સત્ય છે તે અસત્ય લાસે છે અને અસત્ય છે તેજ સત્યરૂપે જણાયા કરે છે. આ રીતનો જે મિત્યારા બેચરદાસની દષ્ટિમાંજ ભેદ થયો હોય તે સત્યનું અસત્ય અને અસત્યનું સત્ય કરે એમાં આશ્ચર્ય પણ શું છે? સત્યના સ્થાને અસત્ય ઓટલે સંક્રમના સ્થાને અસંક્રમ ના બતાવે તો માતીચંદ જેવા બેચરદાસને પોતાના મિત્રની પંક્તિમાં મૂકેજ શાના? અને બેચરદાસ પણ પોતાના મિત્રોમાં વિદ્વાન કેમ જણાય? ચાહે તો જેનું ભાષાન્તર કરવા માંડયું છે તેના મૂળસૂત્રની સાથે વિરોધ આવે કે પછી સમ-અસાહત્ય સાથે વિરોધ ઉભો થાય તેનો ખ્યાલ કે તેવી દરકાર રાખવાની તેમને શી ગરજ? હું નીચે બતાવું છું તે ઉપરથી વાંચકો બેઠ શકશે કે બેચરદાસ માત્ર બકવામાં અને ભુંસવામાંજ સમજે છે. સદ્અસદના કે સારાસારના વિચાર કે વિવેકની સાથે તો તેમનો મહોટો વિરોધજ છે!

પ્રથમ તો જુઓ કે શ્રી ભગવતીસૂત્રના પ્રથમ શતકના પ્રથમ ઉદ્દેશમાં આવતા ચૌદમા પ્રશ્નસૂત્રના ઉત્તરસૂત્રનો બેચર-દાસ કેવો અર્થ કરે છે:—

“ ૧૪. ૩૦ ગોયમા ! ખો ચલિતં કમ્મં ઉદીરેતિ, અચલિતં કમ્મં ઉદીરેતિ, एवं वेदेति, उयट्टेति, संकामेति, निहत्तेति, निका-येति, सन्वेसु अचलियं, नो चलियं. ”

આ સૂત્રનું ભાષાન્તર કરતાં બેચરદાસ લખે છે કે:—

“ હે ગૌતમ ! ચલિતકર્મને ઉદીરતા નથી પણ અચલિતકર્મને ઉદીરે છે, એ પ્રમાણે વેદન કરે છે, અપવર્તન કરે છે, સંક્રમણ કરે છે, નિષ્ક્રાંત કરે છે અને નિકાચિત કરે છે. આ સર્વ પદોમાં અચલિતકર્મ ને યોજવું પણ ચલિતકર્મને યોજવું નહીં. ”

ઉપરના સૂત્રનું ઉપરનું ભાષાંતર બેવાથી વાંચકો સમજી શકશે કે અચલિતકર્મના સંક્રમ પણ થાય છે. હવે ટીકાનું ભાષાંતર કરતાં બેચરદાસ કેવો જાણે છે તે તરફ વાંચકો ધ્યાન આપે એમ હું અભ્યર્થુ છું.

ટીકામાં ભગવાન અભયદેવસૂરિજી મહારાજ સંક્રમને અંગે લખે છે કે:—

“તત્ર સંક્રમણં મૂલપ્રકૃત્યભિન્નાનામુત્તરપ્રકૃતીનામધ્યવસાય-વિશેષેણ પરસ્પરં સંચારણં, તથા ચાહ—મૂલપ્રકૃત્યભિન્ના સંક્રમયતિ ગુણતઃ ઉત્તરાઃ પ્રકૃતીઃ, નન્વાત્માઽમૂર્તૃત્વાદધ્યવસાયપ્રયોગેણ.” અપરસ્ત્વાહ—“મોક્ષાગ આયં ત્વલુ દંસણમોહં ચરિત્તમોહં ચ, સેસાણં પર્ગઈણં ઉત્તરવિહિસંક્રમો મણિઓ.”

ઉપરના શુદ્ધ પાઠમાં ‘નન્વાત્મા’ સ્થાને ‘નત્વાત્મા’ આવે. અશુદ્ધ પાઠ લખીને તેનું ભાષાંતર કરતાં બેચરદાસ લખે છે કે:—

“તેને વિષે સંક્રમણ એટલે મૂલપ્રકૃતિઓથી અભિન્ન ઉત્તર પ્રકૃતિઓને અધ્યવસાયવિશેષવડે પરસ્પર સંચાર—સેળભેળ—કરવો. કહ્યું છે કે:—“ગુણુયી મૂલપ્રકૃતિઓથી અભિન્ન ઉત્તરપ્રકૃતિઓને અધ્યવસાયના પ્રયોગવડે સંક્રમાવે, કિંતુ આત્મા અમૂર્ત હોવાથી સંક્રમે નહીં.” અન્ય તો કહે છે કે:—“આપુબ્ધ, દક્ષ નમોહનીય અને ચારિત્રમોહનીયને છોડીને શેષપ્રકૃતિઓના ઉત્તર પ્રકૃતિઓની સાથે જે સંચાર તે સંક્રમણ.”

ટીકાના ઉપર મૂકેલા બેચરદાસના ભાષાન્તરથી પોતેજ કરેલા મૂળસૂત્રના ભાષાન્તરની સાથે વિરોધ—‘વદતો વ્યાધાત’ આવશે એનું પણ ભાન બિચારા બેચરદાસને રહેવા નથી પામ્યું ! વિદ્વાનો તો એ પણ સમજી શકશે કે મૂળના ભાષાન્તર સાથે વિરોધ આવે છે એ તો ઠીક પરંતુ ટીકાના ભાષાન્તરમાં પણ એવો વિરોધ

છ કે જે બેચરદાસની વિદ્વતાને લખવે તેવો છે કારણકે દીકાકાર મહર્ષિએ પોતે કરેલ 'સંક્રમ' ના અર્થને પ્રમાણસિદ્ધ કરવા માટેજ 'તથા चाह' કહીને બીજો આધાર કે જે પોતે કરેલા અર્થનાજ ધ્વનિ કરે છે તેજ પાઠ મૂક્યો છે ત્યારે બેચરદાસ તો તેમાંજ પરસ્પર વિરોધ ઉપસ્થિત કરે છે ! તો શું બેચરદાસને એટલી પણ ખબર નથી કે હરેક અંધકારો 'તથા चाह' 'तथा चोक्तम्' 'यदुक्तम्' વિગેરે વિગેરે લખીને જે પ્રમાણ મૂકે તે પૂર્વે પોતે કહેલી વાતને પ્રમાણસિદ્ધ કરવા માટેજ મૂકે, નહિ કે પ્રત્યુત પોતાનીજ વાતમાં વિરોધ ઉપસ્થિત કરવા ? દીકાકાર મહર્ષિએ સંક્રમનો ભાવ સમજવતાં લખ્યું કે—' भूणप्रकृति-आधी अलिप्त એવી ઉત્તરપ્રકૃતિઓનો અધ્યવસાયવિશેષવડે પરસ્પર સંચાર કરવો તેનું નામ સંક્રમ ' અને આજ અર્થની સાબીતી માટે તે મહાપુરૂષે 'तथा चाह—' કહીને " मूलप्रकृत्य-भिन्ना संक्रमयति गुणत उत्तराः प्रकृतीः, नन्वात्माऽर्मतत्वाद्ध्य-वसायप्रयोगेण " સ્થાપન કરેલ આ પ્રમાણ પાઠનો " गुणधी भूलप्रकृतिआधी अलिप्त उत्तरप्रकृतिआने अध्यवसायना प्रयोगवडे संक्रमावे, किंतु आत्मा अभूर्त होवाधी संक्रमे नहि." આવો અર્થ કરે એ શું બેચરદાસની મૂર્ખતાની પરાકાષ્ઠા નથી ? વસ્તુના જ્ઞાનના અભાવે કદાચ સાચા અર્થનું તો ભાન ન થાય પરંતુ પરસ્પર વિરોધ આવે તે પણ ન જણાય એ પણ ઓછા ખેદની વાત છે ? દીકાકાર મહર્ષિનાજ શબ્દોમાં અને ખાસ મૂળના શબ્દોમાં પણ 'સંક્રમ થાય છે' એમ પોતે જોયું છે અને ભાષા-ન્ટરમાં લખ્યું છે તેનું પણ ભાન રાખ્યા વિના કંઈનું કંઈ લખી નાખે એવા વિચારવિહીન મનુષ્યમાં સારાસારને સમજવાની શક્તિ ક્યાંથીજ હોય ? અને તે નથી એની સાબીતી માટે આજે સમાજની પાસે એકથી અનેક પૂરાવા મૌજુદ છે. મુખર્ધ માંગ-રોલ સભામાં આપેલું ભાષણ, જૈનતંત્રીએ છાપેલું 'જૈનસમાજનું'

તમસ્તરણ ' અને પૂનાથી પ્રસિદ્ધ થતા શ્રી મહાવીરપત્રના કાર્યવાહકોએ પોતાના પત્રની ભેટમાં મૂકેલું 'પુસ્તક આ સધળું' શું બેચરદાસની નિર્વિચારતાના નામીયા નમુના નહિ તો બીજું' શું છે? આવી સ્થિતિમાં પણ મોતીચંદ સોલીસીટર જેવા જે બેચરદાસને પંડિતજી માની રાખતા હોય અને પોતે આપેલા 'આગમના ઉંડા અભ્યાસી' આ બિરુદને વળગીજ રહેવા માગતા હોય તો સમાજ શું તેઓની શ્રદ્ધાવિકલતા કે વિવેકવિકલતાને નહિ કળી શકે?

“ મૂળપ્રકૃતિઓથી અલિપ્ત એવી ઉત્તર પ્રકૃતિઓનો અધ્યવસાયવિશેષવડે પરસ્પર સંચાર કરવો તેનું નામ સંક્રમ ” આ અર્થની સિદ્ધિ માટે 'તથા ચાહ'—કહીને મૂકેલા “ મૂળપ્રકૃત્યભિન્ના સંક્રમયતિ ગુણત ઉત્તરાઃ પ્રકૃતિઃ નન્વાત્માડમૂર્ત્તવાદધ્યવસાયપ્રયોગેણ ” આ પ્રમાણ પાઠનો સાચો અને સંગત થતો ભાવ એ છે કે “ નન્વિતિ નિશ્ચયે ” અર્થાત્ નિશ્ચિત છે કે આત્મા અમૂર્ત હોવાથી અધ્યવસાયવિશેષના પ્રયોગવડે ગુણથી-મૂળપ્રકૃતિથી અલિપ્ત ઉત્તરપ્રકૃતિઓને સંક્રમણે છે. બીજી રીતે પણ એજ ભાવને સૂચવતો અર્થ એવો થાય છે કે ‘ નનુ ઇતિ શંકાયાં ’ અર્થાત્ શંકિત છે કે આત્મા અમૂર્ત હોવાથી ગુણથી-મૂળપ્રકૃતિથી અલિપ્ત ઉત્તરપ્રકૃતિઓનો સંક્રમણ રીતે થાય? ઉત્તરમાં ‘અધ્યવસાયવિશેષના પ્રયોગવડે થઈ શકે છે.’ વિદ્વાનો જોઈ શકશે કે આ અર્થો કરવાથી મૂળ સાથે કે દીકા સાથે સહજ પણ વિરોધ આવતો નથી.

જ્ઞાનવિનાના બેચરદાસ એ પણ નથી જોઈ શક્યા કે દીકા-કાર મહર્ષિએ અપરસ્ત્વાહ આ પ્રમાણે કહીને મૂકેલો પાઠ પણ સંક્રમને તો આબીતજ કરે છે? અપરસ્ત્વાહ કહીને મૂકેલા પાઠનો અર્થ બેચરદાસના હસ્તે ખોટો થાય એથી આપણે

કંઈ આશ્ચર્ય પામવા જેવું નથી. વસ્તુના જ્ઞાનવિના અને શુદ્ધ-
સેવાથી વસ્તુતત્ત્વને સમજ્યા વિના જેટલો આડમ્બર કરવામાં
આવે એ હિતકર યા સત્યસ્પર્શ નજ હોય.

‘ અપરસ્ત્વાહ ’ કહીને ટીકાકારશ્રીએ મૂકેલા “ મોક્ષુજ
આડયં જલુ દંસણમોહં ચરિત્તમોહં ચ, સેસાણં પગર્હણં ઉત્તરવિદિ-
સંકમો મણિઓ ” આ પાઠનો અર્થ કરતાં બેચરદાસ લખે
છે કે:— “ આયુષ્ય, દર્શનમોહનીય અને ચારિત્રમોહનીયને છોડીને
શેષપ્રકૃતિઓનો ઉત્તરપ્રકૃતિઓની સાથે જે સંચાર તે સંક્રમણ. ”
આ અર્થમાં કેટલો વિરોધ છે તેને યથાસ્થિત તો કર્મ-
બ્રથોના યથાસ્થિત અભ્યાસીઓજ સમજી શકે તેમ છે, છતાં
મારે આ રથને પ્રતિપક્ષમાં કંઈક જણાવવું બેઠાંએ એ કારણે
કર્મપ્રકૃતિમાંથી કેટલોક જરૂરી ઉતારો કરી તે પાઠના સંગત
અર્થને મૂકી આ અનુસંધાનને આટોપી લઈશ.

કર્મપ્રકૃતિમાં પૂજ્યાપદ આચાર્યશ્રી મલયગિરિજી મહારાજ
લખે છે કે:—

“ દર્શનમોહનીયં ચારિત્રમોહનીયં ચ, તયોઃ પરસ્પરં સંક્રમો
ન ધવતિ...તથા આર્યુષિ ચત્વાર્યપિ ન પરસ્પરં સંક્રમયતિ, નાપિ
મૂલપ્રકૃતિઃ પરસ્પરં સંક્રમયતિ ”

અર્થાત્ દર્શનમોહનીય અને ચારિત્રમોહનીય આ બેનો
પરસ્પર સંક્રમ ન થાય, ચારે આયુષ્યો પણ પરસ્પર સંક્રમ
ન પામે, મૂલપ્રકૃતિઓનો પરસ્પર સંક્રમ ન થાય.

આ ઉપરથી વિદ્વાન અને વિચારશીલ વાંચકો સમજી શકશે
કે ‘ અપરસ્ત્વાહ ’ કહીને ટીકાકારશ્રીએ મૂકેલા પાઠનો સાચો અને
સંગત લાવ એવો છે કે:—

‘ આયુષ્યને મૂકીને એટલે આયુષ્યોનો પરસ્પર સંક્રમ થતો
નથી અને દર્શનમોહનીયનો દર્શનમોહનીયમાં અને ચારિત્ર-

મોહનીયનો ચારિત્રમોહનીયમાં સંક્રમ થાય પરંતુ તે બેનો પરસ્પર એટલે દર્શનમોહનીયમાં ચારિત્રમોહનીયનો અને ચારિત્રમોહનીયમાં દર્શનમોહનીયનો સંક્રમ થતો નથી તેમજ મૂળ પ્રકૃતિઓનો પણ સંક્રમ ન થતો હોવાથી શેષપ્રકૃતિઓનો એટલે ઉપર જેનો નિષેધ કર્યો તે શિવાયની ઉત્તરપ્રકૃતિઓનો સંક્રમ કહ્યો છે.

આટલાજ ઉપરથી વાંચકો જોઇ શકશે કે શ્રીભગવતીજ-સૂત્રના ભાષાન્તરમાં એક નહિ જેવા ભાગમાં પણ બેચરદાસે અપરિમિત ગોટો વાળ્યો છે તો આખા ભાષાન્તરમાં શુંએ કર્યું હશે ? પ્રયોગની ભૂલો જેવી કે ‘ચલત્ ચલિતમ્’ એટલે ચાલતું ચાલ્યું’ લખવાને બદલે ‘ચાલતો ચાલ્યો’ વિગેરે અને વર્તમાન પ્રયોગના સ્થાને ભવિષ્યનો પ્રયોગ વિગેરે બતાવી પુસ્તકના કદને વધારવાની જરૂર મને નથી જણાતી. વાંચકોને યાદ હોય તો શ્રીવીર-શાસન માસિકના સંવત ૧૯૭૭ ના ભાદ્રપદ માસના અંકમાં શ્રી આગમોદયસમિતના મુનિમ-કપુરચંદ ઠાકરસી શાહે ‘આહારનિગ્રામચમૈયુનામિ’ આ ચરણના શ્લોક-માં બેચરદાસે પાથરેલા અશુદ્ધિના પુંજને ઉઠાવવાની મુચના આપવા છતાં બેચરદાસ આજ મુધી ઉઠાવી શક્યા નથી, તેઓ તરફથી તેવી અશુદ્ધિઓ થાય એ બતાવવામાં સમયવ્યય કરવો એ બીનજરૂરી છે. બેચરદાસની ‘વ્યાકરણતીર્થ અને ન્યાયતીર્થની’ પદવીઓમાં મોહમુગ્ધ થયેલાઓએ સમજવું હોય તો આટલા ઉપરથી પણ સમજી શકે તેમ છે !

છેવટે હું એટલુંજ ધમ્મીશ કે શ્રદ્ધાળુઓ શ્રીજિનની આજ્ઞાના મર્મને સમજી જાય અને શ્રીઆગમસૂત્રોના ભાષાન્તરોની હીમાયત કરનારાઓએ તે કામમાં આપેલી સમ્મતિઓમાં થયેલી ભૂલ સમજી જાય અને તે મારે દૃઢયથી કે બહિરથી તે ભૂલકંથૂલ કરી પશ્ચાત્તાપથી આત્મશુદ્ધિ કરી લે. આટલું થાય તો પણ બસ છે.

આહક થાઓ!

આહક થાઓ !!

શામનસેવા માટેજ

નિઃસ્વાર્થ અને નિહર અથથી ઇતિર્થત આલનાર

વીર-શાસન.

સામાહિક.

જેનસમાજના દરેક સ્ત્રી પુરુષને, દરેક યુવાન તથા વૃદ્ધ જનને, દરેક બાળકને 'વીર-શાસન' વાંચી હોવું જોઈએ. શાસનનું ધર્માભિમાન હોવું અને એજ શ્રીજિનશાર ન તરક ગતિ-ભાવથી ભરપુર દિલ હોવું એ ખરેખરા જેનતવનું ચિન્હ છે. એજ ખરી મહાનગી તથા સાચું પુરુષાત્તન છે કે જેના-ટે પ્રભુના પ્રવચનમાર્ગની વૃદ્ધિને તથા તેના જય વિજયને આપણે નિત્ય ઇચ્છીએ, તેની જાહેરાતને તથા તેની ગાન્યેના સદ્ભાવને નિત્ય વાંચીએ અને તેના મંગળવ્યવિનિ દરરોજ ઘેરઘેર માગીએ. પ્રભુ તરફના આપણા લક્ષ્યને નિયમીત યાદ કરાવનાર તથા પ્રભુના પારમેશ્વરી મતને બરાબર ઓલી બતાવનાર, શ્રી સંઘના દેશવા પ્રવક્તા શ્રી 'વીર-શાસન' સામાહિક આપણા વ્યક્તિજીવન માટે, ધાર્મિક જીવન માટે અને જાતીય જીવન માટે આશર્યક છે.

જેવામાં ખરેખરે તે શાસન ત્યારે પ્રઈ શકે કે જ્યારે તેના 'આહક થાઓ' એ માગ જાહેર પુરુષ કરે એટલે 'વીર-શાસન' સામાહિકના આહકલીસ્ટમાં ભરતી કરવાનું કામ મુલતવી કે નકારી શકાય નહીં. લવાજમ રૂ. ૫) હોટનું પોષ્ટેજ જુદું.

વીર-સમાજ.

